זה השער לד'
צדיקים יבואו בו

קונטרסי

עולת שבת

שנת ה'תשנ"ה

והוא רשימות מדברי-תורה שהשמיע

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

ממונקאטש

בשבתות קודש ומועדי השנה במשך שנת תשנ"ה

חועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ג

ברוקלין, נוא יארק
חודש סיון, ה'תשנ"ו

אפשר להשיג אצל
"הוצאת א.מ.ת."
1270-52nd Street
Brooklyn, N.Y. 11219
(718) 437-4278

חופשק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשט"ע

נרשם כפי השמועה - הוצאה שאינה מוגהה

תוכן הענינים

חלק א' - שבת בשבתו

פרשת בראשית

ליל שבת קודש ..... א
סעודה שלישית ..... ה

פרשת נח

ליל שבת קודש ..... ח
סעודה שלישית ..... יא

פרשת לך לך

ליל שבת קודש ..... טו
סעודה שלישית ..... יט

פרשת וירא

ליל שבת קודש ..... כב
סעודה שלישית ..... כה

פרשת חיי שרה

ליל שבת קודש ..... כח
סעודה שלישית ..... לא

פרשת תולדות

ליל שבת קודש ..... לד
סעודה שלישית ..... לח

פרשת ויצא

ליל שבת קודש ..... מא
סעודה שלישית ..... מד
מלוה מלכה ..... מז

פרשת וישלח

ליל שבת קודש ..... נא
סעודה שלישית ..... נד

פרשת וישב
ליל שבת קודש ..... נז
סעודה שלישית ..... סא

פרשת מקץ, שבת חנוכה
ליל שבת קודש ..... סד
סעודה שלישית ..... סח

פרשת ויגש
ליל שבת קודש ..... ע
סעודה שלישית ..... עד

פרשת ויחי
ליל שבת קודש ..... עז
סעודה שלישית ..... פ

פרשת שמות
ליל שבת קודש ..... פג
סעודה שלישית ..... פו

פרשת וארא
ליל שבת קודש ..... פט
סעודה שלישית ..... צב

פרשת בשלח
ליל שבת קודש ..... צה
סעודה שלישית ..... צט

פרשת תרומה
ליל שבת קודש ..... קב
סעודה שלישית ..... קו

פרשת תצוה
ליל שבת קודש ..... קט
סעודה שלישית ..... קיב

פרשת כי תשא ווילימסבורג

ליל שבת קודש ..... קטז
יום שבת קודש ..... קכ
סעודה שלישית ..... קכג
מלוה מלכה ..... קכז

פרשת ויקהל, שבת שקלים

ליל שבת קודש ..... קלא
סעודה שלישית ..... קלה

פרשת פקודי

ליל שבת קודש ..... קלט
סעודה שלישית ..... קמג

פרשת ויקרא, שבת זכור

ליל שבת קודש ..... קמז
סעודה שלישית ..... קנא

פרשת צו

ליל שבת קודש ..... קנה
סעודה שלישית ..... קנט

פרשת שמיני, שבת פרה

ליל שבת קודש ..... קסב
סעודה שלישית ..... קסו

פרשת תזריע, שבת החודש

ליל שבת קודש ..... קעא
סעודה שלישית ..... קעד

פרשת מצורע, שבת הגדול

ליל שבת קודש ..... קעט
סעודה שלישית ..... קפג

פרשת אחרי

ליל שבת קודש ..... קפז

סעודה שלישית ..... קצ

פרשת קדושים

ליל שבת קודש ..... קצג

סעודה שלישית ..... קצה

פרשת אמור

ליל שבת קודש ..... קצח

סעודה שלישית ..... רב

פרשת בהר

ליל שבת קודש ..... רה

סעודה שלישית ..... רח

פרשת בחקתי

ליל שבת קודש ..... ריב

סעודה שלישית ..... רטו

פרשת במדבר

ליל שבת קודש ..... ריח

פרשת נשא

סעודה שלישית ..... רכב

פרשת בהעלתך

סעודה שלישית ..... רכו

פרשת שלח

סעודה שלישית ..... רכט

פרשת קרח

סעודה שלישית ..... רלג

פרשת חקת

סעודה שלישית ..... רלז
מלוה מלכה ..... רמא

פרשת בלק

ליל שבת קודש ..... רמה
סעודה שלישית ..... רמט
מלוה מלכה ..... רנג

פרשת פנחס

ליל שבת קודש ..... רנו
סעודה שלישית ..... רנט

פרשת מטות מסעי

ליל שבת קודש ..... רסד
סעודה שלישית ..... רסח
מלוה מלכה ..... ערב

פרשת דברים

סעודה שלישית ..... ערה

פרשת ואתחנן, שבת נחמו

ליל שבת קודש ..... רעז
סעודה שלישית ..... רפ
מלוה מלכה ..... רפב

פרשת עקב

ליל שבת קודש ..... רפו
סעודה שלישית ..... רצ
מלוה מלכה ..... רצד

פרשת ראה

ליל שבת קודש ..... רצז
יום שבת קודש ..... ש
סעודה שלישית ..... שב
מלוה מלכה ..... שה

פרשת שופטים
סעודה שלישית ..... שח

פרשת כי תצא
סעודה שלישית ..... שיב

פרשת כי תבא
סעודה שלישית ..... שטז

פרשת נצבים
סעודה שלישית ..... שכ

פרשת וילך, שבת שובה
ליל שבת קודש ..... שכד
סעודה שלישית ..... שכח

פרשת האזינו
ליל שבת קודש ..... שלא
סעודה שלישית ..... שלה

תוכן העניינים

חלק ב' - מועדי השנה

ראש השנה

ליל א' ..... שלט
דרשה קודם תקיעת שופר ..... שמב

יום הקדוש

דרשת כל נדרי ..... שמח
מאמרים בסעודת מוצאי יום הקדוש ..... שנג

חג הסוכות

ליל ב' ..... שנז
ליל אושפיזא דיעקב ..... שסב
יום אושפיזא דיעקב ..... שסו
ליל אושפיזא דמשה ..... שסט
יום אושפיזא דמשה ..... שעד
ליל שבת חוה"מ, אושפיזא דאהרן ..... שעז
ס"ג שבת חוה"מ, אושפיזא דאהרן ..... שפ
ליל אושפיזא דיוסף ..... שפג
יום אושפיזא דיוסף ..... שפז
הושענא רבה ..... שצ
נעילת החג ..... תב

חנוכה

ליל א' ..... תי
ליל ב' ..... תטו
ליל ג' ..... תיט
ליל ד' ..... תכב
ליל ה' ..... תכה
ליל ז', מוצאי שבת קודש ..... תכט
זאת חנוכה ..... תל
באסיפת חברה משוררים ..... תלד

ח"י טבת, הילולא של רבינו בעל בני יששכר זי"ע
דרשה בהיכל הישיבה ..... תלו

ז' אדר
בסעודת חברה קדישא ..... תמא

פורים
דרשה בהיכל הישיבה לפני פורים..... תמו
קידוש היום..... תנא
מאמרים בסעודות פורים..... תסא
שושן פורים..... תסד

ה' ניסן, הילולא של הגה"ק מאפטא זי"ע
בסעודת הילולא ..... תע

פסח
הגדה של פסח..... תעג
ליל שביעי של פסח ..... תקי
ליל אחרון של פסח ..... תקיד
נעילת החג ..... תקיח

ל"ג בעומר ..... תקכג

ב' סיון, הילולא של רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע
בסעודת הילולא ..... תקלב
לארץ הקודש - ע"י הטעלעפאן..... תקלט
בהיכל הישיבה ..... תקמג

שבועות
ליל א' ..... תקמז
דרשה קודם אקדמות ..... תקנ
ליל ב' ..... תקנה
נעילת החג ..... תקנח

כ"א סיון, הילולא של רבינו בעל שם שלמה זי"ע
בהיכל הישיבה ..... תקסד

ערב שבת חזון
דרשה בהיכל הישיבה ..... תקסח

לפני ימי הסליחות
דרשה בהיכל הישיבה ..... תקעד

תוכן העניינים

חלק ג' - ענינים שונים

מילי דהספידא

על חותנו הגאון הצדיק ר' אהרן בערנשטיין זצ"ל ..... תקעח
בסעודת שלשים לחותנו זצ"ל ..... תקפג
על הרה"ח ר' אברהם יצחק פריעדמאן ז"ל ..... תקפו
על הרה"ג הרב מרדכי ווילִיגער ז"ל ..... תקפט
על הר"ר מיכל דזאשעפס ז"ל ..... תקצב
בסעודת שלשים להרה"ח ר' צבי ראזענבערג ז"ל ..... תקצה

בסעודות שמחה

סעודת בר מצוה ..... תקצט
סעודות שבע ברכות ..... תרב

שנת ה'תשנ"ה

והוא רשימות מדברי-תורה שהשמיע

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

ממונקאטש

בשבתות קודש במשך שנת תשנ"ה

חושתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ג

ליל שבת קודש פ' בראשית

א. בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ. וברש"י: אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם (שמות יב, ב), שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום (תהילים קיא, ו) כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גויים, הם אומרים להם, כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו.

ולכאורה צ"ב מה שמשיבים "ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו", הלא הנותן מתנה לחבירו, אחרי שכבר זכה בה המקבל, שוב אין הנותן יכול לחזור ולטלה ממנו, כי יש להמקבל בה קנין עולם, וכבר פקעה בעלותו של הנותן, והוא כאדם זר לגבי המתנה, ופשוט שאינו יכול לומר ברצוני נתתיה לך, וברצוני אני חוזר ונוטלה ממך ונותנה לאחר. ואם כן מ"ש הכא דשייך לומר כן.

ועוד צ"ב, הרי עיקר הקושיא היתה ש"לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם" (עיין אגרא דכלה בביאורי רש"י לפרשתן), וקושיא זו עדיין אינה מיושבת, דהוה ליה לפתוח במצוה ראשונה, וענין כח מעשיו הגיד לעמו כו' היה יכול לאשמועינן בסוף.

ב. ונראה שהביאור בזה הוא, שאינה דומה נתינת מתנה של בשר ודם לנתינת הקב"ה. כי לאדם הנותן - אין שום שייכות לעצם מציאות

החפץ רק שהוא הבעלים על החפץ שיש לו בה קנין ממנות, וכיון שנתנה לאחר, פקעה בעלותו, ושוב אין לו שייכות לחפץ כלל. אבל הקב"ה - הרי הוא מחיה ומהווה את עצם החפץ בכל עת ורגע ממש, כדכתיב (נחמיה ט, ו) ואתה מחיה את כולם, אל תקרי מחיה אלא מהווה (עין ראשית חכמה שער הקדושה פ"ז קז). וכמו שכתב הגה"ק בעל קדושת לוי זי"ע (בפרשתן) "שהכלל שהבורא ב"ה הוא ברא הכל, והוא הכל, והשפעתו אינו נפסק מעולם, כי בכל רגע משפיע שפע לברואיו ולכל העולמות כו', ולכן אנו אומרים יוצר אור ובורא חושך, ולא יצר אור ובורא חושך, רק יוצר בלשון הוה, כי בכל רגע הוא יוצר, שבכל רגע משפיע חיות לכל חי, והכל מאתו יתברך, והוא שלם והוא כלול מהכל". והיינו שרצון השי"ת, שיברא ויוצר הדבר, זהו עצם חיותו של הנברא.

והוא ענין ש"כל הארץ של הקב"ה היא" לא רק מצד בעלותו, אלא מכח ש"הוא בראה", ובריאתו זו תמידית היא, כי בכל רגע הוא ית' יוצר ובורא אותו. וכיון ש"ברצונו נתנה לאשר ישר בעיניו", הרי זהו כל חיות ומציאות ארץ ישראל - שתהיה ביד אשר ישר בעיניו ית"ש. וכשעלה ברצונו ליתנה לאומות העולם, הרי מציאותה ומהותה של ארץ ישראל היא שהיא שלהם. אבל כש"ברצונו נטלה מהם ונתנה לנו", שוב היא בריאה חדשה אשר נבראה ברצון לתתה לנו, וזו היא כל חיותה ומציאותה החדשה היא שהיא של ישראל. וארץ זו אשר חיותה היא שהיא של ישראל מעולם לא היתה שלהם, דמתחלת בריאתה ועצם מציאותה היא שלנו.

וזהו שנאמר בארץ ישראל (במדבר יג, ב) "אשר אני נותן לבני ישראל", נותן לשון הוה, שהיא נתינה תמידית לפי רצונו ית"ש. ועד"ז דרשו במכילתא (בא מס' דפסחא יח א) עה"כ (שמות יג, א) אל ארץ הכנעני כאשר נשבע גו' ונתנה לך, "שלא תהא כירושת אבות, אלא תהא בעיניך כאילו היום נתונה לך", היינו כפי הרצון של אותו היום.

ג. ומהאי טעמא "פתח בבראשית", כי היא הקדמה ל"החדש הזה לכם - מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל". דהנה עה"כ (ויקרא כג, ד) אשר תקרא אתם, אמרו חז"ל (ר"ה כה א) אתם אפילו שוגגין, אפילו מזידין, אפילו מוטעין. והיינו שכל טבע הבריאה כפוף לישראל. ולזה הקדים ופתח בבראשית, לומר שכח זה שתתנהג כל הבריאה על פי ישראל, הוא משום "הכח מעשיו הגיד לעמו", שרצונו ית"ש הוא שהעולם יתנהג ע"פ רצונם של ישראל, וכיון שכן, נעשית מציאות ובריאת העולם באותה העת, כפי רצונם של ישראל.

ובזה יש לדדוש נעוץ סוף התוה"ק לתחלתה, שנאמר (דברים לד, יב) "ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל", היינו כל הניסים והגבורות אשר עשה משה במדבר (כפרש"י שם), הם מכח "בראשית ברא אלקים" - ש"כח מעשיו הגיד לעמו", שכל חיות הבריאה הוא רצונו ית"ש, וכשעלה ברצונו שיהיה לישראל מים ומן במדבר, הרי נעשה אז טבע העולם להשפיע זאת לישראל, ומכח זה עשה משה את כל הניסים והגבורות לישראל.

ד. והנה אמרו חז"ל (שבת קיח, א) המעגן את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים. ויש לפרש שנחלה בלי מצרים, היא ארץ ישראל, אשר קרויה כן על שם שהיא "ארץ הצבי" (דניאל יא, מז), אשר דרשו חז"ל (גיטין נז, א) מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו, כך ארץ ישראל בזמן שיושבין עליה היא מתרחבת, וכן אמרו חז"ל (עיין ספרי דברים א א) שעתידה ארץ ישראל להתפשט בכל הארצות, ולכן היא נקראת "נחלה בלי מצרים". והנה המעגן את השבת מעיד שלא זו בלבד שהקב"ה ברא את העולם, אלא גם ברא אותה בשביל ישראל, וכח מעשיו הגיד לעמו כו', שהרי (כ"ר פי"א ח) אמר הקב"ה לשבת כנסת ישראל בן זוגך, אשר לכן כנס"י עצמה קרויה שבת (זהר ח"ב סג, ב), ומטעם זה המצוה לענג את השבת, להורות שבשביל ענג ישראל ברא הקב"ה את העולם. ולפי זה יתפרש "המעגן

את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים", הייינו שבשכר ענג שבת, נותנים לו מדה כנגד מדה, "נחלה בלי מצרים", שהרי על ידי ענג שבת הוא מבטל טענת האומות שליסטים אתם כו', לכן נותנים לו נחלת ארץ ישראל.

ויהי רצון שנזכה לעלות לציון ברנה ושמחת עולם על ראשינו, וימלוך ד' על כל הארץ, שאז תהיה "נחלה בלי מצרים". ויהי נועם ד' עלינו להתברך בכל הטוב לאורך ימים ושנים טובים, והעיקר שנזכה לגאולה שלימה בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' בראשית

א. בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ. יש לדרוש בנעוץ סוף התוה"ק לתחילתה, על פי מה שאמרו במדרש (ב"ר פ"ב א) עה"כ (לקמן א, ב) והארץ היתה תהו ובהו גו', רבי ברכיה פתח (משלי כ, יא) גם במעלליו יתנכר נער [פי' שכבר בנערות וראשית הבריאה ניכר מה יהיה בסופה], הוא מה שהנביא עתיד להתנבאות עליה בסוף (ירמיה ד, יא) ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו [פי' שנבואתו של ירמיהו בדורו, כבר נרמזה בקרא דוהארץ היתה תהו ובהו]. עוד איתא במדרש (שם ד) והארץ היתה תהו ובהו, רשב"ל פתר קרא בגליות, תהו זו גלות בבל, ובהו זו מדי, וחושך זו גלות יון, על פני תהום זו גלות ממלכת (אדום) הרשעה, ורוח אלקים זו רוחו של מלך המשיח, מרחפת על פני המים - המשמשת ובאה בזכות התשובה שנמשלה כמים, שנאמר (איכה ב, יט) שפכי כמים לבך גו'. ומבואר מכל זה, שכל מה שמתרחש עם ישראל, בגלותן וגאולתן, הכל נרמז במקראות דבראשית הבריאה.

והנה אמרו חז"ל (זהר ח"ג קסא, ב) קוב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא. וצ"ב, כיון שבריאת העולם היתה ע"י הסתכלות הקב"ה באורייתא, והתורה הלא נאמר בה (תהלים יט, ט) תורת ד' תמימה, ואיך נברא עולם שיהיה בו תהו ובהו כו'. ונראה שמה שאמרו "אסתכל באורייתא וברא עלמא", לא קאי על עצם התורה בלבד, אלא גם על מקבלי ולומדי התורה. דהנה מבואר בבני יששכר (מאמרי חודש אלול מאמר א אות ד) שהבורא ית"ש ברא עולם כזה שיהיו כל הפעולות והמעשים נעשים ע"י אתערותא דלתתא, וא"כ כביכול היה בהכרח בראשית

המחשבה איזה ענין אתערותא כדי שיהיא אח"כ כן הנהגת כל העולמות, כי הכל הולך אחר השרש. ולזה אמרו (הובא ברש"י בפרשתן א, א) בראשית - בשביל ישראל שנקראו ראשית, דהיינו שמה שעלו ישראל במחשבה לפניו שיקבלו התורה ויקיימו המצוות, זה היה מספיק לאתערותא, עיי"ש. וזה ש"אסתכל באורייתא", היינו בישראל המקבלים ומקיימים מה שכתוב בתורה. ולפי זה י"ל שכיון שבקבלת התורה היה שתי בחינות, לוחות ראשונות אשר נשתברו, ולוחות שניות שקיבלו ישראל לאחר שעשו תשובה, ולוחות ראשונות אף שנשתברו עדיין "שברי לוחות מונחות בארון" (בבא בתרא יד, ב), לכן כשקוב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא, הנה ההסתכלות בשברי לוחות גרמה לבחינת "תהו ובהו וחושך על פני תהום", ורק אחר התשובה בבחינת "שפכי כמים לבך", יתגלה מאמר "ויהי אור", שהוא עולם התיקון ואורו של מלך המשיח (עיין בני יששכר מאמרי חדש אייד מאמר ג אות ב).

וז"ש בסיום התוה"ק (דברים לד, יב) ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל, ופרש"י שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, וסמיך ליה בראשית ברא אלקים גו' והארץ היתה תהו ובהו, והוא משום ששבירת הלוחות גרמה שכבר בראשית הבריאה תהיה בחינת תהו ובהו כו', והבן.

ב. ויש לומר בדרך עבודה, שלכך סמוכה קריאת פרשת בראשית אחרי חג הסוכות, שהרי אמרו חז"ל (ר"ה טו, א) בחג נידונין על המים. וי"ל שקאי על כל עניני המים, כמו שמתפללים בהושענא רבה "תענה אמונים שופכים לב כמים". ובזה נכלל גם ענין ד"רוח אלקים מרחפת על פני המים", שהוא רוחו של מלך המשיח, הממשמשת ובאה בזכות התשובה שנמשלה למים. והיינו כששופכים כל ישראל לב כמים בתשובה בתפלת הימים נוראים, בזה פועלים שתהיה רוחו של משיח "משמשת ובאה".

ולכן בשבת בראשית הסמוכה לזה, מתעורר ענין ויאמר אלקים יהי אור, לפעול התעוררות לעילא, שנזכה לאורו של מלך המשיח.

ויש להוסיף ולומר שבימים נוראים מעוררים הרצון ע"י תפלה ותשובה, אבן בשבת בראשית מעוררים הרצון ע"י שמקבלים עול תורה הק', להתמיד בלימודה ולהגות בה יומם ולילה בכל השנה, וזכות התורה מקרבת את הגאולה. שכשם שהתשובה נמשלה למים, כן התורה הקדושה נמשלת למים, כמו שאמרו חז"ל (ב"ק יז, א) אין מים אלא תורה שנאמר (ישעיהו נה, א) הוי כל צמא לכו למים. וכן פירש מרן הבעש"ט הקדוש זי"ע (כתר שם טוב) "ורוח אלקים מרחפת" היינו רוחו של אדם, שירחף "על פני המים", היא התורה, אז "ויאמר אלקים יהי אור" ר"ל שיאיר ד' עיניו ע"י אור התורה, עכדה"ק.

ועל כן עלינו להתמיד בלימוד התורה הקדושה, שהרי רוחו של משיח תלויה ומרחפת על פני המים, היא התורה הק', כמו שאמרו בזהר (ח"ג קעו א) אילו ישראל מנטרין אורייתא ישתזיבו מכלא ולא ישתכחו בגלותא, כתיב (שמות לב, טז) והמכתב מכתב אלקים הוא חרות על הלחת, אל תקרי חרות אלא חירות, וחירות דא אוקמוה באורייתא כו'.

ויהי רצון שנזכה ללמוד תורה הקדושה מתוך תשובה ומעשים טובים, ולקיים שפכי כמים לבך, מים דתשובה ומים דאורייתא, ונזכה לקרב הימים אשר בן ישי חי, ולפעול בעדינו ובעד כל ישראל בכל מקום שהם טוב וחסד וגאולה שלימה בביאת בן דוד במהרה בימינו אמן כן יהי רצון.

ליל שבת קודש פ' נח

א. אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את האלקים התהלך נח. וברש"י: נח היה צריך סעד לתומכו, אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו. ובמדרש (ב"ר פ"ל ה) אלה תולדת נח נח, אתמהא, לא הוה צריך קרא למימר אלא אלה תולדות נח שם, אלא נייחא לעליונים נייחא לתחתונים, נייחא בעוה"ז נייחא לעולם הבא", וצ"ב.

ונראה לבאר החילוק שבין נח לאברהם, על פי המבואר בספה"ק (עיין ליקוטי אמרים להגה"ק בעל התניא זי"ע פרק יד) שכל אדם יכול לבא למדרגה שבמחשבה דיבור ומעשה יקיים סור מרע ועשה טוב. אבל יש הזוכה לדרגא גדולה מזו, והיא שהרע נעשה מאום ממש בלבו ושנאוי אצלו. ולזכות לדרגא הנעלה הזו, אי אפשר ע"י שנאת הרע בעצמה, אלא צריך להיות אוהב את ד' בגודל ותוקף האהבה, בבחינת אהבה בתענוגים, שהיא להתענג על ד' מעין עולם הבא. ולא כל אדם זוכה לזה, אלא הוא בבחינת מתנה מן השמים, ועל מדרגה זו אמרו חז"ל (ברכות ז, א) עולמך תראה בחייך כו'.

ויש לומר שנח זכה רק למדרגה הראשונה, שסר מרע ועשה טוב במחשבה דיבור ומעשה, מה שכבוח כל אדם לעשות בהיותו בעולם הזה. אך אברהם אבינו זכה למדרגא העליונה דאהבה בתענוגים, ולראות מדרגת עולם הבא בהיותו בעולם הזה. וזה שנאמר בנח "את האלקים (ני' המבע) התהלך נח", שעבד את השי"ת רק כפי כוחות המבעים של האדם. ועל כן היה צריך סעד לתומכו, כדי שיוכל לעמוד בנסיונות אשר

להם צריכים כוחות מעל דרך הטבע. ועל ידי שלא היה הרע מאום בלב נח, נתגלגל הדבר שבסופו נאמר (בראשית ט, כ) "ויחל נח איש אדמה ויטע כרם וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה". וז"ש המדרש "נייחא לעליונים נייחא לתחתונים", היינו שאף שנח היה נייחא לעליונים, מ"מ לא נמאסו אצלו מלבו לגמרי ממש עניני הרע, שהם ענינים תחתונים, ונשאר "איש אדמה". כי גם עוה"ז היה נייחא אצלו. אך אברהם לא היה צריך סעד לתמכו שהרי היה הרע מאום ושנאוי בלבו ממש.

ב. ונראה שהעובד את השי"ת כנח, כלומר רק בכוחות הטבעיים שבו, אינו קונה ורוכש מדה זו, עד שיוכל להנחילה לבניו ולדורותיו אחריו. שהרי מדה זו אינה שלו ומיוחדת אליו, אלא כל אדם מטבעו ולידתו יש בו הכח הזה שלא לעשות רע אלא טוב. אך הזוכה למאום הרע על ידי שאוהב ד' באהבה בכל לבו ונפשו, וזוכה למתנה מן השמים אשר "עולמך תראה בחייך", קנויה לו האהבה והיא חרותה בלבו ונפשו, עד שהיא נחלתו אשר בכחו להורישה לבניו אחריו עד עולם.

ובזה יל"פ "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו", שצדקתו היה רק בדורותיו, ולא נמשכה לזרעו עד סוף הדורות. אבל צדקתו של אברהם אבינו לעד קיימת להיותה נחלת זרעו כדכתיב (בראשית יח, יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד'. והרי האהבה המסותרת בלב כל ישראל, היא ירושה לנו מאברהם אבינו.

ג. אמרו חז"ל (שבת קיח, א) המעגן את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים. ויש לפרש, שהמעגן את השבת זוכה להתעגן על ד', ולטעום ממדרגת אהבה בתענוגים, עד שנעשה הרע מאום בלבו באמת. והוא, בהיות סעודות שבת הן סעודות האבות אברהם יצחק ויעקב (זהר ח"ב פח, ב), לכן כל המתעגן עמהם זוכה גם הוא לנחלתם. והיא הנקראת "נחלה

בלי מצרים", שהרי מתקיים בו "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד'".

ויהי רצון שנהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו כולנו אוהבי שמך ולומדי תורה הקדושה לשמה, ויהא התורה הקדושה אצלינו בבחינת נחלה בלי מצרים, בשפע חיים ברכה והצלחה, עדי נזכה לגאולה שלימה בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' נח

א. אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלקים התהלך נח. וברש"י: ובאברהם הוא אומר אשר התהלכתי לפניו, נח היה צריך סעד לתומכו, אבל אברהם היה מתחזק ומתהלך בצדקו מאליו. ויש להבין ענין זה שנח אע"פ שהיה צדיק תמים מ"מ היה צריך סעד לתומכו.

והנה להלן (ז, ז) נאמר ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה מפני מי המבול, ופירש"י "אף נח מקטני אמנה היה, מאמין ואינו מאמין שיבא המבול עד שרחפוהו המים". וכבר דקדקו המפרשים איך שייך לומר שנח היה מקטני אמנה בשעה שהתורה מעידה עליו "איש צדיק תמים היה". גם קשה, שלכאורה מי ש"מאמין ואינו מאמין" חלילה, הרי אינו רק מ"קטני אמנה", אלא כאינו מאמין כלל, כענין שנאמר (שמות יז ז) "ועל נסתם את ד' לאמר היש ד' בקרבנו אם אין, ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים", ודרשו חז"ל (במדב"ר פי"ט כ) שכיון שהסתפקו "היש ד' בקרבנו אם אין" מיד ויבא עמלק, שכן היא קליפת עמלק להטיל ספיקות באמונה (עמלק בני ספק, כידוע).

ב. ונראה ע"פ הנאמר בפרשת התוכחה (דברים כח, סו) "ולא תאמין בחייך", והיינו שזו מן קללות התוכחה, כשאדם אינו מאמין בעצמו, כלומר שאינו מאמין שביכולתו לפעול רצונו ית"ש. וזהו אחד מהסיבות המעכבות לאדם בעבודתו ית"ש וגורמות התרשלות בקיום רצונו ית', שהבע"ד מפיל לאדם מחשבות שמה הוא כבר יכול לפעול לפניו ית"ש, מה יתן ומה יוסיף עבודה של בריה שפילה כלפי אין סוף ב"ה, וזה גורם

בו יאוש שלא יוכל לחזק א"ע לעבוד את השי"ת בכל לבו ונפשו, ולעשות נחת רוח להבורא ית"ש.

וכענין זה מצינו (במדבר טז, יב) ששלח משה לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב ויאמרו לא נעלה. שלכאורה קשה וכי לא האמינו המרגלים בבוחו ית' להעלותם ולהביאם אל האדמה אשר נשבע להם, הלא ראו בעיניהם נסי יציאת מצרים וקריעת ים סוף. אלא הענין הוא, שבעצם האמינו בכח השי"ת להכניסם לארץ ישראל, אך לא האמינו בעצמם, שיש להם זכותים שבגללם יעשה הקב"ה נסים ונפלאות, יען שמאז שיצאו ממצרים כבר חטאו במן ובשליו ועוד. עד שעמדו כלב בן יפנה ויהושע בן נון ואמרו "עלה נעלה" (שם יג, ל), שהאמינו בעצמם שבכחם לשוב אל ד' ולעבדו באמת עד שיזכו שיקיים השי"ת הבטחתו להביאם אל ארץ זבת חלב ודבש.

ג. והחיזוק שיכול כל אחד להתחזק בעבודתו הוא, שיעשה חשבון לעצמו, הרי כל מה שאנו עושין ומקיים הוא רק מה שציוונו הבורא ית"ש, וא"כ זה גופא הוא הנתינת-כח ביד האדם לפעול נחת רוח לעילא, וכידוע מספה"ק ש"רצון" הוא אותיות "צנור", והיינו שזה גופא שכך הוא רצונו ית"ש שנקיים מצוותיו ונעבדו בלבב שלם, זה גופא הוא הצנור דרכו מושפע לנו הכח להוציאו מן הכח אל הפועל, וכל מה שאיש הישראלי עושה הכל הוא בכח המשלח, היינו הקב"ה בכבודו ובעצמו, וא"כ אין לו להביט בשפלות עצמו בעת קיום מצוותיו ית', שהרי בכל מקום ובכל מצב שהאדם נמצא בו, תמיד הוא הולך בכח המשלח המתלבש בהשליח.

וזה יש לפרש שנח "מקטני אמונה היה, מאמין ואינו מאמין", כלומר שבודאי היה לו אמונה שלימה בהשי"ת ובדבריו שיביא מבול על העולם, רק לא היה מאמין בעצמו שיזכה להינצל מן המבול, ועל כן לא בא אל התיבה עד שדחפוהו המים. אמנם זה גופא שלא האמין בעצמו

נחשב כחסרון באמונה בו ית"ש, שהיה לו להאמין שכיון שכך ציווהו השי"ת הרי זה גופא הוא הנתינת-כח לקיים רצונו ית', ואשר על כן נחשב "מקטני אמנה".

ד. והנה באברהם אבינו מצינו שנאמר בפרשת העקידה (בראשית כב, ד) "וירא את המקום מרחוק". ואפ"ל שזה היתה מתחבולות השטן למנוע את אברהם מלקיים ציווי השי"ת לעקוד את יצחק בנו [וכמו שמצינו במדרש כמה תחבולות שעשה השטן, ע"ש], והוא שנדמה לאברהם אבינו שמצוות העקידה רחוקה היא מאתו, ואין בכוחו למלאות רצונו ית"ש. אבל אברהם אבינו בצדקו אמר (שם ה) "שבו לכם פה עם החמור", ודרשו חז"ל (יבמות סב, א) עם הדומה לחמור, שלהם רחוקה קיום מצוותיו ית', אבל לאברהם אבינו בעצמו לא היה שום דבר שיוכל לעכב בעדו מלקיים מצות הבורא, כי האמין בעצמו שבכח המשלח הוא הולך, ולכן אמר (שם) "ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה", שהשתחויה הוא ענין הביטול [כמבואר בספה"ק], שביטל את עצמו לגמרי לרצונו ית"ש, ואז בודאי יזכה למלאות רצונו ית"ש.

ובזה יש לפרש החילוק בין נח לאברהם, שנח היה צריך סעד לתומכו, היינו שלא האמין בעצמו ובכוחו לעבוד את השי"ת עבודה תמה עבודה שלימה, ועל כן היה צריך סעד לתומכו בעבודתו. משא"כ אברהם היה מתהלך בצדקו מאליו.

ה. והנה סעודת שבת הם "סעודתא דמהימנותא", ויש לומר שהם משפיעים לכל לצאת מדרגא ד"קטני אמונה", כי משם שואבים האמונה - אשר אמונה היא המשכה (כדאיתא בספה"ק), ונמשך לכל ישראל מאמינים בני מאמינים, להשיג שבכחם לפעול שיתגדל ויתקדש שמיה רבה, ולפעול לכבוד שמים ולכבוד השכינה הק.

ויהי רצון שתהיה לנו ההשגה שבכחנו לעשות נחת רוח לפניו ית', שהרי באמת "רצוננו לעשות רצוניך אלא שאור שבעיסה מעכב" (ברכות יז, א), ונזכה לסייעתא דשמיא בכל מעשינו בכל דבר שבקדושה, ועי"ז נזכה לקרב גאולתינו ופדות נפשינו, שבאמת לא נתקיים תכלית בריאת שמים וארץ עד שנזכה לתיקון השלם, וכל אחד ואחד המקיים רצונו ית"ש "כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית", כי הוא מקרב זמן הגאולה, וכמרומז בניעוץ סוף התורה לתחילתה "לעיני כל ישראל - בראשית ברא", שעל ידי מעשיהם הטובים של ישראל נחשבים כביכול כשותף להקב"ה במעשה בראשית, ועי"ז יושפע לנו ברכה והצלחה, בני חיי ומזונא רויחא, ונזכה לגאולה השלימה בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' לך לך

א. ויאמר ד' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך, ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה. ופי' רש"י: לך לך, להנאתך ולטובתך, ושם אעשך לגוי גדול, וכאן אי אתה זוכה לבנים (ר"ה טז, ב), ועוד שאודיע טבעך בעולם (ב"ר פל"ט ב). וכר"ה אשר אראך מביא רש"י מדברי המדרש (שם פנ"ה ז): לא גלה לו הארץ מיד, כדי לחבבה בעיניו, ולתת לו שכר על כל דבור ודבור ועל כל פסיעה ופסיעה. וצ"ב, למה הוצרך הקב"ה להבטיח לו שכר, הרי כבר נתנסה באור כשדים ושם נאמר (נחמי' ט, ח) "ומצאת את לבבו נאמן לפניך", ובודאי היתה מצות ד' חביבה בעיניו שיקיימה אף ללא תשלום שכר.

במדרש (ב"ר פל"ט יא): והיה ברכה, קרי ביה בריכה [פי' מקוה], מה בריכה זו מטהרת את הטמאים אף את מקרב רחוקים ומטהרם לאביהם שבשמים. וצ"ב.

ויש לפרש, דהנה אמרו חז"ל (פסחים ג, ב) "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה". והיינו שאי אפשר לו לאדם להתחיל ללמוד תורה ולקיים מצוות תיכף - במדריגת 'לשמה', ורק ע"י שעוסק בתורה ובמצוות, אע"פ שלא לשמה, הרי התורה גופא היא המצרפת את האדם ומזקקתו, כמו שאמרו במדרש (תנחומא - שמיני סימן ז ב): אמרת ה' צרופה (תהלים יח, לג), בשביל לצרף בריותיו, והוא מלשון הכתוב (מלאכי ג, ג) וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי (עיין רמב"ן דברים כב, ו). ולכן אמרו "לעולם ילמד אדם תורה

שלא לשמה כו'", שרק ע"ז נעשה מוכשר ומזוקק עד שזוכה ולומד תורה לשמה. וזה "שמתוך שלא לשמה בא לשמה", כלומר ש"מתוך" - הפנימיות של לימודו שלא לשמה, שהיא עצם התורה, בא אח"כ ללמוד לשמה, כי התורה עצמה היא המצרפתו ומכשירתו לזה.

והנה ידוע מה שכתב הרמב"ן (בראשית יב, ו): "ואמרו (תנחומא פ' לך לך ט) כל מה שאירע לאבות סימן לבנים, ולכן יאריכו הכתובים בספור המסעות וחפירות הבארות ושאר המקרים, ויחשוב החושב בהם כאלו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת, וכולם באים ללמד על העתיד, כי כאשר יבוא המקרה לאחד משלשת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעו", עיי"ש. וכן מפורש במדרש (ב"ר פרשה מ, ו) "אמר הקב"ה לאברהם אבינו צא וכבוש את הדרך לפני בניך. את מוצא כל מה שכתוב באברהם, כתיב בבניו, באברהם כתיב (בראשית יב, ז) אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך וגו', ובישראל כתיב (שמות א, כ) וייטב אלקים למילדות, כו', באברהם כתיב (בראשית יג, ג) וילך למסעיו, ובישראל כתיב (במדבר י, כח) אלה מסעי בני ישראל".

ועפ"ז י"ל, שלכן הבטיח הקב"ה לאברהם אבינו שכר בעד ההליכה, אף שבודאי לא הוצרך אברהם אבינו בעצמו לזה, מ"מ כיון שהליכת אברהם היתה בבחי' "צא וכבוש הדרך לפני בניך", שהיתה זו הכנה להליכת בניו בגלות, והרי כך הוא הדרך של הליכת בניו - "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה", לפיכך גם הליכתו של אברהם היתה צריכה להיות בבחי' "מתוך שלא לשמה בא לשמה".

וזה שיש לפרש בדברי רש"י "לך לך, להנאתך ולטובתך, ושם אעשך לגוי גדול, וכאן אי אתה זוכה לבנים", כלומר שמה שציוה אותו ללכת דוקא לטובתו ולהנאתו, הוא משום ש"שם אעשך לגוי גדול", ולצורך אותו גוי גדול היה צריך גם הוא ללכת בתחלת דרכו לטובתו ולהנאתו, שכן הוא היה צריך לכבוש את הדרך לבניו בדרך זו דוקא. וכן

יש לפרש המדרש "והיה ברכה - קרי ביה בריכה כו'", פי' שלכך ברכו בכל הברכות ונתן הברכות בידו, משום שהוא יהיה הבריכה המטהרת את הטמאים ומקרבת רחוקים ומטהרם לאביהם שבשמים, ולצורכם הוא שהבטיחו את הברכות. וכן יל"פ מה שכתב רש"י "שלא גלה לו הארץ מיד, כדי לחבבה בעיניו, ולתת לו שכר על כל דבור ודבור ועל כל פסיעה ופסיעה", שהיתה זו החביבות בעיניו, כי השכר הניתן לו היא לצורך כבישת הדרך לבניו.

ב. והנה על דרך שהליכת אברהם אבינו היתה כבישת הדרך לבניו, כך הוא בכל שבת קדש, שההליכה של איש הישראלי בשבת - שהוא העונג שבת שעליה אמרינן (בזמירות ש"ק) "הילוכך תהא בנחת ענג קרא לשבת" - היא כבישת הדרך לכל ימות החול, ולכן יש הבטחה על הליכת שבת (שבת קיח, א) שהמענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, היינו שיכול להשיג בימות החול את נחלת ד', הרבה למעלה מהשגתו בעצמו, כי הדרך ככר כבושה לפניו ע"י קדושת השבת. ולזה אומרים בשבת (בזמר "כל מקדש") "פוסעים בו פסיעה קטנה, סועדים בו לברך שלש פעמים, צדקתם תצהיר כאור שבעת הימים", היינו שדי בפסיעה קטנה בשבת, שהיא העונג השבת כש"סועדים בו לברך שלש פעמים" בסעודות השבת - בסעודה דמהימנותא, שעי"ז "צדקתם תצהיר כאור שבעת הימים", שהיא הנחלה בלי מצרים, שנתגלה בה צדקת ישראל שהוא כולו טוב, והיא נחלה - בלי מצרים של טוב ורע, אלא כולו טוב, ועל ידה זוכים לאור התורה והמצוות שתאיר כאור שבעת הימים. והיא בחי' "הארץ אשר אראך", שאראה אותך, דהיינו שצדקת ישראל מאירה היא בעצמה באור שבעת הימים.

ויה"ר שנזכה לפסוע את הפסיעה קטנה בשבת, ועי"ז נכבוש הדרך אשר נלך בה לטוב כל הימים לנו ולזרעינו, ולזכות ליום שבו

כולה חסד, ואין בה דין כלל. וההבטחה השניה, "שא נא עיניך וראה צפונה ונגבה וקדמה וימה", שבה בא לידי ביאור לאורך ולרוחב - ההבטחה שהיתה טמונה עד כה בחכמ"ה, היא מכוונת נגד ה"א עילאה, שהיא בינ"ה, שבה בא נקודת החכמה לידי התפשטות. ונתן לו הבטחה זו רק "אחרי כן שרבו זכיותיו בארץ", דכיון שהיא מכוונת נגד בינ"ה, שאע"פ שהיא כולה חס"ד מ"מ מנא דינין מתערין, על כן שם כבר הוצרך לרבוי זכיות. בפעם השלשית ש"ביאר לו תחומי הארץ, והזכיר לו כל העמים עשרה האומות, והוסיף לכרות לו ברית עליהן שלא יגרום החטא" - היא כבחי' אות וא"ו דשם הוי"ה ב"ה, זעיר אנפין, יען והמרות מכוונות נגד תחומי הארץ, וכנגדן הז' עממין שהיו בה (כמבואר בספרי כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע בשם הרה"ק הרבי מלובלין זי"ע), שהיא ההמשכה עד מדת ברי"ת קדש, ולכן הוצרך לכרות לו ברית 'שלא יגרום החטא'. ההבטחה הרביעית - היא הה"א תתאה, בחי' מלכו"ת, אשר על כן תלה הכטחתה כאשר צוהו על המילה, שרק ע"י התגלות העטרה זוכים לכחינה זו. ובהיותה נגד מדת מלכו"ת אמר בה ל"אחזת עולם - לאמור שאם יגלו ממנה עוד ישובו וינחלוה", שכיון שהיא התגלות מלכותו ית"ש הרי היא נצחיות ל"אחזת עולם", כי ד' ימלוך לעולם ועד. וזה שהוסיף "והייתי להם לאלקים - שהוא בכבודו ינהיג אותם", שזה ענין המלכו"ת.

ובזה יל"פ מה שנאמר (דברים כו, א) "והיה כי תבוא אל הארץ אשר הוי"ה אלקיך נתן לך נחלה", שביאת הארץ היא עצמה התגלות שם הוי"ה ב"ה בעולם.

ב. והנה הליכת אברהם אבינו וכל פעולותיו בעולם מיום עומדו על דעתו היתה רק כדי לגלות בעולם שיש לבידה מנהיג, והוי"ה ב"ה הוא חיות כל הנבראים, כמ"ש הרמב"ם (פ"א מהל' עכו"ם ה"ג) "כיון שגנגמל איתן זה, התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן, והתחיל לחשוב ביום ובלילה, והיה

תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו כו', עיי"ש. וז"ש "אל הארץ אשר אראך", כפידוש האור החיים הק' "שהיא ראויה לך ואתה ראוי לה, אראה אותך לה, ואראה אותה לך", היינו כמו שעבודתו של אברהם אבינו הוא לגלות אור הוי"ה ב"ה המחיה כל הנבראים, גם פעולתה של ארץ ישראל לגלות כבוד מלכותו ית"ש בעולם, והבן.

וזה שאמרו (כתובות קי, ב) "כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוק", והוא יען כי ארץ ישראל עצמה מכוונת נגד ד' אותיות דשם המיוחד, ולכן הישיבה בה היא כקבלת עול מלכות שמים. וכן הוא להדיא (תו"כ בהר) "כל היושב בארץ כאילו מקבל עליו עול מלכות שמים". ולעומת זה - המכחישים את תורת משה וכופרים בהשי"ת, הם המחריבי קרתא, כי נתינת הארץ היתה למען התגלות כבוד שמו המחולל בגויים, ובעוה"ר הם מחללים את שמו יתברך בכל פסיעה ופסיעה.

ועפי"ז י"ל שאמר השי"ת לאברהם לך לך - "מארצך, וממולדתך, ומבית אביך, אל הארץ אשר אראך", שהם ד' עניני הליכה [נגד הליכת ד' אמות בארץ ישראל], ובשכר זה הבטיח לו ד' ברכות "ואעשך לגוי גדול, ואברכך, ואגדלה שמך, והיה ברכה", כי ההליכ"ה והברכ"ה מכוונים נגד ד' אותיות של השם הגדול והקדוש. וסיים "והיה ברכה" - שד' אותיות שם הוי"ה ב"ה, היא ברכתך, היינו שתזכה לגלות מלכותו ית"ש בעולם.

ויהי רצון שנזכה להתגלות שם ד' עלינו במהרה, בדרגא ד"אשר אראך", כמ"ש (ישעי' נב, ח) עין בעין יראו גו', ישמח לבנו ותגל נפשנו, ונזכה לברכת בני חיי ומזוני רויחי והצלחה בכל ענינינו, ולשוב בתשובה שלמה מתוך נחת והרחבת הדעת, לבא ולהביא לביאת בן דוד במהרה דיתן ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' וירא

א. וירא אליו ד' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום. ובמדרש (ב"ר פמ"ח ב): ומבשרי אחזה אלוה (איוב יט, כו), אילולי שעשיתי כן [פי' נמלתי] מהיכן היה הקב"ה נגלה עלי, וירא אליו ה', וצ"ב.

ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר וגו, מהכא יליף בגמ' (שבת קכו, א) שגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה. ובביאור הענין נראה, ע"פ המבואר ברמב"ם (פ"ב מהל' מגילה הי"ז) "שהמשמח לב האמללים דומה לשכינה שנא' (ישעיהו נז, טו) להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים". והנה מדרגה זו להיות הוא עצמו "דומה לשכינה" היא מדרגה עילאה על בחי' "קבלת פני השכינה", ולכן גדולה הכנסת אורחים, שהוא משמח לב אמללים, מהקבלת פני שכינה.

והנה באור החיים הק' דייק למה שינה הכתוב להקדים הרואה קודם הנראה שהתחיל לדבר בו, שהיה לו לומר "וירא ד' אליו". ולפי הנ"ל יתפרש, שבהיות אברהם דומה לשכינה, הרי הרואה אותו ברואה פני השכינה, כי בו עצמו נתגלה השכינה, ולכן נאמר "וירא אליו ד'". וזהו המשך הכתוב "והוא ישב פתח האהל גו'", ופירש"י "לראות אם יש עבר ושב ויכניסם בביתו", היינו שבזה שהיה יושב להכנים אורחים, עי"ז היה בחי' "וירא אליו ד'", שהוא עצמו היה דומה לשכינה. וז"ש המדרש "ומבשרי אחזה אלוק", היינו שבו עצמו - בבשרו, יש גילוי אלוקות.

ב. ומה שגילוי זה שיך דוקא אחרי המילה הוא, מפני שרק אצל ישראל שיך חסד אמיתי, כרכתיב (משלי יד, לד) וחסד לאמים חטאת,

ואמרו חז"ל (ב"ב י, ב): כל צדקה וחסד שאומות עובדי כוכבים עושין חטא הוא להן שאינם עושין אלא להתגדל בו, וכ"ה בתיקוני זהר (תי' ו כב, א) דכל חסד דעבדין לגרמייהו עבדין [ועיין בספר התניא (ליקוט"א פרק א) שהוא יען נפשות אומות עובדי גלולים הן משלש קליפות טמאות שאין בהן טוב כלל, ע"ש], והערלה - בהיותה רק רע, פוגמת את הנפש, עד שאף כשעושה חסד, הוא רק בבחינת "חסד לאמים חטאת", ורק אחר הסרת הערלה, אפשר לה לעשות חסד זך. ולכן רק מי שנימול יכול לעשות חסד שדומה לשכינה "להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים", שהוא ההיפך מהחסד לאומים אשר רק "לגרמייהו עבדין". וז"ש המדרש "אילולי שעשיתי כן [שנמלתי] מהיכן היה הקב"ה נגלה עלי", כלומר שלולי המילה לא הייתי זוכה לעשיית חסד, באופן שהקב"ה "נגלה עלי", שהוא עצמו דומה לשכינה.

ג. והנה כבר הזכרנו כ"פ שמצוות מילה ושבת שוין זל"ז בפנימיות ענינם [ועיין מה שכתב הרבינו בחיי (כד הקמח ערך מילה) "ומתוך הלשון שהזכיר (בראשית יז, ב) ואתנה בריתי "ביני ובינך" זכה כי יש במצות מילה ענין נסתר והוא סוד גדול, כי המלך המצוה לבנו או לעבדו נאמן ביתו ואומר לו תזכור הדברים אשר "ביני ובינך", אין ספק כי הם דברים נסתרים, אינם נאמרים אלא מפה אל פה ולא ניתנו ליכתב. וכן תמצא בענין מצות השבת, כשהזכיר השי"ת הלשון הזה בעצמו, הוא שאמר (שמות לא, יז) "ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם", וזה מעיד כי יש גם במצות שבת ענין נסתר כו'"]. ונראה שכן הוא גם לענין תיקון הנפש להיותה ראויה לעשות חסד. שכמו שמצות מילה מתקנת את הנפש לעשיית חסד, כן הוא ענין השבת. והוא ע"י שבשבת נתגלה מדת האמת שבנפש כל ישראל, שכן אחז"ל (ירושלמי דמאי פ"ד ה"א) אפילו עם הארץ אימת שבת עליו, וירא לשקר בשבת, וכן הוא בזוהר (ח"ב צ, א) מאי דכתיב (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב, כמה דאת אמר (שמות לא, מז) ושמרו

בני ישראל את השבת, וע"י מדת אמת שנשפעת בשבת, זוכים ישראל לעשות חסד אמיתי, שהוא חסד לשם חסד ולא לגרמייהו, שזהו שנאמר "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם", היינו שע"י מדת האמת ראויים לעשות "חסד לאברהם".

ובזה יל"פ אומרם ז"ל (שבת קיח, א) המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים, כי הענין שנאמר בשכינה (ישעיה נז, טו) "כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש - אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים", הוא בחינת "נחלה בלי מצרים", כי מדה זו מראה שאף שהוא "רם ונשא" ו"מרום וקדוש", מ"מ כדי להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים הוא משרה שכינתו אף על "דכא ושפל רוח", והוא בחי' "נחלה בלי מצרים". וזהו שאמרו "המענג את השבת" ומתגלה בו מדת האמת, שעל ידה זוכה לעשות חסד זך ואמיתי, "נותנים לו נחלה בלי מצרים", היינו שזוכה להדמות לשכינה, בבחינה שהיא נחלה בלי מצרים.

ויהי רצון שנזכה לקבל פני שבת המלכה, בבחינת "תתן אמת ליעקב" ועי"ז לתקן נפשנו רוחנו ונשמתנו להיות ראויים לעשות "חסד לאברהם", וגדולה צדקה שמקרבת את הגאולה (ב"ב י, א) בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' וירא

א. וירא אליו ד' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום. וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו גו'. וברש"י: והנה שלשה אנשים - אחד לבשר את שרה ואחד להפוך את סדום ואחד לרפאות את אברהם שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות כו', ורפאל שרפא את אברהם הלך משם להציל את לוט. ועיין ברמב"ן שנתקשה, שכיון שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות, למה נשלח רפאל לרפאות את אברהם וגם להציל את לוט, ותירץ שאין זה שתי שליחות, כי היה במקום אחר ונצטווה בו אחר כן, או שכיון ששתיהן להצלה לא מקרי בכה"ג שתי שליחות.

ונראה די"ל עוד בזה, דהמלאך שהלך להציל את לוט מסדום, לא היה די שיצילו בגשמיות מהפיכת סדום, אלא היה צריך להצילו מרשעתו של סדום, שהרי גם לוט נתפס בעוונם, כמו שאמרו חז"ל (ב"ר פ"נ יא) עה"כ (שם יז) אל תבט אחריך "אתה הרשעת עמהם כו' ואינך כדאי לראות בפורענותם ואתה נצול", ולכן היתה הצלתו תלויה בשובו מדרכו, כמו שנאמר (יחזקאל לג, יא) אם אחפץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה.

והנה תשובה היא בחי' רפואה לנפש, כמו שאחז"ל (יומא פו, א) גדולה תשובה שמביאה רפאות לעולם שנאמר (הושע יד, ה) ארפא משובתם אהבם נדבה. וכן אמר דוד המלך (תהלים קג, ג) הסלח לכל עוונכי הרפא לכל תחלאיכי. ובזה מובן שהמלאך שרפא את אברהם הלך משם להציל את לוט, ולא מיקרי שתי שליחות, כי להציל את לוט היה צריך

לרפאותו ברפואת הנפש מאת אשר הרשיע עמהם, ועל כן לא חשיב זה שתי שליחות, כי שניהם היו ענין של רפואה. ובזה יובן שגם השליחות "להציל את לוט" היה שייכת דוקא למלאך "רפאל".

ב. אמנם רק לוט בעצמו היה יכול להינצל ע"י התשובה, ולא כל אנשי סדום, כי אנשי סדום היו רעים בעצמם ובמהותם, כדכתיב (שם יג, יג) ואנשי סדם רעים וחטאים לד' מאד, אך לוט לא היה רשע בעצם, אלא ש"הרשיע עמהם", ונדבק בקליפתם הרעה. ולכן הועילה רק לו התשובה, כי תשובה היא בחי' רפואה לנפש, והרי רפואה מועילה רק לרפא מחלה - שהיא דבר הבא מן החוץ, שהרפואה משמשת לחזור לכחו הטבעי, אבל אין הרפואה משמשת לשנות את האדם, ולכן מועלת התשובה שהיא בבחי' מרפא לנפש, רק למי שהחטא הוא בבחי' מחלת הנפש, אבל לאנשי סדום, שהרע לא היתה אצלם רק כמחלה, אלא שהיו רעים וחטאים בעצם מהותם, לא היה מועיל ענין התשובה.

ובזה יתבאר מה שתשובה מועילה רק לישראל, כדכתיב (יחזקאל שם) "שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל", מפני שישראל אינם רעים וחטאים במהותם חלילה, כדכתיב (דברים ז, ו) כי עם קדוש אתה לד' אלקיך גו', אך לאוה"ע שאין הרע אצלם כמחלה, אלא שהם רעים וחטאים במהותם, לא מועילה להם תשובה - שהיא בחי' רפואה (עיין בני יששכר מאמרי חודש תשרי מאמר ב' אות ה').

ג. והנה אמרו חז"ל בממרא (ב"ר פמ"ב ח) "הוא שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה בחלקו", וי"ל שהעצה שנתן לו על המילה היינו שהמילה עצמה תביא לו רפואה, ורמז לזה שכן ממר"א בני' רפ"א. והביאור, כי בכלל מצות מילה היא כריתת ערלת הלב, כדכתיב (דברים י, טז) ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד, והרי היא עצמה התשובה, עליה נאמר "גדולה תשובה המביאה רפאות לעולם", ולכן

המילה עצמה משפיעה רפואה. ועפ"ז יל"פ בטעם שאין העכו"ם מצווים על המילה, עפמש"כ המור (יו"ד סי' ר"ס) "ומאוסה היא הערלה שנתגנו בה העכו"ם שנא' (ירמיה ט, כו) כי כל הגויים ערלים", והיינו שהן בעצמן ונפשותיהן מקליפות הטמאות, שהן בבחי' ערלה, וזה "כי כל הגויים ערלים" כלומר הן במהותן ערלים, ולכן לא שייכי בהם ענין המילה שהיא הסרת ערלת הלב. ורק בישראל שבעצם מהותן הם "עם קדוש לד' אלקיך" שייך מצות מילה.

והנה הרפואה שנמשך ע"י המילה, לא נמשך לאברהם בלבד, אלא לכל העולם כולו, כי בתשובה נאמר (יומא פו, ב) שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו, ולכן גם הרפואה הנשפעת ע"י התשובה, נשפע לכל העולם השייכים לענין התשובה אף שעדיין לא שבו בעצמם, וזהו שאמרו "גדולה תשובה שמביאה רפאות לעולם". וזה שאמרו שגם ממרא נימול עם אברהם (ב"ר פנ"ח ד) שגם הוא נרפא ברפואת הנפש ע"י המילה של אברהם.

ויה"ר שנזכה לשוב בתשובה שלמה, וגדולה תשובה שמביאה רפאות לעולם, רפואת הנפש ורפואת הגוף, ובפרט בזמנים האחרונים שנתרבה כ"כ הצורך להשפיע רפואה, עד שכמה פעמים הרופאים אומרים נואש כי יודעים מתחלה שאין שום רפואה של טבע ע"ז, צריכים ביותר להשפיע רפואה בדרך האמת ש"גדולה תשובה שמביאה רפאות לעולם", ויושפע שפע ברכה והצלחה וסייעתא דשמיא, והעיקר שנזכה לגאולה שלמה בביאת בן דוד במהרה בימינו אמן כרוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' חיי שרה

א. ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה. וכבר הקשו במדרש (ב"ר פנ"ח א) "מה צורך לומר שני חיי שרה באחרונה", עיי"ש. עוד שם במדרש: ויהיו חיי שרה מאה שנה, (תהלים לז, יח) יודע ד' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה, כשם שהן תמימים כך שנותם תמימים כו', וצ"ב.

ונראה לבאר בזה, ששונה שנותיהם של צדיקים עלי אדמות משאר בני אדם, שבסתם בני אדם הרי הם חיים במשך הזמן שנקצב להם, "ימי שנותינו בהם שבעים שנה גו'" (תהלים צ, י), אבל בצדיקים - לא רק שהם חיים במשך אותן השנים, אלא שהם מחיים את השנים, כלומר, הם מכניסים ומשפיעים חיות להזמן. וזהו שנקרא בלשון חז"ל "דורו של אברהם", "דורו של יצחק" כו', שכל שנות הדור בהם חיי הצדיק, נקראים על שמם, וזה מפני שהם מחיים את אותן השנים לכן נקראת על שמם. וזהו "ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים", ומוסיף "שני חיי שרה", כלומר, שהיא החיתה את הקכ"ז שנים, עד שהיו "שני חיי שרה".

וזהו שאמרו במדרש "כשם שהן תמימים כך שנותם תמימים", היינו שבכח שהן תמימים - הם משפיעים על שנותיהן, שיהיו "שנות תמימות", כי עי"ז שהם משפיעים חיות להזמן, הם מעלים להזמן שיהיה זמן רם נעלה. וזהו שמצינו בדורו של חזקיהו המלך (סנהדרין צד, ב) "שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ, מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת, איש ואשה שלא היו בקיאין בהלכות טומאה

וטהרה, ועל אותו הדור הוא אומר כו'", שמכח וזכותו של חזקיהו היה כן, כי השפיע על זמן דורו שיהא הזמן מוכשר לזה. וכן מה שאמר בזוהר (ח"א קג, א) על שלמה המלך "כיון דאשתלים כתיב (מלכים א ה, כו) וד' נתן חכמה לשלמה וכתיב (שם י) ותרב חכמת שלמה דקיימא סיהרא באשלמותא כו'", היינו שהחיה את הזמן כ"כ עד שהיתה הלבנה בשלימות בדורו. ועד"ז הוא ענין שאמרו (כתובות עז, ב) שבדורו של רשב"י לא נראת הקשת. [וזהו ענין שמצינו בצדיקים שרוח גן עדן הולך עמם ונרגש בכל מקום שהם מצויים, ע"ד שאמרו במדרש (ב"ר פפ"ה כב) בשעה שנכנס אבינו יעקב אצל אביו נכנסה עמו גן עדן הדא הוא דא"ל ראה ריח בני כריח שדה כו', והיינו ע"י שהם מחיים את הזמן.]

ב. והנה אמרו במדרש (ב"ר שם ג) רבי עקיבא היה יושב ודורש והצבור מתנמנם, בקש לעוררן, אמר מה ראתה אסתר שתמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה, אלא תבא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה ק' וכ' וז' ותמלוך על ק' וכ' וז' מדינות, וצ"ב. ונראה שענין הקושיא "מה ראתה אסתר שתמלוך כו'" היינו, שכיון שאסתר - ענינה גלות, כמו שאחז"ל (חולין לט, ב) אסתר מן התורה מנין שנא' (דברים לא, יא) ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא, ואף בבית אחשורש היתה בתוך הגולה באופן ש"אין אסתר מגדת את עמה ואת מולדתה" (אסתר ב, כא), כי כן ענינה "הסתר פנים", ואם כן "מה ראתה אסתר - שתמלוך" בפרהסיא ובגלוי על קכ"ז מדינות. ועל זה מתרץ "אלא תבא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה ק' וכ' וז' ותמלוך על ק' וכ' וז' מדינות", היינו שבהיות אסתר בת בתה של שרה "שחיתה ק' וכ' וז'", כלומר שהחיתה שנות חייה, כמו כן הורישה כח זה לבת בתה שתחיה גם את שנותיה, ומכח זה שהיא היתה חיות שנותיה, הפכתן מימים ושנים הקצובים לגלות לשנות ולעת גאולה.

ועד"ז הוא בכל שבת ש"באה שבת באה מנוחה" (ב"ר פ"י ט, ועיין רש"י בראשית ב, ב) - ונהפך היום לעת גאולה, ולכן אומרים "על יד בן ישי בית הלחמי קרבה אל נפשי גאלה", ומורגשת הגאולה במוחש לבני עליה, עד שקוראים על השבת פסוקי יעודי הנבואה שנאמרו על זמן הגאולה, כגון "לבשי בגדי תפארתך עמי", ו"כי בא אורך קומי אורי". והוא במה שישראל שומרין את השבת ומעגנים אותו, שאע"פ ששבת קביעא וקיימא (חולין קא, ב) שהוא קדוש מעצמו בלי שום סיוע מתחתונים (עיין בני יששכר מאמרי השבתות מאמר ד' אות ב'), מ"מ יש בכל שבת אורות הטמונים בו, בחינת (שבת י, ב) "מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה", וע"י שמירת שבת ועונג שבת מוסיפים חיות להזמן להוציא האורות מכח אל הפועל - מן הנסתר אל הגלוי, עד שמורגש בשבת שהוא "מעין עולם הבא", בבחינת "טעמיה חיים זכו". ובזה יל"פ מה שאמרו חז"ל (שבת קיח, א) "המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים", והיינו שנותנים לו את השבת עצמה בבחינת "נחלה בלי מצרים", שלא נשארת השבת בבחי' "בבית גנזי", מוצנע ומוסתר תחת מצרים, אלא שזוכה להשפיע להזמן שתתגלה אורותיה עד שירגיש ויטעום קדושתה, בחינת "עולמך תראה בחייך" (ברכות יז, א).

ויהי רצון שנזכה להחיות שנותינו בעוה"ז ונחיה ונראה ונירש טובה וברכה לשני ימות המשיח ולחיי עוה"ב, לזכות לנחלה בלי מצרים, לבא ולהביא לביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' חיי שרה

א. ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה. וברש"י: לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת ק' כבת כ' לחטא כו', ובת כ' כבת ז' ליופי.

וצ"ב, דבשלמא מעלת "בת ק' כבת כ' לחטא" מובן, אבל מהו המעלה בזה ש"בת כ' כבת ז' ליופי", הלא נאמר (משלי לא, לב) שקר החן והבל היופי, ורק אשה יראת ד' היא תתהלל. ועד"ז מצינו בשאר האמהות שהדגישה התורה בהן מעלת יופיהן, כמ"ש (בראשית כד, טז) והנערה טובת מראה מאד, וכן (שם כט, יז) ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה, וכן ביוסף (שם לט, ו) ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה, וצ"ב. ונראה דענין מעלת היופי בודאי לא נאמר ליופי החומרי והגשמי, אלא קאי על יופי הרוחני שבצורת האדם, מחמת היותו יציר בפיו של הקב"ה אשר "בצלם אלקים עשה את האדם" (בראשית ט, ו), וע"י שהאדם מתנהג בצלם - כמו שנאמר (תהלים לט, ט) אך בצלם יתהלך איש גו', נשאר מראה יופי על פניו, ובאופן הנראה אף לעינים, כמו שנאמר (קהלת ח, א) חכמת אדם תאיר פניו.

ועפי"ז נראה ששני המעלות תלויות זב"ז, שע"י שהיתה בת כ' כבת ז' ליופי, דהיינו שהתנהגה באופן שנשאר על פניה צלם אלקים, תקנה את עצמה להיות בת ק' כבת כ' לחטא, כי ימי הנעורים הן ההכנה והיסוד של כל השנים, כמו שנאמר (משלי כב, ו) חנך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. ועד"ז יל"פ דרשת חז"ל (יבמות קיד, א) עה"כ (ויקרא כא, א) אמר ואמרת - "להזהיר גדולים על הקטנים", דהיינו שהזהר -

שהוא היופי, של גדולים, תלוי בימי קטנותם. וכיון שבימי נעוריה היתה שרה במעלה של "בת כ' כבת ז' ליופי", בזה תקנה עצמה שגם בימי זקנותה תהא במדריגת "בת ק' כבת כ' לחטא".

ב. והנה הקשו במדרש (ב"ר פנ"ח א) "מה צורך לומר שני חיי שרה באחרונה", ורש"י פירש דאתי למדרש "כולם שווין לטובה", וצ"ב.

ויש לבאר ע"פ דברי האור החיים הק' עה"כ (בראשית כג, ב) ותמת שרה בקרית ארבע הוא חברון גו' "רמז הכתוב באומרו "בקרית ארבע" לומר כי ח"ו לא יתיחם המיתה לצדיקים, אלא ש"קרית ארבע" - פירוש עיר שהיתה בנויה מד' יסודות, נפרדה היא ונסעה מהם, ואומרו "הוא חברון", פירוש שהגם, שמתה היא משפעת בהם בחינת החיבור, כי הצדיקים הגם שימותו הגוף אינו משלל מהחיים כי "צדיקים במיתתם קרויים חיים" (ברכות יח, א). והטעם הוא, כי בהיותם בעוה"ז מהפכים בחינת החמר שביסודות לבחינת הרוחניות הקדוש שבנפש, באמצעות מעשים טובים והפלגת התורה כו', וצא ולמד מה שכתב הרמב"ם (פ"ד מהל' יסודי התורה ה"ה) שישתנה היסוד ליסוד חבירו הקרוב ויהפך העפר למים, וכמו"כ ימצא שבאמצעות דבקות האדם בקונו יתהפכו היסודות כולם ליסוד האש, ויסוד האש ליסוד אש הנשמה".

ובדבריו הק' יתפרש "כולם שוין לטובה", דהיינו שבחינה זו של "ותמת שרה בקרית ארבע" שאף לאחר מיתתה היא משפעת לד' יסודותיה בחינת החיבור, הוא בכח זה שבשנות חייה בעוה"ז היה כולן שוין לטובה - שהפכה כבר בחייה כל ד' יסודותיה לבחינת יסוד אש הנשמה, ונהפכה מגשמיות לרוחניות באמצעות דביקותה בקונה.

ג. ואפשר שזהו ענין היופי שהיתה טבוע בה, כי אש הנשמה הוא - החלק אלוק ממעל אשר מאן דנפח מתוכו נפח - היה ניכר עליה גם למראה עיני כל אדם, כיון שהפכה הד' יסודות לבחינת הרוחניות

שבנפש. ואפשר שהוא ענין אשר אמר בזהר (ח"ב לח, א) עה"כ (שמות לד, כג) יראה כל זכורך את פני האדון ד', מאן פני האדון ד' דא רשב"י כו'. כלומר שפני רשב"י כפני האדון ד', יען הפך כל ד' יסודותיו ליסוד הנשמה אשר מראיה כפני האדון ד' בהיותו חלק ממנו ממש. והוא ענין (ישעיה ל, כו) "לא יכנף עוד מוריך והיו עיניך ראות את מוריך", שיהא אפשר לראות על תואר הפנים את אור הנשמה, והבן.

ויה"ר שנזכה לעבדו בלבב שלם עבודה שלמה עבודה תמה, עד שיתהפך בחינת החומר לבחינת הרוחניות שבנפש, ונזכה לברכת בני חיי ומזוני רויחי וסייעתא דשמיא בכל ענינינו, והעיקר שנזכה לגאולה שלימה בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' תולדות

א. ואלה תולדת יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק. ופירוש האור החיים הק' "כי יצחק כשנולד לא היה במדרגה שיוליד, כי בא מסטרא דנוקבא, אם כן מנין לו תולדת, לזה גמר אמר אברהם הוליד את יצחק, פירוש הפעיל כח הלידה ביצחק, שהמשיך אליו נפש שהיא במדרגה המוליד [פירוש, מצד הדוכרא], וזה היה באמצעות העקידה" (ועיין בקדושת לוי שפ' כעין זה).

וצ"ב, דבשלמא מה שהיו אמותינו מתחילה עקרות, כבר אמרו חז"ל (ב"ר פמ"ה ד) "ולמה נתעקרו האמהות, מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן ומתאוה לשיחתן", אבל הא דיצחק נולד מתחילה בנפש דנוקבא אכתי קשה, דהרי זהו שינוי גדול יותר מענין עקרות, ולמה הוצרך לזה שיהיה נולד מתחלה בנפש הנוקבא, ולהמשיך לו אח"כ בעקידה נפש חדשה מצד הדוכרא.

ב. ונראה, דענין זה לא היה אצל יצחק בלבד, אלא שבכח כן הוא בכל זרע ישראל, שבן הנולד אצל אביו מקבל מהאב בשעת לידה נפש מצד הנוקבא, כלומר שהאב מוליד בבנו הכח להיות כלי מקבל [שזו דדגא דאשה שהיא בבחינת מקבל], אכן אינו נשאר לעולם בבחינת מקבל לחוד, רק אח"כ ע"י עבודתו ומסירות-נפשו של הבן זוכה שיימשך לו נפש המולידה, כלומר שנעשה הוא בעצמו בחינת אב המוליד, שמשפיע לבניו המקבלים ממנו. וכן הוא בכל תלמיד אצל רבו, שהתלמיד הוא כלפי רבו כאשה המקבלת מבעלה, ושוב צריך אותו

תלמיד להפוך לרב ללמד תלמידים, ע"י שישפיע להם תורה שקבל מרבו. ורק ע"י מס"נ לתורה ולמצות - בחינת עקידה - זוכה לזה. וביצחק היה ענין זה בפועל ממש, מפני שהוא היה הראשון - מבין השלשה אבות - שהיה בן הנולד ל"אב", וממנו נמשך ענין זה ב"כח" - בזרעיו הנמשכים אחריו.

וז"ש (מלאכי ג, כד) "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם", פירוש "לב אבות על בנים", שיהיו מקבלים בבחינת בנים, ואח"כ יתעלו למדרגה ד"לב בנים על אבותם", שיהיו הבנים עצמם לאבות, היינו משפיעים לדורות אחריהם. וזהו שאחז"ל (פסחים סה, א) "אשרי מי שבניו זכרים אוי לו מי שבניו נקבות", היינו אשרי מי שבניו זכרים - שזוכים לגדול להיות זכרים המשפיעים, ואוי לו מי שבניו נקבות - בנים שאינם זוכים בעצמן לגדול להיות זכרים המשפיעים כאבותם, רק נשארים לעד רק כנקבות המקבלים.

ובזה יל"פ "ויאמר יצחק אל אברהם אביו, ויאמר אבי ויאמר הנני בני" (בראשית כב, ז), דכיון דעד העקידה היה יצחק רק כבן, נפש דנוקבא; אמר "אבי", והשיבו אברהם שמעתה עת העקידה "הנני בני", שבני יהיה אב בעצמו. וזה "וילכו שניהם יחדיו", להיות בן וגם אב.

ועד"ז יל"פ המדרש בפרשתן (ב"ר פרשה סג ב) עה"כ (משלי יז, ו) עטרת זקנים בני בנים - "האבות עטרה לבנים והבנים עטרת לאבות, האבות עטרה לבנים שנאמר ותפארת בנים אבותם, הבנים עטרה לאבות דכתיב עטרת זקנים בני בנים". היינו שבריש "האבות עטרה לבנים" - שהבנים מקבלים מהם ונעשים בחינת "בנים", ואח"כ נתעלים עד שהבנים מתעטרים בעטרת אבות, וזה "והבנים עטרת לאבות" - שנעשים עצמן כאבותם, להשפיע לבניהם אחריהם.

ועיין מש"כ בעבודת ישראל (על מס' אבות) בפירוש המשנה (אבות פ"ב מ"ח) ריב"ז היה אומר אם למדת תורה הרבה אל תחזיק תורה לעצמך, "כי זה העולם הוא דוגמת העליונים, שהם מקבלים זה מזה

ומשפיעים זה לזה דאתמר (תרגום - ישעיה ו, ג) ומקבלין דין מדין, כך בעוה"ז צריך כל אחד לקבל מחבירו, ומה שלמד ישפיע וילמד לאחרים. וזה רומז הכתוב (איוב ה, ז) "אדם לעמ"ל יולד", ר"ת ללמוד על מנת ללמד", עכדה"ק. ואפשר לומר שזה ענין (שמות כה, כ) "והיו הכרבים פרשי כנפים למעלה גו' ופניהם איש אל אחיו", היינו שהיו "פרשי כנפים למעלה" - בדוגמת העולמות העליונים, "ופניהם איש אל אחיו", שהיו מקבלין זה מזה ומשפיעין זה לזה. ולכן היו בצורת זכר ונקבה - משפיע ומקבל.

ג. וכעין ענין זה מצינו בשבת, שכל שבת הוא בבחינת "נוקבא - מקבל", היא מה שהשבת מקבל מששת ימי המעשה הקודמים, והיא בחינת ליל ש"ק, סעודה דחקל תפוחין קדישין, וכל הספירות "אתיין לסעדא בהדה". אמנם כל שבת הוא גם בחינת "דוכרא - משפיע", והוא מה שהשבת משפיע לששת ימי השבוע הבאים לאחריו, וזה הוא שבת דיממא. ולכן אמרו (שבת קיח, א) "המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים", דהיינו שמי שהוא רק כלי המקבל הרי קבלתו מוגבלת לגבולי הכלי אשר בו מקבל, אבל כשנעשה לבחינת משפיע, אין גבול ושיעור המגביל את כח השפעתו, והוא הנקרא "נחלה בלי מצרים".

ואפש"ל שלכן אמרו חז"ל (כתובות סב, ב) שעונת ת"ח מע"ש לע"ש דכתיב (תהלים א, ג) אשר פריו יתן בעתו. והיינו כי השבת בהיותו "מקבל - ומשפיע", זמנו גרמא להולדת בנים אשר הן כהשבת, בלידתן בחינת נוקבא, ובגדלותן נעשים למשפיעים לדורות הבאים. וז"ש "והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול" (היינו שיתן פירות אשר לא יבלו, כלומר לא יאבדו החיות שקבלו), ועוד יתברכו בברכת "וכל אשר יעשה יצליח", שיצליחו גם להנחיל ולהשפיע לבניהם אחריהם. ורמז לזה בקרא (שמות לא, טז) "ושמרו בני ישראל את השבת - לעשות את השבת לדרתם ברית עולם".

ויה"ר שנזכה לדרגא ד"ואלה תולדת יצחק בן אברהם" - בוא"ו המוסיף על ענין ראשון, שהרי כל דור ודור מוסיף על ענין ראשון, להולד בדרגא דדור הראשון, ונזכה לדורות ישרים יבורכו, בנים ובני בנים עוסקים בתורה ומצוות, בברכת כל הטוב, עד שנזכה לגאולה שלמה בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' תולדות

א. ואלה תולדת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. וברש"י: לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו, מה עשה הקב"ה, צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק, וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק. וידוע הקושיא, דענין זה הו"ל לכתוב בזמן שנולד יצחק, ומה ענינו לכאן שאירי בעת לידת יעקב.

ונראה בפנימית הענין, דמה שאמרו ליצני הדור כן, הוא משום שראו שיצחק חידש דרך לעבוד את ד' במדת הגבורה, ולא כדרכו של אברהם אביו שהיה במדת החסד (ועיין תפארת בנים בפרשתן מש"כ בזה). אך בעת לידת יעקב שהוא מדת אמת, (מיכה ז, כ) "תתן אמת ליעקב" - אז העידו הכל "אברהם הוליד את יצחק", כי בהתגלות מדת האמת מכירים שגם הגבורות הם חסדים, ומה שנראה לעינים כגבורות ודינים אינו רק הלבוש החיצוני, אבל האמת בפנימית הוא שגם הגבורות אינם כי אם חסדים. ולכן כאן שאירי בתולדות יצחק - יעקב, כתבה התורה ענין זה ש"העידו הכל אברהם הוליד את יצחק", כי בעת לידת והתגלות האמת - ניכר לעולם שקלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם.

ועד"ז יתפרש (תהלים סט, יד) "ואני תפלתי לך ד' עת רצון, אלקים ברב חסדך ענני באמת ישעך", היינו שתפלתי הוא שיתגלה שגם מדת

"אלקים" - מדת הדין, היא "ברב חסדך", ורק שהם חסדים נסתרים, וזה יתגלה ע"י "ענני באמת ישעך", שיתגלה האמת, שהיא פנימיות הדינים.

ובזה יל"פ מה שאמרו במדרש (ב"ר פס"ג ג) "אברם נקרא אברהם יצחק נקרא אברהם דכתיב ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם כו'". והיינו שגם יצחק שמו אברהם, שכן בפנימיות גם מדתו כמדת אברהם.

וזה שדרשו חז"ל (ב"ר שם ה) עה"כ (שם) ויעתר יצחק גו', "שהיפך את הגזירה, ולפום כך קריין עתרא - דאפיך אידרא" [פירוש, שהיתה על רבקה גזרה שתהא מנועה מלדת, ובתפלתו היפך יצחק את הגזרה, כמו בעבודת התבואה, העתר הופך את התבואה ממקום למקום, ולפיכך קוראים לכלי זה "עתר", שזו עבדתו להפוך]. והוא כהש"ס (סוכה יד, א) "למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר, לומר לך מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום, אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת אכזריות למדת רחמנות". והיינו שכמו שהיא פעולת העתר, לנקות הפסולת והמוץ מהתבואה, ולשוב ולהחזירה למקומה הראשון כשהתבואה נקיה וצחה, כך פועלת התפלה להסיר הדין שהיא הקליפה החיצונה ולגלות החסד אשר טמון בה. וזה "מהפכת דעתו של הקב"ה" היינו שמגלה שדעתו של הקב"ה אינה אכזריות אלא להיפך היא מדת רחמנות.

ב. והנה אנן שרינן עתה בימי גלות אדום, אשר הוא זמן דינין תקיפין ר"ל, ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו (סוטה מח, א), והאמת נעדרת כמו שנאמר (ישעיהו נמ, טו) ותהי האמת נעדרת (סנהדרין צז, א), ולכן אין זוכים לראות החסד שבתוך הגבורה. אמנם עבודתינו הוא לראות ולהכיר - כפי כוחנו - את האמת לאמיתו [מדת יעקב], שכל הגבורות ותוקף הדינים אינם כי אם לבושים שבתוכם מסתתר חסדי השי"ת המרובים, כי באמת גם "יצחק נקרא אברהם, דכתיב ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם". ורמז לזה, כי כל הפסוק "ואלה

תולדת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק", בגימטריא "כי תמצאן אתו רעות רבות" (דברים לא, כא), והיינו שאף במצב "כי תמצאן אותו רעות רבות", מ"מ הרי "ואלה תולדת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק", שקלסתר פניו של יצחק - מדת הגבורה, באמת הוא דומה לאברהם, כי גם הדינים בתוכן הם חסדים.

ויהי רצון שנזכה לגאולה שלימה, בעת שתקויים הנבואה (ישעיה נח, ח) "אז יבקע [אותיות יעקב] כשחר אורך גו'", שאז תתגלה מדת יעקב, המגלה שקלסתר פניו של יצחק דומה לשל אברהם, ומה דעביד רחמנא למב עביד (ברכות ס, ב) יראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו בישועת ד' כהרף עין, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' ויצא

א. ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. ובמדרש (ב"ד פס"ח ב) רשב"נ פתח (תהלים קכא, א) שיר למעלות אשא עיני אל ההרים, אשא עיני אל ההורים למלפני ולמעבדני (פי' למלמדים ומדריכים אותי), מאין יבוא עזרי, אליעזר בשעה שהלך להביא את רבקה מה כתיב ביה ויקח העבד עשרה גמלים וגו' ואני לא נזם אחד ולא צמיד אחד כו', חזר ואמר מה אנא מובד סברי מן בריי (פי', מה אני מאבד תקותי מן בודאי), חס ושלום לית אנא מובד סברי מן בריי (אין אני מאבד תקותי מן בודאי) אלא עזרי מעם ד' עושה שמים וארץ (שם), ויצא יעקב. וצ"ב, דאיך יתכן שיאבד יעקב אבינו בטחונו בהשי"ת אף לרגע קל, עד שיצטרך לחזור ולומר "חס ושלום לית אנא מובד סברי מן בריי".

ויפגע במקום גו', ואמרו חז"ל (חולין צא, ב) כי מטא לחרן אמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי ואני לא התפללתי, כד יהיב דעתיה למיהדר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע במקום. ועיין בפירוש רש"י לקמן (כח, יז) שקפיצת דרך זו היא "שנעקר הר המוריה ובא לכאן, ובא בית המקדש לקראתו עד בית אל, וזהו ויפגע במקום". אמנם הרמב"ן (שם) חולק, וכתב "שאין קפיצת הארץ שהזכירו ביעקב אלא כאותה שאמרו כו' שבא ביום אחד לחרן כו' ולא שקפץ הר המוריה ובא לשם".

והנה לפירוש הרמב"ן שהיתה קפיצת הדרך של יעקב כשל אליעזר עבד אברהם, נמצא שהיתה זו ענין שלמעלה מדרך הטבע, והוא ע"י יחוד שם אהו"ה - שם הדעת, היוצא מפסוק (בראשית א, א) את השמים ואת הארץ, וכמו שפי' הבעש"ט זי"ע (מובא בעבודת ישראל פ' חיי

שרה) במה שנאמר אצל אליעזר (בראשית כד, מב) ואבא היום אל העין, ופירש"י: היום יצאתי והיום באתי, מכאן שקפצה לו הארץ כו', ופי' הבעש"ט זי"ע "מכאן שקפצה כו'", היינו שמפסוק זה גופא יוצא שם של קפיצת הדרך. ולפי"ז יש לבאר המדרש הנ"ל, שמה שאמר יעקב "מאין יבוא עזרי", היינו שחשש שמא לא יזכה שיתנהג השי"ת עמו בהנהגה שלמעלה מדרך הטבע, שהוא כענין בריאת שמים וארץ, יש מאין. אמנם חזר ואמר "חם ושלום לית אנא מובד סברי מן בריי, אלא עזרי מעם ד' עושה שמים וארץ", שינהג השי"ת עמי כענין ההנהגה בבריאת שמים וארץ, למעלה מדרך הטבע, בבחי' "את השמים ואת הארץ".

וזה שמסיים המדרש "ויצא יעקב", כלומר שיצא מהנהגת העולם אל הנהגה חוץ לדרך הטבע, וכמו שנאמר (בראשית טו, ה) "ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים גו'", ואמרו חז"ל שהוציאו מאצטגנינות שלו, ועד"ז פירשו בספה"ק מה שנאמר ביוסף (בראשית לט, יב) "וינס ויצא החוצה", היינו שיצא חוץ לגדרי טבע העוה"ז.

ב. אמנם כל זה לפי' הרמב"ן, אבל לפירוש רש"י שקפיצת הדרך זו שלא כקפיצת הדרך בכל מקום, כי כאן קפץ הר המוריה ובית המקדש ובא אליו, י"ל שאין זה ענין שלמעלה מדרך הטבע שהיה רק אצל יעקב אבינו, אלא שכך הוא כוחה וסגולתה של תפלה, שאמרו (ברכות ל, א) "היה עומד בחוץ לארץ יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנאמר (מלכים א ח, מח) והתפללו אליך דרך ארצם, היה עומד בארץ ישראל יכוין את לבו כנגד ירושלים שנאמר (שם מד) והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה'", והיינו שאז הוי כאילו עומדות רגליו במקום המקדש, בבחינת (שמות כ, כב) "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך". וזהו שאמרו ביעקב "שכיון שיהיב דעתיה למהידר", שכיוון את לבו כנגד מקום המקדש [ועיין רבינו בחיי "כאשר התגעגע יעקב להר המוריה

שיתפלל בו"], "קפץ הר המוריה ובא אליו", בחי' "אבוא אליך וברכתיך".

והנה לפי"ז אפש"ל שמה שאמרו חז"ל (שבת קיח, א) "המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים", קאי על נחלת הר המוריה ובית המקדש - שנקראה "נחלה בלי מצרים", כי אין לזה גבול ומיצר, אלא בכל מקום שנמצא האדם המכוון לבו כנגדה, היא באה אצלו ויכול להתפלל כאילו הוא שם בבית ד'. והנה על השבת נאמר "אהבי ד' המחכים לבנין אריאל, ביום השבת קדש שישו ושמחו כמקבלי מתן נחליאל", היינו שע"י שמחת ועונג שבת יכולים המחכים לבנין אריאל, לקבל במתנה הרגשת קדושת הר המוריה, בבחי' אבוא אליך וברכתיך, כי הם מקבלים במתנה את נחלת א-ל, בחי' המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים. וזהו שמתפללים "תביאנו אל הר קדשך ושמחנו בבית תפלתך", היינו שעתה הרי אנו יכולים רק להרגיש קדושת הר קדשך בארץ העמים, שבחי' ביהמ"ק בא אצלינו, אבל אנו מבקשים "תביאנו אל הר קדשך", שתביא אותנו אל ביהמ"ק, "ושמחנו בבית תפלתך" שם בקדושת הארץ וקדושת המקום, ככתוב (ישעיה נו, ז) "והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי", ובאופן ש"עולתיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי", היינו בבנין בית המקדש בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' ויצא

א. ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. ובמדרש (ב"ר פפ"ח כ) רשב"נ פתח (תהלים קכא, א) שיר למעלות אשא עיני אל ההרים, אשא עיני אל ההורים למלפני ולמעבדני (פי' למלמדים ומדריכים אותי), מאין יבוא עזרי, אליעזר בשעה שהלך להביא את רבקה מה כתיב ביה ויקח העבד עשרה גמלים וגו' ואני לא נזם אחד ולא צמיד אחד כו', חזר ואמר מה אנא מובד סברי מן בריי (פי', מה אני מאבד תקותי מן בוראי) חם ושלום לית אנא מובד סברי מן בריי (אין אני מאבד תקותי מן בוראי) אלא עזרי מעם ד' עושה שמים וארץ (שם), ויצא יעקב. וצ"ב, דאיך יתכן שיאבד יעקב אבינו בטחונו בהשי"ת אף לרגע קל, עד שיצטרך לחזור ולומר "חם ושלום לית אנא מובד סברי מן בריי".

ונראה, דהנה יציאת יעקב מבאר שבע ללכת חרנה, היתה שורש והכנה לגליות ישראל בין העמים, כמבואר במדרש (ב"ר שם יג) שדורש כל הפרשה לענין גלות ישראל, "פתר קרייה בגלות, ויצא יעקב מבאר שבע - היך מה דאת אמר (ירמיה טו, א) שלח מעל פני ויצאו, וילך חרנה - היך מה דאת אמר (איכה א, יב) אשר הוגה ד' ביום חרון אפו כו'". והנה באמת מבואר במדרש שבשעת בריאת העולם, כבר נשרש בסדר הבריאה ענין גלות ישראל וגאולתן, וזה לצורך קיומם בגלות, וליציאתם מגלות לגאולה, וכמו שאמרו (ב"ר פ"כ ד) "רשב"ל פתר קריא בגליות - והארץ היתה תהו זה גלות בבל כו', ובהו זה גלות מדי כו', על פני תהום זה גלות ממלכת הרשעה שאין להם חקר כמו התהום כו', ורוח אלהים מרחפת

זה רוחו של מלך המשיח היאך מה דאת אמר (ישעיה יא, ב) ונחה עליו רוח ד' כו'".

ובזה יל"פ מה שחזר יעקב אבינו ואמר "מה אנא מובר סברי מן בריי", כלומר יציאתי לחרן הרי היתה מושגחת בהשגחה העליונה עוד בעת בריאת עולם, ולכן "חס ושלום ליה אנא מובר סברי מן בריי, אלא עזרי מעם ד' עושה שמים וארץ", שכבר מעת עשיית שמים וארץ הכין השי"ת את דרכי ללכת חרנה, כי ביציאתי לגלות נכללה יציאת ישראל לגלות.

כ. ועד"ז יתפרש גם המשך הכתובים (בראשית כח, כ) "וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך גו'", ופרש"י "אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטחני להיות עמדי כמו שאמר לי (שם טו) והנה אנכי עמך". וצ"ב דמכיון שהבטיח לו השי"ת, למה הוצרך להתנות "אם יהיה גו'" (עיין ברמב"ן שתי' שחשש שלא יגרם החטא). ולפי הנ"ל י"ל שההבטחה היה רק לו לעצמו, אבל לבניו שעתידים לילך באותה הדרך לגלות, לא הבטיח, ועל זה אמר "אם יהיה אלקים עמדי, ושמרני בדרך זה אשר אנכי הולך", כלומר כיון שהליכתו בדרך זה הרי הוא השורש וההכנה להליכת בניו בגלות, לכן התנה ואמר "אם יהיה", כלומר אם יוכללו גם בני ישראל באותם הבטחות שהבטיח לו. וזה שאמר "והיה ד' לי לאלקים", ופרש"י "שיחול שמי עלי מתחלה ועד סוף, שלא ימצא פסול בזרעי כמו שנאמר (שם טו) אשר דברתי לך, והבטחה זו הבטיח לאברהם, שנאמר (שם יז, ז) להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך", היינו שבהבטחת האבות נכללו גם הבנים.

ויהי רצון שנזכה לצאת מגלות המר בקרוב, כי הרי כבר עת ועונה לחננה, וכמו שאיתא במדרש (שם יד) עה"כ "והנה ד' נצב עליו", כתיב (דניאל ב, מד) וביומיהון די מלכיא אינון יקים אלה שמיא מלכא די לעלמין וגו' [וביומיהם של המלכיות האלו (אדום רומי וישמעאל) יקים אלקי השמים

מלכות אשר לעולם לא תשחת ומלכותה לא תעזב לעם אחר, והיא תנפץ ותכלה את כל המלכיות האלה, והיא תתקיים לעולמים). והיינו "והנה ד' נצב עליו", שמלכותו ית"ש תתגלה ותתקדש באופן של "וראו כל בשר יחדיו כי פי הוי"ה דיבר" (ישעיה מ, ה). ולפי"ז יתפרש המשך הכתובים (שם מז) "ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה", היינו מה נורא המקום בו עתידין ישראל להמצא בסוף ימי הגלות, מקום עומק בור גלות ממלכת הרשעה שאין להם חקר כמו התהום כו', עד שיזכו לראות אשר "הנה ד' נצב עליו", בעת שירחם השי"ת ויאמר יהי אור - זה אורו של מלך המשיח, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

מלוה מלכה פ' ויצא

א. ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. בשבת זו קוראים בתוה"ק ענין יציאת יעקב, איך שיצא בחוסר כל, ובטח לבו בהשי"ת. וכן הזכרנו בש"ק המדרש (ב"ר פס"ח ב) רשב"נ פתח (תהלים קכא, א) שיר למעלות אשא עיני אל ההורים כו', מאין יבוא עזרי כו', ואני לא נזם אחד ולא צמיד אחד כו' שעמד עשו ונטלה ממנו, חזר ואמר מה אנא מובד סברי מן בריי (פי', מה אני מאבד תקותי מן בוראי) חם ושלום לית אנא מובד סברי מן בריי (אין אני מאבד תקותי מן בוראי) אלא (שם) עזרי מעם ד' עושה שמים וארץ.

ויש לבאר קצת ענין שתמה על עצמו "מה אנא מובד סברי מן בריי", ע"פ עובדא ששמעתי מהרה"ח ר' חיים בער ז"ל שסיפר כ"ק אא"ז זי"ע, שפעם אחת היה הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע חולה מאוד, והרופאים לא מצאו רפואה ברדך הטבע למחלתו, ואמרו שזקוק לגם כדי לרפאותו. וציוו שלא להפריע מנוחתו ומשכבו, עד שלא הרשו לאיש להכנס אל הקדש פנימה, אלא ישבו אנשי-שלומו בחדר הסמוך והתפללו לרפואתו. ופתאום שמעו קול רעש, ופתחו הדלת ומצאו את הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע שוכב על הארץ כי נפל מהמטה, ומיהרו להרימו ולחזור להשכיבו, וחזקו צדדי המטה באופן ששוב לא יפול, וחזרו לתפלתם כבראשונה. ולא ארכה השעה ושמעו את קולו הק' שקורא למשמש שיביא לפניו מים ליטול ידיו, כי ב"ה הוטב לו, וכן היה שעד מהרה הוטב מצב בריאותו, וחזר לאיתנו הראשון. ואח"כ סיפר לאנשי שלומו, איך כשהיה מוטל על משכבו, ושמע מה שאמרו הרופאים (ל"ע), נזכר מה ששמע בשם המגיד

הק' ממעזריטש זי"ע, שמה ש"הבוטח בד' חסד יסובבנו", אין הישועה בא כתשלום שכר בעד מדת הבטחון שבו, או כסגולה להמשיך נם חוץ לדרך הטבע, אלא שכן ברא השי"ת את טבע העולם, שהגבר אשר שם בד' מבטחו, יפעול הנצרך לו וימלא ד' חסרונו. ומתוך כך חשבתי, הרי בכחי להתחזק ולבטח בהשי"ת, ועי"כ תבא ישועתי בדרך הטבע, ולא אהיה בכלל הסומך על הנס. וכך עשיתי, ומתוך בטחוני קמתי לידד מהמטה, אמנם נפלתי לארץ. שבתי והרהרתי, הלא בלי ספק דברי המגיד זי"ע אמתיים ולמה לא נתקיימו בי, אין זה אלא כי אין בטחוני בשלימות ויש בו איזה פגם, על כן אתחזק עוד הפעם בבטחון שלם ואז בודאי אקום ברפואה שלמה, וכן עשיתי, ועי"ז תודה להשי"ת חזרתי לבריאותי כבראשונה, עכדה"ק [ואמר ר' חיים בער, שכ"ק אא"ז זי"ע היה רגיל לספר עובדא זו הרבה פעמים בעת שהלך לבקר חולים, ובפרט אצל חולה במצב קשה אשר היה נצרך לחזקו ולאמצו, ולהשפיע עי"ז רפואה בדרכי הטבע].

ואפשר שהיה כעין זה אצל יעקב אבינו, שאף שבודאי גם מתחלה שם בד' מבטחו, חזר ואמר "מה אנא מובד סברי מן בריי, חס ושלום לית אנא מובד סברי מן בריי", שהיה בודק את בטחונו עד שיהיה בטחון שלם וגמור.

ב. ובאמת, ענין מנוחת השבת היא מדת הבטחון, "מנוחת שלוה ובטוח". וכמו שכתב רש"י (שמות לא, טו) עה"כ ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון, ופרש"י "מנוחת מרגוע ולא מנוחת ארעי". ופירש בזה כ"ק אא"ז זי"ע (חיים ושלום שם) שמי שבשעת מנוחתו בשבת, מצפה שיעבור השבת וישוב למלאכתו, המנוחה הזו תקרא מנוחת עראי, ומנוחת מרגוע הוא המקיים דברי חז"ל שבשבת צריך לנוח "כאילו כל מלאכתך עשויה" (רש"י שמות כ, ט), ותו לא צריך לחזור לעבודה כלל. הרי שכדי לקיים מצות שמידת שבת כראוי, צריך למדת הבטחון בשלמות.

והנה יש פוסקים שכתבו שלסעודת מלוה מלכה, טוב לעשות מאכל חדש, ולא לאכול רק שיריים מסעודות שבת. ויש מקור לזה מהש"ס (שבת קיט, ב), ובמדרש"א בחדושי אגדות (שם), ואכמ"ל. ויש לומר הענין בזה, שע"י הבטחון של שמירת שבת, מתחדשת השפעה חדשה אשר מכחה נשפעת סעודת מלוה מלכה, וחשיבות ומעלה יתירה יש לסעודה אשר נשפעה בהשפעת מדת הבטחון של שבת קודש.

ג. והנה עוד בפרשתן (בראשית כח, ב-י) "והאבן גדלה על פי הבאר, ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן והשיבו את האבן על פי הבאר למקמה גו', ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר גו'", ופרש"י: כאדם שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית, להודיעך שכחו גדול. וממשך הכתוב (שם יא) "וישק יעקב לרחל וישא את קלו ויבך", ופי' רש"י: לפי שבא בידים ריקניות, אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות, ואני אין בידי כלום. לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להורגו והשיגו, ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו. אמר לו מה אעשה לציווי של אבא, אמר לו יעקב טול מה שבידי, והעני חשוב כמת.

ויתבן ששני הדברים תלויים זב"ז, שכיון שבשעה שנשאר בחוסר כל ע"י אליפז חזר ואמר "לית אנא מוביד סברי מן בריי" והגיע לשלימות מדת הבטחון - הושפע לו ע"י מדת הבטחון, כחו הגדול של ויגל את האבן מעל פי הבאר, כאדם שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית.

והוא כענין סעודת מלוה מלכה, שבשבת בוטחים בהשי"ת ונחים באופן "שכל מלאכתך עשויה", ומכח מדת הבטחון זה באה ההשפעה לסעודתא דדוד מלכא משיחא, שכחה גדול ואפשר לפעול בה ישועות כאדם שמעביר את הפקק מעל פי הצלוחית.

וכיון שאנו עומדים כבר בחודש כסלו, והזמן גרמא לרמז בגימטריאות (עיין שער יששכר מאמר ימי אורה אות קט"ב), נימא ביה רמז, כי "ויגש יעקב ויגל את האבן", בגימטריא "סעודתא דדוד מלכא משיחא".

ויהי רצון, שנזכה להשפעות ישועות בכח גדול בכל ענינים ברוחניות ובגשמיות, ובכל מילי דמיטב, בגאולה קרובה במהרה דידן בשבע שמחות.

ליל שבת קודש פ' וישלח

א. וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום. ופרש"י: מלאכים ממש.

ויש לומר שבא לרמז בזה, ששלח לו יעקב את המלאכים שנבראו ממצוות שהיה מזכה את הרבים, דהנה נאמר בסוף הענין (בראשית לג, יח) ויבא יעקב שלם עיר שכם גו' ויחן את פני העיר, ואמרו בגמ' (שבת לג, ב): אמר רב מטבע תיקן להם, ושמואל אמר שווקים תיקן להם, ורבי יוחנן אמר מרחצאות תיקן להם. והנה מטבע שווקים מרחצות ר"ת ממ"ש, שאותם המלאכים שנבראו מהמצוות שהיה מזכה בהם את הרבים הוא ששלח לו.

ב. עוד י"ל בזה, ע"פ מה דאיתא במדרש (ב"ר פי"א ז) ויחן את פני העיר, נכנם עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבעוד יום - ירש את העולם שלא במדה שנאמר (שם, כח) והיה זרעך כעפר הארץ וגו'. והביאור בזה, כי בכח השבת להתפשט בכל הבריאה כולה, שהשבת הוא נשמת וצורת העולם, ובלעדיו אין להעולם קיום כלל (עיין מש"כ בזה כ"ק אא"ז בעל בני יששכר ז"ע במאמרי השבתות מאמר ו' אות ז'), ולכן בזכות שמירת שבת ירש את העולם שלא במדה. וזהו שאמרו (שבת קיח, א) "המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיה נח, יד) אז תתענג על ד' וגו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך". ולפי"ז יש לרמז, דכשבא יעקב לשלוח מלאכים אל "ארצה שעיר שדה אדום", שלח דוקא "מלאכים ממ"ש", ר"ת מצות שבת מלכתא, כי יען שבזכות השבת ירש את העולם שלא

במדה, על כן היה יכול לשלח את אותם המלאכים אף אל ארצה שעיר שדה אדם, שהיא נחלת עשו, שע"י קדושת השבת מתבטל מאותו מקום כוחו של אדום, ונעשה נחלת יעקב (עיין מש"כ כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע שם מאמר ב' אות ב' עה"כ ויבא יעקב שכם).

והנה כתיב לעיל (שם לב, א) ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלקים. ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלקים זה, ויקרא שם המקום ההוא מחנים. ופרש"י: מחנים, שתי מחנות - של חוצה לארץ שבאו עמו עד כאן, ושל ארץ ישראל שבאו לקראתו. וצ"ב, דהלא יעקב אמר כאשר ראם "מחנה אלקים זה" (בלשון יחיד), ולמה קרא את שם המקום "מחנים" (בלשון רבים) על שם שני המחנות.

ונראה שכיון שיעקב זכה לירש את הארץ שלא כמדה, הרי לגביו היה כל העולם כארץ ישראל, ובבחינה ש"עתידה ארץ ישראל להיות ככל העולם כולו" (ילק"ש ישעיה רמז תקנ), ועל כן ראם רק מחנה אחת, אך כיון שלפי מקומן בעולם הזה הרי הן שני מחנות, קרא את שם המקום מחנים.

ג. ובאמת, בחינה זו היא אצל כל אחד בעת קבלת שבת קודש, שבאים עמו מלאכים של ששת ימי המעשה ללוותו לקראת שבת, ומלאכים של שבת באים לקבל פניו, ומי שזוכה שגם ימי החול הם אצלו בבחינת שבת, רואה את שני המחנות כמחנה אחת. וי"ל שזו היא בחינת "מלאכים ממש", שמצד היותם בעצמותם גם מלאכים של ימי החול, הרי הם מתלבשים בממשות, היינו בחומריות וגשמיות, והמתלוה מהם זוכה ונתברך מפיהם בברכות המתקיימות בלבושים גשמיים, עד שנראים אף לעיני בשר, וכענין שנאמר "ויאמר יעקב כאשר ראם". ורמז לדבר, מלאכים "ממש" בגימטריא "הראנו הוי"ה חסדך" (תהלים פה, ח). ומלאכים אלו מתלווים עם האדם בכל מקום, ומפנים דרכו בלכתו

בגלות, "ארצה שעיר שדה אדם", וכמו שנאמר (תהלים צא, יא) "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך".

והנה לקמן (לב, ט) עה"כ והיה המחנה הנשאר לפליטה, פרש"י "התקין עצמו לשלשה דברים, לדורון, לתפלה ולמלחמה". ויש לומר דהני תלת איתניהו בשבת. דהנה ענין ה"דורון" ששלח יעקב, מנין רש"פ בהמות, שעולה כמנין המרכבה טמאה הם דכר ונוקבא שבקליפה, היה בכחו של יעקב להתקין ע"י קדושת השבת, כי השבת מבטלן כידוע מכ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (שם אות ג). גם מה שהתקין עצמו ל"תפלה", הוא מסגולות השבת, כמבואר בסה"ק בסוד הרמז (ברכות לד, ב) "אם שגורה תפלתי בפי (ר"ת שבת) יודע אני שהוא מקובל". עד"ז התקין עצמו ל"מלחמה", שהוא מענין סעודות ושלחן השבת, בסוד הכתוב (תהלים כג ה) "תערך לפני שלחן נגד צרדי", והיינו שבמלאכים ממ"ש - שהם מלאכים ממצות שבת מלכתא - נכללו הדורון תפלה ומלחמה.

ויהי רצון שנזכה לקבל פני שבת המלכה מתוך שמחה, ויתלוו עמנו מלאכים ממש בכל דרכינו, עד נעבר דרך הר שעיר ארץ אדום, ונזכה שתתקבל תפלת יעקב אבינו (בראשית כח, כא) ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ד' לי לאלקים, "ונגלה כבוד ד' וראו כל בשר יחדו כי פי ד' דבר" (ישעיה מ, ה), בישועה קרובה לבא, בביאת בן דוד במהרה בימינו במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' וישלח

א. וישלח יעקב מלאכים לפניו גו'. ויצו אתם לאמר כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי גו', ופרש"י: לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר, אינך כדאי לשנוא אותי על ברכות אביך שברכני הוה גביר לאחיך שהרי לא נתקיימה בי. וכן להלן (לב, ו) ויהי לי שור וחמור גו', פרש"י: אבא אמר לי מטל השמים ומשמני הארץ, זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ.

וצ"ב, דאיך יתכן שיעקב כאילו יכחיש הברכות, ויאמר ויחזור יאמר שלא נתקיימו בו, ומאידך, עשו הרשע ימסור נפשו בעד ברכות יצחק, כמו שנאמר (בראשית כז, לד) כשמע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדלה ומרה עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם אני אבי.

ב. ונראה, שכל חפצו ותשוקתו של עשו היו רק קיום הברכות, והטובות שיגיע לו מזה, אך אצל יעקב, לא היה העיקר קיום הברכות, אלא עיקר החשיבות לו בעצם הדבר שזכה להתברך מפי יצחק אביו. משל למלך השואל את עבדו, במה תבקש שאברכך, ועונה לו עבדו החכם, אדוני המלך! למה יחשב בעיני כסף וזהב אבנים טובות ומרגליות, לעומת הזכיה שזכיתי להתברך מפיך אדוני המלך, הרי זו עצמה היא ברכתי הגדולה ביותר. וז"ש יעקב "אינך כדאי לשנוא אותי על ברכות אביך שברכני כו', שהרי לא נתקיימה בי", וברכות שאינך רואה קיומם, אין להם חשיבות אצלך, רק אצלי.

והנה נאמר (בראשית יב, ב) "ואעשך לגוי גדול, ואברכך, ואגדלה שמך", ופרש"י: שהבטיחו על הבנים ועל הממון ועל השם. ולאחר מכן סיים "והיה ברכה", ויל"פ בזה, שהחשוב מכל הברכות היא זו ש"והיה ברכה" שתהיה איש שנתברך מפי הקב"ה. וזה שאומרים בתפלת היה עם פיפיות שלוחי עמך בית ישראל (הנהוג לומר בימים נוראים) "עמך בפיהם יברכון, ומברכות פיך כלם יתברכון", היינו שאין אז נפק"מ מה יהיו אותן הברכות ואיך ומתי יתקיימו, בקשתנו היא רק "עמך בפיהם יברכון" שיברכו צדיקי הדור את עמך, "ומברכות פיך כלם יתברכון", וזו עצמה היא הברכה הגדולה ביותר, להיות ברוכים מפי עליון.

והנה במדרש (ב"ר פע"ה ח) וישלח יעקב מלאכים "זהו שנאמרה ברוה"ק כו' (משלי י, ו) ברכות לראש צדיק [זה יעקב] כו', אשריהם הצדיקים שמתברכין בארץ ומתברכין בשמים, וכך היא המדה שנאמר (ישעיה סה, טז) אשר המתברך בארץ יתברך באלקי אמן, להודיעך שכל הברכות שביקש יצחק את יעקב כנגדו ברכו הקב"ה מלמעלה כו'". ונראה לפרש, ש"ברכות לראש צדיק", היינו שאצל הצדיק הברכה עצמה היא הראש והעיקר. "אשריהם הצדיקים שמתברכין בארץ ומתברכין בשמים", היינו שהתכלית אצלם הוא מה שהם מתברכין, ולא קיום הברכות. וזה שסיים "וכך היא המדה", כלומר שבשכר מדה טובה זו עצמה, יתברכו כנגדן עוד ברכה מן השמים. וכיון שאצל יעקב היה העיקר ברכות יצחק, לכן "כל הברכות שביקש יצחק את יעקב כנגדו ברכו הקב"ה מלמעלה כו'".

ג. והנה עוד איתא במדרש (ב"ר שם ב) וישלח יעקב מלאכים לפניו, ריב"ם פתח (משלי כה, כו) מעין נרפש ומקור משחת וגו', "כשם שאי אפשר למעין להרפם ולמקור להשחית, כך אי אפשר לצדיק למוט לפני רשע", וצ"ב. [ובמדרש תנחומא הגי' להיפך (תנחומא וישלח סימן ג א) "כמעין נרפש וכמקור משחת כן צדיק כשמט לפני רשע".]

ונראה שהזוכה ונתברך מפי צדיק, נעשה אדם מבורך, אשר אף אם לא מתקיימים הברכות אצלו, מ"מ אין זה אלא לזמן ולא לעולם, כי בודאי יבא יום אשר ישובו הברכות ויתקיימו בידו. וזה שמדמה אותו המדרש למעין ומקור מים חיים, שכן מבאר הרבינו בחיי (ריש סדרן) "כי הצדיק כשהוא נמסר ונופל ביד הרשע, והוא מתמוטט לפניו, אותה התמוטטות היא לשעה, אינה לעולם כו', ולמה הוא דומה, למעין שדולחין ורומסין ברגל, וחזר עכור לשעה, שאותה עכירות אינה לעולם ואין לה קיימא, כי עתיד הוא שיחזור לצלילותו, כן הצדיק לא יוכל הרשע להשפיל כבודו ולא להפיל אור פני מעלתו שלא ישאר בצדקתו כשהיה כו'", עכלה"ק. ועד"ז הוא הענין בברכת הצדיק, שאם אינה מתקיימת, זה רק לפי שעה ולא לעולם. [ולפי"ז א"ש הגירסות ההפוכות, שמה שגרס בתנחומא "כן צדיק כשמש לפני רשע", היינו לומר, שכמו המעין כן אין הצדיק מט אלא לשעה. ומה שגורס במד"ר "כשם שאי אפשר למעין להדפס כו', כך אי אפשר לצדיק למוט לפני רשע", היינו, שאי אפשר לו שימוט לפני רשע לעולם ועד.]

וזה כלל גדול באמונת צדיקים, שעיקר הזכות הוא להתברך מפיהם, ולהיות על ידי כן בכלל "והיה ברכה", וכן להאמין שבודאי ובלתי ספק סוף כל ברכת צדיק להתקיים בעת המזומן מן השמים, ואשרי המאמין בעבדי ד'. ויה"ר אשר זכותם יעמוד לנו, ו"עמך בפיהם יברכון, ומברכות פיך כלם יתברכון", ונזכה לחיים ולברכה לישועה, בברכה והצלחה בכל מעשינו ובכל ענינינו, ולגאולה שלימה בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' וישב

א. וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען. וברש"י: אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה כו', פירש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה כו', משל למרגליות שנפלה בין החול אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה עד שמוצא את המרגלית, ומשמצאה הוא משליך את הצרורות מידו ונוטל המרגלית. ולכאורה צ"ב, דא"כ לא היה צריך להזכיר את תולדת עשו כלל, שהרי לאחר שמוצא את המרגלית "הוא משליך את הצרורות מידו", ולא הו"ל להזכיר אלופי אדום אף בדרך קצרה.

ויש לבאר בזה, דהנה ידוע ענין הניצוצין שנפלו בתוך עמקי הקליפות בסוד מעשה בראשית שאמרו חז"ל (ב"ר פ"ג ז') שהיה השי"ת בורא עולמות ומחריבן, ונשארו ניצוצין קדושים בתוך הקליפות מפוזרין בארבע כנפות תבל בין האומות, ועבודת ישראל בגלות הוא לברר את הטוב מתוך הרע עד שלא ישאר שום ניצוץ קדוש נידח ואבוד בין הקליפות, ואזי יבולע המות ויתבטלו כוחות הקליפות והסט"א. וזה נראה ענין המשל "למרגלית שנפלה בין החול", היינו ניצוצין קדושים שנתערבו בתוך הקליפות, ו"אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה", היא עבודת ישראל בגלות לברר בעולם את הטוב מהרע, "עד שמוצא את המרגלית".

והנה בירור זה נעשה גם על ידי לימוד התורה, שכל שמברדין שמעתתא אליבא דהילכתא ועומדים על סברא אמיתית בתורה "עד שמוצא את המרגלית", פועלים בזה בירור בעולם וביטול הרע. וזהו

"שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה, וישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה", וישראל לומדים בתוה"ק איך שחשובה רק ישיבת יעקב ולא סדר ישוב תולדות אלופי עשו, בזה גופא פועלים ביטול כח אלופי אדום, והבירור בין ישראל לעמים, בין הטוב לרע, ומוצאין את המרגלית, ואזי "משמצאה הוא משליך את הצרורות מידו ונוטל המרגלית".

ב. עוד פירש"י בד"א "הפשתני הזה נכנסו גמליו טעונים פשתן, הפחמי תמה אנה יכנס כל הפשתן הזה, היה פיקח אחד משיב לו, ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך ששורף את כולו, כך יעקב ראה כל האלופים הכתובים למעלה, תמה ואמר מי יכול לכבוש את כולן, מה כתיב למטה אלה תולדות יעקב יוסף וכתיב (עובדיה א, יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם".

ויל"פ, שהניצוץ שמכלה ושורף את כולם, הוא בזה גופא שמברר בעולם את החילוק שבין בית יעקב אש, לבית עשו שהוא קש, כי בעת שמתברר ומתגלה זה בעולם כולו, בבחינת "מוצא את המרגלית", הרי "משמצאה הוא משליך את הצרורות מידו ונוטל המרגלית", כי בעת שמוצאין המרגלית תו אין שום ערך וחשיבות לצרורות, ולכן הניצוץ שיוצא מיוסף מכלה ושורף את כולם.

והנה מה שניצוץ זה יצא דוקא מיוסף, נראה שהוא משום שכן אמרו (ב"ר פע"ג ז) "מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל", כלומר שהבירור - שהוא ביטולו - של עשו, צריך להיות דוקא ע"י בניה של רחל. והענין בזה נראה, כי רחל ענינה "כולו טוב", שכן אמרו במדרש (ב"ר פ"ע טז) "ועיני לאה רכות כו', מהו רכות, רכות מבכיה, שהיו אומרים כך היו התנאים, הגדולה לגדול והקטנה לקטן, והיתה בוכה ואומרת יה"ר שלא אפול בגורלו של רשע, א"ר הונא קשה היא התפלה שבטלה את הגזירה כו', ורחל היתה יפת תואר עיקר סמניה של רחל לא היתה אלא נאה ורחל היתה וגו'". הרי שרחל היתה מעיקרא טוב ומבוררת

לטוב, וכמעלת צדיק גמור, שכן אמרו "הקטנה לקטן", אך על לאה אמרו מתחלה "הגדולה לגדול", שהיתה מוכנת לחלקו של עשו, ורק שהיא פעלתה בבכיתה ותפלתה לבטל הגזרה. ולכן "אין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל", כי שלימות בירור הטוב מהרע, וגמר עבודת הבירורין, בבחינת נפילתו וביטולו של עשו, הוא דוקא ביד בניה של רחל, שהיא כולה טוב מעיקרא.

ובזה יל"פ מה שנאמר (ירמיה לא, ד) "כה אמר ד' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה, מאנה להנחם על בניה כי איננו". היינו, כיון שמסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל, מטעם ששלימות הבירור הוא דוקא על ידי טוב הגמור, לכן "מאנה להנחם על בניה כי איננו", שאף אם ישובו בתשובה שלמה, יהיה זה רק בבחינת "לאה" שמתחילה היו אומרים הגדולה לגדול, ונפילת עשו יהיה דוקא ביד בניה של רחל. והנה בכייתה של רחל חלוק מבכיית לאה שמתחילה היתה מוכנת לעשו, ובבכייתה בירדה הטוב מהרע, משא"כ בכיית רחל הוא בחי' "קול ברמה נשמע", בכייה של כולו טוב מעיקרא. ועל זה נאמר לה בנבואה (שם טו) "כה אמר ד' מנעי קולך מבכי ועינך מדמעה, כי יש שכר לפעלתך נאם ד', ושבו מארץ אויב גו'", היינו שאף שיחזרו רק מתוך תשובה, מ"מ בשכר פעלתך, תתקבל זאת כבכיית רחל שהוא כולו טוב מעיקרא, וניצוץ אחד יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם.

ג. וכן הוא הענין בקדושת השבת, שהוא "יום שכולו טוב", ועל ידה מתברר הטוב בעולם, וכמו שאמרו חז"ל (ביצה טז, א) "אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, מצא בהמה נאה אומר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה", היינו שהיה מברר תמיד את חלק הטוב לכבוד שבת, שהוא כולו טוב. ואמרו עוד (שם) "אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם

שמים שנאמר (תהלים סח, כא) ברוך ד' יום יום", היינו שכיון שהיו כל מעשיו לשם שמים, היה אצלו תמיד בבחינת שבת, וזה ברוך ד' "יום יום". ובזה יל"פ מאמר חז"ל (שבת קיח, א) "המעונג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים", היינו שבזכות שמברך את הטוב לכבוד עונג שבת, נעשה בירור העולם, עד שמוצא את המרגלית, וזורק את הצרורות, ונעשה העולם כולו בחינת טוב, ובבחינה שנאמר (ישעיה יא, ט) לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים, שהוא עולם שכולו טוב, והיינו "נחלה בלי מצרים".

ויהי רצון שיהא חלקינו בנחלה זו, ויושפע לנו שפע חיים ברכה וישועה, ולקבל פני משיח צדקינו בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' וישב

א. וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען. במדרש (ב"ר פפ"ד ה): מה כתיב למעלה מן הענין ואלה המלכים וגו' וכתיב הכא וישב יעקב, א"ר חוניא משל לאחד שהיה מהלך בדרך, וראה כת של כלבים, ונתיירא מהם וישב לו ביניהם, כך כיון שראה אבינו יעקב עשו ואלופיו נתיירא מהם, וישב לו ביניהם, וצ"ב. עוד איתא במדרש (שם א): וישב יעקב, כתיב (ישעיה נז, יג) בזעקך יצילוך קבוציך, תני כינוסו וכינום בניו הצילו מיד עשו כו'.

ויל"פ, ע"פ מה שכתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (בבני יששכר מאמרי שבת מאמר א' אות י', ובאגרא דכלה פ' נח אות ז ד"ה וישלח) "בענין אברהם אבינו בברית בין הבתרים, נאמר שם (בראשית טו, י) ויקח לו את כל אל"ה ויבתר אותם בתו"ך, להיות שבעים אומות הם אל"ה מול אל"ה, כי ל"ה שרים הם אחוזים בצד ימין דקדושה וישמעאל על גביהם, הרי אל"ה, ול"ה שרים משמאל ועשו הוא אדום על גביהם, הרי אל"ה מול אל"ה, וישראל הם פנימים שרשם בקודש, ע"כ קליפת ישמעאל יום אידם הוא בערב שבת, מימין הקודש, וקליפת עשו יום אידם הוא יום א', היינו משמאל הקודש, וישראל בתו"ך, להם ניתן למורשה יום השבת הקודש כו', והנה כשמשמרין ישראל את השבת מבטלין את הב' קליפות כו', ממילא אין שום אומה ולשון יכולה לשלוט בהם כו', שע"י שבת מבטלין אותם, ע"כ אלמלי שמרו בני ישראל שבת ראשונה לא היתה אומה ולשון יכולה לשלוט בהן (שבת קיח, ב), כי לא היו נותנים להם מקום לשלוט".

ובדבריו הקדושים יתפרש המדרש, "כיון שראה אבינו יעקב עשו ואלופיו נתיירא מהם, וישב לו ביניהם" להפרידם, בבחינת שבת המפריד ביניהם, ועי"ז מבטלים אותם.

ב. ונראה שלפעול הפירוד בין האומות, לא צריכין לישב ביניהם בפועל, אלא כיון שיעקב יושב ב"כינוסו וכינום בניו", בבחינת "אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", זה עצמו גורם הפירוד בין אומות העולם. והיינו, דכיון שניכר ונתגלה שישראל הם עם אחד ומיוחד בעולם, כי אחדותם נובעת מ"אתה אחד ושמך אחד" (כמ"ש בזהר ח"ב טז, ב), לעומתם מתגלה שכל האומות יפרדו, בשרשם שהם מעלמא דפירודא. ורק אם חלילה ישראל מתנהגים ככל האומות ולא ניכרת אחדותם, אז נראים האומות כמאוחדים, ועי"ז בכוחם להציק ח"ו לישראל, כמו שדרשו "ויסעו ישראל מרפידים" אל תקרי רפידים אלא פירודים, מיד "ויבא עמלק". וז"ש "בועקך יצילוך קבוציך, תני כינוסו וכינום בניו הצילו מיד עשו כו'".

וזה העבודה בשעה זו, כי בהיות שבת "רזא דאחד" (זהר ח"ב קלה, א), ובפרט בעת מנחת שבת, שאומרים אז "אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", הוא גם העת רצון לביטול הקליפות, וכמו שתיקן האר"י ז"ל בזמר אתקינו סעודתא, שבעת ש"בני היכלא כו' יהון הכא בהאי תכא דביה מלכא בגלופין", אז היא העת ד"רעו דיליה דגליה ליה, לבטלא לכל קליפין". ובפרט בשבת זו שלפני חנוכה, ואיתא בזהר (ח"ב סג, ב) "מאי שבת, יומא דהוא כללא דכל אינון שיתא אחרנין ומניה מתברכין", ובחנוכה הוא זמן ביטול קליפות, "עד שתכלה רגל מן השוק, עד דכליא ריגלא דתרמודאי" (שבת כא, ב), על ידי הדלקת נרות שהם ענין השלום והאחדות (כדאמרינן בשבת כה, ב), מתגלה אז ביותר ענין "וישב יעקב", ש"כינוסו וכינום בניו הצילו מיד עשו", ולכן כשישראל יושבין

בסעודת רעוא דרעוין בכינום צדיקים, עמך כולם צדיקים, הם מבטלין כח אלופו אדום מן העולם, על ידי שיושבין ביניהם.

ויהי רצון שנזכה לבא מאור השבת לאורות חנוכה, והרחמן הוא יברך את עמו בשלום, ויזכנו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות על ישראל שלום, ונזכה לפלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום, יבא מלכנו ויגאלנו בגאולת עולם, מתוך נחת ושמחה וכל הטוב, ובגאולה קרובה בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' מקץ, שבת חנוכה

א. ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם והנה עמד על היאור. ובמדרש (ב"ר פפ"ט א): ושה"כ (איוב כח, ג) קץ שם לחושך, זמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפילה כו' זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפילה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ חלם פרעה חלום, וצ"כ.

עוד איתא במדרש (שם ג): ושה"כ (תהלים מ, ה) אשרי הגבר אשר שם ד' מבטחו, זה יוסף, ולא פנה אל רהבים, על ידי שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני ניתוסף לו שתי שנים. וכבר תמהו המפרשים בהסתירה שמריש המדרש לסופו, שבתחלה אמר שיוסף הוא הגבר אשר שם ד' מבטחו, ולאח"כ אמר "ע"י שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני ניתוסף לו שתי שנים", והיינו שלא שם מבטחו בד'. עוד הקשו בספה"ק, למה נענש יוסף על זה, הלא לעשות השתדלות אינו חסרון במדת הבטחון. עוד יש לדייק בלשון הכתוב "אשר הגבר אשר שם ד' מבטחו", דלכאורה הוי לי' למימר "אשר שם בד' מבטחו" (ועיין בכלי יקר שעמד ע"ז).

וי"ל, דהנה יש ב' מיני ישועות, יש ישועה הנצרכה ובאה רק לזמן, ויש ישועה הנמשכת לעולם, בעבר, בהווה ובעתיד. ונראה, דהא דמותר לאדם לבקש השתדלות מבשר ודם, זה רק על ישועה זמנית, אבל ישועת עולם, בבחי' "הושיענו ונושעה", יכולה להיות אך ורק ע"י השי"ת לבדו. והיינו שאומרים "ישראל נושע בהוי"ה תשועת עולמים, גם היום יושעו מפיך כו'".

והנה ישועת יוסף ויציאתו מבית האסורים הוא ענין ישועת עולם, כי היתה קיימת בעבר - כבר בעת בריאת עולם, כמבואר במדרש

הנ"ל שדורש כאן עה"כ ויהי מקץ שנתיים ימים - "קץ שם לחשך, זמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפילה", הרי שישיבת יוסף בבית האסורים הוא בחי' וחושך על פני תהום שנאמר בבריאת עולם. וכן דרשו "קץ שם לחשך" על זמן ההוה, ש"נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפילה בבית האסורים". ועיקר "קץ שם לחשך" קאי על העתיד שיתבטל החשך מהעולם לגמרי, ויהיה זמן של (זכרי' יד, ז) "יום אחד הוא יודע לד' לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור", ותתקיים הנבואה (ישעי' ל, כו) "והיה אור הלבנה כאור החמה". [ועיין בזהר (ח"א קצג, ב) עה"כ והנה עומד על היאור גו' שהוא סוד הרואה נהר בחלום רואה שלום, דכתיב (ישעי' סו, יב) הנני נוטה אליה כנהר שלום, הרי שקאי על קץ הימים].

והיינו טעמא שישועת יוסף לא היה ישועה פרטית לזמן, כי אם חלק מישועה הכללית וגאולת עולם, כי כידוע שירידת יוסף למצרים היה הכנה לביאת כלל ישראל לשם, וגלות מצרים וגאולתה היא הכנה לגאולה העתידה. וכתב ק"ז הרה"ק בעל דברי חיים זי"ע (פ' מקץ ד"ה במד"ר אשרי) "דהנה ידוע דאומה הישראלית מכונה בשם אדם, וכולה קומה שלימה כו', וידוע מכתבי מהר"ל ז"ל דישראל הי' במצרים כמו עיבור כו' ושם במצרים נתהוו לעם. והנה בכללות העיבור טרם ירידתם למצרים כל השבטים, ורק נתהוה הסיבה לירידתם, הוא ירידת יוסף הצדיק. א"כ ירידתו הוי כמו זריעה שנזרע אז בחי' קומת ישראל שיתגדלו בעיבור, ויצאו ממצרים ויגדלו בקומה שלימה, זה בנין ביהמ"ק, א"כ ודאי מאז נגזר בשמי מרומים כל מה שיעבור על זרע ישראל וכל ענייניהם", עיי"ש באריכות.

וכיון שישועת יוסף היתה התגברות האור על החושך בעולם, א"כ בטחונו בהשי"ת היה שישיעו בישועה נצחיות לכן דרשו עליו חז"ל "אשר הגבר אשר שם הוי"ה מבטחו", כלומר ששם מבטחו שישיעו השי"ת בישועה הקיימת בהיה הוה ויהיה. ואשר על כן אמרו במדרש

"על ידי שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני ניתוסף לו שתי שנים", כי בהיותו בבחינת "הגבר אשר שם הוי"ה מבטחו" לא היה לו להשתדל אצל בשר ודם, ונענש על זה שניתוסף לו שתי שנים.

ב. והנה כ"ק אא"ז זי"ע מביא בשער יששכר (מאמרי חדשי כסלו מבת. מאמר ימי האורה אות י"ט) משמיה דזקינו הרה"ק רבי אליעזר מדזיקוב זי"ע, על הא דאמרו בגמ' (ברכות עא, א) לגבי ברכת המזון, "נוטלו בשתי ידיו ונותנו לימין, איבעיא להו שמאל מהו שתסייע לימין". וכתבו התוס' דמיירי בר"ח טבת שחל בשבת שהוא חנוכה. ואמר הרה"ק מדזיקוב "כי אז נכלל השמאל ומסייע לימין", ועיי"ש שהאריך כ"ק אא"ז זי"ע לבאר ענין זה.

ולדרכינו י"ל בזה, שביום זה מצורפים כל הג' תיקונים, דהיה, הוה ויהיה. כי "חודש" הוא תיקון חשך העבר בפנימת הלבנה (ועיין שער יששכר מאמר הירחים אות א' בענין שעיר דר"ח). ו"שבת" הוא תיקון חשך אשר בהוה כמו שכתב (שמות י, כג) "ולכל בני ישראל היה אור במושב"תם" אותיות שבת, ו"חנוכה" הוא תיקון החשך בעתיד - על ידי אורו של מלך המשיח, וכן "ל"ו נרות" בגי' "באורך נראה אור" (תהלים לו, יב). וכשמצטרפים ג' דברים הללו, בר"ח טבת שחל בשבת שהוא חנוכה, הרי מבטלים קליפת החושך בעבר, בהוה ובעתיד. ולפיכך איבעיא להו שבזמן זה "שמאל מהו שתסייע לימין", כיון שהוא זמן שבטלים החשך והקליפות המרומזים בצד שמאל.

והנה אחז"ל (שבת קיח, א) "המעניג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים". ויש לרמז על שבת זו, שהוא תיקון כל ג' ענינים דהיה הוה ויהיה, בבחינת "שבת היום להוי"ה", ועל כן בשכר עונג השבת "נותנין לו נחלה בלי מצרים" שהוא נחלה וישועה נצחית. ויהי רצון שנזכה ל"ישראל נושע בהוי"ה תשועת עולמים", וגם היום יוושעו מפי שוכן מעונים בכל הישועות הנצרכות לכל אחד בפרט, ולישועת הכלל כי בא

מועד לביטול החשך והקליפות, ע"ד שאיתא בשם כתבי האר"י ז"ל "צווחין אף עקתין בטלין ושביתין", שאף הקליפות בעצמם צועקין שרוצים גם להיות כבר בטלין ושביתין, והגיע כבר הזמן להישועה האמיתית כמאמר תנא דבי אליהו (פכ"ה ה) אין ישע אלא לימות המשיח, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' מקץ, שבת חנוכה

א. ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאור. ובמדרש (ב"ר פפ"ט ג): זשה"כ (תהלים מ, ה) אשרי הגבר אשר שם ד' מבטחו, זה יוסף, ולא פנה אל רהבים, על ידי שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני ניתוסף לו שתי שנים. וכבר תמהו המפרשים, שבתחלה אמר שיוסף הוא הגבר אשר שם ד' מבטחו, ולאח"כ אמר ע"י שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני ניתוסף לו ב' שנים, והיינו שלא שם מבטחו בד'. עוד הקשו בספה"ק, למה נענש יוסף, הלא לעשות השתדלות אינו חסרון במדת הבטחון.

וי"ל, שמה שדורש במדרש "אשרי הגבר אשר שם ד' מבטחו, זה יוסף", היינו שיוסף היה מרכבה למדת הבטחון בעולם, כי הוא שם בעולם את מדת המבטח בד'. ולכן בהיותו לנם ולמופת שיתחזקו העולם במדת הבטחון על ידו, לא היה לו לבקש עזרה מבשר ודם, אלא לתלות בטחונו בהשי"ת בשלימות. וזהו שאמרו שדייקא בגלל שיוסף הוא "הגבר אשר שם ד' מבטחו" לכן "ע"י שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני ניתוסף לו שתי שנים".

ב. ועד"ז הוא הענין בנס חנוכה. שזכו החשמונאים לנם בזכות שהיו אז מרכבה למדת הבטחון בעולם, שמהם ילמדו כל הדורות איך בזכות הבטחון הושיע להם הקב"ה ומסר גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים כו', וכן "המיחלים לד'" בגימטריא "נס חנוכה". ולכן נעשה הנס "על ידי כהניך הקדושים", שעבודת הכהן הוא מדת הבטחון שהרי "אין

לו חלק ונחלה" אלא מה ששם בטחונו בד' לגמרי. ורמז לזה שכן "כהן" בגימטריא "בטחון". וע"י גודל מדת הבטחון של החשמונאים נעשה הנס במנורה המכוונת לאור התורה, שכן "תורה" בגימטריא "חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לד'".

ויהי רצון שזכות הכהנים משרתי ד' אשר הערו למות נפשם בשביל כבודו ית"ש, יעמוד לנו ולזרעינו, לזכות לבנים תלמידי חכמים ויראי ד', ומלך שהשלום שלו ישים עלינו חיים ברכה ושלום ולהתברך בכל מילי דמיטב, והעיקר שנזכה לגאולה שלימה בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' ויגש

א. ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה. ובמדרש (כ"ר פצ"ג ה) ויגש אליו יהודה (עמוס ט, יג) הנה ימים באים נאם ד' ונגש חורש בקצר וגו', חורש זה יהודה, בקוצר זה יוסף, שנאמר (בראשית לג, ז) והנה אנחנו מאלמים אלומים, ודורך ענבים זה יהודה (זכריה ט, יג) כי דרכתי לי יהודה קשת, במושך הזרע זה יוסף, שמשך זרעו של אביו והורידו למצרים וכו'.

ויש לבאר בזה, דהנה בזמן שישראל נמצאים בגלות בין האומות, הרי הם צריכים לישועה בשני ענינים, מקודם צריכים להתחזק להתקיים בתוך הגלות, שלא להתערב ח"ו בין הגויים ולהשקע בטומאתם, ועוד צריכים להוושע שיצאו מאפילה לאור גדול ומשעבוד לגאולה, שהרי לא די במה שמתקיימים בגלות, אלא העיקר צריכים להגאל ולצאת משם. ונראה דעיקר עבודתו של יוסף היתה במצרים, "ויוסף היה במצרים" (שמות א, ה), היינו קיום ישראל בתוך הגלות, שבכחו וזכותו יכלו ישראל להתקיים בגלות מצרים, וכמ"ש (בראשית מה, ז) "וישלחני אלקים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה". ואילו עבודת יהודה היתה הגאולה והיציאה מהגלות, וכמ"ש (תהלים קיד, א) "בצאת ישראל ממצרים גו' היתה יהודה לקדשו גו'".

ולכן המשיל המדרש את יוסף ל"קוצר", כי קצירה היא גמר עבודת השדה, והוא עבודתו של יוסף - לקצור בכל יום פרי תבואתו במה שהתקיימו ישראל עוד יום בגלות. ואת יהודה המשילו ל"חורש", כי חרישה הוא מלאכה הראשונה בגידול התבואה, דבטרם כל חורש ומכין

הקרקע לזריעה, ואח"כ יוכל לבוא לידי גמר התבואה וקצירתם, וזה בבחינת עבודת יהודה בגלות, החרישה וההכנה ליציאה לגאולה.

ובזה מובן מה שאמרו במדרש "במושך הזרע זה יוסף, שמשך זרעו של אביו והורידו למצרים", כלומר כיון שעבודתו לקיימם בירידתם לגלות מצרים, משך אותם יוסף להיותם בבחינת "זרעו של אביו", וללמדם שיעקב אבינו לא מת כו' (תענית ה, ב), דמה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

והנה לפני הגאולה העתידה ב"ב יהיה תרין משיחין - משיח בן יוסף ומשיח בן דוד (עי' סוכה נב, א). ויש לבאר בזה, שעיקר פעולת משיח בן יוסף היא לקיים את ישראל בחשכות הגלות, ולכן ישראל מתפללין עליו "שלא ימות" (עיין סידור האר"י בכוונת ברכת בונה ירושלים), כי חיותו היא חיותן, שהוא מקיימם בגלות בבחינת "זרעו של אביו", ומה זרעו בחיים אך הוא בחיים. אבל פעולת משיח בן דוד היא לקבץ נדחי ישראל ולבנות את בית מקדש במקומו ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' כו', כמבואר ברמב"ם (פ"א מהל' מלכים ה"ד).

ב. ובאמת, הרי שני הדברים תלויים זה בזה. שקיום ישראל בגלות, היא ע"י שאיפתם לצאת מהגלות, שאי אפשר להם להתקיים בגלות, אלא על ידי העבודה והצמאון להגאל, וכמו שנאמר (תהלים מב, ג) "צמאה נפשי לאלקים לא-ל חי מתי אבוא ואראה פני אלקים, היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה באמר אלי כל היום איה אלקיך". היינו שאמר דוד המלך, מה שהתקיימתי בעת הגלות, בעת ש"היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה", וגודל ההסתר פנים "באמר אלי כל היום איה אלקיך", היה הכל על ידי ש"צמאה נפשי לאלקים לא-ל חי מתי אבוא ואראה פני אלקים". וכן אמר יחזקאל (יחזקאל א, א) "ואני בתוך הגולה על נהר כבר נפתחו השמים ואראה מראות אלקים", היינו שבמה ש"נפתחו השמים ואראה

מראות אלקים", על ידי זה "ואני בתוך הגולה", החזקתי מעמד ונשארתי קיים בתוך הגולה.

ועד"ז הוא גם להיפך, שיציאתם מגלות לגאולה היא בזכות קיומם בהחזקת התורה ומצוות, בתוך הגולה והגלות, כמו שהיה במצרים שאמרו חז"ל (במדבר רבה פי"ג יט) "ג' מדות טובות שהיו בידן של ישראל במצרים, שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם ושגדרו עצמם מן הערוה, ובזכותן נגאלו".

וזה שדרשו במדרש, "הנה ימים באים נאם ד' ונגש חורש בקצר וגו'", על ענין "ויגש אליו יהודה", כי החיבור של שני הענינים, של יוסף - קיום ישראל בתוך הגלות, ושל יהודה - עבודתם לצאת משעבוד לגאולה, הוא שמקרב ימים אשר בן ישי חי, שהוא ה"ימים באים נאם ד' ונגש חורש בקצר גו'".

ג. והנה אמרו חז"ל (מכות יא, ב) אמר רב יהודה אמר רב נידוי על תנאי צריך הפרה, מגלן מיהודה דכתיב (בראשית מג, ט) אם לא הביאותיו אליך וגו', וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר עצמותיו של יהודה היו מגולגלין בארון, עד שעמד משה ובקש עליו רחמים כו', ולא הוה קא מעיילי למחיבתא דרקיע, ולא הוה ידע למישקל ומיטרח בשמעתא בהדי רבנן, ולא הוה ידע לפרוקי קושיא, עד שהתפלל על משה רבינו על כל פרט ופרט.

ונראה שכל זה היה אצל יהודה, משום שענינו הוא "חורש" - ההכנה לגאולה שלימה ומכנו יוצא משיח בן דוד שיבוא ויגאלינו במהרה, והרי כן יהיה אצל משיח צדקנו, שעתיד לקבל על עצמו מסירת נפש ממש לטובת כל אחד מישראל, כדאיתא בפסיקתא רבתי (פיסקא קומי אורי) דכשברא הקב"ה את העולם היה מתנה עם משיח בתחלה, הללו שגנזים הם אצלך עונותיהם עתידים להכניסך בעול ברזל כו', אמר

לפניו, רבש"ע בגילת נפשי ובשמחת לבי אני מקבל עלי, שלא יאבד אחד מישראל כו' (עיין בענין זה באריכות בשער יששכר מאמר תקע בשופר אות יב).

ד. והנה בכל שבת מתחברין שני העניינים, של יוסף ושל יהודה - הקיום בגלות וההכנה לגאולה שלמה, כמו שדרשו במדרש (שמות רבה פ"ה יח) "תכבד העבודה על האנשים, מלמד שהיו בידם מגילות שהיו משתעשעין בהם משבת לשבת לומר שהקב"ה גואלן לפי שהיו נוחין בשבת". הרי שקיומם במצרים היה במה שהיו משתעשעין בעונג שבת במגילות אשר היו בידם להתחזק בצפיה לגאולה, וגם שבזכות "שהיו נוחין בשבת" הקב"ה גואלן. וזה שמבקשים בשבת "שתרחמני עוד בגלותי לגאלני", היינו שבזכות השבת תרחמני הן בתוך הגלות, והן לגאלני. ולכן אמרו חז"ל (שבת קיח, ב) "אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים", ד"שתי שבתות" ר"ל חיבור של שני עניני שבת, דיוסף ודיהודה, ועי"ז "מיד נגאלים", כיון שמעוררין קיום הנבואה ד"הנה ימים באים נאום ד' ונגש חורש אל קוצר גו'". ולכן "המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים" (שם), הוא הגאולה שלמה - יום שכולו טוב יום שכולו ארוך, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' ויגש

א. ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך בי כמוך בפרעה. וברש"י ד"ה בי כמוך כפרעה, חשוב אתה בעיני כמלך זה פשוטו, ומדרשו סופך ללקות עליו בצרעת כמו שלקה פרעה בו', ד"א בי כמוך בפרעה אם תקניטני אהרוג אותך ואת אדוניך. וצ"ב, דבשלמא לפירוש הפשוט שאמר לו "חשוב אתה בעיני כמלך", א"ש מה שאמר לו "ואל יחר אפך בעבדך", אבל לאידך פירושי דאמר לו שעתיד ללקות בצרעת בפרעה, או שיהרוג אותו ואת אדוניו, איך יתכן שלא יחר אפו בו על דברים קשים אלו.

עוד איתא במדרש (ב"ר פצ"ג ו) ויגש אליו יהודה, ר' יהודה אומר הגשה למלחמה כו', רבי נחמיה אומר הגשה לפיוס כו', רבנן אמרי הגשה לתפלה כו'. ר"א אמר פשט להון אם למלחמה אני בא, אם לפיוס אני בא, אם לתפלה אני בא.

בספה"ק (ברית שלום, הובא בישמח משה) פירשו "בי אדני", שיש בשמי יהוד"ה אותיות שם הוי"ה ב"ה. ובמה"ק נועם אלימלך פי' "בי אדני", על שם אדנ"י, עיי"ש.

ב. ויל"פ, דהנה נאמר (בראשית ב, ז) ויפח באפיו נשמת חיים גו', ותירגם אונקלוס "רוח ממללא". ואיתא בזוה"ק מאן דנפח מתוכו נפח, פי' מתוביותו ומפנימיותו. ונראה שהיינו שהפיח באדם את ה"רוח ממללא" של הקב"ה, כלומר שיש לנפש האלקית אשר באדם הכח להוציא במו פיו את רוחו ודיבורו של הקב"ה, והצדיק אשר נפש

האלוקית שולטת בו הוא בבחינת "שכינה מדברת מתוך גרונו", וכמו שכתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי השבתות מאמר ה אות א) "כל דברי חכמינו בכל דור ודור אשר מפיהם אנו חיים ושותים בצמא את דבריהם, דבריהם דברי אלקים חיים ממש". וזה שאמר יהודה "כי אדני", כלומר כל מה שיש בי וכל דיבורי הוא רק משם הוי"ה ב"ה אשר בשמי. וביותר שייך ענין זה ביהודה, שהוא בחי' מלכות, אשר מלכות פ"ה קרינן ליה (תיקוני זהר בהקדמה יז, א), וכמו שנאמר (קהלת ח, ד) דב"ר מל"ך שלטון, וממנו יצא דוד המלך שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות (בבא בתרא יד, ב).

והנה אמרו חז"ל (ב"ר פי"א ז) "המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא, כשהקב"ה קורא אותם הוא קורא שמות כולן כאחת, והם עונין, מה שאי אפשר לו לבשר ודם לקרוא שני שמות כאחת, וכה"א (שמות כ, א) וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר, מלמד שכל עשרת הדברות אמר בדיבור אחד, ואומר (תהלים סב, יב) אחת דבר אלקים שתים זו שמעתי כי עוז לאלקים, ואומר (ירמיה כג, כט) הלא כה דברי כאש נאם ד' וכפטיש יפוצץ סלע". וי"ל שלכן גם דיבורו של יהודה - שהיה דבר הוי"ה - נחלק להרבה קולות, וכשאמר "כי כמוך כפרעה", נשמעו מפיו כל הפירושים בבת אחת, "אם למלחמה אני בא, אם לפיוס אני בא, אם לתפלה אני בא", כי יען ודיבורו של יהודה היה דבר הוי"ה, לכן היה בבחינת "כה דברי כאש נאם ד' וכפטיש יפוצץ סלע". ולכן אמר "ואל יחר אפך בעבדך", שהרי מה שאתה שומע אינם דברי עבדך, אלא דברי "אדני - שבי", ר"ל רק את דבר ד' אני דובר.

ג. ובזה יתבאר מה שאיתא עוד במדרש (ב"ר פצ"ג ג) ד"א ויגש אליו יהודה, כתיב (משלי כה, יא) תפוחי זהב במשכיות כסף תרגם עקילס הגר חזורין דדהב בנו דיסקרין דכסף [כפתודים של זהב בתוך כסויים של כסף, ששניהם נשקפים ומבריקים יחד], דבר דבור על אופניו, מה אופן [גלגל] זה מראה פנים

מכל צד, כך היו דבריו של יהודה נראים לכל צד בשעה שדבר עם יוסף, וצ"ב. ונראה שבאומרו "בי אדוני", שהם שילוב שמות הוי"ה אדנ"י (ע"פ מה שהבאנו לעיל מספה"ק), שהם רחמי"ם ודי"ן, הנמשלים לזהב (דין) וכסף (רחמים), היו דבריו כאופן המראה פנים לכל צד, לדין ולרחמים.

ובבחינה זו שאמר יהודה "בי אדני", שכל מהותו היתה רק שם הוי"ה ב"ה, כן הוא בכל צדיקי אמת (ועיין דרכי חיים ושלום (אות תת"ד בהג"ה) שאמר כ"ק אא"ז בעל שם שלמה זי"ע בשם צדיקים, מגודל נשמת הרה"ק הרמ"מ מרימנוב זי"ע, כי הקב"ה לקח ד' אותיות הוי"ה כביכול, וכרכן בלבוש זשיפיצ"ע ובלבוש ספאדי"ק ומזה נעשה הרבי ר' מענדילי מרימנוב זי"ע), והמבין יבין מזה גודל כח דיבור היוצא מפי הצדיק שהוא כמפי הגבורה ממש, וכבר כתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (באגרא דכלה פ' מטות) "שקבלתי מרבותינו הקדושים, אותן השומעים דברי תורה מצדיקי הדור, מחויבים להתבונן בעומק הדבר ולהטות אוזן לכל מלה ומלה, כדי שיתבוננו מדבריהם איזה הנהגה לעבודתו ית"ש, כי הנה בודאי רוח י"י דיבר בם, ודיבורם דבר כללי מגיע תועלת לכל נפש מישראל כו', כי לא לחינם שמע דיבורים כאלה מהנשמה הכוללת כמה אלפים נשמות, והוא בקבלה ובנסיון". יעזור השי"ת שנזכה להסתופף בצלא דמהימנותא בצל צדיקים ולקבל תורה מפיהם, ותורתן מתברכת ומברכת בכל הטוב, בשפע ברכה והצלחה חיים ושלום ושבע שמחות, ולאורם נסע ונלך עד ביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' ויחי

א. ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה וגו'. ונראה דיש ליתן טעם לסתימת הפרשה, ע"פ מ"ש הרמב"ן (ריש פרשתן) "כי רדת יעקב למצרים ירמוז בגלותינו היום ביד החיה הרביעית (דניאל ז, ז) רומי הרשעה, כי יעקב ירד שם מפני הרעב, והיו סבורים לעלות משם ככלות הרעב מארץ כנען, והנה לא עלו אבל ארך עליהם הגלות, ומת שם ועלו עצמותיו, וזקני פרעה ושריו העלוהו ועשו עמו אבל כבד, וכן אנחנו עם רומי ואדום, ומפני הרעב נלכדו אנשי ירושלים, והגלות ארך עלינו מאד לא נודע קצו כשאר הגליות, ואנחנו בו כמתים אומרים יבשו עצמותינו ונגזרנו לנו (יחזקאל לז, יא), ויעלו אותנו מכל העמים מנחה לד' (ישעיה סו, כ), ויהיה להם אבל כבד בראותם כבודנו, ואנחנו נראה בנקמת ד', יקימנו ונחיה לפניו". והיינו שבפרשת ויחי ובפרט במיתת יעקב מרומזים צרות הרבות שאנו סובלים כעת בגלותינו הזה אשר ארך עלינו מאד בלי לידע קצו, ואנחנו בו כמתים ר"ל, עד שבסופו יעלנו משם ויקימנו ונחיה לפניו.

והנה אמרו חז"ל (סנהדרין צח, א) "אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר, חכה למשיח, שנאמר (ישעיהו נט, יט) כי יבא כנהר כו' וסמיך ליה ובא לציון גואל". והיינו שמה שצרות באות כנהר - בלי הפסק, הוא עצמו סימן לגאולה הקרובה לבוא. ובזה יל"פ שמה שפרשת ויחי היא סתומה, הוא להורות על חיבורה לפרשיות הקודמות, שכן צרות הרבות של יעקב באו עליו בלי הפסק, כמו שדרשו על יעקב את הפסוק (איוב ג, כו) "לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז" - "לא שלותי מעשו, ולא שקטתי מלבן, ולא נחתי מדינה, ויבא רוגז בא עלי רגזו

מכל צד, כך היו דבריו של יהודה נראים לכל צד בשעה שדבר עם יוסף, וצ"ב. ונראה שבאומרו "בי אדוני", שהם שילוב שמות הוי"ה אדנ"י (ע"פ מה שהבאנו לעיל מספה"ק), שהם רחמי"ם ודי"ן, הנמשלים לזהב (דין) וכסף (רחמים), היו דבריו כאופן המראה פנים לכל צד, לדין ולרחמים.

ובבחינה זו שאמר יהודה "בי אדני", שכל מהותו היתה רק שם הוי"ה ב"ה, כן הוא בכל צדיקי אמת (ועיין דרכי חיים ושלום (אות תרנ"ד בהג"ה) שאמר כ"ק אא"ז בעל שם שלמה זי"ע בשם צדיקים, מגודל נשמת הרה"ק הרמ"מ מרימנוב זי"ע, כי הקב"ה לקח ד' אותיות הוי"ה כביכול, וכרכן בלבוש ושיפיץ"ע ובלבוש ספאדי"ק ומזה נעשה הרבי ר' מענדילי מרימנוב זי"ע), והמבין יבין מזה גודל כח דיבור היוצא מפי הצדיק שהוא כמפי הגבורה ממש, וכבר כתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (באגרא דכלה פ' מטות) "שקבלתי מרבותינו הקדושים, אותן השומעים דברי תורה מצדיקי הדור, מחוייבים להתבונן בעומק הדבר ולהטות אוזן לכל מלה ומלה, כדי שיתבוננו מדבריהם איזה הנהגה לעבודתו ית"ש, כי הנה בודאי רוח י"י דיבר בם, ודיבורם דבר כללי מגיע תועלת לכל נפש מישראל כו', כי לא לחינם שמע דיבורים כאלה מהנשמה הכוללת כמה אלפים נשמות, והוא בקבלה ובנסיון". יעזור השי"ת שנזכה להסתופף בצלא דמהימנותא בצל צדיקים ולקבל תורה מפיהם, ותורתן מתברכת ומברכת בכל הטוב, בשפע ברכה והצלחה חיים ושלום ושבע שמחות, ולאורם נסע ונלך עד ביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' ויחי

א. ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה גו'. ונראה דיש ליתן טעם לסתימת הפרשה, ע"פ מ"ש הרמב"ן (ריש פרשתן) "כי רדת יעקב למצרים ירמוז בגלותינו היום ביד החיה הרביעית (דניאל ז, ז) רומי הרשעה, כי יעקב ירד שם מפני הרעב, והיו סבורים לעלות משם ככלות הרעב מארץ כנען, והנה לא עלו אבל ארך עליהם הגלות, ומת שם ועלו עצמותיו, וקני פרעה ושריו העלוהו ועשו עמו אבל כבד, וכן אנחנו עם רומי ואדום, ומפני הרעב נלכדו אנשי ירושלים, והגלות ארך עלינו מאד לא נודע קצו כשאר הגליות, ואנחנו בו כמתים אומרים יבשו עצמותינו ונגזרנו לנו (יחזקאל לז, יא), ויעלו אותנו מכל העמים מנחה לד' (ישעיה סו, כ), ויהיה להם אבל כבד בראותם כבודנו, ואנחנו נראה בנקמת ד', יקימנו ונחיה לפניו". והיינו שבפרשת ויחי ובפרט במיתת יעקב מרומזים צרות הרבות שאנו סובלים כעת בגלותינו הזה אשר ארך עלינו מאד בלי לידע קצו, ואנחנו בו כמתים ר"ל, עד שבסופו יעלנו משם ויקימנו ונחיה לפניו.

והנה אמרו חז"ל (סנהדרין צח, א) "אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר, חכה למשיח, שנאמר (ישעיהו נט, יט) כי יבא כנהר כו' וסמיך ליה ובא לציון גואל". והיינו שמה שצרות באות כנהר - בלי הפסק, הוא עצמו סימן לגאולה הקרובה לבוא. ובזה יל"פ שמה שפרשת ויחי היא סתומה, הוא להורות על חיבורה לפרשיות הקודמות, שכן צרות הרבות של יעקב באו עליו בלי הפסק, כמו שדרשו על יעקב את הפסוק (איוב ג, כו) "לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז" - "לא שלותי מעשו, ולא שקטתי מלבן, ולא נחתי מדינה, ויבא רוגז בא עלי רגזו

של יוסף" (ב"ר פפ"ד ג), ורק אז זכה שהעלו עצמותיו באבל כבד. וזה בא ללמדינו בגלות הזה, שכך תהיה אופן גאולתינו, שכשצרות רבות באות עלינו כנהר, לא נתייאש ח"ו, כי אדרבה זה גופא הסימן והאות כי קרובה ישועתינו לבוא ועוד מעט ויקויים ובא לציון גואל.

ב. והנה עיקר התגלות תורה שבעל פה היתה בתוך חשכות הגלות, כמו שדרשו חז"ל (סנהדרין כד, א) במחשכים הושיבני כמתי עולם (איכה ג, ו) זה תלמודה של בבל, ששם נתגלה להם רזי תורה מה שלא נתגלה להם אפילו בארץ ישראל. וכן אמרו במדרש (שהש"ר פ"ד ד) צדיקים העמידה לי בחורבנה יותר מצדיקים שהעמידה לי בבנינה. וכתב בספר פרי צדיק (בפרשתן) שדבר זה שהחושך יהא סיבה להתגלות אור התורה, הוא דבר סתום משכל האדם להבינו.

אכן נראה די"ל שהביאור בזה הוא ע"פ מאמר חז"ל הנ"ל "אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר, חכה למשיח", וכן הוא שבהיות ישראל בחשכות הגלות, הם מצפים בכליון עינים "מתי אבוא ואראה פני אלקים" (תהלים מב, ג), והרי ידוע מאמר הבעש"ט זי"ע "במקום שמחשבתו של האדם שם הוא" (עיין תולדות יעקב יוסף פ' חיי, צוואת הריב"ש י, א, כתר שם טוב ת"ב ב, ג, ועוד), וכיון שמחשבתם נתונה בגאולה, נמשכים ניצוצות אורות הגאולה לתוך החשך והגלות, והרי בעת הגאולה יהיה (ישעיה נא ד, ובמדרש ויק"ר פי"ג יג) "תורה חדשה מאתי תצא" (עיין בני יששכר מאמרי חודש סיון מאמר ה' אות מ'), והיא עת אשר (זכריה יד, ו) "לא יהיה אור יקרות וקפאון", ודרשו חז"ל (ב"ר פי"ט ו) "דברים המכוסין מכם בעולם הזה עתידים להיות צופים לעולם הבא כהדין סמיא דצפי כו'", ומאותם האורות הוא שמתגלה בתוך הגלות אורות תורה שבעל פה מה שלא נתגלה אף בהיותם על אדמת קודש טרם הגלות.

וכן היה בגלות מצרים, שמתוך גודל השעבוד והגלות, נתעוררה בהם ההשתוקקות להגאולה, כמו שנאמר (שמות ב, כג) ויהי בימים הרבים

ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים מן העבדה, ועי"ז זכו לגאולה ולמתן תורה. וזה ענין הפרשיות שובבי"ם, שנחשבו פרשיות אלו, מראשית גלות מצרים עד לאחר מתן תורה, לחטיבה אחת, שתחלתן לאחרי פרשה סתומה, מחמת שנסתמו עיניהם ולבם מצרות השעבוד, וזה גופא קירב את סופן שזכו ישראל לומר שירה בראותם גילוי שכינה ולקבלת התורה.

ובפנימיות יותר אפשר לומר, שסוד פרשה פתוחה היא ב"בינה" שכן אמרו חז"ל (ריש תו"כ) "מה היו הפסקות משמשות, ליתן רווח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה" בהכתוב בתורה. אבל פרשה סתומה זו בא לגלות גילוי חדשה בתורה, בבחי' חכמה, שהיא למעלה מבינה, והבן.

והנה אמרו חז"ל (שבת קיח, א) "המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים". ויש לבאר, שבשבת שהיא יומא דאורייתא (זהר ח"ב צב, א), זוכים להשיג את פרשיות הסתומות בתורה, שבהיות השבת "מעין עולם הבא", מאיר כבר עכשיו בעוה"ז ניצוצות מאור התורה העתידה להתגלות בעולם הבא. וזהו ש"נותנין לו נחלה בלי מצרים", היינו שנעשית התורה אצלו לנחלה בלי מצרים, ורואה בה כ"הדין סמיא דצפי", שאף בדברים שאנן גבייהו כהדין סומא, מפני שהם פרשיות סתומות ודברים המכוסין ממנו בעולם הזה, מ"מ בשבת שהוא מעין עולם הבא, מתנוצצים כבר אורות התורה שעתידין להתגלות רק בעוה"ב, ונעשית תורתו ככר בעוה"ז ל"נחלה בלי מצרים".

ויהי רצון שנזכה להתגלות אור התורה, ועל ידה יושפע לנו שפע ברכה והצלחה, כמ"ש (משלי ג, יז) אורך ימים בימינה בשמואלה עושר וכבוד, והעיקר שנזכה להתגלות כבוד שמים לעינינו בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' ויחי

א. ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה גו'. ופירש"י למה פרשה זו סתומה לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרות השעבוד שהתחילו לשעבדם.

ויש לומר בזה, דהנה אמרו במדרש (במדבר רבה פ"י ב) עה"כ (משלי כג, כו) תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תרצנה, "מה ראה הקב"ה לשאול מישראל הלב והעינים שיהיו אחריו, לפי שהעבירה תלויה בהם הה"ד (במדבר טו, לט) ולא תתורו אחרי לבבכם וגו' עינא וליבא תרי סרסורי דחטאה אינון כו'". והביאור בזה נראה, דהנה באמת צריך האדם למשול בכל אבריו ולשעבד את כולם להשי"ת ולעבודתו, כמו שאנו מתפללים "שהנשמה שבמוחי עם שאר חושי וכוחי כלם יהיו משעובדים לעבודתו ית"ש", ובפרט העינים והלב של האדם שהם עיקר האברים אשר עבודת ד' תלויה בהם, ועליהם אנו מתפללים "והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך", והיינו שהעין המשועבדת לעבודת ד' נעשית כלי החכמה, והלב המשועבד לעבודת ד' נעשה כלי לבינה, כמו שנאמר (מלכים א ג, ט) ונתת לעבדך לב שמע לשפט את עמך להבין בין טוב לרע גו'. אמנם בזה שאני העינים והלב משאר האברים, דאם ח"ו אין האדם משעבד אבריו אלו לעבודת ד', אזי לא זו בלבד שלא משמשים כלי החכמה והבינה, אלא עוד נהפכים לשעבד את האדם להביאו לידי עבירה, ונעשים "תרי סרסורי דחטאה". וזהו שאמרו חז"ל שדוקא על הלב והעינים ראה הקב"ה לשאול שיהיו

אחריו, כי אברים אלו - אם לא יהיו משעובדים לעבודתו ית"ש, עוד ישעבדו אותו לחטא, "לפי שהעבירה תלויה בהם".

וזה שאמר "שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם", פירוש העינים והלב התחילו לשעבד אותם, כי במקום שיהיו העינים והלב משועבדים להם, התחילו העינים והלב לשעבד אותם, שנעשו הם משועבדים לתרי סרסורי דחטאה.

ב. וענין זה היה "כיון שנפטר יעקב", כי כל זמן שחי יעקב אבינו, הרי בכוחו שעברו בני ישראל את כל רמ"ח אבריהם רק לעבודת השי"ת, כמו שאמרו חז"ל (ב"ר פצ"ח ד) שבשעה שהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם קרא לשנים עשר בניו אמר להם שמעו אל ישראל שבשמים אביכם כו', אמרו לו (דברים ו, ד) שמע ישראל אבינו כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה כך אין בלבנו מחלוקת אלא ד' אלקינו ד' אחד כו'. והיינו שאמרו קריאת שמע וקבלת עול מלכות שמים אשר יש בה רמ"ח תיבות כמנין רמ"ח אברים שבאדם (שו"ע או"ח סי' ס"א ס"ג), שזו עיקר קבלת עול מלכות שמים להמליך את השי"ת על כל האברים, שיהיו האברים כולם משעובדים לעבודתו ית"ש. וכל זה בשעה שהיה יעקב אבינו עדיין בעולם, שהוא השפיע בהם הכח לשעבד כל רמ"ח אבריהם לאביהם שבשמים, ולכן אמרו "שמע ישראל אבינו, כשם שאין בלבך כו' כך אין בלבנו כו'", אך כיון שנפטר יעקב אבינו "נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם", ר"ל צרת השעבוד שהיו העין והלב משעבדים אותם לדבר עבירה.

וביותר יתבאר בזה, דהרי יעקב אבינו הוא יסוד האמת כרכתיב (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב גו', וכל זמן שחי יעקב בעולם, היינו שהעולם דורש ומבקש אמת, הרי כשעין צופה והלב החומד לנקודת אמת, הם משעבדים עצמם להבורא ית"ש, אבל כיון שנפטר יעקב, שנסתלקה

האמת, ואין דורש ואין מבקש לה, כמאמר חז"ל (סנהדרין צז, א) עה"כ (ישעיהו נט, טו) ותהי האמת נעדרת גו', מלמד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה, אזי נסתמים העין והלב, ונהפכים לסרסורי עבירה, ומתחיל צרות השעבוד, שכל העולם נעשה משעובד לשקר, וכל עסקם הוא רק לרדוף אחר תאוות ותענוגי העולם הזה.

וענין זה הוא לימוד גדול לימים אלו בעת שמתחילים ימי השובבי"ם - ימי התיקון על "פרשה סתומה", צרות השעבוד שהעין והלב משעבדים את האדם ומסרסרים אותו לדבר עבירה, ועיקר התיקון הוא להתחיל בדרישה אחר אמת, כי שורש ויסוד כל הנפילות וירידות של האדם הוא בגלל שהעולם מלא שקר, והאמת נעדרת ואין דורש ואין מבקש, וכמו שמביא הרה"ק בעל תולדות יעקב יוסף זי"ע (פרשת בא) ששמע ממורו הבעש"ט זי"ע שמה שאומרים העולם "עם האמת הולך בכל העולם" [מיטן אמת קומט מען אן איבעראל אין די וועלט], ר"ל שנדחה ממקום למקום עד שממילא מגיע לכל העולם, ואם ברורו כך מה נענה אבתריה בדור השפל הזה. ולכן העיקר להתחיל לבקש אחר "פינטלע אמת", ומוצאים זאת רק אצל צדיקי אמת בתורתן בעבודתם ובשיחתן. וכשמוצאים נקודת אמת בבחינת "יעקב אבינו לא מת" (תענית ה, ב), הרי נפתחת פרשה סתומה, ומשתעבדים העינים והלב לעבודת השי"ת.

ויהי רצון שנזכה לשוב בתשובה שלימה, ויפתחו עינינו ולבנו להשתעבד לו ית"ש, ובשכר זאת יראו עינינו וישמח לבנו באמור לציון מלך אלקיך, לראות בישועתן של ישראל, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' שמות

א. ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו. וברש"י: אע"פ שמנאן בחייהן בשמותן חזר ומנאן במיתתן, להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים שמוציאן ומכנסן במספר ובשמותם כו'. וצ"ב מהו המעלה בזה שנמשלו ישראל לכוכבים, שהודיע חיבתן בזה.

ובמדרש (שמות רבה פ"א ה) ואלה שמות בני ישראל, על שם גאולת ישראל נזכרו כאן, ראובן, שנאמר (שמות ג, ז) ראה ראיתי את עני עמי, שמעון, על שם (שם ב, כה) וישמע אלהים את נאקתם, לוי, על שם שנתחבר הקדוש ברוך הוא לצרתם (שם ג, ב) מתוך הסנה לקיים מה שנאמר (תהלים צא, טו) עמו אנכי בצרה, יהודה, על שם שהודו להקדוש ברוך הוא כו'. ומתבאר מזה, שמה שחזר ומנאן כאן "ראובן" "שמעון" גו', אינה חזרה בעלמא על שמותם הראשונים שניתן להם בשעת לידתם. כי שמות שניתן להם בשעת לידתם, היה כל אחד על הסיבה הפרטית שבלידתו, ראובן כי ראה ד' בעניי (בראשית כט, לב), שמעון כי שמע ד' גו' (שם לג), והשמות שנזכרו כאן הרי "על שם גאולת ישראל נזכרו".

והביאור בזה, דהנה ידוע מ"ש האר"י ז"ל (שער הפסוקים שמות סימן ג, כו, ב) ששמו של אדם הוא עיקר החיות שלו ובו כלול שורש נפשו, וכמ"ש (בראשית ב, יט) נפש חיה הוא שמו (עיין נועם אלימלך בפרשתן או יאמר ע"פ). והנה בשעת לידתן נקרא כל אחד בשמו על ענין פרטי, כי חיותו ועבודתו בעולם היה ענין פרטית השייך לו לבדו. אבל מעת שירדו לגלות מצרים, נשתנה שמותם, כלומר כל חיותם ופעולתם, כי כולם על שם

גאולת ישראל נזכרו. והיינו כי בזמן שישראל נתונים בגלות, הרי התכלית והמטרה של עבודת כל איש מישראל הוא רק לקרב הגאולה, וזה כל חיותם ונפשם, ולכן "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", ה"שמות" של בני ישראל, לאחר שבאו לגלות מצרים, הוא "על שם גאולת ישראל", כי זהו כל חיותם ותכלית הנרצה. וזהו שאמר "איש וביתו באו", שבאו כולם למצרים כאיש אחד ובית אחד. וזה שסיים הקרא "ויוסף היה במצרים", שמדה זו השפיע להם יוסף בהיותו במצרים, שהרי ירידתו וגדולתו במצרים לא היתה לצורך עצמו, אלא (בראשית מה, ז) "וישלחני אלקים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה".

ב. וזהו שכתב רש"י "אע"פ שמנאן בחייהן בשמותן חזר ומנאן במיתתן, להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים שמוציאן ומכנים במספר ובשמותם", דכל זמן היותם בעולם הזה עדיין היה בכל אחד עבודה פרטית, אף שתכלית כולם הוא לצורך הגאולה, אבל לאחר מיתתן שוב אין להם עסק אחר, אלא כל פעולתם ועבודתם הוא רק לטובת הכלל, וכשכלל ישראל שרוי בגלות לא נקראו אלא על שם הגאולה. ולכן אמרו (חולין ז, ב) גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם, שבמיתתן אין להם שום דרישה אחרת, אלא לטובת הכלל ישראל.

ובענין זה הוא "שנמשלו לכוכבים", כי צדיקים שאינם חושבים על פרטיותם אלא על צורך כלל ישראל, נמשלו לכוכבים הקיימים לעולם ועד, כמו שנאמר (דניאל יב, ג) "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד". והביאור בזה, שכל זמן שהאדם מחזיק בעניניו הפרטיים, הרי כשם שהוא אדם אשר יסודו מעפר וסופו לעפר, כן כל עניניו הפרטים אינם קיימים לעד, אבל מצדיקי הרבים הפועלים לטובת כלל ישראל הם נכללים בנצח ישראל שעליו נאמר (שמואל א טו, כט) "נצח ישראל לא ישקר וגו'", והוא נצחי וקיים לעולם ועד. וזהו שכ' רש"י "חזר ומנאן במיתתן, להודיע

חבתן שנמשלו לכוכבים", שבזה שחזר ומנה כאן במיתתן שמותן ש"על שם גאולת ישראל נזכרו", הודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים, שהם בכלל "ומצדיקי הרכים ככוכבים לעולם ועד".

ג. והנה אמרו חז"ל (סנהדרין צז, א) "אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס". וכתב זקיני הגה"ק בעל ייטב לב זצוק"ל (רב טוב בחוקתי ד"ה ובענין זה) "וכבר קבלנו דור אחר דור פירוש על זה מפי אדונינו אליהו ז"ל, אין בן דוד בא עד שתכלה הפרט מן כים הלב, שלא לכקש בעכור עצמו כי אם בעד הכלל לרחם עלינו כלנו ולהושיענו, והובא פירוש זה בספר ישמח משה למוזלה"ה, ודבר ד' אמת בפיו". היינו שיהיה כל אחד בכלל "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד". וזו היא מסגולת השבת שהיא "רזא דאחד". וזה שאמרו חז"ל (שבת קיח, א) המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים. כי פעולת המיצר הרי היא להיות הגדר המפריד בין נחלה של אחד לשכנו, ולהיות כל נחלה פרטית השייכת לבעלים זולתו. אך המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, היינו נחלה בלי פרטיות, אלא שדורש טוב לעמו לאוקים שכינתא מעפרא, להרמת קרן כל ישראל, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' שמות

א. ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו, ראובן שמעון גו', ויוסף היה במצרים.

ויש לפרש, דהנה עה"כ (בראשית ל, כה) ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי, פירש"י: משנולד שטנו של עשו שנא' (עובדיה א, יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, אש בלא להבה אינו שולט למרחוק, משנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורצה לשוב. וכן עה"כ (בראשית לו, א) אלה תולדות יעקב יוסף, פירש"י: כתיב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם. והיינו שלביטול הגלות צריכין ללהבה דקדושה.

והביאור, כי יעקב ענינו עמוד התורה בהיותו איש תם יושב אהלים (בראשית כה, כז), ובהיות ישראל יושבים לבטח על אדמתם מגינה עליהם אש התורה. אך "אש בלא להבה אינו שולט למרחוק". ולכן כשישראל בגלות במקום רחוק, ושם צריכים לשרוף שטנו של עשו, צריך שתהיה עבודתם בתורה ומצוות - בהתלהבות דקדושה, שהוא כחו של בית יוסף להבה. וז"ש "ניצוץ יוצא מיוסף", פירוש מתוך להבה של יוסף, "ומכלה ושורף את כולם".

ועפ"ז יתפרש "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרים את יעקב גו'", ועל ידי ש"יוסף היה במצרים", נתחברו מדות יעקב ויוסף ונתקיים בהם "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה", שאז ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם. ולכן נסמך בקרא "וימת יוסף גו' ויישם בארון

במצרים" (סיום ספר בראשית) ל"ואלה שמות בני ישראל גו' את יעקב איש וביתו באו", שלכן ירדו למצרים, להיות על ידם חיבור יעקב ויוסף, אש ולהבה.

וזה שנאמר בראשית תחלת גאולתן (שמות ג, ב) "וירא מלאך ד' אליו בלבת אש מתוך הסנה גו'", שמה שזכו למראה הסנה הוא מתוך הלבת אש, שהוא הבית יוסף לתורה, והוא עיקר שטנו של עשו מה שישראל לומדים תורה ומתפללין מתוך התלהבות ולבת אש.

ב. וביותר צריך לעורר על זה בימים אלו, ימי השובבי"ם. דהנה ידוע מה שכתב כ"ק אא"ז זי"ע (דברי תורה מהדורא ב' אות פ"ב) שעיקר התשובה על עניינים אלו הוא בסתר, בבחינת "במסתרים תבכה נפשי". ונראה מקור לדבריו הק' בפרשתן, שעל הכתוב (שמות ב, כה) "וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים" תירגם יונתן בן עוזיאל "וחמא ד' צער שעבודהון דבני ישראל, וגלי קדומי ית תיובתא דעבדו בטומרא דלא ידעו אנש בחבריה" [היינו ש"וידע אלקים" קאי על התשובה שעשו בהסתר ולא ידעו אחד מחבירו]. ולכן אין העיקר תלוי ברוב עם, אלא העיקר צריך להיות בהתלהבות והשתפכות הנפש של כל אחד ואחד, כי התיקון של מדת יוסף הוא מדת יוסף עצמה, להיותו בבחינת "בית יוסף להבה", שהיא האש להבה בתורה ותפלה, שבזה יכול לשרוף שטנו של עשו, הוא הס"מ, ריש חיילות של הסט"א וכוחות הטומאה, המביאים את האדם לעבירה, ע"י חמימות לדבר עבירה, וצריך לעורר זה לעומת זה את הניצוץ דלהב אש היוצא מיוסף ושורף את כולם. וזהו שמתפללים (בתפלת נחם) "כי אתה ד' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה", שכשם שאש היצר הרע הבוער בנו היא האש בה הצתה את בית מקדשינו, כן באש דעבודת ד' והתלהבות דתורה ותפלה אתה עתיד לבנותה במהרה בימינו.

ויהי רצון שנזכה ללמוד ולהתפלל באש ובלהבה, להיות בית יעקב לאש ובית יוסף להבה, ולבנין עיר הקודש ובית המקדש אשר סובבה חומת אש, ותבער בנו אש דקדושה, האש בה עתיד הקב"ה לבנות את בית מקדשינו ותפארתנו, ולשוב בתשובה שלימה על כל מה שפגמנו בנרו"נ ולזכות לראות בנחמת ציון וירושלים מתוך תשובה שלימה, ושמחת הנפש, כביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' וארא

א. וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני הוי"ה. פירש"י רבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה. וצ"ב שהרי בקרא נאמר שאמר לו וארא אל אברהם גו', ולא פירש מה הוא המשפט שדבר אתו.

להלן בפרשה: "לכן אמר לבני ישראל אני הוי"ה, והוצאתי אתכם גו' והצלתי אתכם גו' וגאלתי אתכם גו' ולקחתי אתכם גו', וידעתם כי אני הוי"ה אלקיכם גו'". ולכאורה צ"ב, דכיון שאמר הקב"ה למשה "לכן אמר לבני ישראל אני הוי"ה", הרי כבר גילה להם משה אז את שם הוי"ה, ואיך סיים לומר דרק לאחרי גאולת מצרים - בד' לשונות של גאולה, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי - רק אז "וידעתם כי אני הוי"ה".

והנראה בזה, דהנה ביארו הראשונים (עין רבינו בחיי) את הד' לשונות של גאולה, ש"והוצאתי" היא הבשורה שיהיו נפטרים מן השעבוד אף בעודם במצרים, ולכן נאמר "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים". "והצלתי" היא הבשורה שיהיו נפטרים מתחת רשותם של מצרים לגמרי, ולכן נאמר "והצלתי אתכם מעבודתם", שיהיו בני חורין גמורים. "וגאלתי" היא מה שהבטיחם גם דקריעת ים סוף, ורק בקריעת ים סוף נחשבו לגאולים, כי עבר הבורח ומפחד שירדוף אדוניו אחריו, עדיין אינו חשוב גאול, וע"ז נאמר "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים". "ולקחתי" שהבטיחם במתן תורה, שאז נאמר (דברים כו, ט) "היום הזה נהיית לעם", וזו היא הבטחת "ולקחתי אתכם לי לעם".

ומבואר בזה שבקבלת התורה נשלמה גאולת מצרים, שהרי מעמד הר סיני היא אחת מלשונות של גאולה. ובזה פירשנו מה שאומרים בנוסח הגרה של פסח, "ברוך המקום ברוך הוא, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל", אשר כפשוטו קשה, מה ענין לברך ולהודות על נתינת התורה - בפסח. אמנם לפי הנ"ל מתבאר בפשטות, כיון שרק בקבלת התורה נגמרה יציאת מצרים ונשלמה גאולת ישראל, ולכן כחלק מסיפור יציאת מצרים מברכין "ברוך שנתן תורה לעמו ישראל". וז"ש במתן תורה (שמות כ, ב) "אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים גו'", כלומר שעכשיו בשעת מתן תורה הוא שהוצאתיך מארץ מצרים.

ובזה מתבאר גם מה שכתב כ"ק אא"ז זי"ע (שער יששכר מאמר חג הבכורים אות מז) בטעם שקראו חז"ל לשבועות בשם עצרת, "דכמו ששמיני עצרת הוא הסיום של הימים טובים דתשרי, כן הוא שבועות הסיום של ימי הפסח" עיי"ש, ולפי האמור יובן, דהרי בשבועות - זמן מתן תורתינו - מסתיים גאולת מצרים, ולכן הוא הסיום של ימי הפסח.

ב. ועפ"ז נראה לומר, דאע"פ שאמר הקב"ה למשה "לכן אמור לבני ישראל אני הוי"ה", וכבר גילה להם עוד במצרים את שם הוי"ה, מ"מ עדיין לא ידעו בני ישראל את הוי"ה, עד קבלת התורה, וזהו שסיים הקרא דרק לאחרי שיתקיים כל הד' לשונות של גאולה, אז "וידעתם כי אני הוי"ה". והביאור בזה, כי "וידעתם כי אני הוי"ה", היינו להיות דבוק בהשי"ת, שהרי "ידיעה" הוא מלשון חיבור ודביקות, כמו שנאמר (בראשית ד, א) "והאדם ידע את חוה", ולא שייך להדבק בהשי"ת, אלא על ידי התורה הקדושה, חכמתו של הקב"ה, ש"הוא וחכמתו אחד" (עיין רמב"ם פ"ב מהל' יסודי התורה ה"י), אז הוי כמחבק את המלך בלבושיו (עיין לקוטי אמרים פ"ד). ולכן אף שאמר להם בעודם במצרים ש"אני הוי"ה", מ"מ לא יתקיים בהם "וידעתם כי אני הוי"ה", רק לאחר נתינת התורה, כי רק אז יהיו דבוקים בו ית"ש, על ידי חכמתו.

ובזה יש לבאר מש"כ רש"י "דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה", היינו שאמר לו הקב"ה דמה שהקשה "למה הרעותה", הוא מחמת חסרון הביטול לידבק בו ית"ש, כי מי שדבק בו ית' מתוך ביטול גמור, אינו שואל ואינו מקשה על מדותיו, ורק כשיש איזה הרגש של מציאות בפנ"ע, בפירוד מאתו ית', אז הוא שמתעוררים השאלות עליו ית"ש ועל מדותיו. וזה גופא היה המשפט אשר דבר אתו, שהוצרך לומר לו אני הוי"ה, יען שעד אז לא היה עוד בדרגא זו של שלימות הדביקות, ורק לאחר קבלת התורה הוא שיגיעו לבחינת "וידעתם כי אני הוי"ה".

ג. והנה בכל שבת קודש מתעורר בישראל הדרגה ד"וידעתם כי אני ד'", כמו שנאמר (שמות לא, יג) "אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם, לדעת כי אני הוי"ה מקדשכם". והוא משום ששבת נקרא בזה"ק (ח"ב פט, א) "יומא דאורייתא", ו"לכו"ע בשבת ניתנה תורה" (שבת פו, ב), ועל ידי התורה הק' באים "לדעת כי אני הוי"ה", היינו להיות דבקים בו ית"ש. ובזה יש לפרש מה שאמרו חז"ל (שבת קיח, א) "המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים", היינו הדביקות בהשי"ת שהוא ממלא ומסובב כל עלמין וכולא קמיה כלא חשיב, וכשדביקים אליו ית"ש בבחינת (דברים י', ט) הוי"ה הוא נחלתו, זוהי בחינת "נותנין לו נחלה בלי מצרים". ועל ידי השבת, ובפרט בעת כל "סעודתא דמהימנותא", באים לדביקות בהשי"ת, בחי' "לדעת כי אני הוי"ה מקדשכם".

ויהי רצון שנזכה לקבל שבתות "יומי דאורייתא" מתוך רוב שמחה, ולדעת את ד' בסעודתא דמהימנותא, אשר עיקר האמונה היא הדביקות (כמבואר בתולדות יעקב יוסף ריש פ' שלח בשם הבעש"ט ז"ע), ובזכות השבת נזכה לקיום הנבואה (ישעיה יא, ט) כי מלאה הארץ דעה את הוי"ה כמים לים מכסים, ביום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים, והכל מתוך שמחה ונחת, ובביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' וארא

א. וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד'. ופירש"י "דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה". וצ"ב שהתחיל בדיבור לשון קשה, ובשם אלקי"ם המורה על מדת הדין, וסיים באמירה לשון רכה, ובשם הוי"ה ב"ה המורה על רחמים.

ובמדרש (שמות רבה פ"ו ב) איתא שהמשפט שדבר אתו, היינו שאמר לו הקב"ה כו', חייך יש לך לידע שנאמר (קהלת ז, ח) טוב אחרית דבר מראשיתו, טובה אחריתן של ישראל מראשית שנתתי להם במצרים. ועיין בתפארת בנים בפרשתן שהביא מכי"ק של כ"ק אא"ז אדמו"ר בעל שם שלמה זי"ע בשם הרב הקדוש המפורסם מוהרצ"ה מזידיטשוב זצלה"ה, כי וארא הוא ר"ת אני ראשון ואני אחרון. וי"ל שהוא רמז לדברי חז"ל במדרש הנ"ל, שרמז הקב"ה למשה באומרו "וארא גו'", שאני ראשון ואני אחרון, כלומר דיש לך לידע שטובה אחריתן של ישראל מראשית שנתתי להם במצרים.

ב. ונראה לבאר ענין זה, דהנה ידוע (ליקוטי תורה פ' תצא) דגלות הראשון, גלות מצרים, היה כדבר שרשי לכל הד' גליות מן הד' מלכיות אשר הכבידו עולם על ישראל, כל אחד מן הד' מלכיות היה מנגד לאות אחד מן השם הוי"ה ב"ה, וגלות מצרים מנגד לבחינה עליונה היא קוצו של יו"ד, שהוא שורש לד' אותיות הוי"ה, כנודע, וזה סוד הכתוב (שמות א, יב) ויקוצו מפני בני ישראל. ונראה די"ל, שמה שהכביד הקב"ה עליהם את קושי השעבוד לאחר שבא משה, הוא כיון שכל הד' גליות נכללים

בשרשן בגלות מצרים, והרי גלוי לפניו ית"ש את קושי השעבוד והגלות שבאחרית הימים, לכן היה בהכרח שיכביד הקב"ה עוד את קושי השעבוד במצרים, למען תהיה להם גלות מצרים שהיא גלות הראשונה כשורש והכנה לגלות אחרונה.

ולכן על מה שהקשה משה רבינו לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה, השיבו השי"ת "חיך יש לך לידע שנאמר טוב אחרית דבר מראשיתו, טובה אחריתן של ישראל מראשית שנתתי להם במצרים", היינו ש"טובה אחריתן של ישראל", גלות אחרון, "מראשית שנתתי להם במצרים", ע"י שכבר נתתי אותו קושי השעבוד בראשיתם ושרשם במצרים, שע"י הכנה זו יוקל עליהם שעבוד אחרון בגלות אדום.

והנה לאחר שהקשה משה למה הרעותה, אמר לו השי"ת (שמות ו, א) "עתה תראה אשר אעשה לפרעה גו'", ופירש"י עתה תראה, העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי ז' אומות כשאביאם לארץ. ויש לפרש, דהנה ידוע שאלמלי היה משה רבינו נכנס לארץ ישראל, כבר היה בא העולם לידי תיקון השלם והיה אז הגאולה שלימה. וזה היתה תשובת השי"ת למשה על שאלתו "למה הרעותה", דכיון ש"עתה תראה", אבל "לא העשוי למלכי ז' אומות", ולא יגאלו ישראל אז גאולת עולם, אלא יצטרכו עוד לירד לד' גליות עד גלות האחרון הלז הקשה מכולן, לכן היה צריך להקשות עליהם גלות זו, כדי שגלות מצרים יהא הכנה לגלות האחרון, וטובה אחריתן של ישראל מראשית שנתתי להם במצרים.

וז"ש "וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני הוי"ה", שאע"פ שבשעתו היה דבור קשה, מ"מ "ויאמר אליו אני הוי"ה", כי סופו שתראה שהוא רחמים, כיון שעוד ירדו ישראל לשאר ד' גליות מן הד' מלכיות המנגדים לד' אותיות הוי"ה ב"ה, וטובה אחריתן של ישראל מראשית שנתתי להם במצרים.

ג. והנה עתה בראותינו את קושי השעבוד הרוחני, איך משועבדים ליצר הרע השוכן בקרבנו, בעומק הגלות, עד אשר קשה ללמוד תורה הק' בלב טהור, ולעמוד להתפלל בלי מחשבות זרות והרהורא דלבא, ובפרט בימים אלו ימי השובבים אשר הוא זמן המוכשר לתקן אשר שחתנו, והוא עת רצון לזה, ואפ"ה אין בינינו לא דורש ולא מבקש (ישעיה נג, ו) כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו, אין לנו לא מנהל ולא מחזיק בידינו, עד שלולי ידענו שכבר היו ישראל במצב כזה בקושי השעבוד במצרים, ובכל זאת הוציאם ד' משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, ואנו מאמינים בני מאמינים שבקרוב יקוים גם בנו היעוד ד"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז, טו), ח"ו לא היינו מחזיקים מעמד בדור זה, אלא זאת נחמתנו בעינינו, מה שאמר הקב"ה למשה "חייך יש לך לידע שנאמר טוב אחרית דבר מראשיתו, טובה אחריתן של ישראל מראשית שנתתי להם במצרים", כי אמרתך חייתני (תהלים קיט, נ) שמאמרו ית"ש היא חיות נפשנו.

ויהי רצון שנזכה ותתחדש רוח חדש בקרבנו לעבודתו ית"ש, ולהתעורר לשוב בתשובה שלימה ואמיתית, ועי"ז יושפע לנו אורך ימים ושנים טובים שפע ברכה והצלחה בכל ענינינו לטובה ולברכה, וכבר הובטח להם לישראל שכיון שהם שבין מיד הם נגאלין (רמב"ם פ"ז מהל' תשובה ה"ה), בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' בשלח

א. אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לד' ויאמרו לאמר גו'. ויש לדקדק בכפל הלשון "ויאמרו לאמר". וברש"י: אז כשראה את הנס עלה בלבו לומר שירה, וצ"ב.

ויש לפרש, דהנה "שירה" היא רק זו הנאמרת בשלימות הגוף והנפש, בבחינת "כל הנשמה תהלל י-ה" (תהלים קנ, ו), ובכל רמ"ח אברים ושס"ה גידים בבחינת "כל עצמותי תאמרנה" (שם לה, י). וז"ש "ויאמרו לאמר", היינו שלא רק בפיהם ובלשונם אמרו השירה, אלא "ויאמרו לאמר" בכל מהותם ושלימותם. ולזה פירוש רש"י "עלה בלבם לומר שירה", בהיות הלב המשפיע על כל אברי האדם, נמשכת השירה לכל רמ"ח אבריהם ושס"ה גידיהם בשלימותם.

והנה במצרים היו ישראל שקועים בגלות הדעת, ע"י העבודה קשה בחומר ובלבנים עד ש"לא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה" (שמות ו, ט), ולכן אף שראו גם שם נסים במכות שהביא הקב"ה על מצרים, לא היו ראויים לומר שירה, שהרי שירה צריכה שתיאמר בשלימות הגוף והנפש. אך "כשראו את הנס" שעל הים, שבו זכו לראות גילוי שכינה כמו שפירש"י עה"כ (שמות טו, כ) זה א-לי ואנוהו, "ככבודו נגלה על הם והיו מראים אותו באצבע, ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים", באו לידי תיקון רוחם ונשמתם, ונתעלו להשיג מדריגה דשלימות, וממילא היו ראויין לומר שירה. ויבואר הענין ע"ד שכתב הרמב"ן (ריש פרשת וידא) שמה שנתגלה השכינה לאברהם אבינו, הביא לו רפואה, ש"כן ראוי להיות, כדכתיב (משלי טז, טו) באור פני מלך חיים". וכן

היה בעת שראו את השכינה על ים סוף, שהשפיעה להם ראיה זו רפואת הנפש מכל אשר נפגמו נפשם רוחם ונשמתם בגלות מצרים, והעלתם למדריגת השלימות עד שעלה בלבם לומר שירה. וזה ענין שתיכף אחר פרשת השירה, סמך הכתוב לומר "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ד' רפאך" (שם כו), כי אז ע"י התגלות מראה השכינה זכו לרפואה. וז"ש "כי אני ד' - רפאך", מה שזכו לגילוי כבודו ית"ש היא עצמה הרפואה.

ובזה יש לפרש מה שאמרו במדרש (שמו"ר פכ"ג א) "אז ישיר משה כו' הה"ד (תהלים צג, ב) נכון כסאך מאז מעולם אתה גו', אע"פ שמעולם אתה, לא נתיישב כסאך ולא נודעת בעולמך עד שאמרו בניך שירה". והיינו שרק אז כשאמרו שירה "נתיישב הכסא", כי מדה זו תלויה בשלימות העולם, היינו שהעולם כולו מכירים במלכותו ית"ש ו"נודע בעולמו", וכשהעולם בשלימות מתיישב השי"ת על כסאו כביכול. ושלימות העולם ענינו שמגיעים למדריגה שאומרים לפניו שירה בכל גופם ונפשם.

ב. והנה שבת זו נקרא "שבת שירה". והיינו כי השבת עצמו ענינו שירה, כמו שאיתא בשם הרה"ק בעל אוהב ישראל זי"ע (עין אוהב ישראל לשבת ד"ה דרוש לשבת קודש) לפרש "ויום השביעי משבת ואומר מזמור שיר ליום השבת - לפיכך יפארו ויברכו לא-ל כל יצוריו", כלומר כיון שהשבת עצמו אומר שירה, מזה נמשך שכל יצוריו יפארו ויברכו לא-ל. ויש לבאר הטעם בזה ששבת הוא זמן שירה, כי בשבת יש התגלות השכינה וישראל מקבלים פניה ואומרים באי כלה שבת מלכתא, ועי"ז מתרפאים ישראל ברפואת הנפש והגוף, שכן הוא ענין השבת להשפיע רפואה בבחינת "שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא", ובשלימות תיקון הנפש עולה בלב לומר שירה, כמו שהיה בשירת הים.

ועיין בתוס' (סנהדרין לז, ב ד"ה מבנף הארץ) שהביא מתשו' הגאונים "שאין בנ"י אומרים קדושה אלא בשבת, דכתיב (ישעי' ו, ב) גבי חיות "שש כנפים לאחד", וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול, וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני המקום רבש"ע אין לנו עוד כנף, והקב"ה משיב להם יש לי עוד כנף אחר שאומר לפני שירה, שנאמר (שם כד, טז) מכנף הארץ זמירות שמענו". הרי שמעלת שירת ישראל בשבת קודמת לשירת המלאכים. וזה כמו שהיה בשירת הים, שדרשו חז"ל (שמו"ר פכ"ג, ז) עה"כ (תהלים סח, כו) קדמו שרים אחר נגנים גו', ד"כיון שיצאו ישראל מן הים באו המלאכים להקדים שירה לפני הקדוש ב"ה א"ל הקב"ה יקדמו בני תחלה כו'".

ואע"פ שאין התגלות השכינה בשבת כהתגלות השכינה על הים, שהרי בשבת אין ישראל זוכים אלא לקבל פני השכינה, ולא לדראות באצבע "זה א-לי ואנוהו", מ"מ הרי ידוע מה שביאר הרה"ק בעל התניא זי"ע (לקוטי אמרים פ"ד) שאין הפרש בין מחבק המלך כשהוא לבוש לבוש אחד בין שהוא לבוש כמה לבושים מאחר שגוף המלך בתוכם, ועד"ז לענינינו שגם הרואה את המלך כשהוא לבוש כמה לבושים סוף סוף רואה את המלך. ולכן אף שאין אנו זוכים לראות בכל שבת קודש את פני השכינה במדריגה של "זה א-לי ואנוהו", יען ששרויים בחשכות הגלות והמלך מסתתר בלבושיו, מ"מ כיון שבשבת מעידים על קוב"ה ובריאת העולם, הרי רואים את המלך בלבושיו, שגם היא ראיית המלך, וגם היא בבחינת "באור פני מלך חיים".

ובזה יתפרש מה שאמרו חז"ל (שבת קיח, ב) "המעונג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים", היינו שעל ידי קדושת השבת בא למדריגה של שלימות הגוף והנפש, שהיא "נחלה בלי מצרים", בכל רמ"ח אברים ושס"ה גידים, ועל כן ראוי לומר שירה.

ויהי רצון שבזכות עונג שבת נזכה לנחלה בלי מצרים, להכיר ולראות באור פני מלך חיים אף כשהוא מלובש בלבושיו, ויעלה בלבנו,

ומשם לכל רמ"ח אברינו ושס"ה גידנו, לומר שירה בבחינת "כל הנשמה תהלל י-ה", ועי"ז ישפעו לנו כל ההשפעות טובות שנשפע בעת קריעת ים סוף, עד שנזכה לשיר שיר חדש בהתגלות מלכותו ית"ש לעיני כל חי, בעת שנאמר "הנה אלקינו זה קוינו לו וגו' נגילה ונשמחה בישועתו" (ישעיה כה, ט), בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' בשלח

א. ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים גו', ויסב אלקים את העם דרך המדבר ים סוף וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים. ובמדרש (שמו"ר פ"כ יז) ויסב אלקים, מכאן אמרו רבותינו אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, שכך עשה להם הקב"ה, שנאמר ויסב אלקים. וצ"ב, דהלא פירוש "ויסב" בקרא הוא לשון סיבוב והקפה, ואיך דרשו מזה לענין הסיבה דרך חירות בליל פסח.

ועוד, שהרי החידוש בדרשת חז"ל הוא ש"אפילו עני שבישראל כו'", והיינו שהיתה קס"ד שעני פטור מהסיבה, יען שעני חשוב כמת (נדרים סד, ב), ואמרו חז"ל (ברכות ו, א) כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום, וכיון שאין לו הרגש חירות פטור מחיוב הסיבה בליל פסח, לזה דרשו חז"ל "מכאן כו' אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב", וצ"ב דמנלן מקרא זה דאפילו עני חייב להסב.

ב. והנראה בזה, ע"פ מה שביאר רבינו בחיי (בפרשתן יג, יז) בשם רבינו חננאל, שמה שהוליך הקב"ה את ישראל דרך המדבר הוא, "כדי להרבות להם אותות ומופתים, כי אילו הוליכם דרך ארץ פלשתים הקרוב, ויתן הקב"ה בלבם [של הפלשתים] שיתנו להם רשות לעבור דרך ארצם ושלא יעכבו אותם כלל, היה האות קל, וע"כ חייבה החכמה להסב אותם דרך המדבר להיות האותות רבים וגדולים, בירידת המן ועליית השלו והוצאת מים מן הצור, כי לפי מה שנתרחקו מן הישוב יגדל האות והמופת שיעמוד מין האדם במקומות ההם, וכן דרך השי"ת

בעשותו אותות ומופתים עם הצדיקים, שהוא עושה להם נם בתוך נם להגדיל האות והמופת, כי כן מצינו בחנניה מישאל ועזריה כשהושלכו לכבשן האש, והיה אפשר בקל בכיבוי האש, ולהגדיל האות והמופת היה האש בתוקף כוחה ולא הזיקה להם כו', גם דניאל היה אפשר באות קל, שימית הקב"ה את האריות, ולהגדיל האות הניחם חיים ולא הזיקוהו כו'". ולפי"ז נמצא, שזהו הלימוד שאנו למדים ממה ש"ויסב אלקים את העם דרך המדבר ים סוף", שאף שיכול הקב"ה להושיע בקל, מ"מ ברוב חסדי השי"ת הוא מושיע דוקא בדרך הקשה והארוכה, כי עי"ז יכול האדם לראות ניסים גדולים על כל פסיעה ופסיעה, אשר לא היה זוכה לראות בישועה קלה ופשוטה.

ובזה יתפרש מה שאמרו חז"ל "אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב", שאף עני שחסירה לו הרגשה של חירות כיון שהוא נצרך לבריות, עכ"ז חייב בהסיבה. כי גם העני יכול ליסב בדרך חירות ע"י שמאמין שבודאי לא קצרה ידו ית"ש מלהושיעו, אך ברוב חסדיו הוא מושיעו בדרך הארוכה והקשה, כדי שיגדל הנס בראותו את ישועת ד', אשר אין העשיר זוכה לראות זאת, שהרי ישועתו הוא בקלות ומלובש במטבע. והרגשה זו מחייב אף את העני שלא יאכל עד שיסב דרך חירות. וזהו שאמרו "מכאן אמרו רבותינו אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב שכך עשה להם הקב"ה שנאמר ויסב אלקים", שכענין שעשה הקב"ה לישראל להסיב אותם דרך המדבר הארוכה כדי להגדיל האות והמופת, כן הוא גם ההנהגה עם העני שבישראל.

ג. והנה אף שהנהגה זו של השי"ת הוא הנהגה תמידית, מ"מ ביותר היתה צריכה בעת יציאת מצרים. שהרי בהיות ישראל במצרים לא נשתעבדו רק בשעבוד הגוף אלא גם רוחם ונשמתם היתה בגלות, וכמו שכתוב הרמב"ם (פ"ג מהל' עכו"ם ה"א) "עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן [של העכו"ם] ולעבוד כוכבים כמותן כו',

וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן". ולכן מן ההכרח היה ליסב אותם דרך המדבר ים סוף, כדי להגדיל הנס בעיניהם להראותם נס בתוך נס, שעי"ז יסורו מדרך הטועים ויחזרו לאמונת אבותם. וכן היא הנהגת השי"ת עם ישראל בעת הגלות החשוך הנורא הזה, אשר כדי להגדיל הנס אחר כך אינו מושיעו בישועה קלה, אלא דוקא דרך עקומה וארוכה. שכן "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז, טז), ויתגדל ויתקדש שמו הגדול לעינינו בהראותו נסים ונפלאות בהתגלות כבוד מלכותו לעינינו במהרה.

ויהי רצון שנזכה לראות נסים ונפלאות "אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגויים" (שמות לד, י), בעת שיבוא משיח צדקינו לגאלינו מגלות ארוכה ועקומה זו, ונזכה לראות שכל ההסתר הוא כדי להגדיל הנס בעינינו בהתגלות מלכות שמים, בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' תרומה

א. וידבר ד' אל משה לאמר, דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי. וברש"י: לי, לשמי. וצ"ב.

בתנא דבי אליהו (רבה פרק יז) איתא: בשעה שאמרו ישראל (שמות כד, ז) כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע, מיד אמר הקב"ה למשה דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וגו', וצ"ב.

וי"ל עפ"י המתבאר מדברי הרמב"ן (בפרשתן) בענין המשכן שבא בהמשך למתן תורה, דהנה במתן תורה "דיבר השם עם ישראל פנים בפנים עשרת הדברות, וצוה אותם ע"י משה קצת מצות, שהם כמו אבות למצותיה של תורה, כאשר הנהיגו רבותינו עם הגרים שבאים להתיהד". כלומר, על דרך שנוהגין עם גר הבא להתגייר, שמתחילה אומרים לו קצת מצוות, והוא כדי לגלות אם אכן רצונו שלם לקבל עליו עול תורה ומצוות, ורק לאחר מכן אומרים לו כל מצוות התורה כדי שידע מה לקיים, כמו-כן היה הנהגת השי"ת עם ישראל, שמתחילה - במעמד הר סיני - ציווה השי"ת רק קצת מצות, כדי שיתגלה אם אכן רצונם של ישראל לקבל התורה, "וישראל קבלו עליהם לעשות כל מה שיצום על ידו של משה", ואז "כרת עמהם ברית על כל זה כו', ואמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש (שם, ו), והנה הם קדושים ראוים שיהיה בהם מקדש להשרות שכינתו ביניהם, ולכן צוה תחלה על דבר המשכן שיהיה לו בית בתוכם מקודש לשמו כו'", ואז ציווה השי"ת כל שאר המצוות, כמו שכתב הרמב"ן בהמשך דבריו "וסוד המשכן כו',

ובבא משה היה אליו הדבור אשר נדבר לו בהר סיני כו', כי כל דבור עם משה היה מן השמים ביום ונשמע מבין שני הכרובים, כדיך ודבריו שמעת מתוך האש (דברים ד, לו) כו'".

ועפ"ז יתפרש מ"ש "כיון שאמרו ישראל נעשה ונשמע", היינו שנתגלה רצונם ומחשבתם לקבל כל אשר יצוה ד', "מיד אמר הקב"ה למשה ויקחו לי תרומה וגו'" לבנין המשכן, שבו ציווה להם שאר מצות התורה, כדי לשמור לעשות ולקיים.

ובזה י"ל מה שאמרו במדרש (ויק"ר פ"כ) עה"כ (שיר השירים ג, יא) צאינה וראינה בנות ציון גו' ביום חתונתו וביום שמחת לבו, "ביום חתונתו זה הר סיני, וביום שמחת לבו זה אהל מועד", כי במעמד הר סיני ש"צוה אותם ע"י משה קצת מצות", שעי"ז התגלה רצונם לקבלת התורה, היה "ביום חתונתו" בחינת אירוסין, שענין אירוסין הוא גילוי הרצון ליחוד. אך "וביום שמחת לבו", ענין נישואין, שהוא ענין היחוד בפועל, היה רק במשכן באהל מועד, שבו ניתנה כל התורה כולה כדי שיקיימו ויעשו את כל מצוות ד'. ונקרא "ביום שמחת לבו", כי השמחה באה בגמר העבודה ובשלימותה, ע"ד שאמרו (או"ח סי' תרס"ט סע' א) ששמחין ועושין סעודת משתה לגמרה של תורה. ולכן רק "באהל מועד" שבו נגמרה ציווי התורה, נקרא "יום שמחת לבו".

ב. ונראה לבאר עוד בזה, שמה שניתנה להם כל המצוות - רק במשכן, הוא שכן היה המשכן המקום הראוי לזה. דהנה אמרו חז"ל (תנחומא נשא פט"ו א) שתכלית בריאת עולם הזה היא שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים. ולזה ציווה השי"ת (שמות כה, ח) "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", שהמשכן היה המקום שבו ידדה השכינה לתחתונים, לעולם העשיה הגשמי, ובו נתקיים "סוף מעשה במחשבה תחלה". נמצא שהמשכן הוא המקום שבו בא לידי מעשה תכלית רצונו ית' בבריאת העולם. וי"ל שעל כן נתקדש המקום להיות מסוגל לצוות

את ישראל בכל המצוות, היינו להמשיך מרצונם ומחשבתם לקבלת התורה שאמרו "נעשה ונשמע", עד שיבואו לידי עשיית המצוות בפועל.

ונראה שענין זה נמשך בעבודת ד' במקדש לעולם ועד. דהנה אמרו חז"ל (ברכות י, א) "גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה כו'", היינו שבאמת יש בכל אחד הרצון לעשות רצונו ית"ש, בבחינה שאמרו ישראל "נעשה ונשמע", רק היצה"ר מעכב שלא יוציאו תמיד מחשבתם לפעל, ולעשות מעשה כמחשבה. אך בבוא האדם למשכן ובית המקדש, מקום שבו באה מחשבתו של הקב"ה למעשה - כשירדה שכינה בתחתונים, ומקום שקבלו ישראל את כל התורה, לשמור לעשות ולקיים, שם אין בכח השאור שבעיסה לעכב, [על דרך שאמרו חז"ל (יומא כא, א) לא הזיק נחש (הוא הס"מ) ועקרב בירושלים מעולם], ושם זוכים ישראל להוציא מחשבתם ורצונם לפעל ולעשיה. ולכן היה מצוה מיוחדת של שמחה בבית המקדש, כמו שנאמר (ויקרא כג, מ) ושמחתם לפני ד' אלקיכם (כמבואר ברמב"ם פ"ח מהל' לולב הי"ב), ששם זוכים להשלים מחשבתם להביאו לידי גמר במעשה, בחינת "גמרה של תורה". ובזה יש לפרש הכתוב (דברים יז, ח) "כי יפלא ממך דבר למשפט גו' דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ד' אלקיך בו", היינו כשיש לאדם "דברי ריבת בשעריך", הם דברי ריבת בין היצר טוב והשאור שבעיסה הוא היצה"ר, ועי"ז אין בכחו להוציא את רצונו לפעל, אזי "וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ד' אלקיך בו", שיעלה לבית המקדש, ושם יזכה לעשות רצונו ית"ש. וזה שברכם משה בגמר המשכן (רש"י שמות לט, מג) "יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם", להיות זו סגולת המשכן להביא המחשבה והרצון למעשה.

ובזה יש לפרש "ויקחו לי תרומה", ופי' רש"י "לי - לשמי", דהנה ידוע שכל העולמות רמוזים בשם הוי"ה ב"ה, כי אות יו"ד מרמז לאצילות, ה"א עלאה לבריאה, וא"ו ליצירה, וה"א תתאה לעשיה. והנה ע"י לקיחת התרומה לצורך המשכן, המשיכו ישראל את השכינה

הקדושה עד לירידתה לשרות במשכן בעולם העשיה, ובזה נשלמה כביכול שם הוי"ה ב"ה, בחינת "השם שלם", וזהו "לי - לשמי", היינו לשלימות שם הוי"ה ב"ה [ועיין חיים ושלום בפרשתן בענין תרומ"ה אותיות תר"ם ו"ה או תרו"ם ה']. וסיים הקרא "מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי", דהיינו שמכח בנין המשכן, יקחו את "אשר ידבנו לבו" היינו כל רצון ומחשבה טובה, ויביאום לידי מעשה, בחינת "תקחו את תרומתי".

ג. והנה ענין זה שבמשכן הוא גם בכל שבת קודש. שעל יום זה נאמר (בראשית ב, ב) "ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה", ובו יורדת שכינה לתחתונים כבמשכן ד', עד שישראל הופכין פניהם למערב לקבל פני השכינה, ואומרים באי כלה באי כלה כו'. וגם שבת היא בחינת "סוף מעשה במחשבה תחלה" (פיוט לכה דודי). ולכן היא זמן שמחה, ואומרים בשבת "ישמחו במלכותך". ולכן מסוגל יום השבת קודש להביא המחשבה והרצון שבלב כל ישראל, לידי מעשה, ואין כח ושלטון ביד היצה"ר לעכבם חלילה, כי בשבת בטלין כל "דברי ריבת", כמו שאמרו ד"ליט שולטנא אחרא בכלהו עלמין" (זהר ח"ב קלה, ב), כי הוא בחינת "וקמת ועלית" - בעליית העולמות (כראיתא בכהאר"י ז"ל).

ובזה יתפרש מה שאמרו חז"ל (שבת קיח, א) "המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים", היינו שהמענג את השבת במחשבתו בגעגועים לשכינה, בבחינת "בכן נפשי לך ערגה", זוכה להמשיך הדבקות לעולם העשיה להביאה לידי מעשה, ואין בכח השאור שבעיסה לעשות מיצר, גבול ומחיצה, המפסקת בין הרצון והמעשה, אלא נותנים לו "נחלה בלי מצרים".

ויהי רצון שנזכה לקבל שבתות מתוך שמחה, ע"י שלא יעכב השאור בידינו מלעשות רצונינו כרצונו, ולעלות לציון ברנה ושמחת עולם על ראשינו, וישמח ד' במעשיו בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' תרומה

א. וידבר ד' אל משה לאמר, דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי. איתא במדרש (מובא בחיים ושלום בשם נתיב יושר ושאר ספה"ק): דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה גו' הה"ד (דברים ו, ד) שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד, וצ"ב.

ברש"י: אמרו רבותינו ג' תרומות אמורות כאן, אחת תרומת בקע לגלגלת שנעשו מהם האדנים כו', ואחת תרומת המזבח כו' לקנות מהן קרבנות צבור, ואחת תרומת המשכן נדבת כל אחד ואחד. וכתב כ"ק אא"ז בעל דרכי תשובה זי"ע בסה"ק תפארת בנים (לשבת פרשת שקלים) שמרומז בג' התרומות מדת אמ"ת, כי אדנים נושכן תמידים ר"ת אמ"ת.

והנה אמרו חז"ל (תנחומא נשא פט"ו א) שהמשכן הוא תכלית בריאת עולם הזה, שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים. ונראה שענין זה הוא התגלות האמת. דהנה, ענין "דירה בתחתונים" הוא מקום שבו מתגלה אור אין סוף ב"ה, היינו שבא לידי גילוי יחודו ואחדותו ב"ה שהוא לבדו הוא ואפס בלעדו. וזהו שהאמת בא לידי גילוי, כי מתגלה האמת המכוסה בטבע ש"כל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו" (רמב"ם פ"א מהל' יסודי התורה ה"א). והנה בשעת בריאת העולם עדיין היתה האמת מכוסה, כדאיתא במדרש (ב"ר פ"ח ה) שנטל אמת והשליכו לארץ. אך המשכן הוא בבחינת (תהלים פה, יב) אמת מארץ תצמח, ששם נתגלה האמת כמו שנאמר בתנוכת המשכן

(ויקרא ט, ד) כי היום ד' נראה אליכם, והיא ענין ירידת השכינה לתחתונים, להיותה גלויה במשכן.

וכן הוא ענין קריאת שמע וקבלת עול מלכות שמים, להאמין באמתת המצאו ית"ש, ואיתא בזוה"ק (ח"ג קצח, ב) לית אמונה בלא אמת. ולכן מסיימים קריאת שמע ב"ד' אלקיכם אמת". וז"ש המדרש "דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה גו' הה"ד שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד", להיות מטרת התרומה כמו של קריאת שמע, להתודע ולהגלות כי ד' אלקים אמת.

ב. והנה הזמן גרמא לתקן מדת אמת. שכן איתא בשער יששכר (מאמר חודש אדר אות ד' ובכ"מ) ש"אדר" ר"ת ראש דברך אמת, להיות בזה החודש נם פורים, אשר בו נתגלה האמת שהבורא ית"ש מחיה ומהוה את כל הנבראים, ועל כן נקראה המגלה (אסתר ט, ל) "דברי שלום ואמת". וכן השבת הוא זמן מוכשר למדת אמת, שכן אמרו חז"ל (ירושלמי דמאי פ"ד ה"א) שאפילו ע"ה אינו משקר בשבת, שאימת שבת עלייהו (עיין בני יששכר מאמרי השבתות מאמר ג אות ו), ובפרט בעת מנחה שאנו מתפללים "עניני באמת ישעך". ובשבת זו על ידי קריאת התורה בפרשת המשכן, והוא בחודש אדר, וקריאת שמע וקבלת עול מלכות שמים, מתקנים מדת אמת בכל ג' ענינים של עולם (משכן) שנה (שבת ואדר) נפש (הישראלי הקורא את שמע), ופועלים על ידי זה שאמת מארץ תצמח.

ויהי רצון שנזכה לתקן מדת אמת, ועי"ז לקרב הגאולה שלימה במהרה בימינו, שכן כתב הסמ"ג (עשין עד) "עיקר הגאולה תלויה כשישראל מדברין אמת ולא ימצא בפיהם לשון תרמית", ועד"ז איתא בכתבי הרה"ק מהר"פ מקוריץ זי"ע (מדרש פנחס אות ג) "שאם יהיה בעיני העולם שקר חמור כעריות יבא משיח", והוא משום שכן היא מדת משיח צדקנו - מדת האמת, כמו שדרשו חז"ל (מדרש שוחר טוב פמ"ג) עה"כ (תהלים מג, ג) שלח אורך ואמתך - ואמתך זה מלך המשיח. וזה שאנו

מעוררין בתפלת שבת "ענני באמת ישעך", היינו שנושע בישועת אמת, שהיא ביאת מלכא משיחא יבא ויגאלנו ברחמים וחסדים גדולים, ובשפע חיים ברכה והצלחה בכל מעשה ידינו ברו"ג, ונזכה לקבל פניו בנהירו דאנפין, בביאת בן דוד במהרה וידין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' תצוה

א. ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד. במדרש (תנחומא סי' ו, א): זשה"כ (שיר השירים ז, ו) ראשך עליך ככרמל, הרש שבישראל שקול כאליהו, שנא' (מלכים א יח, מב) ואליהו עלה אל ראש הכרמל, ודלת ראשך כארגמן, הדל שבישראל שקול כדניאל, דכתיב ביה (דניאל ה, כט), והלבישו לדניאל ארגונא וגו', מלך אסור ברהטים (שה"ש ז, ו) אמר לו הקב"ה למשה, מלך עשיתיך, מה מלך עמו עושין גזרתו, אף אתה גוזר עליהן והם עושים, וצ"ב.

עוד במדרש (שמו"ר פל"ו א) הה"ד (ירמיה יא, טז) זית רענן יפה פרי תואר קרא ד' שמך כו', מה ראה ירמיה למשול אבותינו כזית, אלא כל המשקים אדם מערב בהם ואינו יודע איזה תחתון ואיזה עליון, אבל השמן אפילו אתה מערבו בכל המשקין שבעולם הוא נתון למעלה מהן, כך אבותינו בשעה שהיו עושים רצונו של מקום נצבים למעלה מן העכו"ם שנא' (דברים כח, א) ונתנך ד' אלקיך עליון, הוי זית רענן יפה פרי תואר, וצ"ב.

ונראה לפרש, דהא דמעלת ישראל על האומות נזכרת במיוחד אצל הנרות, הוא משום שזה שישראל "נצבים למעלה מן העכו"ם" היא מצד שבלבם שוכנת הנפש האלקית, שהיא חלק אלוק ממעל, הנקראת (משלי כ, כז) נר ד' נשמת אדם, מה שאין כן באוה"ע שנפשם הוא מצד הקליפה. ולזה דרשו מה שנאמר "ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית גו'", היינו שיקחו ויעוררו אצלם מעלתם זו גופא שעל שמה נקראו "זית רענן יפה פרי תואר", היינו שיגבירו נפשם האלקית על

נפשם הבהמית. וזהו "ויקחו אליך", היינו שיקחו בחינת משה רבינו, שהגביר נפש האלקית עד שנקרא כולו "איש האלקים", כמ"ש (דברים לג, א) וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים את בני ישראל גו'.

והנה בכח זה יכול כל ישראל להאיר את העולם כולו מחשכותו, כמו שדרשו במדרש בהמשך הדברים "לכך נאמר זית רענן יפה פרי תואר, כשם שהשמן מאיר כך ביהמ"ק מאיר לכל העולם שנא' (ישעיה ס, ג) והלכו גוים לאורך, לכן נקראו אבותינו זית רענן שהם מאירים לכל, לכך אמר הקב"ה למשה ויקחו אליך שמן זית זך", והיינו שבהיות ישראל בבחינת זית רענן יאירו את העולם כולו, כמו הבית המקדש שנאמר בו והלכו גוים לאורך. וכמו שעשה מרדכי הצדיק שעליו דרשו (מגילה יב, ב) "בן יאיר - בן שהאיר עיניהם של ישראל כו'". והשפיע מדה זו לכל דורו, שכן נאמר (אסתר ח, טז) "ליהודים היתה אורה", היינו שהיהודים עצמם היו האור המאיר [ועיין במס' ב"ב (ד, א): הוא כבח אורו של עולם דכתיב (משלי ו, כד) כי נר מצוה ותורה אור, ילך ויעמוק באורו של עולם דכתיב (ישעיהו ב, ב) ונהרו אליו כל הגוים].

וכיון שמעלה זו היא מכח הנפש האלקית השוכנת בקרב כל יהודי, לכן אפילו "הרש שבישראל שקול כאליהו", ו"הדל שבהם שקול כדניאל", שהרי כל אחד ואחד מזרע אברהם יצחק ויעקב, בלי הבדל מעלתו ומדרגתו, הוא בכלל (שמות ד, כב) בני בכורי ישראל, ונכלל במחשבת הבורא ית"ש במחשבה שעלתה בראשית הבריאה, כי "כל ישראל בני מלכים הם" (שבת סז, א). ובכח זה ישראל עליונים על כל גויי הארץ אף כשהם בגלות, שהרי גם נפש האלקית חבושה עמהם בגלות, בבחינת "מלך אסור ברדטים" (כמבואר בתיקוני זהר תיקון ו כא, ב), ולכן נמשלו לשמן ש"אפילו אתה מערבו בכל המשקין שבעולם, הוא נתון למעלה מהן". וזה שאמר לו הקב"ה למשה, "מלך עשיתיך, מה מלך עמו עושין גזרתו, אף אתה גזור עליהן והם עושים", כי כדי לעורר נקודת המלכות שבכל אחד מישראל, היה צריך ציווי זה להיות דוקא בכח

המלכות של משה רבינו, כדי שימשיך כח המלכות לכל ישראל, בבחינת כל ישראל בני מלכים המה, ובזה יאירו לכל העולם - שהוא ענין "להעלת נר תמיד".

ב. ומעלה זו של ישראל נתגלה בכל שבת, שהם עצמם מאירים את העולם. כמו שאומרים בש"ק "שמחם בבנין שלם באור פניך תבהיקם", היינו שאור פנים יאיר עליהם עד שהם עצמם יבהיקו. וז"ש "צדקתם תצהיר כאור שבעת הימים", שהצדיקים עצמם יאירו באור שבעת הימים, כמו שנאמר (משלי ג, ט) אור צדיקים ישמח. וזה אמרו חז"ל (שבת קיח, א) "המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיה נח, יד) אז תתענג על ד' והרכבתיך על במותי ארץ גו'", היינו שמתקיים בו ברכת ונתנך ד' אלקיך עליון, ומתגלה מעלתם שעל שמה נקראו זית רענן יפה פרי תואר, שהשמן אפילו אתה מערבו בכל המשקין שבעולם הוא נתון למעלה מהן, כמו כן ישראל עולים למעלה מעלה עד שנקראו בני בכרי ישראל, שהיא הנחלה בלי מצרים, כי היתה בראשית המחשבה עוד טרם בריאת העולם במצריו.

והנה בשבת זו היא סוף הסדרות שובבי"ם ת"ת, ועל ידי תשובה שעושים ישראל במשך שבועות אלו, תוזרים לעליונותם להקרא זית רענן ולהאיר לכל העולם. ויהי רצון שיהא חלקנו עמהם להתרומם ולהתעלות מהבלי הזמן, ולזכות לנחלה בלי מצרים, ולהאיר את העולם עד שתאיר ארץ מכבודו ית"ש, ונגילה ונשמחה בישועתו, מתוך נחת ושמחה ברכה והצלחה בכל מעשה ידינו ובכל ענינינו, ונזכה לביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' תצוה

א. ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד. ופירש רש"י (ויקרא כד, ב) "ואתה תצוה" שסופך לצוות את בני ישראל על כך. והוא פרשת הדלקת המנורה שנאמרה לקמן (שם) צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד. וצ"ב למה הוצרך להודיעו את מה שעתיד לצוות. ועוד צ"ב מה ענין ציווי שמן זית לכלי המשכן.

והנה במדרש (שמו"ר פל"ו א): "ואתה תצוה הה"ד (ירמיה יא, טז) זית רענן יפה פרי תואר קרא ד' שמך, וכי לא נקראו ישראל אלא כזית הזה בלבד כו', אלא מה הזית הזה עד שהוא באילנו מגרגרין אותו כו' ונחבט כו' ואח"כ טוחנין אותן ואח"כ מקיפין אותן בחבלים ומביאין אבנים, ואח"כ נותנין את שומנן, כך ישראל באין עכו"ם וחובטין אותם ממקום למקום וחובשים אותן וכופתין אותם בקולרין ומקיפין אותן מרטיוטין, ואח"כ עושין תשובה, והקב"ה עונה להם, מנין שנא' (שמות ב, כג) ויאנחו בני ישראל, וכן (דברים ד, ל) בצר לך ומצאוך גו' כי אל רחום ד' אלקיך, הוי זית רענן יפה פרי תואר". והיינו שדרשו בפסוק זה רמז לתשובה שישראל עושין.

אמנם באור החיים הק' רמז בפסוק זה לתורה. שכתב "בדרך רמז, על דרך מאמר הובא בספר זוהר חדש (בראשית ח, א) כי ד' גליות של ישראל כל אחד מהם נגאלו ממנו בזכות אחד כו', והד' תלוי בזכות משה. ולזה נתארך הגלות, כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצות, אין

משה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה. וזה הוא שרמז הכתוב כאן באומרו ואתה תצוה את בני ישראל כו', על דרך אומרם ז"ל אין צו אלא מלכות, כי הוא ימלוך עלינו לעתיד, ותנאי הוא הדבר שיעסקו ישראל בתורה כו', וזה הוא אומרו ויקחו אליך שמן זית זך, ירמוז אל התורה שנמשלה לשמן (רכ"ר פ"ז ג) מה שמן מאיר לעולם כך התורה כו'".

והנה אף שכתב האוהה"ק שגאולה הרביעית תלויה בעיקר בתורה, מ"מ ודאי בעינן גם שיחזרו ישראל בתשובה ואז יגאלו. שהרי כן מפורש ברמב"ם (פ"ז מהל' תשובה ה"ה) "כל הנביאים כולן צוו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן, ומיד הן נגאלין כו'", הרי שעיקר הגאולה תלויה בתשובה. אלא נראה שצ"ל דתרוויהו בעינן, שהרי א"א שיהיה מעלת תורה בלי תשובה, שהרי צריכין לשוב בתשובה לפני לימוד התורה שלא להיות חלילה בכלל (תהלים נ, טז) "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי" (עיין בהקדמה לדרך פקודיך באריכות). וגם שעיקר התשובה היא לשוב ללימוד התורה, כראיתא במדרש עה"כ (הושע יד, ג) קחו עמכם דברים ושובו אל ד', "דברים אני מבקש, ואני מוחל על כל עונותיכם, ואין דברים אלא דברי תורה, שנאמר (דברים א, א) אלה הדברים אשר דבר משה". וכן הוא גם בזה"ק (ח"ג קכג, א) דתשובה עילאה היא דיתעסק באורייתא כו'.

וזה שרמז בפסוק זה "ואתה תצוה גו'" - לתשובה ולתורה, כי הציווי "להעלות נר תמיד" הוא רמז לגאולה שלימה, כמו שנאמר (תהלים קלב, יז) "ערכתי נר למשיחי", ועל כן רמז בזה שנשוב בתשובה שלמה ונלמוד תורה בקדושה וטהרה, ואזי נזכה "להעלות נר תמיד", להביא ביאת משיח צדקינו.

ב. והנה הזמן גרמא כעת לעסוק בתשובה ולקבל ע"ע ללמוד תורה בקדושה וטהרה, מצד היות היום סוף ימי השובבי"ם ת"ת. ועתה בעת

רעוא דרעוין הוא כזמן נעילה דיוהכ"פ, אשר נתפלל "פתח לנו שער בעת נעילת שער עבור כי פנה יום", שהיא עת נעילת שער לימים אשר צריכים להיות מוקדשים לתשובה. ובימים אלו הם כמו הזית שקודם מגרגרין אותו כו' ונחבט כו' וטוחנין אותן כו', כן ישראל מלאים צער וחרטה על העבר ומתוך כך צמים ומתענים וכיו"ב. ואח"כ (אחרי עבור ימי השובבי"ם ת"ת) היא עת פתיחת שער חדש, שאז ישראל נותנין את שומנן, היינו שחוזרים ללמוד תורה שנמשלה לשמן זית זך, ועל שם זה קרא ד' שמם זית רענן יפה פרי תואר.

וכעת בבלות השבת היא זמן פתיחת שער החדש, שבו צריכים ישראל להיות ראויים ללמוד תורה בלב טהור ומחשבה זכה. ולבן מעוררת קריאת התורה דפרשתן, ובפרט בריש הסדרא, בקרא ד"ואתה תצוה" שנשוב אל ד' וירחמנו, ונקבל ע"ע ללמוד תורה ולקיים (יהושע א, ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה, ואז נזכה לגאולה קרובה במהרה דידן.

ג. והנה אף שעושין תשובה בשפלות מעומק בור הגלות, מ"מ "הקב"ה עונה להם שנא' ויאנחו בני ישראל וכן בצר לך ומצאוך גו' כי אל רחום ד' אלקיך", כי מדרגה זו אף שנמוכה היא בפי ראות עיני האדם, מ"מ היא נעלת מאוד בעיני ד'. וזה שאיתא במדרש (תנחומא תצוה סי' ו, א) עה"ב ואתה תצוה, ושה"ב (שיר השירים ז, ו) ראשך עליך ככרמל, הרש שבישראל שקול כאליהו, שנאמר (מלכים א יח, מב) ואליהו עלה אל ראש הכרמל, ודלת ראשך כארגמן, הדל שבישראל שקול כדניאל, דכתיב ביה (דניאל ה, כט) והלבישו לדניאל ארגונא וגו'", היינו "הרש שבישראל", מדה זו שישראל רש בעיניו, היא גדולה במדרגת אליהו, וכן הדל שבישראל שקול כדניאל, היינו מה שישראל דל בעיניו הוא שקול כדניאל, שכן איתא במדרש (במדבר רבה פי"ג ג) עה"כ (משלי כט, כג) ושפל רוח יתמך כבוד, זה אברהם, שהשפיל רוחו ואמר (בראשית יח, ז) ואנכי

עפר ואפר, לכך קרא אותו הקדוש ב"ה (יהושע ד, טו) האדם הגדול בענקים שם זה גדול מן אדם הראשון. ובזה יתפרש הכתוב "ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך", שיקנו בנפשם מדת הזית, שנותן שמנו רק ע"י שמגרגרין אותו ונחבט וטוחנין אותו כו', כך ישראל כפי שיחבטו וישפילו את עצמן כך יהיו בבחינת "להעלות נר תמיד".

והנה להלן (כח, א) נאמר הציווי על הכהונה "ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי". ונראה לפרש, שכתנאי להתעלות לבחינת "לכהנו לי", צריכין שישאר ה"מתוך בני ישראל" גם אצל הכהנים, והיינו הפנימיות של ישראל, שהם שפלים ודלים בעיניהם, כי זה גופא הוא מעלתן של ישראל. ולזה הקדים לומר "ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך", שאף שאין כאן הציווי על הדלקת המנורה רק "סופך לצוות את בני ישראל על כך", מ"מ הוצרך לומר ענין זה כאן, במלאכת המשכן, כי הוא הקדמה לציווי על הכהונה. והיינו שמעלה זו שבישראל, מה שהם רשים ודלים בעיניהם, שבגללה נקראו שמם על שם הזית, הוא תנאי להתעלות לכהונה, ולכן "הקרב את אהרן אחיך ואת בניו אתו לכהנו לי", דוקא כשהם "מתוך בני ישראל".

ויהי רצון שנזכה לשוב בעת רצון זו בתשובה שלימה ואף שאנו רק בבחינת "רש ודל שבישראל", מ"מ על ידי תשובה אנו שקולים כאליהו ודניאל, ויכולים לפעול קידוב הגאולה מתוך נחת והרחבת הדעת ובכל מילי דמיטב, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' כי תשא

א. כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו לד' בפקד אתם גו', זה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית השקל בשקל הקודש וגו'. וכתב כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע בשער יששכר (מאמר השקלים אות ח"י) "שרמז במצות התורה של שק"ל כי תשא את ראש בנ"י גו', שהוא בחינת רא"ש השנה, בחי' שופר, על כן שק"ל ראשי תיבות לשמוע קול שופר כו'" (עי"ש ובאות ט' מש"ב עוד בענין השייכות והקשר בין תקיעת שופר לשקל).

ונראה לומר בביאור ענין זה, דהנה לגבי מצות תקיעת שופר בראש השנה, כתב הרמב"ם (פ"ג מהל' תשובה ה"ד) "אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וכו'". ויש לפרש בזה, שהשופר בא לעורר לבות בני אדם שלא תהיה עבודתם בתורה ומצוות מתוך התיישנות והרגל הטבעי, אלא יתעוררו בהתחדשות לעבודת ד', שיהיה מתוך התלהבות ורוח חדשה, על-דרך שאמרו חז"ל (פסיקתא דרב כהנא פי"ב בא) "כשתהא לומד דבריי, לא יהו בעינך ישנים, אלא כאילו היום ניתנה תורה". והוא שביקש דוד המלך (תהלים נא, יב) "לב טהור ברא לי אלקים ורוח נכון חדש בקרבי", שיהיה בהתעוררות חדשה, ולא כמצות אנשים מלומדה.

והנה במצות מחצית השקל, אמרו חז"ל (מגילה כט, א) "באחד באדר משמיעין על השקלים כו'", והיינו "שיביאו שקליהן באדר כדי שיקריבו באחד בניסן מתרומה חדשה" (רש"י שם), ולמדוהו בגמ' (שם, ב)

מהא דאמר קרא (במדבר כח, יד) "זאת עולת חודש בחדשו, אמרה תורה וחדש והבא קרבן מתרומה חדשה". והנה ענין הקרבן צריך שיהיה גם במקריב את הקרבן, כמו שנאמר (ויקרא א, ב) "אדם כי יקריב מכם קרבן לד'", ולכן כשם שהקרבן צריך להיות מתרומה חדשה, כן צריך המקריב בעצמו להביא הקרבן מתוך רגשי התחדשות ותרומה חדשה. ונמצא, שבאחד באדר שמשמיעין על השקלים, לצורך הקרבנות שיהיו מתרומה חדשה, משמיעין גם לכלל ישראל, מקריבי קרבנות ציבור, שיתעוררו ויתחדשו בעבודתם בתרומה חדשה.

והנה מבואר ברמב"ם שהיו שני ענינים בזה ד"באחד באדר משמיעין על השקלים". הא' על ידי קריאת פרשת שקלים בשבת, והוא שכתב (פי"ג מהל' תפלה ה"כ) "ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים כו'", והב' מה שכתב (בפ"א מהל' שקלים ה"ט) שבאחד באדר היו מכריזין ע"פ שלוחי בית דין שיכין כל אחד ואחד מחצית השקל שלו. ויש לומר שההכרזה בב"ד היתה לצורך קיום המצוה בפועל במעשה, לצורך הקרבנות, וקריאת התורה היתה כדי לעורר, ע"י התוה"ק, בנפשות ישראל ענין השקלים, להתעורר משנתם ולהפיח בקרבם לב טהור ורוח חדשה.

ובזה יובן מה ש"שקל" ר"ת "לשמוע קול שופר", שכשם שתקיעת שופר בא לעורר ישנים משנתם להתעורר ברוח חדשה, כמו-כן הוא ענין נתינת השקלים, להתעורר משינה והתישנות בעבודת ד', ולהפיח רוח וחיות חדשה, ובפרט בעת לימוד התורה ותפלה.

ב. ועפ"ז יש לבאר מה שאמרו חז"ל (מגילה יג, ב) "גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו, והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים". דהנה אמרו חז"ל במדרש (אסתר רבה פ"ז יב) "ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד גו', אותו שנאמר בו (דברים ו, ד) ד' אחד, ישן לו מעמו,

אמר לו הקב"ה אני אין לפני שינה, הה"ד (תהלים קכא, ד) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל". ויל"פ שכוונת הקטרוג היתה שהשי"ת "ישן לו מעמו", היינו שאצל עמו ישראל היה נראה כאילו ח"ו השי"ת ישן, שהיו ישראל ישנים בעבודתם את ד' בבחינת מצות אנשים מלומדה. וכיון שגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לקטרג בזה, "לפיכך הקדים שקליהן לשקליו", כי ע"י השקלים יתעוררו משנתם, ויתעוררו לעבדו בלב טהור ורוח חדשה, ובזה יבוטל אותו קטרוג ש"ד' אחד ישן לו מעמו".

ובזה נראה ליתן טעם להיות המצוה רק מחצית השקל, והוא ע"פ המבואר ברמב"ם בהמשך דבריו (בהל' תשובה שם) "עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וכו', לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב, חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה, עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה", והיינו שזהו הכח המעורר את האדם להתעורר לעבדו מתוך התלהבות והחדשות, ע"י שיודע שכל העולם חציו זכאי וחציו חייב, וע"י מעשה אחד בכוחו להכריע את כל העולם. ולזה היה מצות השקלים דוקא ב"מחצית השקל", דכיון שענינו הוא לעורר לחיות חדשה בעבודת ד', לכן מרומז בו ענין ה"מחצית", אשר הוא הכח המעורר כנ"ל.

ג. ונראה שזה ענין שנאמר במצות מחצית השקל "כי תשא את ראש", שהוא נשיאות וחידוש ענין ראש וראשית, היינו שלא תחול התיישנות בעבודת ד' לבנין המשכן ובית המקדש, ולאוקמיה שכינתא מעפרא, כלומר שאף על אודך השנים לא יתרגלו למצב הגלות, אלא בכל יום יהיו בעיניך כחדשים לעבוד עבודה לצודך תיקון עולם ובנין בית המקדש במהרה. וענין זה היה על ידי שמשה רבינו היה זוקף את ראשם,

ומחדש בהם ענין "ראש", שכן הוא מהותו של משה רבינו, כמו שאמרו חז"ל (ב"ר פ"א) עה"כ (בראשית א א) בראשית ברא גו', שבריאת העולם היתה בזכות משה שנקרא ראשית, שנאמר (דברים לג, כא) וירא ראשית לו. ויש לזה רמז בקרא שנאמר (שמות יט, כ) "ויהי קול השפר הולך וחזק מאד, משה ידבר גו'", שהיה קולו של משה מעורר ישינים מתרדמתם כקול השופר. וזהו שאמרו במדרש (תנחומא ס"ג): אמר משה לפני הקב"ה משאני מת אין אני נזכר, א"ל הקב"ה חייך כשם שאתה עומד כעת ונותן להם פרשת שקלים ואתה זוקף את ראשן, כך בכל שנה ושנה שקוראין לפני פרשת שקלים כאלו אתה עומד שם ואתה זוקף את ראשן. והיינו שדוקא ע"י "כאילו אתה עומד וזוקף את ראשן", יכולים להתעורר ברוח חדשה והתעוררות מחודשת.

והנה באמת גם בקדושת השבת יש ענין התעוררות להתחדשות בעבודת ד', שכן היא "תחלה למקראי קודש", היינו שמשפיעה בישראל ההרגשה כאילו עכשיו מתחילין בעבודת הקודש, והיא "זכרון למעשה בראשית". וזהו שאומרים בשבת "מראש מקדם נסוכה סוף מעשה במחשבה תחלה" (פיוט לכה דודי), היינו שאפי' בבחינת "סוף מעשה" עדיין יש בו "במחשבה תחלה". ובזה יש לפרש מאמר חז"ל (שבת קיח, א) "המעגן את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים", כי מיצר וגבול שייך רק בדבר שיש לו סוף, אבל כיון ששבת משפיעה התחדשות תמידי, "כאילו היום ניתנה תורה", על כן היא כ"נחלה בלי מצרים".

ויהי רצון שנזכה להתעוררות והתחדשות בשבת קודש שקורין בה פרשת כי תשא, שבהאי שתא היא שבת שלפני שבת שקלים, להיות כל ששת ימי המעשה הבאים הם הכנה לקיום קריאת פרשת שקלים, שהוא לעורר בנו התחדשות והתעוררות בעבודת ד' לקרב קץ הימין, שאז נזכה ל"אור חדש על ציון תאיר", ונזכה להתברך בכל מילי דמיטב, בני חיי ומזוני רויחי סייעתא דשמיא וכל ברכתא דלעילא ודלתתא, והעיקר שנזכה לביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

יום שבת קודש פ' כי תשא

א. כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם וגו'. במדרש תנחומא (כי תשא ס"ה): זה שאמר הכתוב (משלי יד, לד) צדקה תרומם גוי גו', היינו שצדקה מרוממת את ישראל, וצ"ב.

ויל"פ, דהנה בכל התעלות שהאדם זוכה לעלות למדריגה גבוהה יותר, כרוך בזה גם חסרון, כמו שאמרו חז"ל (סוכה נב, א) כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, הרי שבכל התעלות יש בה גם חסרון מצד שגם יצרו מתגבר עליו. אמנם נראה, שלזכות למעלה ורוממות שלימה, צריך לחבר ולצרף לכל עשיית מצוה, כגון תורה ותפלה, גם עשיית צדקה וחסד, כי ע"י נתינת צדקה כורתין ערלת הלב ופודה נפשו משחת (עיין בליקוטי אמרים להגה"ק בעל התניא זי"ע אגרת הקודש ד' שהאריך בזה). וזהו ענין "צדקה תרומם גוי", שזוהי מסגולת הצדקה שהוא מרומם את ישראל בעלייה מושלמת. ולפיכך צריך להקדים לכל מצוה גם עשיית צדקה וחסד, כמו שנא' (תהלים ה, ט) ואני ברב חסדך אבוא ביתך, וכן אמרו (ב"ב י, א) רבי אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי, אמר דכתיב (תהלים יז, טו) אני בצדק אחזה פניך.

ועד"ז יש לבאר ענין המבואר בזוה"ק (ח"ב מו, ב) ובכתבי האר"י ז"ל, דיום ראשון של סוכות הוא יומא דאזיל עם כולהו יומין, דהיינו שכיון שבכל יום מימי החג יש התעלות ונשיאות ראש ע"י האושפיזין ותיקון מדה של אותו יום, ולכן בעינן שתתלוה עמו גם מדת החסד שהיא מדת אברהם אבינו, יומא דאזיל עם כולהו יומין, כדי שעל ידי זה יהיה ההתעלות בשלימות בלי כל חסרון.

וז"ש "כי תשא את ראש בני ישראל", ויען שבכל נשיאות ראש והתעלות יש גם "לפקדיהם", מלשון חסרון, כמ"ש (שמואל א כ, כה) ויפקד מקום דוד, לזה "ונתנו גו'", שיתנו תרומה ויקיימו מצות צדקה, ואז יתנשאו למעלה למעלה בשלימות. וזהו שאמרו במדרש "זשה"כ צדקה תרומם גוי".

ב. והנה בשבת זה עת קריאת פרשת כי תשא היא העת והעונה להתעורר ולעורר על גודל מעלת הצדקה והחסד, שכל העולם נברא וקיים בזכות החסד, כמו שנא' (תהלים פט, ג) "עולם חסד יבנה". ועיין מה שכתב הרמב"ם (בפ"י מהל' מתנות עניים ה"א) "חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה כו' ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה כו'". וגם זכות אבות תלויה ועומדת בחסד, כמו שאמרו חז"ל (ירושלמי סנהדרין פ"י הל' א) אמר הקב"ה לישראל בני אם ראיתם זכות אבות שמטה וזכות אמהות שנתמוטטה, לכו והידבקו בחסד, מ"ט (ישעיה נד, י) כי ההרים ימושו, זה זכות אבות, והגבעות תמוטינה, זו זכות אמהות, מיכן והילך וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך ד'.

ועפ"י דברי הירושלמי יש לבאר בזה מה שאמרו חז"ל (מגילה יג, ב) "גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו, והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים". דהנה קטרוג המן היה (אסתר ג, ח) "ישנו עם אחד מפזר ומפרד בין העמים גו'", ולבטל קטרוג זה צריך להזכיר זכות אבות ולהתקשר באבות, ששם שרש כל ישראל אחד הוא, וכיון שגלוי וידוע שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל ולקטרג שהם עם מפוזר ומפורד בין העמים, כי אינם קשורים ומאוחדים בשרשם באבות, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו, שע"י הצדקה והחסד ההרים לא ימושו והגבעות לא תמוטינה, חלילה, ותתקיים בנו זכות אבות לעד.

ויהי רצון שבזכות הצדקה יגן עלינו זכות אבות, וצדקה תרומם גוי, ויקויים בנו כי תשא את ראש בני ישראל, הרמת קרן ישראל וישועתן, וכמשאחז"ל (שבת קלט, א) אין ישראל נגאלין אלא בצדקה, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' כי תשא

א. כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו לד' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם. ופירש"י: שהמנין שולט בו עין הרע כו', לכן כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם אל תמנם לגלגולת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים ותדע מנינם. ולכאורה לפי"ז יוצא, שאין בשקלים עצמם ענין נשגב ונעלה, ואינם כי אם אמצעי שעל ידם לא ישלט בישראל עין הרע. ולכאורה לתכלית זה אין ענין מיוחד בנתינת שקלים דוקא, אלא כל חפץ שימנה במקומם יפעול שלא ישרה בהם העין הרע.

במדרש (ב"ר פפ"ד יח): "אמר הקב"ה לשבטים, אתם מכרתם בנה של רחל בעשרים כסף, לפיכך יהיה כל אחד ואחד מגיעו בקע לגלגולת, הה"ד (שמות לח, כו) בקע לגלגולת מחצית השקל". וצ"ב מה השייכות בין שקלים לחטא מכירת יוסף עד שיהא שיעור נתינת השקלים לפי דמי מכירת יוסף.

ב. ונראה, דהנה כתיב (עובדיה א, יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה. ויש לפרש בזה, דהנה בכל אחד מישראל יש בלבו אש דקדושה, אשר עליה נאמר (שיר השירים ח, ו) "רשפיה רשפי אש", והיא לו ירושה מהאבות הק', ועליו נאמר "והיה בית יעקב אש". אך מטבע האש להיות עומדת עד שמפיחים בה רוח ומלהיבים אותה, ואז היא מתפשטת ויוצאת לחוץ וגדלה והולכת ובוערת. ועד"ז הוא בעבודת האדם, שהגם שיש בקרבו מתולדתו אש דקדושה, מ"מ צריך האדם להפיח בו רוח

חיים להלהיבו. וזוהי מדת יוסף, "בית יוסף להבה", להלהיב את האש של יעקב.

והנה במצות מחצית השקל, אמרו חז"ל (תנחומא ט) עה"כ (שמות ל, יג) זה יתנו גו', "הראה לו כמין מטבע של אש שהוציא מתחת כסא הכבוד ומשקלה מחצית השקל ואמר לו כזה יתנו". ופי' הגה"ק בעל חידושי הרי"ם זי"ע (הובא בשפת אמת) שהמטבע של אש הוא יעקב אבינו, דכתיב ביה בית יעקב אש, וצורתו חקוקה תחת כסא הכבוד. ויש לומר, שזהו ענין "מחצית השקל" שנתנו בני ישראל, שהוא בא כהוספה על ה"מטבע של אש שהוציא הקב"ה מתחת כסא הכבוד", והיינו שהתצרכו ישראל להוסיף בחי' "בית יוסף להבה" על מחצית השקל של אש שהראה לו שהיה בבחינת "בית יעקב אש", ועי"ז יהיה "מחצית השקל בשקל הקודש", בחינת שקל שלם.

והנה כתב כ"ק אא"ז זי"ע (חיים ושלום ריש פ' וישב) רמז בכתוב זה "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ולא יהיה שריד לבית עשו גו'", שלקש (ר"ת שקרא לא קאי) הוא אותיות שקל, בחינת "זה לעומת זה". ויש להמשיך דבה"ק לענייננו, שלא יהיה שריד לבית עשו אשר הוא "לקש", ע"י ה"שקל", כי בנתינתו מעוררים מדת יוסף הצדיק, שמפיח חיות ולהבה בבית יעקב אש, ועי"ז "ניצוץ אחד יוצא מיוסף ששורף את כולם" (רש"י ריש פ' וישב), ומבטל את הבית עשו שלא יהיה שריד.

ובזה יש לבאר מה שאמרו חז"ל (מגילה יג, ב) "גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו". היינו שבשקלים מבטלים כח קטרוגו של המן אשר הוא מזרע עשו, ע"י התעוררות מדת "בית יוסף להבה", שה"שקל" מבער את עשו הדומה "לקש".

ג. ולפ"ז נראה לומר, שענין הסרת העין הרע היה דוקא ע"י נתינת השקלים, כי מעלה מיוחד יש בענין השקלים להנצל מעין הרע. דהנה תכלית נתינת השקלים היא להדבק במדת יוסף הצדיק, והרי כל שהוא מזרעו של יוסף לא שולט בו עין הרע, כמו שאמרו חז"ל (ברכות כ, א) "אמרו ליה רבנן [לרבי יוחנן] לא קא מסתפי מר מעינא בישא, אמר להו אנא מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב (בראשית מט, כב) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין". ולכן נתינת השקלים עצמה, שהיא מקשרת את כל ישראל להחשב בכלל זרעא של יוסף, מצלת מעין הרע.

ובזה יובן מה ששיעור נתינת השקלים הוא לפי דמי מכירת יוסף, שכיון שענין נתינת מחצית השקל היא להדבק ביוסף הצדיק, לכן יש בזה תיקון על פגם מכירת יוסף.

ולפי"ז יש לומר מה ש"באחד באדר משמיעין על השקלים" (מגילה יג, א), להיות "מזל אדר דגים", ואיתא בש"ס (ברכות שם) שהטעם למה אין עין הרע שולט בזרעו של יוסף, שנאמר בו (בראשית מט, כב) וידגו לרב בקרב הארץ, ואמרינן מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם - אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם, והבן.

ד. והנה עיקר ענין ימי השובבי"ם ת"ת היא לתקן אשר שחתנו ופגמנו במדת יוסף הצדיק, ופגם זה הוא עיקר גדול המעכב את ההתלהבות דקדושה לעבודת ד', וגורם שאפילו בעת לימוד התורה ותפלה תשרה הקרירות והעצלות. ולא צריך ראיה לזה כי הוא דבר המורגש, וכל אחד יודע את מרת נפשו. ולכן בשבת זה, שבת הראשון אחרי שבועות דשובבי"ם ת"ת, קוראים בתורה ענין נתינת השקלים, שהיא לעורר על מדת "בית יוסף להבה" ולחברה עם ה"בית יעקב אש", ועל ידיהם להתקיים ענין שאומרים (ברכת נחם) "כי אתה ד' באש הצתה", היינו בסבת אש דיצה"ר, "ובאש" דקדושה "אתה עתיד לבנותה גו'".

ואפשר לומר עוד בזה, שמה שהמצוה הוא בנתינת "מחצית השקל" ולא שקל שלם, שבא לרמז שדי ל"ניצוץ אחד היוצא מיוסף ששורף את כולם", והיינו שאף מי שאין בכחו להוסיף השלהבת י-ה לאש מ"מ יתחזק ויתאמץ בשיעור אשר משגת נפשו, כי ניצוץ אחד של התלהבות דקדושה בתורה ותפלה היוצאת מיוסף, שורפת ומבטלת את כחו של עשו.

ה. ובאמת בהאי שתא עיקר קריאת השקלים היא בשבת הבעל"ט, אך כבר אמרנו (בליל ש"ק) שהשבת הזו הקודמת היא משמשת כהכנה לשבת הבעל"ט. ויש להזכיר את דבריו הק' של הגה"ק בעל קדושת לוי זי"ע (בפרשתן) "כי העיקר הוא שמירת שבת אחד, וכששומר שבת אחד אז עובד את ד' בלב טהור כל השבוע, ומחמת זה קל לו לשמור שבת שני כראוי, ונמצא העיקר הוא שבת אחד, כי על ידי שבת א' ישמור שבת שני בקל, וכן לעולם. וזהו הרמז בפסוק (שמות לא, טז) ושמרו בני ישראל את השבת, שישמרו שבת אחד, לעשות את השבת, זה שמירת שבת שני, ששמירת שבת שני יבוא לו בקל, וזהו ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת". ועפ"ד יתפרש הכתוב "לעשות את השבת לדרתם", היינו שכל שבתות הבאות יחשבו כדורות הנולדות משבת ראשונה, שהיא אב לכולם.

ויהי רצון שנזכה ויהא שבת זו "לעשות את השבת לדרתם", להוליד הרבה שבתות דקדושה, אשר ימשכו כולם משבת זה. ובזכות השבת קודש יושפע לן שפע חיים ושלום ברכה והצלחה מעתה ועד עולם, ונזכה לגדל דורות ישרים יבורכו זרע ברך ד' זרעא חייא וקיימא, מתוך נחת והרחבת הדעת וסייעתא דשמיא בכל מעשינו ועניינו לטובה, והעיקר לעשות נחת רוח לפניו ית"ש, ולקרב הימים אשר בן ישי חי בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

מלוה מלכה פ' כי תשא

א. ראה קראתי בשם כצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה, ואמלא אתו רוח אלקים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה גו', ואני הנה נתתי אתו את אהליאב בן אחיסמך למטה דן וגו' ועשו את כל אשר צויתך (פרשתן לא, ב - ו). וצ"ב אחרי שמלא את בצלאל ברוח אלקים בחכמה ובתבונה ובדעת, למה היה צריך לתת עמו עוד גם את אהליאב בן אחיסמך למטה דן, ואמרו במדרש (שמו"ר פ"ט ד) "אין לך גדול משבט יהודה ואין לך ירוד משבט דן", ולאיזה סיבה הוצרך לצרף גם מהקטן שבשבטים.

ויש לומר ע"פ דבריו הקדושים של כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע באגרא דכלה עה"כ (במדבר ח, ג) "ויעש כן אהרן אל מול פני גו' כאשר צוה גו'", ודרשו חז"ל (בספרי, הובא ברש"י) "להגיד שבחו של אהרן שלא שינה". והוא תמוה לכאורה "דמהו השבח הגדול לאהרן קדוש ד' שלא שינה, וכי סלקא דעתך אפילו לפחותי ערך לשנות ממאמר השי"ת". וביאר ע"פ מה ד"איתא בס"ח שהיה צדיק אחד דבוק מאוד בדבקות נפלא להש"י, והבריות לא היו יודעים ערכו הנפלא, ועשאוהו לשמש בית הכנסת, והיה ממלא הנרות של בית הכנסת שמן, ומחשבתו היה משוטט באהבת יוצרו, והיה שופך השמן אצל הכלים מכלי הודע, עד שחשבוהו למשוגע, עד שחכם אחד העיר והרגיש שזה מגודל דביקתו, ואמר להם שאותו השמש יהיה לחכם במקומו, והוא יהיה שמש תחתיו. והנה תתבונן מזה, כי יש צדיקים אשר לגודל דביקותם בקונם, מתבטל הרגש גופם ואינם יודעים לאמן ידם במעשה מורגש בעשיה,

יתר מרעהו צדיק אחר לגודל קדושת גופו, הגם שהוא דבוק בקונו, עם כל זה יפעול בגופו במעשה מורגש מבלי שינוי, והבן. והנה כוונת הדלקת המנורה בבית המקדש הוא כוונת עצומות לייחד כל המאורות, והנה אהרן קדוש ד' כיוון כל הכוונות האלה בדביקות נפלא, ואף על פי כן לא נתבטלו הרגשותיו ונתן השמן בהמנורה ולא נשפך לחוץ. וזה שאמרו ז"ל להגיד שבחו של אהרן שלא שינה, היינו שלא עשה כמעשה דאותו חסיד, הגם שהדליק עם כל הכוונות הנוראות בדביקות נפלאות. ומה יונעם לזה פירוש הפסוק "ויעש כן אהרן", היינו שלא שינה כלל הן במעשה הגופני הן ברוחניי, ומפרש מה עשה "אל מול פני המנורה העלה נרותיה", ולא שפך לחוץ, וגם במעשה הרוחניי לא החסיר הכוונה בדביקות, "כאשר צוה ד' את משה" מבלי מגרעת, והבן".

ולפי"ז יש לומר, שמהאי טעמא גופא שבצלאל נתמלא "ברוח אלקים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה", עד שאמרו חז"ל (ברכות נה, א) "יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ", לכן היה צריך לתת עמו גם את אהליאב בן אחיסמך למטה דן - ירוד שבשבטים, כדי שתעשה מלאכת בית ד' גם במעשה הפשוט בדקדוק פרטי הלכותיה, ולא תשתנה על ידי גודל הכוונות וצירופי השמות. וז"ש "ועשו את כל אשר צויתך" (עיין משכ"כ כ"ק אאז"ז זי"ע בחיים ושלום בזה, ותבין פשוטן של דבריו הק' ע"פ הנ"ל).

ב. הנה סעודה זו נקבעה ע"י קהלתנו כסעודת מצוה לחיזוק בית מדרשנו דפה [ווילאמסבורג], אשר הוא מקום משכן ד' אשר נתייסד ע"פ צוואת כ"ק אאז"ז בעל מנחת אלעזר זי"ע. ומאז ועד עתה הוא ב"ה מקום מוקדש לתורה ולתפלה, בשיעורים קבועים ע"י הדיין דקהלתנו שליט"א, ועוד ת"ח מגידי שיעור, והכל בדרך רבותינו הק' דרך הבעש"ט זי"ע. ומתפללי הבימ"ד כלם אהובים כלם ברורים חסידים ואנשי מעשה, ובלעה"ר גדלים בו צאן קדשים זרע קדש לשם ולתפארת, ובודאי

הוא לנחת רוח לאבוה"ק בגן עדן מנוחתם, אשר ממליצים טוב בעד כל אחד מאתנו בפרט ולכלנו ביחד, ומפיהם אנו חיים בחיים ושלום טובה וברכה. והנה האבות הקדושים הם בבחינת בצלאל אשר מלא אותו ברוח אלקים וכו', וצריכים אנחנו להיות בבחינת אהליאב בן אחיסמך, להחזיק את בית מדרשנו בדברים הפשוטים, במעשה בפועל, וב"ה שיש אברכים יקרים מאנ"ש שעושים ומעשים להמשכת ביהמ"ד, ואינני רוצה ואין צריך לפרוש בשמם הטוב, ישלם ד' פעלם ותהי משכרתם שלימה, וחפץ השי"ת בידנו להצליח, להיותו בעהי"ת גם בעתיד בית ד' מקודש, היכל ד' כולו אומר כבוד.

והזמן גרמא לזה, במוצאי שבת קודש זה, אשר הוא תחלת לשבוע דפרשת שקלים, וכפי המבואר בכתבי האר"י ז"ל ובקדושת לוי (בפרשתן) שהד' פרשיות הן כנגד ד' אותיות הוי"ה ב"ה ונגד ד' עולמות, ופרשת שקלים היא נגד עולם העשיה, על כן הוא זמן המוקדש לקיום העשיה דציווי ד"ועשו את כל אשר צויתך".

ג. היות ובשבוע זה חל יומא דהילולא של הרה"ק בעל נועם אלימלך זי"ע נאמר משמו מה שכתב בספה"ק נועם אלימלך (בפרשתן) "נראה לפרש דאיתא בגמ' (שבת כב, ב ועיין ברש"י) "נר מערבי היה דולק ממנו היה מדליק וממנו היה מטיב", יש לומר דחז"ל רמזו בדבה"ק על הצדיק שהוא נקרא "נר מערבי", על דרך דאיתא בגמרא (סנהדרין כה, א) "למה נקרא שמה בבל, שבלולה במשנה וגמרא ואגדות כו'", כמו כן הצדיק הוא מעורב בו כל מיני קדושות, אהבה ויראה ורוממות א-ל, תורה ותפלה וצדקה, תשובה וגמ"ח וכדומה, ולכן נקרא נר מערבי, לשון מעורב. גם מערבי הוא לשון עריבות ומתיקות, שהצדיק הוא ערוב ומתוק בכל מיני מתיקות. וזה הפירוש "ממנו היה מדליק" הם בני אדם המתחברים עם הצדיק גם הם מדליקים נרותיהם - הם נשמתם - באהבה ויראה להבורא

ברוך הוא, "וממנו היה מטיב", פירוש על ידי הצדיק מטיב השי"ת ב"ה לעולם כל מיני השפעות", עכדה"ק.

ועד"ז הוא בית מקדש מעט זה, שהוא בחינת "וממנו היה מדליק" להתחזק ברוחניות, "וממנו היה מטיב" בגשמיות ובכל מילי דמיטב. ויהי רצון שזכותו יגן עלינו ועל כל עם ישראל, ובזכותו של אותו צדיק "נר מערבי" יתקיימו בנו דבריו של צדיק ש"וממנו היה מדליק" וברוחניות ידליק בקרבנו אש דקדושה, "וממנו היה מטיב", שבזכותו יוטב לנו בכל הטוב, ויושפע לנו מאוצר הטוב ברכה והצלחה בכל מעשה ידינו, אך טוב וחסד ירדפונו ונזכה לשבת בבית ד' לאורך ימים ושנים טובים, ונזכה ליום שכולו טוב בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' ויקהל, שבת שקלים

א. ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אלהם גו', ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לד' גו', קחו מאתכם תרומה לד' כל נדיב לב יביאה את תרומת ד' זהב וכסף ונחשת. ויש להבין, למה הקדים אזהרת שבת למלאכת המשכן (עיין רש"י). גם יש להבין ענין האסיפה שהקהיל משה את כל ישראל באומרו להם מצות שבת כו'.

ונראה לפרש, דהנה מה שנתנו ישראל זהב וכסף ונחשת לתרומת המשכן, היינו שהפכו את הדברים גשמיים וחומריים - זהב כסף ונחשת - להעלותם לקדושה, שהרי מדברים חומריים אלו נעשה משכן להשראת השכינה ודירה לו ית"ש. אמנם כדי שיזכה האדם להפוך חומר לצורה, צריך הנותן בעצמו לזכך חומריותו וגופו, עד שיהא גם הוא במדריגת צורה כנשמתו, ואזי יוכל ליתן גם מכספו להעלותו לצורה להעשות משכן לד'. ולזה אמר "קחו מאתכם תרומה לד'", היינו שגם האדם עצמו צריך להתהפך לצורה, ואז "כל נדיב לב יביאה את תרומת ד' זהב וכסף ונחשת".

והנה כדי שהאדם בעצמו יתעלה למדריגה זו, צריך להידבק בקדושת השבת, שהרי כל ימי השבוע בהערך אותם עם יום השבת המה חומר וצורה, ימי החול המה חומר ושבת קודש היא הצורה (כמבואר בבני יששכר מאמרי השבתות מאמר א אות י"ב), וע"י שאיש הישראלי מתדבק בקדושת השבת, זוכה להעלות גם חומריותו למדריגת צורה. ולכן הקדים

שמירת שבת למלאכת המשכן, כי ע"י השבת מזדככים ישראל, וממילא נעשים ראויים לנתינת המשכן ולקיים ציווי ד"קחו מאתכם תרומה לד'".

והנה ע"י שישראל זוכים להפוך את החומר ולהעלותו לבחינת צורה, הרי זה מביא לידי אחדות כל ישראל, כמו שביארנו כמה פעמים שבאמת מצד הנשמה והצורה כל ישראל מאוחדים באחדות גמורה, והפירוד בא רק מצד הגוף שהגופים מחולקין (עיין ליקוטי אמרים להגה"ק בעל התניא זי"ע פל"ב), ולכן כשזוכים להפוך גם את הגוף למעלת הנשמה, הרי ישראל מתאחדים באחדות שלימה. וזהו שנאמר כאן "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל", כי בשעה שציווה להם ענין השבת, שהוא להתעלות למדריגה שגם החומר מתהפך לצורה, אז זוכים להתאחד עם כל עדת בני ישראל.

ולכן היה ענין זה "למחרת יום הכפורים" דייקא (עיין רש"י), כי רק אחר מחילת עוונותיהם של ישראל ביום הכיפורים, היה יכול משה רבינו לצוותם לזכך גופם וחומריותם. וגם, שממחרת יום הכיפורים הוא יום ראשון של הד' ימים שבין יוהכ"פ לסוכות, שהעבודה בימים הללו הוא לקדש ולטהר גם את הגוף, כדי שיהא ראוי להכנס בסוכה ולהיות תחת כנפי השכינה [ורמז לדבר "ויקהל משה" בגי' "חג הסכת"].

ב. והנה שבת זו היא "שבת שקלים", שבו קוראים בתורה (שמות ל, יב) "כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו לד' גו' זה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית השקל בשקל הקדש". ונ"ל שכן היה פנימית העבודה במצות מחצית השקל - שיזכך האדם את החומר להופכו לצורה, דהנה כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע מבאר (במאמרי חדש אדר מאמר ב שקל הקודש ג') בענין השקלים, ש"שקל בגימטריא נפש, וציוה הש"י ליתן מחצית דייקא, דהנה הגם שבאה הנשמה מעולם העליון לעולם הזה, עם כל זה שורשה נשאר שם במקורה, כי רוחניות אינו נעתק ממקום למקום רק מתרבה, ואותו חלק הנפש אשר בשמים ממעל

מאיר לאשר בארץ בגוף האדם, והחלק אשר בארץ מחויב להשתוקק למקור אשר בשמים, על כן הנפש נקרא ב' חצאי נפשות כו', ופירשנו בזה דברי הרה"ק מוה"ר רבי דוב בער [המגיד ממעזריטש] זצוק"ל (מגיד דבריו ליעקב סימן ל"ג), כתב, (במדבר י', כ) "עשה לך שתי חצוצרות", שתי חצאי צורות, "כסף", שיהיו נכספים זה לזה. ולפי דברינו הנ"ל יתפרשו דברי הרב, היינו חלק הנפש אשר הוא בעוה"ז מלובש בגוף, תכסוף למקורה לחלק השמיימי, ואז חלק השמיימי יכסוף להאיר לחלק אשר בעולם הזה". ונראה שע"י שחצי הנשמה שבגוף נכספת לשרשה העליון, והיא מתחברת בו ונעשית כמותו, ע"ז גם הגוף אשר הנשמה בו, מזדכך עמה, ונתעלה מעלה. וזהו שנאמר בנתינת השקלים "כי תשא את ראש בני ישראל", דנשיאת ראש הוא שיהא חצי הנפש שבגוף משתוקק לחציו אשר בשורש למעלה.

והנה איתא במדרש (תנחומא כי תשא סימן ג) "אמר משה לפני הקב"ה, משאני מת אין אני נזכר, אמר לו הקב"ה, חייך, כשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים ואתה זוקף את ראשן, כך בכל שנה ושנה שקוראין אותה לפני, כאלו אתה עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשן". ויל"פ, דכיון שענין נשיאת ראש בנתינת השקלים הוא להיות חצי הנפש שבגוף משתוקק לחציו השמיימי, לכן צריך להיות משה רבינו זוקף את ראשון, בהיותו איש אשר נזדכך גופו כמלאך אלקים, כמו שדרשו חז"ל (ויק"ר פט"ז) "המלאך - זה משה, הה"ד (במדבר כ, טז) וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים".

ועפ"ז יל"פ מה שאמרו בירושלמי (שקלים פ"א ה"ג) "כתיב כל העובר על הפקודים כו', כל דעבר בימא יתן", דהנה בשעה שאמרו ישראל שירה על הים, היו במדרגה זו שנתהפך חומריותם לצורה, כבחינת מלאכים, ואשר לכן קדמה שירתם לשירת המלאכים כדאיתא במדרש (שמו"ר פכ"ג פ"ו). ולכן, דייקא "כל דעבר בימא יתן", כי כל דעבר בימא מכיר ויודע ענין זה שהוא גם ענין שקלים, והבן.

ג. ובזה יל"פ מה שאמרו חז"ל (שבת קיח, א) המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, דענין "נחלה בלי מצרים" הוא שחצי הצורה שבגוף יכסוף לחצי הצורה אשר בשרש עליון, ואין מיצר להבדיל בין שני חצאי צורות. וזוכה לזה "המענג את השבת", כי עבודתו הוא שגם אכילתו ושתייתו הוא בקדושת השבת, שהוא ענין העלאת החומר אל הצורה, ולכן נותנין לו שכרו שפועל כרצונו הטוב וזוכה ל"נחלה בלי מצרים".

ויהי רצון שקדושת השבת, ובפרט שבת זו "שבת שקלים", ישפיע עלינו "נחלה בלי מצרים", שנזכה לכסוף להיות גופנו זך ומזוכך, ועי"ז נזכה להיות ראויים ליתן שקלים לבית המקדש, שיתקבלו צלותהון ובעותהון בעת שנתפלל "אור פניך עלינו אדון נשא ושקל אשא בבית נכון ונשא", בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' ויקהל, שבת שקלים

א. ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אלהם גו' ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לד' גו'. ופירש"י: למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר.

ויש לבאר ע"פ דבה"ק של כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמר צלא דמהימנותא אות יז) דהנה אמרו חז"ל (סוטה ג, א) "אין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות" וכורח ממנו הדעת, וכאשר רוצה לשוב בתשובה הנה החונן לאדם דעת ישיב אליו הדעת, כמש"כ (דברים ד, לט) וידעת היום והשבות גו' (וע"כ תמצא בשמ"ע ברכת הדעת ואח"כ ברכת התשובה (עיין מגילה יז, ב)), והוא סוד הסוכה אחר יוהכ"פ (עי"ש ובתפארת בנים לחנוכה). ועפ"ז יל"פ כאן ש"למחרת יום הכפורים" דייקא, הקהיל "משה את כל עדת (אותיות דעת) בני ישראל גו'", דאחרי שחזרו בתשובה ונמחלו עונותיהם ביוהכ"פ, חזר להם בחינת הדעת.

ב. ונראה דיש לבאר ענין הדעת הנצרך לחזר בתשובה. דהנה עיקר התשובה הרי הוא ש"יתנחם על שעבר, שנאמר כי אחרי שובי נחמתי", וגם ש"ינמור בלבו שלא יעשהו עוד", דהיינו קבלה על העתיד (עיין רמב"ם פ"ב מהל' תשובה ה"ב). אמנם באמת שני דברים הללו הם תרתי דסתרי, דהרי האדם שיש לו חרטה באמת על העבר, הלא הוא מלא רגשי מרירות ושברון, נבזה ונמאס בעיניו, בבחינת "אלקי, בשתי ונכלמתי להרים אלקי פני אליך כי עונתינו רבו למעלה ראש" (עזרא ט, ו),

ואם כן איך יוכל לעשות קבלה על העתיד, הלא לקבל החלטות צריך האדם להיות חזק ואמיץ, ושלא יתפעל ממה שכבר קבל החלטות בעבר ולא קיימם, ואילו כשהוא בוש ונכלם להרים פניו, האיך יקבל ויבטיח הבטחות על העתיד.

ונראה, שלזה צריך שהחונן לאדם דעת ישפיע בו דעת דקדושה, בהיות דעת המכריע, יוכל להכריע ולחלק בדעתו העבר מהעתיד, דמה שהוא בוש להרים מצח הוא רק על העבר, אבל על העתיד יתחזק ויקבל ע"ע שלא ישוב לזה החטא לעולם.

ג. והנה בענין מחצית השקל, אמרו חז"ל (תנחומא ט) עה"כ (שמות ל, יג) "זה יתנו גו' הראה לו כמין מטבע של אש שהוציא מתחת כסא הכבוד כו' ואמר לו כזה יתנו". וצ"ב דאיזה קושי יש במצות מחצית השקל עד שנתקשה משה בה והוצרך הקב"ה להראות לו מטבע של אש. ועוד דהלא לא נתנו מטבע של אש, אלא מטבע של כסף.

ויש לבאר, דהנה מצות מחצית השקל בא "לכפר על נפשותיכם". ועל זה נתקשה משה איך "ישא ראש", והרי הבא לחזור בתשובה צריך להיות מלא רגשי חרטה ומרירות, עד שלא יוכל להרים ראשו, כמ"ש "אלקי בשתי ונכלמתי להרים אלקי פני אליך, כי עונתינו רבו למעלה ראש". ולזה "הראה לו כמין מטבע של אש", דהנה באמת התשובה נמשלה למים, כדאיתא במדרש (בראשית רבה פ"ב) "על פני המים - בזכות התשובה שנמשלה כמים, שנאמר (איכה ב יט) שפכי כמים לבך", והיינו מצד רגשי מרירות ושפלות, שכן טבע מים שהולך למקום נמוך (כמשאחז"ל בתענית ז, א). אמנם בזה הראה לו הקב"ה "ממטבע של אש", כי דרכה של אש למשוך למקום גבוה, וכמו כן הבעל תשובה צריך גם להתחזק ברגשי אש, כדי שיוכל לקבל על העתיד שלא ישוב לכסלה עוד. וזהו שהוציא הקב"ה את המטבע "מתחת כסא הכבוד", לרמז ענין שאמרו חז"ל (יומא פו, א) גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. ועיין

בש"ם (ס"ק מז, ב) עה"כ (שמואל ב כג, א) נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על, שהוקם עולה של תשובה. ויש לבאר הלשון "שהוקם עולה של תשובה", שהוא ענין ההתחזקות ועליה דבעינן לתשובה.

ובזה יובן מה שנשיאת ראש בני ישראל היה צריך להיות דוקא ע"י משה, כמו שאמרו במדרש (תנחומא כי תשא סימן ג) "אמר משה לפני הקב"ה, רבש"ע, משאני מת אין אני נזכר, אמר לו הקב"ה, חייך, כשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים ואתה זוקף את ראשן, כך בכל שנה ושנה שקוראין אותה לפני, כאלו את עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשן". והיינו שנשיאת ראש בני ישראל, שהוא ענין ההתחזקות לקבל החלטות על העתיד - על אף שישראל מצד עצמן בושים ונכלמים להרים ראש - בא מכח משה רבינו שהוא סוד הדע"ת, כי בכח הדעת המכריע, יוכל להכריע ולחלק בדעתו העבר מהעתיד, ועי"ז יתחזק בנשיאת ראש על להבא, בבחינת "מטבע של אש".

ובזה יש לפרש מה שאומרים בנוסח הפיוט למוסף דשבת שקלים "ויזכור לכם נם אנכי עפר ועפר, ולא יהיה בכם נגף וחפר, בתתכם מתן זה לשם כופר", דהיינו שיזכור זכות אברהם אבינו במה שאמר "אנכי עפר ועפר" (בראשית יח, כז), שהוא יסוד מדת השפלות, ואעפ"כ "לא יהיה בכם נגף וחפר" היינו שלא יהיה בושה להרים ראש, ע"י בתתכם "מתן זה לשם כופר", מחצית השקל הרמוז ב"זה יתנו", דהיינו המטבע של אש.

והנה איתא במדרש (תנחומא כי תשא סימן ד פ"א) "כי תשא את ראש בני ישראל, ושה"כ (תהלים ג, ג) רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלקים סלה. רבים, אלו אומות העולם כו', שאומרין לישראל, אומה ששמעה בסיני אנכי ד' אלקיך, לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות כ, ב - ג), ולסוף ארבעים יום אמרו לעגל אלה אלהיך ישראל (שם לב, ד), אין ישועתה לו באלקים סלה. ואתה ד' מגן בעדי, אמרו ישראל, רבון העולם ואתה הסכמת עמהם, ואמרת זובח לאלהים יחרם (שם כב, יט), מגן בעדי

כבודי ומרים ראשי, תחת שהיינו חייבין לך הרמת ראש, נתת לנו תלוי ראש על ידי משה, שנאמר כי תשא את ראש". ויתפרש ע"פ הנ"ל, שהגם שנכון הוא מה שאומרים אומות העולם ש"אין ישועתה לו באלקים סלה", וגם "אתה הסכמת עמהם", מ"מ זה רק מצד האדם, שמחמת עומק החרטה והבושה הוא נכלם להרים ראש, אך "ואתה ד' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי", שהחונן לאדם דעת משפיע בהם כח הדעת, "על ידי משה" סוד הדעת, ועי"ז יש להם הרמת ראש להתחזק בקבלות על העתיד, בבחינת "מטבע של אש" העולה מעלה עד כמא הכבוד.

ויהי רצון שנזכה לשוב בתשובה שלימה עד למעלה ראש, ואור פניו עלינו אדון ישא ושקל נשא בבית נכון ונשא, בגאולת עולם בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' פקודי

א. אלה פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על פי משה גו'. וברש"י: משכן העדת, עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניהם. וצ"ב, דלכאורה ענין זה דהמשכן הוא עדות לישראל כו' הול"ל לקמן כשאמר (מ, לד) "וכבוד ד' מלא את המשכן", דהיינו ש"השרה שכינתו ביניהם", ולמה אמרו בעת "פקודי המשכן", שהיה עוד טרם השרה שכינתו ביניהם.

במדרש (שמו"ר פנ"א א): כך פתח ר' תנחומא בר אבא (משלי כח, כ) "איש אמונות רב ברכות", זה משה שהוא נאמנו של הקב"ה שנאמר (כמדבר יב, ז) לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, "רב ברכות" שכל הדברים שהיה גזבר עליהם היו מתברכים לפי שהוא נאמן. "ואין להעשיר לא ינקה", זה קרח שהיה לוי ובקש ליטול כהונה גדולה כו'. ויש להבין מהו ענין נאמנות של משה כלפי הקב"ה. וכן להבין מה שדורש שנאמנותו של משה היא ההיפך ממדת קרח שאין להעשיר במה שבקש ליטול כהונה גדולה.

ב. ונראה שענין מעלת הנאמנות היא, עד"מ שסתם אדם אין מכניסים בנגזייא דמלכא להסתכל ביקר תפארת המלכות, מחשש שמא יקח איזה מטמון לעצמו או ידאה דבר שאין רצון המלך שיראה. משא"כ איש נאמן יכול ליכנס לפני ולפנים באוצרות הכמוסים ביותר, יען והוא איש נאמן למלך וכל תשוקתו ורצונו נתון אך ורק לטובת המלכות, ואין הוא חפץ בטובת עצמו כלל, אין מתיידאים שיקח לעצמו איזה דבר. וזה

היתה מעלת משה רבינו, שלא הציץ ולא בקש לנגוע במדה ובחכמה שלא נתן לו הקב"ה, שהרי לא היה לו כל פניה עצמי כלל, רק בטל כל רצונו כולו להקב"ה. וזהו שנאמר "בכל ביתי נאמן הוא", היינו שהיה באפשרות להעלותו "בכל ביתו", בכל היכלות וגנזי נסתרות גם מה שעין לא ראתה אלקים זולתך, יען כי "נאמן הוא", שלא ירצה במה שאין רצונו של הקב"ה לתת לו. וזה שאמרו שמעלת נאמנות משה רבינו היה היפך מקרח, אשר היה אין להעשיר, ש"היה לוי ובקש ליטול כהונה גדולה", היינו שחיפש מדרגות ומעלות שאינן שלו.

ומדה זו השריש משה רבינו אצל כל ישראל שיהיו בעלי רצון ונאמנים כמותו, שלא ירצו ויתאוו שיהיה להם חלק גדול במשכן ד', עד שכל רצונם בכל פרט היה רק לעשות "כאשר צוה ד' את משה".

ג. והנה עה"כ (שמות לו, ז) "והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אתה והותר", הקשה האור החיים הק' דאיך קאמר דהמלאכה היתה "דים והותר", הלא "דים" ו"הותר" הם ב' דברים הפכיים, דאם דים אינו הותר, ואם הותר אינו דים. ותירץ: "שישמיענו הכתוב חיבת בני ישראל בעיני המקום, כי לצד שהביאו ישראל יותר משיעור הצריך, חש ד' לכבוד כל איש שטרחו והביאו ונכנם כל המובא בית ד' במלאכת המשכן. וזה שיעור הכתוב, והמלאכה אשר צוה ד' לעשות במשכן הספיקה להכנם בתוכה כל המלאכה שעשו בנ"י, הגם שהותר, פירוש שהיה יותר מהצריך, הספיק המקבל לקבל יותר משיעורו ע"י נם".

ובביאור הענין נראה, שנעשה נם זה במשכן, כיון שרצונם היה רק "כאשר ציוה ד' את משה", בלי כל פניה עצמית כלל, לכן המשיכו שרצונם אכן יצא אל הפועל במעשה, שיכנם כולו במלאכת המשכן.

וזהו שאמרו "איש אמונות רב ברכות, שכל הדברים שהיה גזבר עליהם היו מתברכים לפי שהוא נאמן", היינו שנתברכו בברכה זו - שהיו פקודי המשכן ממש באותה מדה שנדבו בני ישראל, לא נותר ולא נחסר,

מכח מדת הנאמנות של משה רבינו אשר השריש בישראל. ועד"ז יתפרש הכתוב "אלה פקודי המשכן גו'", היינו שפקודים אלו שהיו בחשבון מדוייק, "דים" ולא "הותר", הם רק משום "אשר פקד על פי משה", שהוא "איש אמונות", וממילא "רב ברכות". ולא אמר "אשר פקד משה", אלא "פקד על פי משה", כי נשפעו כל ישראל מדעתו ומדרגתו של משה.

ד. ובפנימיות הענין נראה לבאר, דהנה על מה שנאמר (שמות לח, כח) "ואת האלף ושבע המאות וחמשה ושבעים עשה ווים לעמודים גו'", כתב הרבינו בחיי "אם תשכיל תמצא כי מפני שישראל חטאו בעון העגל בה"א וא"ו שבשם כו', ע"כ ישראל שהיו שש מאות אלף הביאו שקלים לצורך האדנים, שהם יסוד המשכן להיות להם כפרה על מה שחטאו בה"א, ואותם שהיו יתידים על שש מאות אלף, שלא היה להם חלק באדנים, עשו משקליהם ווים, להיות להם כפרה על הוא"ו, וזהו שאמר "עשה ווים לעמודים". ואפשר שירמז בזה "ואת האלף", כדי לחבר הוא"ו עם הה"א ושלא להפריד ביניהם".

והנה וא"ו היא מדת זעיר אנפין, שהוא ענין המשכת הרצון והמוחין של עולמות העליונים דיו"ד ה"א, עד לבחינת ה"א תתאה הוא עולם העשיה. ובזה יתבאר, שלפי שנדבו ישראל את האדנים ווי העמודים לתקן אותיות וא"ו ה"א שבשם, דהוא תיקון המשכת רצון העליון לבחינת עשייה, לכן זכו שנמשך רצונם למעשה, וכל רצונם ונדבת לבם לא נותרה ממנה, אלא יצאה כולה לפעל ולמעשה, שהמלאכה היתה דים והותר.

ובזה יתבאר מה שאמרו חז"ל (שמו"ר פי"א ו) "אשר פקד על פי משה כו' עד שהוא יושב ומחשב, שכח באלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל מה שעשה ווים לעמודים, התחיל יושב ומתמיה כו', מה עשה, האיר הקב"ה עיניו וראה אותם עשויים ווים לעמודים כו', לקיים

מה שנאמר לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא". דלכאורה קשה למה שכח דוקא מה שעשה ווים לעמודים. ונל"פ, שכסף האדנים כו' אשר שייכים לעולם העשיה ולאות ה"א לא נעלמו ממנו, אך האלף ושבע מאות כו' שהם שייכים לאות וא"ו, הרי כיון שלא נמצא ענינם בעולם העשיה, נשכחו ונעלמו ממשה רבינו. ולזה "האיר הקב"ה עיניו", היינו שהאיר עיניו לראות ענינם בעולם היצירה - אות וא"ו שבשם, ו"ראה אותם עשוים ווים לעמודים". וזהו שמסיים המדרש "לקיים מה שנאמר לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא", שכל זה נמשך לישראל על ידי נאמנותו של משה רבינו לעשות רצונו ית"ש.

ועפ"ז יתפרש מה שכתב כאן בעת "פקודי המשכן", ענין "משכן העדות" שהיא "עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניהם", כי בעת פקודי המשכן נתגלה שתיקנו אות וא"ו ה"א שבשם, שהרי המלאכה היתה דים ולא נשאר ממנו הותר, והיינו שזכו ישראל להמשיך מרצונם למעשה כנגד תיקון אות וא"ו ה"א שבשם. וכשנתגלה יחוד זה, שהוא ענין השראת שכינה בתחתונים, היה זה עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל.

ה. ובזה יש לפרש מאמר חז"ל (שבת קיח, א) "המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים", דא"א ליתן "נחלה בלי מצרים" אלא למי שיש לו נאמנות - כמשה רבינו - שלא יגע במה שאינו שלו. אבל "המענג את השבת", כלומר שלא זו בלבד שיש לו עונג שבת, אלא פועל שיהיה להשבת תענוג ממנו, מתורתו ותפלתו וסעודותיו בשבת, וכל רצונו הוא לעשות רצונו ית"ש, הרי יש בו מדת משה רבינו שנאמר בו בכל ביתי נאמן הוא, ולכן נותנים לו "נחלה בלי מצרים".

ויה"ר שנזכה להתענג בשבת ולענג את השבת, ועי"ז נזכה ל"נחלה בלי מצרים", ול"רב ברכות", שפע ברכה והצלחה בכל ענינינו, והעיקר שנזכה לביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' פקודי

א. אלה פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על פי משה גו'. וצ"ב למה היה גם פקודי המשכן צריך להיות על פי משה.

והנה בסוף פרשתן (שמות מ, לח) נאמר "כי ענן ד' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם". ופירש"י: מקום חנייתן אף הוא קרוי מסע, וכן וילך למסעיו (בראשית יג, ג) וכן (במדבר לג, א) אלה מסעי כו'. ברם אכתי הא גופא צ"ב, למה יקרא מקום חניה בשם מסע.

ונראה שמסעות בני ישראל, לא היו רק הליכות גשמיות ממקום למקום, אלא עליות רוחניות ממעלה למעלה. וכן איתא בספה"ק בענין "אלה מסעי בני ישראל", שלא היו רק נסיעות גשמיות, אלא המסעות היו מכוונות נגד שם מ"ב. ולכן אף מקום חניה נקרא מסע, שלא היה להם זה למקום מנוחה, אלא גם בו התעלו בעוד מעלה.

ויש לבאר מעלת מקום חניה, כי הנה בכל פעם שאדם מתעלה ממדריגה למדריגה, צריך להתבונן ולעשות חשבון הנפש לדעת "מאין באת ולאן אתה הולך כו'" (אבות פ"ג מ"א), ועי"ז זוכה לעלות עוד מחיל אל חיל. והוא על דרך שאמרו חז"ל (תו"כ א ג, הובא ברש"י ויקרא א, א) מה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה. כן היו גם החניות משמשות להתבונן בין מסע למסע, ועי"ז יכלו להתעלות למדריגה גבוה יותר. וכיון שכל התבוננות וחשבון גרמה להם עליה ממדרגתם הקודמת קרויה אף היא מסע.

ב. והנה ידוע, שפנימיות המשכן באמת היה בנוי מנפשות ישראל, והזהב והכסף וכל המשכן היה רק לבוש חיצוני שבהם התלבש נפשות עם ישראל, בבחי' "נפשם בהם תתעטף" (תהלים קו, ה). ובזה פירשנו הציווי (שמות כה, ב) "מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי", היינו שתקחו לתרומת המשכן "מאת כל איש אשר ידבנו לבו" היינו לבו ונפשו ממש, בבחינת "ואהבת את ד' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך" (דברים ו, ה). וזהו שאמרו במדרש (הובא בחיים ושלום) "ויקחו לי תרומה, הה"ד שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד", היינו רק ממי שמקיים ציווי דקריאת שמע, במצוה דואהבת גו'. וזה "מאת כל איש", ר"ת אותיות שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד [ועד"ז כתב כ"ק אא"ז בעל דרכי תשובה זי"ע בתפארת בנים (כי תשא) במצות השקלים למשכן "ונתנו איש כופר נפשו לד'", היינו למסור נפשו להשי"ת]. ובזה יש לבאר ענין "ממטבע של אש שהוציא מתחת כסא הכבוד ואמר זה יתנו" (תנחומא כי תשא ט), דהיינו שבחיצונות היא ממטבע, אבל הוציאה מתחת כסא הכבוד, מקום נשמות של ישראל, להורות שכן צריכה להיות תרומת השקלים, להיות הממטבע לבוש לנפש ישראל המתעטף בה.

[ועיין מש"כ האלשיך הקדוש עה"כ (שיר השירים ג, ט) "אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון, עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלם", שהבית המקדש שעשה שלמה היה במראו החיצון "עמודיו כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן", אך "תוכו", היינו הפנימיות, היה "רצוף אהבה מבנות ירושלם", והעמודים כו' היו לבושים לאהבת כנסת ישראל לאביהם שבשמים].

ולפ"ז נראה, שבעת "פקודי המשכן", נפקד ונעשה חשבון גם על כל נפשות ישראל שהביאו תרומה למשכן. ובזה יובן מה שהמפקד היה צריך להעשות "על פי משה" דוקא. ובזה יש לדדוש שילוב ונעוץ סוף הפרשה בתחלתה, שכמו שהחניה קרויה בתורה מסע, משום מעלת

ההתבוננות וחשבון הנפש, כמו"כ גם פקודי המשכן, לא היה רק חשבונות המשכן, אלא גם חשבון נפשות ישראל, והבן.

ג. והנה הזכרנו כבר (בליל ש"ק) מש"כ האור החיים הק' עה"כ (שמות לו, ז) "והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אתה והותר", שמשמיענו הכתוב חיבת בני ישראל בעיני המקום, שהגם שהביאו יותר מהצריך, נכנם כל המובא בית ד' במלאכת המשכן ע"י נס. ונראה שלא רק במלאכת המשכן היה כן, אלא כמו כן הוא בנפשות ישראל בכל דבר שבקדושה שעושין, אין דבר נותר, שעבודתו ותורתו של כל אחד ואחד מישראל אינה מיותרת, אלא הכל מובא בית ד'. ואל לאף אחד לחשוב שהוא נותר חלילה, כי גם בלעדיו ובלי עבודתו יגאלו ישראל ויבנה בית המקדש, אלא כל אחד הוא נצרך, וכל פעולה ופעולה ואפילו כל מחשבה טובה של כל אחד ואחד מישראל אינה נותר, אלא היא נכללה בעבודת לאוקמיה שכינתא מעפרא וקירוב ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו.

וזה ואלה פקודי המשכן גו' אשר פקד על פי משה, שבכלל פקודי המשכן, פקד משה רבינו ועשה חשבון לכל אחד, איך עבודתו לא נותרה, אלא היתה נצרכה למלאכת המשכן. וכל זה משום שמהות ועצמיות המשכן היו נפשות עם ישראל, אשר בהם נאמר (שמואל ב יד, יד) "לבלתי ידח ממנו נדח", וכל נפש מישראל היא חלק מהכלל ישראל כולו.

ד. ועבודה זו שייכת ביותר לשבת זה, בהיותו שבת הפסקה בין הד' פרשיות, והיא בחינת חניה שגם היא קרויה מסע, ועליו נאמר "מה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה". ובפרט שבת זה שהוא חניה קודם שבת זכור הבעל"ט, אשר צריך כל אחד להתבונן ולעשות חשבון הנפש, לדעת אם הוא מוכן למלחמת

עמלק, אם הוא באמת שונא בתכלית השנאה את קליפת עמלק וכל הרשעה והטומאה, עד שהוא מוכן ללחום במם"נ נגדה, או שמא חלילה נתפסה בו מקצתה ר"ל. והתבוננות זו גם היא מעבודת הד' פרשיות. ועיין במדרש (תנחומא כי תצא ח א) "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים, אמר רבי לוי, אף משה רמזה להם בתורה, שנאמר, לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן, לא יהיה לך בביתך כו' מה כתיב אחריו, זכור את אשר עשה לך עמלק". ויש בזה רמז לענייננו שמלחמת עמלק תלויה בחשבון הנפש בשיקול של יושר וצדק, וכשם שלא יהיה לך בכיסך אבן ואבן, כמו"כ לא יהיה בביתך, היינו בעניינך הפרטית בעבודת ד', ואז תוכל לקיים זכור את אשר עשה לך עמלק.

ויהי רצון שנזכה להתבונן כראוי במעשינו, לתקן את אשר שחתנו ולהטיב דרכינו מכאן ולהבא, ויהיו מעתה כל מעשינו לנחת רוח לפניו ית"ש, ונזכה ונחיה ונראה בישועת ישראל וגאולתן מתוך נחת ושמחה ומתוך ברכה והצלחה בכל ענייננו, בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' ויקרא, שבת זכור

א. ויקרא אל משה וידבר ד' אליו מאהל מועד לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם אדם כי יקריב מכם קרבן לד' גו'. וברש"י: לכל דברות ולכל אמירות ולכל צוויים קדמה קריאה לשון חבה לשון שמלאכי השרת משתמשים בו שנא' (ישעיה ו, ג) וקרא זה אל זה כו'. ויש להבין, למה אמר הבנין אב שלכל הדברות קדמה קריאה - דייקא כאן בפרשת הקרבנות.

והנה במדרש (ויק"ר פ"א א): רבי תנחום בר חנילאי פתח (תהלים קג, כ) ברכו ד' מלאכיו גבורי כח עושי דברו וגו', במה הכתוב מדבר כו', הא אינו מדבר אלא בתחתונים, ד"א נקראו הנביאים מלאכים כו', ודכוותיה (שופטים ב, א) ויעל מלאך ד' מן הגלגל אל הבוכים, וכי מלאך היה והלא פנחס היה ולמה קורא אותו מלאך, אלא א"ר סימון פנחס בשעה שהיתה רוה"ק שורה עליו היו פניו בוערות כלפידים כו'. א"ר יצחק בשומרי שביעית הכתוב מדבר כו' דין חמי חקליה ביירה כרמיה ביירה ויהבי ארנונא ושתיק יש לך גבור גדול מזה, רבי הונא בשם ר' אחא אמר בישראל שעמדו לפני הר סיני הכתוב מדבר, שהקדימו עשייה לשמיעה ואמרו (שמות כד, ז) כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע, לשמוע בקול דברו כו'.

ב. והנה לעיל (שמות מ, לד) כתיב "ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד ד' מלא את המשכן", ולזה "ויקרא אל משה גו'". ונראה לבאר בזה, דהנה בבריאת שמים וארץ נברא העולם באופן

שהשמים לחוד והארץ לחוד, דהיינו עניני רוחניים בפני עצמן, ועניני גשמיים וארציים בפני עצמם, ואינם מתחברים זו לזו. אמנם בעת בנין המשכן, שהוא מקום שבו ירדה שכינה בתחתונים, נתחדש ענין חדש בעצם הבריאה, מקום שמחוברים בו שמים וארץ. וכהיא שאמרו (ב"ב עד, א) תא אחוי היכא דנשקי ארעא ורקיעא אהדדי.

ובזה יובן מה שאמרו חז"ל (ברכות נה, א) "יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ וכו'", דכדי לבנות את המשכן היה צריך בצלאל לצרף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ, שהרי המשכן היה כבריאה בפני עצמה שאינה שמים ואינה ארץ, אלא מקום שבו מתחברים שמים וארץ. ועד"ז יובן מה שאמרו במדרש (תנחומא פקודי סי' ב, א) שהמשכן שקול כנגד בריאת עולם, כיצד, בראשון כתיב (בראשית א, א) בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, וכתיב (שם קד, ב) נוטה שמים כיריעה, ובמשכן מה כתיב (שמות כו, ז) ועשית יריעות עזים. בשני (בראשית שם, ו) יהי רקיע, ואומר בהן הבדלה, שנאמר (שם) ויהי מבדיל בין מים למים, ובמשכן כתיב (שמות שם, לג) והבדילה הפרוכת לכם בו', בבריאת העולם כתיב (בראשית ב, ב) ויכל אלקים, ובמשכן כתיב (במדבר ז, א) ויהי ביום כלות בו'. והיינו שכיון שהיה המשכן כבריאה חדשה, על כן נאמרו במשכן כל ענינים שבבריאת שמים וארץ. וכן אמרו (מגילה י, ב) אותו היום היתה שמחה לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ, והבן.

ועפ"ז יתבאר, שבהיות המשכן חיבור שמים וארץ, לא היה משה יכול להכנס אליו, כי כל זמן שהיה רק בבחינת אדם לא יתכן להיכנס למקום שבו מחוברים שמים וארץ יחד. וז"ש "ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד" מטעם "כי שכן עליו הענן וכבוד ד' מלא את המשכן", והוצרך לקריאה בלשון שמלאכי השרת משתמשין בו, שבזה נתעלה להיות אדם כמלאך, שאף אדם קרוץ מחומר יכול להידבק ברוחניות, בחינת חיבור שמים וארץ, ועי"ז היה יכול להיכנס לפנים.

קמח

ג. ובזה י"ל מה ש"לכל דברות ולכל אמידות ולכל צוויים קדמה קריאה לשון חבה לשון שמלאכי השרת משתמשים בו", נלמד כאן בפרשת הקרבנות, דהנה ענין "אדם כי יקריב מכם קרבן לד'", היינו שמקריב את בחינת "אדם" שבו לד', ואזי נהיה כמלאך משרת ד', ומכח זה הוא שזכה משה לקריאה של חבה בלשון שמלאכי השרת משתמשין בו.

וזהו שדרשו כאן במדרש קרא "ברכו ד' מלאכיו גבורי כח עושי דברו וגו'" שמדבר בתחתונים, והיינו שגם ביד האדם בשר ודם להיות כמלאך. ומתחלה דורש שזהו רק מדריגת הנביאים, כמו שאמרו בפנחס "שבשעה שהיתה רוה"ק שורה עליו היו פניו בוערות כלפידים". ושוב קאמר דבשומרי שביעית הכתוב מדבר, והיינו שכל המפקיר עניני עוה"ז לשמים, בזה זוכה לחיבור שמים וארץ, וגם הוא דומה למלאך. והדר אמר שענין זה יש בשורש אצל כל ישראל, כי שרשו בעצם קבלת התורה שהקדימו נעשה לנשמע, שזו מדרגת מלאכי השרת אשר כל מהותם הוא רק להיות שליחי השי"ת ולעשות רצונו בלבב שלם. וכן אמרו חז"ל (שבת פח, א) בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו כו', והיינו שנעשו אז במדריגת מלאכים.

וז"ש בתנא דבי אליהו רבה (פרק יז) "בשעה שאמרו ישראל (שמות כד, ז) כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע, מיד אמר הקב"ה למשה דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וגו'", היינו כיון שהם בני אדם שנתעלו כמלאכים, ראויים הם לבנין המשכן, מקום דנשקי ארעא ורקיעא אהדדי.

ד. והנה בפיוט דשבת זכור אומרים "זכור קפץ לשער השמים [מיטום הרשע שקפץ לקדש הקדשים] רעש ושאג מי לי בשמים", והיינו שזו היא קליפת עמלק, שקפץ לקדש הקדשים שהוא מקום בארץ אשר הוא "שער שמים", ומול זה "רעש ושאג מי לי בשמים", שכפר ואמר שאי אפשר

להיות בשמים ובארץ כאחד. ומדה כנגד מדה, כיון שכפר ולחם בשער השמים, צותה התוה"ק (דברים כה, יט) "תמחה את זכר עמלק מתחת השמים", שגם בארץ לא יהיה לו קיום כלל, כי תכלית בריאת שמים וארץ היא להיות בו משכן ד', זה שער השמים, שבו ישיקו ארעא ושמיא אהדדי.

וכשם שמקום המקדש הוא "שער השמים", כמו כן שבת קודש הוא זמן שבו נכללים שמים וארץ זה בזה, ולכן נאמר בשבת (בראשית ב, א) "ויכלו השמים והארץ". ולכן אמרו חז"ל (שבת קיח, א) "אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון, שנאמר (שמות לה, כו) ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט, וכתיב בתריה (שם יז, ח) ויבא עמלק", והיינו ששבת ועמלק הם זה לעומת זה, ששבת הוא חיבור שמים וארץ, ועמלק שרשו בפירודים. ועל כן אמרו (שבת קיח, ב) "המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים", היינו שזוכה להיות בארץ ובשמים ביחד, בלי שום מיצר וגבול ביניהם, ולבא עד שער השמים.

ויהי רצון שנזכה לשבת שהוא בבחינת "יום נשק" (תהלים קמ, ח), שדרשו חז"ל (פסיקתא דרב כהנא פ"ב ב) "מהו נשק, אורשב"נ כיום שישיקו שני עולמות זה לזה, העולם הזה והעולם הבא", ונזכה לכל ברכות עוה"ז ולחיות ולירש טובה וברכה לשני ימות המשיח ולחיי עולם הבא, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' ויקרא, שבת זכור

א. ויקרא אל משה וידבר ד' אליו מאהל מועד לאמר. במדרש (ויק"ר פ"א ז) "מה כתיב למעלה מהענין כו' "כאשר צוה ד' את משה", משל למלך שצוה את עבדו ואמר לו בנה לי פלטין, על כל רבר ודבר שהיה בונה היה כותב עליו שמו של מלך כו', לימים נכנם המלך לתוך פלטין, על כל דבר ודבר שהיה מביט היה מוצא שמו כתוב עליו, אמר כל הכבוד הזה עשה לי עבדי, ואני מבפנים והוא מבחוץ, קראו לו שיכנם לפני ולפנים, כך בשעה שאמר לו הקב"ה למשה עשה לי משכן, על כל דבר ודבר שהיה עושה היה כותב עליו "כאשר צוה ד' את משה" [שכוונתו במעשיו עשתה רושם בכל דבר, שיוכר בו שנעשה לשם ד', יפ"ת], אמר הקב"ה כל הכבוד הזה עשה לי משה, ואני מבפנים והוא מבחוץ, קראו לו שיכנם לפני ולפנים, לכך נאמר ויקרא אל משה".

ונראה לבאר ענין זה, דהנה נוהגים לומר לפני כל מעשה מצוה: "לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה כו' ליחד שם י-ה בו-ה ביחודא שלים כו'". והענין הוא, דכשישראל מתנהגים בעוה"ז כרצונו ית"ש, ומכירים שאין שום ענין בעולם מלבדו ית"ש, וכל פעולתיהם ומעשיהם הם אך ורק לשם שמים, בזה מייחדים שמו ב"ה, ואזי משפיע הקב"ה כל ההשפעות הרוחניות ונשמיות רק לעמו ישראל, שבשבילם נברא העולם. וזהו ענין יחוד י-ה בו-ה, דאות ה"א אחרונה שבשם הוי"ה מרמז לעוה"ז התחתון. ועוה"ז הגשמי - אות ה"א תתאה, צריך לחבר וליחד לעולמות עליונים המרומזים באותיות יו"ד ה"א, ע"י שכל פעולה ופעולה שעושים בעוה"ז מכוונים לעשות נחת רוח לפניו ית'. ואז השם שלם, ואותיות שמו יתברך

ביחודא שלים. וכשישראל מיחדים שמו ית"ש מתתא לעילא, אזי יכולין ההשפעות טובות מלעילא לירד לעמו ישראל בעוה"ז למטה. אך כשיש לישראל ענינים אחרים בעולם, וגורמים ח"ו פירוד באותיותיו ית"ש, אזי אין ההשפעות מגיעים למקומן הראוי, לעמו ישראל.

וזה אשר נראה בכוונת המדרש "כל הכבוד הזה עשה לי משה", ש"על כל דבר ודבר שהיה בונה היה כותב עליו שמו של מלך", ר"ל שהיה עושה כל מעשיו לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה, ועי"ז מייחד אותיות השם הוי"ה ב"ה. ולכן כתוב שמו של מלך על כל דבר ודבר שהיה עושה.

ב. והנה כתב האור החיים הק' עה"כ (ויקרא יח, ד) את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו ללכת בהם אני ד' אלקיכם, וז"ל: "עוד ירצה ע"ד מ"ש התנא האלקי הרשב"י ע"ה (זהר ח"א קע, ב) כי רמ"ח איברי האדם ושס"ה גידיו הם כנגד מצות עשה ולא תעשה, ובעשות האדם מצוה באותו אבר שנעשית המצוה שורה בו שם הוי"ה יתברך כו', כי בעשות המצוה נעשה האדם מרכבה לשכינה ומתהלך ד' בתוכו. וזה אומרו "ללכת בהם", וחזר ופירש מי הוא ההולך בהם, ואמר "אני ד'", וכאילו אמר "ללכת אני ד' בהם", והוא סוד ושכנתי בתוכם (שמות כה, ח) כו'. וזהו סוד אומרו (להלן כו, יב) והתהלכתי בתוככם, (דברים ד, ד) ואתם הדבקים בד' אלקיכם".

ונראה, שרק כשישראל עושים מצות לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה, ואותיות שמו ית' הם ביחודא שלים, אז מתהלך ד' בתוכם, והם דבקים בשמו ית'. אך כשאין מייחדים שמו ית', והאותיות הם בבחינת פירוד ח"ו, אז גורם הפירוד שגם ישראל יהיו בפירוד ממנו ית"ש. וזהו בחינת "אתה אחד ושמך אחד" ואזי "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", היינו שהם דבקים בד' אחד.

ועפ"ז יתפרש, דיען שעל כל דבר ודבר שהיה עושה משה היה כותב עליו שמו של מלך, היינו שיחד אותיות שמו ית' להיותם רשום על כל מעשה ומעשה, לפיכך "אמר הקב"ה כל הכבוד הזה עשה לי משה - ואני מבפנים והוא מבחוץ, קראו לו שיכנם לפני ולפנים", היינו שיהא דבוק לשם הוי"ה יתברך, עד שמתהלך ד' בתוכו ממש. שכיון שגרם שאותיות שם הוי"ה ביחוד, הרי ראוי שיהא גם הוא "מבפנים", פירוש בבחינת ואתם הדבקים בד' אלקיכם.

והנה איתא במדרש (תנחומא בלק סימן יד) עה"כ (במדבר כג, כג) כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל גו', "ראתה עינו שישראל יושבין לפני הקב"ה כתלמיד לפני רבו לעתיד לבא, ושואלין ממנו כל פרשה ופרשה למה נכתבה כו', ומלאכי השרת שואלים אותן מה הורה לכם הקב"ה, לפי שאינן יכולין ליכנס למחיצתן". ויש לבאר שזו היא מדרגת "קראו לו שיכנם לפני ולפנים", שהאדם נעשה מרכבה לשכינה ומתהלך ד' בתוכו ממש, ולכן הם לפנים אף ממחיצת המלאכים, שהרי הם דבקים בו ממש, והוא מתהלך בתוכם.

ג. והנה, ענינו של עמלק היה זה לעומת זה, היפך מדריגת משה רבינו. ואמרו חז"ל (מדרש תהלים מ, י) "לא השם שלם כו' עד שיאבדו זכרו של עמלק, שנאמר (שמות יז, יו) ויאמר כי יד על כס י-ה מלחמה לד' בעמלק כו'". היינו שעמלק גורם שלא על כל דבר ודבר שישראל עושים יכתבו וירשמו עליו שמו של מלך, וממילא אינם זוכים שיאמר הקב"ה "קראו להם שיכנסו לפני ולפנים", היינו שיהיו דבקים בשמו יתברך בבחינת ואתם הדבקים בד' אלקיכם גו'.

ובזה יש לבאר מה שדרשו חז"ל (פרקי דרבי אליעזר פמ"ג א) עה"כ (דברים כה, יח) ויזנב בך כל הנחשלים אחריך, "שהיה עמוד הענן סובב אל מחנה ישראל כעיר מוקפת חומה, ולא היה צר ואויב יכול להגיע בהם, אלא שעמלק מזנב והורג את מה שאחרי הענן". כלומר, שאותם שהיה

העמוד סובב ומקיף עליהם, היינו שהיו דבוקים בשכינה הקדושה ששרתה עליהם בדמות הענן, לא היה צר ואויב יכול להגיע בהם. אך אלו שפלטן הענן, ונפרדו מאותיות שם הוי"ה ב"ה, היה כח לעמלק להכותם.

ובזה יש לבאר מה שאמרו חז"ל (מגילה יג, ב) "גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו". כי המן קטרג על ישראל "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד" (אסתר ג, ח), ר"ל שהם נפרדים משמו ית', ואינם דבקים בו, ועל כן חלילה "ולמלך אין שוה להניחם". אמנם ע"ז "הקדים שקליהן לשקליו", היינו השקלים שנדבו למשכן ויחדו בזה שמו יתברך [כמו שהזכרנו (תורה לל שב"ק פ' פקודי) דברי הרבינו בחיי שיסוד המשכן היה לחבר אותיות וא"ו ה"א], עד שאמר המלך קראו להם שיכנסו לפני ולפנים, שיהיו דבקים בשמו יתברך.

ד. והנה בשבת זה, שבת זכור, צריכים למחות את זכר עמלק. והיינו לעשות כל מעשה וכל פעולה באופן שיהא שם שמים נרשם עליה, שבזה ימחה קליפת עמלק. ואשרי הזוכה לזה לפעול בחיים לייחדא שמא דקוב"ה ביחודא שלים, שמעבודתו ישאר רושם בעולם, בבחינת "כי שם ד' נקרא עליו", ועי"ז יזכה שיאמר הקב"ה "כל הכבוד הזה עשה לי פלוני ואני מבפנים והוא מבחוץ, קראו לו שיכנס לפני ולפנים" בדביקות גמור. ויה"ר שיהא חלקנו בין ישראל שנקראו "יודעי שמך", שהם דבוקים לשמו יתברך ("ידע" מלשון חיבור ודביקות, כמ"ש (בראשית ד, א) והאדם ידע את חוה), וזוכים לזה על ידי שהם "לומדי תורתך לשמה", שעל כל דבר רושמים שמו של הקב"ה, וזוכים להיות לפני ולפנים אף ממחיצת המלאכים. ובמהרה נזכה למחיית עמלק ולגאולת ישראל, מברא עמיקתא לאגרא רמה, לעלות לציון ברנה בשמחת עולם על ראשינו, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

קנד

ליל שבת קודש פ' צו

א. צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו. וברש"י: אין צו אלא לשון זרוז מיד ולדורות, אר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כים.

ונראה שענין ה"כים" הוא רמז למחשבת אמונה של האדם. כי כמו פעולת הכים היא - שמטבעות מפוזרות יהיו מכונסים בו, ושם הם מצורפים על ידי הכים להיות להם שייכות ואיחוד ביניהם. כמו כן הוא במצוות השי"ת, אשר מצד מעשי המצוות, כגון תפילין, מזוזה וסוכה כו', הרי כל אחת היא בפנ"ע בלי שייכות זו לזו. אך מחשבתו של העושה את המצוות - מחמת אמונתו שהם ציווי השי"ת בתורתו הקדושה, היא המשוה אותם כולם לחטיבה אחת, בהיות כולם מצוות העשויים לקיים רצונו ית"ש. לכן מחשבת האמונה הוא ה"כים" בו מכונסים כל המצוות. ולזה אחז"ל (מכות כד, א) בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב, ד) וצדיק באמונתו יחיה. ואשר על כן הפוגם במחשבה זו בהרהור הלב, פוגם בצירוף ואיחוד שבין מצוותיו, ומפרידם זו מזו. וזה הנקרא "מקום שיש בו חסרון כים".

והנה קרבן עולה מכפר על הרהור הלב ומחשבת ע"ז, כראיתא במדרש (ויק"ר פ"ו ג): אמר רשב"י לעולם אין העולה באה אלא על הרהור הלב. א"ר לוי מקרא מלא הוא (יחזקאל כ, לב) והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים לשרת עץ ואבן. והנה הרהור הלב הרי היא פגם באמונה - אשר היא סיבת עשיית כל המצוות והמצרפם יחד, ועל

ידי זה גורם "חסרון כיס". ולכן יותר צריך הכתוב לזרז במקום זה, בקרבן עולה, שיש בו חסרון כיס.

ב. והנה נאמר בפרשתן בקרבן עולה (ויקרא ו, ד) "ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור".

ויש לפרש שרמוז בזה ענין הכפרה של קרבן עולה על הרהור הלב, דהנה כתיב במגלת אסתר (אסתר ד, א) "ותקרא אסתר להתך גו' ותצוהו על מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה". ואמרו בגמרא (מגילה טו, א) שמא עברו ישראל על חמשה חומשי תורה דכתיב בהו (שמות לב, טו) מזה ומזה הם כתובים. "ויצא התך אל מרדכי אל רחוב העיר אשר לפני שער המלך. ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו", ובמדרש (אסת"ר פ"ח ה) אמר להתך, אמור לה בן בנו של קרהו בא עליכם, הה"ד (דברים כה, יח) אשר קרך בדרך גו'.

ונראה שאסתר חששה "שמא עברו ישראל על חמשה חומשי תורה דכתיב בהו מזה ומזה הם כתובים", היינו שנאמר בהם (שמות שם, מז) "והמכתב מכתב אלקים הוא חרות על הלוחות", ודרשו חז"ל (שמו"ר פרשה לב פסקה א) מהו חרות, חירות מן גליות, חירות ממלאך המות. היינו שהלוחות "מזה ומזה הם כתובים", שגם על לב ישראל היו כתובים, וכמאמר הכתוב (משלי ג, ג) "כתבם על לוח לבך", ועל כן כתיבתן על הלוחות עשו רושם בלבבות ישראל כאילו נכתבו שם על לבם, ולכן נעשו בבחינת "חירות מן גליות, חירות ממלאך המות". וחששה אסתר שמא על ידי שהשתחוו לצלם (מגילה יב, א) "עברו ישראל על חמשה חומשי תורה דכתיב בהו מזה ומזה הם כתובים", היינו שהפסידו מעלה זו שהתורה נחקקה על לוחות לבם.

ועל זה ענה לה מרדכי "את כל אשר קרהו", היינו "אמור לה בן בנו של קרהו בא עליכם", כלומר, שכל מה שפוגמים ישראל הם רק בחינת מקרה ועראי מצד עמלק שבא עליהם "בן בנו של קרהו", אבל

כתב הלוחות נשארים חרוטים על לבם לעולם, ועדיין "מזה ומזה הם כתובים".

ובזה יש לפרש (אסתר ו, יג) "אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפל לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו", היינו אם אין בו אלא "מזרע היהודים" ונקי מכל השפעות אשר בא עליהם ע"י "בן בנו של קרהו", וכולו הוא רק "יהודי" - אינו מדבר בלשון הגויים, ואינו לובש כמלבושם, ואינו חושב מחשבותם כו', אז "לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו".

וזה י"ל בפרשתן "ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים", שאף הפוגם בהרהור הלב, אין פגמו ח"ו נוגע במה ש"מזה ומזה הם כתובים", אלא בחיצוניותו ומלבושיו הצואים. ולכך תיקונו - "ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים", ועי"ז יוציא את הדשן ואת הפסולת מחוץ למחנה, ויתקדש ויטהר עד שיתגלה השרש הטוב שבו.

ג. ובזה יש לפרש המדרש (הובא בחיים ושלום) "שאלו תלמידיו את רבי יוסי בן קיסמא אימתי בן דוד בא, אמר להם זאת תורת העולה", והוא תמוה. ויש לומר דכיון שקרבן עולה מכפרת על הרהור הלב במחשבת ע"ז, הרי ע"י קרבן העולה ולימוד תורת העולה שבים ישראל לאמונה בהשי"ת. וכיון שאמרו חז"ל (תנחומא בשלח סימן י) "אין הגליות עתידות להגאל אלא בשכר אמונה", לכן על שאלת "אימתי בן דוד בא", השיב ריב"ק "זאת תורת העולה", היינו לכשיתחזקו באמונה, ויתקנו כל מחשבה העולה על רוחם שהיו לא תהיה, כי על ידי האמונה תהיה הגאולה.

והנה אמרו חז"ל (שבת קיח, א) "המעגן את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים". ויל"פ דהמעגן את השבת בסעודות דמהימנותא, הרי האמונה מאחד ומצרף כל המצוות יחד, וזהו "נחלה בלי מצרים" [ועיין בתולדות יעקב יוסף (פ' חיי שרה) שכשעושה האדם המצוות באמונה זוכה

עי"ז לדביקות בו ית' וכולל במצוה אחת כל רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת, ע"ש]. ויהי רצון שנזכה לתקן מחשבותינו והרהורי לבנו לעבדו ית"ש בלב נאמן ובלב טהור, כמו שאנו מתפללים על זה בתפלות השבת "וטהר לבנו לעבדך באמת", ועי"ז נזכה שיתאחדו כל תפילותינו ותורתנו וכל מעשנו ליחוד שמו הגדול, ונזכה להטות שכם אחד לעבדו ית"ש, והעיקר שנעלה לציון ברנה כאיש אחד בלב אחד, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' צו

א. צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו. והנה במדרש (הובא בחיים ושלום): שאלו תלמידיו את רבי יוסי בן קיסמא אימתי בן דוד בא, אמר להם זאת תורת העולה. והוא פלא. וגם קושיית התלמידים צ"ב, דמה הקשו לו "אימתי בן דוד בא", הלא הקץ סתום וחתום, כדאמרינן בש"ס (סנהדרין צח, א) עה"כ (ישעיהו סג, ד) כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה, מאי יום נקם בלבי, ללבי גליתי לאברייי לא גליתי כו'.

והנה על תשובת ריב"ק זאת תורת העולה, יש לבאר באופן פשוט, שבקרא ד"זאת תורת העולה", יש ברמז תשובה לשאלת "אימתי בן דוד בא", ע"פ דברי האור החיים הק' שכתב לפרש "על המזבח כל הלילה עד הבקר", ד"כל הלילה שהוא זמן הגלות הנמשל ללילה כו', עד הבוקר, שהוא זמן שיריק עלינו כבודו ואתא בוקר, והזמן הוא אחר עבור ת"ק לאלף הששי, לפי מה שקדם לנו מדבריהם ז"ל (ב"ר פי"ט ה) כי יומו של הקב"ה אלף שנה, ומהשכל יהיו ת"ק ראשונה מדת לילה, ות"ק שניה מדת יום, והודיע ד' כי "עד הבוקר", כי בשיגמור ת"ק שנה בגלות עד הבוקר, שיהיה העליה, עיי"ש.

ב. אמנם יש לבאר עוד בזה, ע"פ המדרש (ויק"ר פ"ו ב) "זבחי אלהים רוח נשברה וגו' (תהלים נא, יט), משל למלך שהיה מהלך במדבר, ובא אוהבו וכברו בכלכלה אחת של תאנים וחבית אחת של יין, א"ל זה

כיבוד גדול (בתמיה), א"ל אדוני המלך לפי שעה כבדתיך, אבל כשאתה נכנס לתוך פלטין שלך אתה רואה כמה אני מכבדך, כך אמר הקב"ה לישראל "זאת תורת העולה, הוא העולה [שואל הקב"ה וכי זו עולה הראויה לכבודי], אמרו לפניו, רבון העולמים לפי שעה הקרבנו לפניך, אבל לכשתיטיב ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים (תהלים נא, כ) אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל אז יעלו על מזבחך פרים". ואם אדם עצמו שואל "היא העולה" אלא לפי שעה הקרבנו כו', אז אומר הקב"ה "זאת תורת העולה".

ונראה שלא רק בקרבן עולה הוא כן, אלא בכל עניני עבודת ד' כן הוא. שהמתפלל צריך לשאול את עצמו "היא תפלה" בתמיה, ולומר בלבו "זו לפי שעה", אבל "לכשתיטיב ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים, אז תחפץ זבחי צדק עולה וכליל גו'", ושם נעבדך ביראה. וזה ענין שאמרו חז"ל (ברכות ד, ב) "איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה", היינו שתפלתו סמוכה לגאולה, שמתפלל עכשיו תפלה הראויה רק לפי שעה, אבל מקבל ע"ע "לכשתיטיב ברצונך את ציון גו' אז תחפץ זבחי צדק עולה וכליל גו'". ועד"ז הוא גם בלימוד התורה שצריך לשאול עצמו "היא תורה", ולומר זו לפי שעה, אבל לכשתיטיב ברצונך את ציון כו' אז לא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ד' בלבד כו' (עיין רמב"ם סוף הל' מלכים).

ובזה יש לבאר הענין שכתב הרמב"ם (פ"א מהל' תפלה ה"ג) "והכל יהיו מתפללין נכח המקדש, וכן היה הדבר תמיד ממשה רבינו עד עזרא", ועיין כסף משנה (שם) שמקורו במשנתו של ר' אליעזר כו' שדורש (דברים ו, יג) את ד' אלקיך תירא ואותו תעבוד, "עבדהו בתורתו עבדהו במקדשו", כלומר להתפלל נכחו. וכן הוא בזהר (רעיא מהימנא ח"ב קמ, א) עה"כ (אסתר ה, א) "ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית נכח בית המלך", ובכל אתר המלך סתם דא קוב"ה, ותעמוד - אין עמידה אלא צלותא, נכח בית המלך - נכח בית המקדש, דכל ישראל צריכין לצלאה צלותא

דלהון לתמן למהוי נכח בית המקדש. ויל"פ דהיינו שבכל עבודה יאמר זו לפי שעה אבל פניו פונים למקדש כי לכשיבנה חומות ירושלים שם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות. וזהו "עבדהו בתורתו - עבדהו במקדשו", שכל עבודתו בתורה יהא עבודתו בצפייה למקדש כנ"ל.

ובזה יש לפרש (אסתר ו, יג) "אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפל לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו", היינו "אם מזרע היהודים מרדכי" שעובד ד' בעבודת היהודים שכל עבודתם הם רק כזריעה, בבחינת (תהלים קכו, ה) "הזרעים ברמעה", מפני שעל כל דבר הם שואלים "הוא העולה", ומקבלים ע"ע שזו רק לשעה כו', ועי"ז זוכים שאומר להם השי"ת "זאת תורת העולה", היינו ש"ברנה יקצורו", ומכח זכות זה "לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו".

ולפי"ז יש לבאר "שאלו תלמידיו את רבי יוסי בן קיסמא אימתי בן דוד בא", כלומר, בהיותם תלמידים של רבי יוסי בן קיסמא וקבלו תורתו הקדושה מפיהו, שאלו את עצמם "היא העולה" בתמיה, וכי כך צריכים לקבל תורה מפי רבי יוסי בן קיסמא, וזה פעל אצלהם צפייה וצמאון לגאולה קרובה עת "תיטיב ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים" שאז ילמדו תורה כראוי וכיאות, ומתוך כך שאלו "אימתי בן דוד בא". והשיב להם רבי יוסי בן קיסמא "זאת תורת העולה", כי מחשבתכם זו פועלת שכבר עכשיו תעלה תורתכם למעלה, שהרי על השואל בעצמו "הוא העולה", משיב הקב"ה "זאת תורת העולה".

ויהי רצון שבימי גאולה אלו דאדר וניסן נזכה לצפות לישועה האמיתית ולגאולה השלימה, ולהרגיש שכל עבודתינו היא רק לפי שעה, אבל לכשתיטיב ברצונך את ציון - שם נעבדך ביראה ובאהבה כראוי וכיאות, יראו עינינו וישמח לבנו בישועת ישראל כהרף עין, בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

קסא

ליל שבת קודש פ' שמיני, שבת פרה

א. ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל. ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת וגו' כי היום ד' נראה אליכם. ופירש"י: להשרות שכינתו במעשה ידיכם, לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה, וצ"ב.

ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ד' תעשו וירא אליכם כבוד ד'. ובמדרש (במדב"ר פי"ב ח): זה הדבר היא המילה, כמה דתימא (יהושע ה, ד) זה הדבר אשר מל יהושע. ופי' האור החיים הק' שהכוונה על מילת ערלת הלב, וכמפורש בסיפרא (שמיני מכילתא דמילואים מ"א) "אמר להם משה לישראל אותו יצה"ר תעבירו מלבבכם ותהיו כלכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום וכו', דכתיב (דברים י, טז) ומלתם את ערלת לבבכם וגו', ואם עשיתם זה וירא אליכם כבוד ד'". ומבאר האוה"ח הק' שערלת הלב הוא דבר המבדיל בין ישראל ובין אביהם שבשמים, וגם מרחיק אימתו מלבם, ולכן תלוי זה בזה, שצוה למול ערלת לבבם, ובזה יראה להם כבוד ד'.

ונראה לבאר עוד בזה, דהנה ראיית כבוד ד' - היא ראיה גם בעיני השכל. אמנם ערלת הלב פועלת שלא יוכלו לראות בראיה שכלית, שהרי ערלת הלב גורמת את היפך השכל, כדאיתא בתרגום אונקלוס עה"כ ומלתם את ערלת לבבכם, "ותעדון ית טפשות לבכון". ולכן אמר להם ש"זה הדבר אשר צוה ד' תעשו" שהיא מילת ערלת הלב, ואז יהיו לכם שכל ועינים הראוים לראות את ה"וירא אליכם כבוד ד'".

ב. והנה בפרשתן עה"כ (יא, מג) "אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השורץ, ולא תטמאו בהם ונטמתם בם", אמרו חז"ל (יומא לט, א) "אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם". ומבאר הרבינו בחיי (שם): יאמר "ולא תטמאו בהם" באכילתן בגוף, שאם תעשו כן "ונטמתם בם" בנפש. והמלה [ונטמתם] חסרה אל"ף שהוא לשון "טמטום". והטעם, שהלב מיטמטם באכילת דברים האסורים ואין רוח הקודש שורה בו ["שטומאה מטמטמת את הדעת ומרבה טפשיות באדם" (לשון הפסיקתא זוטרתא)]. ויתכן שנאמר, כי מפני שאות אל"ף מורה על היחוד והקדמות, על כן יחסר האל"ף מהמלה, לפי שהשכינה מסתלקת ממקום הטומאה והחטא, וכענין שכתוב (דברים כג, טו) כי ד' אלקיך מתהלך בקרב מחניך גו', ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך". הרי שכל טומאה וחטא גורם טמטום הלב וטפשות הדעת.

ולפי"ז יש לבאר דברי רש"י הנ"ל, "כי היום ד' נראה אליכם, להשרות שכינתו במעשה ידיכם, לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה". דהנה העובד ע"ז נטמא [ואפילו תקרובת ע"ז מטמאה באהל, כדילפינן בגמ' (ע"ז לב, ב) מקרא (תהלים קו, כח) ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, מה מת מטמא באהל אף תקרובת ע"א מטמאה באהל]. וע"כ שחטא העגל גרם להם טומאה. וכיון שנטמאו, הרי זה טימטם את לבם והעוירה את עיני שכלם, מראות את כבוד ד' בעת שיתגלה. וזהו שאמר שכיון שהיום ד' נראה אליכם, לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה, יען שעד שלא יכופר להם העון ויטהרו, אי אפשר שישיגו ראיית ד' הנראה להם.

ג. והנה שבת זה הוא "שבת פרה". ואיתא ברש"י (מגילה כט, א) בשם הירושלמי: בדין הוא שיקדים החודש לפרשת פרה, שהרי בא' בניסן הוקם המשכן, ושני לו נשרפה הפרה, ומפני מה הקדימוה, שהיא טהרתן של ישראל". ויש לומר בזה, דהנה ראש חודש ניסן, הוא יום השמיני,

אשר נאמר בו "כי היום ד' נראה אליכם". וענין זה נשאר בנצחיות, אשר בכל שנה ושנה בחודש ניסן הוא זמן התגלות השכינה בארץ, ועל כן צירוף שם הוי"ה של חודש ניסן הוא הוי"ה כסדרן, יוצא מהכתוב (תהלים צו, יא) ישמחו השמים ותגל הארץ, ובו בחודש זכו ישראל ל"מורא גדול זו גילוי שכינה", ו"נגלה עליהם מלך מלכי המלכים ונאלם". ולכן צריך שתקדים פרשת פרה "שהיא טהרתן של ישראל" לפרשת החודש, כי כדי שיוכלו ישראל לזכות לגילוי שכינה, כל דור ודור לפי מדרגתו, צריכים קודם להסיר טמטום הלב, על ידי הטהרה, ואז יזכו לעינים הראויים לראות ה"מורא גדול". וכן יהיה לעתיד לבוא, שמקודם יזכו ישראל לטהרה, כמ"ש (יחזקאל לו, כה) "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם גו'", ורק אח"כ (שם) "והסרותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר".

ד. ונראה שמה שענין פרה אדומה היא גזירת הכתוב אשר "גזרה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה", הוא משום שעד שלא תתקיים הנבואה (זכריה יג, ב) ד"ואת רוח הטמאה אעביר מן הארץ", הטומאה מטמטמת את דעת העולם, ועל כן לא ניתן להשיג ענין פרה אדומה בעולם הזה. ורק לעתיד לבא יתגלה סוד חוקת הפרה, כדאיתא במדרש (במדבר רבה פי"ט ו) "כתיב (זכריה יד, ו) והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון, דברים המכוסין מכם בעולם הזה עתידים להיות צופים לעולם הבא, כהדין סמיא דצפי דכתיב (ישעיה מב, טז) והולכתי עורים בדרך לא ידעו". היינו שאז יבוטל טמטום הלב מכל וכל, ואזי יגלה ד' את סודות הפרה, ו"דברים המכוסין מכם בעוה"ז עתידים להיות צופים לעולם הבא". ומה שתהיה הראיה "כהדין סמיא דצפי" בבחינת "והולכתי עורים בדרך לא ידעו", היינו שלא תהיה בעולם ראיה אחרת, רק את מה שהשי"ת מראה, וילכו רק ע"י הולכת ד' ולא בראיה עצמית, שזו באמת הראיה בעת שאין הלב מטומטם.

והנה בשבת, אשר מעין עולם הבא יום שבת מנוחה, מאיר כבר ניצוץ מאותו האור, אשר רואים בו "כהדין סמיא דצפי", ומתגלה בו מעין האור יקרות וקפאון (ובזה מובן מה ששני מצוות אלו "שבת ופרה", נצטוו יחד במרה, כי ע"י השבת ניתן להשיג ענין פרה). וזהו שאמרו חז"ל (שבת קיח, א) "המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים", היינו שזוכה לאור של לעתיד לבוא אשר עליו נאמר "והולכתי עורים בדרך לא ידעו", כי ה"מצרים" הם ענינים המכסים אותו האור בעולם הזה, והמענג את השבת זוכה ל"נחלה בלי מצרים", שגם "דברים המכוסין ממנו בעוה"ז ועתידים להיות צופים לעולם הבא", זוכה להשיג גם בעוה"ז.

והנה כל שבת הוא מסוגל לטהר נפשות ישראל, עד שאנו אומרים בכל תפלות השבת "וטהר לבנו לעבדך באמת". אך שבת זו הוא מיוחד להיות "טהרתן של ישראל" ע"י קריאת פרשת פרה, וההפטורה דנבואת יחזקאל (לו, כה) "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם". ויהי רצון שתשרה עלינו רוח טהרה, ונזכה להתגלות אורות הנעלמים דפרשת פרה, אשר עתידים להגלות בעת שתתגלה השכינה לעיני כל חי, ונתברך בכל מילי דמיטב, ולזכות לקבל פני משיח צדקנו בביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' שמיני, שבת פרה

א. ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל. ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח וגו'. וברש"י: שהיה אהרן בוש וירא לגשת, אמר לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת. וצ"ב דהא מה שהיה אהרן בוש וירא לגשת הוא משום שייכותו לחטא העגל, ומה השיבו משה רבינו "למה אתה בוש לכך נבחרת".

וביותר קשה, דהרי במצות פרה אדומה (במדבר יט, ד) נאמר "ונתתם אתה אל אלעזר הכהן", ופי' רש"י (שם כב) "לפי שאהרן עשה את העגל, לא נעשית עבודה זו על ידו, שאין קטיגור נעשה סניגור", ומ"ש הכא דאמר לו משה רבינו "למה אתה בוש לכך נבחרת".

עוד צריך ביאור, דבפרשתן נאמר "ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת וגו' כי היום ד' נראה אליכם", ופירש"י "להשרות שכינתו במעשה ידיכם, לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה". הרי שבקרבנות הללו נכפר להם חטא העגל. וכן פי' רש"י לעיל (שמות לח, כא) "משכן העדת, עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל, שהרי השרה שכינתו ביניהם". ואילו בפרשת פרה אדומה (במדבר יט, כב) הביא רש"י מימודו של רבי משה הדרשן שפרה אדומה, הוא "משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך, אמרו תבא אמו ותקנח הצואה, כך תבא פרה ותכפר על העגל". וקשה דכיון שכבר ויתר להם הקב"ה על מעשה העגל, שהרי השרה שכינתו ביניהם, מה צריך עוד ש"תבא פרה ותכפר על העגל".

ב. ונראה, דהנה ידוע שבאמת לא חטא אהרן כלל במעשה העגל, כי כוונתו במה שעשה היתה לטובה, להציל את ישראל מעון חמור (ע"ז אור החיים הק'). [ואפילו על ישראל אמרו חז"ל (ע"ז ד, ב) לא היו ישראל ראוין לאותו מעשה, דכתיב (דברים ה, כו) מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים, אלא כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה.] והביאור בזה, שבאמת בעולמות העליונים, שהם עולמות המחשבה, לא פגם אהרן כלל, כיון שמחשבתו לטובת ישראל ולכבוד שמים. והקלקול הוא רק בעולם הזה, שהוא עולם העשיה, כיון שמצד המעשה הרי סכ"ם עשה מה שעשה וישראל השתחוו לעגל. לכן כל שהעולם נעלה יותר כן נקטן פגם העגל, וכל שהעולם ירוד ונמוך כן גדל הפגם והקלקול.

והנה בעולמות העליונים ביותר לא מגיע הפגם כלל, כי שם העיקר מה ש"לא היו ישראל ראוין לאותו מעשה כלל", ואדרבה שם יש בידם זכות שנתנו "פתחון פה לבעלי תשובה". ועל זה נאמר "מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים", שהרי שם תלוי הכל בכוונת הלב. רק במשכן ששם "ירדה שכינה בתחתונים" היו צריכים לכפרה. וז"ש רש"י "כי היום ד' נראה אליכם, להשרות שכינתו במעשה ידיכם, לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה", כלומר כיון שהשכינה יורדת לשרות בעולם הזה, לכך צריך כפרה ותיקון, כי לערך ירידתה במשכן החטא ניכר יותר.

אמנם, מה שבקרבנות הללו נכפר להם החטא, הוא רק לפי ערך גודל מעלת מקום המשכן, שאף שהוא נמצא בעולם-הזה הרי הוא מקום נעלית יותר, ולזה מהני כפרת הקרבנות. אבל בשאר העולם ששם הפגם גדול ומאום ביותר, לא די בכך, ולזה צריך למצות פרה אדומה, ש"תבא אמו ותקנח הצואה, תבא פרה ותכפר על העגל".

ג. וביותר נראה לבאר בזה דקרבנות הללו כיפר רק לפי ערך מדריגת המשכן, ואילו פרה אדומה מועיל גם על שאר העולם. דהנה איתא

במדרש (ויק"ר פי"א ז) "כל ז' ימי המילואים היה משמש בכהונה גדולה וכסבור שלו היא, בשביעי אמר לו, לא שלך היא אלא של אהרן אחיך היא, הה"ד ויהי ביום השמיני". והביאור בזה נראה, דהנה מספר שבעה הוא חשבון הנמצא בהרבה מצות שבתורה, כגון מצות שבת (מקודש בימים) ושמיטה (בשנים) ויובל (בשמיטות). גם ימי הפסח והסוכות הם שבעה, וכן ימי האבילות והשמחה. והיינו כי הכל ירמוז לשבעת ימי בראשית. אך רוב עניני המשכן והמקדש סובבים על חשבון שמונה, שהרי בגדי כהן גדול היו שמונה כו', וכן בושמי שמן המשחה והקטרת היו ג"כ שמונה, גם הבדים היו שמנה, גם הקרבנות שהיו מקריבים לא הוכשרו ליקרב כי אם אחר שמנה ימים, גם השיר שהיו הלוים אומרים על הקרבנות היו משמונה לחנין [כלי זמר] (עיין רבינו בחיי בפרשתן).

ויבואר על פי מש"כ במהר"ל (חידושי אגדות פ"ב דשבת) שהנהגת הטבע הוא תחת מספר שבעה, כי השבעה - ימי הטבע שבהם נברא עולם הטבעי, ולפיכך מה שלמעלה מן הטבע הוא תחת מספר שמונה - למעלה ממספר שבעה. ועל כן היה רוב עניני המשכן ע"פ מנין שמונה, כי המשכן והמקדש - מקום השראת השכינה, הוא למעלה מגדרי הטבע והעוה"ז. וכדתנן (אבות פ"ה מ"ה) עשרה נסים נעשו לאבותינו בביהמ"ק.

והנה ענין משה רבינו, שנאמר בו (שמות יט, טו) "ירד משה מן ההר אל העם", הוא להיות מקומו בתוך בני ישראל, אשר המה בעולם הזה. ומהאי טעמא "כל שבעת ימי המילואים היה משמש בכהונה גדולה", שבמשך הז' ימי מילואים היה המשכן שיך לעניני עולם הזה, ולכן שימש משה רבינו בכהונה גדולה. אך "ויהי ביום השמיני" שהוא למעלה מן הטבע, "קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל", ומסר להם עניני המשכן והמקדש, שכן הוא עבודתו של משה רבינו רעיא מהימנא, להיות רועה נאמן לעדתו, ולהיות מקומו אצל כל ישראל בכל מקום שהוא, ואשר על כן עבודתו הוא דוקא תחת מספר שבעה ולא למעלה הימנו.

והנה בפרה אדומה היה כל ענינה בשבעה, כמו שדרשו במדרש (במ"ר פי"ט ב) "מזוקק שבעתים" על הפרה, שיש בה "משבעה שבעה", שבע פרות, שבע שרפות, שבע הזיות, שבע כבוסין כו'. ואשר על כן ענינה שיך למשה רבינו, כמו שדרשו חז"ל עה"כ (במדבר יט, ב) ויקחו אליך פרה אדומה גו', לעולם היא נקראת על שמך, פרה שעשה משה במדבר (הובא ברש"י שם), והבן.

ד. ולפי"ז יובן, שפרה אדומה מכפרת על פגם חטא העגל בעולם הזה שבו הפגם גדול ביותר, כיון שהנהגת עולם הזה הוא הנהגה טבעית - מספר שבעה, לכן "תבא פרה" ש"יש בה משבעה שבעה", "ותכפר על העגל" בעולם הזה הטבעי. אבל במשכן שענינה למעלה מן הטבע - מספר שמונה, "הקרבנות הללו באין חובה ליום זה" - "יום השמיני", לכפר על פגם העגל לפי ערך מעלת המשכן.

ובזה יתבאר, למה ביום השמיני אמר משה לאהרן "למה אתה בוש לכך נבחרת", ואילו למצות פרה לא הוכשר אהרן ממעם דאין קטיגור נעשה סניגור. דפרה אדומה שכפרתה בעולם אשר הוא במנין שבעה, שם הוי העגל קטרוג, ולכן נאמר אין קטיגור כו'. משא"כ במשכן ד' שהוא בחי' "שמיני", למעלה מעולם העשיה, שם העיקר היא כוונת הלב, וכיון שהיתה כוונת לבו לטובת ישראל להצילם מהחטא, אין בזה הפסול דאין קטיגור נעשה סניגור, ואמר משה לאהרן "קרב אל המזבח".

וזה שפי' רש"י "שהיה אהרן בוש וירא לגשת", שהיה רואה את המזבח כתבנית שור (עיין רמב"ן בפרשתן), והיה מתירא ממנו, "אמר לו משה למה אתה בוש", כלומר, במדריגה זו של משכן של יום השמיני, שלמעלה מעולם העשייה - למה אתה בוש, הרי "לכך נבחרת" דייקא, אהרן ולא משה, כיון שהוא "ביום השמיני" שלמעלה מגדרי הטבע, ובמדריגה זו לא שיך כלל לומר בזה אין קטיגור נעשה סניגור.

ה. והנה שבת זו, שבת פרה, היא השבת שהיא "טהרתן של ישראל", שבה נטהרין ישראל מכל שבעה קליפות הטומאה, בבחינת (ויקרא כג, טו) שבע שבתות תמימת תהיינה, וגם היא הכנה ל"יום השמיני" הוא ראש חודש ניסן, חודש אשר ישועות בו מקיפות. ויהי רצון שנזכה ליטהר מכל סיג ופגם, להיות ראוים לחוג את חג הפסח בטהרה, ונזכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר המזבח לרצון, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' תזריע, שבת החודש

א. אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא. וביום השמיני ימול בשר ערלתו. ובמדרש (ויק"ר פי"ד א) אשה כי תזריע הה"ד (תהלים קלט, ה) אחור וקדם צרתני גו', אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית ואם לאו אומרים לו יתוש קדמך, וצ"ב.

ונראה, דהנה אמרו חז"ל (יומא עב, ב) "זכה נעשית לו סם חיים כו'", ופירש"י "זכה - ללמוד לשמה ולקיימה". וכן מדוייק בלשון התנא שזוכה קאי על הלומד תורה לשמה, דתנן (אבות פ"ו מ"א) "כל העוסק בתורה לשמה - זוכה לדברים הרבה" [ויתפרש "זוכה" מלשון "שמן זית זך" (שמות כז, כ), היינו בלי שמרי"ם ופניות]. והנה תנן התם, על הזוכה ולומד תורה לשמה, ש"כל העולם כולו כדאי הוא לו", והתורה "מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים".

וזהו ש"אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית", שכיון שזכה ללמוד תורה לשמה ולקיימה בלי פניות, הרי הוא גדול ומרומם "על כל המעשים", וזהו שאומרים לו "אתה קדמת למעשה בראשית". ואע"פ שהאדם נברא רק ביום הששי, מ"מ כיון שהוא גדול ומרומם על כל המעשים, הרי הוא למעלה אף מן הזמן, והבן.

ובזה נראה לפרש מאה"כ (שמות יב, יא) ואכלתם אתו בחפזון פסח הוא לד'. ופירש"י "הקרבן הוא קרוי פסח, על שם הדלוג והפסיחה, שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים כו', ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים". ותמוה מה שסיים רש"י בחיוב עבודה לשם

שמים, דמאי שייטי' לענין הדלוג והפסיחה. ולפי דברינו י"ל, שהדילוג והפסיחה "שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים", מראה על בית ישראל שהוא גדול ומרומם "על כל המעשים", אשר זוכה לזה רק העוסק בתורה ובמצוות לשם שמים. ועל כן הוא מחייב ב"ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים".

ב. והנה שבת זו היא "שבת החודש", על שם שבו קוראים פרשת (שמות יב, ב) החדש הזה לכם ראש חדשים. והנה אמרו במדרש (שמו"ר פמ"ו א) החדש הזה לכם ראש חדשים, הה"ד (שה"ש ב, ח) קול דודי הנה זה בא גו' קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך, אמר לפניו רבון העולמים ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד, ועדיין לא שלמו, אמר ליה כבר שלמו, שנאמר (שם שם, יא) כי הנה הסתיו עבר, מיד גלו הצדיקים את ראשיהם שהיה מכוסה, שנאמר (שם שם, יב) הנצנים נראו בארץ אלו הן שבטו של לוי שהיו צדיקים כולן כו', כיון שראה הקב"ה כך אמר (שם) עת הזמיר הגיע, הגיע זמן של לוים לומר לפני שירים ומזמורים.

וי"פ, שכשישראל הם במדרגת "מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים", הרי הם למעלה מן זמן הטבעי, ואז לא שייך לשאול שעדיין לא שלמו הזמן של ארבע מאות שנה. והאיך זכו ישראל למדרגה זו, לזה אמר "מיד גלו הצדיקים את ראשיהם כו' אלו הן שבטו של לוי שהיו צדיקים כולן כו'", היינו שבזכות שבטו של לוי העוסקים בתורה לשמה, זכו ישראל להנהגה שהיא למעלה מן הטבע ולמעלה מן הזמן. ואשר על כן לא נקבעים השנים בחשבונות של דרכי הטבע, וכבר "עת הזמיר הגיע", ש"הגיע זמן של לוים לומר לפני שירים ומזמורים".

ובזה יובן מה שהקדים ציווי דקידוש החודש ליציאת מצרים. כי במצוות קידוש החודש ניתנו הזמנים הטבעים תחת יד ישראל, כידוע מהירושלמי (כתובות פ"א ה"ב). והיינו שכל העולם כדאי הוא לישראל, ולכן הם גדולים ומרוממים על כל הבריאה כולה. ובכח זה בטל זמן הטבעי

לבית דין הגדול - הם לומדי התורה לשמה. ואחר שניתן תחת שליטת ישראל, ציווה להם (שמות יב, ג) בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבת שה לבית, שכבר שלמו הד' מאות שנה, ו"עת הזמיר הגיע".

ג. ומדרגה זו של "מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים" היא "נחלה בלי מצרים", שזוכה לה "המענג את השבת" (שבת קיח, א), שהרי אין גבול ומיצר הטבעי מגביל אותו. והביאו ראי' לזה (שם) ממה שנאמר (ישעיה נח, יד) "אז תתענג על ד' והרכבתיך על במתי ארץ גו'".

ויהי רצון שנזכה בשבת החדש לגדול ולהתרומם על כל המעשים, ונזכה ל"קול דודי הנה זה דופק", שהקב"ה יעורר את ישראל להתכונן לגאולה ע"י תשובה ומעשים טובים, כמו שדורש במדרש (שם) עה"כ (שה"ש שם, יג) "התאנה חנטה פגיה", אלו הצדיקים והישרים, "והגפנים סמדר נתנו ריח", אלו הבינונים שעשו תשובה, מכאן ואילך "קומי לך רעיתי יפתי ולכי" גו', "עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו". וחודש זה, הוא ה"חודש אשר ישועות בו מקיפות" (יצר לשבת החודש), "ישועות" - לשון רבים, שחודש הזה מסוגל לכל ישועות ישראל, ברו"ג ובכל משאלות לבנו. והעיקר שנזכה להגאל השתא בעגלא ובזמן קריב, שהרי בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל (ראש השנה יא, א), בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' תזריע, שבת החודש

א. אשה כי תזריע וילדה זכר גו'. נראה שיש בפסוק זה רמז לענין שבת זו, שבת החודש, שבו קורין (שמות יב, א) ויאמר ד' גו' בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם ראש חדשים גו'.

הנה לכאורה צ"ב למה הקדימה התוה"ק לצוות על קידוש החודש עוד בהיותם בארץ מצרים. והנה על הפסוק בראשית ברא אלקים כתב רש"י "א"ר יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל ומה טעם פתח בבראשית". ובאמת יש להבין, מה ענין מצות קידוש החודש שתהא היא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, עד שהיה צריך להתחיל בה התורה.

ונראה, דהנה ענינה של מצות קידוש החודש הוא להראות את אמונתינו בבורא עולם, כמו שכתב הרבינו בחיי (פרשת בא) בענין מצות קידוש החודש ש"ידוע כי כשיראה האדם הלבנה בחדושה ומברך עליה, הנה הוא מעיד על חידוש עולם שהוא עיקר האמונה, ומודה על אלוקותו של יוצר בראשית שחדש עולם, כשם שמחדש הלבנה בכל חדש וחדש". והנה ברמב"ן (עה"ת בראשית א, א) כתב ש"צורך גדול להתחיל התורה בבראשית ברא אלקים, כי הוא שורש האמונה, ושאינו מאמין בזה וחושב העולם קדמון, כופר בעיקר ואין לו תורה כלל". ובזה תתבאר קושיית רבי יצחק "לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם כו' שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל ומה טעם פתח בבראשית", היינו שבכלל המצוה של "החודש הזה לכם" שהיא מצוה ראשונה

שנצטוו בה ישראל, נכלל עדות על חידוש עולם ש"בראשית ברא אלקים", ואם כן מאי טעמא פתח בבראשית.

והנה ביסוד האמונה בבורא עולם, אמרו חז"ל ש"אנכי ולא יהיה לך ברבור אחד נאמרו" (במד"ר פי"א ז), והיינו שתרי חלקי אמונה תלויין זב"ז, שאי אפשר להאמין ב"אנכי ד' אלקיך" אלא בקיום "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", ועד"ז להיפך, לא יתכן קיום ד"לא יהיה לך", אלא באמונת "אנכי ד' אלקיך". וי"ל שזהו השייכות בין הני תרי המצוות ד"קידוש החודש" ו"קרבן פסח" (ששניהם ניתנו לישראל קודם שיצאו ממצרים). דהנה "קידוש החודש" הרי היא ענין האמונה ב"אנכי ד' אלקיך", שמאמין בחידוש העולם ע"י יוצר בראשית, כנ"ל. וענין קרבן פסח ענינה קיום הציווי (שמות כ, ג) ד"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני גו'". כי על ידה ביטלו עבודה זרה של מצרים, שהיו עובדים למזל טלה, כמו שנאמר (שמות יב, כא) "משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם", ודרשו חז"ל (שמו"ר פמ"ו) "משכו ידיכם מעבודת כוכבים, ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח". ולכן ציווה מצות "קידוש החודש" - אמונת "אנכי ד' אלקיך", ועמו ציוה מצות קרבן פסח - קיום מצות "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני גו'", כי "אנכי ולא יהיה לך - ברבור אחד נאמרו".

ב. עוד י"ל בזה, דהנה במצות קידוש החודש אמרו חז"ל (סנהדרין מב, א) כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה, כתיב הכא החדש הזה, וכתיב התם (שמות טו, ב) זה א-לי ואנוהו. וצ"ב, דמה ענין "זה א-לי ואנוהו", שהיא ראיית השכינה בגילוי גדול כל כך עד שכל אחד ואחד מראה באצבעו ואומר זה א-לי ואנוהו (שמות רבה פכ"ג טו), לקבלת פני השכינה דקידוש החודש, אשר לכאורה אין בו גילוי שכינה.

ויש לבאר ע"פ מש"כ עוד הרבינו בחיי (שם) "ואמרו כי גוון השחרות הנמצא בה (בלבנה), הוא מענין מתאבלת על ישראל המונים ללבנה כשהם שרוים בגלות, ועל זה אמר שלמה (שה"ש ו, י) יפה ללבנה

ברה כחמה גו', נתן היופי ללבנה כו', וממה שהזכיר בחמה ברה, אתה יכול להביא שאין הלבנה ברה, ואל תתמה בזה, שגם השכינה, שהיא כח הלבנה, היא שורה עמהם בגלות ומצטערת בצרתם, שנאמר (ישעיה סג, ט) בכל צרתם לו צר". הרי שהרואה בעיני התורה הקדושה ובעיני חז"ל, רואה בגוון השחור הנמצא בלבנה ראיה ממשית בעיניו שהשכינה מתאבלת עם ישראל בהיותם בגלות, ולהמאמין באמונה שלימה, היא ראיה ממש כראיית "זה א-לי ואנוהו".

ועפ"ז יש לבאר הגמרא (ראש השנה כה, א) "אמר ליה רבי לרבי חייא, זיל לעין היטב וקדשיה לירחא, ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקים". היינו שהמעיין היטב בלבנה, רואה בה עצמה הסימן ש"דוד מלך ישראל חי וקים", שהרי מה שנראה בה שתמיד מתאבלת השכינה עם ישראל על גלותן, הרי הוא משום "שאין אדם מקבל תנחומין על החי" (כפרש"י עה"כ (בראשית לז, לה) וימאן להתנחם), וא"כ מהלבנה עצמה ניכר סימנא ש"דוד מלך ישראל חי וקים", כי לכך השכינה מאנה להנחם.

ג. והנה מבואר בזהר (ח"ב מ, ב) שבשעה שישראל מספרים ביציאת מצרים, "כניש קוב"ה לכל פמליא דיליה, ואמר לון זילו ושמעו סיפורא דשבחא דילי דקא משתעו בני וחדאן בפורקני, כדין כולהו מתכנשין כו' ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא דחדאן בחדוא דפורקנא דמאריהון כו'" [הקב"ה מכנם כל פמליא שלו, ואומר להם לכו ושמעו ספור השבח שלי שמספרים בני ושמחים בגאולתי, מיד מתכנסים כולם כו' ומשבחים אותו על העם הקדוש שיש לו בארץ "השמחים בשמחת הגאולה של רבונם"]. ויש לדקדק בלשון הזהר, שלא אמר "בחדוה דפורקנא דילהון דפריק לון מאריהון", אלא "בחדוה דפורקנא דמאריהון" (עיין בני יששכר מאמרי חדש ניסן מאמר ד' דרוש א ע"ד הדדוש). והיינו שאין העיקר אצלם מה שהם נגאלו מגלות מצרים, אלא הם "שמחים בשמחת הגאולה של רבונם", שהרי אף הוא נגאל עמהם.

וזה שהקדים מצות קידוש החודש לקרבן פסח, שעוד לפני שיקיימו המצוה של קרבן פסח, בעת שיתכוננו לצאת ממצרים, יקיימו מקודם מצות קידוש החודש, שעל ידה יכירו במראה הלבנה בריאה ברורה בעיניהם שכל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם, ובחג הפסח זמן הגאולה יעלו את השכינה על ראש שמחתם, ויהיו "שמחים בשמחת הגאולה של רבונם".

ד. ויאמר עוד בזה, ע"פ מה שאמרו חז"ל (שמו"ר פכ"ג יא) כל השירות שנאמרו בעולם לשון נקבות, לומר מה הנקבה הזאת מתעברת ויולדת וחוזרת ויולדת, כך הן הצרות באות עליהן, והיו אומרים שידות בלשון נקבות, לכך עמדו בבל ומדי ויון ואדום ושיעבדו את ישראל. אבל לעתיד לבוא אין עוד צרות בו כו', באותה שעה אומרים שיר לשון זכר שנאמר (תהלים צח, א) שירו לד' שיר חדש. וי"ל שזהו שהקדים קידוש החודש לגאולת מצרים, שכיון שגאולת מצרים היא רק בכלל "שירות שנאמרו בעולם לשון נקבות", לזה הקדים "קידוש החודש", שבה רואין איך שהשכינה מתאבלת על גלות ישראל, והיא סימן ל"דוד מלך ישראל חי וקים", ושעוד יגאלו גאולת עולם ויזכו ל"שיר חדש" על ידי גאולת דוד מלך ישראל. וכיון שהיא הגאולה העקרית, גם תכלית יציאת מצרים וקרבן פסח, היא "להביא לימות המשיח" בגאולת עולם.

ורמז לזה י"ל בפרשתן, "אשה כי תזריע", שהן הגאולות הראשונות אשר המה רק כנקיבה, "וילדה זכר", על ידן סופן של ישראל להושע בגאולה ששוב אין עוד צרות, בחינת שירו לד' שיר חדש, לשון זכר.

ויהי רצון שהרחמן הוא יחדש עלינו את החודש הזה לטובה ולברכה, ונזכה להגאל בו בגאולת עולם, שהוא החודש אשר "ישועות בו מקיפות", רמז לגאולה העתידה שנאמר בה בנבואה (זכריה ו, יב) ואני אהיה לה נאום ד' חומת אש סביב, ואין ישע אלא ימות המשיח (תנא דבי

אליהו רבא כה ה) ו"כאשר שמענו כן עוד נחזה", בביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' מצורע, שבת הגדול

א. זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו והובא אל הכהן גו', וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע. ויש להבין, למה תלוי טהרת ורפואת המצורע דוקא בראיית כהן.

והנה עה"כ (לקמן יד, ד) "ולקח למטהר שתי צפרים גו'", פירש"י (והוא מהגמ' ערכין טו, ב) "לפי שהנגעים באין על לשון הרע כו' לפיכך הוקקו לטהרתו צפרים". ועד"ז אמרו חז"ל (שם) עה"כ (שם יג, מו) בדד ישב גו', "הואיל והוא הבדיל בלשון הרע בין איש לאשתו ובין איש לרעהו, אף הוא יבדל". אך עה"כ (שם יד) ועץ ארז וגו', פי' "לפי שהנגעים באין על גסות הרוח, מה תקנתו ויתרפא ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב", וצ"ב.

ב. ונראה, ע"פ מה שכתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (במאמרי חודש תשרי מאמר ד אות ו) "מה דמקובל בידינו מאת תלמידי הבעש"ט זללה"ה (ועיין בספר תולדות יעקב יוסף פ' פקודי ששטע ענין זה מהבעש"ט זי"ע עצמו) שאפילו הצדיק, כשרואה איזה עבירה באיזה אדם, הנה זה ודאי אינה במקרה, ולמה הזמין השי"ת אשר הוא יראה אותה העבירה, על כרחך הוא שיש בידו גם כן שמץ מה מרוגמת אותה העבירה, והראוהו מן השמים, בכדי שיפשפש במעשיו". ולפי"ז מובן, דכשמזדמן לאדם לראות עבירה אצל אחר, הרי השפל ועניו בעיניו, לא יספר אחריו לשון הרע, כי ידע שיש בידו גם כן שמץ מה מרוגמת אותה העבירה, ורק הגם רוח - שאינו רואה בעצמו שום פגם, הוא שמספר לשון הרע על אחרים. ולפ"ז

א"ש מה שהנגעים באים על שניהם, על לשון הרע ועל גסות רוח, כי המספר לשון הרע על אחרים ע"כ יש בו גסות הרוח.

ג. והנה מדתו של הכהן - זרע אהרן, היא מדת ה"שלום", כמשאחז"ל (אבות פ"א מ"א) הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום כו'. וגם עבודתם בברכת כהנים, היא לברך את ישראל במדת השלום, כמ"ש (במדבר ו, כו) "וישם לך שלום". וזהו שאומרים הכהנים בנוסח הברכה "אשר קדשנו בקדשתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה". ומקשים העולם, דמנין שנצטוו לברך "באהבה". אך י"ל שהכוונה "לברך את עמו ישראל - באהבה", היינו שזוהי ברכתם שמברכים את ישראל, שתשרה אהבה ושלום ביניהם. ולכך מצינו בברכת כהנים, שאף שנאמר (שם כד) "כה תברכו את בני ישראל אמור להם", בלשון רבים, מ"מ עצם הברכה היא בלשון יחיד "יברכך ד' וישמרך גו'". וי"ל שזו עצמה היא הברכה, שתשרה אהבה בין כל ישראל עד שיהיו כולם כאיש אחד ובלב אחד.

ובזה יש לבאר למה צוותה התורה שביום טהרתו של המצורע "והובא אל הכהן", שדוקא הכהן שמדתו "שלום", היפך מדת המצורע אשר "הבדיל בלשון הרע בין איש לאשתו ובין איש לרעהו", הוא צריך שיראה אם "נרפא נגע הצרעת מן הצרוע", כי רק הכהן יכול להכיר אם נרפא נגע הצרעת "מן הצרוע".

ד. והנה שבת זו נקרא "שבת הגדול". ובטעמא דמילתא איתא בטור (או"ח סי' תל), "לפי שנעשה בו נס גדול, שפסח מצרים מקחו בעשור כו' שהיה אז בשבת, ולקחו להם כל אחד שה לפסחו וקשר אותו בכרעי מטתו, ושאלום המצריים למה זה לכם, והשיבו לשחטו לשם פסח במצות השם עלינו, והיו שניהם קהות על ששוחטין את אלהיהן ולא היו רשאין לומר להם דבר, ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול". וצ"ב

למה נקרא זה "נם גדול" יותר משאר נימים שהיו במצרים. ולמה בגלל אותו נם הגדול קראו עצם השבת בשם "שבת הגדול".

וי"ל, דהנה במה שכתב המור "שהיו שיני המצרים קהות ולא היו רשאין לומר להם דבר", נראה לפרש דהיינו שלא היו רשאים לקטרג בפיהם על ישראל לומר "הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז". והטעם לזה י"ל, שהרי אמרו חז"ל (תנחומא צו ז) "גדול השלום שאפילו ישראל עובדין ע"ז, ועושין חבורה אחת, אין מדת הדין נוגעת בהם". ולזה נצטוו במצות קרבן פסח (שמות יב, ד) "ולקח הוא ושכנו הקרב אל ביתו", שיאכלוהו ב"חבורה אחת", ויעמוד להם זכות זה של "גדול השלום" שלא תוכל "מדת הדין לנגוע בהם". ומשום זה "כשיצאו ישראל ממצרים כרתו ברית לעשות חסד זה עם זה" (עיין שער יששכר מאמר אגרתא דפסחא אות יב). ולכן נקרא זה "נם גדול", שבזכות ש"גדול השלום כו'" הוא שנעשה להם נם זה.

ומה שזכו ישראל אז לבחינת האחדות ומדריגת השלום - לקיים מצות קרבן פסח ב"חבורה אחת", י"ל שהוא בא מכח קדושת השבת, שבשבת הקב"ה פורם על עמו ישראל "סוכת שלום". ו"כגונא דאנון מתיחדין לעלא, אוף הכי איהי אתיחדת לתתא ברזא דאחד" (זהר ח"ב קלה, א). ולכן הוא עת רצון להתפלל בשבת "שהשלום שלו ישים עלינו ברכה ושלום, משמאל ומימין על ישראל שלום, הרחמן הוא יברך את עמו בשלום כו'". וזהו שאמרו חז"ל (שבת קיח, ב) "כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד ע"ז כאנוש מוחלין לו", שהיות ושבת הוא ענין השלום, ו"גדול השלום שאפילו ישראל עובדין ע"ז, ועושין חבורה אחת, אין מדת הדין נוגעת בהם", שמוחלין לו כל עוונותיו. ובזה יובן, שעל שם הנם הגדול נקרא עצם השבת בשם "שבת הגדול", שהרי בזכותו - מדת השלום - זכו ישראל לנם זה.

ועפ"ז יש ליתן טעם למה שכתב הרמ"א (יו"ד סימן רס"ה סקי"ב) לעשות סעודה ומשתה בליל שבת לאחר שנולד זכר, והעולם קוראין

אותו "שלום זכר". דהנה כתב בזוה"ק (ח"ג צא, א) שלכן מצות מילה היא "ביום השמיני", כדי שיעבור על התינוק שבת אחד. ונראה הענין, שלפני שמביאים ומכניסים תינוק בבריתו של אברהם אבינו להיות נמנה בתוך כלל ישראל, צריך שיעבור עליו שבת אחד, כי השבת משפיעה עליו בחי' השלום, ורק עי"כ יכול להיכנס להמנות ב"גוי אחד בארץ". ולזה נקרא "שלום זכר".

ה. והנה בחג הפסח המשמש ובא, צריכים ישראל למוחין ומדרגות של "נחלה בלי מצרים", בכדי לקיים ענין ד"ולקח הוא ושכנו הקרב אל ביתו", וענין "כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח", היינו שלא יהיו מיצרים מפרידים ומבדילים בין אחד לחבירו, אלא יהיו כולם כאיש אחד בלב אחד. ואמרו חז"ל (שבת קיח, ב) המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, היינו ש"המענג את השבת", שמהפך בחי' "נגע" ל"ענג" (עיין מאמר תורת שבת פ' תזריע), ע"י "רזא דאחר" - סוד השבת, ד"אוף הכי איהי אתיחדת לתתא ברזא דאחר", זוכה למוחין ד"נחלה בלי מצרים", היינו שזוכה לקיים הפסח כהלכתו ככל משפטו וחקתו, בשלימות האחדות.

ויהי רצון שנזכה לנסים גדולים עוד בזה השבת הגדול, ויתבטלו כל הקטרוגים מעל עם ישראל, ותשרה עלינו רוח שלום במוחין דגדלות, שהם מוחין ד"גדול השלום", ונזכה לחג הפסח כשר ושמח, ונצא מעבדות לחרות מיגון לשמחה מאבל ליום טוב, ומאפלה ל"אור גדול", בגאולה שלימה, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' מצורע, שבת הגדול

א. זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו והובא אל הכהן גו'. ויש להבין, למה תלויה טהרת המצורע דוקא בראיית כהן.

ונל"פ ע"פ מה שאמרו חז"ל (ערכין טו, ב) שעל ז' דברים הנגעים באים על לשה"ר, שפיכות דמים, ושבועת שוא כו'. והנה אמרו חז"ל (סוטה ג, א) "אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות". הרי נמצא שהמצורע שעבר עבירה, לשה"ר וכו', בהכרח שנכנס בו רוח שטות והסתלקה ממנו הדעת. ולכן חוץ מרפואתו מהנגעים עצמם, בעינן נמי שתשוב אליו הדעת שהסתלקה ממנו בעת שחטא. לזה ציוותה התוה"ק ש"ביום טהרתו והובא אל הכהן", כי בכהן תלוי להשיב בו דעתו כבראשונה, שהרי נאמר (מלאכי ב, ז) "כי שפתי כהן ישמרו דעת".

ב. והנה שבת זה נקרא "שבת הגדול". ובטעמא דמילתא כתב הטור (או"ח סי' תל) "לפי שנעשה בו נס גדול, שפסח מצרים מקחו בעשור כו' שהיה אז בשבת, ולקחו להם כל אחד שה לפסחו וקשר אותו בכרעי מטתו, והיו שיני המצרים קהות על ששוחטין את אלהיהן כו', ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול". וצ"ב למה נקרא זה "נס גדול" יותר משאר נסים שהיו במצרים. ולמה בגלל אותו נס הגדול קראו עצם השבת בשם "שבת הגדול".

ונראה לומר, דהנה דרשו חז"ל במדרש (שמו"ר פט"ז ב) עה"כ (שמות יב, כא) משכו וקחו לכם גו', כלומר משכו ידיכם מעכו"ם, וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח. והיינו שבלקיחת השה לקרבן פסח, היתה בזה תשובה על שעבדו ע"ז במצרים. והנה בשעה

שעברו ע"ז במצרים הסתלקה מהם הדעת, עד שנא' בהם (שמות ו, ט) "ולא שמעו אל משה [סור הדע"ת] מקצר רוח ומעבדה קשה". ולכן בא להם הציווי על לקיחת הפסח (שמות יב, ג) "דברו אל כל עדת [אותיות דע"ת] ישראל לאמר, בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה גו'", כי העשירי לחודש - שבת היה, ומכח קדושת השבת תושפע להם הדעת, שהרי על השבת נאמר (שמות לא, יג) "את שבתתי תשמרו גו' לדעת כי אני ד' מקדשכם".

והנה שלימות הדעת, שלה זוכה האדם כשחוזר בתשובה, הוא כשיודע רק את הוי"ה - תורתו ומצוותיו, כמ"ש (הושע ו, א) "לכו ונשובה גו' ונדעה נרדפה לדעת את הוי"ה". וכמ"ש הרמב"ם (פי"ב מהל' מלכים ה"ה) על העתיד לבוא, "ובאותו הזמן לא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את הוי"ה בלבד, שנאמר (ישעיה יא, ט) כי מלאה הארץ דעה את הוי"ה". ונראה, שלכן "היו שיני המצרים קהות על ששוחטין את אלהיהן וכו'", כי כשלקחו הפסח ושבה להם בחינת הדעת - לדעת את הוי"ה, היה ניכר שם הוי"ה על פניהם, בבחינת (קהלת ח, א) "חכמת אדם תאיר פניו", וממילא נתקיים בהם (דברים כח, י) "וראו כל עמי הארץ כי שם הוי"ה נקרא עליך - ויראו ממך".

ולכן נקרא נם זה "נם גדול", כי בו נתגלה שבקרבם שוכן "השם הגדול", הוא השם הוי"ה ב"ה שנקרא "גדול", כמו שנאמר (תהלים צו, ד) "כי גדול הוי"ה ומהלל מאד", וכן (מלאכי א, יא) "כי גדול שמי בגוים אמר הוי"ה צבאות". ומה"ט נקרא עצם השבת בשם "שבת הגדול", כי על ידי קדושת השבת ניתנה להם הדעת - לדעת את הוי"ה, אשר מכח זה נעשה להם ה"נם גדול".

ג. והנה במצות קרבן פסח יש בו ג' ענינים שהוא לשם הוי"ה. דהנה נצטוו על לקיחת הפסח בעשר לחודש, ואח"כ נצטוו (שמות יב, כא) ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף והגעתם אל המשקוף ואל

שתי המזוזת גו'. וגם נאמר בו (שמות יב, כז) "ואמרתם זבח פסח הוא להוי"ה" (ועיין בשור (שם) שגם במצרים אמרו לשם הוי"ה). והנה, במה שהוצרכו לתת את הדם במשקוף ובמזוזות, מבאר הרבינו בחיי (שם כג) שזה היה כנגד ר' אותיות הוי"ה, כי "אל המשקוף" כנגד אות וא"ו, ו"אל שתי המזוזות" הם שתי הה"ן, וה"סף" שהוא כלי קטן ועגול הוא היו"ד. וז"ש "ופסח הוי"ה על הפתח", היינו שידלג משם ולא יתן המשחית לבא בו, כי "הוי"ה על הפתח", היינו ששם הוי"ה חתום על הפתח, ע"ש.

ונראה, שכיון שמצות קרבן פסח היתה להחזיר להם את הדעת, בחינת לדעת את הוי"ה, לכן נצטוו בג' ענינים אלו, להיות כל שלשה לבושי המצוה - מחשבה דיבור ומעשה, כולן לשם הוי"ה ב"ה. כי לקיחת השה בשבת, שאז שב להם בחינת "לדעת את הוי"ה", הוא ענין שבמחשבה. ומצות "ואמרתם זבח פסח הוא להוי"ה", הוא ענין הדיבור. ונתינת הדם על משקוף ועל שתי המזוזות - הלא היא במעשה. ואם כן, נתחברו במצות הקרבן פסח כל שלשה לבושי מצוה, מחשבה דיבור ומעשה, להיות שלשתם לשם הוי"ה ב"ה.

ויש להוסיף עוד בזה, דהנה כתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (במאמרי חדש אדר מאמר ד אות י) שמקובל בידינו קבלת הקדמונים אשר לעתיד במהרה בימינו מלחמת עמלק ומחייתו יהיה בערב חג הפסח. ויל"פ הטעם בזה, דהנה אמרו חז"ל (תנחומא כי תצא סי' יא פ"א) "כל זמן שזרעו של עמלק בעולם, לא השם שלם, ולא הכסא שלם. אבד זרעו של עמלק, השם שלם והכסא שלם". ולפ"ז י"ל שכיון שערב פסח, זמן שחיטת קרבן פסח, הוא העת להשלמת שם הוי"ה ב"ה, בבחינת "השם שלם", ע"י שישראל מיחדים בכל הלבושים - מחשבה דיבור ומעשה - לשם הוי"ה ב"ה, לכן הזמן גרמא לקיום בו מחיית עמלק, שכש"אבד זרעו של עמלק השם שלם והכסא שלם". ובהיות ההתנוצצות לזה עוד בשבת הקודם לפסח, נקרא השבת בשם "שבת הגדול", להיות נטמן בו בכח מחיית עמלק ותיקון השם הגדול והנורא.

ד. ונראה לומר טעם נוסף להיות שבת זה נקרא בשם "שבת הגדול". דהנה כבר הזכרנו (בפרשת כי תשא) דבה"ק של הגה"ק בעל קדושת לוי זי"ע (פ' כי תשא) ש"ד' פרשיות, שקלים זכור ופרה החודש, הנה הם מרומזים כנגד ארבע אותיות הוי"ה בצירוף כזה "הוה"י" כו', היינו שקלים היא נגד ה"א אחרונה כו', וזכור הוא נגד הוא"ו שהוא בחינת זכור כנודע, ופרה הוא נגד הבינה שהוא אימא עילאה, היינו ה"א ראשונה, וחודש הוא נגד היו"ד שהוא חכמה כו'". ונראה דיש להוסיף, ש"שבת הגדול" מכוון נגד קוצו של יו"ד. ויומתק ע"פ דברי האר"י ז"ל (ליקוטי תורה פ' תצא) דגלות מצרים, היה גלות שרשי לכל הד' גליות, שכל אחד מן הד' מלכיות היה מנגד לאות אחד מן השם הוי"ה ב"ה, וגלות ראשון, גלות מצרים מנגד לבחינה עליונה היא קוצו של יו"ד, שהוא שורש לד' אותיות הוי"ה, כנודע, וזה סוד הכתוב (שמות א, יב) ויקוצו מפני בני ישראל. והנה ב"שבת הגדול" התחיל ענין היציאה מגלות מצרים - המכוון נגד קוצו של יו"ד. ואפש"ל שלכן נקרא שבת זה בשם "שבת הגדול", כי בו נכללו כל השבתות של הד' פרשיות, כשם שבקוצו של יו"ד נכללו כל הד' אותיות דשם הוי"ה ב"ה.

ויהי רצון שנזכה בשבת הגדול, לחזור בתשובה שלמה, להיות כל עבודתנו במחשבה בדיבור ובמעשה הכל לשם השם הגדול. ולפעול עי"ז את מחיית עמלק בערב פסח, שבו ביום מתפללים (בנוסח ה"יהי רצון" של שריפת חמץ) "כשם שאנו מבערים חמץ מבתינו ומרשותינו כן תבער כל החיצונים כו' וכל הסטרא אחרא וכל הרשעה כעשן בעשן תכלה כו'", כי אז הוא עת רצון וזמן המוקדש לזה. ונזכה לקיים את חג הפסח כהלכתו ומשפטו, ולהזהר ממשהו חמץ, והעיקר שיהיה עת רצון ש"בט"ו בניסן נגאלו ובט"ו בניסן עתידין להגאל" (תנחומא בא סי' ט א), בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' אחרי

א. וידבר ד' אל משה אחרי מות שני בני אהרן גו', בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה גו'. ואמרו במדרש (ויק"ר פכ"א יא): "בפר בן בקר" זה אברהם, על שום (בראשית יח, ז) ואל הבקר רץ אברהם, "ואיל לעולה" זה יצחק, על שום (שם כב, יג) והנה איל אחר נאחז בסבך, "עז" בזכותו של יעקב, דכתיב (שם מז, ט) וקח לי משם שני גדיי עזים טובים.

ויש לפרש, שאחרי כל מדרגות של קדושה אשר נתעלה בהם הכהן גדול בשבעת ימים קודם יום הכפורים, שמפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין (יומא ב, א), מ"מ "בזאת יבא אהרן אל הקדש", היה נכנס אל קדש הקדשים רק בזכות אבות. והוא משום ששרש הקדושה נמשכת מקדושת האבות, וכמו שפרש"י עה"כ (שמות טו, ב) זה א-לי ואנוהו אלקי אבי וארממנהו, "לא אני תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלקותו עלי מימי אבותי".

ובזה יש לפרש מה דאיתא עוד במדרש (שם ו) בזאת יבא אהרן גו', כהן גדול בכניסתו לבית קדשי הקדשים חבילות חבילות של מצות יש בידו. היינו דכיון שלא נכנס בכח קדושת עצמו, יען שהוא אינו תחלת הקדושה, אלא נכנס בזכות הקדושה המוחזקת ועומדת מימי האבות, הרי היה קשור עם קדושת כלל ישראל, ועל כן "חבילות חבילות של מצות היו בידו", של כלל ישראל.

ב. וקריאה זו שייכת לזמן הזה - שבת שאחרי הפסח, זמן חרותינו, שבו יצאנו ממצרים בזכות (דברים כו, ז) "ונצעק אל ד' אלקי אבותינו וישמע ד' קלנו גו'", הרי נמשכת ההשפעה דקדושה זו גם לשבת זו, על ידי קריאת התורה דבואת יבא אהרן. והלימוד מזה הוא שלא רק בגלות מצרים, שהיינו שם בבחינת "ואת ערום ועריה", היו צריכין להתפלל בכח "אלקי אבותינו", אלא גם בזמן שבית המקדש קיים וכהן גדול בעבודתו, מ"מ רק "בזאת יבא אהרן", בזכות אבות.

וזה הוא מהות ומציאות השבת, להתקשר בקדושת האבות, שכן האבות הקדושים נאמר בהם ענין שמירת שבת, "אברהם יגל יצחק ירנן יעקב ובניו ינוחו בו", וג' סעודות של שבת הן סעודות האבות הקדושים (כדאיתא בזה"ק ח"ב פח, ב). וכן איתא במדרש (שם) שמה ש"כהן גדול בכניסתו לבית קדשי הקדשים חבילות חבילות של מצות יש בידו" הוא בזכות השבת, שנאמר "בזאת יבא אהרן", ו"זאת היא השבת שנאמר (ישעיה נו, ב) אשרי אנוש יעשה זאת שמר שבת מחללו". ובזה יש לפרש מה שאמרו חז"ל (שבת קיח, א) "כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים", היינו שע"י שמענג את השבת בג' סעודותיה זוכה ש"חבילות חבילות של מצות יש בידו", שהיא כנחלה בלי מצרים, ומעין מעלת כהן גדול בכניסתו לבית קדשי הקדשים.

ג. והנה מרגלא בפומיה של כ"ק אא"ז זי"ע מאמר הזה"ק (ח"ב קפג, ב) "דדינא דראש השנה הוא מעורר קטרוגא רק למאן דלא נטיל מיכלא דאסוותא [מצה] בפסח". ובספה"ק שער יששכר (מאמרי חדש ניסן מאמר זמן חירותינו אות ט) פי' בזה הכתוב הנאמר בפסח (שמות יב, יד) "והיה היום הזה לכם לזכרון גו'", היינו לעמוד זכותו בראש השנה שהוא יום הזכרון (עי"ש בדבה"ק). ומטעם זה נהג אא"ז זי"ע שהקיטל שלבש בו בליל פסח, לא הניח לכבסו אחר החג, שלא להעביר לכלוכי המצה והיין שבשעת הסדר, בכדי שכשיתלבש בו בר"ה ויוהכ"פ, יהיו לזכרון זכות המצה (עיין

דרכי חיים ושלום אות תרכג). וי"ל עד"ז הוא ענין קריאת התוה"ק פרשת יום הכפורים - בשבת זו שאחר הפסח.

ויה"ר שע"י קיום המצוות של חג הפסח שעל"ט ישארו בידינו חבילות חבילות של מצות, בבחינת "נחלה בלי מצרים", ונוושע בכל ענינינו לטובה ולברכה, ונזכה ליום שכולו טוב בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' אחרי

א. וידבר ד' אל משה אחרי מות שני בני אהרן גו', בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה גו'. במדרש (ויק"ר פכ"א ו): בזאת יבא אהרן, פתר קריא בכהן גדול בכניסתו לבית קודש הקדשים חבילות חבילות של מצות יש בידו, בזכות התורה (דברים ד, מד) וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. ובאמת הוא ענין אחד עם מש"כ בתיקוני זוה"ק (בהקדמה יא, כ) ש"בזאת יבא אהרן" קאי על השכינה הק' הנקראת "זאת".

ונראה לבאר בזה, עפמש"כ הרמ"ק (פרדס רמונים ערכי הכנויים פ"ז) "זאת היא המלכות, והטעם שנקראת "זאת", מפני שהיא נקראת "א-ת" מן הטעם שאורייתא כלילא מאל"ף עד תי"ו, וכאשר היא טובה כפולה להיותה מקבלת תוספות טובה מז' נרות המנורה אשר על ראשה, אז נקראת זאת". והיינו שכאשר ז' קני המנורה מאירין את התורה, נקראת התורה "זאת". וזשה"כ "בזאת יבא אהרן אל הקודש", שזכות התורה שנכנסה עם כהן גדול, הוא מה שהאיר עיני ישראל בתורה, כדכתיב (מלאכי ב, ז) "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו גו'", כי הכהן מאיר עיני חכמים בהוראה כמו שנאמר (דברים יז, ח) כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין גו' ובאת אל הכהנים גו' ודרשת והגידו לך את דבר המשפט גו'. ולכן נאמר באהרן (רש"י במדבר ח, ב) "חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות", שהם אור התורה והמצוות כדכתיב (משלי ו, כג) נר מצוה ותורה אור.

ב. והנה ענין זה שייכא יותר בשבת זו אשר מברכין בה חדש אייר, בבחינת "חביבה מצוה בשעתה" (פסחים סח, ב), כי שם הוי"ה השולט בחדש זה יוצא מפסוק (ירמיה ט, כב-כג) "אל יתהלל חכם בחכמתו וגו', כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי", היינו שלא די לחכם בחכמתו בכ"ב אותיות התורה הק' בלבד, אלא צריך להאיר לתורה "להיותה מקבלת תוספות טובה מז' נרות המנורה", עד שתהא נקראת "וזאת התורה", ואז יתקיים "כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי".

ועוד הוא בבחינת "מצוה בשעתה" בימי ספירת העומר, שבו צוותה התורה (ויקרא כג, טו) "וספרתם לכם ממחרת השבת וגו' שבע שבתות תמימת תהיינה, עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום". ויש לפרש בזה, שלפני חג השבועות, זמן קבלת כ"ב אותיות התורה מאל"ף עד תי"ו, צריך להאיר ז' קני המנורה, אשר זוכים לזה בספה"ע ע"י תיקון הז' מדות המכוונות נגד ז' קני המנורה, ואז נזכה לקבל התורה הק' בשבועות בדרגא ד"וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל".

ג. והנה איתא בתיקוני זוה"ק (תי' כא נה, א) שבחג השבועות יצא הפסק והגמר דין שיצאו ישראל מהגלות (עיין שער יששכר מאמרי חדש סיון מאמר תג הבכורים אות נא). וי"ל שלכן הוא זמן שישראל יצאו מהגלות, שהרי איתא עוד בתיקוני זוה"ק (שם הקדמה יא, ב) שישראל בקשו מהקב"ה שיתן להם משכון - שיהיו בטוחים שיפדה אותם מן הגלות בשבילו - שהשכינה תהיה עמהם בגלות, שנאמר (ויקרא כו, מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם וגו', וכשראה הנביא את תוקף דוחקם של ישראל בגלות אמר (איכה ג, כא) "זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל". והנה אחרי שישראל מתקנין המדות בשבע שבועות, כדי להאיר לכ"ב אותיות התורה הק', ומקבלים את התורה בשבועות בדרגא ד"וזאת התורה", על

כן מתעודדת להם אז זכות ההבטחה ש"ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם", ועל כן יוצא הפסק והגמר דין שיצאו ישראל מהגלות.

ויהי רצון שנזכה לתקן כל אשר פגמנו, ולקבל התורה הק' בכ"ב אותיות מאל"ף ועד תי"ו, ולהאיר להם בתוספות טובה מז' נרות המנורה אשר על ראשה, ותאיר נשמותינו באור אשר הוא מעין דמעין דבחינת כהן גדול בכניסתו לפני ולפנים, ונזכה שיושפע שפע רב בכל העולמות ומכל העולמות, לתקן את נרו"נ מכל סיג ופגם למטהרנו ולקדשנו בקדושה העליונה, ואך טוב וחסד ירדפונו, ונזכה לשבת בבית ד' לאורך ימים ושנים טובים, והעיקר שנזכה לגאולה שלימה בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' קדושים

דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אלהם קדשים תהיו, כי קדוש אני ד' אלקיכם. הנה דיבור הוא לשון קשה, ואמירה הוא לשון רך, כמו שפי' רש"י עה"כ (שמות יט, ג) כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל. וא"כ יש להבין אומרו כאן "דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אלהם".

ויש לפרש, דהנה לא יתכן לבוא לדרגת הקדושה אלא עם הטהרה, כמו שאמרו חז"ל (ע"ז כ, ב) טהרה מביאה לידי קדושה. ולכן מרם קיום המצוה דקדשים תהיו, צריך האדם לזכות למדת הטהרה. וז"ש "דבר אל כל עד"ת [אותיות דע"ת] בני ישראל", ואמרו חז"ל (שבת לא, א) "דעת זה סדר טהרות", היינו שלפני הציווי ד"קדשים תהיו", דבר אל בני ישראל להזהירם על הדעת שהיא סדר טהרות, כי רק על ידה יזכו לבא לידי קדושה. וזהו עיקר גדול בעבודת הצדיקים תלמידי הבעש"ט זי"ע, לטבול במקוה בכל יום לפני התפלה ואמירת דבר שבקדושה, שהרי רק הטהרה מביאה לידי קדושה. ולא יתכן לקיים קדושים תהיו, היינו להיות פרושין מגדר ערוה, ולקדש עצמו במותר לו בתאות האכילה כו', אלא בגוף טהור, שבטהרת הגוף תתקדש גם הנשמה, ולא תתאוה אלא לשמוע דבר ד', כמו שנאמר (תהלים קיט, מ) הנה תאבתי לפקדיך בו', ונאמר (תהלים לח, י) ד' נגדך כל תאותי בו'.

ולפי"ז יל"פ ש"דבר אל בנ"י", שהוא הדיבור קשה, קאי על ציווי הטהרה, ו"אמרת אלהם" קאי על הקדושה. והיינו טעמא, כי עיקר העבודה הקשה הוא במדת הטהרה, שהרי כמה וכמה נסיונות עוברות

על האדם בעניני הטומאה והטהרה, ובהם גם הרהורי עבירה קשו מעבירה (יומא כט, א), כי העיקר תלוי בהרהור כמו שאמרו (ע"ז כ, ב) ונשמרת מכל דבר רע, שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה. אך לאחר שזוכה האדם להגיע לידי טהרה, יהיה הציווי על הקדושה כאמירה רכה, כי הטהרה עצמה תביאו למעלת הקדושה.

ועבודה זו היא ביותר בימים אלו הם ימי ספירת העומר, שציונו השי"ת לספור כדי לטהרנו מקליפותינו ומטמאותינו, ועל זה אנו מבקשים "שבזכות ספירת העומר כו' יתוקן מה שפגמתי בספירה כו' ואטהר ואתקדש בקדושה של מעלה", והיינו כנ"ל, שתיקון נרו"נ מכל סיג ופגם מטהרת וממילא מקדשת בקדושה עליונה.

ואמר בציווי דקדשים תהיו, "ואת שבתתי תשמרו", כי שבת הוא ענין הטהרה והקדושה, כמו שנאמר (שמות לא, יג) "אך את שבתתי תשמרו גו', לדעת [זו סדר טהרות] כי אני ד' מקדשכם". ואפשר שלכן אמרו חז"ל (שבת קיח, ב) המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים, כי "נחלה בלי מצרים" נקרא הדע"ת והטהרה, על שם העתיד שבה תקויים הנבואה (ישעיה יא, ט) כי מלאה הארץ דעה גו', והיינו שתתמלא עד שתהיה נחלה בלי מצרים - כמים לים מכסים. ולכן נמשל "כמים לים מכסים", כי הים הוא מקום טהרה, שהוא ענין הדעת, סדר טהרות.

ויהי רצון שנזכה לתקן את כל מה שפגמנו בכל הספירות, ולקיים שבע שבתת תמימות תהיינה, ועי"ז לזכות לבחי' "נחלה בלי מצרים" היא טהרת הגוף והנפש. והיא עיקר ההכנה לחג השבועות ולקבלת התורה, שנצטוו ישראל בציווי (שמות יט, טו) ד"היו נכנים לשלשת ימים אל תגשו גו'", כדי שיקבלו התורה בטהרה, וכראיתא בזה"ק (ח"ג צז, ב) שבשמגיע ללילה של חג השבועות, צריך לעסוק בתורה ולהתחבר בה, ולשמור טהרה העליונה שמגיע אליו בלילה הדהוא ונטהר. ועי"ז יושפע לנו שפע רב בבני חיי ומזוני רויחא, והעיקר שבטהרה וקדושה נזכה לקבל פני משיח צדקנו, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

קצד

סעודה שלישית פ' קדושים

א. דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אלהם קדשים תהיו, כי קדוש אני ד' אלקיכם. הנה המצוה "קדשים תהיו" לפירש"י היא להיות פרושים מן העריות ומן העבירה, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה. אך הרמב"ן כתב "ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב, אבל הפרישות היא המוזכרת בכל מקום בתלמוד, שבעליה נקראים פרושים". והביא ראיה מתו"כ (פ"א ב) עה"כ (שמיני יב, ג) והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני, כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים, כשם שאני פרוש כך אתם תהיו פרושים.

ומבאר הרמב"ן ז"ל שענין ה"פרישות", הוא שלא להיות נבל ברשות התורה. והיינו "שיפריש עצמו מן המותרות, וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס, כענין שהזכיר הכתוב (ישעיה מ, סז) וכל פה דובר נבלה, ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות, כמה שאמרו על רבי חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו. ועיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר, שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים".

ועפ"י דבריו הק' נראה לפרש, שמה שציותה התו"ק "קדשים תהיו כי קדוש אני ד' אלקיכם", היינו שתהיו קדושים לשם שמים, "כי קדוש אני ד' אלקיכם". דלולי זאת, אפילו אם תשמרו כל ענינים האלו, ותקדשו עצמכם עד שתגיעו לפרישות, אך אם תהיה כוונתכם לכבוד עצמכם או לשם פניה אחרת, הרי לא תהיו "קדושים", כי לא תהיו פרושים "מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים",

שהרי כמוהם גם אתם מלכלכים עצמכם בתאוות וכיעורים, כיון שגם אתם אינכם פרושים מתאות ורדיפת הכבוד והפניות. ולכן צריך שה"קדשים תהיו", יהיה לכבוד שמים, "כי קדוש אני ד'", והפרישות יהיה אף מעצמכם, והיא הקדושה האמתית.

ב. והנה תנן (אבות פ"ג מ"א) "עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה. דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. מאין באת, מטפה סרוחה. ולאן אתה הולך, למקום עפר רמה ותולעה. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה". ויל"פ, דהנה באמת לא היה האדם צריך לדאוג כ"כ מהדין והחשבון, כי סוף כל סוף "בא מטפה סרוחה והולך למקום עפר רמה ותולעה", מה הוא ומה חייו, עפר הוא בחייו קל וחומר במיתתו, ומה שיך לתבוע לדין בריה שפילה כהאדם. ולזה אומר "ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", שהדין וחשבון יהיה על ה"אתה", כי אם לדברך שאינך כלום, כי באת רק מטפה סרוחה ואתה הולך למקום עפר רמה ותולעה, איך עסקת ובילית רוב שנותיך לצורך ה"אתה" שלך, ומה עשית לכבוד שמים "לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה".

ובזה יש לפרש מה שאנו מתפללים בימי ספירת העומר, "לטהרנו ולקדשנו בקדשתך העליונה", היינו שנתקדש בקדושה שהיא "קדושתך" קדושת הקב"ה, קדושה שהיא לשם שמים. וזה אפשר להשיג רק ע"י טהרת הנפש מכל סיג ופגם של טומאה, שכל זמן שהנפש אינה טהורה היא נמשכת אחרי ה"המון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים", ורק על ידי הטהרה היא זוכה להתקדש בקדושה עליונה. ובזה יש לפרש (תענית יא, ב) "לעולם ימוד אדם עצמו כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו", היינו שאין הקדושה מחוץ לו ולעצמו, אלא הקדוש

הוא בתוכו ובפנימיותו, שמופרש מכל פניה עצמית, וכוונתו רק לשם שמים.

והנה איתא במדרש עה"כ (ויקרא כג, טו) שבע שבתות תמימות תהיינה, אימתי הן תמימות כשישראל עושין רצונם של מקום. ויש לפרש שיעקב נקרא בשם "ישראל" אחרי שניצח המלחמה על הס"ם הוא שרו של עשו, כמ"ש (בראשית לב, כט) ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל, כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל. וכיון שמצוות ספה"ע היא לטהר את נפשותינו מכל סיג ופגם, מקום לחשוב שבהגיע האדם למדרגת "ישראל" קיים מצוות ספה"ע בשלימות ותמימות, שהרי נתקיים בו "כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל", ע"ז אומר שאינו כן, אלא למדרגת תמימות בעינן שיהא הנצחון בכוונה לשם שמים, ולכבוד שמים. וז"ש אימתי הן תמימות רק "כשישראל", היינו שבאים למדרגת ישראל, בכדי להיות "עושין רצונו של מקום", בבחינת "קדשים תהיו כי קדוש אני ד' אלקיכם".

ויה"ר שנזכה להימנות בין (ישעיה ד, ג) "הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו", ויתגדל ויתקדש שמיה רבא על ידינו, ונזכה להתברך בכל הטוב בשפע חיים ברכה ישועה והצלחה, והעיקר שנזכה לבא ולהביא לגאולה שלימה בביאת בן דוד במהרה בימינו אמן כן יהי רצון ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' אמור

א. ויאמר ד' אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם לנפש לא יטמא גו'. וברש"י: אמור ואמרת, להזהיר גדולים על הקטנים.

במדרש (ויק"ר פכ"ו ה) "אמר ואמרת, העליונים שאין יצר הרע מצוי בהם, אמירה אחת דייה להם, שנאמר (דניאל ד, יד) בגזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא, אבל התחתונים שיש בהם יצה"ר, הלואי לשתי אמירות יעמדו". עוד דרשו (שם פ"א א) "אמר אל הכהנים גו', וש"ה (תהלים יב, ז) אמרות ד' אמרות טהורות, כל מה שהקב"ה מזהיר את ישראל, הוא בשביל קדושתן וטהרתן", וצ"ב.

ב. ונראה לבאר בזה, דהנה יש ב' ענינים בתורה לענין טהרה. והיינו דקודם קבלת התורה צריכין להיטהר, כדי שתתקבל התורה הק' בטהרה. וזה ציווי הבורא ית"ש לפני מתן תורה (שמות יט, יא) "לך אל העם וקדשתם היום ומחר", והיינו "שיהיו קדושים שלא יגשו אל אשה ואל כל טומאה" (פי' הרמב"ן שם). וזהו ענין ספירת העומר "כדי למהרנו מקליפותנו ומטומאתנו" לפני קבלת התורה.

אמנם מצינו עוד, אשר לאחר שכבר קיבלו התורה, הרי התורה הקדושה עצמה מטהרת ומעלה מטומאה. כדאיתא בתנא דבי אליהו (רבא יט ד) "מה נחלים יורדין בני אדם לתוכן כשהן טמאין וטובלין ועולין מתוכן כשהן טהורין, כך בתי מדרשות בני אדם נכנסין לתוכן כשהן מלאין עונות ויוצאין מתוכן כשהן טהורין". הרי שהתורה גופא מטהרת את האדם כמו נחל. וכמוש"כ הרמב"ם (פי"א מהל' מקואות הי"ב) "כשם

שהמכוין לבו לטהר כיון שטבל טהור כו', כך המכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות כו', והביא נפשו במי הדעת, טהור".

וכן אמרו במדרש תהלים עה"כ (תהלים סח, יד) אם תשכבון בין שפתים כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ, "אמר הקב"ה, אם אתם נזרקין באשפתות בבתי קרקסיאות ותיאטריות שלכם, הרי כנסת ישראל שנמשלה ליונה מקבלת התורה כו', מה יונה אינה ניצלת אלא בכנפיה, כך ישראל אינן ניצולין אלא בזכות התורה שנמשלה לכסף, שנאמר (תהלים יב, ז) אמרות ד' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים". והיינו שהתורה עצמה, שהן "אמרות ד' אמרות טהורות", מטהרים אותם עד שנעשים כ"כסף צרוף", שהוא כסף ה"מזוקק שבעתים", היינו בכל הז' מדות.

וזהו שאמרו בזה"ק (ח"ג צז, ב) "ומאן דמטי טהור להאי יומא וחושבנא לא אתאביד מניה, כד מאטי להאי ליליא לבעי ליה למלעי באורייתא, ולאתחברה בה ולנטרא דכיו עלאה דמטי עליה בההוא לילא ואתדכי". והיינו לאחר שבא טהור להאי יומא מכח ספירת העומר, צריך להתחבר בתורה, ולשמור טהרה עלאה השורה עליו באותו הלילה, מכח התורה שהתחבר בה.

ג. והביאור בזה, כי אף לאחר שהאדם טיהר עצמו לפני קבלת התורה, הרי היא רק טהרה כפי כחו המוגבלת של האדם. אבל התורה הקדושה מטהרת את האדם בטהרה עליונה, מעל ומעבר למדריגת טהרה שהגיע ע"י כח עצמו. ונמצא שלאחר מכן, צריך שיקבל התורה מחדש, כי אינו דומה קבלת התורה הבא לאחר שטיהר עצמו בכוחותיו, לקבלת התורה הבא לאחר שנטהר מכח התורה עצמה. ובדרך זה מתעלה האדם עד אין שיעור, כי לאחר שזכה לקבלת התורה בדרגא עלאה יותר, הרי זוכה לטהרה עלאה, וא"כ שוב צריך לגשת לקבלת התורה מחדש, וכן לעולם.

וזהו שאמרו במדרש בכפל הלשון "אמר ואמרת", העליונים שאין יצה"ר מצוי בהם אמירה אחת דייה להם כו' אבל התחתונים שיש בהם יצה"ר, הלואי לשתי אמירות יעמדו. ר"ל עליונים שאין יצה"ר מצוי בהן, הרי הן בשלימות הטהרה מתחילה, אמירה אחת דייה להם, אבל התחתונים שיש בהם יצה"ר, וצריכין לבא לידי טהרה לפני שיקבלו התורה, הם צריכים ל"שתי אמירות", האחת שתטהרן, והשניה שיקבלוה כשהם כבר טהורים, ו"הלואי לשתי אמירות יעמדו".

ועפ"ז יתפרש "אמור ואמרת, להזהיר גדולים על הקטנים". כי החילוק בין קטן לגדול, הוא מה שהקטן אין בו דע"ת, כמו שיש לגדול. והנה אמרו חז"ל (שבת לא, א) "דעת סדר טהרות", וא"כ הלומד תורה בטומאה הרי הוא כקטן שאין בו דעת, ורק הלומד תורה בטהרה, הוא כגדול. ולזה בא הציווי "אמור ואמרת", היינו כפל האמירות, "כדי להזהיר גדולי"ם על הקטני"ם", היינו שישמעו אמרות ד' בקטנותם, שהתורה יטהרם מקטנותם ומטומאתם, ואח"כ יחזור שוב לקבלם ולשמען בגדלו"ת, מתוך טהרת הגוף והנפש.

וזהו שאמרו במדרש "אמר אל הכהנים גו', זש"ה אמרות ד' אמרות טהורות, כל מה שהקב"ה מזהיר את ישראל, הוא בשביל קדושתן וטהרתן", היינו שכפל האמירות שבתורה המזהירות שלא ליטמא, הוא מטעם שהן עצמן פועלות לישראל שיטהרו מטומאתן.

ובזה יל"פ בפרשת קבלת עול מצוות (דברים יא, יג) והיה אם שמ"ע תשמע"ו אל מצותי גו', היינו שתי שמיעות, אחת בקטנות הדעת, כדי להטהר ולהזכך, ושוב תשמעו בגדלות ובטהרה. ואולי לזה כיוונו במדרש (תנחומא כי תבוא פ"ד א) והיה אם שמוע תשמע גו' אם שמעת קמעא, סופך לשמוע הרבה, והבן.

והנה אמרו חז"ל (סוטה מט, א) "משמת ר"ג הזקן, בטל כבוד התורה ומתה טהרה ופרישות". ויל"פ שר"ג הזקן כשלמד תורה כבר היה בשלימות הטהרה, כבחי' עליונים שאין יצה"ר מצוי ביניהם, ולא היתה

התורה צריכה לטהרו, וזה כבוד התורה - כי די לו באמירה אחת. ומשמת "בטל כבוד התורה" מטעם שעמו "מתה טהרה ופרישות", היינו שלימות הטהרה הקודמת ללימוד התורה הק'.

ד. ונראה שמה שהתורה מטהרת, הוא ע"י ה"אמרות ד' אמרות טהורות", היינו שהוא רק בשומר פיו ולשונו ואינו מטמא אותם בדברי טומאה, ושיחות בטלות וכיו"ב, והאמרות ד' יוצאים מפי טהור, והם אמרות טהורות, אז בכח דבר תורה לטהר נפש השומע ולתקנה כדי שתוכל לקבל התורה בטהרה. ולכן מתחילה ספה"ע ממחרת השבת, שהוא הפם"ח, פה-סח (כדאיתא בכאר"י ז"ל), שלפני טהרת הגוה"נ, צריך שיטהר הדיבור, ושוב יטהרו נפשותינו, ע"י הספירה בדיבור.

והנה אמרו חז"ל (שבת קיח, א) המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיהו נח, יד) אז תתענג על ד' גו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ד' דבר. ויל"פ ש"נחלת יעקב אביך", היא הנחלה ד"הקול קול יעקב" (בראשית כז, כב), תרי קולות, בחינת "אמור ואמרת", להזהיר גדולים על הקטנים, בקול התורה המטהר את הנפש, ובקול התורה הנשמע לנפש טהורה. ובשבת קודש תרוויהו איתנייהו ביה - על יד הדיבור של שבת, שעליו נאמר (ישעיה נח, יג) "ממצוא חפצך ודב"ר דב"ר", שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול (רמב"ם פכ"ד מהל' שבת ה"ד), כי הדיבור של שבת מטהר את הנפש, בבחינת "וטה"ר לבנו לעבדך באמת", ועי"ז "טהורים יירשוה ויקדשוה". ונקראה "נחלה בלי מצרים", כי בגוף טהור זוכים לקבל התורה בבחינה שהיא (איוב יא, ט) ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, שהיא נחלה בלי מצרים.

ויה"ר שנזכה לקבלת התורה הקדושה בדרגא דיבואו טהורים ויתעסקו בטהרה (תנחומא צו פי"ד א), ותתקיים בנו ובכל ישראל בקרוב (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' אמור

א. ויאמר ד' אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם לנפש לא יטמא בעמיו גו'. וברש"י: אמור ואמרת, להזהיר גדולים על הקטנים.

ויש לפרש ע"פ מה שכתב בספה"ק נועם אלימלך (בפרשתן) עה"כ (ויקרא כג, ד) אלה מועדי ד' גו', "דהנה יש להבין מה שהצדיק מתפלל ונענה בתפלתו, הלא נראה כהשתנות, וחלילה להיחיד האמיתי מהשתנות. אך הענין הוא כך, דהצדיק המתפלל על איזה אדם, בשעה שהוא מתפלל הוא מתפלל בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, בלי שום מחשבה זרה, והוא מקשר אותו אדם - שמתפלל בעדו - ברמ"ח אבריו שלו, והוא מקדשו, לזה הוא נענה. כי מהיכא תיתי יחסר לאדם, בודאי מחמת עונש על חטא שעשה באחד מאברי גופו, ובעת שהצדיק מעטהו ומכסהו עמו, אז נעשה אברי אותו אדם עם אברי הצדיק אחד, וממילא נתתקן האדם, וכיון שנתקן החטא הלך עבר העונש ממנו. וזהו (תהלים לה, י) "כל עצמותי תאמרנה גו'" כשאני מתפלל במחשבה זכה וצלולה וכל האברים מסכימים עמי בעבודה, על ידי זה (שם) "מציל עני מחזק ממנו", הוא האדם הצריך לאיזה דבר, והוא העני בדבר, אז ניצול, כי אני מתפלל עבורו ומקשרו עמי" (עי"ש בדה"ק מה שפי' בזה הכתוב אלה מועדי ד' גו').

ובזה יל"פ "להזהיר גדולים על הקטנים", היינו שאזהרת הגדולים על הקטנים תהיה באופן של אמור ואמרת, בוא"ו המחבר, שהמזהיר יתחבר עם הנזהר, בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, באופן

"שמעטהו ומכסהו עמו, ונעשה אברי אותו אדם עם אברי הצדיק אחד", וממילא יקויים "לנפש לא יטמא בעמיו", כי המחובר לטהור - טהור (ב"ק צב, ב).

ולכן נאמר "אמר אל הכהנים בני אהרן", שיזכיר להם מה שהם בני אהרן, אשר עליו נאמר (מלאכי ב, ו) "ורבים השיב מעון, כי שפתי כהן ישמרו דעת". ויל"פ שמה ש"רבים השיב מעון" היה על ידי "כי שפתי כהן ישמרו דעת", ו"דעת" הוא ענין התקשרות והתחברות כמו שנאמר (בראשית ד, א) "והאדם ידע את חוה", וזו מדתו של אהרן להתקשר עם כל אחד מישראל, עד שהיה אחד עמו ממש, בבחינת "ישמרו דעת", ועי"ז "רבים השיב מעון". ובזה יל"פ המשנה (אבות פ"א מי"א) "הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה". שהחילוק בין אוהב שלום לרודף שלום, הוא שהאוהב שלום די לו בהתקרבו לחבירו עד שאין פירוד ביניהם, אבל "רודף שלום", פירושו שמתחבר עם חבירו בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו עד שנעשים לאחד ממש. ומדתו של אהרן הכהן היתה "אוהב שלום ורודף שלום", ועל ידי זה שהיה "אוהב את הבריות" במדרגה זו שהיו מתאחדים עמו ממש, פעל להיות "מקרבן לתורה".

ב. ועבודה זו דוא"ו המחבר שייך ביותר לשבת זה, כי בשבוע זה חל בו פסח שני, אשר ענינו מבואר בבני יששכר (מאמרי חדש אייר מאמר ב אות ג) שהוא סוד ו' מוסיף על ענין ראשון (פסחים ה, א), כי חודש אייר הוא נוצר באות ו', והוא ניתוסף על חודש ניסן, שאם לא קרב קרבנו בניסן יקריבנו באייר, עיי"ש. והביאור נ"ל, דהנה בפסח שני כתיב (במדבר ט, ו) ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם גו' למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ד' במעדו גו', ויאמר אליהם משה עמדו ואשמעה מה יצוה ד' לכם". ולכאורה ילה"ב, הלא הם שאלו על שלא זכו להקריב את קרבן ד' במעדו, ועל זה לא השיב להם כלום, דהרי במעדו לא יקריבו כי אם

לאחר זמן. וי"ל עפ"ד כ"ק אא"ז בעל שם שלמה זי"ע (בשער יששכר מאמרי חדש אייר מאמר פסחא זעירא אות ג) ש"מעדו" כתיב בתורה חסר, והוא אותיות "עמדו", ע"ש. והיינו שהקב"ה השיב את ה"מעדו", הזמן של פסח ראשון, שיוכלו להקריב עכשיו קרבן ד', וזהו "עמדו", שעדיין הם עומדים באותו זמן דפסח ראשון. וזהו בכח שחודש אייר נוצר באות ו' המוסיף על ענין ראשון, ובאופן שמתחברים לגמרי עם הזמן הקדום, ועי"ז נעשים כעומדים במעדו ממש.

והנה בשבוע זה חל בו גם ל"ג בעומר, יומא דהילולא של רבי שמעון בר יוחאי, ש"ביטל כמה גזרות", כראיתא בזה"ק (ח"ב טו, א) שרשב"י לא נצטרך לעולם לגזור תענית לקבלת תפלותיו, אלא היה גזר והקב"ה מקיים, והקב"ה גזר והוא מבטל. והיינו כנ"ל, שלא היה בזה שינוי רצון חלילה, אלא כדברי הרה"ק בעל נועם אלימלך זי"ע, שבתפלתו היה מתקשר עם כל ישראל בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, עד שהיו לאחד ממש, ובזה תיקן נר"נ של כל ישראל ופעל למענם גזרות טובות וישועות. וז"ש (סוכה מה, ב) רבי שמעון בן יוחאי "יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שנבראתי עד עתה", היינו על ידי שהתקשר עם כל העולם, בכל אבריו וגידיו, עד שהיו לאחד, וממילא נפטרו מן הדין, שנתקנו רוחם נפשם ונשמתם.

ויהי רצון שנזכה לפעול ישועות ביום זה הבעל"ט, שהרי הוא מסוגל לזה, ותרעין פתוחין לקבל צלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון די בשמיא וארעא, בזכות האי תנא קדישא, ונתברך בכל מילי דמיטב ברוחניות ובגשמיות, ובכל משאלות לבנו לטובה, והעיקר שנזכה לגאולה קרובה בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' בהר

א. וידבר ד' אל משה בהר סיני לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לד'. ויש לדייק, שבתחלה אמר "דבר אל בני ישראל", שהוא לשון קשה, ואח"כ "ואמרת אלהם", שהוא לשון רך (כמבואר ברש"י שמות יט, ג).

ונראה ע"פ מה דתניא (ברכות ה, א) רשב"י אומר שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין, אלו הן, תורה, וארץ ישראל, והעולם הבא. ונראה שכל הג' מתנות טובות נכללו בפסוק זה שבו נאמר "אשר אני נתן לכם". "בהר סיני" - היא מתנת התורה. ו"כי תבאו אל הארץ" היא מתנת ארץ ישראל. "ושבתה הארץ שבת לד'" הוא מתנת עולם הבא, כמו שביאר הרבינו בחיי, דהנה אמרו חז"ל (ר"ה לא, א) שיתא אלפי שני הוה עלמא וחד חרוב, "ושבתה הארץ שבת לד'", הוא כנגד "וחד חרוב", שהוא כולו שבת ומנוחה לחיי העולמים, והוא העולם הבא שאחר התחיה, וזה טעם השמיטה שהארץ היא בטלה וחרב"ה מכל עבודה בשנה השביעית, ומפני זה החמירה התורה בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין, וגזר עליה גלות כו', שהכופר במצות שמיטה, ככופר בחידוש עולם ובעולם הבא (ועיין ברמב"ן).

ובזה יתבאר אומרו "דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם", שהיא אמירה רכה מצד שהם השלש "מתנות טובות" שנתן הקב"ה לישראל, ודיבור קשה מצד ש"כולן לא נתנן אלא על ידי יסורין". והיינו "דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם", היינו שעל ידי היסורין יזכו ישראל לקבל המתנות טובות "אשר אני נתן לבני ישראל".

ב. ונראה שענין היסורין שעל ידה זוכין למתנות אלו, היינו שרק מי שיש לו יסורין ממה שלא זכה לתורה, הוא שנותן לו הקב"ה את התורה. וכן ארץ ישראל ניתנה רק למי שיש לו יסורין, ממה שישראל פזורין בין האומות ושכינתא בגלותא עמם, והוא מצפה לגאולה ולישועה. וכן הוא בענין עוה"ב, שרק זה המייסר עצמו בעוה"ז, הוא הזוכה לעוה"ב, וכהיא דאמרו חז"ל (הוריות י, ב) אשריהם לצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים של עוה"ב בעוה"ז, אוי להם לרשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים של עוה"ב בעוה"ז.

וכן ימי ספירת העומר, שאנו סופרים במצוות התורה כדי לטהרנו מקליפותינו ומטומאתנו, הם בחינות היסורין, אשר על ידם זוכים למתן תורה, והם בבחינת (תהלים צד, יב) אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה ומתורתך תלמדנו, היינו שעי"ז היסורין שיש לאדם בימי ספה"ע ממה שמימא נפשו רוחו ונשמתו, ומחמתם מייסר עצמו בחרטה על העבר, וסופר ומונה בדי לתקן מה שפגם, עי"ז הוא זוכה ל"ומתורתך תלמדנו" בזמן קבלת התורה בשבועות.

ג. והנה ממעלות השבת קודש, ובפרט סעודות השבת קודש, היא מה שאמרו חז"ל (שבת קיח, א) המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים. ויש לבאר בזה, דהנה "מצרים" רומז ליסורין, הבאים מצד הגבורות אשר הם בבחינת צמצום, במיצר המצמצם את המקום המוגבל בו, כן הגבורות הם המצרים לחסדים. ו"המענג את השבת זוכה לנחלה בלי מצרים", היינו שזוכה לקבל השלש מתנות טובות אלו בלי יסורין, כלומר שזוכה לקבל התורה מתוך שמחה, בבחינת (דברים כו, יא) "ושמחת בכל הטוב", ואין טוב אלא תורה (ברכות ה, א). וזוכה לנחול את ארץ ישראל בלי יסורין וחבלי משיח, כמו שאמרו חז"ל (שם, א) כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות ומחבלו של משיח, וכן אמרו (שם) אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין.

וזוכה לחיי עולם הבא מתוך מנוחה ושלוה בעוה"ז, שהרי מעין עולם הבא יום שבת מנוחה.

ויהי רצון שבכח קדושת השבת נזכה לקבל התורה הקדושה בלי יסורין רק מתוך נחת ושמחה, בבחינת "אז תתענג על ד'", ו"מחבלי משיח יצלו לרווחה, פדותינו תצמיח ונם יגון ואנחה", ונזכה לעולם הבא בבחינת "מעין עוה"ב יום שבת מנוחה, כל המתענגים בה יזכו לרוב שמחה", והעיקר שיהיה כל זה בקרוב בימינו, בביאת בן דוד במהרה דיתן ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' בהר

א. וידבר ד' אל משה בהר סיני לאמר. דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לד'. פירש"י: שבת לד', לשם ד' כשם שנאמר בשבת בראשית.

עוד ברש"י (והוא מהתו"כ): מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה כו' מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני. ומקשה האוה"ח הק' למה בא לימוד זה דוקא במצוה זו דשמיטה, והדרא קושיא לדוכתיה "מה ענין שמיטה אצל הר סיני".

והנראה, דהנה ענינו של מצות השמיטה הוא, להפקיד שדהו שלא לחרוש ולא לזרוע, אלא להשליך יהבו על ד', ולהאמין כי יצוה לו ד' את הברכה. ולא זו בלבד שלא יחסר לו תבואת השנה השביעית, אלא בזכות בטחונו בהשי"ת עוד תתברך תבואתו ותגדל שלא בדרך הטבע, כמו שכתב האוחה"ק עה"כ (ויקרא כה, כא) וצויתי את ברכתי וגו', "ברכה זו אינה בצומח, שכבר הבטיח "ונתנה הארץ פריה" שהוא גבול שגבל ר' בכחה, אלא שמבטיח ברכת התבואה ככד קמח הצרפית (מ"א יז, טז), וכשמן אשת עובדיה (שם ב ה, ז) כו'".

וזה ענין שמיטה אצל הר סיני, ללמדנו שכמו שהוא בעבודת האדמה, כן הוא גם בקבלת התורה בהר סיני, שגם בה צריך האיש הישראלי לשום מבטחו בהשי"ת שעמלו ועבודתו תתברך, ואל יתייאש האדם בראותו כל אשר פגם וזידם נפשו ונשמתו ואיך ישוב הבשר החי, אלא יתחזק בלבו ויבטח בד', והוא ישלח ברכה והצלחה בתורתו

ובעבודתו, וכהיא דאמרו בירושלמי (ברכות פ"ה ה"א) "על ידי שהיו חסידים היתה ברכה ניתנת בתורתן וברכה נתנה במלאכתן" (עין דברי תורה מהגדולים א' אות יב).

ב. וכענין זה הוא גם בכל שבת, שמעיקר שמירת שבת הוא לבטוח בד' ולהאמין שע"י השביתה ממלאכה בשבת לא יחסר כל טוב, כמו שפי' רש"י (שמות כ, ט) "כשתבא שבת יהא בעינך כאלו כל מלאכתך עשויה". ואדרבה השבת עצמה היא מקור הברכה, כדאיתא בזהר (ח"ב סג, ב) עה"כ (שמות טז, כט) ראו כי ד' נתן לכם השבת, מאי שבת, יומא דביה נייחין שאר יומין, והוא כללא דכל אינון שיתא אחרנין, ומניה מתברכין. וזה שנאמר בשמיטה "ושבתה הארץ שבת לד'", היינו "כשם שנאמר בשבת בראשית".

ואפשר שלכן נקרא כל שבת בשם "שבת בראשית", יען כי תיכף בתחילת התורה הק' רמזה התורה על ענין הבטחון, כמו שאמר הרה"ק בעל אוהב ישראל זי"ע (עין יקוט אהב ישראל פ' בראשית) שבראשית ברא אלקים את, ר"ת (תהלים כה, ב) אלקי בך בטחתי אל אבושה, וכן ר"ת (תהלים פר, יד) א'שרי א'דם ב'וטח ב'ך, ללמד שלקבל התורה הק' ולעבוד את ד' צריך להתחזקות ובטחון. ובהיות ענין שמירת שבת מדת הבטחון, נקרא עצם השבת בשם "שבת בראשית", אשר בו רמז למדת הבטחון.

ג. והנה בימים אלו, ימי ספירת העומר, ש"חושבנא לא איתאביד מיניה" (זהר ח"ג צז, ב), ועושה האדם חשבון הנפש מכל אשר עשה נגד רצונו ית"ש ועי"ז שחת ופגם נשמתו, עלול האדם ליפול ברוחו ולהתייאש ח"ו ולחשוב מחשבות שלעולם לא יוכל לתקן כל זה. על כן באה קריאת התורה לחזקו ולאמצו ע"י סמיכות שמיטה להר סיני, שגם לקבלת התורה בהר סיני צריך לנהוג כשמיטה, לעשות כפי כוחו ולבטוח

בד'. והתחזקות ובטחון זה הוא עצמו מסייע לבא למדרגה ד"תמימות תהיינה", שמתקיים בו "וצויתי את ברכתי", שהברכה שרויה בעבודתו ומצליח בה שלא בדרך הטבע.

וענין ומעלת ההתחזקות בעבודת ד', הובאה בדברי האור החיים הקדוש בפרשתן, עה"כ (ויקרא כה, לה) וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גו', "פרשה זו תעיר האדם על רוח ד' - אחינו אשר שוכן בתוכנו, ואמר "וכי ימוך אחיך", שהוא רוח החיים אשר נטע בתוכנו לחיותנו, אם ראה האדם כי לא האיר בתורה ולא במצות, כי אין עני כי אם מן התורה והמצות (נדרים מא, א), "ומטה ידו", והחשיך אורו והודו, "עמך" פירוש לצד היותו עמך הוא שנתמוטט, שזולתך היה אורו מאיר מסוף העולם ועד סופו, ותמצא שיבקש ד' להחזיר לו הרוח כאשר נתנה, כאומרו (קהלת יב, ז) והרוח תשוב וגו', ואמרו ז"ל תנה לו כמו שנתנה לך, ויצו ד' "והחזקת בו", פירוש שיתחזק לשוב בתשובה להשיבו למכונו, כי אין לך דבר מעמיד לרוח החיוני במקום גבוה כתשובה".

ובזה יש לפרש הכתוב (ירמיה יז, ז) ברוך הגבר אשר יבטח בד' והיה ד' מבטחו, דהנה אמרו חז"ל (במד"ר פי"נ ה) כל מקום שנאמר "והיה" הוא לשון שמחה. וז"ש ברוך הגבר אשר יבטח בד' והיה ד' מבטחו, היינו שמבטחו הוא שסוף דבר יהיה ש"והיה ד'", שישמח ד' במעשיו, ויראה ממנו השי"ת נחת, בשובו בתשובה שלמה, בתיקון השלם. וזה עצמו ענין שמיטה אצל הר סיני, ש"משרשי מצות שמיטה על צד הפשט הוא, שרצה ד' להודיע לעמו, כי הכל שלו, ולבסוף ישוב כל דבר לאשר חפץ ד' ליתנה בתחילה כי לו הארץ" (לשון ספר החינוך מ"ע שכו), וכן הוא בקבלת התורה בהר סיני, הודיע ד' לעמו שלבסוף ישוב כל דבר לאשר יחפוץ ד' בתחלה, כי השי"ת חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח (שמואל ב יד, יד).

ויהי רצון שנזכה להתחזק בתורה ובעבודת ד', וישלח השי"ת ברכה והצלחה בכל מעשה ידינו ברו"ג, ונזכה לתקן כל אשר פגמנו בשבע שבועות תמימות תהיינה, ולקבל התורה הקדושה בנהירו דאנפין, בלב שמח מתוך נחת והרחוה, ובמילוי כל משאלות לבנו למטובה ולברכה, והעיקר שיהיה עם מלכנו מלך המשיח בראשינו, בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' בחקתי

א. אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם. ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו. ופירש"י: מה אני מקיים אם בחקתי תלכו, שתהיו עמלים בתורה. ויש להבין ענינו של עמלות בתורה, ובמה חלוק עמל בתורה מהלומד תורה.

ונראה לומר בזה, דהנה איתא במדרש (אותיות דר"ע פ' קי"ח) עה"כ (איוב ה, ז) אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל מלאכה יולד, אם לעמל תורה יולד, כשהיא אומר (ישעיה נא, טז) ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך, לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי אתה, ודאי לעמל תורה. ומבואר מזה, שעל ידי עמלות בתורה הק' מתקנים את העולם והבריאה כולה, "לנטוע שמים וליסוד ארץ גו'". והוא מה שאמרו (אבות פ"ג מ"ה) "כל המקבל עליו עול תורה, מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ", כי אז הוא נולד לעמלה של תורה, ולהיפך "כל הפורק ממנו עול תורה, נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ", שהרי אז נולד לעמל מלאכה.

והנה מה שיכולין לתקן כל הבריאה ע"י העמלות בתורה הוא, דע"י שלומדים באופן שמקיימים "אם בחקותי תלכו", היינו שהתורה נחקקת פנימה בנפשם (עיין בני יששכר מאמרי חודש סיון מאמר א אות ז), עד שנעקר היצה"ר מלבם, ע"ד שהיה בעת מתן תורה שאמרו חז"ל (פסיקתא רבתי מא ד) בשעה שעמדו ישראל בסיני וכו' נעקר כל יצר הרע שהיה בהם, ועל ידי שנעקר הרע מלב ישראל הוא נעקר גם מהעולם, וממילא חוזרת הבריאה לתיקונה הראשון טרם נתקללה בחטא ופגם עץ הדעת.

ובזה יש לתרץ קושיית האור החיים הק' עה"כ ונתתי גשמיכם בעתם גו', שמקשה דאם ישתלם לו שכר מצוה בעולם הזה, אם כן יצא אדם מעוה"ז נקי משכר עבודתו, עיי"ש. ונראה שהבטחות אלו אינם בשכר המצוה, אלא שאם ישראל עמלים בתורה, חוזרת הבריאה לתיקונה מבראשית, שנבראה "בשביל ישראל שנקראו ראשית", וכשהארץ בתיקונה אז ממילא מתקיים "ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו", שהרי לכך נבראה מבראשית.

ובזה יובן מה שאמר בזהר (ח"א רמד, א) שאור הגנוז גנזו לעמלי תורה, והיינו משום שע"י עמלותו בתורה מחזיר העולם לתיקונו הראשון טרם גנזו האור כי טוב, ומשום כל זוכה לאור הגנוז.

ב. ועוד יש לפרש בדברי הזוה"ק, עפמש"כ כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע בסה"ק חיים ושלום (פ' בראשית, בדרוש סמיכות התורה סופה לראשיתה), כי נודע שעיקר ביאת האדם בעוה"ז הוא לתקן הניצוצין השייכים לחלק נפש רוח ונשמה שלו, אשר הנצוצים האלו הם עוד מעת השבירה קודם בריאת העולם, ולאשר נברא האדם הראשון לתקן תיקון עולם בזה, וע"י אכילת עה"ד טוב ורע, חזר העולם לקלקולו, ונאמר (בראשית ג, יז) ארורה האדמה בעבורך, ונעשה התערובות טוב ורע, שנפלו עוד הנצוצין בחזרה עד שצריכין תיקון הדורות האלו עד עת קץ ב"ב. והנה במידור האריז"ל עה"כ (מלכים ב יט, טז) פקח ד' עיניך וראה, שהם אותם הניצוצין כו'. וזה (דברים לד, יב) "אשר עשה משה לעינ"י כל ישראל בראשית", בשביל התורה וישראל שנקראו ראשית, שע"י התורה וישראל יתקנו זאת בתיקון הגמור כו' ועי"ז יאירו עינינו בבחי' פקח עיני"ך ורא"ה, ויהיה לעינ"י כל ישראל, ועיי"ש מש"כ עוד בזה.

והנה כל זה הוא בכלל עמלות בתורה, אשר אדם לעמל יולד היינו לתקן העולם על ידי התורה הקדושה, ולכן זוכים עמלי התורה לאור הגנוז, כי מתקנים ענין פקח עיני"ך ורא"ה.

ג. והנה אמרו חז"ל (שבת קיח, א) המעגן את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר (ישעיה נח, יד) אז תתענג על ד' גו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך גו'. ונראה שענין "נחלת יעקב אביך" היא שלימות הבריאה, כמ"ש (בראשית לג, יח) ויבא יעקב שלם עיר שכם גו' ופירש"י (שם) שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו. וכן אמרו חז"ל (ב"מ פד, א) שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון, והיינו שופריה דאדם הראשון קודם החטא (עיין זהר ח"א לה, ב), כי היה בבחינת שלימות הבריאה כלפני חטא אדה"ר, ומה"ט יעקב אבינו לא מת (תענית ה, ב), ונקרא בזוה"ק (ח"א לט, א) יעקב שלימא. והוא משום שהיתה התורה הקדושה חקוקה אצלו בבחינת "אם בחקתי תלכו", כמו שנאמר (תהלים קה, י) ויעמידה ליעקב לחק גו'. ונקראה נחלת יעקב "נחלה בלי מצרים", כי מטרת מיצר היא להבדיל חלק מתוך השלמות, להיותו מוגדר בפנ"ע, ולכן "נחלת יעקב אביך" בהיותה נחלה שלמה, הרי היא "נחלה בלי מצרים".

וזוכה למדריגה זו "המעגן את השבת", עפמש"כ כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי השבתות מאמר ב אות ב) עה"כ (בראשית לג, יח) ויבא יעקב שלם עיר שכם, ששכם ר"ת שבת כלה מלכתא. ולכן אמרו עוד (שבת שם) כל המעגן את השבת נותנין לו משאלות לבו שנאמר (תהלים לז, ד) והתענג על ד' ויתן לך משאלות לבך, היינו שזוכה לתקן הבריאה עד שמתקיים בו ברכת "ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו".

ויהי רצון שנזכה שיהא חלקנו בין עמלי תורה, הם אבותינו הקדושים שמסרו נפשם לתקן עולם במלכות שד"י, זכותם יגן עלינו ונושע לנצחים וברכות עולם על ראשינו בתיקון עולם, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' בחקתי

א. אם בחקתי תלכו וגו'. במדרש (ויק"ר פל"ה א) הה"ד (תהלים קיט, נט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, אמר דוד, רבש"ע, בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, הה"ד ואשיבה רגלי אל עדותיך, וצ"ב.

ויש לפרש, דהנה לכל אדם יש סביבו רשות ארבע אמות אשר היא רשותו לקנות לו בכל מקום (ב"מ י, א) וכשאדם הולך בדרכי התורה, מתקיים בו (משלי ו, כב) בהתהלכך תנחה אתך גו' שהתורה מלוה אותו, וביכולתו להפוך את ד' אמות שלו - לד' אמות של הלכה, להיותו כאילו תמיד בתוך אויר ביהמ"ד. וזהו שדרשו (נדה עג, א) עה"כ (חבקוק ג, ו) הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות, ר"ל שהליכות שלו, היינו כל מקום שהולך, נעשה לביהמ"ד וד' אמות של הלכה.

וז"ש המדרש "בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות", היינו שרגלי היו מביאות אותי לביהכ"נ וביהמ"ד - באותו דרך לבית פלוני שהייתי הולך, כי היה תמיד מוקף באויר בתי כנסיות ובתי מדרשות. וז"ש דוד המלך (תהלים קיט, א) "אשרי תמימי דרך ההלכים בתורת ד'", היינו שזו היא תמימות ושלמות הדרך, להיות ההולך בה כהולך במקום תורת ד'. וזה שאמר הכתוב "אם בחקתי תלכו", היינו שלכל מקום שתלכו יהיה התורה עמכם.

ב. וזה ענין שציותה התורה הקדושה למלך ישראל (דברים יז, יח) והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת גו' והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו גו', וכש"כ הרמב"ם (פ"ו מהל' ס"ת ה"ג) שמלך צריך שיהיו לו שני ספרי תורה, אחד מניחו בבית גנזיו, והשני יהיה עמו תמיד לא יסור מעמו, והיינו שכל מקום שהמלך הולך צריך להיות קדוש בקדושת ביהמ"ד וביהכ"נ, ויהיה ספר תורה עמו. ובאמת כל ישראל בני מלכים (שבת סז, א), שיש בהם - עכ"פ בכח - ענין המלכות, ולכן צריכים שיהיו דברי תורה עמהם תמיד לא יסורו מהם, שיהיו מלוים אותם בכל מקום שהולכים בו.

והנה אחז"ל (ברכות ח, א) "מאי דכתיב (תהלים פז, ב) אוהב ד' שערי ציון מכל משכנות יעקב, אוהב ד' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות, והיינו דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד". ויל"פ שקאי על ארבע אמות שאינם מצויים ע"י קדושת המקום כמו בתי כנסיות ובתי מדרשות, אלא הם שערים המצויינים בהלכה, כלומר שרק האדם ההולך בהם מקדשם בד' אמות של הלכה, ואותם אוהב ד' יותר מכל משכנות יעקב.

וזה שבקש דוד המלך (תהלים כז, ד) אחת שאלתי מאת ד' אותה אבקש שבתי בבית ד' כל ימי חיי גו', היינו שישב בבית ד' כל ימי חייו, על ידי שכל מקום שדורך בו, יתקדש בד' אמות של ביהמ"ד ובית ד', ויזכה גם שם לחזות בנעם ד' ולבקר בהיכלו.

ג. והנה, בשבוע זה שחל בו יומא דהילולא של כ"ק אא"ז אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע, הזמן המיועד להדבק בכל דרכיו. וגם בענין זה ידוע דרכו בקודש, שמרוב יגיעתו והתדבקותו בתורה הקדושה היה מחדש חדושי תורה גם על אם הדרך, אשר המה הרבה אותיות מספה"ק דברי תורה. והוא ע"ד שמצינו ברמב"ם שכתב (סוף פירוש

המשניות) "יודע הוא יתעלה כי יש הלכות מהם שכתבתי פירושן במסעותי בדרכים, ומהם ענינים רשמתים בהיותי על גבי האניות בים הגדול". והוא משום דרבנן איקרי מלכים (גימין סב, א), וצריך להיות ספר תורה עמהם תמיד לא יסור מהם.

ויהי רצון שזכות בעל ההילולא יעמוד לנו, שבגלל אבות תושיע בנים, ונתברך בכל ענינינו לטובה ולברכה, ונזכה לאורך ימים ושנים טובים בבריאות הגוה"נ, להיותנו בבית ד' כל ימי חיינו, לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו, עד שנזכה לגאולת עולם בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' במדבר

א. וידבר ד' אל משה במדבר סיני באהל מועד גו', שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם גו'. במדרש (ילקוט שמעוני במדבר תרפ"ד) "בשעה שקיבלו ישראל את התורה נתקנאו אומות העולם בהן, מה ראו להתקרב אלו יותר מן האומות, אמר להם הקב"ה הביאו לי ספר יוחסין שלכם שנאמר (תהלים צו, ז) הבו לד' משפחות עמים, כשם שבני מביאין שנאמר (במדבר א, יח) ויתילדו על משפחותם גו', לכך מנאם בראש הספר הזה אחר המצוות כו', שלא זכו ליטול את התורה אלא בשביל היוחסין שלהם" [ועיין בשער יששכר (מאמרי חודש סיון אות ד) שמה"ט קורין לעולם פרשת במדבר קודם חג השבועות (שו"ע או"ח סי' תכ"ח סעי' ד), לעורר היוחסין קודם מתן תורה, שהרי לא זכו ליטול את התורה אלא בשביל היוחסין שלהם].

והנה רבים נתחבטו בדברי מדרש זה. א' למה נתקנאו האומות, הלא לא רצו את התורה, שהרי (פסיקתא רבתי כא) בתחילה הלך הקב"ה אצל בני עשו, ואצל בני עמון ומואב ובני ישמעאל, ושאלו מה כתיב בה כו' ואמרו שאינם יכולים לקבל את התורה. ב' מה הלשון של טענתם "מה ראו להתקרב אלו יותר מן האומות", הלא מה שקיבלו ישראל את התורה לא היתה מחמת שנתקרבו יותר, אלא בגלל שהם היחידים שרצו לקבל את התורה, ואיזה קירבה יש בזה.

ב. ונראה, דהנה באמת האדם מצד עצמו, אשר הוא קרוץ מחומר, אי אפשר לו לקבל התורה, שהרי אמרו חז"ל (סוכה נב, א) יצרו של אדם

מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, ואלמלא הקב"ה שעוזר לו אינו יכול לו שנאמר (תהלים לז, לב) ד' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו. וזה שאמרו האומות "אין אנו יכולים לקבל את התורה". אבל ישראל אמרו נעשה ונשמע כי סמכו על מה ש"הקב"ה עוזר לו". והנה מה ש"הקב"ה עוזר לו", היא מה ש"ד' לא יעזבנו בידו", כלומר שכאשר ברצון האדם לקבל התורה, השי"ת מעלה אותו לדרגא גבוה שנתעלה כמלאכים להיות לו הכוח להתגבר על היצה"ר, כי כמו שאין ליצה"ר שליטה על המלאך, כמו כן גם האדם יש בו הכוח והיכולת להתגבר עליו. וזה שאמרו חז"ל (שבת פח, א) "בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו, דכתיב (תהלים קג, כ) ברכו ד' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו". היינו דבשעה שנתרצו ישראל לקבלת התורה ואמרו נעשה ונשמע, נתעלו להיות במדרגת מלאכי השרת, כי לולי היותם בבחי' מלאכיו גבורי כח כו' לא היו יכולים לקבל התורה.

ובזה יובן מה ש"נתקנאו אומות העולם בהן, מה ראו להתקרב אלו יותר מן האומות", כי בשעה שקיבלו ישראל את התורה, הבינו האומות, שזה יען שקרבם השי"ת אליו, כמו שאומרים (בברכת אהבה רבה) "וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול", והיינו במה שהעלה אותם למדרגה עליונה של "מלאכיו גבורי כח", שרק ע"ז היו יכולים להיות "עושי דברו לשמוע בקול דברו", ועל מדרגה עליונה זו הוא שנתקנאו האומות, וטענו מה ראו להתקרב אלו יותר מן האומות.

ג. ולזה "השיבם הקב"ה ואמר להם הביאו לי ספר יוחסין שלכם כו'". והיינו שמה שהעלה הקב"ה את ישראל למעלה מדרגת אדם עד שנתגלה להם רז שמלאכי השרת משתמשין בו, הוא בזכות האבות הקדושים. ועיין במדרש (שמו"ר פט"ו ו) "לכך נאמר (שה"ש ו, ד) איומה כנדגלות, שדימה הקב"ה את ישראל למלאכים, המלאכים אומרים בכל

יום קדוש קדוש קדוש, וישראל אומרים אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב". ונראה שהביאור בזה הוא, שעבודת האבות הקדושים היתה על ידי פרסום אמונתו ית"ש בעולם להוריד את השכינה לתחתונים, ובזכות זה העלה הקב"ה את זרעם למעלת עליונים, להיותם כמלאכים משרתי ד' בשמים ממעל. וז"ש המדרש שישראל דומים למלאכים בכח אמירת "אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב", שהוא מה שנעשו האבות מרכבה לשכינה עד שנתייחד שמו ית' עליהם, בזכות מה שפרסמו אלקותו ית' בעולם. והשיב להם הקב"ה, הביאו לי ספר יוחסין שלכם, היינו שמה שקירב את ישראל כמלאכי עליון, הוא בזכות האמונה שפרסמו אבותיהם בעולם והם מחזיקים בה.

ובזה יש לדרוש סמוכין בפרשתן, שנסמכה פרשת יוחסין לפרשת דגלים שנאמר (ב, ב) איש על דגלו באתת לבית אבתם יחנו בני ישראל. דהנה איתא במדרש (במ"ר פ"ב ב) "בשעה שנגלה הקב"ה על הר סיני ירדו עמו כ"ב רבבות של מלאכים והיו כולם עשוים דגלים דגלים, כיון שראו אותן ישראל התחילו מתאוים לדגלים, אמרו הלואי כך אנו נעשים דגלים כמותן כו', אמר להם הקב"ה מה נתאויתם לעשות דגלים חייכם שאני ממלא משאלותיכם (תהלים כ, ו) ימלא ד' כל משאלותיך, מיד הודיע הקב"ה אותם לישראל ואמר למשה לך עשה אותם דגלים כמו שנתאוו". והיינו שמכח שהם נתעלו להיות בעצמם כמלאכים, על כן נתאוו ישראל להיות נעשים דגלים כמותן, עד שאמר הקב"ה למשה עשה אותם דגלים כמו שנתאוו.

ד. והנה למדריגה זו זוכים ישראל בכל שבת קודש, וביותר בסעודות שבת שהם נגד האבות, כמבואר בזה"ק (ח"ב פח, ב) "אלין תלת סעודתי מהימנותא, סעודתי דאברהם יצחק ויעקב כלילן בהו". ולכן אמרו חז"ל (שבת קיח, א) ש"כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיהו נח, יד) אז תתענג על ד' והרכבתיך על במתי ארץ

והאכלתיך נחלת יעקב אביך", היינו שבזכות ענג שבת, מתעלה על מצרי ומגבלות האדם, במה שאינו יכול בעצמו להתגבר על היצה"ר, ואינו יכול לקבל בעצמו את התורה, אלא מתקיים בו "ד' לא יעזבנו בידו", ונותנים לו נחלה בלי מצרים להתעלות "על במתי ארץ", לקבל התורה הקדושה במדרגת גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו, ועל ידי זה להתברך בברכות התורה הקדושה אשר (משלי ג, טז) ארך ימים בימינה בשמאולה עשר וכבוד, ובכל משאלות לבו לטובה, ובזכות אורייתא יתכנשון מן גלותא (זהר ח"ג עו, א), בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' נשא

א. נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבתם למשפחתם. וברש"י: כמו שצויתיך על בני קהת לראות כמה יש שהגיעו לכלל עבודה.

והנה לעיל נאמר (א, מט) "אך את מטה לוי לא תפקד ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל", ופירש"י "כדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לבדו". וצ"ב, מה היא המעלה והחשיבות להיות נמנה לבדו. עוד הביא רש"י (שם) טעם אחר, והוא "שצפה הקב"ה שעתידה לעמוד גזירה על כל הנמנין מבן עשרים שנה ומעלה שימותו במדבר, אמר אל יהיו אלו בכלל, לפי שהם שלי שלא טעו בעגל". וגם לפירוש זה צ"ב, דמשמע כאילו הגזירה תלוי במה שנמנו, ולכאורה הרי עיקר סיבת הגזירה הוא מה שחטאו בעגל, וא"כ למה זה תלוי במנין נפרד.

ב. ונראה לומר, שחלוק היה מנין שבט לוי ממנין שאר ישראל, לא רק במה שבמציאות נמנו במנינים נפרדים, אלא עצם המנין של שבט לוי חלוק בעצמותו ומהותו ממנין בני ישראל. שהרי ענינו של מנין בני ישראל הוא ש"מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה" (רש"י במדבר א, א, וע"ע רש"י שם כו, א). אך מנין שבט לוי היה ענינו "לראות כמה יש שהגיעו לכלל עבודה", שעצם עבודת הקודש אשר בם היו מצווים, היא המחייבת את מנינם. והיינו ששבט לוי לא נמנו כמציאות בפני עצמה, אלא כל מנינם היה רק "לראות כמה יש שהגיעו לכלל עבודה", כי זהו כל מציאותם של שבט לוי לעבוד עבודתו של מקום.

וזה ענין ש"כדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לבדו", שבהיותו "לגיון של מלך", הרי אין מהותו ומציאותו אלא המלכות, ולא שייך כלל להפרידו למנותו כמציאות בפנ"ע, שהרי אין לו מציאות בפנ"ע, אלא כל מהותו הוא היותו משרת המלך, וכמו שאחז"ל (שבועות מז, ב) עבד מלך מלך. וזהו גם הענין מה ש"שצפה הקב"ה שעתידה לעמוד גזירה על כל הנמנין מבן עשרים שנה ומעלה שימותו במדבר, אמר אל יהיו אלו בכלל, לפי שהם שלי, שלא טעו בעגל", היינו שהטעם שלא טעו בעגל הוא "לפי שהם שלי", כלומר שאין להם מהות ומציאות בפנ"ע, אלא הם שלי. ונמצא שמאותו הטעם גופא שלא טעו בעגל, "לפי שהם שלי", מאותו הטעם גופא נמנו בפנ"ע, כי הגזירה היתה על הנמנין לדעת מנינן - והם מציאות בפנ"ע, אבל שבט לוי אינם בכלל אותו המנין, כי שבט לוי נמנה רק כלגיון של מלך, ומה"ט לא טעו בעגל.

ולפי"ז יש לבאר בלשון רש"י, "שעתידה לעמוד גזירה על כל הנמנין מבן עשרים שנה ומעלה", והיינו שהגזירה עמדה יען שחשבון בנ"י תלוי מבן עשרים הוא שאז הוא ראוי להיות יוצא צבא (עיין רמב"ן במדבר א, ג. ובכלי יקר שם), אך שבט לוי נפקד מבן חדש ומעלה, משיצא מכלל ספק נפל (רש"י במדבר ג, מ) והיינו שבהם עיקר המנין הוא להיותם לגיון של מלך, ומעת לידתם לקחם ד' לו ולנחלתו, כמו שנאמר (שם מא) "ולקחת את הלוים לי אני ד' תחת כל בכור בבנ"י גו'", ולכן לא חלה עליהם הגזרה, דכיון שהם לגיון של מלך, הרי לא על המלכות נגזרה הגזרה.

ג. והנה ידועים דברי הרמב"ם (פי"ג מהל' שמיטה ויובל הי"ג) ש"לא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ד' לשרתו ולעובדו לדעה את ד' והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ד' חלקו

ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים כו'". והיינו שכל אחד מישראל יכול להצטרף ללגיון של מלך, להיבדל לעמוד לפני ד' לשרתו, שיהיה ד' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים כו'.

ויומתק הענין, ע"פ דברי כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע באגרא דכלה (פ' בהעלתך) עה"כ (במדבר ח, ו) "קח את הלוים מתוך בני ישראל גו'", שיש בזה רמז שהלוים הם פנימיות של בנ"י, "כמו הלב הנתון באמצע הגוף ומשפיע חיות לכל האברים. על כן הם אמצע אותיות ישרא"ל במילוי כזה יו"ד שי"ן רי"ש אל"ף למ"ד, אותיות האמצעיים הם לוי"ם. וזהו מתוך בני ישראל ממש". וי"ל שעל כן יכול כל אחד להיות כשבט לוי, כי פנימיות עצמות ומהות של כל ישראל הוא להיות נבדלים מהעולם להיותם לגיון של מלך, וצריך רק לגלות את האור הפנימי אשר כל ישראל הם לגיונו של מלך.

ד. ובזה יש לבאר מה שנתקשו בספרים הקדושים בענין התפלה, כיצד יכולה תפלתו של אדם להשפיע על גזירת שמים, הלא לא שייך שינוי רצון אצל הבורא (עיין נועם אלימלך פ' אמור, בני יששכר מאמרי השבתות מאמר ח אות ז, דברי תורה מהדורא א אות ד', ועוד). אמנם ע"פ הנ"ל י"ל עוד, דכשבא המתפלל לעמוד לפני המלך, הרי הוא כעבד מלך אשר הוא עצמו מלך, וכשפועל בתפלתו אינו משנה הרצון ח"ו, אלא כך היה הרצון מתחלה, שלא נגזרה הגזרה על המלכות. וזהו שמבואר ברמב"ם (פ"ה מהל' תפלה ה"ד) שהעמידה בתפלה "כעבד לפני רבו" מעיקרי דיני התפלה היא. ועד"ז איתא בשו"ע (או"ח סי' קכב סעי' ג) לענין הפטירה מתפלה "ואח"כ ישתחוה לפניו כעבד הנפטר מרבו".

ובזה יובן מה שאמרו (בברכות לד, ב) "מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל רבי יוחנן בן זכאי, וחלה בנו של רבי יוחנן בן זכאי, אמר לו חנינא בני בקש עליו רחמים ויחיה, הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים וחיה כו', אמרה לו אשתו וכי חנינא גדול ממך, אמר

לה לאו אלא הוא דומה כעבד לפני המלך ואני דומה כשר לפני המלך". והיינו שמעלת קבלת התפלה תלויה במדה זו שהיות המתפלל "עבד מלך מלך", שכל עניניו הוא ענין המלכות, וממילא אינו מתחלה בכלל הגזרה.

ויהי רצון שנזכה לבטל מעלינו ומעל כל בית ישראל כל גזרות קשות ורעות, ויומתקו כולם לטובה, ונתברך בכל הטוב, והעיקר לנשיאת ראש בני ישראל, הוא מלכא משיחא שיבא ויגאלנו, בביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' בהעלתך

א. וידבר ד' גו', דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרת אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. וברש"י: מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומטיב.

וי"ל בזה, דהנה כתב הרמב"ם (פ"ג מהל' תמידין ומוספין ה"י): דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערבים מצות עשה כו', ומהו דישון המנורה, כל נר שכבה, מסיר הפתילה וכל השמן שבנר ומקנחו, ונותן בו פתילה אחרת ושמן אחר, וזה שהסיר משליכו במקום הדשן אצל המזבח כו', ומדליק נר שכבה, והדלקת הנרות היא הטבתם כו'.

ונראה שיש בזה רמז לעבודת ד' בנר מצוה ותורה אור (משלי ו, כג), שכדי להעלות ולהתעלות בקיום המצוות, צריך בכל יום לדשן הנרות, היינו להשליך את נר של אתמול שכבה, כי לפי ערך עבודת היום לא יהיו המצוות של אתמול חשובים כלל, אלא ישליכם במקום הדשן. ולתת פתילה חדשה ושמן חדש, היינו לקבל ע"ע לקיים מצוותיו ית"ש בחיות ומעלה יתירה על נר של אתמול.

וזהו שרמזו "שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומטיב", היינו שבכל פעם שהכהן ניגש לעבודתו עליו לעלות למעלה ומדריגה יתירה מזו שהיה אתמול.

ב. והנה עבודה זו לעלות תמיד במעלות גבוהות יותר ויותר, שייך רק למי שאחרי עבודתו לא מחזיק טיבותא לנפשיה, אלא מפשפש במעשיו ומוצא בהם חסרונות, וזה מעורר אותו להביאו להתעלות היום

יותר, עד שמקויים בו "להעלות נר תמיד", שעולה בכל יום למעלה חדשה.

וזהו שיש לפרש מ"ש רש"י "למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות". היינו שעל מה שחלשה דעתו של אהרן אמר לו הקב"ה "שלך גדולה משלהם", כלומר "שלך" - החלישות דעת שיש לך ממה שלא נטלת חלק בעבודה הנשגבה של חנוכת הנשיאים, "גדולה משלהם" היא התרוממות וגדלות הנפש אשר לה זכו הנשיאים בעת חנוכת המזבח. והטעם, כי חלישות הדעת של האדם שלא זכה להגיע לתכלית הנרצה בעבודת ד', מביאו להתעלות תמידי. וזה שאמר "שאתה מדליק ומטיב את הנרות", היינו שהמעלה של החלישות הדעת הוא ענינו של הטבת הנרות, שבכל יום "מסיר הפתילה וכל השמן שבנר ומקנחו, ונותן בו פתילה אחרת ושמן אחר", בחי' "להעלות נר תמיד".

ובזה יש לבאר גם מה שהביא הרמב"ן מלשון רש"י שלפניו "שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב". כי מצות הדלקת הנרות הוא בבחינת (תהלים ל, ו) "בערב ילין בכי ולבקר רנה", שלאחר ש"בערב ילין בכי", ענין חלישות השעת על עבודתו של אמתול, בא לבחי' "לבקר רנה" בהתעלות תמידי, כענין שאמרו בזה"ק (ח"ב קפר, א) דלית נהורא אלא דנפיק מגו חשוכא, היינו מאת החלישות הדעת הדומה לחושך.

והנה להלן (ח, ג) פירוש רש"י עה"כ ויעש כן אהרן גו' כאשר צוה ד' את משה, "להגיד שבחו של אהרן שלא שינה". ויל"פ, שהגם שחלשה דעתו שלא היה עם הנשיאים בחנוכה לא הוא ולא שבטו, מ"מ לא הושפע ע"י חלישות דעתו לגרע עבודתו הק', וגם אחרי שאמר לו הקב"ה "שלך גדולה משלהם" לא זחה עליו דעתו, אלא העידה התורה

הק' ש"ויעש כן אהרן - שלא שינה", כלומר לא הושפע ולא שינה עבודתו לא ע"י חלישות הדעת ולא ע"י גדלות הדעת, כי העיקר אצלו היה רק לעשות "כאשר צוה ד' את משה".

ג. והנה במדרש (במדבר רבה פט"ו ו, ותנחומא בהעלתך ה) איתא, שעל חלישות דעתו של אהרן, "אמר לו הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן. הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו". ויל"פ בזה, שעבודה כחנוכת הנשיאים, בשמחה והתרוממות הנפש, שייכת רק כל זמן שבית המקדש קיים, "אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו", שעבודת אהרן בהדלקת הנרות, שהיא עבודה הבאה מתוך חלישות הדעת, לעולם קיימת. שהרי זו עבודת ישראל בגלות, שמה שבאים לחלישות הדעת מגודל חשכות הגלות, הוא המניע אותם להתקרב אליו ית"ש ולהתעלות במדריגות גבוהות.

ובזה יש לפרש מה שאומרים "ומפני חטאנו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו, ואין אנו יכולים לעלות ולראות ולהשתחות לפניך גו'". דלכאורה יש לתמוה, מה התועלת באמירה מה שאין אנו יכולים לעשות. אמנם נראה, דהנה עיקר ההשתחויה לפניו ית' הוא ענין הביטול וכפיפות קומה, ובזמן שביהמ"ק היה קיים היו צריכין לעלות ולראות כדי להגיע לדרגא של כריעה והשתחויה. אך בזמן הגלות, באמירת מה שחסרנו בחטאינו שאין אנו יכולים כו', זה עצמו גורם הביטול. כי בהתבוננות מה שחסרנו וכמה נתרחקנו, המביאה לידי חלישות הדעת, הוא הפועל בקרבו ביטול וכפיפות ראש.

ויה"ר שנזכה להתעלות במעלות התורה הק' ועבודת השי"ת בכל יום ויום, בבחינת להעלות נר תמיד, עד שנזכה ליום שבו אור חדש על ציון יאיר, ונזכה כולנו במהרה לאורו, בשפע ברכה והצלחה בכל מעשינו ובכל ענינו, בביאת בן דוד במהרה דיקן ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פרשת שלח

א. שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען גו'. איש אחד איש אחד לממה אבתיו תשלחו כל נשיא בהם. וישלח אתם משה גו' כלם אנשים ראשי בני ישראל המה. וברש"י: למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר.

ולכאורה צ"ב הדמיון של חטא המרגלים לעסקי דבה של מרים, הלא חטאה של מרים היתה שדיברה במשה - אדון כל הנביאים, כמו שנאמר (במדבר יב ז) "פה אל פה אדבר בו ותמנת ד' יביט ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה", והיאך שייך לדמות עסקי דיבה על משה רבינו, לענין עסקי דיבה על אחר, וכש"כ עסקי דבה רק על הארץ שהוא דומם ואינו מרגיש כלל.

ב. ויש לבאר בזה, דהנה לעיל (יב, א) כתיב "ותדבר מרים ואהרן במשה כו' ויאמרו הרק אך במשה דבר ד' הלא גם בנו דבר וישמע ד', והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה". ומפרש האוה"ח הק' "אולי שדברו בפניו של משה, והדעת מסכמת בזה גם כן, כי מה יועילו דבר לא טוב ביניהם לבין עצמן, אלא אמרו דבריהם דרך תוכחה והוא שומע מלתם. שוב ראיתי בדברי רבותינו ז"ל (ספרי) שאמרו כן ורמזוהו במאמר וישמע ד' והאיש משה וגו', פירוש גם הוא שמע". וצ"ב, למה בתורה שבכתב נאמר "וישמע ד'" אשר משמעותו שרק ד' שמע ולא משה, ורק בתורה שבע"פ נדרש שגם משה שמע.

ויש לומר שבזה למדתנו התורה הק' מדתו של משה, שכל שמועה שאינה נוגעת לכללות ישראל, אלא היו עסקי דבה עליו בפרטית, לא היו אזניו שומעות כלל, אע"פ שדברוהו בפניו. והוא משום שמשה רבינו היה בעיני עצמו בבחי' אי"ן, וכלא קיים במציאות, וכמו שאמרו חז"ל (חולין פט, א) "גדול שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם כתיב (בראשית יח כז) ואנכי עפר ואפר, ואילו במשה ואהרן כתיב (שמות טז ז) ונחנו מה", ולכן אע"פ שדברו בפניו מ"מ לא שמע דבריהם כלל, כי לא נכנסו הדברים באזניו.

ובזה יל"פ סמיכות הכתובים (אשר לבאורה לא שייכים זל"ז, עיין במפרשים), "וישמע ד' - והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה". היינו שלכך שמע רק ד' ולא משה, משום שהוא ענו מאד כו', ולכן לא שמעו אזניו דיבורים שהן עליו בפרטית, שהרי הוא בעיניו כלא כלום.

וזהו שכתב רש"י, "למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה", היינו במשה רבינו, שלא נחשב בעיני עצמו אף כעפר ואפר, "ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר", שהיה להם לקחת מוסר לענין דיבת רעה על הארץ, ממשה רבינו שלא היה בעיניו אף כעפר ואפר [ועיין רמב"ם (פט"ז מהל' טומאת צרעת ה"י) שמה שנאמר והאיש משה ענו מאד, הוא חלק מהק"ו שצריך כל בני אדם לעשות ממרים, עיי"ש].

ג. ובדרך זו יש לבאר שרש חטא המרגלים. כי באמת צריך שיהא בכל נשיא שבט - מדה זו של משה רבינו. וז"ש "איש אחד למטה אבותיו תשלחו", היינו שצריך למסור את ה"איש אחד", הפרטיות ויחידות שלו, על כל מעלותיו, "למטה אבותיו" לצורך השבט כולו. ע"ד שהיה במשה רבינו, בחינת "ונחנו מה", היינו שלא היה קיים אצלו ה"ונחנו" כלל. ועל כן נאמר בו (שמות יט, יד) וירד משה מן ההר אל העם, ופירש"י "מלמד

שלא היה משה פונה לעסקיו, אלא מן ההר אל העם", היינו שלגביו לא היה קיים כלל ענין עסקיו הפרטיים, אלא מן ההר אל העם. וכן צריך להיות אצל כל נשיא שבט. וזהו שאמרו חז"ל (תענית כה, ב) "אפילו קל שבקלים ונתמנה פרנס על הציבור הרי הוא כאביר שבאבירים", והיינו משום שפרנס על הציבור מבטל את פרטיותו, וחשיבותו הוא רק מינויו על הציבור. ובזה יתפרש מה דאיתא (ברכות ח, א) "רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה מפני טורח הציבור", היינו שהיה מקצר עניני עצמו ומתפלל עם הציבור, יען שלא היתה לו מציאות בפנ"ע.

וז"ש הקב"ה למשה "שלח לך אנשים", כלומר אנשים שימסרו גם את היותם אנשי"ם - ל"ך, לטובת השליחות שלך, ולא תהיה להם מציאות אנושיית ופרטית כלל. וזהו שפירש"י "שלח לך - לדעתך", היינו אם ילכו לדעת"ך ולרצונך, שיהיו כמוך, אז שלח. וכן אמנם עשה משה "וישלח אותם משה על פי ד'", היינו שלא יהיה בהם שום ענין אלא להיות שליחי ד'.

ובזה יל"פ (יג ג) "כלם אנשים ראשי בני ישראל המה". היינו ששורש החטא והפגם הוא מה שנשארו "אנשים" אף אחרי ש"ראשי בני ישראל המה". וכיון שבעת שליחותם בדרך לא ביטלו ענין ה"אנשים" שבהם, ממילא לא הלכו כשליחי משה רבינו, ובאמת לא היו ראויים להיות נשיאי ישראל.

ועיין ברש"י עה"כ "כלם אנשים", "כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות, ואותה שעה כשרים היו". ולכאורה צ"ב ממה שפירוש רש"י (להלן יג כו) וילכו ויבואו (סוטה לה, א) "מהו וילכו ויבואו, להקיש הליכתן לביאתן מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה". הרי כאן פי' רש"י שב"אותה שעה כשרים היו". ויל"פ ש"באותה שעה" קאי על השעה ששלח אותן משה, שאף שלא ביטלו אז עדיין את ענין ה"אנשים" שבהם, ועדיין היו בעיניהם חשובים, מ"מ "כשרים היו" כי לגבי מהות

אדם פרטי אין בזה חסרון כ"כ. אבל ברגע ש"וילכו" היינו שהתחילה שליחותם בתור נשיאי ישראל, היה להם לבטל את עצמן אל הכלל. ותחלת ההליכתן הוא שהוקשה לביאתן, שהיתה בעצה רעה, כי בעת שהלכו כנשיאי ישראל ובתור שליחי עם ישראל היה בהם חסרון במה שלא ביטלו את עצמם לטובת הכלל.

וזה שנאמר (במדבר יג, ל) "ויהם כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אתה כי יכול נוכל לה. והאנשים אשר עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות גו'", היינו שכלב השיבם אל משה, ללכת בדרכו ולהנצל מזה מחטא המרגלים. אך "והאנשים אשר עלו עמו", כלומר אלו שנשארו "אנשים" גם כשעלו עמו, ולא פנו לדרכו של משה, הם חטאו ואמרו לא נעלה כו'.

ועד"ז יש לפרש (במדבר לא, ג) "וידבר משה אל העם לאמר, החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת ד' במדין", היינו שבחליצת ענין "אנשים" מעצמם תהיה עבודתם רק לתת נקמת ד' במדין.

ויהי רצון שנזכה לעשות רצון אבינו שבשמים לטובת ולזכות כלל ישראל, לפעול רחמים וחסדים בעד כל ישראל בכל מקום שהם, ונזכה לגאולה שלימה בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' קרח

א. ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם כו'. איתא ברש"י, שקרח הלבישן טליתות שכולן תכלת, באו ועמדו לפני משה אמרו לו, טלית שכולה של תכלת חייבת בציצית או פטורה, א"ל חייבת, התחילו לשחק עליו אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטרה, זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה. וכתב ברבינו בחיי "שנתכון בזה להביא רמז ומשל על ישראל, כי המשילם לטלית שכלה תכלת, לומר כי ישראל שכלם קדושים וכלם חשובים מלאים מן המעלות, למה יצטרכו למשתררים ולמתנשאים עליהם, והמשיל המשתררים לחוט של תכלת ולמזוזה".

אמנם האמת הוא, שזה גופא ש"כל העדה כולם קדושים ובתוכם ד'", הוא רק מכח צדיק הדור המאיר להם באור התורה הקדושה, ופועל שיהיו ראויים להשראת השכינה בתוכם. ולולי זאת לא היו ראויים להשראת השכינה הק', אלא היתה העדה שרויה בחשך ובאפילה, בבחינת (דברים כח, כט) כאשר ימשש העור באפלה גו'. וכמוש"כ ק"ז הגה"ק מראפשיץ זי"ע בזרע קודש (פ' אמור) "שמה שאיש מישראל עושה איזה מצוה בהתלהבות או תפלה ותורה כראוי, הכל ע"י הצדיקים שממשיכין קדושה לעולם". ועד"ז איתא בזהר (ח"ב רא, א) "רבי שמעון כבציגא דשרגא דאדליק לעילא ואדליק לתתא, ובנהורא דאדליק לתתא נהורין כל בני עלמא".

וזהו שהשיב להם משה (מז, ה) "בקר וידע ד' את אשר לו", כי הצדיק נקרא "בקר" מטעם שהוא מאיר את כל העולם לעבודת ד'. כמו

שאיתא במדרש (ב"ר פ"ב ג) עה"כ (בראשית א, ב) וחושך על פני תהום, "אמר הקב"ה עד מתי יהא העולם מתנהג באפילה תבא האורה, ויאמר אלקים יהי אור - זה אברהם כו', ויקרא אלקים לאור יום - זה יעקב, ולחשך קרא לילה זה עשו, ויהי ערב זה עשו, ויהי בקר זה יעקב כו'". הרי שצדיק הדור הוא כבקר - המאיר לעולם מתוך החשך. וזה היתה תשובת משה רבינו לטענת קרח, שמה ש"כל העדה כולם קדושים" הוא רק בכח "בקר ויודע ד' את אשר לו", היינו בכח הצדיק המאיר וזורח לעולם לקרבם לעבודתו ית"ש, אבל לולי זאת היה העולם חשך ח"ו.

ועיין בספה"ק תפארת שלמה (פ' וישב) שמבאר טעות השבטים שחלקו על יוסף, "שהיה עולה בדעתם לרעות את עצמן, פי' שאינם צריכים רב ומנהיג כי כולם קדושים, ועובדים הבורא ית"ש בכל לבם. והיה מרמז להם יוסף בחלומו, כי אף כי המה כולם קדושים, אעפ"כ הם צריכים לו להיות להם לראש ולמנהיג, כי הוא צנור כל ההשפעות, בחינת צדיק יסוד עולם. כי כן היה כוונת הבריאה, שיהיה בכל דור ציים"ע, כי ע"י הצדיק הולכים כל ההשפעות. ודבר זה גילה לנו הבעש"ט ז"ע שהפיץ אורו על פני תבל, כי בלתי דיבוק חכמים שבדור, איננו באפשרי להיות קיום לעולם". ונראה, שכיון ש"כן היה כוונת הבריאה שיהיה בכל דור ודור צדיק יסוד עולם", הרי נקבע כן בטבע העולם ש"על ידי הצדיק הולכים כל ההשפעות". וזהו שפירש"י "בקר ויודע גו', אמר להם משה, גבולות חלק הקב"ה בעולמו, יכולים אתם להפוך בקר לערב, כן תוכלו לבטל את זו".

והנה אמרו חז"ל (סנהדרין קי, א) מאי דכתיב (חבקוק ג, יא) שמש ירח עמד זבולה לאור חציך יהלכו, מלמד שעלו שמש וירח לזבול (במחלקת קרח ועדתו), אמרו לפניו רבש"ע, אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא ואם לאו לא נצא, עד שזרק בהם חצים כו'. ובפשוטו צ"ב למה לא רצו שמש וירח לצאת אם אין הקב"ה עושה דין לבן עמרם, ומה ענין זל"ז. אמנם נראה לבאר, דהנה כח אור השמש והירח להאיר הרי הוא

ממאמר השי"ת "יהי אור", שעל זה דרשו חז"ל "אמר הקב"ה עד מתי יהא העולם מתנהג באפילה, תבא האורה, יהי אור זה אברהם כו'", והיינו שפנימית מאמר "יהי אור" קאי על הצדיק המאיר לעולם. ולכן בשעת מחלוקת קרח ועדתו שלא רצו לקבל אורו של צדיק הדור, גם השמש והירח לא רצו לצאת ולהשפיע מאורם, והבן.

ב. והנה כתיב (דברים א, א) אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה גו' וחצרת ודי זהב. ופירש"י (בשם הספרי) "וחצרות" במחלוקתו של קרח, "ודי זהב" הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם שנאמר (הושע ב, י) וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל. ומקשים העולם למה הקדים להוכיחם על מחלקת קרח טרם התוכחה על חטא העגל, הלא חטא העגל קדם למחלוקת קרח ועדתו. ועוד קשה, הרי חטא העגל בא להם ע"י מה שאמרו (שמות לב, א) כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו, שבגלל זה אמרו (שם) קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו, ומה זה שיך לרוב זהב שהיה להם.

ונראה שזה כח הצדיק המשפיע טוב לבני ישראל, שלא יגרום הכסף והזהב חלילה בחינת "וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל", אלא יכירו וידעו ש"לי הכסף ולי הזהב נאם ד' צבאות" (חגי ב, ח), "לי" היינו "לשמי", להרבות כבוד שמים בעולם. ולכן רק ע"י שנתקו הקשר עם משה רבינו באמרם כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו, ממילא היה יתכן שיגרום רוב זהב וכסף שהיה להם מה שגרם. וזה שהקדים להוכיחן על מחלקת קרח ועדתו עוד טרם הוכיחן על "ודי זהב", כי סיבת השפעת הכסף והזהב לרעה (ח"ו), תלויה בכעין מחלקת קרח ועדתו, היינו שמתפרדים מהצדיק המאיר לארץ ולדרים.

ויהי רצון שנזכה לאור צדיקים שיאיר דרכנו, ולאורם נסע ונלך בדרך אבותינו ורבותי"ק, ומשם יושפע לנו שפע חיים ושלום וכל טוב,

רלה

וממנו נקח לעבוד את ד', להגדיל תורה ולהאדירה, ולהרבות הקדושה בעולם, ונזכה ליום שבו אור חדש על ציון יאיר, הוא אורו של מלך המשיח, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' חקת

א. וידבר ד' אל משה ואל אהרן לאמר גו', דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה גו'. הקשו המפרשים ז"ל, כיון שנאמר "דבר אל בני ישראל" בל' יחיד, היינו שמשה רבינו לבד ידבר, א"כ למה נתייחד הדיבור "אל משה ואל אהרן לאמר".

וברש"י: ויקחו אליך, לעולם היא נקראת על שמך, פרה שעשה משה במדבר. וצריך להבין מה המעלה בזה שהפרה נקראת לעולם על שמו של משה.

והנה נאמר לקמן (במדבר יט, ו) "ולקח הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת והשליך אל תוך שרפת הפרה". ועד"ז בטהרת המצורע (ויקרא יד, ד) "ולקח למטהר גו' ועץ ארז ושני תולעת ואזוב". ואמרו חז"ל (ערכין טז, א. הובא ברש"י שם) בטעם שלטהרת מצורע צריכין עץ ארז ושני תולעת ואזוב, "לפי שהנגעים באים על גסות רוח, מה תקנתו, ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב". ולפי"ז צ"ב, דא"כ מה ענינם של עץ ארז ושני תולעת ואזוב - לפרה אדומה הבאה לטהר על טומאת מת, שלכאורה אינה שייכת לגסות רוח.

ב. ונראה לבאר ע"פ המבואר בתולדות יעקב יוסף (פ' חיי שרה) בשם החסיד מוהר"י יעבץ ז"ל, שהגאוה היא "שרש לכל העבירות ולכל המדות רעות, וכן להיפך הענוה היא שרש לכל המדות טובות, ובה תלוי ביטול כל המדות רעות". והביא (שם) בשם החסיד מוהר"נ קאסיווער ז"ל שפי' הכתוב (דברים י, יב) "ועתה ישראל מה ד' אלקיך שואל מעמך גו'",

היינו שהשי"ת שואל מעמך רק שתהיה במדרגת "ונחנו מה". והוא משום שמדריגה זו של "ונחנו מה" הוא שרש לכל המדות טובות ובו תלוי ביטול המדות רעות.

ויש להוסיף ביאור לזה, דהנה ידוע אשר ב' דברות הראשונות אנכי ולא יהיה לך, אשר מפי הגבורה שמענום (מכות כד, א), הם כללות כל התורה כולה, כי רמ"ח עשין כלולים באנכי, ושם"ה לאוין כלולים בלא יהיה לך. והביאור הוא, כי בעשיית כל מצות עשה מקבל האדם על עצמו אלקותו ואחדותו ית"ש, ומבטל את עצמותו וישותו להידבק באור אין סוף ב"ה. וכאשר יעבור על הלאו הוא כעובד עבודה זרה, כי הוא מחשיב את עצמו לדבר בפני עצמו שאינו משעובד לרצונו ית"ש, והרי זו כפירה באחדותו האמיתית (עיין אגרא דכלה פ' ויצא ד"ה וייקץ יעקב, ופ' ואתחנן ד"ה ומי גוי גדול). ונמצא שמדת הענוה - שרשה באמונה באחדותו ית"ש, שכולא קמיה כלא חשיב (זהר ח"א יא, ב), ולהיפך, גאווה הוא שורש עבודה זרה. והוא שאמרו חז"ל (סוטה ה, א) "כל אדם שיש בו גסות רוח כאילו עובד ע"ז".

ועפ"ז יובן מש"כ התולדות יעקב יוסף שגאוה הוא שרש לכל העבירות, ולהיפך הענוה היא שרש לכל המדות טובות, כי כשם ששני הדברות אנכי ולא יהיה לך הם כללות כל התורה כולה, כן גם המדות של ענוה וגאוה, שענינם הוא אנכי ולא יהיה לך, הם השורשים של כל המדות כולם.

ג. ובזה יבואר מה שבפרה אדומה, שבא לטהרה על טומאת מת, מצוותה הוא ב"עץ ארז ואזוב ושני תולעת", המורה על "תקנתו שישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזב". כי באמת כל הענין של טומאה בעולם נמשך מחמא עבודה זרה, שהרי אמרו חז"ל (שבת קמו, א) שבשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא, וכשעמדו ישראל על הר סיני פסקה זוהמתן, ואח"כ בחמא העגל חזרה הטומאה לעולם. ולפיכך כדי שיטהר

האדם מטומאתו צריך לתקן כל שמץ ע"ז שיש בו, שמזה נמשך טומאתו. ויען ששרש חטא עבודה זרה הרי היא הגאוה, לכן צריך בטהרת הפרה לקחת "עץ ארז ואזוב ושני תולעת", שעל מה שהגביה עצמו כארז, תקנתו שישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזב, ואז יטהר.

ועד"ז בטהרה מכל טומאה שהוא בעינן לעקר את שרש הטומאה שהיא הגאוה. וזוהי ענין טבילה במקוה, דבעינן שיהא כל גופו במים, כי מים ההולכין למקום נמוך מורה על מדת הענווה (כמשאחז"ל בתענית ז, א). וביותר, שהרי כתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי חדש אדר מאמר ג דרוש ו ועוד) בענין טבילה במקוה, ששיעורה מ' סאה, היינו תתק"ם לוגין, שהוא כשיעור ביטול בריה (ירושלמי תרומות פ"י ה"ה), כי בטהרת האדם צריך לבוא לידי ביטול גמור לידבק באור אין סוף ב"ה. ולדברינו יתבאר, שעיקר הטהרה מטומאה היא בביטול הגאוה, ולבא למדרגת "ונחנו מה", שבה תלויה כל טהרה.

ויש לבאר עוד בזה, שטומאה יכולה לשרות רק על "יש", אבל בהיות האדם בשפלות וענוה בבחי' "ונחנו מה", אין מקום לחלות טומאה, ובע"כ פרחת ממנו הטומאה. ולכן ביטול היש וההכנעה מביאין את האדם לידי טהרה [ולזה תמצא ש"טומאה" בגימ' "אני", והטהרה הוא ע"י שמהפכו לבחי' "אין"]. וז"ש בזהר (ח"א רב, א) כד אשכח רוחא תבירא כדין אתפרש מיניה. והוא בבחינת (כלים פ"ב מ"א) כלי חרס שבירתן זו היא טהרתן. וזה גם ענין מה שקברי צדיקים אינם מטמאין, דיען וצדיקים בטלים לגמרי אל השי"ת, על כן לא שורה עליהם טומאה.

ד. ובזה י"ל למה נאמר בפרשת טהרה "וידבר ד' אל משה ואל אהרן לאמר", כי עיקר הטהרה הרי תלויה במדדיגתם של משה ואהרן שאמרו (שמות טז, ז) "ונחנו מה". וז"ש ויקחו אליך, ודרשו חז"ל "לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר", כי השם משה הרי הוא מטעם "כי מן המים משיתהו" (שמות ב, י), ומים רמז לענוה שהולכין

למקום נמוך. ועין בבאר מים חיים עה"כ (בראשית ב, יט) וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו, שהשם מורה על חיות הנפש, ובמשה אשר היה בחינת ונחנו מה, היה שמו על שם המים - כי מן המים משיתהו. ולזה הובטח לו שהפרה תקרא לעולם על שמו, "פרה שעשה משה במדבר", שהפרה תטהר את ישראל על ידי ביטול הגאוה וקנין מדת הענוה, כמשה רבינו.

יעזור השי"ת שנזכה ללמוד תורה הק' בטהרה, ותתקיים במהרה הנבואה (זכריה יג, ב) ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, היינו ע"י מדת הענוה, וכל הרשעה כולה כעשן בעשן תכלה, ויתהפכו ימי בין המצרים אלו לימים טובים ומועדים לשמחה, ישמח לבנו ותגל נפשינו ביום שכולו טוב, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

מלוה מלכה פ' חקת

א. היום (י"א תמוז) הוא יומא דהילולא של הגה"ק בעל עטרת צבי מזידיטשוב זי"ע. וידוע מה שכתב כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע (בדברי תורה מהדורא ח אות כח) "שמעתי מאדומו"ר הה"ק כו' מוהר"ר יחזקאל שרגא משינאווע זי"ע, כי מי שהוא בחוץ לארץ שאי אפשר לו להיות בל"ג בעומר במירון, עכ"פ יהי' בזידיטשוב בי"א תמוז ביומא דהילולא על ציון של הה"ק כו' בעל עטרת צבי זי"ע וירגיש טעם מעין זה. וידוע כי מאמרי צדיקי אמת כאלו כל דבריהם כגחלי אש והמ"י טובא גניז בגווי'. וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, וי"ל עה"כ (תהלים לד, ד) גדלו לד' אתי ונרוממה שמו יחדו, כי "גדלו לד'", ר"ת ל"ג, הוא רמז לל"ג בעומר, "אתי" ר"ת י"א תמוז, "ונרוממה שמו יחדו", שיבא מזה התרוממות וקידוש ד', והמ"י". ויש להוסיף רמז בסגולת יום זה לפעול בו ישועות וכל טוב, כי "י"א תמוז" בגי' "פקד יפקד אלקים" (בראשית נ, כה).

והנה בעוה"ר נתמעטו הלבבות ואין יודע ומרגיש. אך הרי כתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי חדש אייד מאמר ל"ג בעומר אות ג) שנתאמת לו מאנשי אמת, אשר השמחה בל"ג בעומר על ציון רבי שמעון בן יוחאי היא שלא כטבע, דכתיב (משלי יג, ט) אור צדיקים ישמח. וא"כ הרי גם בי"א תמוז יכולים הראויין לזה להרגיש מעין טעם ושמחה שלא כדרך הטבע.

והנה בקדושת ציון רשב"י מירון, כתב הגאון ר' שמואל העליר זצ"ל גאב"ד עיר צפת (בסוף ספרו כבוד מלכים), שהגה"ק בעל אור החיים זי"ע (שבשבוע זה (ט"ו תמוז) הוא יומא דהילולא דילידה), כשעלה לציון

הרשב"י במירון, ירד מהחמור והחל לטפס למעלה על ידיו ועל רגליו, כשהוא קורא בקול "איכה אני השפל נכנס למקום איש שלהבת, קוב"ה ושכנתיה, וכל פמליא של מעלה הכא, וכל נשמות הצדיקים פה". ולפי דברי כ"ק אא"ז זי"ע הרי גם בי"א תמוז הוא "טעם מעין זה".

ב. והנה גדולת וקדושת הצדיקים, ובפרט האור החיים הקדוש, לא ניתן לשער כלל. ואין לנו אלא דברי הקדמונים מה שנמסר לנו מאבוה"ק ורבוה"ק. הנה החיד"א ז"ל (מערכת גדולים ח אות מב) כותב על האה"ח הק' "עיר וקדיש מק"ק סאלי, ובא לעה"ק ירושלים ת"ו סוף שנת תק"ב, ואני הצעיר זכיתי והייתי בישיבתו הרמתה, ועיני ראו גדולת תורתו עוקר הרי הרים, וקדושתו הפלא ופלא. ולפי דורנו היה לב הרב מבעית בתלמוד, והיה כמעין המתגבר. והן בעון הדור כמעט שכ"ב ובחודש תמוז תק"ג עלה לשמים, בן מ"ז שנה, זלה"ה. וחיבר: חפץ ד', ראשון לציון, אור החיים, פרי תאר. וחכמתו ניכרת מספריו. אך זה אחד מעשרה מחכמתו, ורוחב לבו וחורפתו הפלא ופלא, וחופף עליו כל היום סדר קדושה והבדלה מעניני עוה"ז ורבו עזוז נוראתיו".

וראה זה דבר נפלא. שאף על גודל קדושת ספריו הקדושים של האור החיים הק' [ועיין שו"ת דברי חיים (ח"ב יו"ד סי' ק"ה) שדן מלמד שהכחיש את רוח הקודש של הספר אור החיים - לאפיקורס ר"ל. ובאמת גם המחבר בעצמו מעיד בריש ספרו "נפתחו השמים וארא מראות אלקים בורא קצות הארץ"], והחיד"א ז"ל בעצמו משבח כ"כ את ספריו הק' וכותב ש"חכמתו ניכרת מספריו" (ועיין עוד מש"כ החיד"א שם בערך דרשות הר"ן ד' אות סב), מ"מ כותב על ספרו אור החיים (מערכת ספרים א אות נד) "פירוש התורה להרב המופלא חסידא קדישא מ' חיים ן' עטר, ונדפס בווניציא סביב לחומש עם תרגום ורש"י. ושמענו כי עתה בפולוניא הם מחשיבים אותו הרבה, ונדפס עוד שני פעמים. ונתעורר זה ע"י שהרב החסיד הקדוש מהרר"י בעל שם טוב הגיד גדולת נשמת מהר"ח הנזכר". הרי שאף על גדולתו של האור

החיים הק', תולה החיד"א ז"ל פרסום הספר במה שהגיד אודותיו מרן קודש הקדשים הבעל שם טוב זי"ע ועכ"י.

[אגב, ראה במסעות ירושלים אודות מה שאמר כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע בשם הגה"ק משינאווא זי"ע, בענין שהאשכנזי"ם מחשיבים את האור החיים הק' יותר מאחב"י הספרדים, והוא מחמת עדותו של מרן הבעש"ט זי"ע (והנה כשיצא לאור ספר מסעות ירושלים, היו מחשובי רבני הספרדים שעירדו על דברים אלו, וראו בזה פגיעה בכבודם. והיה אז להרה"ח רבי משה גאלדשטיין ז"ל (מחבר הספר) חילופי מכתבים עמם בענין זה, והדברים באו אח"כ בדפוס, ואכמ"ל.) ויש להעיר, שמלשון החיד"א ז"ל "הם מחשיבים אותו הרבה, ונתעורר זה ע"י שהרב החסיד הקדוש מהרר"י בעל שם טוב הגיד גדולת נשמת מהר"ח הנזכר", יש קצת סמך לדברים הנ"ל שאמר כ"ק אא"ז זי"ע בשם הגה"ק משינאווא זי"ע, וד"ב].

ג. והנה במה שכותב החיד"א ז"ל "שהרב החסיד הקדוש מהרר"י בעל שם טוב הגיד גדולת נשמת מהר"ח הנזכר", מציין המו"ל בגליון השם הגדולים, מספר שבחי הבעל שם טוב, שכתב "וראה זה דבשגת תק"ג פ' פנחס בש"ק בסעודה ג' שהיה מאריך בשלחנו, אמר הרה"ק מהרר"י בעש"ט זי"ע להמסובין, כמדומה היום כבה נר המערבי. ואחר הבדלה שאלו תלמידיו כוונתו בזה, אמר להם, שהאור החיים נסתלק באותה שעה, משום דיש סוד אחד בנטילת ידים שאין מוסרין אותו רק לאחד ברור. ועד היום היה ביד האור החיים, וכעת נתגלה לו סוד זה, ומזה נודע לו שרבינו חיים אינו עוד בחיים. והיה זה במוצש"ק ט"ו תמוז תק"ג".

ובאמת מקובל אצל חסידים ואנשי מעשה עוד ספורים וענינים שיש בהם לבאר כוונת מרן החיד"א שהבעל שם טוב זי"ע הגיד גדולת נשמת האור החיים הקדוש. אבל נראה יותר שקאי על מה שכתב

במפה"ק נתיב מצותיך לזקיני הגה"ק מהרי"א מקאמארנא זי"ע, ש"מרן הבעש"ט אמר עליו שנשמתו מרוח דוד של אצילות, ובכל לילה שמע תורה פי הקב"ה, ורוב קדשתו אי אפשר לכתוב, והיה מיודדי המרכבה, וגלו נשמות ומדרגת רוה"ק אמת. ומרן הקדוש [הבעל שם טוב זי"ע] היה נפש דוד דאצילות, והיה רוצה שיתקשרו ביחד נפש רוח, ויתגלה הנשמה וחיה דאצילות, ויהיה הגאולה האמתית", עכלה"ק. וזהו שרבינו הבעש"ט הגיד גודל נשמתו של האור החיים הקדוש.

ויהי רצון שזכותם יגן עלינו ועל כל ישראל, ונוושע בכל הישועות, והעיקר שנזכה לגאולה שלמה בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' בלק

א. וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי, ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל, ויאמר מואב אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל את כל סביבתינו כלחך השור את ירק השדה גו'. ובמדרש (במד"ר פ"כ ד): כלחך השור את ירק השדה, מה שור מנגח בקרניו אף אלו מנגחין בתפלתן שנאמר (דברים לג, יז) וקרני ראם קרניו. וצ"ב דמה ענין תפלה כאן (עיין אגרא דכלה בפרשתן).

וי"ל דהנה בכלי יקר מפרש את הכתוב "את כל אשר עשה ישראל לאמרי", היינו מה שעשה יעקב אבינו [ישראל סבא] לאמרי, שנאמר (בראשית מח, כב) אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, ואמרו חז"ל (ב"ב כג, א) חרבי זו תפלה קשתי זו בקשה. וכן תירגם אונקלוס (שם) בחרבי ובקשתי, בצלותי ובבעותי. ולפי דבריו א"ש מה שדרשו כאן "מה שור מנגח בקרניו אף אלו מנגחין בתפלתן", דכיון שראה בלק אשר כחם של ישראל הוא בתפלותיהם ובקשותיהם, לכן חשש שינגחו גם אותו בתפלתן.

ב. ויש להוסיף עוד בזה, דהנה בכל בוקר בעת שנכנסין לביהמ"ד אומרים את הפסוק (במדבר כד, ה) "מה טבו אהליך יעקב משכנותיך ישראל", וסומכין הכתוב (תהלים ה, ט) "ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך", וצ"ב.

וי"ל בזה, בהקדם לבאר מה שאמר בלעם "מה טבו אהליך יעקב משכנותיך ישראל", ואמרו חז"ל (סנהדרין קה, ב) מברכתו של אותו רשע

אתה למד מה היה בלבו. ויש לפרש, דהנה "אהל" הוא בנין עראי, ו"משכן" הוא קבע. והנה ביהכ"נ וביהמ"ד - הרי קדושתו והשראת השכינה בו הוא בבחי' אהל ועראי בלבד. ורק ע"י שנוהגים בו בתורה ובתפלה מתוך יראה וכובד ראש - כבבית המקדש, ששם היה מצות עשה ליראה מן המקדש שנאמר (ויקרא יט, ל) ומקדשי תיראו (עיין רמב"ם פ"ז מהל' בית הבחירה ה"א), עי"ז ממשיכין לתוך הביהמ"ד קדושה מבית המקדש עד שנתקדש גם הביהכ"נ להיות מקדש מעט. אבל אם חלילה לא מתנהגים שם ביראה ופחד, גורמים ח"ו לסילוק השכינה, ולהיות קדושת המקום רק כאהל עראי בעלמא.

וזה ענין הנאמר ביעקב (בראשית כח, טז) "ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ד' במקום הזה ואנכי לא ידעתי וירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים". היינו שמתחלה אמר רק "אכן יש ד' במקום הזה", אבל אחרי שקיים "וירא ויאמר מה נורא המקום הזה", בזה גופא המשיך במקום קדושת ביהמ"ק, ש"אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים".

וזה היתה כוונתו של אותו רשע שאמר "מה טבו אהליך יעקב", כי רצה שישארו בבחינת אהל, ולא יזכו למדת יעקב שאמר מה נורא המקום הזה, לקדש הביהכ"נ והבימ"ד כ"משכנותיך ישראל", בבחי' בנין קבע.

והנה כשיש לביהמ"ד קדושת ביהמ"ק נקרא "משכנותיך ישראל", על שם (בראשית לב, כט) "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל", כי אמרו חז"ל (סוכה נב, ב) "אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נמוח, אם ברזל הוא מתפוצץ", שזהו מסגולת בית המדרש שנתקדש בקדושת משכנותיך ישראל, שמתקיים בו כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל, כפירש"י: עם שרו של עשו, ועם עשו ולבן.

וזה שאנו סומכין לומר בעת כניסה לביהמ"ד "מה טבו אהליך יעקב משכנותיך ישראל", את הכתוב "ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך", היינו שע"י שאשתחוה ביראה, בזה ממשיך אל היכל קדשך מדרגת משכנותיך ישראל.

ג. והנה הגה"ק בעל תפארת שלמה זי"ע (פורים) מפרש הכתוב (אסתר ח, יז) ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם, ש"פחד של מרדכי ויראת שמים שהיה על פניו, נפל גם כן עליהם, כי כן הוא שמיראת שמים של הצדיק נשפע גם כן יראה על כל העולם". וברבריו הק' יש לפרש "וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי, ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא גו'", היינו שראה בלק בן ציפור את זה גופא אשר "ויגר מואב", היינו היראה של מואב, והבין שזה מכח "את כל אשר עשה ישראל לאמרי", היינו תפלותיהן של ישראל, שהתפללו ביראה ופחד בבחי' "אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך", עד שנפל פחדם מפני ד' גם על מואב. ולכן "ויאמר מואב אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל את כל סביבתינו כלחך השור את ירק השדה גו'" ודרשו "מה שור מנגח בקרניו אף אלו מנגחין בתפלתן", שכיון שמקיימים "מה נורא המקום הזה", הרי הם ממשיכים בבחי' "משכנותיך ישראל", היינו הכח של "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל", ובזה מנגחין בתפלתן.

ועד"ז יתפרש המשך הפסוק "ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל", דהיינו שפחדו מאד מכח התפלה של "העם", הפחותי מעלה, "כי רב הוא", שאחז"ל (ברכות ח, א) "שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים", ואדרבה "אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין". אבל "ויקץ מואב" פחדו ביותר עד שקצו בחייהם, "מפני בני ישראל", מכח התפלה של בני עליה, שתפלתם הוא מתוך יראה ופחד, ובכל עת שמתפללין הוא עת רצון, כדאיתא במדרש (אגדת

בראשית כט א) אמר דוד רבונו של עולם כל שעה שאני מתפלל עשה אותו עת רצון כדכתיב (תהלים סט, יד) ואני תפלתי לך ד' עת רצון.

ד. והנה אמרו חז"ל (שבת קיח, א) המעגן את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר (ישעיה נח, ד) אז תתענג על ד' גו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך. ואפשר לפרש, דהנה בשבת זוכים ישראל לבוא לבחי' יראה, כמו שאומרים בליל שבת "לפניו נעבד ביראה ופחד", שהוא בחי' "מה נורא המקום הזה", ממילא זוכים לכוון לשער השמים, והיא "נחלה בלי מצרים", שאין ממך המבדיל ביניהם לכסא הכבוד, שהרי הם במדריגת "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל", ואין עומד כמיצר בפניהם. ולכן נקרא "נחלת יעקב אביך" שאמר "מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים". וזהו שאמר "וזה שער השמים", כלומר בלי מחיצה המפסיקה, בבחינת "נחלה בלי מצרים".

וי"ל עוד בזה, דהנה בשבת זו מתחלת ימי "בין המצרים". והנה אחז"ל (שם) אלמלי שמרו ישראל שבת אחד מיד הן נגאלין. ונמצא שעל ידי שמירת שבת זוכין ישראל לגאולה ולביטול ימים אשר הם "בין המצרים", ומהפכין אותן לימי שמחה וששון, כאשר יהיו בעגלא דידן בביאת מלכא משיחא. וזהו "המעגן את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים", שלא יהיו ימים אלו עוד בבחינת "בין המצרים", אלא נזכה ליום שכולו טוב יום שכולו ארוך יום שצדיקים יושבין בו ונהנים מזיו השכינה, בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' בלק

א. וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי. וצ"ב שמשמעות הכתוב היא שראה מה שלא ראו אחרים.

ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההוא. פירש"י: לא היה ראוי למלכות כו', וכיון שמת סיחון מנוהו עליהם לצורך שעה. וצ"ב למאי נפקמ"נ לכתוב זאת בתוה"ק, שלא היה ראוי למלכות כו', אלא כיון שמת סיחון מנוהו עליהם לצורך שעה.

ב. ונראה לבאר ע"פ מה שנאמר (תהלים קלו, יט) "לסיחון מלך האמרי כי לעולם חסדו, ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו". ויל"פ שניסי סיחון מלך האמרי ועוג מלך הבשן, אינם ניסים שהיו רק בעבר, אלא הם קימים לעולם, ולכן נאמר בהם "כי לעולם חסדו". והיינו שבכל דור ודור יש סיחון ועוג, ואף שלבושם שונה, מ"מ מהותם ומציאותם אינה משתנה, שהם שרי הקליפות העומדים להלחם עם ישראל ולעכב הגאולה שלימה. והחסד שעשה הקב"ה עם ישראל במדבר שנתן בידם את סיחון ועוג, הוא חסד הקיים לעד, ומכוחו עתידים ישראל להתגבר עליהם בגאולה השלימה במהרה בימינו. ועיין בבעל המורים עה"כ עתה ילחכו גו' "ב' במסורה, ילחכו הקהל, ילחכו עפר כנחש (מיכה ז, יז), [שקרא זה] מדבר בענין הגאולה. והיינו דכתיב (ישעיה כג, ה) כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור, לומר כאשר נפל פחדם על כל האומות, כן יהיה לעתיד", והבן.

ויש לומר שזה החילוק בין בלק בן צפור - לעמו, שבעוד שהם ראו רק את מה שעשה ישראל לאמורי בהוה, ראה הוא "את כל אשר עשה כו'", היינו שראה שמה שנצחו את "סיחון מלך האמרי" הוא חסד נצחי, "כי לעולם חסדו". וזה שנאמר "ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההוא", ופירש"י "שמנוהו עליהם לצורך שעה", היינו שאף שידעו - לפי ראייתו - שלא יוכלו לבטל את הגאולה השלימה ולבסוף ינצחו ישראל, מ"מ מנוהו עליהם "לצורך שעה", שעכ"פ בהוה ולשעה יוכלו להרע לישראל. וז"ש "עתה ילכחו גו'" היינו שאע"פ שאין בידנו לבטל את העתיד לבא, אבל נפעול לאחר את הגאולה.

ולכן אמר בלק לבלעם (כב, ו) "ועתה לכה ארה לי את העם הזה גו'", היינו שכיון שידע שאשר עשה ישראל לאמורי הוא חסד עולם, רצה שעכ"פ על לעת עתה יאור את העם. וזה כחו של קליפת הסט"א כדכתיב (כב, יט) "וירא את עמלק וישא משלו ויאמר, ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבד", היינו שכל כחם רק "ראשית", שהרי אחריתם עדי אבד. ולכן אומרים (ישעיה כב, יג) "אכול ושתו כי מחר נמות".

וזהו שנאמר לקמן (כד, יד) "לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים", ופירש"י "מקרא קצר הוא הוא זה, איעצך להכשילם, וגם אומר לך מה שעתידין להרע למואב באחרית הימים, ומחץ פאתי מואב". היינו כיון שמה שהם עתידין לעשות יהיה רק "באחרית הימים", לכן איעצך עתה איך להכשילם כדי להרחיק אותן אחרית הימים. ומה היא העצה, אלקיהם של אלו שונא זמה הוא כו'.

וכן אמר בלעם (כד, יז) "אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב", פירש"י "רואה אני שבחו של יעקב וגדולתו אך לא עתה היא אלא לאחר זמן". ועיין באור החיים הק' שהחילוק בין אם תהיה הגאולה בעתה או באחישנה (עיין סנהדרין צח, א), אינה רק בקוצר או אורך הגאולה, אלא גם במהות ומדרגת הגאולה. "שאם תהיה הגאולה באמצעות זכות ישראל יהיה הדבר מופלא במעלה, ויתגלה הגואל ישראל מן השמים במופת

ואות, כאמור בספר הזוהר (ח"א קיט, א), מה שאין כן כשתהיה הגאולה מצד הקץ ואין ישראל ראויים לה תהיה באופן אחר, ועליה נאמר (זכריה ט, ט) שהגואל יבא עני ורוכב על חמור". ולזה נתכוונו רשעים הללו, לא רק לקללם ב"עתה", אלא גם לעכב הגאולה עד בעתה, ואז יזכו לה רק בבחינת חדל אנשים ועני רוכב על החמור.

ג. ונראה שמה שהאריכה התוה"ק כ"כ בענין מחשבת הרשעים הללו, היא לצורך עבודת ד'. שכבר פי' מרן הבעש"ט זי"ע הכתוב (תהלים קיט, צח) "מאיבי תחכמני גו'", שגם מרשעים צריך ללמוד לעבודת ד'. והוא שנראה ונתבונן איך התאמצו רשעים הללו להמליך מלך "לצורך שעה", היינו לעכב את הגאולה אף לשעה קלה, וכ"ש אנן שפועלים "למען נצחך למען מלכותך", צריכים למסור נפשנו לקרב הגאולה אפילו בשעה אחת. ומלבד אשר גאולה אשר תהיה בבחינת "אחשינה" תיהיה במדרגה גדולה יותר, הרי גם עצם הדבר לקרב הגאולה למען ישראל הנתונים בצרה ובשביה, ולמען השכינה אשר עמם בגלותה, צריך כל אחד מסנ"פ רבה, לבל יאמר האדם הן אנו כבר אלפי שנים בגלות, ומה יתן ומה יוסיף עוד יום אחד, כי כדאי לעבוד במסנ"פ כמה דורות כדי לקרב הגאולה אפילו בשעה אחת, ואפילו ברגע אחד.

ובפרט שייך עבודה זו בימים אלו, ימי "בין המצרים", שהם ימים שפלים ונמוכים כדאיתא בזה"ק (ח"ב עח, ב) שנפלו בחלקו של עשו. צריך האדם לידע, שאף שהם רק ימים מוגבלים, בחי' "גדר מזה וגדר מזה" (עיין מאור ושמש בפרשתן על כתוב זה), בל יחשוב לומר הרי לאחריהם כבר באים ימים נשגבים של ימי אלול ותשרי, ומה לי להתאמץ ולהתייגע על ימים מועטים הללו להוציאו מידי עשו. דלזה צריכין ליקח מוסר השכל מפרשתן אשר רשעים הללו פעלו פעולתם לרעה אף שלא היתה כי אם "לצורך שעה", ק"ו שהחובה מוטל עלינו אף אם הוא "לצורך שעה".

וידי רצון שה"קריאה יעורד את הזמן", שנזכה לנצל כל שעה

ושעה לעבודתו ית'. ובפרט בימי הבחרות שמסתופפים בצל ישיבה, שהם ימים יקרים שאין להם תמורה, והרבה היה האדם נותן כדי להחזיר לו שנים אלו שיכולים ללמוד ולהתייגע בתורה ובעבודה מתוך הרחבת הדעת ובלי שום טרדות. ובזכות זה נזכה לקרב הימים אשר בן ישי חי, אפי' לקרבו ביום אחד ואפילו ברגע אחד, ונוושע לנצחים בביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

מלוה מלכה פ' בלק

בזמר איש חסיד שנהגו לזמר במוצאי שבת קודש (ומקורו עוד מקדמונים במחזור וימרי פ' רד ועוד) "דברה לו האשה כו' זהיר כבר נשוק הלא תצא לשוק כו', טוב לקויו מחסה כו', יעצת בדעת ובחכמה כו'". ויש להתבונן, כיון שהגיע האיש חסיד למצב עניות גדול כ"כ שהיה בלי מזון ומחיה ואין בגד ללבוש, למה חיכה לעצת אשתו. גם צ"ב מה שאחרי שדברה לו האשה כו' הסכים עמה שעצתה "בדעת ובחכמה", מה צריך "דעת וחכמה" לצאת לשוק לפשוט יד.

ויל"פ, דהנה כתב כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע בדברי תורה (מהדורא ג אות ו) "הנה מרגלא בפומיי' דחסידים הקודמים בשם כמה צדיקים זי"ע, ובפרט בשם הה"ק רבינו מהרצ"ה מזידטשוב זי"ע בעל עטרת צבי, שאמר עה"כ (תהילים כז, יד) קוה אל ד' גו', היינו בדרך רמז קו"ה - שיעשו כמו קו, אל ד' - לבקשו ית"ש שיושיעני בדרך וקו הלז, כי מכאן נראה לו הישועה קרובה וטובה יותר. ולעומת זה שמענו בשם קדוש אחד מדבר ועוד דעימיה, שאמרו, וכי אנחנו עובדים לאלקי כזה שנצטרך ללמדו עצות איך יושיענו, ע"כ יתפללו סתם שהשי"ת יושיענו ב"ב מבלי להזכיר שום קו ודרך איזה אופן, עיי"ש.

והנה אמרו חז"ל בש"ס (ר"ה כו, ב) שלא ידעו רבנן מהו "השלך על ד' יהבך והוא יכלכלך" (תהלים נה, כג). ואמר רבה בר בר חנה, שיום אחד היה מהלך עם האי טייעא [ערבי] ונשאתי משא, והוא אמר לי, קח "יהבך" והשלך על גמלי [ולמד משיחה של האי טייעא ש"יהבך" פירושו "משאך"]. והנה עצם הדבר איך למדו מ"האי טייעא", יל"ב דמציינו

הרבה פעמים שאליהו הנביא היה מתגלה בדמות ערבי, כגון הא דאמרינן (תענית כא, א) "אתא אליהו אדמי ליה כחד מינייהו". וכן (ילקוט רות רמז תר"ז) "מעשה בחסיד א' שירד מנכסיו כו' פגע בו אליהו ז"ל בדמות ערבי אחד כו'", ע"ש. אך יש לתמוה, איך לא ידעו רבנן פירוש תיבת "יהבך".

וביאר זקני הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע דבאמת היה ידוע לחכמים הפירוש של תיבת יהבך, אלא היו מסתפקים עד כמה מגיעה חובת מדת הבטחון, אם הבטחון הוא שידע האדם שיש בורא ומנהיג ומשגיח בפרטיות, ובבוא עת צרה ח"ו יתפלל לפניו שיסיר ממנו המשא. או אולי אין זו מדת הבטחות האמתיית, אלא צריך שיבטח בהשי"ת שהוא ית' יודע הצטרכות כל ברואיו, ולסמוך שהשי"ת יעשה עמו מה שצריך להיות לטובתו, וכשיבא הזמן שיהיה טוב עבורו להסיר ממנו המשא, אז בודאי יעשה השי"ת בעצמו כן לטובתו. וכשראו חכמים עוברא של האי טייעא, שלא ביקש ממנו רבה בר בר חנה כלום, אלא הטייעא מעצמו אמר לו "שקול יהבך והשלך על גמלי", פשטו רבנן מזה שעיקר מדת הבטון היא לבטוח בהשי"ת שהוא יעשה בעצמו מה שטוב עבורו. ולמדו שזהו פירוש הכתוב "השלך על ד' יהבך", היינו שלא לרצות כלל, כי אם לדעת ולהאמין שהשי"ת בעצמו יעשה עמו למובה, וכל מה שבא עליו מהשי"ת הוא תכלית הטוב עבורו, עכדה"ק.

ולפי פירושו נמצא שהספק שהיה לרבנן בפי' השלך על ד' יהבך, היה כעין ספק הצדיקים הנ"ל, אם הבטחון והתקוה להשי"ת תהא בבחינת "קוה אל ד'", היינו לנטות "קו" איך תבא ותהא ישועת ד', או לא.

ובזה יל"פ, שהאיש חסיד השלך על ד' יהבו, ולא נטה קו איך ובאיזה דרך יזמין לו השי"ת פרנסתו וצורך מחייתו. אך אשתו אמרה לו "הלא תצא לשוק", כי "טוב לקויו מחסה גו'", שצריך וראוי לעשות קו ודרך לישועה שתבא. על כן "מהרה ושאלה משכנים מלבושים כו'". אך

האיש חסיד אף שעשה כעצת אשתו החשובה שהיה "ברעת ובחכמה", מ"מ לא שינה דעתו הוא, אלא אע"פ שנלבש במלבושים נאים, מ"מ "השלך יהבו על ד' אשר אהבו", ולא תלה תקותו כלל בשינוי המלבושים.

וכן ילדיו ש"סחו בפלולם אל ישוב דך נכלם", היינו שהתפללו שישוב עם ישועה ל"דך" כרכתיב (תהלים ט, י) "ויהי ד' משגב לדך", ולא לישועה שתבא בהשפעת לבוש בבגדי השכנים העשירים. וכן היה, שיצא האיש חסיד בשוק "בסברתו", היינו בבטחונו שהשלך על ד' יהבו, "והנה אליהו הנביא לקראתו", שהושיע לו בישועה שלא היתה תלויה כלל במלבושיו הנאים, אלא בישועת ד' אשר יפאר ענוים בישועה.

ויהי רצון שנזכה לישועה קרובה בכל הנצרך, בזכות אבוה"ק והצדיקים, זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל, ונזכה להשלך על ד' יהבנו והוא יכלכלנו, ונושע לנצחים בישועה קרובה, בביאת בן דוד במהרה דירדן ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' פנחס

א. פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי. וצ"ב כפל הענין "בקנאו את קנאתי בתוכם", וגם "ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי".

במדרש (במ"ר פכ"א א): פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו כו', וצ"ב למה דרשו ענין שכרו ברישא דקרא "פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן".

ברש"י: לפי שהיו השבטים מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"א והרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן.

ב. ונראה ע"פ המבואר במדרש (שם ג, הובא ברש"י) עה"כ (כה, טו) ושם האשה המכה המדינית כזבי בת צור ראש אמות בית אב במדין הוא, "להודיעך עד היכן נתנו המדינים עצמן, שבת מלך הפקידו, צור גדול מכולם מלך הוא והפקיר את בתו, מי לא היה מפקיר". ויש לומר שבזה שהפקיד בת מלך וממנו למדו כל עמו להפקיר, גרמו קטרוג גדול על ישראל, שחוץ מעצם חטא עריות והע"ז, עוד נעשה קטרוג עליהם בזה שהמדינים "נתנו עצמן", עד שהפקידו היקר להם מכל שהיא הבת מלך. ובני ישראל לא הפקידו עצמם להשי"ת בכל לבבם ובכל נפשם.

ולכן, כדי לבטל מעליהם גם קטרוג זה, היה צריך להיות עקידת הטומאה באופן של מסירת נפש דוקא. כי זה לעומת זה, כמו שצור נתן

עצמו והפקיד את בתו, וממילא מי לא הפקיר, כן לעומתו הפקיד פנחס עצמו לכבוד השי"ת, ומי לא הפקיד עצמו עמו.

ועפ"ז יל"פ כפל הענין, ד"השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם", היינו במה שמסר נפשו לכבודו ית', שבזה הסיר הקטרוג שהמדינים נתנו את עצמן. ועוד "ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי" היינו קנאתי על דבר העבירה עצמה.

ג. לפי"ז נמצא, שמה שהיו השבטים מבזין אותו כו', היה מעכב כפרתן. שאע"פ שפינחס הפקיר עצמו, הן לא למדו ממנו. והיינו משום שהיו מבזין אותו ויחסו אותו אחר אבי אמו שפיטם עגלים לע"א, לפיכך לא למדו ממעשיו [ולא כהמדינים שהם ראו את הגדול מכולם מפקיר בתו, וממילא מי לא היה מפקיר]. ועל כן עדיין היה קיים הקטרוג מצד שלא הפקירו עצמן לכבודו ית"ש כמו שעשו המדינים לצד הטומאה. לזה "בא הכתוב ויחסו אחר אהרן", וכיון שהתורה יחסו אחר אהרן נכנם הדבר בלבם. כי כן היא כח התורה להיותו בבחינת "חיי עולם נטע בתוכנו". ועי"ז שנקבע בלבם שיחוסו הוא "בן אלעזר בן אהרן הכהן", ואפילו הכי מפקיר עצמו לכבוד השי"ת, הרי הכירו לראות שבן מלך מפקיר עצמו להשי"ת ולתורתו, וא"כ "מי לא הפקיר" עצמו, ובזה השיגו תיקונם בשלימות.

ובזה יתפרש הכתוב "פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל", היינו בזה שהוא בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בנ"י, כי עי"ז קינא "את קנאתי בתוכם", שכולם למדו ממנו ע"י היותו מיוחס בן אהרן. וזה שדרשו במדרש דייקא על כתוב זה "פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן", שאמר הקב"ה "בדין הוא שיטול שכרו", כיון שעי"ז שבא הכתוב ויחסו אחר אהרן, פעל שקנא את קנאת ד' בתוכם, ונקבע הדבר בלב כל ישראל להפקיר עצמן לכבוד השי"ת ולכבוד התוה"ק.

ד. ויש לפרש עוד לשון המדרש "ברין הוא שיטול שכרו". דהנה עה"כ הנני נותן לו את בריתי שלום, איתא במדרש (במ"ר פכ"א א) גדול השלום שניתן לפנחס, שאין העולם מתנהג אלא בשלום, והתורה כולה שלום שנאמר (משלי ג, יז) דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. ויל"פ שניתנה לו התורה [שהיא כולה שלום] במתנה. והוא מדה כנגד מדה על שהפקיד פנחס עצמו בקנאותו לשם שמים, זכה לתורה, שהרי דרשו חז"ל (מדרש תהלים ה א) עה"כ (במדבר כא, יח) וממדבר מתנה, מי שמשים עצמו כמדבר שהכל דשין בו זוכה לתורה. וזה "בדין הוא שיטול שכרו".

והנה אמרו חז"ל (ב"מ קיד, ב ברש"י ד"ה ולאו כהן) פנחס זה אליהו. ויש לומר שמכח שכרו של פנחס שניתנה לו התורה במתנה, מכח זה היה אליהו הנביא מצוי אצל התנאים והראשונים והיו שואלים לו שאלותיהם בתוה"ק. וכן הובטח לו "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם", ובכהן נאמר (מלאכי ב, ז) "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ד' צבאות הוא".

ה. הנה אמרו חז"ל (שבת קיח, א) כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים. ויש לפרש ש"נחלה בלי מצרים" היינו נחלה של הפקר. כי רק נחלה שיש לו בעלים הרי הוא משים מצרים שלא יוכל זר ליכנס. אבל נחלה שהיא הפקר היא "נחלה בלי מצרים". והמענג את השבת זוכה להיות משים עצמו כהפקר. ועי"ז זוכה לתורה, כי ממדבר מתנה, שמי שמשים עצמו כמדבר זוכה לתורה. ולכן נקרא שבת (זהר ח"ב צב, א) יומא דאורייתא. וכן אחז"ל (שבת פו, ב) דלכו"ע בשבת ניתנה תורה, כי בשבת זוכים ישראל לבחי' "נחלה בלי מצרים", ועי"ז זוכים לאורייתא.

ויהי רצון שנזכה לקדש שם שמים, ולמדריגת "ממדבר מתנה", בחי' נחלה בלי מצרים, בשפע ברכה והצלחה חיים ושלום וכל טוב עד עולם, והעיקר שנזכה להגאל בגאולה שלימה בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' פנחס

א. פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי, לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום, והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם תחת אשר קנא לאלקיו ויכפר על בני ישראל. ובספרי: לכפר לא נאמר, אלא ויכפר, שעומד ומכפר על ישראל עד סוף כל הדורות, וצ"ב.

במדרש (במ"ר פכ"א א) פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, אמר הקב"ה ברין הוא שיטול שכרו כו'. וצ"ב למה הוי זה מדה כנגד מדה, תחת אשר קנא לאלקיו ויכפר על בני ישראל, ניתן השכר - ברית כהנת עולם לו ולזרעו אחריו.

וברש"י: לפי שהיה השבטים מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"א והרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן, וצ"ב.

ב. ונראה לבאר ע"פ דברי כ"ק אא"ז בעל שם שלמה זי"ע (הובא בתפארת בנים בפרשתן) שפי' עה"כ (שמות ל, יב) ונתנו איש כפר נפשו לד' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם, עפי"ד הזוה"ק (סוף פ' במדבר) דכשאדם עובר עבירה שחייב עליה מיתה, אם מקבל על עצמו מסנ"פ על קדושת ית"ש, נחשב לו כאילו נהרג בפועל ממש, ושוב אינו צריך לקבל עונש מיתה בפועל עיי"ש, וזה שאמר הכתוב "ונתנו איש כפר נפשו לד'", שהאדם ימסור נפשו לד', "בפקד אתם" (מלשון חסרון, כמו (שמואל א כ, כה) ויפקד מקום דוד), היינו כשיש לו חטאים, "ולא יהיה

בהם נגף בפקד אתם", שלא יצטרכו להיות בהם נגף (מות) מחמת העבירות, עכד"ה. ופירש בזה כ"ק אא"ז בעל דרכי תשובה זי"ע מה שאומרים (בנוסח השמ"ע) "רצה ד' אלקינו בעמך ישראל כו'", ואם יקטרג המקטרג לאמר הלא חטאנו ופשענו ואין אנו כדאין שתתקבל תפלתינו, לזה אנו מבקשים "ואשי ישראל ותפלתן באהבה תקבל ברצון", היינו במה שברצונם למסור נפשם לקרבן, וקרבן מכפר על עון, בזה יסתם פי המקטרג, עיי"ש.

ועיין מש"כ כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מגיד תעלומה ה) על הזהר הנ"ל, ש"הגם שדברי הזהר לא נאמרו לשם לענין קריאת-שמע, עכ"ז נלמוד דעת מי שמוסר נפשו בכח באמת, יהיה לרצון לפני ד' כאלו מסר נפשו בפועל ויכפרו לו כל העוונות, והנה עיקר קרי"ש הוא מסירת נפש בכח, לקבל על עצמו באמת למסור נפשו על אמונת אלקי עולם ויחודו ואחדותו ית"ש, הנה יכופרו לו כל העוונות להקורא קרי"ש במסירת נפש". והן הן הדברים שכתב בתשו' הרשב"א (ח"ה סי' נה) עה"כ (תהלים מד, כג) כי עליך הרגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה, וז"ל "וכי אפשר ליהרג בכל יום, אלא שבכל יום שאנו קורין בקרי"ש "ובכל נפשך", ומסכימים על כן, הרי הוא כאילו הורגנו באותה שעה עליו ית', כי כל המסכים על זה כאלו עשאו".

ובאמת כן הוא בכל קרבן, שמכפר מחמת שהמקריב גומר בדעתו שהוא מוכן למסור את נפשו במקום הקרבן, כדכתיב (ויקרא א, ב) "אדם כי יקריב מכם קרבן לד'", וכמו שכתב האור החיים הק' (ויקרא פ, ח) ש"יביא דוגמת החוטא שהוא בהמה, וישתתף עמה בצער החושב כי ראוי הוא לעשות בו משפט זה, והוא מה שאמר הכתוב (תהלים לו, ז) אדם ובהמה תושיע ד'". והיינו כי "כל המסכים על זה כאלו עשאו", וכיון שחושב ומסכים שראוי לעשות בו משפט זה, הרי זה כאלו עשאו.

ג. ונראה לומר, שמה שהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו מקבל את "כל המסכים על זה" שייחשב "כאילו עשאו", נמשך מפנחס. והביאור בזה, דהנה לעיל עה"כ (כה, ו) והמה בכים פתח אהל מועד, תירגם יונתן בן עוזיאל "ואינון בכיין וקריין שמע", וצ"ב. ונראה לבאר, שפנחס ראה שהם בוכים וקורים שמע, היינו שבתוכם ובמחשבתם מוכנים ישראל למסור נפשם על קדושת שמו יתברך, שזהו עיקר קרי"ש, "בכל נפשך", לקבל על עצמו באמת למסור נפשו. אכן לא היה בכחם של ישראל להוציא מחשבתם זו אל הפועל ממש, כיון שנפגמו מחשבתם כשחטאו בבנות מואב. אבל פינחס (שם ז) "ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו גו'", היינו הרמ"ח תיבות דקרי"ש - שקראו ישראל - לקח בידו, להוציא מחשבתם מכח אל הפועל. ולולי שהיו העדה כולם קוראים ק"ש בבכיות וכוונת מסנ"פ לא היה כח לפנחס לקנא קנאת ד' צבאות, אלא "ויקם מתוך העדה", שמהעדה הקדושה שאב הכוחות הגדולים למסור נפשו בפועל, כי הוא רק הוציא לפועל את מה שהיה טמון בכח בתוך העדה. וז"ש "השיב את חמתי גו' בקנא את קנאתי בתוכם", היינו שקנאתו לא היתה שלו בעצמו, אלא קנאת בני ישראל כולם. ולכן "השיב את חמתי מעל בני ישראל" כולם.

ועפ"ז נראה, דכיון שפנחס זכה והוציא מחשבתם של ישראל המוכנים למסירת-נפש מן הכח אל הפועל, בזה פעל שכל ישראל, בכל הדורות, אשר מסכימים ומוכנים במחשבתם למסור נפשם על אמונת אלקי עולם, יצטרפו אליו, ותחשב גם להם מחשבתם למעשה. וזהו "והיתה לו ולזרעו אחריו", שמעשיו של פינחס נזרע בכל הדורות הבאים אחריו, ש"כל המסכים על זה כאילו עשאו".

וזהו שאמרו בספרי "לכפר לא נאמר, אלא ויכפר, שעומד ומכפר על ישראל עד סוף כל הדורות". והיינו שהוא עומד ומכפר עליהם, שמי שמוסר נפשו בכח באמת, יהיה לרצון לפני ד' כאלו מסר נפשו בפועל, ויכפרו לו כל העוונות, כמבואר בזהר. ועד"ז בכפרת קרבן,

שכל המקריב קרבן מצטרפת מחשבתו למעשה המסנ"פ של פנחם, ועולה לו לרצון. וזהו שאמרו במדרש "בדין הוא שיטול שכרו", כי מדה כנגד מדה, מה שפעל כפרת עוונות בכל הדורות אחריו, ניתן "לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם".

וזה שבא הכתוב ויחסו אחרי אהרן, כי טרם שחטאו ישראל בבנות מואב, היתה מחשבתם זכה ורצויה, ועל כן היה אהרן יכול לכפר עליהם בקרבנותיו, ע"י יסוד מחשבתן של ישראל. אבל אחרי שפגמו במחשבתן וזנו אחרי בנות מואב, היה צריך לבא הכתוב וליחס את פנחם אחר אהרן, שמאז צריך את זכותו של פנחם, שעומד ומכפר עליהם עד סוף כל הדורות.

ד. והנה אמרו חז"ל (ברכות ה, א) כל הקורא קריאת שמע על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו, שנאמר (תהלים קמט, ו) רוממות אל בגרונם וחרב פיפיו"ת בידם. ויש לפרש שחרב של שתי פיות, הוא שמצטרף עמו גם חרבו של פנחם, שנאמר בו ויקח רמ"ח בידו [כנגד רמ"ח תיבות של ק"ש] והצטרף עם ישראל אשר נאמר בהם והמה בכים פתח אהל מועד, "ואינון בכיין וקריין שמע". וכן הוא לדורות, שמצרף כוחו עם ק"ש של כל אחד שמוציא מחשבתו לפועל ומצרפה למעשיו ועי"ז מזיקין וקליפות בטילין מיניה.

וזה חיזוק גדול בעת שקורא כל אחד קריאת שמע שעל המטה, שצריך להאמין שבכח הקרי"ש בכוונה באמת, זוכה להיות מכלל ישראל אשר "אינון בכיין וקריין שמע", ולשוב בתשובה שלימה על כל מה שפגם במחשבה דיבור ומעשה בשוגג וכש"כ במזיד ח"ו. וע"י קרי"ש שעל המטה בתשובה שלימה ניתן חרב פיפיות בידו, שמצטרפות עמו בכיות של כל פיות בני ישראל, וחרב של פנחם נתונה בידו לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאומים, ולהתגבר על כל הנסיונות ופחד לילות.

ויהי רצון שנזכה לקבל עול מלכות שמים באמת ביראה ובאהבה, ונזכה לעבוד את השי"ת כאשר עם לבבנו, ולא נבוש ולא נכלם לעולם ועד, ונזכה להתעלות בלימוד התורה בקדושה וטהרה ולעשות נחת רוח לו ית"ש, והעיקר שנזכה להגאל בגאולה שלימה בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' מטות מסעי

א. וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ד'. וצ"ב למה כאן נקראו נשיאי העדה בשם "ראשי המטות לבני ישראל".

וי"ל ע"פ מה שפירשו בספה"ק "מטה" מלשון שפל ונמוך (עיין נועם אלימלך פ' בשלח, ועוד). ולפי"ז י"ל, דהנה חובת הנשיאים להנהיג הדור הוא לא רק כשהדור הוא במדרגה עליונה, אלא גם בהיותם "מטה" ובשפלות, צריכים הנשיאים להנהיגם - לרוממם ולנשאותם, שהרי כן היא רצונו ומדתו ית"ש להיות "מקימי מעפר דל מאשפת ירים אביון" (תהלים קיג, ז).

ולכן בפרשה זו שנאמרה בתוה"ק אחרי עצת בלעם שבה פגמו ישראל בחטא בנות מואב, וירדו אז מטה מטה לדרגה תחתונה מאוד, והיה עבודת הנשיאים באותו זמן להעלותם משפלותם, משו"ה נקראו אז הנשיאים "ראשי המטות לבני ישראל", על שם עבודתם באותה שעה להעלות את הדור ממטה ולהעלותם ולנשאם עד ראש.

ועד"ז יש לבאר מה שטען קרח (במדבר טז, ג) "כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ד' ומדוע תתנשאו על קהל ד'", היינו שקרח ראה בנשיאות רק ענין הנהגה בהיות ישראל במדריגה גבוהה, ולכן טען "ומדוע תתנשאו על קהל ד'". וטעותו היתה שאדרבה פעולת הנשיאים היא להיות "ראשי המטות לבני ישראל", היינו לדדת מטה אל בני ישראל שנפלו ממדרגתם, ולשוב להעלותם מעומק בור ופרות.

ב. והנה איתא בספר היצירה (פ"א מ"ג) שברית המעו"ר מכוון נגד ברית הלשון. ובספרים הק' של רבוה"ק תלמידי הבעש"ט זי"ע האריכו הרבה להזהיר ביותר על שמירת הדיבור, משום שבזה תלוי מדת ברית קודש - הוא כללא דכולהו, כמו שדרשו בזה"ק (ח"ב פז, ב ושו"מ) עה"כ (שמות כ, ד) לא תעשה לך פסל, דמאן דמשקר בהאי ברית, משקר בהקב"ה (ר"ל). וזקיני הגה"ק בעל ייטב לב זצוק"ל אמר בדרשה (ייטב פנים לי"ג מדות אות יג) עה"כ (במדבר ה, ו) כי יעשו מכל חמאת האדם למעל מעל בד' ואשמה הנפש ההיא, שאל יאמר האדם הלא אין זה במרד ולא במעל, כי אם שלא ברצון וכמעשה בלא מחשבה שאינו אלא שוגג. שזה טעות, כי הוא גרם להכשל בזה ח"ו, על ידי שדיבר ניבול פה ודברים בטלים, כי ברית המעור נגד ברית הלשון, ועקימת שפתיו הוי מעשה במזיד ורצון ר"ל.

וזהו שאמר הכתוב, לאחר שפגמו ישראל ב"ברית המעור" כשנכשלו בבנות מואב, "וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל", שאמר להם שהרמת המטו"ת להשיבם להיות לרא"ש, תלוי ב"לאמור זה הדבר אשר צוה ד'", לדבר רק דיבורים אשר צוה ד', ולא מה שהוא נגד ציווי השי"ת, ושלא כרצונו, וז"ש לא יחל את דברו [פי' רש"י: לא יעשה דבריו חולין] ככל היוצא מפיו יעשה.

ובזה יתפרש הקרא (תהלים פה, יב) "אמת מארץ תצמח", שמי שנכשל ופגם באות ברית קודש עד שנפל ל"ממה" ונתקיים בו (שם מד, כו) כי שחה לעפר נפשנו דבקה לאר"ץ במצנו, תחלת תיקונו הוא להזהר בדיבורו שיהא במדת אמת, בחי' "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה", כי בכחו של מדת אמת להעלות את האדם מבירא עמיקתא - מאר"ץ תצמח, עד לאיגרא רמא שהיא (שם קיט, קם) ראש דברך אמ"ת (עיין תפארת בנים לשבת שקלים).

ורמז לדבר בפרשתן (במדבר לו, ה) "כן מטה בני יוסף דברים", שמטה בני יום"פ - הצדיקים נוטרי הברית, הם נזהרים ביותר שיהיה דיבורם "כן", היינו אמת, בבחינת ולא שקרנ"ו בברית"ך (תהלים מד, יח).

ג. ובזה יל"פ המשך הכתוב "איש כי ידור נדר לד' או השבע שבועה גו'", ופי' בספה"ק נועם אלימלך (בפרשתן) "או השבע שבועה" בענין שבת קודש, עיי"ש בדבה"ק. ולהנ"ל יתבאר שייכות ענין קדושת שבת לכאן, ע"פ דברי כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמר השבתות מאמר א אות יד) ששב"ת בגי' לשו"ן מעו"ר, והוא רמז שבשמירת שבת מתקנים מה שפוגמים ח"ו בברית הלשון ובברית המעור. ולפי"ז ממשיך הכתוב לומר, שהנשיאים "ראשי המטות לבני ישראל" יכולים להעלות את ישראל מטומאה וזוהמה דחמא בגות מואב, ולתקן דיבורם בבחי' "לא יחל דברו", ע"י "השבע שבועה" ששומרין שבת כראוי, שבה מתקנים "לשון מעור".

והנה אמרו חז"ל (שבת קיח, א) המעגג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר (ישעיהו נח, יד) אז תתענג על ד' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעק"ב אבך גו'. ויש לפרש שנחלת יעקב הרי היא מדת אמת, שנאמר (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב, ונקראת "נחלה בלי מצרים", כי על ידי מדת אמת יכולים לעלות מבירא עמיקתא עד לאגרא רמה, בבחינת "אמת מארץ תצמח", עד למדרינת "ראש דברך אמת". ורמז לזה, שתיבת אמ"ת היא הא' ברישא דאותיות א"ב, מ' באמצעיתא, ת' בסופיה (תקו"ז ת' ס"ג), היינו שהיא מריש דרגין עד סוף כל דרגין. והיינו "נחלה בלי מצרים".

הנה כפי המקובל אצל אבוה"ק זי"ע (עיין שער יששכר מאמר ימי המצרים אות יא) שבת זה הוא נגד חג השבועות, זמן מתן תורה, אשר בו "נתן לנו תורת אמת", והזמן גרמא לתקן מה שפגמנו בברית הלשו"ן ובברית המעו"ר, ולקנות בה מדת אמת אשר על ידה יכולים להפוך הזמן

מאבל ליום טוב ומיגון לשמחה. ויהי רצון שבזכות מדת האמת נזכה לכל הישועות ברוחניות ובגשמיות, והעיקר שנזכה לגאולה שלימה בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' מטות מסעי

א. וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ד'. איש כי ידר נדר לד' או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה.

ויל"פ, דהנה אמרו חז"ל (נדה ל, ב) "משביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפילו כל העולם כולו אומרים שצדיק אתה, היה בעיניך כרשע". וילה"ב שייכות הני תרי ענינים להדדי, שלכאורה השבועה הוא ענין אחד, ומה שצריך להיות בעיניו כרשע הוא ענין בפני עצמו, וצ"ב.

ועיין עוד במה שהקשה הגה"ק בעל התניא זי"ע (לקוטי אמרים פ"א) על מאמר זו, "וצריך להבין דהא תנן (אבות פ"ב מי"ג) ואל תהי רשע בפני עצמך. וגם, אם יהיה בעיניו כרשע ירע לבבו, ויהיה עצב ולא יוכל לעבוד ד' בשמחה וטוב לבב, ואם לא ירע לבבו כלל מזה יכול לבוא לידי קלות ח"ו".

ונראה שענין השבועה הזו שמשביעין אותו "תהי צדיק ואל תהי רשע", אינה כשאר שבועות, אלא היא שבועה נמשכת ומלוה את האדם כל ימי חייו, כי תמיד שומעת הנפש את קול השבועה המשביעה אותה "תהי צדיק ואל תהי רשע", והיא פועלת בנפש שיוכל להתגבר על הכל ולעבוד אותו ית"ש בעבודה תמה ושלימה, כי מכח השבועה הפועמת בנפשו בא לו תמיד לירא ממנו ית"ש.

ומקור לזה, מהא דמבואר בזהר (ח"ג יג, ב) עה"כ (ויקרא ה, א) ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה, "בשעתא דקב"ה אפיק נשמתא לנחתא בבני נשא, אסהיד בה בכמה יעודין בכמה קסטורין, בגין לנטרא פקודוי [בשעה

שהקב"ה נותן נשמה לאדם, מעיד בה בהרבה הבטחות של שכר אם תקיים המצוות, ובהרבה עונשין אם תחטא, כדי שתשמור המצוות], ולא עוד אלא דאעבר לה באלף ותמניא עלמין לאשתעשעא ולמחמי בהו יקרא דאינון דמשתדלי באורייתא [ולא עוד אלא שמעבירין אותה באלף ושמנה עולמות כו']. ועיין בפי' הרמ"ק שעושין כל זה, כדי שתדע נועם הצדיקים, ושתראה בשכר המזומן לה לאחר שתחזור לגן עדן, כדי שתתאוה לגן עדן ולא תחטא. הרי ששמיעת ה"קול אלה", אינה קול שבועה בעלמא, אלא פעולה שעושה רושם בל ימחק על הנשמה.

ובזה יש לבאר המשך הענינים, "משביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה, היה בעיניך כרשע", כלומר שאפילו אם אמנם כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה, בודאי כן הוא האמת שהנך צדיק, אבל אעפ"כ "היה בעיניך כרשע", כי תתלה את צדקתך שאינה משלך, אלא מכח אותה השבועה שמשביעין אותך תהי צדיק ואל תהי רשע, ואילמלא אותה שבועה אולי היית באמת כרשע. ולפי"ז תתיישבנה קושיות בעל התניא זי"ע, דהא דתנן "ואל תהי רשע בפני עצמך", הוא לחשוב שכן הנך בפועל, "כי אם יהיה בעיניו כרשע ירע לבבו, ויהיה עצב ולא יוכל לעבוד ד' בשמחה וטוב לבב", לכן צריך לראות בעיני עצמו שהוא צדיק, אך מ"מ יכיר שצדקתו אינה מחמת כח עצמו, אלא היא מחמת השבועה שמשביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע.

ועיין בש"ס (נדה שם) שילפינן הא דמשביעין אותו תהי צדיק כו', מקרא שנאמר (תהלים עא, ו) עליך נסמכתי מבטן אמי, ממעי אמי אתה גוזי. ושואלת הגמ' "מאי משמע דהאי גוזי לישנא דאשתבועי הוא", ומשני, דכתיב (ירמיהו ז, כט) גזי נזרך והשליכי (פרש"י לשון נזירות דהיינו נדר, דדמי לשבועה). וצ"ב, שכפשוטו הרי "גוזי" פירושו "הוצאתני", או הוא מלשון "גוזז" היינו שתלשת ועקרת אותי מבטן אמי (עיין מפרשים), ואיך משתלבים הפשט והדרש. ויש לפרש כנ"ל, שמבטן אמי אתה גוזי, היינו

שהרצאתני מבטן אמי עם שבועה, כי גם השבועה יצאה עמי - שנשאר כחה לעד בנפשי.

ב. והנה אמרו חז"ל (סנהדרין קה, ב) "מברכתו של אותו רשע (בלעם) אתה למד מה היה בלבו, ביקש לומַר שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, (במדבר כד, ה) מה טבו אהליך יעקב גו'". ונראה שבלעם נתכוון להכשילם שיהיו בעיניהם צדיקים, ובאומרו להם "מה טבו אהליך יעקב" יכנים בהם מדתו שהיה גם רוח, ועי"ז יכשילם ח"ו, ויגרם שחלילה "לא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות", שהרי עיקר ביהמ"ד וביהכ"נ הוא מקום השראת השכינה השורה רק על דכא ושפל רוח שנאמר (ישעיה נז, טז) אני את דכא ושפל רוח.

ולכן בא אז הציווי "וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר", היינו נשיאי העדה שתפקידם להשריש מדת ענוה בבני ישראל, היפך גסות רוח של בלעם. ונקראו "ראשי המטות", שכן "אמר להם הקב"ה לישראל חושקני בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני" (חולין פט, א), והיינו "ראשי המטות", שאפילו שהקב"ה מעלה אותם לראש הם נמעטין לפניו. ואמר "לבני ישראל", שהרי מדה זו היא רק בישראל, כמו שאמרו (שם) "אבל עכו"ם אינן כן, נתתי גדולה לנמרוד אמר (בראשית יא, ד) הבה נבנה לנו עיר, לפרעה, אמר (שמות ה, ב) מי ד'".

ובזה הדריכם משה רבינו, שהדרך לבוא למדה זו להיות "ראשי המטות לבני ישראל", הוא על ידי "איש כי ידר נדר לד' או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו", שהוא רמז על נפש האדם ועל השבועה אשר משביעין אותו תהי צדיק, שעל שבועה זו אמר "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה" שנשארת לעד ולנצח בנפשו. ולזה צריך האדם שיכיר שכל גדולה ומדרגה שזוכה לה היא מאותה שבועה ד"משביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע", שלכן "אפילו כל העולם כולו אומרים שצדיק

אתה", כבלעם שאמר מה טובו אהליך יעקב", מ"מ "היה בעינך כרשע", כי צדקתך אינה שלך, אלא שמפעפע בקרבך תמיד מה ש"משביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע".

ג. והנה בימים אלו, ימי חודש אב, הזמן גרמא לקנות מדת הענוה. ורמז לזה מה שכתב כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע (בשער יששכר מאמרי חדשי תמוז אב אות ו) "בענין חודש אב, שמעתי כד הוינא טליא, מפה קודש אאזמו"ר הגה"ק [בעל שם שלמה] זי"ע רמז נכון אשר מצינו בחדשים, שירח תשר"י הוא עולה המספר היותר גדול בשמות החדשים, וחודש א"ב שמו הוא המספר היותר קטן מאוד", עיי"ש.

ויש לומר עוד שחודש אב הוא הזמן אשר עיננו כלות ומצפין לישועה, לשוב לציון ברנה בביאת הגואל, והרי ארץ ישראל נקנית בענוה, כדכתיב (תהלים לז, יא) "וענוים יירשו ארץ וגו'" (עיין חיים ושלום עה"כ (במדבר יד, ז) טובה הארץ מאד מאד, היינו ששבחה במדת הענ"ה שנקראה "מאד מאד". ע"ד שאחז"ל (אבות פ"ד מ"ד) מאד מאד הוי שפל רוח). ולכן הזמן גרמא, לתיקון מדת גסות רוח, ולקנות מדת ענוה, ולצפות לישועת ד', ולרחמי שמים שיתקיים בנו וענוים יירשו ארץ, ונזכה לראות בנחמת ציון וירושלים ולהקמת שכינה מעפרה, סוכת דוד הנופלת, ברחמי שמים עלינו ועל זרענו, ויהפכו ימים אלו מאבל ליום טוב, ונזכה במהרה ליום שכולו טוב בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

מלוה מלכה פ' מטות מסעי

א. בשבת זו דברנו (בסעודה שלישית) ממעלת מדת הענוה, שעל שמה נקראו הנשיאים "ראשי המטות לבני ישראל". והנה מסגולות סעודת מלוה מלכה היא לקנות בה את מדת ענוה, שהרי היא סעודתא דדוד מלכא משיחא, והוא אמר על עצמו (תהלים קמ, כב) עני ואביון אנכי ולבי חלל בקרבי. ורמז לדבר שכן "סעודת מלוה מלכה" בגימ' "עני ואביון אנכי ולבי חלל בקרבי". ואפשר שלכן סעודת מלוה מלכה היא סגולה לפעול בה ישועות (ואומרים בה אנא ד' הושיעא נא), שהואיל ועניגה ענוה הרי נאמר (תהלים קמט, ד) יפאר ענוים בישוע"ה.

והנה, ביום ט' באב הבעל"ט הוא יומא דהילולא של הגה"ק החוזה מלובלין זי"ע ועכ"י, ונימא משמיה מילתא בענין מדת ענוה. דהנה על הכתוב (שמות כה, ח) "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", הקשה (דברי אמת פר' תרומה) דלכאורה כיון דהשכינה שורה בתוכם, בתוך כל אחד ואחד, למה צריך לעשיית מקדש. ומבאר, שצריך לעשות מקדש להשראת השכינה, כדי להבין שאין אנו ראויים שהשכינה תשרה בתוכנו ממש, אך אחר שמבינים זאת - שוב ראויים להשראת השכינה בתוכנו ממש, שנאמר (ישעיה נז, טו) אני את דכא ושפל רוח, ואז "ושכנתי בתוכם" אשכון בתוככם.

ועוד כתב (דברי אמת פ' שופטים) "שיש שכמעט מתיאשים להיות עתה נסים ונפלאות ולהתרבות כבוד שמים כמו בזמן הקדמונים, כיון שאין לנו עתה המוח והכוח כמותם, אך אפשר ג"כ לאידך גיסא, כי מי

שדעתו שפלה עליו, תפלתו אינה נמאסת כו', ומי שהוא גדול אין נקל לו להיות שפל כ"כ בעיניו, כמו מי שהוא אין באמת ובפשיטות".

ב. "לא יחל את דברו ככל היוצא מפיו יעשה". ופירש הגה"ק בעל קדושת לוי זי"ע שמי שאינו עושה דבורו חולין, עושה תיקונים בכל היוצא מפיו, ומתקיים בו (איוב כב, כח) ויגזור אומר ויקם לו, בבחי' (שמואל ב כג, ג) צדיק מושל ביראת אלקים.

ונראה לפרש לשון הכתוב "ככל היוצא מפיו יעשה", על פי מעשה בזקיני היהודי הקדוש זי"ע, שבעת שנתפרסם בעולם לאיש מופת ופועל ישועות בקרב הארץ, שמע מזה ידידו הרה"ק השפאלער זיידע זי"ע, והלך אצלו לראות בעצמו דרך עבודתו. וכשבא לשם ראה שביתו של היהודי הק' מוקף אנשים נשים וטף העומדים שם לפעמים ב' או ג' ימים עד שיוכלו לבא לפניו, והוא הקדוש היה יושב סגור בביתו. וכשבא אצלו השפאלער זיידע שאלו הרי דרכם היה לעבוד את השי"ת בסתר ובצנעה, ואיך נתפרסם בעולם כ"כ לאיש מופת ופועל ישועות.

סיפר לו היהודי הקדוש זי"ע גופא דעובדא היכא הוי. פ"א כשהייתי חלוש ביותר, נסעתי למלון להבריא שם ולחזק גופי לעבודת ד'. אחר שהותי שם לא רצה בעל אכסניה לקבל ממני תשלומין, וביקש במקום התשלומין שאברך אותו ואת ב"ב. וכן עשיתי, ברכתי אותו ואת ביתו ואת זרעו בכל מכל כל הטוב. ואך יצאתי משם והלכתי עד מקום שהיתה עומדת העגלה, פתאום שמעתי קול צועק לעומתי "אוי, הרבי שכח לברך את בתנו". וחרה לי קצת, שהרי ידעו שאני חלוש מאוד וכל פסיעה ופסיעה קשה עלי מאוד, ולמה דורשים שאשוב לביתם. תצא בתם לכאן ואברכה. וכן אמרתי להם כאילו ברוגז קצת "למה צריך אני לחזור, האם בתכם חלושה כל-כך שאינה יכולה לצאת ולבוא אלי. שתבוא היא לכאן ואברכה". ותיכף ומיד יצאה ובאה בתם וברכתיה בכל הטוב. ואז לא ידעתי כלל, שבתם זו היה חולה ל"ע, וזה כבר אחד-עשר

שנים ששוכבת על ערש דוי ר"ל, והיתה פאראליזירט (בלע"ז), שלא יכלה לזוז ממקומה כלל. ועתה שציוותי עליה שתבא אצלי, פתאום קמה והלכה על רגליה ונתרפאה בעזהי"ת. ומאז שנתפרסם הדבר, חושבים אותי לאיש למופת ופועל ישועות. וואם קען איך מיר העלפען.

ובזה יש לפרש "ככל היוצא מפיו יעשה", שאפילו כשאין בדעתו של הצדיק כלל לגזור או לברך, מ"מ כיון שהדבר אך יוצא מפיו - יעשה, שכן הוא כח מדת "ותגזור אומר ויקם לך" הנאמר בצדיק, שדברו הוא כדבר ד' אשר נאמר בו (ישעיה נה, יא) "כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתיו".

זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל.

סעודה שלישית פ' דברים

א. אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל גו'. וצ"ב בכפל הלשון "הדברים אשר דבר משה", דהוי מצי למימר "וידבר משה אל כל ישראל".

והנה במדרש (דב"ר פ"א א) "אמר הקב"ה, ראה לשונה של תורה מה חביבה, שמרפא את הלשון, מנין שכך כתוב (משלי טו, ד) "מרפא לשון עץ חיים", ואין עץ חיים אלא תורה שנאמר (שם ג, יח) עץ חיים היא למחזיקים בה, לעתיד לבא הקב"ה מעלה מגן עדן אילנות משובחים, ומה הוא שבחן שהן מרפאין את הלשון שנאמר (יחזקאל מז, יב) "ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כו'", ואין מזה ומזה אלא תורה שנאמר (שמות לב, טו) מזה ומזה הם כתובים".

עוד שם במדרש, "ר' לוי אמר, מה לנו ללמוד ממקום אחר, נלמוד ממקומו, הרי משה עד שלא זכה לתורה כתיב בו (שם ד, י) לא איש דברים אנכי, כיון שזכה לתורה נתרפא לשונו והתחיל לדבר דברים, מנין ממה שקרינו בענין אלה הדברים אשר דבר משה".

ונראה דהא דיליף ליה מקודם במדרש מקרא ד"מרפא לשון עץ חיים", הוא משום דממקומו במשה רבינו מצינו למילף דדברי תורה מרפאין את הלשון ברפואת הגוף, כגון מה שהיה משה רבינו כבד פה ונתרפא ע"י דברי תורה, אבל מקרא "מרפא לשון עץ חיים" ילפינן גם לענין רפואת הנפש, והיינו שלשון שנתלכלכה בדברים אסורים ר"ל, התורה מרפאה.

ועפי"ז נראה לפרש, "אלה הדברים אשר דבר משה", שמה ש"דבר משה" הוא מכח "אלה הדברים", דברי תורה. ואמר זה כאן בדברי תוכחה שאמר משה, להורות לדורות שכל הבא להוכיח את ישראל, ילביש תחלה דבריו בדברי תורה הקדושה, שתרפא לשונו ברפואת הנפש, ולא תהיה לשונו בכלל (תהילים י, ז) אלה פיהו מלא ומרמות ותך תחת לשונו עמל ואון.

ויש לפרש הא דיליף לה מדרשה ד"ואין מזה ומזה אלא תורה", עד דרך דאיתא במדרש (שהש"ר פ"ח ג) פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרנות נכנסות, וכתב ע"ז הגה"ק ר' צדוק הכהן מלובלין זצ"ל (מחשבות חרוץ ר) שמעלת התשובה כחודה של מחט היא, שמפולשת מעבר אל עבר, וכן צריכה להיות תשובה, מעומק הלב ממש. והיינו דתורה אשר היא בבחינה "מזה ומזה הם כתובים", בעומק הלב, היא מרפאה את הנפש.

ב. וזהו הענין שנאמרו דברי איכה בנבואה על סדר אל"ף בי"ת, עד שהיו נקראו בפי חז"ל "אל"ף בי"ת", כדאיתא בירושלמי (שבת פט"ו ה"א) שרבינו הקדוש והתנאים היו יושבין ופושטין במגילת קינות ערב תשעה באב שחל להיות בשבת מן המנחה ולמעלה, ושיירו בה "אל"ף בי"ת אחד".

ויש לומר שהוא מטעם הנ"ל, דבאמת מרם באים לישב לארץ לבכות על חורבן בית המקדש, ולומר בדבורנו ולשוננו "איכה ישבה בדד", צריך לרפאות הלשון שתהיה ראויה לקונן על חורבן בית המקדש. והרי לב יודע מרת נפשו מה שפגם בדיבורו שפתו ולשונו במשך כל השנה, לכן נאמרו הקינות בסדר אל"ף בי"ת, שהם כ"ב אותיות התורה הק', להיות לנו מרפא לשון עץ חיים, שנתרפא ברפואת הגוה"נ, שנוכל להוציא מפינו קינות ויעלו למעלה לכסא הכבוד לפעול בעדינו גאולה קרובה ישועות ונחמות בביאת בן דוד במהרה בימינו אמן.

ליל שבת קודש פ' ואתחנן, שבת נחמו

א. ואתחנן אל ד' בעת ההוא לאמר גו', אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך.

ונראה לפרש, דהנה מה שנענש משה רבינו שלא ליכנס לארץ ישראל מבואר בקרא שהוא מחמת חטא מי מריבה, כדכתיב (במדבר כ, יב) יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם. והנה בגדר חטא זה, עיין ברבינו בחיי (שם) "שהחטא היה מה שהחליש כח הנס, שהיה ראוי הסלע להוציא מים במצוותו של הקב"ה בדיבור בלבד, ואלו נעשה כן היה שם שמים מתקדש, שהיו אומרים ומה סלע זה שאינו יודע ואינו שומע מקיים דברי השם, קל וחומר אנו. אבל כשנעשה ע"י הכאה היה פתחון זה אצל מחוסרי אמונה לומר, שהיה ענין זה נעשה בדרך חכמה ותחבולה ולא על דרך נס".

ונראה לבאר בזה, דהנה משה רבינו, אדון כל הנביאים, השיג את ציוו הבורא עד עומקה להבין סודותיה ופנימיותה. ולכן כשנצטווה לדבר אל הסלע, הרי לפי עומק השגתו הבין משה רבינו שלמעשה צריך להכות את האבן, ושיתקדש שם שמים באופן זה. אכן, אם מקבלים את ציוו הבורא מתוך אמונה פשוטה, אזי אפילו אם לפי סודותיה יוצא שצריך להכות את הסלע, מ"מ הרי השי"ת אמר לדבר אל הסלע, וצריך לקיימה בפשטות. וזה גופא היה רצון השי"ת שתתחזק אצל ישראל ה"אמונה פשוטה" ולא מצד החקירה והשכליות, ולזה היה צריך שילמדו

ק"ו מ"סלע שאינו יודע ואינו שומע" ובכל זאת "מקיים דברי השם", שכן צריך להיות גם בכל איש הישראלי, שאף שהוא שומע ויודע ואפשר לו להשיג פנימית הציוו, מ"מ צריך לקיימה בפועל מתוך אמונה פשוטה, כאילו אינו יודע ואינו שומע, כסלע זו שאינו יודע ואינו שומע ובאופן זה מקיים דבר השם.

נמצא, שפגם מי מריבה היה מחמת גודל השגותיו אשר לא קם נביא כמשה. ובזה נראה לבאר טענת משה רבינו "אתה החלות להראות את עבדך", כלומר, שטען לזכותו, שהוא מצד עצמו האמין באמונה פשוטה, ולא חיפש כלל מדרגות והשגות, אלא אתה השי"ת הוא שהחלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי א-ל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך, ועי"ז באתי להכיר את הבורא ית"ש על ידי ראיה שהיא חכמה שכליית, וממילא לפי עומק השגתי חשבתי שיהיה הקידוש שם שמים גדול יותר באופן שאכה את הסלע, ולולי זאת הייתי עושה רצונך בפשיטות ומדבר אל הסלע והיה שם שמים ואמונה פשוטה מתחזק על ידי.

ובזה נראה לבאר מה דאיתא במדרש (מדרשי אגדה ואתחנן פ"א) שבקש משה רבינו שיכנס יהושע ויהא הוא יושב ודורש ומנהיג את ישראל, ואני נכנס עמהם כסגן וכאיש פשוט, והיינו לחזור למדרגת איש פשוט המאמין באמונה פשוטה. [ואפשר שהוא על דעת שאיתא (היכל הברכה הקדמה לספר במדבר) בשם הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע שהתפלל בסידור האר"י ז"ל ושוב חזר להתפלל בסידור פשוט. ועיין דברי תורה (מהדורא א אות לה) שתכלית הידיעה היא האמונה פשוטה].

ב. והנה שבת זה נקרא "שבת נחמו", על שם שקוראים בו ההפטרה (ישעיה מ, א) "נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם, דברו על לב ירושלם וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד ד'

כפלים בכל חטאתיה". ואמרו חז"ל (איכ"ר פ"א) שמתנחמים בכפלים דכתיב נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם.

ונראה בביאור ענין הנחמה בכפלים, שפעם אחת יתנחמו נחמה פשוטה מחמת שעברו מעליהם הצרות והגליות ובא יום שכולו טוב. אמנם עוד יתנחמו מחמת שיאמר ויצווה להם ד' "נחמו עמי", ומכיון שיאמר להם ד' להתנחם יקבלו תנחומין באמונה פשוטה, ולא מחמת שרואים ומשיגים הנחמות בעצמותם. ובאמת מעלה יתירה יש בנחמה זו ש"יאמר ד' אלקיכם", כי הנחמה הבאה מחמת הרגשת והשגת הטוב, יש לה שיעור במטוב המתרגש. אבל זו שבאה בציווי ומאמר אין סוף ברוך הוא, תשאיר רושם נחמה נצחי עד אין סוף בלבם, כי דבר ד' יקום לעולם בלי גבול ובלי סוף (עיין בני יששכר מאמרי חודש סיון מאמר ה אות יט).

ג. והנה אמרו חז"ל (שבת קיח, א) המעניג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים. ויש לפרש דקאי על אמונה פשוטה, אשר היא נחלה בלי מצרים, שעולה להתדבק באור אין סוף ב"ה, ועל ידה מתנחמים בנחמה נצחיית, שהרי נחמו נחמו עמי יאמ"ר אלקיכ"ם. ועל כן נקרא בפי העולם שבת זה בשם "שבת נחמו", כי עצם השבת משפיע הנחמה באמונה פשוטה.

ויהי רצון שנזכה לראות בנחמת ציון וירושלים, ולשמוע דבר ד' האומר נחמו נחמו עמי, ותחקק הנחמה בלבנו לעד ולנצח עד שתהיה נחלה בלי מצרים, ונזכה ליום שכולו טוב, יום שצדיקים נהנים מזיו השכינה, והכל מתוך שפע ברכה והצלחה בכ"ע, וחיים ושלום עד עולם, והעיקר שנזכה לגאולה שלימה בביאת בן דוד במהרה דירן ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' ואתחנן, שבת נחמו

א. ואתחנן אל ד' בעת ההוא לאמר, אדנ"י ד' אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי א-ל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך, אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנן.

ויל"פ, דהנה כתב בתולדות יעקב יוסף (פ' נח) "שמעתי בשם מורי ז"ל מה שביארו בכתבי האר"י ז"ל להמתיק הדין בשורשם, היינו ע"י שימצא בדין שורש חסד, ונעשה באמת חסד, ונמתק הדין בשורש חסד זה שמצא בו", ע"ש שביאר בזה מה שאחז"ל (ברכות ס, ב) כל מה דעביד רחמנא לטב עביד. וכן ענין (תענית כא, א) "גם זו לטובה". ועפ"ז יתפרש "ואתחנן אל ד' בעת ההוא לאמר אדנ"י ד'", ופירש"י: רחום בדין, היינו שהתפלל על זה - שימצא מדת הרחמים בתוך הדין, ועי"ז יומתקו הדינים בשרשן ויעשה באמת רחמים, ויפעל שיוכל ליכנס לארץ, והגאולה שלמה.

וזה שבקש משה רבינו "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן, ההר הטוב הזה והלבנן", כי ממעלות ארץ ישראל הוא ממה ששם החסדים גלויים, ושם מתגלה הטוב והרחמים המצומנים בתוך הדין, כמו שנאמר לאברהם אבינו (בראשית יב, א) "לך לך גו' אל הארץ אשר אראך", היינו ששם אראה אותך, מדת חסד לאברהם, כי שם בארה"ק הוא מקום התגלות החסדים.

ואף שע"י שלא נכנס משה רבינו לארץ ישראל נתארך עול הגלות עד מאוד, ואיך יתכן למצוא שורש חסד בגלות הקשה והמר הלז.

אמנם באמת גם בגלות יש למצוא מדה טובה ורחמים, כגון מה שאמרו חז"ל (פסחים פז, ב) אפילו בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את הרחמים כו' דכתיב (שופטים ה, יא) צדקת פרזונו בישראל, צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזרן לבין האומות.

וזהו שאומרים בתפלה "והאר עינינו בתורתך כו' ושבור עול הגוים מעל צוארנו ותוליכנו מהרה קוממיות לארצנו", שע"י שיהיו עינינו רואות בתורתך, יזכו לראות את הרחמים הנסתרים בדין, ועי"ז ממתקים הדינים ושוברים עול הגוים מעל צוארנו, וממילא זוכים לגאולה קרובה לילך קוממיות לארצנו.

ב. וזה (ישעיה מ, א) "נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם", נחמה בכפלים, האחת על הראיה וההשגה שגם הדין עצמו הוא רחמים, והשנית על התגלות חסדים גלויים לעיני כל בשר, בקרוב בימינו.

והנה אמרו חז"ל (שבת קיח, ב) "אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות מיד נגאלים". ויש לדדוש שקאי על שתי שבתות אלו - שבת חזון ושבת נחמו. והיינו טעמיה דע"י שני שבתות אלו נגאלין מיד, מפני שענין "שבת חזון" הקודם לט' באב הוא שבו רואים ומשיגים את הרחמים שבתוך הדין, ועל שם זה נקרא שבת חזון, וממילא נמתקים הדינים, ונולד בן דוד בט' באב, ושוב נתעוררים החסדים גלויים אשר עליהם נאמר נחמו נחמו עמי, נחמה בכפלים. והוא ענין שבת נחמו.

ויהי רצון שנזכה לנחמה בכפלים, להאמין שבכל דבר ודבר יש מדת חסד ורחמים, ולמצא אותה, ועי"ז ימתקו הדינים מעלינו, ונזכה לחסדים גלויים הנגלים לעיני כל בשר, והיה ד' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ד' אחד ושמו אחד, ונזכה כולנו יחד כאיש אחד בלב אחד לקבל פני משיח צדקנו בגאולה שלימה, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

מלוה מלכה פ' ואתחנן, שבת נחמו

א. בכל מוצאי שבת מזכירין את אליהו הנביא. וכתב הרמ"א (או"ח סי' רצט סעי' י) שנהגו לומר ולהזכיר אליהו הנביא במוצש"ק - להתפלל שיבוא ויבשרנו הגאולה. ובמג"א (שם) בשם הלבוש כ' משום דאיתא בעידובין (מג, ב) שמובטח להם לישראל שאין אליהו בא בערבי שבתות ובעיו"ט מפני הטורח, ובשבת נמי יש ספק שמא יש תחומין למעלה מי', ואינו יכול לבוא בשבת, ולכן מזכירין אותו במוצש"ק שאפשר לו לבא ולבשרנו על הגאולה.

אך נראה אשר במוצאי "שבת נחמו" יש ענין מיוחד להזכיר את אליהו הנביא. שהרי הובטח לנו (מלאכי ג, כג) "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא זכור למוב לפני בא יום ד' הגדול והנורא", ולכן במוצאי שבת של נחמה מזכירין שמו שיבוא ויבשרנו הגאולה. ורמז לזה כי "ואתחנן" (ההל בשבת נחמו) בגי' "את אליה הנביא".

ב. ועל כן נימא ביה מילתא בפיוטי מוצש"ק שנתקנו לשם אליהו הנביא.

בזמר במוצאי יום מנוחה גו', "בלי צוחה ובלי פרץ". ולכא' הול"ל בסדר הפוך "בלי פרץ ובלי צווחה", דכל שאין פרץ ממילא אין צוחה. ונראה ע"פ מה שאמרו בש"ס (ברכות ס, א) "תנו רבנן, מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר, אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי". והקשה הגה"ק בעל תפארת שלמה זי"ע (פרשת וארא) האיך היה הלל בטוח בזה, הלא כל ימיו היה נדחק ביסורי עוני.

ותי' "שידע כי אין זה מדרך אנשי ביתו לזעוק על הבא להם חלילה, כי מדת הסבלנות הוא מלומד בבית הצדיקים כל הימים", עכלה"ק. לפי"ז יתכן, שאף אם חלילה יש סיבה לצעוק, מ"מ אין צוחה מחמת שכן מלומד בבית הצדיקים שלא לצעוק ולהתרעם. לזה אומרים "בלי צוחה ובלי פרץ", כלומר שהסיבה שאין צוחה לא יהיה רק מחמת הסבלנות, אלא בגלל שאכן אין פרץ אלא שבוע שכולו בשורות טובות בעהי"ת.

ג. בזמר איש חסיד, "כי נגמרה מלאכתו, כלולת מגדלים נאים, לפי ענין הבנאים". ולכאורה יש לדייק, הרי הבטחתו היתה לשחררו אחר שיבנה "טרקלין ופלטרין" אחד, ולמה נגמרה מלאכתו רק ב"כלולת מגדלים נאים" בלשון רבים. ואפשר לומר, שהרי כן הוא ענין ברכת אליהו אבינו ש"למענו נתברכו כד וצפחת", וכעין שאמרו חז"ל (פסחים קיב א) כל הנוטל פרוסה מאיוב מתברך. ולכן אף שבאמת בנו ארמון אחד, מ"מ באה הברכה בבנין זה עד שנעשה לכלולת מגדלים נאים.

וז"ש "כלולת מגדלים נאים לפי ענין הבנאים", היינו שלפי ענין הבנאים שהיו אליהו הנביא ומלאכי השרת, נתברך הבנין ונעשה לכלולת מגדלים, לשון רבים.

ד. ואתחנן אל ד' בעת ההיא גו'. ופידש"י "אף ע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם". וצ"ב, דבשלמם אם הצדיק תולה במעשיו הטובים, הרי גדלה זכותו משאר אדם, אבל אם אין מבקשים מהמקום אלא מתנת חנם, הלא זה יכול כל אדם לבקש, ובמה שגבה זכות וכח הצדיקים בתפלה, כיון שאינה אלא מאוצר חנם.

ונראה לבאר ע"פ מה שסיפר זקיני הרה"ק מצאנז זי"ע, שהרב ר' שמשון מווינא ז"ל (הכוונה להה"צ ר' שמשון ווערטהיימער ז"ל) היה אדם גדול ליהודים וקדוש מאוד, והיה בעל מסחר גדול. והנה בבאו לב"ד של

מעלה, שאלו אותו "במה עסקת בעולם הזה". ענה "עמדתי משנתי בחצות הלילה לתיקון חצות, אח"כ למדתי עד אור היום, אח"כ הייתי שותה קאווע, ועשנתי, והלכתי להתפלל בביהמ"ד שחרית, וחזרתי לביתי עם איזה אורחים לאכול, הלכתי למסחר ושבתי ללמוד עד שעת מנחה ומעריב, שוב אכלתי סעודה עם אורחים, הלכתי לישון, וקמתי שוב בחצות. וכן היה מנהגי יום יום". ויצא הפסק מבי"ד של מעלה, שמגיע לו גן עדן בעד הכל, גם בעד האכילה והעישון והמסחר.

באותה שעה נפטר לעולמו גם סוחר אחר. וכששמע פסק זה של ר' שמשון זצ"ל, חשב בלבו הלא טוב מאוד כאן שנותנים שכר בעד כל עניני רשות. והנה כשבא זמנו להתייצב לפני הב"ד שאלו גם אותו "במה עסקת בהיותך בעולם התחתון" ענה "תיכף בקומי ממיטתי שתיתי קאווע ועשנתי ציגרים טובים, ושוב עסקתי במסחרים כל היום". אמנם לו פסקו הב"ד גיהנם ר"ל. ותמה הנפטר על זה, וכי זה הוא עולם האמת, למה פסקו לר' שמשון ז"ל גן עדן בעד כל זה, ולי ההיפך. ואמרו לו כבר נפסק והוחלט כן, ותו לא.

ואמר זקני הרה"ק מצאנז זי"ע שהענין בזה יבואר ע"פ משל לעיר אחת שהיתה צריכה תבואה. ובא לשם סוחר שהביא עמו מאה כורים תבואה, ומאה כורים מוץ ופסולת. ומחיר התבואה באותו זמן היה בשער השוק שש רובול כסף לכור תבואה. אמנם מוכר זה אמר שהוא רוצה רק שלש רובול בעד כור תבואה, אך תנאי יש לו שכל הקונה כור תבואה צריך לקנות גם כור מוץ ולשלם גם בעד זה שלש רובול. נתיישבו הסוחרים, מה נפק"מ לנו, הלא בין כה וכה תעלה לנו התבואה בשש רובול כסף, אשר הוא שער השוק, וכיון שהיתה תבואה צריכה להם, קנו ממנו כל הסחורה.

ויהי בדרך בשוב הסוחר הזה לביתו, פגע בו סוחר אחר ושאל אותו על מסחריו אם הצליחו. והוא ענה לו שהיתה לו הצלחה גדולה, שמכר מאה כורי מוץ בעד שלש מאות רובול כסף. ויהי כשמוע זאת

הסוחר השני, לקח אניות שלמות מלאות מוץ ופסולת והביא לאותה העיר למכור, והציע למכור כור בב' רובול כסף. וענו לו אנשי העיר, מי רוצה לקנות פסולת. התפלא הסוחר, הלא עוד לפני זמן קצר שלמתם שלש רובול בעד אותו המוץ לסוחר אחר, ולמה לי לא תתנו כלום. אמרו לו סוחרי העיר, שוטה שבעולם, מה אתה מדמה עצמך לו, הרי הוא מכר לנו תבואה הנצרכת לנו בזול, ועל כן בהכרח קנינו ממנו גם המוץ, אבל סוחר של מוץ לבד, מי צריך לו. והנמשל מובן.

ועפ"ז יתבאר בפשטות, שאין דומה כח הצדיקים שיש להם לתלות במעשיהם הטובים, ואפ"ה מבקשים מתנת חנם, והם דומים לסוחרי התבואה, למי שאין לו כלל מעשים טובים לתלות בהם, ומחמת ההכרח מבקש הכל בחנם, שהוא דומה לסוחר מוץ, והבן.

זכותם יגן עלינו.

[אחר ברכת המזון העיר אחד מן התלמידים לרבינו שליט"א, שהיום, י"ז מנחם אב, הוא היארצייט של הה"צ ר' שמשון הנ"ל שנפטר בשנת תס"ח. ואמר רבינו שליט"א שהוא דבר פלא שנזדמן היום לספר עובדא זו].

ליל שבת קודש פ' עקב

א. והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם, ושמר ד' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבתיך. וצ"ב דְאם ישמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם, הרי הם עצמם ראויים לכל הברכות, ולמה צריכים לשמירת הברית והחסד "אשר נשבע לאבתיך".

ונראה ע"פ מה דמפרש המדרש (רב"ר פ"ג א) "עקב" מלשון סוף ואחרית. ומבאר הרמב"ן "כי הלשון יתפוס דמינו באדם, הראש תחלה והעקב בו אחרית וסוף". והנה כתב כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע בדברי תורה (מהדורא ב אות נ) ששמע בשם כ"ק אא"ז בעל יודע בינה זי"ע, שאמר קודם פטירתו, דהנה אדם הכותב מספרים, וכותב אפס ועוד אפס, הרי אין זה עולה לכלום. אבל אם בסופו של דבר מוסיף מספר אחד לפני כל האפסי"ם, אז נהפכים כולן ביחד לעלות למספר רב לאלפים ולרבבות. וכן הוא גם בחיי האדם, שאף אם עברו כל ימיו בהבל ותהו - כמו הרבה אפסי"ם, מ"מ אם בסוף ימיו לפני מיתתו עושה תשובה, אז מתקן בזה למפרע את כל האפסי"ם של כל ימי חייו, ועולין כולן לטובה. וזהו שכתב הרמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"א) "אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום מיתתו, ומת בתשובתו, כל עוונותיו נמחלין". ועד"ז אמר הכתוב (קהלת יב, יג) "סוף דבר" של חיי האדם, אם "הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור", שעשה תשובה לחזור לתורת ד' וידאתו ומצותיו, אז "כי זה כל האדם", נתקן למפרע כל מעשיו.

ונראה שהביאור בזה הוא, דכיון שמפעל חייו וכל אשר עבר עליו הביאו לעשות תשובה בסוף ימיו, הרי בע"כ שהיו כל ימיו ההכנה לתשובה, ולכן זכה לעשות תשובה בסופו. ומשו"ה התשובה בסוף מתקן למפרע את כל העבר.

ובזה יש לפרש "והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה", היינו אפילו אם רק בסוף תקיימו המצוות, מ"מ יהיה הכל נתקן למפרע, ולכן "ושמר ד' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך", כלומר שאף שאבותינו הקדושים עבדו את ד' מנעוריהם כמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה פ"ל ח) בן ג' הכיר אברהם את בוראו, מ"מ גם לך ישמור אותו הברית והחסד, כיון על ידי התשובה בסופו חשוב כאילו תיקן כל ימיו ושנותיו למפרע.

ב. והנה כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע כתב באגרא דכלה (בפרשתן, וכ"ה בבני יששכר מאמרי חודש אלול מאמר א אות כ) ש"עקב" אשר פירושו סוף ואחרית, יש בו רמז לחודש אלול אשר הוא סוף ואחרית השנה. ולפי הנ"ל י"ל שמי שמתקן דרכיו בחדש אלול, הרי בזה הוא מתקן את כל השנה למפרע. והנה ידועים דברי כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי חודש אלול מאמר מהות החודש אות טו) שבארבעים יום שמר"ח אלול עד יוהכ"פ יש בהם תתק"ס שעות, והוא מכוון למנין תתק"ס לוגין דמקוה, ואיתא בירושלמי (תרומות פ"י ה"ה) שבריה בטילה בתתק"ס, עיי"ש בדבה"ק. וי"ל רמז לדבר שכן תתק"ס בגי' "והשיגה ידו ומצא כדי גאלתו" (ויקרא כה, כו), לרמז שבתתק"ס שעות אלו עדיין יכולים להשיג ולמצא כדי גאולה על כל השנה.

ועד"ז הוא הענין בכל שבוע, ששבת קודש הוא עקב וסוף השבוע, ועל ידי שמידת שבת כהלכתה ניתקן למפרע כל השבוע שעבר. וזהו שאומרים (בפיוט לכה דודי) "סוף מעשה במחשבה תחלה", שאנו

שומרים השבת שהיא סוף מעשה בראשית, "במחשבה תחלה", היינו במחשבה לתקן הכל מתחלה.

ג. והנה במדרש (רב"ר פ"ג א) "כך שנו חכמים המרכיב קני מנורה בשבת חייב חטאת, ומשום מה מחייב, א"ר אבהו המרכיב את המנורה בשבת כאדם שבונה בשבת". וצ"ב שייכות הלכה זו לכאן. ועיין במפרשים שפירשו שכיון שלהלן איירי המדרש (שם) בענין שבת, לכן התחיל בריש דבריו בהלכות שבת. אמנם עדיין צ"ב, למה התחיל דוקא בהלכה זו.

ויש לומר דהנה ז' ימי השבוע הם כו' קני המנורה, והשבת הוא נר האמצעי, כדאיתא בזה"ק (ח"ג קמד, ב) עיי"ש. ובהיות שע"י השבת מתקנים למפרע כל ששת ימי השבוע, נמצא שאף שכל יום הוא קנה אחד בפנ"ע, אמנם על ידי שמירת שבת מרכיבים הקנים לחטיבה אחת, להיות ז' ימי השבוע לאור המאיר כמנורה. וזה שתיקן האר"י הק' לומר בשבת קודש "ובמנרתא מבתא דנהרא על ריישין", והיינו משום שבשבת שהוא סוף השבוע, בו נשלמת המנורה, והוי השבת עצמה כהרכבת קני מנורה. ולפ"ז פשוט מה שדרש הלכה דהרכבת קני המנורה לחטיבה אחת בקרא דוהיה עקב תשמעון גו'.

והנה אמרו חז"ל (שבת קיח, א) המעגן את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים. ויש לבאר שכל יום מימות השבוע הוא כנחלה בפני עצמו, כדכתיב (בראשית א, ה) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. אך בבוא השבת הוא שב לאחדן שיהיו לאחד, כמרכיב קני מנורה, בבחינת "חזק מיחד עשר ספירות, ומיחד אלוף יראה מאורות, ספיר גזרתם יחד מאירות כו'" (פיוט א-ל מסתתר), וכשכולם יחד מאירות כמנרתא מבתא דנהרא על ריישין, הם בבחינת נחלה בלי מצרים, היינו בלי מיצר וגבול בין יום אחד לשני.

ויהי רצון שנזכה להרכיב קני המנורה, ויהיו ספיר גזרתם יחד מאירות, ונזכה לאור חדש על ציון תאיר, אור של מלך המשיח, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' עקב

א. והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם, ושמר ד' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבתיך. וצ"ב דאם ישמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם, הרי הם עצמם ראויים לכל הברכות, ולמה צריכים לשמירת הברית והחסד "אשר נשבע לאבתיך".

והנה במדרש (דב"ר פ"נ א) מפרש "עקב" מלשון סוף ואחרית. ועיין בספרים הק' (עיין אגרא דכלה, חיים ושלום ועוד) שלפירוש זה יש ב"עקב" רמז לדור אחרון עקבתא דמשיחא, ושעל אז הובטח שאם ישמעון את המשפטים האלה ישמור ד' את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותינו. ויש לבאר ענין זה ע"פ מש"כ כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי חודש כסלו מאמר ב אות כט) ש"עזרה" נקרא כשבא לו העזרה מבלי שיבקש, ו"ישועה" הוא כשיקדים לה בקשה. ובזה מפרש "עזרת אבותינו את הוא מעולם, מגן ומושיע להם ולבניהם אחריהם בכל דור ודור", שאבותינו שהיו צדיקים גדולים, עזרת להם גם בטרם התפללו אליך, אבל אנחנו בניהם אחריהם, עכ"פ אחר התפלה יש לנו ישועה, כי אתה מגן ומושיע לבניהם אחריהם בכל דור ודור.

ויש לומר, שלזה אמר הכתוב "והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה", שאם בעקבתא דמשיחא, כאשר החושך יכסה ארץ, יקיימו ישראל תורה ומצוות, אזי יהיה השי"ת גם להם כמו לאבותיהם בבחי' "עזרה", וימלא הצטרכותם עוד בטרם יבקשו. וזהו "ושמר ד' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבתיך".

ב. ויש לפרש עוד "והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה", ע"פ מה שאמרו חז"ל (אבות פ"ו מ"ב) "בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה". והקשה מרן הבעל שם טוב זי"ע (מובא בתולדות יעקב יוסף פ' בהעלתך), ממה נפשך, אם אי אפשר שישמע שום אדם הכרוז, אם כן למה יוצאת הבת קול. וביאר בזה, שההרהורי תשובה הנופלים לאדם במחשבתו, באין לו מן אותו הכרוז והבת קול. וכן הוא בענין שאיתא בזהר (ח"ג קכו, א) "בכל יומא ויומא כרוזא קארי ואמר עד מתי תאהבו פתי, שובו בנים שובבים". היינו שהכרוז פועל הרהורי דלבא הנופלים תמיד בלב כל ישראל, שכבר העת והעונה, לחזור מדרכנו הרעים, לשוב אל ד', לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו.

והנה ידועים דברי הרמב"ן (הובאו בקדושת לוי לשבועות) עה"כ (שה"ש ב, ז) "מה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד שתחפץ", שכשמגיע לאדם איזה התעוררות של יראה ואהבה להבורא ב"ה, אזי תיכף ומיד יראה לעשות לה כלי, היינו שיעשה תיכף איזה מצוה, שיתן צדקה או ישב תיכף ללמוד, וכדומה, כי כידוע אור הנשפע עליו מלמעלה נקרא בחינת נשמה, וצריך האדם להלבישה בגוף כו', וזה פרוש הפסוק "מה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד שתחפץ", כי חפץ הוא מלשון כלי, דהיינו ההתעוררות ההוא שבא אל האדם צריך תיכף ומיד כלי וחפץ.

וזה "והיה עקב", בעקבתא דמשיחא, "תשמעון את המשפטים האלה", ר"ל תשמעון את הבת קול היוצאת מהר חורב כו', ונשמע קולה על ידי הרהורי תשובה שמעוררת בלב האדם שובו בנים שובבים. ואמרה התוה"ק "ושמרתם", היינו שתשמרו אותם הרהורים, על ידי "ועשיתם אותם", שתלבישו את הנשמה בגוף ועשיה, ואז יהיה להרהורי תשובה קיום, ויבואו לידי מעשה ולתשובה שלימה.

ג. והנה בדורות שלפנינו היה העולם מלא תורה עבודה ומעשים טובים, וגם אז היתה בת קול יוצאת ומכרזת שובו בנים שובבים, לגודל מעלת הרהורי תשובה בכל עת. אבל בימינו אלה בעקבתא דמשיחא, תורה מונחת בקרן זווית ואין דורש ואין מבקש, ולא נשארו לנו אלא הרהורי תשובה וחרטה, צריכין ליזהר ביותר ב"ושמרתם ועשיתם אותם", שלא נאבד ח"ו אף את זה.

משל למה הדבר דומה, לבן מלך, אשר בהיותו בבית אביו - אשר כלום חסר בבית המלך - היה רגיל לפזר מטבעות זהב וכסף לכל דברים שבעולם. אמנם לאחרי זמן הוצרך ליגלה מבית המלך. אזי לקח עמו שק מלא מטבעות על הדרך, והיה נותן בהם כמנהגו הראשון, עד שבזבז כל מעותיו ולא נשאר לו אלא מטבע של זהב אחת. בא אליו אוהבו והזהירו, אל נא תמשיך בדרכך לבזבז המעות, כי שוב אינך בבית המלך, ועכשיו כשלא נותרה לך אלא מטבע יחידה זו, שמור עליה כבבת עיניך, שאם תאבדנה, תחסר כל, ושוב לא יהיה לך ביד כלום מבית המלך. וכך הוא הענין בזה, שכיון שלא נשאר לנו מהימים הראשונים לא תורה ולא עבודה ולא חסד, רק ההרהורי תשובה וחרטה הבאים אלינו מקול הבת קול לעוררנו שנשוב אל ד', עד כמה צריכין אנו ליזהר ב"ושמרתם גו'", כיון שלא נותר לן כלום, אלא הרהורי תשובה אלו.

ד. והנה בשבת זו, מברכין ראש חודש אלול, אשר הוא זמן תשובה, וכדאיתא בטור (או"ח סי' תקפ"א) שתוקעין שופר בכל חודש אלול כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה. אבן בש"ם (ר"ה יח, א) איתא (ישעיה נד, ו) דרשו ד' בהמצאו גו' אלו עשרת ימי תשובה, ולא קאי על חודש אלול. אך יש לומר שהענין בזה הוא כעין מה שאמרו חז"ל (פסחים ו, א) שואלים בהלכות החג שלשים יום קודם החג. וכן הוא שמקדימים לעסוק בתשובה כבר שלשים יום קודם, כי הטעם ששואלים בהלכות החג שלשים יום קודם החג, הוא יען שמאז כבר מאירים אורות החג,

ולכן גם בחודש אלול מאידים אורות מהימים אשר השי"ת בבחינת נמצא וקרוב וידו פתוחה לקבל שבים.

ולפי דברי מרן הבעל שם טוב הנ"ל, יש לומר שכשבא הארה מלמעלה לקבל שבים, והקב"ה הוא בבחינת נמצא וקרוב, הרי זה פועל בלב האדם להרגיש ביותר התעוררות תשובה, כי הוא שומע את הקול המכריז שובו בנים שובבים כקול גדול הבא מקרוב, וממילא הוא פועל יותר בנפש מול הנשמע בכל השנה, שאז הוא נשמע רק כקול חלש הבא ממרחקים, משא"כ בין כסה לעשר ול' יום קודם בחודש אלול, הוא קול הבא מקרוב ונמצא שנשמע קולו בקול אדיר וחזק, קול ד' חוצב להבות אש.

ויהי רצון שנזכה לשמוע קול הבת קול המעוררת לתשובה שלמה, ועי"ז לפעול כל משאלות לבנו לטובה ולברכה, ובזכות שמיעת בת קול זה נשמע לקול מבשר מבשר ואומר, קול צמח איש צמח שמו הוא דוד בעצמו מבשר ואומר, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

מלוה מלכה פ' עקב

א. והיה עקב תשמעון גו' ושמר ד' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבתיך. הנה בסעודות שבת קודש הזכרנו המדרש (וכן הוא בפי' הרמב"ן) שמפרשים "עקב" מלשון סוף. ולפי"ז יש לדרוש שקאי על סעודת מלוה מלכה, שהיא מצוה אחרונה שעושים בשבוע, שהרי היא שייכת לשבת הקודם, כי היא ממצוות כיבוד שבת שמצוה לכבדה בבואה ובצאתה, כמו שכתב הרמב"ם (פ"ל מהל' שבת ה"ה) "מסדר שולחנו במוצאי שבת ואע"פ שאינו צריך אלא לכזית, כדי לכבדו בכניסתו וביציאתו". וז"ש בשכר ש"עקב תשמעון", היינו מצות מלוה מלכה, "ושמר ד' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבתיך".

ב. איתא במדרש פנחם (להגה"ק מקוריץ זי"ע) שנהגו לומר מזמורי אליהו הנביא במוצאי שבת קודש, כי שבת הוא מעין עולם הבא, וימות החול הם עולם הזה, לפיכך נצרך לממוצע, כי בכל דבר יש ממוצע בין עולם לעולם כו', ואליהו נכנס בגופו לגן עדן, ולכך אומרים אליהו, שהוא ממוצע, עכדה"ק (עיין בני יששכר מאמרי חודש ניסן מאמר יא אות א).

ובדבריו הק' יש להסביר הענין מה שיבא אליהו הנביא קודם ביאת המשיח לבשר הגאולה. שלכאורה יש להבין מה היא התועלת בזה, ומה יחסר לן אם יבא משיח צדקנו, בלי בשורה קודמת. אמנם לפי

דבריו הק' יש לבאר, שתקופה זו של הבשורה הקודמת היא הזמן הממוצע בין גלות לגאולה, והבן.

ויש להוסיף עוד בזה, שכן הוא ענין סעודת מלוה מלכה, שהיא סעודה ראשונה של ימי החול הבאים לקראתינו, אך באמת היא שייכת לשבת הקודם, שהרי חיובה הוא משום כיבוד שבת, והיינו שהיא בבחינת ממוצע בין שבת לחול. וזה הוא הענין המבואר בקדמונים (עיין טור וב"י או"ח סי' ש' בשם שבלי לקט) דאבר אחד יש באדם, ונסכוי שמו, ונשאר קיים עד עת תחית המתים, והוא אינו נהנה רק מסעודת מלוה מלכה, והיא כל חיותו. והביאור י"ל ע"פ הנ"ל, שאבר זה הוא כאמצעי, בין עוה"ז לעוה"ב וגן עדן, לפיכך קיים עד עת התחיה. ואשר על כן הוא נהנה רק מסעודת מלוה מלכה, שהיא אמצעי, והבן.

ואפשר שמהאי טעמא נהגו לספר בסעודת מלוה מלכה ספורי צדיקים, כי כל צדיק הוא בבחינת משה רבינו אשר עליו נאמר (דברים לג, א) "וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים גו'", ואמרו חז"ל (דב"ר פי"א ד) מהו איש האלקים, א"ר אבין מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה האלקים. ולכן הוא וכל קדושיו עמו, לגבי אנשי חול, הם חשובים כאמצעי. ואשר לכן רב כוחם לפעול ישועות ונפלאות בקרב הארץ. ולפיכך שייך ענין זה לסעודת מלוה מלכה.

ג. עובדא ידענא מהרה"ק מבארדיטשוב זי"ע, אשר שמעתי אותה כמה פעמים מהרה"ח רבי חיים בער ז"ל ששמע מכ"ק אא"ז אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע. שהיה איש אחד אשר בילדותו הוליכו אביו לשלחנו הטהור של הרה"ק בעל קדושת לוי זי"ע בליל שבת קודש. וכידוע גודל עבודתו הקדושה בעת עריכת השלחן כחד משרפי מעלה בהתלהבות ואש קודש נורא מאוד (עיין דברי תורה מהדודא ב אות לג שעבודת הקדושת לוי היה בבחינת ר' עקיבא שמניתו בזויות זו ומצאו בזויות אחרת, עיי"ש). באותם הימים נתפסו הרבה אנשים תמימים להשכלה, אשר ענינה היה

להדמות לעכו"ם. ובימיהם התחילה הפירצה לעשות טאטראו"ת בשפת אידיש, ולהראות שם עניני דת בדרכם לזלזל ולשחוק מהכל, ר"ל. ועשו שם שפיע"ל מרבי וחסדים. והנה כשנתגדל אותו הילד נעשה טעאטער שפילער, וכיון שתמונת הגה"ק מבארדיטשוב זי"ע היה נחקק בזכרונו, היה יודע לחזור על תנועות הקדושות שראה, עד שהיה מרקד על השלחן, כמו (להבדיל בין קודש לחול) עבודתו הק' של הרה"ק מבארדיטשוב. והיה נוסע מעיר לעיר להציג משחקו זה, ואנשים רבים באים לראותו, עד שנעשה ר"ל לחוטא ומחטיא את הרבים.

פעם אחת, באמצע משחקו שהיה חוזר כ"פ על תיבות רבון כל העולמים, פתאום אחזתו רעדה, והתחיל לצעוק מה אני ומה חיי, ולפני מי אני עתיד ליתן דין וחשבון על כל מעשי הרעים, אוי לי ואוי לנפשי, וברח משם, ונם לבית מדרש, והתחיל לומר תהילים בבכיות נוראות, עד שנעשה לבעל תשובה גמור, וקיבל ע"ע עד סוף ימיו להיות מקבץ נדבות לצורך עניים. (וכמדומה ששמעתי מרבי חיים בער, שכ"ק אא"ז בעל יודעי בינה זי"ע אמר שהכיר את איש בעת זקנתו, ושמע מפיו את סיפור זה).

וכשהיה כ"ק אא"ז בעל מנחת אלעזר זי"ע מספר סיפור זה, היה רגיל לסיים ולומר בהתעוררות וקול בכי, "והרי קל וחומר הוא, ומה זה שהיה כל ימיו איש קל וריק, ולא היתה כוונתו להדמות לצדיק לשם שמים, אלא אדרבה כו', ומכל מקום בסופו של דבר - כח תנועות של צדיק שבר את כל המחיצות, והביא בלבו הרהור תשובה, כל שכן מי שמדמה עצמו במעשיו ועבודתו, בניגונים ומנהגים אשר רואה אצל צדיק, שאף אם אינו ראוי לכך, ואינו במדרגת הצדיק, מכל מקום פועלות אותן התנועות בלבו רושם נצחי, וסופן להחזירו בתשובה שלימה ולארחות צדיקים".

זכותם יגן עלינו.

ליל שבת קודש פ' ראה

א. ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה. הנה כתב הרמב"ם (פ"ה מהל' תשובה ה"א-ג) "רשות לכל אדם נתונה, אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו כו', אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל, שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן, אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם כו'. ואמר הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות, ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו, שהרשות עתה בידינו, הוא שכתוב (איכה ג, מ) נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וגו'. ודבר זה עיקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה בין טובים בין רעים".

הרי מבואר בדבריו הק' שמקרא "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה", ילפינן ש"דבר זה עיקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצוה" (ועיין רבינו בחיי ריש פרשתן היאך היא הילפותא לזה). ופסוק זה הוא יסוד התשובה, כי "הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות, ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו כו'". ובזה טעם הגון למה קוראים תמיד פרשת ראה או בראש חודש אלול (כהאי שתא) או בשבת מברכין ר"ח אלול (עיין שער יששכר מאמרי חודש אלול אות א).

ב. והנה האור החיים הק' מפרש הכתוב "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה", שהוא "על דרך אומרם ז"ל (ברכות הרמב"ם הנ"ל) יכול אדם לעשות עצמו כמשה רבינו, והוא מה שהעירם כי אליו יראו להדמות אליו, כל הבא ליקרב לעבודת הקודש עבודת ד', ולא יעריכו עצמן עם מה שלמטה מהם, ויהיו בעיני עצמן כי כביר מצאה ידם".

ונראה שאף שבפעל קשה להשיג זאת, שיהא כל הבא ליקרב לעבודת הקודש מעריך עצמו באמת שיכול להיות כמשה רבינו ממש, מכל מקום כן הוא הדרך לעבודתו ית"ש להיות כל אחד שואף להשיג מדרגה העליונה ביותר (עיין ליקוטי אמרים להגה"ק בעל התניא זי"ע פי"ד). ואין צריך לומר שלא יבטל כל מדריגה שישיג מחמת שאינה כמשה רבינו, אלא יחשוב כל פסיעה ופסיעה בדרך עבודה זו, שהיא הדרך המביאה להיות כמשה רבינו. ועל דרך שכתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (אגרא דכלה בפרשתן ד"ה והלוי אשר בשעריך) "לבל יאמר האדם מה לי להתעסק במושכלות ובדביקות האלקות, הלא הוא דבר שא"א להשיג על בורי', רק מחוייב בכל יום להתבונן כפי שכלו, וכשיתוודע לו איזה מושכל, יעתק ממנה לגבוה יותר, ובכל יום ובכל שעה, יוסיף אומץ במושכלות ובהתבוננות גדולת אלקי עולם, על כן מהראוי לאדם לשמוח בחלקו, חכמה בינה ודעת שנתן לו הבורא ית', ומה שחננו הבורא בחכמה ובדביקות, והשי"ת יעזור לו בכל יום יותר ויותר. וזהו שיש לפרש "והלוי אשר בשעריך" ר"ל הדביקות אשר בהשערות שכלך כו', "לא תעזבנו, כי אין לו חלק ונחלה עמך", ר"ל כי לא תוכל להמתין בדביקות ויחודים עד שיהיה לך שכל רב, כי אפילו תחיה כימי מתושלח לא תשיג אמיתית מושכלות הבורא ית', כי זה אינו מחוק האפשרי כו', ואם כן בריאתך לריק ח"ו כו'".

והוא הנאמר ביעקב אבינו (בראשית כח, יב) "ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה", היינו שאף שהוא "מצב ארצה" (למטה), מכל מקום חלם ש"ראשו מגיע השמימה". והענין בזה ע"פ מה

שאומרים בקידוש הלבנה "כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול לנגוע בך", ומפרש בספר ברית אברהם (הקדמה, וציינו כ"ק אא"ז אדמו"ר בעל דרכי תשובה זי"ע בהגהותיו בכי"ק על סידור דרך החיים) שאנו אומרים כן "כשם שאני רוקד", היינו שאני רוקד לעבוד בשמחה "נגדך" להשיגך, אע"פ שאני יודע שלא אוכל ליגע בך, וע"פ ידיעה זו היה ראוי שנמנע לרדוף להשיג את ד', ומ"מ אנו רודפים להשיג את השי"ת, כי זה הוא כבוד שמים ורצון השי"ת שנרדפה אחריו כאילו יכולים להשיגו. כדכתיב (הושע ו, ג) ונדעה נרדפה לדעת את ד'.

ג. ובזה יש לפרש דברי חז"ל (שבת קיח, א) "המעגן את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר (ישעיהו נח, יד) אז תתענג על ד' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך גו'". היינו שנותנין לו השגות של "נחלה בלי מצרים", להאמין שיכול אדם לעשות עצמו ולהדמות למשה רבינו, אשר מדרגותיו היא לגבי דידן בחינת "בלי מצרים", שא"א להגיע אליה ולהשיגה, כמו שנאמר (דברים לד, י) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ד' פנים אל פנים. ונחלה זו היא "נחלת יעקב אביך", להיות רצון כל הבא ליקרב לעבודת הקודש עבודת ד' להיות כמשה רבינו, היא נחלה שהשריש בהם יעקב אבינו, עליו נאמר "ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה".

ויהי רצון שבחדש אלול נבא להשיג ש"אני לדודי", היינו שע"י תשובה יכול כל אדם להיות קרוב להשי"ת כמשה רבינו, וזה לעומת זה "ודודי לי" להשפיע לן מטוב נהורא ולהתקבל צלותנא ברחמין, ולברכן ממקור הברכות בכל מילי דמיטב, אורך ימים ושנים טובים, ולפקדנו בדבר ישועה ורחמים, בביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

יום שבת קודש פ' ראה

א. ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה. יש לפרש, דהנה בזכות עשיית צדקה וחסד זוכה האדם לראות באור התורה הק', וכמו דאיתא בזהר (ח"א מו, א) מה רב טובך, דא אור קדמאה. ואיתא בכתבי האריז"ל (שער היחודים פ"א) שכל בחינת חסד נקרא אור. וז"ש (תהלים קלו, ז) "לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו", היינו שזוכים לאורים גדולים ע"י שמדבקים במדת חסדו ית"ש. ובעשיית חסד הופכין אף הקללה לברכה, כמו שאמרו חז"ל (שמו"ר פמ"א א) גדול כחן של מוציאי מעשרות שהן הופכין את הקללה לברכה, וכן אמרו (זהר ח"ב כ, א) גדולה צדקה שקורעת גזר דינו של אדם מכל ימיו. וזה "ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה", היינו במדת החסד שזוכים על ידה ל"ראה", זוכים ש"אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה", היינו להפוך גם את הקללה לברכה.

והנה שבת זה הוא ראש חודש אלול. וענין מיוחד יש למצות צדקה בחדש אלול, שדרי כתב הרמב"ם (פ"ב מהלך תשובה ה"ד) ש"מדרכי התשובה, להיות השב עושה צדקה כפי כחו". וכן צידוף שם הוי"ה ב"ה השולט בחודש אלול יוצא מס"ת של הכתוב (דברים ו, כה) "וצדקה תהיה לנו כי נו", להיות צדקה מדרכי התשובה, על כן היא ברמז בהווית חודש התשובה.

ב. וברך דרוש ואגרה יש לומר ברמז בקרא "וצדקה תהיה לנו כי", ע"פ מה שאמרו חז"ל (ר"ה ג, א) שתיבת "כי" משמש בד' לשונות, אי

[- אם, כמו (שמות כא, ב) כי תקנה עבד עברי], דילמא [- שמא, כמו (ויקרא כה, כ) וכי תאמרו מה נאכל], אלא [- כמו (דברים טו, ז) ולא תקפוץ את ידך ג' כי פתח תפתח], דהא [- משום, כמו (בראשית כ, ג) כי בו שבת מכל מלאכתו]. וי"ל שכן הוא בנותני צדקה. דהנה יש נותן צדקה בבחינת "אי" - אם עוזרו השי"ת ומצליח בעסקיו, מפריש מהם צדקה. ויש הנותן בבחינת "דילמא" - היינו אפילו אם יש רק ספק שמא יצליח, כבר מפריש צדקה. ויש עוד מדריגה למעלה מזה, שהוא בבחינת "אלא" - היינו אפילו ברור שלא הצליח במסחריו, ולא הרויח אלא מעות אלו שנותן לעני, בכל זאת מפריש הרויח לצדקה. אבל יש מי שנותן בבחינת "משום" - ר"ל, אף כשלא הרויח כלום, אעפי"כ נותן צדקה משום שמאמין שמה שלא הרויח כלל עד עכשיו הוא בגלל שלא הפריש מספקי צדקה, אבל כעת שיפריש צדקה ירויח ויתעשר, כמ"ש (דברים טו, י) בגלל הדבר הזה יברכך ד' אלקיך. וזה הרמז "וצדקה תהיה לנו כי", שגם בנותני צדקה מצינן ד' לשונות בהן משמשת תיבת "כי", ופטטיא דאורייתא מבין.

ויהי רצון שיחדש השי"ת עלינו ועל כל עמו בית ישראל את החודש הזה לטובה ולברכה, ונזכה לתשובה שלימה ולגאולה קרובה, בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' ראה

א. ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה, את הברכה גו', והקללה אם לא תשמעו כו' וסרתם מן הדרך כו' ללכת אחרי אלהים אחרים גו'.

ובספרי (הובא ברש"י): הא למדת שכל העובד עבודה זרה הרי הוא סר מכל הדרך שנצטוו ישראל, מכאן אמרו כל המודה בע"ז ככופר בכל התורה כולה. הרי שה"קללה" עיקרה על חטא עבודה זרה. וזה לעומת זה, צ"ל שה"ברכה" עיקרה על האמונה בהשי"ת. וז"ש "ראה אנכי", היינו האמונה, שנתנה במאמר אנכי ד' אלקיך (שמות כ, ב), "נתן לפניכם היום ברכה וקללה", כלומר שעיקר ברכה וקללה תלויים באמונה.

וזה דאיתא בבעל הטורים "ראה אנכי, ראה עשרת הדברות שפתח באנכי ותקיים אותם, כי כל המצות כלולות בהם (במד"ר פי"ח כא)". וכן הוא בזה"ק (ח"א קצט, ב) דהברכה שורה בזכות אמונה, שדרש עה"כ (משלי כח, כ) איש אמונות רב ברכות, דא הוא בר נש דמהימנותא דקב"ה ביה.

ב. וביותר נראה, שענין הברכה והקללה היא האמונה עצמה, כדאיתא בספר תולדות יעקב יוסף (פ' משפטים) "שמעתי ממורי [מרן הבעש"ט ז"ע] שכשרוצין ליפרע העונש למי שהוא ראוי לעונש, אזי נוטלין ממנו מדרגת הבטחון, על כן ראוי להתפלל לפניו ית' שיתחזק בבטחון בו ית' כו' ודפח"ח". הרי שהברכה היא האמונה והבטחון

עצמם, שנותנים לו שיאמין בהשי"ת ויבטח בו. והקללה והעונש הוא ההיפך, שמי שאינו מאמין ואינו בוטח בד' זו עצמה היא קללתו. וזה "ראה אנכי", היינו אנכי שבעשרת הדברות, כלומר האמונה, בזה עצמו הנני "נתן לפניכם היום ברכה וקללה", שהאמונה עצמה הוא הברכה או ח"ו ההיפך.

ג. ובדרך זה יש לפרש מה שאמר "ראה אנכי נתן לפניכם היום גו'", שכדי שהאמונה תשפיע ברכה, צריך שתהיה האמונה והבטחון מתוך חיות והתחדשות בכל יום. וכן כתב בדגל מחנה אפרים (פ' עקב) "כלל גדול לעבודת הבורא ב"ה, העיקר היא האמונה, ועל זה היה מזהיר אא"ז [מרן הבעש"ט הקדוש] זללה"ה וזהו שורש לכל התורה והעבודה. וז"ש דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, פו) כל מצותיך אמונה כו'. ומי שהוא מאמין בד' יכול להתפלל בכל יום, כי אם הוא מאמין שד' הוא מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, הוא בכל יום בריה חדשה וכל העולמות הם ברואים חדשים, וצריך להתפלל וליתן שבח והודיה למי שברא הכל, וגם ברא אותו להתפלל על נפשו ונפש אשתו ובניו ועל פרנסתו וכל טוב, ואם אינו מאמין כו', התפלה והמצוות נעשין אצלו כדבר ישן ורגיל ונמאס אצלו לדבר דברים אחדים בכל יום ויום כו', כי חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג, כג), כי על ידי שחדשים לבקרים שאתה מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, ועי"ז רבה אמונתך, נמצא עיקר כל התפלה והמצוה היא האמונה".

וענין התחדשות האמונה בכל יום, ראו בפועל בעבודת הקודש של הצדיקים, כדאיתא בדרכי חיים (הנהגות קדושות של זקיני הרה"ק מצאנז זי"ע) שתיכף אחר נט"י בקום זקיני הגה"ק מצאנז זי"ע מן המטה, היה מכה בידיו הק' על ראשו, והיה אומר "אין בעולם כלל רק בורא אחד, זה נראה לכל, וצריכין לעבוד אותו ולמסור נפשו עבור הבורא, ליח מחשבה

תפיסה בך כלל, ונותן להאדם בחירה לתורה, ליח אתר פנוי מיניה, ואינני רוצה כלום רק שתכלה נפשי עבור הבורא ית"ש".

ג. והנה מבואר בטור (או"ח סי' תקפא) בשם פרקי דר"א, ש"בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה (שמות כד, יב) עלה אלי ההרה, שאז עלה לקבל לוחות אחרונות, והעבירו שופר במחנה משה עלה להר, שלא יטעו עוד אחר ע"ז, לכן התקינו חז"ל שיהו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה". הרי שימי הרצון של חודש אלול, הוא מחמת שאז עלה משה למרום לכפר על מה שפגמו באנכי ד' אלקיך. ולפ"ז תקיעת שופר דחודש אלול, עיקרה לעורר לתשובה בתיקון האמונה, ואע"ג שאנחנו מאמינים בני מאמינים, מ"מ האמונה צריכה הרגש התחדשות, שהרי "אם אינו מאמין כו' התפלה והמצוות נעשין אצלו כדבר ישן ורגיל ונמאס אצלו לדבר דברים אחדים בכל יום ויום", כמש"כ הדגל מחנה אפרים הנ"ל.

ורמז לזה בקרא (תהלים כז, יג) "לולא [אותיות אלול] האמנת"י גו'", שעבודת חודש אלול עיקרה בחיזוק האמונה. וזה שנרמז חודש אלול בר"ת דקרא (שה"ש ו, ג) אני לדודי ודודי לי, היינו שבחודש אלול צריך לשוב בבחינת "אני לדודי", היינו להאמין באמונה שלימה בהשי"ת, ועי"ז "ודודי לי", כי איש אמונות רב ברכות, ואנכי נתן לפניכם היום ברכה.

ויהי רצון שנזכה לתשובה שלימה ולהתחדשות אמונה ובטחון בו ית"ש, ובזכות זה ישפיע לנו טובה וברכה, והעיקר שעי"ז נזכה לגאולה שלעמה, כמו שאמרו חז"ל (מכילתא פ' בשלח) "וכן אתה מוצא שאין הגליות מתכנסות אלא בשכר אמונה, שנאמר (שה"ש ד, ח) אתי מלבנון כלה, אתי מלבנון תבואי, תשורי מראש אמנה", בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

מלוה מלכה פ' ראה

א. ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה. והקשו בספה"ק מדהו לשון "ראה אנכי נותן לפניכם גו'", הלא על ענין זה היה צריך לומר "שמע אנכי נותן גו'". עוד דייקו, דהוי ליה למימר "ברכה או קללה".

ונראה, דהנה אמר רבי יוסי (ר"ה טז, א) אדם נידון בכל יום שנאמר (מלכים א, ח) לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו. וזה לא כמו שאמרו (ביצה טו, ב) שכל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה (עיין שם בתוד"ה כמאן). אך איתא בספה"ק (בשם מרן הבעש"ט זי"ע), שיום אחד שאל ליהודי זקן השואב מים לבני הכפר אודות מצבו, והשיב לו "מה אומר ומה אדבר, יותר אין לי כח בימי הזקנה לשאוב מים ולמשוך הדלי על כתפי החלושות, וכל זה בעד פרוטות שנותנים לי שכר טרחתי, וגם זה בבזיונות ולא בדרך כבוד". ביום המחרת שוב שאלו הבעש"ט זי"ע אודות מצבו, והשיב "הודו לד' כי טוב כי לא עזב חסדו מאתי אשר בימי זקנותי עדיין בכחי לפרנס עצמי בפרנסה קלה זו, שהמים ב"ה מצויים בשפע, ואני צריך לקחתם רק ממקום למקום, ובני אדם טובים והגונים שהגם שיכולים בעצמם לשאוב בלי טרחה יתירה, הרי הם נותנים לי שכרי בעין יפה כו' כו'". ואמר הבעש"ט, שזה הביאור במאמר ר"י שאדם נידון בכל יום, שהגם שכל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה, מ"מ הוא נידון בכל עולם איך יסתכל על מצבו ומזונותיו שנקצבו לו אם יהיה שמח בחלקו, או שיהיה עצב בבחינת מי שיש לו מנה רוצה מאתים (קה"ד פ"א לד).

ובזה יל"פ "ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה", היינו שהברכה והקללה תלויה בראיתך ובשכלך, בכל יום ויום, שאותו הדבר יתכן ויום אחד נראה בעיניך לברכה ויום שני חלילה להיפך.

ובזה יש לפרש מה שאומרים במוצאי שבת (בפיוט אליהו הנביא) "איש יצא למצוא לנפשו נחת, איש כלכלוהו העורבים ולא מת לשחת, איש למענו נתברכו כד וצפחת", היינו שאף שאליהו הנביא מסר נפשו ללחום מלחמת ד' נגד נביאי הבעל עד שבקשו להרגו, ומחמת זה ברח והוצרך לחיות רק מאשר הביאו לו העורבים, והרי אמרו (תנחומא עקב ב) שעורב אכזר אף על בניו, ועורב שקרא הוא ולא סמיכנא עליה (גיטין מה, א), וא"כ אף שאמרו חז"ל (סנהדרין קג, א) שהיו מביאים לו לחם ובשר מבי מטבחי דאחאב, מ"מ כלכלוהו העורבים בצמצום רק שלא יהיה מת לשחת. ובכל זאת לא התלונן על מצבו, אלא אדרבה "יצא למצא נחת" במה ש"כלכלוהו העורבים". ובזכות זה זכה ש"למענו נתברכו כד וצפחת".

ב. כמו שענין "ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה" הוא בנשמיות, כן הוא גם ברוחניות ובעבודת ד'. שיכול האדם לראות ברכה בעבודתו, ויכול חלילה להביט על עצמו בענוה פסולה ושפלות יתירה המביאתו ר"ל ליאוש ולהיות ח"ו מואס בדרכי השי"ת, והיא קללה. וכל יום ויום תלויה הברכה והקללה בראיית האדם.

ובענין זה שמעתי מהרה"צ ר' אשר זעליג מרגליות זצ"ל מירושלם עיה"ק ששמע מהרה"צ הרב מבארנוב זצ"ל, שפעם אחת ישבו חסידים בבית מדרשו של זקיני הגה"ק מצאנז זי"ע, ופתאום נכנס הרה"ק מצאנז ושאל אותם במה הם עוסקים, ענו שעוסקים בסיפורי מעשיות מצדיקים. פתח הרה"ק מצאנז ואמר להם "תדעו שיש במדינות הים עוף אחד, אשר בריא אותו השי"ת ברגלים מנוגעות בצרעת, וכשהעוף מביט על רגליו הוא מצטער ומתבייש מאוד עד שממאס בחייו ורוצה למות.

אמנם הבורא כל עולמים המחיה את כולם, ברא לעוף זה כנפים מנוצות יפות ומגוונות בכל מיני צבעים יפים מאוד, והם קלים עד שהוא יכול להתרומם ולעופף מעל הרים הגבוהים אשר שאר העופות אינם יכולים לעלות שם. וכשמביט ומתבונן בכנפים אשר ברא לו השי"ת, שב אליו החיות והרצון לחיות, ומודה להשי"ת ואומר לפניו שירה".

והוסיף הגה"ק מצאנז זי"ע לומר "אנחנו כהעוף הזה. כשאנו מביטים על עצמנו, הרי רואים שמכף רגל ועד ראש אין בנו מתום פצע וחבורה ומכה טריה. וביותר כשמביטים ברצלנו השקועות בטיט, כמעט ופוסקת חיותנו מרוב צער ובושה. אך השי"ת שב ומחיינו על ידי שנותן בנו שכל ובינה להביט על אבותינו ורבותינו הקדושים, ולהתבונן בתורתם ועבודתם הקדושה, ועי"ז אנו מתעלים מעלה מעלה מעל כל הנבראים, עד עצם התדבקות באור קדושת אין סוף ברוך הוא, והיא חיות נפשנו".

וסיים הרה"ק מבארנוב זצ"ל ואמר "שהגם שכבר עברו הרבה שנים מאז שמעתי את הדברים יוצאים בקדושה ובטהרה מפה קדשו של הגה"ק מצאנז זי"ע, נשאר המחזה והדברים חקוקים בלבי כאילו היום שמעתי אותם, והם חיות נפשי ממש עד היום הזה".

[וכשסיפר זאת הרה"צ ר' אשר זעליג זצ"ל, אמר לי "כשאני זוכר ומביט באותם הימים שהיה זקינך רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע פה בארה"ק, וזכיתי להסתופף בצלו הקדוש כמעט בכל שעה ממש, מתעודדת בנפשי חיות, אשר מחזיקה אותי בימי חושך אלו, עת שנתרבו המינים והאפיקורסים הציונים ודעימיה פה בארה"ק ת"ו, ומי יודע איך היינו מחזיקים מעמד לולי זכרנו אותם ימים הנעלים"].

זכותם יגן עלינו.

סעודה שלישית פ' שופטים

א. שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך אשר ד' אלקיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק. ועיין בפירש"י ששופטים הם הדיינים הפוסקים את הדין, ושוטרים הם הרודין את העם, שמכין וכופתין במקל וברצוע עד שיקבל עליו את דין השופט (עיין סנהדרין פז, ב).

ועיין באור החיים הק' (מהסיפרי פיסקא קמד ג) שכשהעם נשמעים לדייניהם מעצמם אין צריכין לשוטרים, ואז חייבים למנות רק שופטים, וקוראים אנו בשופט זה שופט ושוטר. ובזה יל"פ "שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך", שכל עיר ועיר ממנה שפטים ושטרים לפום שעורא ומדריגה דיליה, שהרי כשהעם נשמעין לדייניהם, השופטים הם עצמן השוטרים ולא צריך למנות עוד שוטרים ממש שרודין במקל ורצועה, אלא העם מעצמם יראים לעבור חלילה על משפטי התורה, והוא ע"ד דכתיב (זכריה ד, ה) לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ד' צבאות, ורק כשאינם במדגה זו, ואינם יראים מהמשפט אז צריך לקיים שופטים ושוטרים כפשוטו.

והנה אמרו חז"ל (ברכות נח, א) מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא, וכ"ש שבית דינא דארעא הוא כעין בית דינא דרקיעא. והיינו שגם בב"ד של מעלה הוא כן, שעיקר הדין בראש השנה הוא כדי שידאו מלפניו ית"ש, כמ"ש (קהלת ג, יד) "והאלקים עשה שיראו מלפניו", כי עי"ז יהיה השי"ת השופט וגם השוטר [וכן שטרים בני' (תהלים כה, ח) טוב וישר ד'], ולא נצטרך ליענש חלילה במקל וברצועה, היינו בימורין, כי רק אם

חלילה אין יראים מהשופט ואין נשמעין לו אז הוא שממנה שוטר להעניש, אבל כשיראין מלפניו ית"ש בעצמו, סגי בלאו הכי.

ובזה יש לבאר הענין שמאריכין בר"ה ויוהכ"פ בפיוט "אמרו לאלקים", שנתייסד ע"ד הכתוב (תהלים סו, ג) אמרו לאלקים מה נורא מעשיך, ומבואר במדרש (בתי מדרשות, יתבדך) שדרשו חז"ל "אמרו לפניו מה דחילון אינון עובדן דידך, מאן יכיל לשיזבי גרמיה מן יומא דדינא רבא [מה נוראים מעשיך, מי יכול להציל עצמו מיום הדין הגדול], דכתיב (משלי כ, ט) מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי כו', ולא ברא הקב"ה עולמו אלא בשביל ישראל שיהיו יראים ממנו שנאמר (דברים ו, ב) למען תירא את ד' כו'". ויש לפרש כנ"ל שכיון שאנו אומרים לאלקים מה נורא מעשיך, ויראים ד"מאן יכיל לשיבזי גרמיה מן יומא דדינא רבא", עי"ז גופא אנו מבטלים מעלינו כח השוטרים הרודין בעם ביומא דדינא רבא, שהרי אנו יראים מהשופט ונשמעין למשפט בלי שוטרים, ואזי השי"ת שהוא שופט כל הארץ, הוא עצמו גם השוטר בחסד וברחמים, ונמתקים הדינים מעלינו ומעל כל ישראל. וזהו הענין באמירת פיוט זה בימים נוראים, שטובא גניז בגוויה.

ב. עוד יל"פ "שפטים ושטרים תתן לך גו' ושפטו את העם משפט צדק", ע"פ דברי הרמב"ם (פ"ב מהל' גידושין ה"כ) על הדין שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני, "ולמה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס הוא כו', שזה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל, רוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, כבר גרש לרצונו". וז"ש "שפטים ושטרים תתן לך", דהא שצריך למנות גם שוטרים בזמן שאין העם נשמע לדייניהם ואינם רואים את הצדק שבמשפט, הוא משום שיש לבעל דין נגיעה עצמית המעוורת עיניו שיראה צדק בטענותיו אע"פ שאינן צודקות, ולזה אמר "שפטים ושטרים תתן לך", לצורך הנגיעות

אשר לך, כי השוטר אשר רודה במקל ורצועה יסיר את הנגיעות מלבך, ושוב תראה את האמת והצדק שבמשפט, ותשמע לשופט ברצון ובלב שלם. וזה "ושפטו את העם משפט צדק", שזו תכלית מינוי השטרים, שבדרכם יסירו הנגיעות מלב בעלי דין, ויראו ויכירו את המשפט צדק.

וכן הוא הענין בעונשים ויסורין הבאין מב"ד של מעלה (ח"ו), שאין מטרתן להסיר רגלי האדם מדרך הרעה מחמת שמתיירא מהיסורין. אלא שהעונשים מסירין מהאדם את הנגיעות שהביאו לילך בדרך חטאים. כי מתחילה חשב שיצליח בדרכו הרעה ובגללה היה לו נגיעה (ע"פ מחשבתו המוטעת) לרצות ולחמוד אותה דרך, אבל כשדרך זו מביאה לו רעה תחת טובה ויסורין תחת שלוה, שוב אין לו נגיעות להמשיך בדרכו זו, ואזי מכיר שאינה דרך טובה, וממילא שב לדרך התורה, דרך הישר והטוב. ובזה יל"פ (תהלים צד, יב) "אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה ומתורתך תלמדנו", היינו שלא היסורין ילמדו דרך הנכונה, אלא ישמשו רק כדי להסיר ממנו הנגיעות המביאו לחשוב שיצליח בדרך הרעה. ובהסיר ממנו הנגיעות שוב "ומתורתך תלמדנו", חוזר ללמוד ולהכיר דרך הישרה והטובה מהתורה הקדושה.

ג. והנה בחדש אלול תוקעין שופר כדי להחריד את העם, ע"ד דכתיב (עמוס ג, ו) אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו, ועוד משום שבראש חודש עלה משה למרום לקבל לוחות אחרונות ונשאר שם ארבעים יום, עד יוהכ"פ, ונתעלה בשופר (עיין טור או"ח ריש סי' תקפא). והיינו שהשופר יש בו ב' ענינים, להחריד את העם מאימת יום הדין הממשמש ובא, וגם להזכירו שאלו ימי הרצון לקבלת התורה הקדושה. והוא כענין "אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה", שהיא חרדת השופר, "ומתורתך תלמדנו", היא עלית משה רבינו למרום להוריד התורה. כי חרדת קול השופר מעוררת ענין "שפטים ושוטרים תתן לך", וקול

השופר המזכיר עליית משה למרום, מעורר ענין "ושפטו את העם משפט צדק", הוא התורה הק' שכולה משפט וצדק.

ויהי רצון שנזכה לתקן כל מעשינו בימי רצון אלה, ולשוב בתשובה שלמה לפניו ית"ש, ויתקבלו תפלותינו לרחמים ולרצון, ולפעול ישועות בקרב הארץ, והעיקר שנזכה לשנת גאולה וישועה בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' כי תצא

א. כי תצא למלחמה על איבך ונתנו ד' אלקיך בידך ושבית שביו. ונראה לבאר ע"פ דברי הזהר (ח"ב יח, א) עה"כ (שמות יב, יב) ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, וכי באלוה של כסף ושל זהב ושל עץ יש שפטים, אמר רב יהודה באלהיהם ממש, וזה שר שלהם, לקיים (ישעיה כד, כא) והיה ביום ההוא יפקד ד' על צבא המרום במרום, ועל מלכי האדמה על האדמה. ונראה שכן הוא גם בכל מלחמות שלוחמים ישראל עם אויביהם. אף שלוחמים רק עם שונאיהם כאן בעוה"ז, יש הבטחה שהקב"ה ישמיד את השר שלמעלה. כי ההבטחה "ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים" קאי על כל שונאי ישראל לדורותיהם, שהרי מצרים כולל בתוכו את כל האומות, כדאיתא בזהר (שם מט, א) שלטנותא דמצרים שליט על כל שאר עמין, כיון דאתבר חילא דמצרים אתבר חילא דשאר עמין. ועפ"ז יל"פ "כי תצא למלחמה על איבך", היינו כשתצא למלחמה על אויבך ממלכי האדמה, "ונתנו ד' אלקיך בידך", גם את השר שלהם במרום, ועי"ז "ושבית שביו", בכפל הלשון, הן האויב שעל האדמה, והן השר מצבא מרום, ויקויים בהם והיה ביום ההוא יפקד ד' על צבא המרום במרום, ועל מלכי האדמה על האדמה.

ובזה יש לדרש נעוץ סוף פרשתן לתחלתה, שנאמר (דברים כה, יט) תמחה את זכר עמלק גו', ואמרו חז"ל (פסיקתא רבתי פי"ג) אמר להם הקב"ה לישראל עשו את שלכם ואני אעשה את שלי (שמות יז, יד) כי מחה אמחה את זכר עמלק. והיינו "עשו את שלכם" במחיית עמלק למטה,

"ואני אעשה את שלי" במחיית שרו למעלה. ולזה נעוץ "כי תצא למלחמה על איבך ונתנו ד' אלקיך בידך ושבית שביו".

והנה איתא במסורה "כי תצא למלחמה על איבך" תרין, דין, ואידך (דברים כ, א) "כי תצא למלחמה על איבך וראית סוס ורכב עם רב ממך, לא תירא מהם כי ד' אלקיך עמך המעלך מארץ מצרים". ויש לפרש "לא תירא מהם" היינו מה"סוס ורכב" שקאי על שריהם של מעלה, אשר עליהם נאמר (תהלים כ, ח) אלה ברכב ואלה בסוסים, "כי ד' אלקיך עמך המעלך מארץ מצרים", וכמו שביציאת מצרים הובטח לנו "ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים", כן הוא גם לעולם בכל שעה שישראל יוצאין למלחמה עם אויביהם.

ב. והנה ידוע מה שפירשו בספה"ק על מש"כ רש"י "לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע", שהמלחמה שמדובר בפרשה היא מלחמת היצר. ולדרכינו יתפרש, שכן הוא אצל כל אחד מישראל בעת מלחמתו עם היצה"ר, שבשעה שרואה "סוס ורכב עם רב ממך", בל יחשוב איך יוכל להתגבר, הרי כוחו של היצה"ר הוא גדול ונורא, ואיך אפשר לקרוץ מחומר עם כוחותיו החלשים לנצחו, לזה אמה"כ "לא תירא מהם", כי בשעה ש"תצא למלחמה על איבך", כפי כוחות נפשך, "ונתנו ד' אלקיך בידך", יעזור השי"ת לנצח אף את היצה"ר שלמעלה מכוחותיו.

והנה אמרו חז"ל (ר"ה מז, ב) למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן. ופירשו התוס' והרא"ש דקאי על השטן שלמעלה, ד"כד שמע תניין אמר ודאי זה שופר דיתקע בשופר גדול, ומטא זימניה למתבלע, ומתערבב, ולית ליה פנאי למעבד קטגוריה". אך הרשב"א והר"ן (שם) הביאו עוד פי' שלערבב את השטן היינו להכניע את היצר הרע (ע"פ מ"ש בש"ם ב"ב מז, א - הוא שטן הוא יצה"ר) בכתוב "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו", ר"ל שהתקיעות גורמות

חרדת הדין והכנעה, ולכן תוקעים עוד הפעם לגרום הכנעה יתירה. הרי שקאי על היצר הרע המעכב ישראל מלחזור בתשובה.

ולפ"ד יאמר שהא בהא תליא, ד"כי תצא למלחמה על איבך" שלמטה, הוא היצר הרע, ע"י שתוקעים בשופר והעם חרדים מקולו ומכניעים לבם בתשובה שלמה (כפי' הרשב"א והר"ן), אז "ונתנו ד' אלקיך בידך" גם את השטן שלמעלה (כפי' התוס' והרא"ש). ובזה תתורץ קושיית העולם, למה מתערבב השטן ע"י התקיעות, והרי יודע שכן היא מצוות חכמים לתקוע כשהן יושבין ולתקוע כשהן עומדין. ולהנ"ל יאמר, שהוא מכח קיום ההבטחה דביום ההוא יפקד ד' על צבא המרום במרום, היינו שכשישראל עושים משפט ביצה"ר שלמטה, ומבטלים כוחו ע"י שחרדים מקול השופר ואימת הדין, עושה גם הקב"ה למעלה שפטים בשטן, היינו מה שמערבב דעתו ושכלו, כי זה המשפט הגדול אשר מכאיבו ומצערו ביותר, מה שניטל ממנו הדעת לקטרג על ישראל, שזה כל חיותו, ועי"ז חושב שהנה העת בה מתקיים היעוד (ישעיה כו, ג) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לד' בהר הקדש בירושלם.

והנה מבואר בזהר (שם קפג, ב) דדינא דראש השנה מעורר קטרוג רק למאן שלא אכל מצה בפסח [ובזה פירש כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע (שער יששכר מאמר זמן תרותנו אות ט) מה שנאמר בחג הפסח (שמות יג, יד) "והיה היום הזה לכם לזכרון", היינו ראש השנה], וצ"ב. ולהנ"ל יש לומר שהאוכל מצה בפסח ממשיך ניסי יציאת מצרים וקיום ההבטחה ד"בכל אלהי מצרים אעשה שפטים" לכל השנה, וממילא גורם ערבוב וביטול כח השטן לקטרג, ובטלים ממנו הדינים כמו בתקיעת שופר.

ג. והנה על התשובה כתיב (דברים ל, יב) "לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה, כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשתו", והיינו שכשבא האדם ללחום

מלחמת היצר, אינו צריך לערוך מלחמות גדולות עם כוחות הסט"א והטומאה ושריהם שבשמים, אלא צריך לחזור לדרך הישרה להזהר במצוה קלה כבחמורה מתוך יראת שמים וקבלת עול. וזהו שאמר (זכריה ד, ה) לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ד' צבאות, היינו רק ברוח התורה ויראת שמים, להזהר במצוות קלות שאדם דש בעקביו, כלי עקמימות שבלב. ורמזה התורה לזה באומרה (סוף פ' שופטים) "כי תעשה הישר בעיני ד'", וסמיך ליה "כי תצא למלחמה על איביך", היינו שבזה גופא ש"תעשה הישר בעיני ד'" - "תצא למלחמה על איבך", הוא היצר הרע, "ונתנו ד' אלקיך בידך" אף מה שלמעלה מכוחותיך.

ויהי רצון שתחל שנה וברכותיה, היינו עם הברכות שלה, כלומר שיתחדשו עמה, כי בברכות של האי שנה עדיין לא נושענו, ועברה עלינו ועל כל ישראל שנה קשה בכל העניינים, ולכן צריכים לברכות חדשות, אשר על זה מתפללין "תחל שנה וברכותיה", ותהיה שנה טובה ומתוקה, שנת גאולה וישועה בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' כי תבוא

א. והיה כי תבוא אל הארץ אשר ד' אלקיך נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה, ולקחת מראשית כל פרי האדמה גו'. הנה אמרו חז"ל (קדושין לז, ב, והובא ברש"י כאן) וירשתה וישבת בה, מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה.

ונראה דיש לתת טעם לזה, ע"פ מש"כ החנוך (מצוה תרו) ששרש מצות בכורים הוא "שבהיטיב השי"ת לאדם ולאדמתו לעשות פירות וזכה להביאם לבית אלקינו, ראוי לו לעורר לבבו בדברי פיהו ולחשוב כי הכל הגיע אליו מאת האדון עולם, ויספר חסדיו יתברך עלינו ועל כל עם ישראל דרך כלל כו'". והנה בעת המלחמה טרם הכיבוש, וכן כל זמן שעדיין לא בא כל אחד אל המנוחה ואל הנחלה, דרך בני אדם לזכור בעצמם את הבורא כל העולמים, שהרי מוחש להם היותם תלויים בו וברוב חסדיו. ורק אחר כבוש וחלוקה אזי קיים החשש שמא ישכח מי הוא הנותן לו כל אלה. וכן מפורש בתורה הק' (דברים ח, ז-יט) כי ד' אלקיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים גו' ארץ חטה ושערה וגפן גו', פן תאכל ושבעת ובתים טבים תבנה וישבת גו' ורם לבבך ושכחת את ד' אלקיך המוציאך מארץ מצרים גו' ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה, וזכרת את ד' אלקיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל גו'. הרי שע"י אכילה ושביעה ובנית בתים טובים כו' מתעורר ורגיל החשש חלילה לשכוח את ד', וצריך להתחזק לזכור שהכל ממנו ית"ש. ויש לומר שעל כן חייבה התורה להביא ראשית פרי האדמה בית ד' אלקינו, רק

אחר כבוש וחלוקה, כי דוקא אז בשעה שאיש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו צריך לזכור לשבח לאדון כל על כל המוב והחסד אשר גמלנו.

ובזה יש להבין מאמר חז"ל (ב"ר פ"א ד) בזכות ביכורים נברא העולם, שנאמר (בראשית א, א) בראשית ברא אלקים גו' ואין ראשית אלא בכורים. ונראה ע"פ מה שאמרו (ב"ר שם) שהעולם נברא משום ישראל שנקראו ראשית, והנה בריאת ישראל הרי היא להלל ולהודות להשי"ת, כדכתיב (ישעיה מג, כא) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו, וכיון שמטרת הבכורים היא "לעורר לבבנו כי הכל הגיע אלינו מאת האדון עולם, ולספר וזסדיו יתברך עלינו", נמצא שע"י בכורים בא התגלות מטרת בריאת ישראל, עם הנוצר למען "תהלתי יספרו", ולכן אמרו שבזכות ביכורים נברא העולם.

כ. ובזה יתבאר מה שאמרו חז"ל במדרש (תנחומא פ' כי תבוא) "צפה משה ברוה"ק וראה שבית המקדש עתיד ליחרב והביכורים עתידים להפסק, עמד והתקין לישראל שיהיו מתפללין שלש פעמים בכל יום". ובפשטות צ"ב למה תליא תיקן תפלות בזה שהביכורים עתידים להפסק. אמנם י"ל ע"פ מה שכתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (בני יששכר מאמרי חדש ניסן מאמר ד ע"ד הרמז) שענין התפלה בכל יום על הצטרכיותיו הוא בכדי שיאמין שכל מזונותיו באין לו בהשגחה ולא משום מעשיו הטבעיים, ואשר על כן אמרו בזהר (ח"ב סב, ב) דר' ייבא סבא ור' אבא כד הוו מסדרו תבא קמייהו לא היו אוכלין עד שיתפללו על מזונותם, באמרם כבר נפקתא מבי מלכא אתייהב. והיינו שאף לאחרי שכבר היה מוכן להם מעודתם, לא אכלו עד שהתפללו על מזונותם, והוא כדי לקבוע בלבם שהכל הגיע להם מאת אדון כל.

ולפ"ז יתבאר, שכל זמן שהיה מצות ביכורים נוהג, הרי על ידה נקבע בלב כל אחד מישראל ש"הכל הגיע אליו מאת האדון עולם". אבל כאשר צפה משה ברוה"ק "שהביכורים עתידים להפסק", התקין שלש

תפילות קבועות בכל יום, שעל ידה יתחזק האמונה שהכל בא לו בהשגחה עליונה, ומעשי האדם לא יגרעו ולא יוסיפו.

ג. והנה בסליחות אנו אומרים "כדלים וכרשים דפקנו דלתיך, דלתיך דפקנו נא אל תשיבנו ריקם מלפניך". וצ"ב בכפל הענין. ויש לבאר ע"פ משל למה הדבר דומה, לאוהבי וידידי המלך שמרדו בו וסרו מדרך הטוב, והיו מבלים ימיהם בהבל וריק, בשתייה ובשכרות, עד שברבות הימים נשתכח המלך לגמרי מלבם. רק אחד היה ביניהם שאף שגם הוא התנהג כמותם, מ"מ בדבר אחד היה שונה מהם, שלא שכח מזכרונו את המלך, ואת הדרך המובילה לארמונו. ויהי היום ובאו עליהם צרות ל"ע וסבלו הרבה, עד שישבו ובכו על רע גרלם, מבלתי יכולתם להושע. אז קם מבניהם זה שזכר את המלך ואת הדרך המובילה לביתו, ויאמר אלכה ואשובה למלכי, ארצה פניו, ובודאי ברוב רחמיו וחסדיו יטיב עמי. ויהי כאשר בא לפני המלך, והתחנן לפניו, שימחול לו על אשר מרד ופשע בו, וישבהו אל מקומו כבראשונה, שאלו המלך, למה אעשה כן, ובמה אתה טוב משאר חבריך שמרדו בי. ויען האיש ויאמר, הן אמת דיבר המלך שגם אני אינני טוב מהם, אך בזאת אני נבדל מהם, שאני זוכר איפה עלי ללכת כשאני בעת צרה, ומי הוא המלך אשר ירחם עלי ויטיב עמדי, בעוד שהם אינם זוכרים את המלך כלל. וכן הוא הנמשל, שאף כשאנו איננו טובים מאחרים שסרו מן הדרך כו', מ"מ מדה זו נותרה בנו, שבעת צרה ל"ע אנו זוכרים מי הוא הפועל ישועות בקרב הארץ ואשר בידו הכח להושיענו.

וזה שאנו אומרים "כדלים וכרשים דפקנו דלתיך", היינו שאין בנו לא מצוות ולא מעשים טובים ככל שאר דלים ורשים. אך כל זה טרם דפקנו על דלתי המלך, אך כאשר אנו חוזרים לבית המלך ודופקים על דלתותיו, שוב יש זכות זה בידנו, מה שאנו מאמינים שהוא יכול ובודאי יעזרנו, ורק אנחנו הם הדופקים על דלתותיו ומבקשים ממנו ישועה, ולא

שאר העמים. ובזכות זה גופא ש"דלתיך דפקנו", אנו מבקשים "נא אל תשיבנו ריקם מלפניך".

והנה הקריאה בתורה בפרשת ביכורים, המעוררת הנפש להכיר חסדי השי"ת ושהכל בא מאדון כל, בכחה לעורר בנפשינו לדפוק על דלתי הבורא ית"ש. ויהי רצון שבזכות זה נזכה למחילה סליחה וכפרה, ותכלה שנה וקללותיה, ותחל שנה וברכותיה, ויתקבלו תפלותינו לרחמים ולרצון לפני אדון כל, ונפעול ישועה בעגלא ובזמן קריב, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' נצבים

א. אתם נצבים היום כלכם לפני ד' אלקיכם ראשיכם שבטיכם כו' מחטב עציך עד שאב מימיך, לעברך בברית ד' אלקיך ובאלתו אשר ד' אלקיך כרת עמך היום.

אמרו חז"ל (הובא ברש"י וברמב"ן כאן, עיין יבמות עט, א) מחוטב עציך עד שאב מימיך, מלמד שבאו כנעניים להתגייר בימי משה כו' ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמשכן ד'. ומפרש הרמב"ן ש"אין הכונה לומר שרמו אותו, אלא שבאו אליו להשלים עמו". והביא כן מהמדרש (תנחומא נצבים ב) "שבאו אצל משה ולא קבלם, כלומר שלא יכלו לרמותו לכרות להם ברית, אבל עשאם מיד חוטבי עצים ושואבי מים". וצ"ב כיון "שלא יכלו לרמותו ולא כרת עמהם ברית", למה נמנו כאן לענין "לעברך בברית ד' אלקיך ובאלתו".

ונראה שאף "שלא יכלו לרמותו ולא כרת עמהם ברית", מחמת שלא היתה כוונתם לשם שמים כלל, מ"מ היות שקבלו עליהם עבדות להיות חוטבי עצים ושואבי מים - לצורך שאר העדה ולצורך משכן ד', נמנו גם הם בין הנצבים לפני ד'. ועניין זה הוא לימוד זכות גדול לישראל, שאף מי שאין כונתו שלימה ממש, מ"מ כיון שעובד עבודה לטובת העדה ולכבוד שמים, אף הוא בין הנצבים לפניו ית"ש.

ב. הנה איתא בספרים "נצבים היום" רמז לראש השנה (ע"פ הזהר ח"ב לב, ב), ו"נצבים" היינו "בקומה זקופה" (רש"י במדבר טז, כז). ויל"פ עפ"י מה דאיתא במדרש (ויק"ר פב"ט ד) עה"כ (תהלים פט, טז) אשרי העם יודעי

תרועה ד' באור פניך יהלכון, וכי אין אומות העולם יודעים להריע, כמה קרנות יש להן, כמה בוקינום יש להם, כמה סלפירנסי יש להם, ואמרת אשרי העם יודעי תרועה, אלא שהן מכירין לפתות את בוראן בתרועה, והוא עומד מכסא הדין לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים, והופך להם מדת הדין למדת רחמים, וצ"ב.

ונראה לפרש, דהנה אומות העולם עושים הכל רק לצורך עצמן, ולא לזולת, וכמו שכתוב (משלי יד, לד) וחסד לאומים חטאת, ואמרו בזהר (תקוני זהר תיקון ו, ב, א) שכל צדקה וחסד שאומות עובדי גלולים עושין אינן אלא להתייהר (עיין ליקוטי אמרים להגה"ק בעל התניא זי"ע פרק א). והיינו דקאמר "כמה קרנות יש להן, כמה בוקינום יש להם", שהכל לצורך עצמם. אבל על ישראל נאמר "אשרי העם יודעי תרועה", כלומר שאינם מתכוונים בתקיעה לצורכם, אלא כל אחד מהם משתתף עם כל העם, ותוקע בשם כל ישראל. כי מתכון לפעול רחמים לטובת כל העם. ועי"ז הם מפתים ומרצים את בוראן, ומתמלא עליהם רחמים. שכן מעוררים הם מדת רחמים, על ידי שהם עצמם רחמנים.

וכן איתא בזהר (ח"א קפ, ב) בענין כשאמר אלישע לשונמית (מלכים ב ד, יג) היש לדבר לך אל המלך, אותו היום ראש השנה היה, והקב"ה נקרא מלך המשפט, והיא השיבה איני רוצה להתבלט לבדי, בתוך עמי אנכי יושבת, ורצוני להכנים ראשי בין רבים ולא להוציא עצמי מן הכלל. הרי שבראש השנה בא כל אחד "לדבר אל המלך" בבחינת "בתוך עמי אנכי יושבת", ולא להוציא עצמו מן הכלל.

ובזה יתפרש "אתם נצבים היום", היינו בקומה זקופה בראש השנה, כשאתם נצבים "כלכם", שכל אחד מכוון בתפלותיו ותקעותיו לעורר רחמים על כל ישראל. כי בזה הם מרצים את בוראם והוא עומד מכסא הדין לכסא רחמים, ולכן יוצאים בדימום בקומה זקופה.

וזה שמונה כאן בכלל הנצבים בקומה זקופה בראש השנה "מחטב עציך עד שאב מימיך", כי בזכות שקבלו על עצמם להיות חוטבי

עצים ושואבי מים לצורך כל העדה, נצבו גם הם בקומה זקופה. וכן הוא לדורות, שכל העוסקים בצרכי ציבור באמונה לטובת הכלל, ולכבוד שמים לאוקמיה שכינתא מעפרא, זוכים להיות נצבים בראש השנה.

ג. ובאמת ענין זה הוא מעיקרי כונות תקיעת שופר, לראות כל יחיד את עצמו כפועל לטובת כל כלל ישראל, שהרי כן כתב הרמב"ם (פ"ג מהל' תשובה ה"ד) "אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה כו', לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב, חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה, עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה שנאמר וצדיק יסוד עולם זה שצדק הכריע את כל העולם לזכות והצילו". הרי שהשופר מעורר כל אחד לראות את עצמו כהצדיק יסוד עולם, המכריע את כל העולם לזכות ומצדיקו.

והנה עם ישראל בזמן הזה בצרה ובשביה, פנינו לימין ואין עוזר לשמאל ואין סומך, כל ראש לחלי, כלנו מרכאים וסובלים הרבה יסורים, פעמים יסורי הגוף ופעמים יסורי נפש. ובעת שהאריך עלינו אורך הגלות הגדול והנורא הזה, מוטל על כל אחד לראות א"ע כהצדיק יסוד עולם, שצריך במעשיו הטובים להכריע את העולם כולו לטוב ולחסד ולרחמים, בבחינת "אתם נצבים היום כלכם", פירוש במקום כלכם, שכל אחד ואחד צריך לראות עצמו כמתייצב בעדו ובעד כל ישראל, ובבחינת "בתוך עמי אנכי יושבת".

ויהי רצון שנזכה להתייצב בעד כל ישראל, לפעול להם רחמים וחסדים, שנה טובה ומתוקה, שנה מבורכת בכל הברכות, ברוחניות

ובגשמיות, והעיקר לעורר רחמי שמים כי עת לחננה כי בא מועד,
ולפעול הגאולה שלמה, בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' וילך, שבת שובה

א. וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל, ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא גו'. ובתרגום יונתן: ואזל משה למשכן בית אולפנא. וצ"ב מה שמדגיש הכתוב דייקא כאן שהלך למשה לבית אולפנא. וביותר צ"ע, שהרי תיכף אמר "לא אוכל עוד לצאת ולבוא גו'", ופרש"י: שנסתמו ממנו מסורת ומעיינות החכמה, וא"כ צריכין לבאר למה הלך לבית אולפנא.

באפטרתא דיומא: שובה ישראל עד ד' אלקיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ד' גו' (הושע יד, ב). וצ"ב כפל הציווי לשוב בתשובה, באמרו שוב"ה ישראל, ואח"כ קחו עמכם דברים ושוב"ו גו'.

ב. ויש לפרש, דהנה יש שני ענינים בתשובה. א' כדרך הצאן והשה שנאבד, שבטבעו מחפש הדרך לשוב לבעליו, כמו שנאמר (תהילים קיט, קעו) תעיתי כשה אובד בקש עבדיך, ואין זה מחמת ידיעתו ודעתו שאצל בעליו טוב לו, שהרי צאן ובקר לאו בני דעת נינהו, אלא כך הוא טבעו שהטביעו בו הקב"ה. כך הוא גם אצל איש הישראלי, שלאחר שחמא מרגיש בנפשו התרחקות ממקורו ובטבעו מבקש לשוב אל ד'. והב' היא התשובה הבא מדעת, שהשב מכיר בדעתו שטוב לו מקומו הראשון, ונותן דעתו לחזור לשם, והוא כמו שנאמר (הושע ב, ט) "אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה", כלומר שנותן דעתו ללכת ולשוב. והיא מה שכתב הרמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"ב) ומה היא

התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו - ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו'.

והנפמ"נ בין השב כשה אובד שהתשובה בא בטבעו, לבין השב מדעתו, הוא שזה ששב מטבעו והרגלו, יתכן ולאחר זמן שוב יימשך אל טבעו והרגלו של חומר, ויחזור לתעות בדרך לא לו. אך זה הנותן דעתו לשוב, ומקיים כי יוד"ע דרך צדיקים, ושדרך רשעים תאבד, הרי שוב לא יחזור לדרך בה נאבד, כי ע"י שנותן דעתו לזה נקשר לדרך הטוב, שידיעה היא מלשון התקשרות (כמ"ש (בראשית ד, א) ואדם יד"ע), והיינו שנתחבר ונתקשר לתשובה, ובו מתקיים מה שכתב הרמב"ם (שם) "שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם שנאמר (הושע יד, ד) ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וגו'".

ג. והנה, אף שלעיקר התשובה בעינן "שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו - ויגמור בלבו", מ"מ ביקש דוד המלך גם מדרגה ד"תעיתי כשה אובד גו'", כי אל לאדם לחכות עד שישוב מדעתו, יען ש"אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות", והוא בהסתלקות הדע"ת, לכן יתרגל לשוב ע"י שיתעורר מבעיות נפש הבהמי"ת לחזור לבעלידה, בבחי' ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו, ואח"כ יתן דעתו בתשובה, עד שיסיר החטא ממחשבתו כו', ואז יעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם.

ובזה יש לבאר הנבואה (ישעיה כז, יד) "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לד' בהר הקדש בירושלם". היינו שטרם תתקיים הנבואה (ישעיה יא, ט) "כי מלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים", יבאו האבדי"ם כו', היינו שיעורד השי"ת בהאבדים את כח הטבעי לשוב ממקום בו נדחים, והשתחוו לד' כו', ושוב יקויים גם בהם ומלאה הארץ דעה את ד'.

וזה שאמר "שובה ישראל עד ד' אלקיך כי כשלת בעוניך", כלומר שזה גופא שנכשלת בעוניך יביאו לידי תשובה, והוא תשובה הבאה מצד הטבע והרגל לאחר שחטא. ואח"כ ציווה "קחו עמכם דברים ושובו אל ד'", היינו שיקח דברים, ענין שכליית ודעת, כדי שתהיה התשובה בשלימות.

ובזה יבואר הצירוף בין שבת לתשובה, עד שנקרא שבת זה בשם 'שבת- שובה', כי בשבת ניתוספת בחי' הדע"ת אל התשובה, כמו שנאמר בשבת (שמות לא, יג) "אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם לדע"ת כי אני ד' מקדשכם", ואז נתעלה התשובה מתשובה טבעיית והרגל, לבחי' תשובה מדעת. וכן איתא בספרי תלמידי הבעש"ט, עה"כ אם תשוב משבת רגל"ך גו', שאז הזמן גרמא להתעלות מדברים הנעשים בהרגל, שלא יעשם מתוך רגילות כמצות אנשים מלומדה אלא מתוך השגה והבנה. וכן הוא לענין תשובה, שבכח השבת מתעלה מתשובה מהרגל לבחי' תשובה מדע"ת.

ד. ועד"ז הוא בכל עניני עבודת ד', שיקנה בנפשו בקנין גמור ללמוד וללמד לשמור לעשות ולקיים גם מתוך רגילות עד שנעשה לו כטבע, שהרי לא בכל זמן ועידן עומדין במוחין דגדלות, וממילא אפי' שלא יהיה בהרחבת הדעת ימשיך בעבודת ד' מתוך שמורגל בה בטבעו. ובזה יש לפרש "וילך משה - לבית אולפנא", שקמ"ל שגם בזמן שנסתמו ממנו מעיינות החכמה הלך לבית אולפנא, ען וכך היא כבר הרגלו וטבעו. והוא כענין שאמרו חז"ל (ויקרא רבה פרשה לה פ' א) אם בחקותי תלכו הה"ד (תהלים קיט, נט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך. אמר דוד רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות הה"ד ואשיבה רגלי אל עדותיך. והיינו שמטבעו היו רגליו משיבות אותם לשם.

ומכאן מוסר והדרכה בעבודת ד', שאף כשאין דעתו של אדם מיושבת עליו, מ"מ ירגיל עצמו בהרגלו, כפי טבעו וכוחו, להיות דברי תורה ותפילה שנונין בפיו, שאז גם בעת שלא יהיה במוחי"ן דגדלו"ת כראוי, וכן בעת נפילת המוחי"ן, ימשיך ללמוד ולהתפלל, כפי הרגלו, לקיים והגית בו יומם ולילה.

ולפי האמור יש להבין גם את סמיכות חג הסוכות ליוהכ"פ, שביוהכ"פ הנמשך אחר ר"ה, התשובה היא מהרגל, כדרך העולם ששב לברייתה הראשונה, אך הסוכה הוא ענין הדע"ת, כמ"ש (ויקרא כג, מג) למען ידע"ו דורותיכם גו', והיא השלמת עבודת התשובה.

ובזה יתפרש מאמר חז"ל (שבת קיח, א) "המעגן את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים", ש"נחלה בלי מצרים" היינו התשובה, שהיא כנחלה בלי מצרים מכיון שגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד (יומא פו, א), ואין לך דבר העומד בפני התשובה. ויהי רצון שנזכה לשוב אליו בתשובה שלמה, תשובה בהרגל ותשובה מדע"ת, עד שנזכה לגאולה שלימה בביאת בן דוד במהרה בימינו בקרוב ברחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' וילך, שבת שובה

א. שובה ישראל עד ד' אלקיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ד' גו' (הושע יד, ב). וצ"ב כפל הציווי לשוב בתשובה, באמרו שוּב"ה ישראל, ואח"כ קחו עמכם דברים ושוב"ו גו'.

ויל"פ, דבאמת כל העובר עבירה, חוץ ממה שמרד בו ית"ש בעברו על ציווי זה, פוגם גם באמונה בו ית"ש ר"ל, שהרי אילו היה מאמין באמונה שלימה שהבורא ית"ש ממלא כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה והוא רואה את כל מעשיו, בודאי לא היה עושה נגד רצונו ית"ש. וזהו שאמרו שבאנכי ולא יהיה לך נכללו כל התרי"ג מצוות. ולכן כששב בתשובה, צריך לחזור בתשובה על מה שפגם באמונה, מלבד מה שצריך לשוב על העבירה עצמה. וז"ש "שובה ישראל עד ד' אלקי"ך", היינו על מה שפגמת באמונה שד' אלקיך, ואחר זה "קחו עמכם דברים ושובו אל ד'", היינו על עצם העבירה.

ובזה יתבאר המדרש (בראשית רבה פרשה פד פ' יט) עה"כ (בראשית לו, כט) וישב ראובן אל הבור גו', והיכן היה, רבי אליעזר אומר בשקו ובתעניתו כו', אמר לו הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה, ואתה פתחת בתשובה תחלה, חייך שבן בנך עומד ופותח בתשובה תחלה, ואיזה זה הושע שנאמר שובה ישראל עד ד' אלהיך כו'. והיינו שאמר הקב"ה, "מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה", ר"ל שעשה תשובה גם על מה שחטא 'לפני', על מה שפגם באמונתו. וזה שנקרא "עשה תשובה תחלה", היינו על מאמר שהוא 'תחלה', דקאי על מאמר "אנכי ד' אלקיך" שהוא 'תחלה' לכל עשרת הדברות, ובו נכללו כולם.

ובזכות שראובן "פתח בתשובה תחלה", זכה שבן בנו גם הוא "פתח בתשובה תחלה", כדיליף מקרא ד'שובה ישראל עד ה' אלהיך', וכפי שנתבאר.

ב. ובזה יש לבאר מה שאומרים בסוף תפלת נעילה, שמע ישראל גו' וד' הוא האלקים (ז"פ). והוא דאף שיוהכ"פ מכפר על עצם העבירה, עדיין צריך לתקן מה שפגמנו באמונה, וע"ז מכריזין ד' הוא האלקים, וקריאת שמע ישראל ד' אלקינו גו'. ואפשר שלכן נסמכה ענין הסוכה וד' מינים אחרי יוהכ"פ, כי הסוכה קרויה בזהר הקדוש (ח"ג קג, א) "צלא דמהימנותא", להמשיך ענין ותיקון האמונה, ליום הכפורים.

וראה במדרש (ויקרא רבה פרשה ל): משל לשנים שנכנסו אצל הדיין ולית אנן ידעין מאן הוא נוצח, אלא מאן דנסב באיין בידיה אנן ידעין דהוא נצוחייא. כך ישראל ואומות העולם באין ומקטרגים לפני הקב"ה בר"ה, ולית אנן ידעין מאן נצח, אלא במה שישראל יוצאין מלפני הקב"ה ולולביהן ואתרוגיהן בידן אנו יודעין דישראל אינון נצוחייא, לפיכך משה מזהיר לישראל ואומר להם ולקחתם לכם ביום הראשון. ולדברינו יבואר, שבר"ה ויוהכ"פ עדיין לא ידעינן "מאן הוא נוצח", דאף שאנו מאמינים שיוהכ"פ מכפר, מ"מ הרי עדיין לא תוקן על ידינו אלא העבירות, "מה שחטאנו כו'", ולא פגם באמונה, ורק בסוכות כשמתקנים גם זאת, אז אנו יודעין "דישראל אינון נצוחייא".

ועל כן הזמן גרמא עכשיו בשב"ת שוב"ה, שיש בו עת רצון לקבלת התשובה, וגם על האמונה, שהרי שבת היא אמונה, עד שמעיד על בריאת שמים וארץ, ועל כן בשבת זו, שרש לעבודת הקודש אשר לפנינו ביוהכ"פ ובחג הסוכות, והזריזין מקדימין לתקן הכל בשבת שובה, אשר בו פתח הנביא בתשובה תחלה.

ויעזור השי"ת, שנזכה לתקן כל אשר פגמנו, ולשוב בתשובה שלימה, ולאמונה צרופה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשוב"ה, ויבא גוי שומר אמוני"ם, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת קודש פ' האזינו

א. האזינו השמים ואדברה, ותשמע הארץ אמרי פי. יערף כמטר לקחי, תזל כטל אמרתי. כשעירים עלי דשא, וכרביבים עלי עשב. כי שם ד' אקרא הבו גדל לאלקינו.

עיין בספורנו שמפרש "יערף כמטר לקחי", כלומר תורתי תערוף ותבוא בשטף כמטר למבינים המוכנים לקבל מבוע מקור חכמה, "תזל כטל אמרתי" ונותנת גם כן כפי הנגלה ממנה איזו ידיעה להדיוטות, שאם היותה מועטת היא טובה מאוד כטל, באופן שהיא "כשעירים עלי דשא" שהמשכילים יביטו נפלאות ממנה, "וכרביבים עלי עשב" שגם ההדיוטות יקנו בה איזה מדע, להכיר בו בוראם באופן מה, "כי שם ד' אקרא" הנה הקורא שם ד' הוא המתפלל כאמרו (איכה ג, נה) קראתי שמך ד' מבור תחתיות, וכן (תהלים צט, ו) ושמואל בקוראי שמו קוראים אל ד' והוא יענם גו'.

ולדרכו בקודש יתפרש סיום בקרא באומרו "כי שם ד' אקרא" - שהוא תפלה, כי בתפלה תלוי לאיזה דרגא של תורה יזכו, אם לבחי' "יערף כמטר לקחי" שהיא לקבל מבוע מקור חכמה, או לבחי' "תזל כטל אמרתי" שהיא רק איזו ידיעה להדיוטות, שרק המתפלל ומבקש לזכות ל"והאר עינינו בתורתך" זוכה לקבל תורה בשטף כמטר. ועיין ברכות (כא, א) שיליף הש"ס מהאי קרא ד"כי שם ד' אקרא הבו גדל לאלקינו" לברכת התורה לפניה מן התורה.

ובדרך זה יש לפרש גם רישא דקרא שאמר "האזינו השמים ואדברה", שהמאזין יכול לקבל תורה כפי שלומדים אותה בשמים, בכל

סודותיה ורמזיה, כמו שמבואר במדרש (רב"ר פרשה ח פ"ו) עה"כ (דברים ל, יב) לא בשמים היא, "אמר להן משה כו' כבר אני מודיע אתכם לא בשמים היא שלא נשתייר הימנה בשמים", שהכל כתוב בתוה"ק, באותיות, בתגין, ובגוילין. "ותשמע הארץ אמרי פי", או יכול לקבלה רק כמו שהיא בארץ. כלומר, ללמוד בה תורה ומצוות אשר יעשה אותה האדם, בארץ - שהוא עולם העשיה. והכל תלוי בתפלה ותחנונים לבקש ולהתפלל לפני אדון כל שיזכהו לקבל תורה.

ובזה יש לפרש (שמות כא, א) "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", ששימת המשפטים תלויה "לפניהם" - באיזה הכנה ובקשה קודמת נגשים ללמוד המשפטים. ועד"ז יתפרש בפיוט אלה אזכרה של 'עשרה הרוגי מלוכה', אומרים על אותו שר הרשע, "בלמדו ספר מפי משולי ערמת [הם הסנהדרין] והבין ודקדק בדת רשומת, ופתח בואלה המשפטים, וחשב מזמת, וגונב איש ומכרו כו'". היינו שאף שלמד תורה מפי סנהדרין ואף דקדק בלימודו, מ"מ כיון ש"פתח בואלה המשפטים", בא לידי רשעתו לחשוב מזמת, כי הלומד תוה"ק אינו יכול לפתוח בואלה המשפטים, אלא בהשימה אשר "לפניהם", בהכנה קדושה ובתפלה קודם לימוד התוה"ק.

ב. ובאמת בענין זה הזמן גרמא לעסוק בו כעת בשבת זו הבא ממחרת יום הכפורים, וכבר הזכרנו הרבה פעמים מה שכתב כ"ק אא"ז זי"ע (בחמשה מאמרות בהקדמה למאמר תורת שבת) עפי"ד הזה"ק (ויקהל רו, ב) "בשעתא דאפסיקו פרשיין כל חד וחד כו' אתעטרו קמיה קוב"ה ואמרי אנא משבת פלוני ואנא משבת פלוני כו'", דהיינו דכל פרשה בתורה שקוראין בשבת פלוני הוא שיש איזה שייכות בין פרשה זו להזמן שקוראין אותו. ולענינינו יש לבאר, דהנה יום הכפורים הוא יום המוקדש לתפלה, כמו שאומרים בסדר העבודה "שועת קטרת ותפלת אמת וקדושתו מכפרת עונותינו", ודוקא ביום התפלה זה זכו ישראל גם

לתורה - הם הלוחות שניות שנתנו למשה רבינו ביוהכ"פ, שפעל בתפלתו כמ"ש (דברים ט, כו) "ואתנפל לפני ד' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה כו'" עד שפעל (שם י, א) "בעת ההוא אמר ד' אלי פסל לך שני לוחת אבנים כראשנים גו'". ונראה שאף שלוחות הראשונות היו גדולים במעלתן מלוחות השניות, מ"מ לדורות נשארו דוקא הלוחות השניות, משום שאותם קבלנו על ידי תפלה ובקשה. ועל כן בשבת זו אנו קוראים בתורה פרשתן, שבה נאמר "כי שם ד' אקרא גו'", שמדריגת התורה תלוי בכח התפילה.

ובאמת היה יכול להיות שמחת תורה, כבר למחרת יום הכפורים שבו קבלנו התורה, ואז נאמר (שמות יח, יג) "וישב משה לשפוט את העם" (כמבואר ברש"י שם), אך כיון שעדיין לא תמה עת רצון של תפלה עד שמיני עצרת, בחי' יחודא שלים, עת שאומר השי"ת "שאל מה דבעי" (זהר ח"א סד, ב), שהיא היא העת רצון הגדולה ביותר, על כן נמשכת גם שמחת התורה לאותו יום תפלה.

ג. והנה אמרו חז"ל (שבת קיח, א) כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיהו נח, יד) אז תתענג על ד' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ד' דבר. ויל"פ, דהנה כל שבת הוא יום תורה שנקרא בזהר (ח"ב פט, א) "יומא דאורייתא", והוא גם עת רצון ויום תפלה, כמו שאיתא בספרי תלמידי הבעש"ט על מאמר הש"ס (ברכות לה, ב) אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת, אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה תפלתי בפי [ר"ת שבת] יודע אני שהוא מקובל כו'. ולכן כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שהיא נחלת יעקב אביך, ויעקב זכה לנחלה זו בזכות "הקול קול יעקב" (בראשית כז, כב), שהם קול תורה וקול תפלה, שרק בכח התפלה אפשר לזכות לתורה בדרגא ד"האזינו

השמים ואדברה" שהתורה תערוף ותבוא בשטף כמטר, עד שזוכים לקבל מבוע מקור חכמה, שהיא הנחלה בלי מצרים האמתיית.

ויהי רצון שנזכה בשבת זו שהיא ממחרת יום הכפורים, לענג את השבת, ולזכות לתורה מן השמים, ולנחלח בלי מצרים, בברכת בני חיי ומזוני רויחא, סייעתא דשמיא, ברכה והצלחה, ולזכות לבא ולהביא לביאת המשיח, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

סעודה שלישית פ' האזינו

א. האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי. ובמדרש: רבנן אמרי מבקש אתה שלא לחוש באזניך ולא אחד מאיבריך, הטה אזנך לתורה ואתה נוחל חיים, מנין שנאמר (ישעי' נה, ג) הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם. רבי לוי אמר האוזן לגוף כקינקל לכלים כו' [פידוש, קינקל הוא כלי מנוקב שנותנים לתוכו גחלים, ועליו בשמים, והעשן היוצא ממנו נותן ריח טוב בכל הבגדים], כך רמ"ח איברים שבאדם הזה, על ידי האוזן כולן חיים, מניין, שנאמר שמעו ותחי נפשכם. אמר הקב"ה אם הטית אזנך לתורה, כשתבא לפתוח בד"ת, הכל משתתקים לפניך, ושומעים דבריך כו', ומהיכן את למד, ממשה רבינו, שע"י שהטה אזנו לתורה, בשעה שבא לפתוח בד"ת, נשתתקו העליונים ותחתונים והאזינו דבריו, מנין, ממה שקרינו בענין האזינו השמים ואדברה וגו'.

ונראה לבאר בזה, שענין מה ש"נשתתקו העליונים ותחתונים והאזינו דבריו", היינו שנעשו כפופים ובטלים לגמרי למשה רבינו. והנה כח זה שהיו בטלים עליונים ותחתונים למשה רבינו, י"ל שהוא מכח ש"בראשית ברא אלקים", ואמרו במדרש "בשביל התורה שנקראת ראשית שנאמר (משלי ח, כב) ד' קנני ראשית דרכו", וכיון שהעולם נברא בשביל התורה, ולכן הוא כפוף ובטל לתורה. וכן אמרו במדרש "בשביל ישראל שנקראו ראשית שנאמר (ירמיה ב, ג) קדש ישראל לד' ראשית". והיינו ישראל הממיתים עצמן באהלה של תורה, כלומר שממיתים את יניקות חיותן מנפש הבהמית הטבעית אשר בקרבם, ומקבלים חיותן רק מחיי הנפש האלקית, שהוא בחי' תורה, אשר היא ה"חיי העולם" אשר

נטע בתוכנו, בחלל הימיני שבלב כל ישראל, וממילא כפוף הטבע גם אצל ישראל, כמו שהוא כפוף להתורה הקדושה.

ודרגא זו תלוי' ב"אם הטית אזנך לתורה", שהטיית אזן לתורה - פירשו ביטול רמ"ח אברים, התלויים בשמיעה, לתורה הקדושה, עד שמתקיים בו "שמעי ותחי נפשכם", שמקבלים חיותן מחיי התורה. ולכן, כשבא לפתוח בד"ת, עליונים ותחתונים משתתקים לפניך ושומעים דבריו, כיון שכל הבריאה כולה כפופים לו ולתורתו.

ומכח זה הוא דאמרו שהקב"ה גוזר וצדיק מבטל. ועיין במדרש (דברים רבה פרשה י פ"ג) "מהו צדיק מושל יראת אלהים, הצדיקים מושלים כביכול שהקדוש ב"ה מושל, כיצד, כל מה שהקב"ה עושה הצדיקים עושין, כיצד, הקב"ה פוקד עקרות, ואלישע פקד את השונמית כו', הקב"ה מחיה מתים ואלישע החיה את בנה של שונמית, הקב"ה קורע ימים ואליהו ואלישע קרעו ימים כו'". והיינו שעושים כל זאת בהיות הטבע כפוף להם ולתורתם. וזה ניעוץ סוף התורה לתחלתה, "ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל - בראשית ברא אלקים גו'", היינו, שכל המורא הגדול, שהם נסים וגבורות שעשה במדבר הגדול והנורא (כמו שפרש"י שם), עשה משה לעיני כל ישראל, בבח "בראשית ברא", שכל העולם נברא בשביל התורה וישראל שנקראו ראשית, לכן היה הטבע כפוף לו.

ב. ואנו קוראים ענין זה בפרשתן, בשבת זו שהיא "ממחרת יום הכפורים", כי כח זה נתגלה ביותר ביום הכפורים, שהרי אז נתרצה השי"ת ואמר למשה רבינו סלחתי כדברך, ופירש בזה הרה"ק בעל קדושת לוי זי"ע, "שדיבור של צדיק עושה רושם למעלה כו', ואם כן, כיון שאמר משה בתפלתו שיהיה ח"ו חילול השם כשיעשה ח"ו כלה בישראל, בודאי כך יהיה, אבל זולת דיבורך שאמרת פן יאמרו לא היו האומות אומרים כך, אבל כיון שאמרת אתה שיאמרו - בודאי יאמרו,

כמאמר הכתוב (איוב כב, כח) ותגזר אומר ויקם לך". וזהו כבחי' "נשתתקו העליונים ותחתונים והאזינו דבריו".

והוא גם הכנה לחג הסוכות הבעל"ט, שגם בו המצוה למסור כל הטבע [הנכלל בד' מינים כמבואר במדרש תנחומא (אמור סימן יח פ"א) "ולקחתם לכם" וש"ה (תהלים צו, יב) או ירגנו "כל עצי יער"] ביד לומדי תורה, שכנגדם מכוונים הד' מינים כדאיתא במדרש (ויקרא רבה פרשה ל' פי"א) פרי עץ הדר זו סנהדרי גדולה של ישראל כו', כפות תמרים אלו תלמידי חכמים שכופין את עצמן ללמוד תורה כו', וענף עץ עבות אלו שלשה שורות של תלמידים שיושבין לפניהם, וערבי נחל אלו שני סופרים של דיינין שעומדים לפניהם כו'. והיינו שהמצוה 'ולקחתם לכם' היא לקחת את כל הטבע והבריאה תחת ידי ישראל, שיהיה הכל כפוף להם, וכמאמר הצדיקים "נישט נאר מיט די ד' מינים שאקעלט מען, נאר מיט אלע וועלטן".

ויתכן שלכן נסמך חג הסוכות ליוהכ"פ, כי במוצאי יום הכפורים מקבלים עול מלכותו ית"ש ב'שמע' ישראל המכון לכל רמ"ח אבריהם, ומתקיים בהם "שמעי ותחי נפשכם", ואז נחתמים בספר החיים בבחינת "ותחי נפשכם", וביוהכ"פ קבלו ישראל את התורה בלוחות שניות אשר מתקיים בהם "שמעי ותחי נפשכם", וא"כ אז הוא הזמן גרמא ש"אומר הקב"ה אם הטית אזנך לתורה, כשתבא לפתוח בד"ת, הכל משתתקים לפניך ושומעים דבריך", וממילא תיכף לאח"ז בא חג הסוכות לקיים מצוה ד"ולקחתם לכם" שהוא ענין שמשתיקים עליונים ותחתונים כנ"ל.

ויהי רצון שנזכה לבטל עצמינו לתורה הקדושה שקבלנו ביום הכפורים, ומתוך כך לקבל את חג הסוכות הבעל"ט בשמחה ובטוב לב, להשתיק עליונים ותחתונים וכל הקטרוגים מעל ישראל, להמשיך הכל לשבת בראשית ברא, שבו מתגלה שכל העולמות נבראו בשביל התורה ובשביל ישראל שנקראו ראשית, ורצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע

ויושיעם, למען כבודו ית"ש, ונזכה לשנת גאולה וישועה בביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

שנת ה'תשנ"ה

והוא רשימות מדברי-תורה שהשמיע

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

ממונקאטש

במועדי השנה במשך שנת תשנ"ה

ליל א' דראש השנה

א. באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט, וצדקנו במשפט, המלך המשפט. וצ"ב, הרי תנן (אבות פ"ד מי"א) רבי אליעזר בן יעקב אומר העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד, ואם כן איך יתכן שלא יהיה לישראל אף מליץ יושר אחד, וכי יש אדם שלא עשה אף מצוה אחת, שלא יהיה לו פרקליט, הוא מלאך מליץ יושר. וליכא למימר שמלאך אחד בטל במיעוטו, שהרי אף על מליץ יושר אחד נאמר (איוב לג, כג) "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר. וביותר יש לעיין, שאם גרוע כ"כ שאין עליו אף מליץ יושר אחד, מה יועיל להגיד ליעקב דבר חוק ומשפט, ואיך יועיל זאת לצדקנו במשפט.

והנראה שודאי איירי בכל ישראל שעליהם נאמר (שיר השירים ד, ג) "כפלח הרמון רקתך", ודרשו חז"ל (ברכות נז, א) אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון, ואפ"ה אין להם מליץ יושר מול מגיד פשע, כי מול כל מליץ יושר עומד המגיד פשע, ובראותו צורת המלאך מליץ יושר, מזה גופא הוא לומד קטגוריא. שהרי איתא בסה"ק שהעושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד, שהפרקליט הנברא מהמצוה דמותו כדמות המצוה, ואם המצוה נעשית בלי חיות - המלאך הפרקליט הנברא ממנה, הוא כגוף בלי נשמה, וכמת נחשב, ולכן אף שיש מלאכים מליצי יושר, מ"מ אינם יכולים לעמוד 'מול המגיד פשע', שמקטרג על מצוות ישראל, שהם נעשים בלי חיות ובלי דחילו ורחימו.

ועד"ז איתא בשם מרן הבעש"ט הק' זי"ע שפירש (תהלים פא, ד) תקעו בחד"ש שופר גו', ולא אמר תקעו שופר בחודש, כי צריך שיהיה תקיעת שופר בהתחדשות, ולא כהרגל ומצוות אנשים מלומדה. ועיין מש"כ המלאך מליץ יושר ה"ה הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע בקדושת לוי (לקוטים על ר"ה הנדפס בסופו) "כי זה רצונו ית' להיטיב תמיד לנבראים ולהשפיע תמיד שפע חדש, כמ"ש בנוסח התפלה ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. והנה, אמרו בכוס ברכת המזון טעון שיהיה ח"י, ומביא בבית יוסף (סי' קפג) פירושים שונים. ואחד מהם, שיהא טוב ו'חדש' הובא מקרוב, אשר טעמו וריחו לא נמר, ולא שעמד בכלי זמן רב שכבר הפיג, וכן בכל דבר שהוא מתחדש בבחינה חדשה הוא נקרא ח"י, כי לשון ח"י אינו זו ממשמעותו בכל מקום אשר הוא נזכר ע"ד ההשחלה, והוא בכל מקום לשון חיות שבו חיותו וקיומו של דבר שהוא בתוקפו, ובבחינה טובה ומובחרת ורצוניות שבו כו'", עכדה"ק. ועפ"ז יש לפרש "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים", היינו להפיח חיות ורוח ונשמה למצוות ומעשים טובים של ישראל, שיהיו חיים וחדשים, ואז יהיו לנו למליצי יושר בר"ה.

ב. ויש להוסיף שזה כח קול השופר שהוא המפיח חיים במתים - שהרי גם בתחיית המתים שלעתיד לבא יקומו המתים לתחיה בתקיעת שופר. ועיין בטעמי התקיעות שמידד רבינו סעדיה גאון ז"ל, שענין העשירי של תקיעת שופר הוא "להזכירנו תחיית המתים ולהאמין בה". ועד"ז קול השופר מפיח רוח החיים במצוות ומעשים טובים של כל השנה. והביאור בזה, כי הוא מזכיר את קול השופר אשר בשעת קבלת התורה, שאז קבלו בחיות ממש, עד שעל כל דבור ודבור פרחה נשמתן וחזרה בהם, וכח זה מתעורר כאז גם עתה. ועי"ז מעורר השופר חיות במלאכים המליצי יושר בעדנו, שיעמדו מול המגיד פשע, וימליצו טוב בעדנו.

שמ

וזה יש לפרש, "באין מליץ יושר מוכ מגיד פשע" שהקטרוג הוא ע"ז שהמצוות ומעש"ט נעשים בלי חיות ובלי דחילו ורחימו, "תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט", היא מצוות תקיעת שופר, שנאמר בה חוק (לישראל הוא) משפט (לאלקי יעקב), שהוא המפיח רוח החיים במצוות ומעשים טובים של כל השנה, ועי"ז "וצדקנו במשפט המלך המשפט".

וידוע מה שאמר כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע שבכלל מלאכים מליצי יושר הם הצדיקים אשר נתעלו למעלת המלאכים, והם מליצי יושר בעדנו. ויהי רצון שזכותם הגדול יעמוד לנו, ותתחד"ש עלינו שנה טובה ומתוקה, לקיים תקעו בחד"ש שופר כפירוש הבעל שם טוב זי"ע, ונזכה ליום שבו יצאו מים חיים מירושלים, בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

דרשה קודם תקיעת שופר

מורי ורבותי!

א. אשרי העם יודעי תרועה ד' באור פניך יהלכון. ויל"פ, דהנה במסכת ראש השנה (טז, א) אמר רבי יצחק, למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב השטן. ובתוספות בשם הערוך (שם) פירשו ע"פ מה דאיתא בירושלמי: 'בלע המות לנצח', וכתיב (ישעיה כו, יד) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול - כד שמע [השטן] קול שיפורא זימנא חדא, בהיל ולא בהיל, וכד שמע תניין, אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול, ומטא זימניה למתבלע, ומתערבב ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא, עכ"ד.

וידוע קושיית העולם, איך מתערבב השטן לחשוב שזה ודאי קול שופר של משיח, וכי אין השטן זוכר מכל שנה ושנה דישראל הם התוקעין בשופר ביום זה לקיים מצות היום ד"יום תרועה יהיה לכם", ומהיכי תיתי שיחשוב שזה קול שופר גדול של מלך המשיח.

ב. והנראה בזה, דבאמת על-דרך הפשט יש לעיין, מה נתחדשו להתוס' בירושלמי, שאינו מבואר בבבלי, הלא גם בש"ס דידן מבואר שרק ע"י ב' התקיעות - דמיושב ודמעומד - מתערבב השטן, שהרי זהו המימרא של רבי יצחק "למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב השטן", כלומר שבעינן לזה ב' התקיעות, ולא סגי בחד מיניהו, וא"כ מה מוסיף פירוש הירושלמי.

שמב

אמנם הביאור בזה, דהנה שיטת רש"י היא, שערבוב השטן הוא ע"י ששומע ש"ישראל מחבבין את המצות מסתתמין דבריו". ולפי"ז נמצא, שהערבוב נעשה ע"י התקיעות דמעומד, כי בהן ניכר שישראל מחבבין המצוות. אך הראב"ד (בדרשתו עמ' מד) פי' "שהשטן מקטרג בשעת סניגורין של ישראל, ואם לא היו תוקעין כי אם על סדר הברכות מעומד, אז היה מקטרג ומערבב את תפילתם ותקיעותם, ועכשיו שתקעו מיושב שלא בשעת תפילה, מה שהיה לו לקטרג כבר עשה באותה שעה, ובשעת תפלה ותקיעה שוב אינו מדבר" (ועיין ראש השנה שם שכעין פי' זה ס"ל גם להרמב"ן והריטב"א ועוד ראשונים). ולפירושו נמצא דלולי הטעם "כדי לערבב השטן", היינו תוקעין רק על סדר התפלה דמעומד, והתקיעות דמיושב הן שנתקנו לצורך ערבוב השטן. וזה ההיפך מאשר לפרש"י, שלפרש"י התקיעות דמעומד הן המועילות לערבב השטן.

ונראה שהתוספות מפרשים שלא כשני פירושים אלו. אלא דדוקא על ידי שני התקיעות יחדיו הוא דמתערבב השטן, וע"ז הביאו מה דאיתא בירושלמי, דזימנא חדא (בתקיעות דמיושב) בהיל ולא בהיל, היינו שבעצם מתחיל כבר אז, בתקיעות דמיושב, ערבוב השטן, אלא שאז הערבוב הוא עדיין בבחינת 'בהיל ולא בהיל', ורק כד שמע תניין (תקיעות דמעומד), אז הוא דבהיל לגמרי, משום דאז אמר "ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול, ומטא זימניה למתבלע, ומתערבב ולית ליה פנאי למעבד קמגוריא".

ג. אמנם עדיין צ"ב בפירוש התום', דלמה בחדא זימנא "בהיל ולא בהיל", ורק כד שמע תניין הוא דבהיל לגמרי, משום דרק אז הוא דאמר "ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול".

ויל"פ בזה, דהנה הגאולה שלמה תהיה דוקא ע"י תפילות בקשות ותחנונים, כדכתיב (ירמיה לא, יא) "בבכי יבאו ובתחנונים אובילם". וכן נאמר (ישעיה כא, יא) שמר מה מלילה שמר מה מליל [שמתפלא על

אריכות הגלות ושואל כמה עוד יתארך הלילה] אמר שמר, אתה בקר וגם לילה, אם תבעיון בעיו שבו אתיו, היינו שהגאולה שלמה תלויה בבעיות ותפילות. ועד"ז יש לפרש (תהלים קב יח) "פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם, תכתב זאת לדור אחרון גו'", היינו שזה אשר יתפלל כראוי הוא יהיה הדור האחרון שבגולה. ואם כן כל זמן שהשטן שומע רק קול השופר הוא "בהיל" משום דנאמר ובשופר גדול יתקע, אך עדיין "לא בהיל" לגמרי, שהרי עדיין אינו שומע קול התפלות והתחנונים דבעינן לפעול הגאולה. אך בשומעו גם את קול השופר הבא עם תפלת העמידה, הנה ע"י צירוף שני הענינים, הבכי והתחנונים וקול השופר, הוא דבהיל ממש, ואמר "ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול".

ובזה תתיישב גם קושיא האחרת, דמה ששמע השטן קול השופר הרבה זימנא, ולא היה זה קול שופר של משיח, הוא מפני שהעמידה והתפלה לא היתה אז עוד כראוי, ועדיין לא נתקיימה הנבואה ד"בבכי יבאו ובתחנונים", אבל באמת מצד קול השופר, כל קול שופר בכוחו לעורר את קול השופר גדול כמבואר בזה"ק (רעיא מהימנא אמור צח, ב) שבההוא שופר "אתער קלא אחרא לעלא" [נתעורר קול השופר של מעלה]. ולכן כששומע קול השופר מתוך עמידה ותפלה, בהיל ומתערבב, כי פשוט אצלו שבשנה זו ודאי יתפללו כראוי, שהרי עוד שנה עברו בגלות, וקשה כח הסבל, ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו, ובודאי יעוררו רחמים על גלות ישראל וגלות השכינה, ויבקשו על דוד מלכם. ואם לבסוף נמצא שאין זה שופר של משיח, לא על השטן שחשב שזה ודאי שופר של משיח התמיה, אלא עלינו הפליאה שעברה עוד שנה שלימה בצרה ובשביה, ואין דורש ואין מבקש כראוי, ולכן עדיין לא נושענו.

ד. אך כשנתבונן יותר נראה, שבאמת על השטן שנתערבב ע"י קול שופר, אינה תמיהה כל כך, שהרי עליו כבר אמרו חז"ל במדרש (קהלת רבה פ"ד ט) "מלך זקן וכסיל זה יצר הרע וכו'". אך יותר יש לתמוה עלינו,

שעלינו נאמר (דברים ד, ו) "עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה", ואם אנו מערבבים השטן 'מלך זקן וכסיל' רק פעם אחת בשנה, ורק לזמן מה שניתן לו אז רשות לקטרג, הרי השטן מערבב ומבלבל אותנו 'עם חכם ונבון', כל השנה כולה ממש, וגודל הבלבול המוחות אצלנו הוא עד כדי כך, שבעוה"ר אנו מוכנים לאבד את כל חיי עולם הבא בעבור חמדת ותאות עוה"ז, שכולה מאוסה ומשוקצה, ואינה אלא לשעה קלה, ועד שאנו שקועים בהבל וריק עוברת השעה ואין לנו זמן ופנאי לעבוד את הבורא ית"ש, וימינו עוברות כצל וכרוח נושבת. ולמה לא עלינו נתמה.

זאת ועוד, שמה שאנו מבלבלים השטן, הוא בודאי דבר שלא כדרך הטבע, ומסגולת מצוות שופר היא, שכך עלה ברצונו ית"ש שיתבלבל השטן בקול השופר, עד שאפילו אם אין מליץ יושר מול מגיד פשע אנו מבקשים תגיד ליעקב 'דבר חוק ומשפט' - הוא השופר (שנאמר בו כי 'חוק' לישראל הוא 'משפט' לאלקי יעקב), שבכח סגולת השופר לבלבל ה'מגיד פשע', ועל כן 'וצדקנו במשפט'. ואולי י"ל שמה שנתערבב השטן בר"ה, בא לו כעונש, על שהוא מבלבל בני אדם כל השנה בשטותים ובהבלים, עד שמייאשם חלילה מלהיות מצפים לישועה ולביאת המשיח, לכן מדה כנגד מדה, נענש ומשלם לו השי"ת כרשעו, שגם הוא עצמו מתערבב ומתבלבל להיפך, שחושב שזה ודאי קול שופר של משיח. על כן אל יהי עסקנו להקשות איך מתערבב השטן בר"ה, אדרבה, העיקר שעלינו לתמוה הוא, איך 'מלך זקן וכסיל', מערבבנו ומבלבלנו בכל שעה ושעה, ואיה חכמתנו ובינתנו.

ה. והנה כיון שלשיטת התום', עיקר ערבוב השטן הוא דוקא ע"י שופר ותפלת העמידה גם יחדיו, עלינו להתבונן גם בתפילת העמידה דמוסף של ראש השנה, שהיא נחלקת למלכיות, זכרונות ושופרות. וצריך ביאור. ונראה, שמלכות השי"ת ניכרת לנו נבראיו בשני אופנים, הא' מה שנגלה לנו ע"י הענין ד'שכר ועונש', שזהו ענין 'זכרונות', שזוכר

כל היצור וכל דבר לא נעלם מנגד עיניו, ועל כלם הוא דן ושופט, כמלך. והב' הוא גילוי במדריגה נעלית יותר - מה שנגלה עלינו בהתגלות ממש, כמו בהתגלות בהר סיני במתן תורה, וכן בהתגלותו לעיני כל חי בגאולה העתידה. וזהו ענין 'שופרות' שאומרים "אתה נגלית בענן כבודך כו' בקולות וברקים עליהם נגלית ובקול שופר עליהם הופעת כו' והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כו' וד' אליהם יראה ויצא כברק חצו וד' אלקים בשופר יתקע". ולפי"ז, 'מלכיות' היא עצם קבלת מלכותו ית"ש עלינו, וזה אנו מכירין הן ע"י 'זכרונות', שהוא האופן שבו נגלה עלינו ע"י שכר ועונש, והן ע"י 'שופרות', שבו מזכירים את התגלות מלכותו ית"ש בעולם, בעת בריאת העולם, בעת מתן תורה, ובעת הגאולה הקרובה במהרה דידן.

וכיון שבכל ראש השנה מצוה עלינו 'אמרו לפני שופרות', הרי שבכל שנה ושנה בראש השנה באמת מתגלה מלכותו ית"ש בעולם בבחינת ההתגלות דמתן תורה וההתגלות העתידה ב"ב. ולכן תוקעין בשופר, כמו שתוקעין 'לפני המלך', שנאמר (תהלים צח, ו) בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ד'. והיינו שהמבין והמתבונן יראה שבשעה זו שאנו עומדים כעת בתקיעת שופר היא שעת התגלות המלכות לעינינו - לפי ערך ששייך התגלות בשנה זו, אשר היא עת אשר עליה נאמר (ישעיה ס, ב) "כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים". ועל כן אנו אומרים כעת "אשרי העם יודעי תרועה ד' באור פניך יהלכון", שהיודעי תרועה זוכין לראות את התגלות המלכות לעיניהם, בבחינת "באור פניך יהלכון". וכפי ערך הרגשת התרוממות שמרגיש כל אחד בשעת תקיעת שופר כך הוא התגלות המלכות אצלו ביום זה.

ויהי רצון שנזכה להיות חלקנו בין 'יודעי תרועה' במדריגה גבוה אשר מתקיים אצלם 'באור פניך יהלכון', בבחי' אור ממש, הוא אור של מלך המשיח, עליו נאמר 'יהי אור', כמבואר במדרש (בראשית רבה פרשה א פ' ו) ונהורא עמיה שרא (דניאל ב, כ) זו מלך המשיח שנאמר (ישעיה ס, א)

קומי אורי וגו'. ונזכה לשנה טובה ומבורכת ולישועת קרן משיחנו, שלא יכבה נרו לעולם ועד, ונזכה לביאתו לגאלנו במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

דרשת כל נדרי

מורי ורבותי!

א. דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקודש מבית לפרכת וגו' בזאת יבא אהרן אל הקדש גו' (ויקרא טז, ג). ובמדרש (ויק"ר פרשה כא פ"ג) הה"ד (תהילים כז, א) לדוד ד' אורי וישעי ממי אירא גו' אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח. ר' יהושע בן לוי פתר קרא בעמלקים כו', אמר דוד המלך אם תחנה עלי מחנה של עמלקים לא יירא לבי, אם תקום עלי מלחמה של עמלקים - בזאת אני בוטח, אמר ר' לוי: בסקוטרים [פידוש: בצוואה] שהכתיב לנו משה בתורה ואמר להם לזקנים וזאת ליהודה [פידוש: ושם הבטיחו "ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה", ועל הבטחה זו בטח). וזהו שהסמיך המדרש דרשה זו לכאן, שגם כשבא אהרן אל הקודש הוא נכנס "בזאת", בכח הבטחה זו של "וזאת ליהודה".

והנה עוד שם במדרש (פ"ד): רבנן פתרין קרא בראש השנה ויום הכפורים, "אורי" בראש השנה "וישעי" ביום הכפורים כו', "בקרוב עלי מרעים" אלו שרי אומות העולם, "לאכול את בשרי" לפי ששרי אומות העולם באין ומקטרגין על ישראל לפני הקב"ה, אלו עובדי ע"ז ואלו עובדי ע"ז, אלו מג"ע ואלו מג"ע, אלו שופ"ד דמים ואלו שופ"ד, מפני מה אלו יורדין לגיהנם ואלו אינן יורדין לגיהנם כו', אמרו ישראל לפני הקב"ה, "אם תחנה עלי מחנה" של סמא"ל "לא יירא לבי" שהבטחתני "בזאת יבא אהרן אל הקדש".

שמח

ונמצא שבראש השנה ויוהכ"פ כששרי אוה"ע מקטרגין על ישראל לפני הקב"ה, סומכין על כניסת כה"ג לקודש הקדשים, והרי הוא נכנס בכח ההבטחה שהובטח ליהודה "ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה".

אכן יש לתמוה, דבשלמא דוד המלך שאמר בזאת אני בוטח, מובן, שהרי ההבטחה "וזאת ליהודה" ניתנה לו, אבל איך סמך הכהן גדול בכניסתו לקוה"ק על ההבטחה של "וזאת ליהודה". וי"ל שכשנכנס הכהן גדול לבית קדשי הקדשים מצא שם אויר עולם התיקון, שהוא אויר של משיח. ולכן היה יכול לסמוך על ההבטחה של דוד המלך.

אלא שעדיין קשה, הרי גם בזמן הזה מקטרג הסמא"ל ואוה"ע, ואדרבה ביתר תוקף ועוז, כי בימי הגלות יש תוקף דינים, ואיך אנו סומכים על מה "שהבטחתני בזאת יבא אהרן אל הקדש", הרי לנו, בזמן הגלות, לא ניתנה הבטחה זו אלא לדוד מלכא משיחא.

ב. וי"ל, דהנה איתא בזה"ק (ח"ב קיט, ב) שבשנין בתראין יתקיים בישראל (ישעיה כו, יז) כמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה כן היינו מפניך ד'. ויש להבין הדמיון "כמו הרה תקריב ללדת גו'" (ועיין בני יששכר ובשער יששכר במאמרי יוהכ"פ שאבוה"ק זי"ע פירשו בזה בכמה אופנים). ונראה לפרש דהנה כאבי אשה הרה הם שונים משאר כאבים, כגון חולה שצריך רפואה ואין הרופא או רפואתו מצויה אלא במדינה רחוקה, וכן עני הצריך מזון ולבוש ואין ידו משיגה, ואין לו מי יביא לחמו, שישועתו ממרחקים. אבל אשה הרה הזועקת בחבליה, הלא יודעת שישועתה בקרבה היא, שהרי הולד ירח אמו וחלק ממנה עצמה, והיא צריכה רק שיצא הולד לאויר עולם ויופסקו חבליה וצריה.

"כמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה כן היינו מפניך ד'". שהרי אין ישועתנו תלוי אלא בתשובה, כמו שפסק הרמב"ם (פ"ז מהל' תשובה ה"ה) שאין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, וא"כ גם אנו -

אין ישועתנו רחוקה, כמו שנא' (דברים ל, יא) "כי המצוה הזאת [הרמב"ן מפרש שקאי על מצות תשובה] לא נפלאת הוא ממך ולא רחקה הוא כו', כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשתו", וכל אחד מישראל, יש לו בקרבו, בבחינת עיבור, את הרצון והכח לעשות תשובה. ובכל אחד מאתנו יש הכח בידו לפעול את ישועת כל ישראל, ובו תלוי הדבר, שהרי אמרינן (יומא פו, ב) שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו, אלא שהכח הזה הוא אצלנו רק בבחינת עיבור שלא יצא לאויר העולם. ועל כן מדמה אותנו הנביא "כמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה כן היינו מפניך ד'", שאשה הרה מצד אחד קלים יסוריה כי ישועתה בקרבה, אך מאידך גיסא מפני זה גופא הם מכאיבים יותר, שהרי בפינו ובלבבנו לעשותו ולפרות את כל ישראל מכל צרותיהם, ואין אחד מאתנו שיתעורר באמת ובלב שלם לשפוח שיח לפני בוחן כליות ולשוב בתשובה שלימה.

ומעתה יובן למה כל אחד מישראל שייך ל"אם תחנה עלי מחנה של הסמא"ל ואוה"ע לא יירא לבי שהבטחתני בזאת אני בוטח", שאף שהבטחה זו רק למלך המשיח ניתנה, מ"מ אנחנו שישועת משיחו נמצא בנו ובקרבנו, נוכל בזכות רוח קדושה זו לומר כמוהו "לא יירא לבי שהבטחתני בזאת אני בוטח", בהבטחה ש"ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה".

ג. ובאמת לולי דמסתפינא הוה אמינא, שאנן שייכים להבטחה שניתנה למלך המשיח אף יותר מהכהן גדול בהכנסו ביוהכ"פ לקודש הקדשים. שאף שגם הכה"ג כשנכנם לקוה"ק פעל למען הגאולה שלימה (עיין שער יששכר מאמר יום הקדוש אות לו, ע"פ הירושלמי יומא פ"ה ה"ב) מ"מ הרי הוא נכנס למקום גבוה רם ונשא, ואילו אנחנו יורדים לתוך בורות עמוקים מקום חושך וצלמות כדי להעלות הניצוצות הנצרכות לקרוב הגאולה. הוא נכנס לבוש בגדי הבד בגדי הקודש, ואילו אנחנו לבושים

בגדים צואים ר"ל. הוא קידש ידיו ורגליו, ואילו אנן מטנפים ידינו ורגלינו בטינוף וצואה בעבירות ונסיונות הקשים מסבול ר"ל, וכל זה משום שאנו בסוף הגלות בשנים בתראין, שניבא הזה"ק את גודל הצרות והחשך אשר יסבלו ישראל באותם הימים, וכל זה הוא מפני שכן עלה במחשבה לצורך התיקון השלם. ואם כן אנו כחיילות בית דוד - דור האחרון בגלות שעל דורינו הוטלה העבודה להביא את הגאולה שלימה, שייכים יותר להבטחה שניתנה לדוד המלך, שידיו רב לו ועזר מצריו תהיה [ועיין בספר הקדוש ארון עדות להרה"ק מביאלאבזעג זי"ע (ד"ה בואת יבא אהרן כן) שכתב "שגם בזמן שאין בית המקדש קיים, יכולין ג"כ לפעול מה שפעל אהרן בבואו אל הקודש כו', כי בזמן המקדש היה יכול להיות זמן מוגבל מתי יבא אל הקודש פנימה, אבל עתה בזמה"ז שאין לנו מקדש וישראל שרויין בצער ר"ל וצדיכים ישועה בכל עת ובכל שעה אין שום הגבלה כלל כו'", עיי"ש].

ד. מחמת קדושת היום המשמשת ובא נאמר ענין הנוגע לעצם יום הקדוש. הנה קיי"ל שאין יוהכ"פ מכפר אלא לשבים, כמו שכתב הרמב"ם (פ"א מהל' תשובה ה"ג) ועיצומו של יום הכפורים מכפר לשבים שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם. וצ"ב, מה הצידוף בין תשובה ליום הכיפורים. ועיין בספורנו על הכתוב (ויקרא טז, ל) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ד' תטהרו, שפירש "כי אמנם הכהן בעבודתו יכפר לבד, וענין הכיפור הוא הקטנת החטא והכנתו לקבל סליחה כו', אבל השגת הטהרה והסליחה הגמורה תהיה לפני ד' לבד, וזה בוידוי ותשובה שהוא לבדו ידע אמיתתם".

אך נראה די"ל עוד בזה, שהתשובה - מועילה לכפר לענין שיופקע מהחוטא השם "רשע" שחל עליו כשעובר עבירה, אבל עצם החטא אינו מכופר לו אלא בעיצומו של יום הכיפורים. ומה שאין יוהכ"פ מכפר אלא לשבים, היינו שכל זמן שהשם רשע עליו לא מהני עיצומו של יום לכפר. וכן נראה מעצם דברי הרמב"ם שכתב (שם): "התשובה

מכפרת על כל העבירות, אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום דבר מרשעו שנאמר רשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו", הרי שזו מטרת כפרת התשובה להפקיע שם הרשע, ולכן היתה קס"ד שאם היה רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה, לא תועיל התשובה לזה קמ"ל מילפותא דקרא שנאמר "רשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו", שאפ"ה "אין מזכירין לו שם דבר מרשעו", ומהני לו כפרת יום הכפורים.

על כן ברגעים אלו, נקומה נא נתעורר בתשובה, ויופקע מעלינו שם רשעים, ויתגלה האמת ש"עמך כולם צדיקים" (ישע' ס, כא), ויכפר עלינו עצומו של יום על כל חטאינו, ויתקיים בנו מה שכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, ובאמת היינו צריכים להתפלל על הרבה דברים, כי נתקיים בנו כל ראש לחלי וכל לבב דוי, וצרכי עמך ישראל מרובים, כל אחד אחד לבו שבור לשברי שברים, בהרבה סיבות, אך כיון שאין הזמן גרמא לפרטן, נאמר כמו שאמר כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע (עיין דברי תורה מהדורא ט אות עמ) בשם ק"ז הרה"ק בעל דברי חיים זי"ע שאמר כשנסענו אל רבותיי היינו מזכירין רק "חיים בן מרים להצלחה", כי ברכת הצלחה כולל הכל. כן נתפלל אנן "היה נא מצליח דרכי אשר אנכי הולך לעמוד לבקש רחמים עלי ועל שולחי", דכיון שצרכיהם מרובים, על כן אבקש שיהיה נא מצליח דרכי, ובכלל הצלחה נכללים כל ישועות ישראל וכל משאלות לבם לטובה, והעיקר שנזכה לגמר חתימה טובה ולשנת גאולה וישועה בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

מאמרים בסעודת מוצאי יום הקדוש

"כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ד' תטהרו". יש לבאר בזה, שענין הטהרה בא לאדם על ידי שמבטל את כל ישותו להקב"ה, כמו כלי חרס שטהרתו בשבירה. ועד"ז כתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (בני יששכר חדש אלול מאמר א אות טו) "להיות גם האדם כאשר נמשך אחר הטומאה הטה יסודותיו אחר הטומאה והפריד עצמו מן הקודש, מחוייב לבטל עצמו אל הקדושה, ולהוולד כבריה חדשה. והוא סוד המקוה בתתק"ם לוגין שהוא שיעור ביטול הבריה כמבואר בירושלמי (תרומות פ"י מ"ה) שבריה בטילה בתתק"ם". ועיין מש"כ בסידור הרב בעל התניא זי"ע בכוונת המקוה מהבעש"ט זי"ע "ולא די במעשה הטבילה עצמה בלתי כוונה בביטול רוחניי, דהיינו במסירת נפש, וזה הטעם דטבילת מקוה בכלל, ואותיות ביטו"ל כאותיות מבי"ל, אלא שנתחלף הוא"ו בה"א בלבד".

ונראה שענין טהרת יום הכפורים הוא הביטול הגמור של האדם העומד לפני ד' [בבחינת (ויקרא טז, יז) "וכל אדם לא יהיה באהל מועד", שלא יישאר מציאות אדם כלל], וזה "לפני ד' תטהרו", דכשעומדים "לפני ד'" בביטול גמור - בזה "תטהרו". ובמאמר התום' תקוני זהר (תיקון ה, דף קמג, ב) שנוהגים לומר בליל יוהכ"פ: קם רבי שמעון כו' ורזא דמלה (ירמיה יד, ח) "מקוה ישראל ד' מושיעו בעת צרה" (כך הנוסח ברוב המחזורים הישנים, עפ"ד האריז"ל בספר חדך אמת), כלומר שהשם הוא עצמו המקוה המטהר, והיינו שבעמידתו לפניו בביטול במציאותם, זו טהרתם. וזהו

שדרש ר"ע (יומא פ"ח מ"ט) מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל.

ובזה יש לפרש מה שאומרים בעבודת יוהכ"פ "והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים את השם הנכבד והנורא מפורש יוצא מפי כהן גדול בקדשה ובטהרה היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם", היינו בביטול גמור, ועי"ז "ואף הוא היה מתכון כנגד המברכים כו' ואומר להם תטהרו", היינו שזה גופא שאתם כורעים ומשתחוים ונופלים על פניכם, היא טהרתכם.

■ ■ ■

"וכך היתה תפלתו של כהן גדול ביום הכפורים בצאתו מבית קדש הקדשים כו', יה"ר מלפניך כו' שתהא השנה הזאת הבאה עלינו ועל כל עמך בית ישראל". מה שהתפלל בלשון "השנה הבאה עלינו", לשון עתיד, ולא בלשון "שתהא שנה זו", והלא יום כפורים הוא כבר תוך השנה. יתבאר שפיר לפי מה שכתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (באגרא דפרקא אות קיט, ובבני יששכר מאמר צומא רבא אות ו. ועיין שער יששכר מאמר שובה ישראל אות יד מש"כ בזה) "שכל ריוח והפכו המגיע לאדם בעשרת ימי תשובה עד יום הכפורים הוא מגזרת שנה שעברה". ולפי"ז מובן שכל בקשותיו היו על השנה הבאה עלינו לטובה, כיון שעד יוהכ"פ הכל תלוי בגזירת השנה שעברה.

■ ■ ■

בפיוט עשרה הרוגי מלכות: "ענתה בת קול משמים, אם אשמע קול אחר אהפוך את העולם למים, גזרה היא מלפני, קבלוה משעשי דת יומים" [כיתוי תודה שקדמה אלפיים שנה לבריאת העולם]. הענין שאמר הבת-קול

"אם אשמע קול אחר אהפוך את העולם למים", מתבאר ביותר לפי מש"כ בכתבי האר"י ז"ל, בסוד עולם התוה"ו ושבירת הכלים, אשר תיקונם במיתת עשרה הרוגי מלכות. שלולי מסירת נפשם בהעלאת מ"נ לא היה לעולם קיום. ועיין מה שכתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע בענין זה באגרא דכלה (פ' ויצא ד"ה אם כה יאמר נקודים וכו' ואם כה יאמר עקודים וכו'): שבתחלה היה גזירות שמדיות, והיה מן הצורך למסירת נפש בפועל בענין עשרה הרוגי מלכות, ועל ידי זה נתבסם העולם ועמד על תיקונו כנודע כו', והנה סוד מסירות נפש בפועל ממש במיתה, הוא מבחינת עולם הנקודים דאיתבטלן ממש כו', עיי"ש.

■ ■ ■

בתנא דבי אליהו רבא (פרשה א פ"ה) עה"כ (תהלים קלט, יז) ימים יוצרו ולו אחד, "זה יום הכפורים לישראל, שהוא שמחה גדולה לפני מי שאמר והיה העולם, שנתנו באהבה רבה לישראל. משלו משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהיו עבדיו ובני ביתו מוציאין את הזבלים ומשליכים אותם כנגד פתח של מלך, וכשהמלך יוצא ורואה הזבלים הוא שמח שמחה גדולה, לכך נדמה יום הכיפורים כו'". וצ"ב מה היא הענין "שמשליכים הזבל כנגד פתחו של מלך", והשמחה שנגרם כביכול ע"ז.

ונראה, שכשישראל עושין תשובה לא רק שהקב"ה מכפר להם, אלא שתולה החטא בעצמו כביכול, כמו שאמרו חז"ל (סוכה נב, ב) שהקב"ה מתחרט על שברא היצר הרע, דכתיב (מיכה ד, ו) ואשר הרעתי. ופירשו בספרים הקדושים (עיין בספר דובר צדק (מ, א) להרה"ק רבי צדוק מלובלין זי"ע) שכל ענין החטא תולה השי"ת בעצמו כביכול.

ובאמת עומק ענין זה, שהשי"ת תולה החטא בעצמו, א"א לאדם להשיגו, אך אפס קצהו גילה אור העולם עיד וקדיש מן שמיא

נחית מרן הבעל שם טוב זי"ע, והמשיל הענין (מובא בתולדות יעקב יוסף פ' שופטים קצ, ד) במשל נורא לסוחר אחד ששלח את אשתו מעל פניו בספינה על הים בלי מנהיג, רק הבעל עצמו נסע עמה בשינוי כסות ולשון כאילו הוא מלח אחד ממנהיגי הספינה, והלכה בספינה כמה ימים בלי מאכל ומשתה, והתחננה מהמלח שיתן לה מעט אוכל להשיב נפשה, ואמר אם תעשה דבר עבירה אזי אתן לך כו', ואח"כ חזרה לביתה ומצאה לבעלה והתרעמה עליו מה שעשה לה ששילחה מביתו בספינה עם מלח אחד מכוער והוצרכה לעשות דברים מכוערים עבור גודל צער אכילה כו' והבעל שמח בלבו על גודל תרעומותה וצניעותה כו'. והנמשל מובן דאשה צנועה היא השכינה בסוד (משלי יב, ד) אשת חיל עטרת בעלה כו', ונחרב הבית ושלחה בספינה, וכביכול השי"ת שינה את עצמו בתוך שם קדוש סא"ל כו', וזהו סוד הוידוי - תרעומות השכינה אליו ית"ש איך שהוכרחה וכו', ואח"כ הוברר הדבר ששקר ענה בו כו' [ומסיים שם התולדות יעקב יוסף "והמשל הזה נוקב ויורד"].

ועיין בהיכל הברכה (פ' תבא ד"ה יולך) שהאריך זקיני הרה"ק מקאמארנא זי"ע הרבה לבאר את המשל בכל פרטיו ע"פ סוד ופנימיות התורה. עכ"פ בדבריו הקדושים אפשר להבין אפס קצהו את דברי התנרב"א שהוא בחי' "שמשליכים הזבל כנגד פתחו של מלך, וכשהמלך יוצא ורואה הזבלים הוא שמח שמחה גדולה", והבן.

ליל ב' דחג הסוכות

הילולא של כ"ק אדמו"ר בעל דרכי תשובה זי"ע

א. בזוהר (ח"ג קג, ב) דרב המנונא סבא כד הוה עייל לסוכה הוה חדי וקאים על פתחא דסוכה מלגאו ואמר נזמן לאושפיזין כו', ואמר זכאה חולקנא וכאה חולקיהון דישראל דכתיב (דברים לב, ט) כי חלק ד' עמו יעקב חבל נחלתו. ועפ"ז נוהגים לומר הנוסח אזמין לסעודתי אושפיזין עילאין קדישין כו'.

ומבאר כ"ק אא"ז בעל דרכי תשובה זי"ע, בעל ההילולא (תפארת בנים לסוכות) על פי משל, כשמבקש איש עני ואביון את המלך או שר גדול לסעוד בביתו, הלא יתבייש אם לא יכול לתת לפני המלך המאכלים מעדני מלך שרגיל המלך לאכול בארמונו ובית מלכותו, אמנם כאשר עם כל זה ישתוקק העני מאהבת המלך להזמינו לביתו לסעודתו, אז שולחים לו שרי המלך לביתו סעודה מבית המלך, ומשרתי ועבדי המלך להכין הסעודה, ואז כשבא המלך מרגיש אצלו כבבית מלכותו. וזה שאנו מבקשים מהאושפיזין הקדושים, נשמות הקדושות וגדולות להסוכה לסעודתנו, והלא אנחנו ריקנים מתורה ומצוות הראויים לפי כבודם, וגם סעודתינו שתהיה בסוכה בקדושה וטהרה כראוי להם, ועל זה אנו מתנצלים כי גם זה המעט מצוות שימצאו פה בסוכתנו, אינו שלנו, רק הכל מבית המלכות, היינו ששורש הכל מבית המלך, היינו מחלק אלוק

אשר בקרבנו, וזהו "כי חלק ד' עמו יעקב חבל נחלתו", וע"כ יהיה חשוב מצותנו בעיניהם ולא ימאסו מלישב אתנו בסוכתנו.

ב. ונראה שיש להוסיף על דבריו הקדושים, שלא רק שמביאים הסעודה מבית המלך לסוכה, אלא גם עצם הסוכה באמת אינו בית שלנו כלל, אלא היא בית ד', וא"כ האושפיזין הקדושים הבאים לסוכתנו באים באמת לבית מלכותו ית"ש, ועל כן אנו אומרים כי חלק ד' עמו. והביאור בזה, דהשראת השכינה שעל הסוכה הוא דוגמת השראת השכינה שבבית המקדש, ולכן אומרים בסוכות הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת שקאי על בית המקדש, והוא עפה"כ (עמוס ט, יא) ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת. וכן אומרים בסוכות פיוט "ובכן ויהי בשלם סכו", שקאי על השראת השכינה במקדש, שהיא בדוגמא דהשראת השכינה על הסוכה. ועיין במס' סוכה (ה, ב) דילפינן שיעור גובה הסוכה יו"ד טפחים מן הארון שהיה גבהו עשרה טפחים, והכרובים היו מן הכפרת סוככים בכנפיהם למעלה, שהם מכוונים נגד סכך הסוכה, והרי שם הוא מקום השראת השכינה במקדש. וכן הוא בזהר (רעיא מהימנא ח"ג רנה, ב) "והכי סליק סוכ"ה בחושבן הוי"ה אדנ"י תרין כרובים דהם (שמות כה, כ) סוככים בכנפיהם על הכפורת ופניהם איש אל אחיו". ומהאי טעמא באמת אסור לן להנות כלל מהסוכה כדאמרינן במס' סוכה (מ, א) "כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסכה, שנאמר (ויקרא כג, לד) חג הסכות שבעת ימים לד', מה חג לד' אף סוכה לד'".

ובזה יתבאר מש"כ השל"ה (פרק נר מצוה אות ז') בשם מהרי"ל שראה שרבו מהר"ש היה מסמן הדפים למחיצות הסוכה א' ב' ג', כדי לראות סדר עמידתן שלא לשנותה משנה לשנה, וכן הוא בירושלמי (שבת פי"ב ה"ג) בענין קרשי המשכן דאיתא שם אמר רבי אמי "והקמת את המשכן כמשפטו" (שמות כו, ל), וכי יש משפט לעצים, אלא קרש שזכה

לחינתן בצפון ינתן בצפון לעולם, וכן בדרום ינתן בדרום. ומה שהסוכה היא כבית המקדש, י"ל ע"פ הש"ס (ברכות לג, א) כל אדם שיש בו דעה, כאילו נבנה בית המקדש בימיו. ובהיות הסוכה ענין דעת, כמ"ש (ויקרא כג, מב) "בסוכות תשבו גו' למען ידעו דרתיכם", וגם הד' מינים ענינם "למען דעת כל עמי הארץ גו'", על כן בחג הסוכות כל ישראל הם בבחי' "אדם שיש בו דעה", וכאילו נבנה בית המקדש בימם, וע"כ זוכים לבחי' זו בישיבתם בסוכה.

והנה הקשה כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמר שמות החג אות א) דהנה "החג הזה נקרא בתורה (ויקרא כג, לד) חג הסוכות, ויש להבין למה נקרא בלשון רבים חג הסוכות, ולא בלשון יחיד חג הסוכה". אמנם לדברינו י"ל, שכיון שכל סוכה היא מכוונת גם נגד מקום המקדש וסוכת דוד, על כן כל סוכה שני סוכות נינהו, ולכן נקראה בלשון רבים 'סוכות'. ועיין ברבינו בחיי (ספר כד הקמח עדך סוכה) שכתב "מכלל מצות התורה שהם בדרך הנגלה והנסתר הוא מצות הסוכה שיש בה נגלה ונסתר, הנגלה הוא הפשט כו', ומפני שהיה דירתם במדבר עראי ועתידין ליכנס בדירת קבע שהיא ארץ ישראל, ששם בית המקדש הנקרא בית עולמים, נצטוינו בתורה במצוה זו כו' הוי זוכר דידתך במדבר שהיתה דירת עראי, והקב"ה הוציאך משם והושיבך בדירת קבע במבחר המקומות, ולפיכך אני מטריחך במצוה זו, זהו הנגלה והנסתר".

ג. אמנם לפ"ז יש לעיין, דהנה איתא (פסיקתא דר"כ ט) עושים סוכה לאחרי יוהכ"פ, כי בר"ה יושב הקב"ה בדין על באי עולם, וביוהכ"פ הוא חותם את הדין, ושמא יצא דינם לגלות, על כן עושים סוכה וגולים מבתיהם לסוכה, והקב"ה מעלה עליהם כאילו גלו לבבל [וזה המקור למה שאומרים בתפלת היהי רצון שנזהגים לומר בעת כניסתנו לסוכה "ובזכות צאתי מביתי חוצה ודרך מצותיך ארוצה יחשב לי זאת כאילו הרחקתי נדוד, והרב כבסני מעוני

ומחמאתי טהרני"]. ולכאורה לפי דברינו שהסוכה היא נגד בית המקדש וסוכת דוד, איך תחשב הכניסה בה כגלות.

אך נראה שלא כל אדם זוכה לישב ב'ב' הסוכות', כי רק מי שזכה ברינו בר"ה ויוה"כ, ונכתב ונחתם בספר של צדיקים או בינונים, זוכה לישב בסוכה הנגלה והנסתר, אבל מי שיצא עליו הדין ביוהכ"פ לחייבו גלות, הרי עדיין לא זכה לשוב בתשובה כראוי, ולכן זוכה רק לסוכה הנגלה, ולו תחשב הסוכה במקום גלות. אך הזוכה לשוב בתשובה שלימה לפני שמקיים מצות סוכה זוכה לקיים מצותה כפשוטה ולישב תחת כנפי השכינה כבבית המקדש ממש. ואפשר שמה"ט כתוב בתורה פעמים סכת בלשון יחיד (ויקרא כג, מב) ופעם סוכות לשון רבים (שם, מג), שתלוי כל אחד לפי מדרגתו, אם זוכה לישב בסוכה אחת, או בסוכות.

ד. ובאופן אחר י"ל במה שנקרא חג הסוכות לשון רבים, דהנה עוד כתב הרבינו בחיי (שם) שהסוכה מכוונת לתורה, וז"ל "וזה דרך התורה ברוב, כי המצוה תבאר ענינה בתחתונים ותרמוז בעליונים כו', ע"כ תמצא מצוה זו שרומזת לתורה, כי לשון סוכה לשון ראייה. אמרו רז"ל (סנהדרין סמ, א) למה נקרא שמה יסכה שסוכה ברוח הקדש. תרגום וישקף (בראשית כו, ח) ואיסתכי [עיין בבני יששכר שהביא ענין זה בשם הרה"ק מהר"פ מקארץ זי"ע. ועיין רש"י ברכות כמ, א ד"ה והשקיף]. וכתיב בתורה (איוב כח, כז) אז ראה ויספרה גו'. הסוכה צריכה צל וישראל מוזהרין להסתופף בצל התורה. הסוכה שלשה דפנות והתורה שלשה חלקים תורה נביאים וכתובים, המעמידין את העולם, הוא שכתוב (ירמיה לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. הכשר גובה הסוכה עשרה טפחים, רמז לעשרת הדברות. הכשר הרוחב שבעה טפחים, רמז לשבע החכמות הנכללות בתורה. נמצא הכשר הדופן אורך ורוחב שבעים טפחים, הוא שאמרו (במדבר רבה פי"ג פט"ו) שבעים פנים לתורה. חיוב

ישיבת הסוכה בין ביום ובין בלילה, וזה רמז לתורה שכתוב בה (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה. נשים פטורות מן הסוכה, וכן הן פטורות מתלמוד תורה, שנאמר (דברים ו, ז) ושננתם לבניך ולא לבנותיך (קידושין כט, ב)".

ועפ"ז נמצא שבאמת יש בכל סוכה ב' סוכות, דהסוכה מכוונת לתורה, וישיבה בה היא גם ישיבה בצל התורה. וזה שנאמר (תהלים כז, ד) "אחת שאלתי מאת ד' אותה אבקש שבתי בבית ד' כל ימי חיי גו'", וסמיך ליה "כי יצפנני בסכה גו'". ובזה יש לפרש כפשוטו הפיוט (ליום ב' דסוכות) "אשרי אנוש יעשה זאת יחשב לו כאילו שמר כל התורה הזאת". והקושיא ידועה, דהלא לא מצינו מקור לזה שישיבת סוכה הוי כשמירת כל התורה. ולהנ"ל מובן וא"ש, כי הסוכה מכוונת בכל עניניה כהתורה הקדושה, ולכן החוסה בצל הסוכה חשיב כחוסה בצל התורה.

ויהי רצון שביומא דהילולא רבה של כ"ק אא"ז זי"ע, אשר מבואר בסה"ק (עיין דברי תורה מהדורא ו' אות ל"ד) שאז יורדת נשמת הצדיק לעוה"ז בבחינת היוצא לדרך חייב לפקוד כו', נוושע בכל העניינים בזכותו המהודרה, ונאמר לפניו כדרך משלו אשר המשיל לן, ונימא שאע"פ שאין אנו ראויים לקבל נשמתו הזכה הקדושה והטהורה, מ"מ הרי "כי חלק ד' עמו", כל עניינו ומעשינו הם רק מחלקו ונחלתו אשר הנחיל לנו מורשה, ועל כן ימליץ טוב בעדנו, וזכותו הגדול וזכות תורתו שהאיר לארץ ולדרים בחיבוריו הקדושים, יעמוד לנו ולזרענו ולכל הנלוים עמנו, ונזכה לקיים מצות סוכות כהלכתה, וכשם שאנו מקיימים מצות סוכה זו כן נזכה לישב בסוכת עורו של לויתן, הוא הצדיק יסוד עולם, ולהוושע לנצחים בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל אושפיזא דיעקב

א. בזוה"ק (ח"ג קג, ב): כי הא דרב המנונא סבא, כד הוה עייל לסוכה וכו' אמר זכאה חולקנא וזכאה חולקיהון דישראל, דכתיב (דברים לב, ט) כי חלק ד' עמו יעקב חבל נחלתו. ויל"פ, דהנה חבל מלאכתו לאגד ולקשר כמה דברים יחד, וזהו "יעקב חבל נחלתו", שיעקב הוא החבל המקשר את נחלתו שיהיו כולם מאוחדים כאיש אחד בלב אחד.

ב. והביאור בזה, דהנה יעקב הוא סוד מדת אמת, כמ"ש (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב, ואע"פ שישראל חלוקים להרבה דרגות בבחי' הרבה דרכים למקום, מ"מ מדת האמת מקשרן, כי הצד השוה שבכולן הוא שמכוונים לאביהם שבשמים באמת, כי "נצח ישראל לא ישקר" (שמואל א טו, כט) ואין יהודי שיהא כל כולו שקר, וכמו שמביא בנועם מגדים (פ' נצבים) בשם מרן הבעש"ט הק' זי"ע במליצה עבור עם קדוש, שכל מה שעושין - סוף המעשה הוא לד', ואפי' בדבר של עבירה הרי הכל עשוי לשם שמים. ובזה פי' הגה"ק בעל נועם מגדים זי"ע "אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך גו'" (דברים ל, ד) דלכאורה הו"ל למימר אם יהיה נדחך בקצה הארץ גו', אלא שלזה רמז, שגם העבירה שהוא נדח, כיון שיש בה קצת כוונה לשמים, ד' ברחמיו ירצהו. וזהו "אם יהיה נדחך", אמנם אם "בקצה השמים" ר"ל שבקצה וסוף הדבר הוא לשמים, אזי "משם" מניצוץ זה "יקבצך גו'", ע"ש. ומהנקודת אמת שיש בכל אחד יקבצם והיו כולם כאחד.

ועבודה זו לאחד ולקשר כל ישראל הוא בחג הסוכות, כמבואר במדרש (ויקרא רבה ל פי"ב ב) "פרי עץ הדר - אלו ישראל מה אתרוג זה יש בו טעם וריח כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים-טובים כו', ערבי נחל - אלו ישראל מה ערבה זו אין בו טעם ואין בו ריח כך ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים-טובים, ומה הקב"ה עושה להם, לאבדם אי אפשר, אלא אמר הקב"ה יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו, ואם עשיתם כך אותה שעה אני מתעלה, הה"ד (עמוס ט, ו) הבונה בשמים מעלותיו, ואימתי הוא מתעלה, כשהן עשויין אגודה אחת שנאמר (שם) ואגודתו על ארץ יסדה, לפיכך משה מזהיר לישראל ולקחתם לכם ביום הראשון". וזהו שיש לרמז (בראשית מט, א) "ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם", היינו "האספו" בחג הסוכות שהוא "חג האסיף" (שמות לד, כב), "ואגידה לכם", מלשון איגוד וקישור (עין חיים ושלום פ' ויחי), שאז אגידה "כולם אגודה אחת".

והנה בראש השנה הרי כל באי עולם ישראל קדושים עוברין לפניו כבני מרון, וכבקרת רועה עדרו, היינו כל אחד ואחד בפני-עצמו בנפרד. ועיקר הדין וחשבון הוא על נקודת האמת שבכל אחד, וזהו שאומרים בר"ה "ותשב עליו באמת", היינו שהקב"ה יושב על כסאו לדון אם יש בעובר לפני כסא כבודו מדת אמת, וז"ש "אמת כי אתה הוא דיין ויודע כו'", היינו שהשי"ת הוא דיין ויודע וסופר ומונה - על נקודת האמת, שלא ניתנה לברר אלא להקב"ה בלבד (עין רמב"ם פ"ג מהל' תשובה ה"ב "ואין שוקלין אלא בדעתו של א-ל דעות והוא היודע היאך עורכין הזכיות כנגד העוונות"). ובמוצאי יוהכ"פ אנו אומרים בתפלת נעילה "וחתמנו כו'", והרי חותמו של הקב"ה הוא אמת (שבת נה, א). וכיון שזוכים לחותם אמת, ציוותה התורה להתקשר כולנו באגודה אחת בחג הסוכות. וזהו שיל"פ מה שאמרו במדרש (בראשית רבה פ"ח ה) שבשעת בריאת עולם נטל אמת והשליכו לארץ כמ"ש (תהלים ח, יב) ותשלך אמת ארצה, דקאי

על חג הסוכות, דהפינה של אמת בעולם-הזה הוא הסוכה שמשם תצמח מדת האמת.

וזהו דאמרו במדרש "ואם עשיתם כך אותה שעה אני מתעלה", שבאמת הזמן שהשי"ת עולה שיך לראש השנה, שאז "עלה אלקים בתרועה", אך לאלו שאין בהם לא תורה ולא מעשים-טובים לזכות בדין בר"ה, בחי' ערבה, "מה הקב"ה עושה להם, לאברם אי אפשר", אלא "אמר הקב"ה יוקשרו כולם אגודה אחת" בחג הסוכות, וזה פועל ש"הן מכפרין אלו על אלו, ואותה שעה אני מתעלה", בחי' ראש השנה. וזה שמסיים המדרש "לפיכך משה מזהיר לישראל ולקחתם לכם ביום הראשון", היינו בבחי' "יום הראשון" שהוא ראש השנה.

ויש להוסיף בדרך דרוש, לפרש מה שאמרו במדרש (תנחומא אמור סי' כ"ב פ"א) ולקחתם לכם ביום הראשון - ראשון לחשבון עוונות, דלאלו בני אדם שהחשבון שלהם בר"ה - זכיות כנגד עוונות - עולה לצד המצוות, כבר נכתבו ונחתמו לחיים בר"ה ואצלם הוא כבר יום ט"ו, אבל לאלו שעלה להם החשבון לצד עוונות, והרי "לאברן אי אפשר", צריכין לפעול בסוכות לחזור וליקח את יום הראשון (ראש השנה) לכתיבה וחתימה בספר החיים, וזהו ע"י ש"יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו". וזהו "ראשון לחשבון עוונות", דהוא "ראשון" בחי' ר"ה, "לחשבון עוונות" לאלו שחשבונן עלה לחשבון עוונות.

ג. ולכן רב המנונא סבא נכנס לסוכה, שבו העבודה הוא בקישור ואיחוד בישראל, ואמר "כי חלק ד' עמו", שלכל א' מישראל יש חלק ד' שהוא חלק האמת, "יעקב חבל נחלתו" שהוא הצד השוה המקשר כל אחד ואחד.

ויה"ר שבאושפיזא דיעקב אבינו נזכה לנקודת אמת, ואפי' אם הוא נקודה קטנה של אמת הרי "אמת מארץ תצמח" - לצמוח ולהתרחב, בתוכני עם סגולה בתוך כל עם ישראל ניוושע בכל העניינים,

וב"חג האסיף" נזכה לאסוף ישועות על "תקופת השנה" - לכל השנה כולה, והעיקר שנזכה לקרב הימים אשר בן ישי חי, ולקבל כאיש אחד בלב אחד פני משיח צדקינו, בביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

יום אושפיזא דיעקב

א. בזוה"ק (ח"ג קג, ב): כי הא דרב המנונא סבא, כד הוה עייל לסוכה וכו' אמר זכאה חולקנא זכאה חולקיהון דישראל, דכתיב (דברים לב, ט) כי חלק ד' עמו יעקב חבל נחלתו.

ויל"פ דהנה כתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (במאמר צלא דמהימנותא אות יג) "הקדמונים אחזו שער לדרוש ולחקור על מה עשה ד' ככה, (תענית ט, א) ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל במדבר, מן ובאר וענני הכבוד, הנה צוה הש"י זכר לענני הכבוד במצות סוכה, ולא עשה כן במן ובאר כו'".

ב. והנראה בזה, ע"פ דבה"ק של כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע במקום אחר (מאמרי כסלו מאמר הלל והודאה אות פא ופה) "דבנם אשר התגלות האור הוא רק לשעה בעת הצטרכות הישועה לא קבעו יום טוב לדורות", ורק כאשר "נקבע האור הזהוא בגבהי מרומים שיתגלה בכל שנה ושנה, נקבע יום טוב לדורות". והנה, הנם של מן לא היה לדורות, כמ"ש (שמות טז, לג) "קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר מן והנח אתו לפני ד' למשמרת לדרתיכם", וכן בארה של מרים נגנז ולא קיים לדורות (חוץ מליחידים, כגון הרח"ו שהשקהו האר"י ז"ל). אך ענין ענני הכבוד נשאר לעד, שאף על לעתיד לבוא נאמר (ישעי' ד, ו) וסוכה תהיה לצל יומם מחורב (כמבואר בסמ' סוכה ב, ב "ההוא לימות המשיח הוא דכתיב"), ולכן ניתנה מצוות סוכה זכר לענני הכבוד.

ובאמת מצינו דענינו של סוכות הוא דבר של עבר, הווה ועתיד. דחוץ מענני הכבוד שהיה בעבר בזמן שהלכו ישראל במדבר, הנה מצינו שענין הסוכה קיים גם לעתיד, כמו שאמרו חז"ל (פסיקתא דרב כהנא - נספחים פרשה ב) לעתיד לבא מה הקב"ה עושה כו', והוא יוצא על תקופתו ופורע מן הרשעים, שנא' (מלאכי ג, יט) כי הנה יום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש ולהט אותם היום הבא אשר לא יעזב להם שורש וענף, באותה שעה הקב"ה עושה סוכה לצדיקים ומשמרין אותם לתוכה, שנא' (תהלים כז, ה) כי יצפנני בסוכו ביום רעה וכו'. וכן כתיב (ישעיה ד, ו) וסוכה תהיה לצל יומם מחורב, מחמתו של יום. וענין זה הוא גם בהווה, שהרי במס' סוכה (ב, א) יליף רבי זירא מסוכה דלעתיד להלכות סוכה בזמן הזה. וכן אנו מזכירים בתפלה כשנכנסין לסוכה, "ולחסום מזרם ומטר, כי תמטיר על רשעים פחים".

וכיון שמתנות מן ובאר אינן שייכות לעתיד אלא לזמנן, לא ציוותה התורה לעשות להן זכר, אבל הסוכה שקיימת לעולם ציוותה תורה לעשות לה זכר - להמשיכה מהעבר, להווה ולעתיד, כמ"ש (ויקרא כג, מב) "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי".

ג. והנה הסוכה מכוונת כנגד שם הוי"ה ב"ה (עיין תפארת בנים לתג הסוכות. ועי' בשל"ה פרק תורה אור אות פ"ב שחודש תשרי הוא שם הוי"ה, שיוהב"פ בי' לחודש, וה' ימים אח"כ הוא חג הסוכות, וו' ימים אחר יום הראשון דסוכות הוא הושענא רבה, ועצרת פוד ה' אחרונה סעודה קטנה כנודע כו', הרי שם הוי"ה, ע"ש). ומובן הדבר לענינינו, שהרי בשו"ע או"ח (הל' נט"י (שחרית) סימן ה סעיף א') איתא שכשזכיר השם יכוין בכתיבתו ביו"ד ה"א ש"היה והוה ויהיה" וכו'. ובהיות הסוכה מתנה אשר נתן לנו הוי"ה ב"ה בעבר בהוה ובעתיד, היא מכוונת לשמו יתברך. וז"ש רב המנונא סבא, כד הוה עייל לסוכה וכו' זכאה חולקנא וזכאה חולקיהון דישראל דכתיב כי חלק הוי"ה עמו, היינו

שבמצות סוכה נתן לנו השי"ת חלקנו בדבר אשר הוא שייך לחלק הוי"ה ב"ה שהיא מתנה הניתנת לעבר להוה ולעתיד.

וזהו שמסיים "יעקב חבל נחלתו", דהנה אברהם מכוון נגד בית המקדש ראשון אשר היא נחלת העבר, ויצחק נגד בית שני שהיא נחלת ההוה, שעדיין אנו בגלות בית שני, אך העתיד היא נחלת יעקב אבינו, וכאמרם ז"ל (פסחים פח, א) ואמר רבי אלעזר מאי דכתיב (ישעיהו ב, ג) והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ד' אל בית אלהי יעקב, אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק אלא לא כאברהם שכתוב בו הר, שנאמר (בראשית כב, יד) אשר יאמר היום בהר ה' יראה, ולא כיצחק שכתוב בו שדה, שנאמר (בראשית כד, סג) ויצא יצחק לשוח בשדה, אלא כיעקב שקראו בית, שנאמר (בראשית כח, יט) ויקרא את שם המקום ההוא בית אל. והיינו כיעקב שקראו בית, שהוא דבר הקיים לעולם.

ונראה שכנגד ג' עניני הסוכות, שבעבר בהוה ובעתיד, נאמר בתורה ג' פעמים סוכה, שתי פעמים חסר [(ויקרא כג, מב) בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת], וחד סכו"ת - לשון רבים [(שם, מג) למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי ג']. ואפ"ל, שב"פ סוכה חסר רמז לסוכה שעשה השי"ת בהוציאו אותנו מארץ מצרים, ומוכה דידן בזמן הזה, סוכת פסולת גרן ויקב, שהיא סכת דוד הנופלת, וסוכות - הם סוכות דלעתיד.

ויהי רצון שנזכה לקבל כל האורות הנשפעים מסוכות בתמידית, וזכות יעקב אבינו שבא אל הסוכה ישפיע כל השפעות טובות, "איש כברכתו ברך אותם" (בראשית מט, כח), שחוץ מכל הברכות שביד לכל שבט ושבט ברכות כלליים, מברך עוד ברכות פרטיים לכל איש ואיש במיוחד, והעיקר שנזכה לבנין בית המקדש - בית יעקב אש, בביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל אושפיזא דמשה

א. אמרו חז"ל (סוכה נא, א) הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן אם אני כאן הכל כאן, ואם איני כאן מי כאן. ופירש השל"ה הקדוש (מסכת סוכה אות לג), ש"אני" קאי על הקב"ה, כי "אני" הוא משמות הקב"ה, כמו שפירשו המפרשים על מתני' (סוכה מה, א) אני והו כו'. ועל השי"ת היתה כונת הלל (עיין זהר ח"א רסא, ב). ויש לפרש דבריו, דהנה לפעמים נקרא הקב"ה בלשון נסתר - "הוא" [הוא אלקינו הוא אבינו כו'], ולפעמים בלשון נוכח - "אני" [אני ראשון ואני אחרון]. והחילוק הוא, דכשהקב"ה הוא בהעלם בחי' א-ל מסתתר, אז נקרא בלשון נסתר, אבל כשהוא בהתגלות נקרא בלשון "אני", "וידעתם כי אני ד'". והנה בשעת שמחת בית השואבה, היתה השמחה "לפני ד'", היינו שזכו להתגלות עד שהיתה השמחה לפני ד' ממש, ולכן אמר הלל "אם אני כאן הכל כאן", שבשמחה זו זוכים לראות הסתר בגלוי.

ויש להוסיף שאמר "אם אני כאן הכל כאן", דהנה בלשון "הכל" נקרא הצדיק, וכל' הזוה"ק (ח"א לא, א) "דאחיד בשמיא וארעא", וכן הוא בסידור שבחיו של מקום (דברי הימים א כט, יב) "לך ד' הגדולה והגבורה גו' כי כל בשמים ובארץ". והנה התגלות השי"ת בבחי' "אני" הוא רק ע"י הצדיקים, שעבודתם בזה העולם הוא לגלות אשר יש מנהיג לבירה זו. וזהו שאמר "אם אני כאן", שאם יש התגלות הבורא ב"ה, הרי בע"כ ש"הכל כאן", שיש צדיק כאן שהוא גילה את ה"אני".

וזש"כ הרמב"ם (פ"ח מהל' לולב הי"ד) "ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות

והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות, אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע". והיינו, שדוקא ע"י שראשי ישיבות והסנהדרין היו מרקדין ומשמחין, לכן היו באפשרות לכל העם לראות ולשמוע, כי גדולי חכמי ישראל הם ה"הכל כאן" המגלים ש"אני כאן", ועי"ז יכלו כולן "לראות ולשמוע" [והוא כלשון דכתיב במעמד הר סיני (שמות כ, טו) "וכל העם רואים את הקולות"].

ב. ונראה שהצדיקים הזוכים לגלות את ה"אני כאן", הוא בכח שהם מבטלים את עצמם לגמרי להשי"ת, וכיון שמתבטל ה"אני" הפרטי של האדם, אז מתגלה ש"אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים" (ישעי' מד, ו). ולכן רק ענוותן כהלל היה אומר "אם אני כאן הכל כאן", יען שלזכות לגלות "אני כאן" הוא ע"י ביטול האני של האדם. וזה שכתב הרמב"ם (פ"ח מהלכות לולב הט"ו) "וכל המגים דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר (משלי כה, ו) אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמד, וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר (שמואל ב, ו) ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני, ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ד' שנאמר (שמואל ב, ו) והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ד'".

ובזה מתבאר השייכות בין שמחת בית השואבה ליומא דאושפיזא דמשה רבינו, שהרי עליו נאמר (במדבר יב, ג) והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, עד שאמר (שמות טז, ח) ונחנו מה. וכיון שלשמחה זו אשר היא לפני ד', צריך "שיהא משפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו", מסוגל יום אושפיזא דמשה לזה ביותר. ועיין קהלת יעקב (ערך הלל) שכתב שהלל חי ק"כ שנים כמו משה, והוא מבחינת נוף דמשה, והוא סוד תורה שבעל פה. ועיין מגלה עמוקות (רנ"ב אופנים על

ואתחנן אופן ע"ד) שכתב "והנה כשעלה משה למרום מצא להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות, אמר לו הקב"ה הי"ה ל"ך ל"עזרני (שבת פט, א). כתב האר"י ז"ל ר"ת הלל, כי הלל חי ק"ך שנה כמנין שנותיו של משה, ומשה בקש על הל"ל כו'". ולכן הלל שהוא מבחי' משה אמר "אם אני כאן הכל כאן", שזה היתה עבודת משה רבינו ע"ה, שכל "אשר עשה משה לעיני כל ישראל" היתה להראות ולגלות ש"בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ".

ג. והנה כתב הרמב"ם (שם הי"ב) "אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר (ויקרא כג, מ) ושמחתם לפני ד' אלקיכם שבעת ימים". וכבר דייקו שמלשון הרמב"ם מתבאר שיש צירוף בין שמחה זו [של שמחת בית השואבה] לשמחת עצם החג, שהרי כתב שבחג הסוכות היתה "שמחה יתירה" יתר על השמחה של שאר המועדים, והיינו שבעצם שמחת החג יש תוספת. ויש לבאר בזה, דהנה שמחת החג הלא היא בד' מינים [שילפינן שמצוותה במקדש בכל יום ויום משבעת ימי החג מדכתיב ושמחתם לפני ד' אלקיכם שבעת ימים (עיין רמב"ם שם פ"ז הי"ג)], שהעבודה הוא "מוליך ומביא למי שהארבע רוחות שלו מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו" (סוכה לז, ב), כלומר לדעת שאין עוד מלבדו, ושהוא "סובב כל עלמין" (על ידי הסוכה, בחינת אור מקיף) "וממלא כל עלמין" (ע"י נטילת הד' מינים). ובזה יובן שייכות השמחה יתירה לשמחת עצם החג, כי רק ע"י הד' מינים, כשהאדם הגיע למדריגה לדעת כי ד' הוא האלקים אין עוד, אזי היה יכול לשמוח בשמחה יתירה שבחג, שהרי עליה אמרינן ש"כל המגים דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו חומא ושוטה", ורק ע"י הכרה שאין עוד מלבדו המביא את האדם לידי ביטול וענווה, הוא דיכול לשמוח באמת "לפני ד' אלקיכם". ולכן "כל

המגים דעתו כו' במקומות אלו" נקרא "שוטה", כי הוא היפך הדעת - "לדעת כי ד' הוא האלקים אין עוד".

וזהו ענין שמיני עצרת ושמחת תורה הבא בסמיכות לחג הסוכות, שבו מתחילין באמירה (דברים ד, לה) "אתה הראת לדעת כי ד' הוא האלקים אין עוד מלבדו", שפירש"י "כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם ז' רקיעים, וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחידי, לכך נאמר אתה הראת לדעת". וי"ל שהעבודה בחג הסוכות בד' מינים "למי שהארבע רוחות שלו", "למי שהשמים והארץ שלו", הוא בחי' פתיחת ז' רקיעים, עליונים ותחתונים, לראות ולהכיר שהוא יחידי, ולכן תיכף לאח"ז אומרים בשמ"ע ושמח"ת "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו".

ד. עפ"ז יש להבין גודל ענין שמחת בית השואבה, ש"לא היו עושין אותה עמי הארץ כו', אלא גדולי חכמי ישראל כו' הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין כו'", כי גדולי ישראל וצדיקי הדור הם המגלים כבודו ית"ש בעולם, ו"כל העם כולן באין לראות ולשמוע", כי ע"י ראיה והסתכלות בצדיקים בשעת עבודתם לפני ד' בשמחת בית השואבה זוכים להשיג קצת מרוממותו ית"ש. ומי שמרגיש שבלי הצדיק יכול הוא להגיע לאיזה מדריגה או השגה הוא הבל הבלים ודמיונות שוא, כי רק "אור צדיקים ישמח", עבודתם בקודש בתורה ובתפלה, ומסירת נפשם לכל דבר שבקדושה ובמלחמה נגד מהרסי הדת, הוא המגלה והמראה שאין עוד מלבדו. וביותר נמשך עבודה זו ע"י מרן הבעש"ט הק' ותלמידיו זי"ע שבעבודתם פתחו ז' רקיעים, קרעו עליונים ותחתונים להראות שהוא יחידי ואין עוד מלבדו.

ובאמת כדאי לאדם לבוא לעולם הזה השפל לשבעים שנה רק כדי להשתתף פעם אחת בשמחת בית השואבה, והראיה ממה שאמרו במדרש (בראשית רבה פ"ה ג) ובתיקוני זהר (תיקון ה' יט, ב) שבשעה שהבריל

הקב"ה בין מים העליונים למים התחתונים, התחילו מים התחתונים בוכים ואומרים אנן בעיין למהוי קדם מלכא, וע"ז פייסם הקב"ה ואמר להם עתידין אתם ליקרב ע"ג מזבח בניסוך המים בחג (רש"י ויקרא ב, ג והוא מהמדרש כמבואר ברמב"ן ורבינו בחיי שם). נמצאין למדים מזה, דעצם ההשתתפות בניסוך המים בחג שקול וחשוב כמו מים העליונים שהם קדם מלכא קרובים לאור א"ס ב"ה, וכדאי להיות במשך כל הימים נדחים למטה אם זוכים להשתתף פ"א בשמחת בית השואבה וניסוך המים בחג לראות גדולי חכמי ישראל בשמחתם לפני ד'.

ויעזור השי"ת שיהיה לנו שייכות לבחי' "אני כאן", לגלות בעולם שאין עוד מלבדו, ונזכה לבטל את האנ"י הפרטי והעצמיות, וביחד עם כל חסידים ואנשי מעשה נזכה להתדבק בצדיקים בחי' "וכל העם באים לראות ולשמוע", שגם זה מדריגה גדולה. ויה"ר שכאשר בא משה רבינו לסוכה ע"י שמזמינים בפה, ישפיע ג"כ ברכתו בפה, כי באתערותא דלתתא אתעבד אתערותא דלעילא, ומפיהם כולם מתברכין בבחי' "וזאת הברכה אשר ברך משה איש אלקים את בני ישראל", שכל יהודי יוכל להיות "איש אלקים" עבד ד' באמת ובתמים, עדי נזכה לקרב הימים אשר בן ישי חי, ו"בנעריו ובזקניו נלך כי חג ד' לנו" (זה חג הסוכות), לקבל פני משיח צדקינו בביאת בן דוד במהרה דיתן ברוב רחמיו וחסדיו.

יום אושפיזא דמשה

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ד' אלקיכם שבעת ימים (ויקרא כג, מ). והנה בסוד ד' ליראיו מבואר ענין "ושמחתם לפני ד'", שתהיה השמחה ע"פ צרופי הוי" ב"ה. דהנה אמרינן במס' סוכה (לח, ב) "אמר רבי יוחנן מוליך ומביא למי שהארבע רוחות שלו, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו". וכתבו הראשונים (רבינו בחיי פרשת אמור) "ומשפט הנעונע הוא לשש קצוות כו' בין כולם י"ח נענועין [וכן הוא בזהר ח"ב רנה, ב], כי העולם חתום בחותמו של הקב"ה שהוא שלש אותיות [הן אותיות יה"ו] והוא מתחלק לשש, שלשה אותיות לכל רוח שהם י"ח אותיות כו', עכ"ד. ואיתא בספר היצירה (פ"א משנה י"ד) בירד שלש אותיות מן הפשוטות, וקבעם בשמו הגדול יה"ו, וחתם בהם שש קצוות, יה"ו בדרום, הו"י בצפון [צירוף הוי"ה], וי"ה במזרח [צירוף ויה"ה], יו"ה במזרח [צירוף יוה"ה], יו"ה במעלה [צירוף יוה"ה], הי"ו במטה [צירוף היו"ה], וה"י במערב [צירוף והי"ה], (כן היא הגירסא בשער הכוונות לסוכות. ושם מוסיף לבאר השייכות של כל צירוף לאותו צד, וכ"ה גם בסידור חמדת ישראל). כך נתבאר ע"פ סוד ענין ושמחתם לפני הוי" אלקיכם. ומאמר הש"ס "מוליך ומביא למי שהארבע רוחות שלו, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו".

ונראה שיש להוסיף לבאר בזה, ע"פ המאור שבתורה - שהוא ספרי הבעש"ט ותלמידיו זי"ע. שלצד דרו"ם שיך צירוף יהו"ה, היוצא מהפסוק ישמחו השמים ותגל הארץ, שהוא כולו חסד, אשר ע"ז מראה סידור אותיות השם הקדוש כסדרן (עיין מש"כ בזה כ"ק אאז"ז זי"ע בשער יששכר

חודש ניסן). ולצד צפון שיך צירוף הוי"ה הנאמר בתורה במכת דבר (שמות ט, ג) "הנה יד ד' הוי"ה במקנך", והוא רמז למדת הגבורה.

והנה לצד מזרח שיך צירוף ויה"ה, היוצא מפסוק (בראשית ג, יא) וירא יושב הארץ הכנעני. והביאור בזה י"ל ע"פ מה שנתנו אבוה"ק (שער יששכר מאמר ימי התג יום ג' אות ח') טעם שבנענועים באמירת הודו שאומרים בכל צד תיבה אחת יוצא בצד מזרח מלת טו"ב, והיינו כי שם ירושלים וביה המקדש שנקרא "טוב", כמו שפירש רש"י (דברים ג, כה) ההר הטו"ב הזה שהוא ירושלים. והנה, בית המקדש הוא אור העולם כמשאחז"ל (בבא בתרא ד, א) ילך ויעסוק באורו של עולם, דכתיב (ישעיהו ב, ב) ונהרו אליו כל הגוים. והנה בשעת שמחת בית השואבה לא היתה חצר שבירושלים שלא היתה מאירה מאור בית השואבה. אך בזמן עולם התיקון, לא רק חצר שבירושלים תאיר, אלא תאיר ארץ [כולה] מכבודה. וזה מרומז בצירוף הוי"ה היוצא מהכתוב וירא יושב הארץ הכנעני, שמגודל האור אפילו הכנעני יאירו עיניו עד שתתקיים הנבואה ד"ונהרו אליו כל הגוים".

ולצד מעלה שיך צירוף יוה"ה היוצא מפסוק (שמות כו, יט כ) ידותיו ולצלע המשכן השנית. ויש לבאר בזה, דהנה כתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (באגרא דכלה פ' יתרו ד"ה ויאמר עוד מעין הנ"ל) שצירוף זה שיך לספירת החכמה, כי מספר הריבוע של צירוף זה, י' י"ו יו"ה יוה"ה, בגימטריא חכמה, ע"ש. וספירת החכמה הרי היא ספירה העליונה שממנה נמשכים שאר הספירות, ואכמ"ל בזה. ולדבריו יובן שייכות צירוף זה לצד עליון. [והנה עוד כ' כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (חודש סיון אות א, ובאגרא דכלה שם ד"ה או יאמר ביום הזה), בביאור מעלת חודש סיון בצירוף זה, משום שאותיות המשפיעים י' ו' הן לחוד ואותיות ה' ה' נפרדות, והיא בסוד (שמות יט, טז) אל תגשו אל אשה, הנצרך לקבלת התורה עיי"ש. וענין זה שיך לענין שמחת בית השואבה, בסוד (סוכה נא, א) "מתקנין שם תיקון גדול", "מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה

כדי שלא יתערבו אלו עם אלו". ויומתק ביאור הענין, ע"פ מה שביארנו ששמחת בית השואבה, היא נתינת מאור התורה מפי חסידים ואנשי מעשה שהיו אבוקות של או"ר בידיהם, "וכל העם באין לראות ולשמוע" (לשון הרמב"ם), לפיכך גם אז היה תיקון דאל תגשו אל אשה].

והנה לצד ממה שייך צירוף היו"ה היוצא מפסוק (ויקרא כג, לג) המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קודש, שמרמז על ענין הגלות (עיין חיים ושלום שם), והיות ישראל למטה בחינת (עמוס ה, ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל, וכדאיתא בתיקונים (תיקון כא דף ס, ב) עה"כ וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה (רות ד, ז), על הגאולה דא שכינתא עלאה ה' עלאה, ועל התמורה דא שכינתא תתאה, וזה "והיה הוא ותמורתו יהיה קודש", ואכמ"ל. והנה צירוף זה שייך לחודש שבט, שמזלו מזל דלי, ועיין מש"כ כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי חודש שבט מאמר א' אות כ') בענין חודש שבט שמזלו מזל דל"י, ומזל דלי הוא מזל לישראל. והיינו כי דלי עשוי להיות בו דולה ומשקה ממטה למעלה, ולכן שייך צירוף זה לצד ממה, והבן.

ולצד מערב שייך הצירוף והי"ה, שאמרו חז"ל (בראשית רבה פמ"ב ג) אשר והי"ה הוא לשון שמחה. והיות שהשכינה במערב, והעיקר לשמוח ולשמח השכינה הק', לכן שייך צירוף זה לצד מערב, שבה מתקיים עיקר השמחה לפני ד', "הופכים פניהם למערב ואומרים אנו לי-ה ולי-ה עינינו". והנה "מערב" הוא לשון עירבוב - המערב את כולם, והיינו שתכלית כולם היא לשמח ולשמוח עם השכינה הק'.

ויהי רצון שנזכה במהרה לשמחת השכינה הק', יראו עינינו וישמח לבנו, בקיום היעוד "ונהרו אליו כל הגויים", בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל שבת חוה"מ - אושפיזא דאהרן

א. בזאת יבא אהרן אל הקדש. ובמדרש (ויקרא רבה פכ"א פ"ה): וש"ה (משלי כד, ו) כי בתחבולות עשה לך מלחמה, ר' נתן ור' אחא בשם ר' סימון אמר אם עשית חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מצות.

ויל"פ ענין "חבילות של מצות", דהיינו שיהיו המצוות קשורות זל"ז ומצורפות לחטיבה אחת של עבודת ד', ולא תהיה כל מצוה עשיה בפנ"ע שאין לה קשר ושייכות עם שאר המצוות. וזו היתה עבודתו של אהרן הכהן לקשר ולאחד את כל מצוות ישראל. וזה שנא' (שמות ל, ח) "ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני ד' לדרתיכם". שאהרן היה מעלה "את הנרות" - הם המצוות, כמו שנא' (משלי ו, כד) כי נר מצוה וגו', "יקטירנה" - מל' יקשרנה (עיין שער יששכר מאמר יום הקדוש אות ז) בקשר נצחי, שיהיו חבילות של מצוות.

וכשם שצריך לקשר מצוותיו של כל יחיד, כן צריך לקשר ולחבר את מצוות כל ישראל, כמו בעת קבלת התורה ששם נאמר (שמות יט, ב) ויחן שם ישראל גו', ודרשו חז"ל (ויקרא רבה פ"ט פ"ט) שהיתה כולה חניה אחת, כאיש אחד בלב אחד. וענין זה הוא בחג הסוכות, כמו דאיתא במדרש (ויקרא רבה פ"ל פי"ב) שאז אומר הקב"ה "יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו". ולכן נקראה הסוכה שלם, כמו שנא' (תהלים עו, ג) ויהי בשלם סכו וגו'. ואפ"ל שמהאי טעמא נקרא הסוכות בתורה (שמות לד, כב) "חג האסיף תקופת השנה", יען שאז הזמן לאסוף המצוות שעשו ישראל במשך כל השנה, ולקשרם זב"ז. וכיון שעבודה זו

שייכת לאהרן אוהב שלו"ם ורודף שלו"ם, על כן ביומא דאושפיזא דיליה, הוא יום מיוחד מימות חג הסוכות.

ב. והנה נאמר באהרן הכהן (מלאכי ב, ו) "תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון, כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ד' צבאות הוא". ויש לדייק שרישא דקרא נאמר בלשון עבר ['היתה' בפיהו, 'הלך' אתי, 'השיב' מעון], ובסיפא נאמר בלשון עתיד ['ישמרו' דעת, 'יבקשו' מפיהו]. ונראה לפרש, שמרם השיב רבים מעון, נאמר הכל בלשון עבר, ורק אחרי שקשר עצמו עם הרבים ומסר נפשו עליהם, מאז נעשתה עבודתו הקדושה - עבודה שכולה חבילות חבילות של מצות, שהתקשר והתחבר עם כל ישראל, ועבודה זו היא הנמשכת לדורות, ולכן כתיב בהו לשון עתיד. והביאור בזה, שהיחיד אף אם הוא הגדול מכולם, הרי הוא רק בשר ודם אשר יסודו מעפר וסופו לעפר, וכשם שהוא אינו נצחי גם עבודתו כן, אבל המחבר ומקשר עצמו בכללות ישראל, הרי "נצח ישראל לא ישקר" (שמואל א טו, כט), שעם ישראל בכללו יהיה קיים לעד ולנצח, ולכן גם עבודתו נצחית וקיימת לעד.

וזה שאמרו חז"ל (מועד קטן יז, א) עה"כ הנ"ל "אם הרב דומה למלאך כו' יבקשו תורה מפיו, ואם לאו אל יבקשו תורה מפיו". ר"ל דאם הרב דומה למלאך, שעובד ד' כמו המלאכים, שעליהם נאמר "קדושה כולם כאחד עונים באימה כו'", והיינו שמתקשר בעבודתו עם כל ישראל, אז יבקשו תורה מפיו, ר"ל תורתו תשתמר לעד, ויבקשו אותה לעולם, ואם אינו דומה למלאך, אלא עובד ד' כיחיד, אז לא יבקשו תורה בעתיד, רק ברוחה, בחיים חיותו.

ג. והנה אמרו חז"ל (שבת קיח, א) "המעגן את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים". ויש לפרש שהנחלה בלי מצרים היא שיקויים בו, "כי שפתי

כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו", שישתמרו דעתו ותורתו לעד, בלי מצרי והגבלת הזמן. וזה מדה כנגד מדה בשכר השבת, שהרי השבת עצמו הוא ענין חיבור והתקשרות, ויש בו בחי' 'סוכת שלום', כדאיתא בזהר (ח"ב קלה א) ד"כגוונא דאינון מתייחדין לעילא באחד אוף הכי איהי אתיחדת לתתא ברזא דאחד למהוי עמהון לעילא חד לקבל חד". ועל כן בכל שבת נעשות המצוות של כל השבוע "חבילות חבילות". ועיין במדרש (שם) בזאת יבא אהרן גו' אין וזאת אלא 'שבת' שנאמר (ישעיה נו, ב) אשרי אנוש יעשה זאת וגו' שומר שבת מחללו.

והנה אמרו חז"ל (שבת קיח, ב) "אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים". וי"ל ששבת חוה"מ סוכות יש בו ענין ב' שבתות, כי כמו ששבת הוא ענין המאחד והמקשר, כן הוא גם ענינו של סוכות, בחי' סוכת שלם, וכן רמזו בסה"ק ש"בסוכות תשבו שבעת" ר"ת שב"ת, ולכן שבת (חוה"מ) סוכות הוא ענין של "שתי שבתות". ויהי רצון שנזכה להיות מיד נגאלים, בגאולה השלימה בעגלא ובזמן קריב, ולהתברך בשמחת החג בכל מילי דמיטב, ובברכת בני אהרן, ואך טוב וחסד ירדפוני, לזכות לראות בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ס"ג שבת חוה"מ - אושפיזא דאהרן

א. הושענא פורטת ארבע רשויות בשבת, הושענא צווי הדלקת נר מדלקת בשבת. יל"פ דהנה כ' כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי שבתות מאמר ה' אות א' ד"ה ומה) בענין איסור ההוצאה מרה"י לרה"ר בשבת, דרשות היחיד יכונה לגבול הקודש אחדות יחיד ומיוחד ד' אחד ושמו אחד, ורשות הרבים יכונה לסט"א בסוד הכתוב (שמות ה, ה) הן רבים עתה עם הארץ (והטעם, דאזלי בפירודא, (תהלים צב, י) יתפרדו כל פועלי און), והוא כעין כלל לכל התורה, כי העוסק בתורה ובמצות נפשו מקושרת ברה"י גבול הקודש, וחכמים ברוח קדשם הוסיפו משמרת אפילו להוציא מרה"י לרה"י הדומה כעין רה"ר, ע"ש. וע"פ דבה"ק יתפרש מה שמבקשים "הושענא פורטת ארבע רשויות בשבת", כי מזה ניכר שישראל שייכים לרה"י גבול הקודש אחדות יחיד ומיוחד, וראויים להיוושע.

והנה גם הדלקת נר של שבת מורה על ענין האחדות, כמו שאחז"ל (שבת כה, ב) מאי ותזנח משלום נפשי (איכה ג, יז) אמר רבי אבהו זו הדלקת נר בשבת. היינו דמשום שנזנח ענין השלום מנפשי תקנו הדלקת נר בשבת, שהוא משום "שלום בית" (שבת כג, ב). והביאור בזה, כי כל פירוד בא מצד הגוף, כי בהיות הגופים מחולקים נמשך ענין הפירוד ומחלוקת, אבל מצד הנשמה - כיון ששורש נשמות כל ישראל אחת היא, "בני בכורי ישראל" (שמות ד, כב), לא שייך בי' כל פירוד והתחלקות, ואדרבה הוא שורש האחדות בישראל. ולכן "נר" מעורר על השלום, כי הוא מורה על הנשמה כמ"ש (משלי כ, כז) כי נר ד' נשמת אדם.

ונראה שאי אפשר לו לאדם להיות מאוחד בכלל ישראל אא"כ הוא נפרד לגמרי מאוה"ע, כי אם יש לו איזה קשר עם "רבים עמי הארץ" אז חלקו בעלמא דפירודא, וממילא אינו יכול להיכלל ולהידבק ל"גוי אחד בארץ" שהם סוד האחדות, ורק אם פורש לגמרי מאוה"ע ושרוי ברשות היחיד, אז שייך שיתאחד באיחוד גמור לתוך הכלל, בחי' כאיש אחד בלב אחד. וזה שסומכים ב' ענינים אלו בהושענא דשבת, "פורטת ארבע רשויות בשבת", שאינו מוציא מרה"י גבול הקודש לרשות הסט"א, ורק אז שייך "צווי הדלקת נר מדלקת בשבת", שהיא תקנה נוספת שתיקנו חז"ל לתקן את הרה"י עצמה בתיקון ענין השלום, בחי' "שלום ביתו".

ב. וגדולה מצוה בשעתה, שעכשיו הוא עת רצון לתקן ולהרבות בענין השלום והאחדות, יען ששבת קודש הוא "רזא דאחד" (זהר ח"ב קלה, א), ולכן סומכין ברכת "הפורש סכת שלום גו'", ל"ושמרו בני ישראל את השבת גו'". וגם הסוכה מעורר ענין השלום, שלכן נקראה "סכת שלם", כמ"ש (תהלים עו, ג) ויהי בשלם סכו גו', ומה"ט נאמר על הסוכה "וזר לא יהיה במוצאותיה, ונכר לא יעבור בתוצאותיה כו'" (פיוט לשחרית יום ב' דסוכות), כי הסוכה הוא מקום עלמא דיחודא ולית לעמא דפירודא בה חלק. וזהו שאחז"ל (ע"ז ג, א) שלעתיד לבוא יבעטו בסוכה, שכיון שהם מעלמא דפירודא לא שייכי לסוכה. וזהו גם ענין מצות ד' מינים כמו שאמרו חז"ל (ויק"ר פ"ל יא) "אמר הקב"ה יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו כו'". וביותר הזמן מסוגל ביום אושפיזא דאהרן, שהיה "אוהב שלום ורודף שלום" (אבות פ"א מ"א), ואשר על כן זכה למצוות "בהעלותך את הנרות" שכולל גם הדלקת נר שבת (כמבואר ברמב"ן ריש פ' בהעלותך).

והנה כתיב (ישעיה נב, ז) "מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אמר לציון מלך אלקיך". ויש בזה רמז

לימים הקדושים אשר עוד לפנינו, דהנה "משמיע שלום" רומז לאושפיזא דאהרן המשפיע ענין אחדות ושלום, "מבשר טוב" ירמוז לאושפיזא דיוסף, בחי' (ישעיה ג, י) אמרו צדיק כי טו"ב (עיין מש"כ כ"ק אא"ז אדמו"ר ז"ע בחיים ושלום פ' וישב לפרש הכתוב "בן טו"ב שנה היה רועה גו"), "משמיע ישועה" רמז להושענא רבה, "אמר לציון מלך אלקיך" היינו שמ"ע ושמחת תורה שבו אומרים אתה הראת לדעת כו' מלכותך מלכות כל עולמים כו'.

ויהי רצון שיושפע לנו ענין השלום מכח קדושת שבת, ובפרט בעת מנחה דשבת שבו מתפללין על האחדות, "אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", היינו דמה ש"ישראל גוי אחד בארץ" היא מכח שהם "עמך", בבחי' "בני בכורי ישראל", וביותר בסעודת רעוא דרעוין שבו מזכירים הנבואה (ישעיה ט, ה) "ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום" שקאי על משיח צדקנו, יבא ויגאלנו בעת אשר נזכה לביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל אושפיזא דיוסף

א. ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה גו' ויוסף היה במצרים (שמות א, א). ובמדרש (שמות רבה פ"א פ"ה): על שם גאולת ישראל נזכרו כאן, ראובן, שנאמר (שמות ג, ז) ראה ראיתי את עני עמי, שמעון, ע"ש (שם ב, כד) וישמע אלהים את נאקתם כו', יוסף, ע"ש שעתיד הקב"ה להוסיף ולגאול את ישראל ממלכות הרשעה כשם שגאל אותם ממצרים דכתיב (ישעיה יא, יא) והיה ביום ההוא יוסיף ד' שנית ידו לקנות את שאר עמו אשר ישאר וגו'.

ויל"פ, דהנה בחלום יוסף כתיב (בראשית לז, ז) והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחוין לאלמתי. וביאור הענין, דמעלת צדיק שהוא יסוד עולם אינו מצד עצמו, אלא הוא בכח כלל ישראל הבטלים אצלו ונכללים בו. וזה היה חלומו של יוסף צדיק יסוד עולם "והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה" בלי שום חילוק כלל ביניהו, ומה ש"קמה אלמתי וגם נצבה" הוא רק מכח מה ש"תסבינה אלמתיכם ותשתחוין לאלמתי". וזהו ענינו של יוסף, שאינו מציאות בפנ"ע אלא מציאותו הוא מה שכולל את כולם. וזה גם ענין חלומו השני (שם לז, ט) "והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי", כלומר שכיון שאין לי מציאות בפנ"ע, וכל מציאותי הוא כלל ישראל, לכן השמש והירח משתחוים לי, שדרי יען שכל הבריאה כולה לא נברא אלא בשביל ישראל שנקרא ראשית (ויקרא רבה פל"ו פ"ד), הרי הוא בטילה אצלו.

וזה שנאמר אצל יוסף (שם מה, א) "ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו", היינו שהוציא "כל איש" פרטי מפנימיותו, שלא נשאר מציאות פרטית לעצמו, ונשאר רק בחי' "אל אחיו", כי כל מציאותו הוא רק מה שכולל את כלל ישראל. ואז נאמר "ויתן את קולו בבכי וישמע בית פרעה", כי קול בכי שאין בו שום פנייה עצמיית, רק לטובת הכלל, בהכרח שישמע בכל העולם, עד אפי' במצרים ובבית פרעה.

ויציבא מילתא דא גם בפנימיות התורה, שמדת יוסף נקרא "כל" (זהר ח"א לא, א), והיינו כי היא כוללת את כולם. וזהו הענין שמברכין על נטילת לולב טפי משאר המינים, דהנה ענין ד' מינים אמרו חז"ל (ויקרא רבה ל פי"ב ב) שמרמז על כלל ישראל, ו"אמר הקב"ה יוקשרו כולם אגודה אחת". והנה כיון שכולם נכללים במדת יוסף, לכן מברכין על הלולב דייקא, כמבואר בראשונים (עיין חי' הריטב"א מס' סוכה לז, ב) כי לולב מרמז למדת היסו"ד מדתו של יוסף. ועיין במידור חמדת ישראל, שלכן הנענועים לצד מערב הוא נגד יוסף, כי על כן נקרא בשם "מערב", יען היותו מערב את כולם, והוא בחי' יוסף.

ב. והנה בגאולה העתידה בעת קיבוץ גליות, שיך להיקבץ בזכות הפרטי - מי שזוכה לכך מצד מעשיו הטובים, אמנם אף מי שלא יזכה לכך בעצמו, מ"מ שיך להיכלל בתוך הכלל, ובשעת קיבוץ כלל ישראל נכלל עמהם. והוא ע"ד שסיפר כ"ק אא"ז בעל מנחת אלעזר זי"ע (שער יששכר מאמרי חודש תשרי מאמר מאזנים למשפט אות פ'), מעשה בחסיד אחד שהסתופף בצל זקיני הגה"ק מראפשיץ זי"ע, ובעת שהיה השליח ציבור אומר "בפי ישרים תתרומם" הרהר בלבו וכי אני בכלל ישרים שיהי' לי חלק לרומם את השי"ת, ובשעת אמירת "ובשפתי צדיקים תתברך" נמס לבו עוד יותר, כי בכלל צדיקים בודאי איני, וכן להלאה, ועי"ז נפל לבו ונתעצב מאד, אמנם אח"כ כשהתחילו לומר "ובמקהלות רבבות עמך

בית ישראל ברנה יתפאר שמך גו'", שב רוחו בקרבו, באמרו הלא במקהלות רבבות עמך בית ישראל גם אני בכללן, וממילא יש גם לי חלק להיות ברנה יתפאר שמך, ועי"ז התפלל בחשק דקדושה כראוי. ואח"כ בעת סעודת הצהרים בשב"ק נתן לו הרה"ק מראפשיץ כוס יין ואמר אתן לה"מקהלות'ל" כוס יין, והעולם לא הבינו דבריו אך החסיד הלז הבין בלבבו כי רוח הקודש הוא מרבו שהרגיש מה היה במחשבתו בעת תפילתו.

והנה כח זה להיכלל בתוך כלל ישראל, הוא מדתו של יוסף, צדיק יסוד עולם שהוא כולל את כלל ישראל, ולכן לעתיד לבוא בעת שיוסיף הקב"ה לגאול את ישראל ממלכות הרשעה, "והיה ביום ההוא יוסיף ד' שנית ידו וגו'", הוא בכח יוסף, כי הוא תיקון הגאולה בתוך הכלל.

ג. והנה אושפיזא דיוסף הוא יום אחד לפני הושענא רבא אושפיזא דדוד מלכא משיחא שהוא יום שמקבץ נדחי ישראל, כמש"כ זקני הגה"ק בעל ישמח משה זי"ע בספרו תפלה למשה על תהלים (עו אות ה) דלכן ז' ימי סוכות מפני שהי' ז' עננים (מדרש תנחומא במדבר ס"ב פ"א), וכל יום מרומז על ענן א', ויום הז' שהוא הו"ר מכוון נגד ענן הז' שהיה מאסף לכל המחנות, וכן הוא יום הזה, דאף מי שלא שב בר"ה וביוהכ"פ מ"מ ביום זה יש לו עדיין עת, ע"ש. והקדמה ליום זה הוא אושפיזא דיוסף, כי הוא מפעיל קיבוץ הגליות השני ובאו האובדים מארץ אשור ולכולם יהי' תיקון והשתחוו לד' בהר הקודש.

והנה אמרו בתיקוני זהר (תיקון סט דף צט, א) מאן דנטיר ברית זוכה למלכות. ויל"פ כי זה הוא ענין המלכות - שלבו של המלך הוא לב כל קהל ישראל (רמב"ם פ"ג מהל' מלכים ה"ו), וכן נאמר (דברים יז, טו) "מקרב אחיך תשים עליך מלך". ולכן היה חלומו של יוסף - שימלוך עליהם. וזהו גם ענין אושפיזא דיוסף הקודמת לאושפיזא דדוד מלכא משיחא.

ובזה יל"פ השייכות והצירוף בין מצוות החג, ישיבת סוכה ונטילת ד' מינים, דהנה סוכה הוא בחי' מלכות, סוכת דוד הנופלת, וכמו שנתבאר (תורה ליל ב' דחג הסוכות) שיש בסוכה השראת השכינה בדוגמת בית המקדש. והנה בד' מינים הרי מברכין על הלולב, כי לולב מרמז למדת היסו"ד מדתו של יוסף, ורק ע"י נטילת ד' מינים זוכים לבחי' סוכה - הקמת המלכות, בחי' מאן דנטיר ברית זוכה למלכות.

ויהי רצון שביום אושפיזא דיוסף כשבא אל הסוכה ישפיע כל השפעות טובות, ובפרט במדתו שקשה מאד וביותר לצעירים, כמוש"כ כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע בשער יששכר (מאמר ישע רב אות קיט) בשם הגה"ק בעל באר משה זי"ע בשם אביו הגה"ק מרן המגיד מקאזניץ זי"ע, לפרש "הושענא דגן מדלקת", ע"ד בחורים שהם בבחי' דגן, שיצילם מדלקת היצה"ר כאש בנעורת ר"ל. ובאושפיזא דיוסף הזמן מסוגל ביותר להיושע מזה, ע"י שמקשר עצמו לצדיק יסוד עולם בחי' יוסף, שבו נכללים כל כלל ישראל, ועי"ז נזכה למלכות בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

יום אושפיזא דיוסף

א. אלה תולדות יעקב יוסף גו' (בראשית לז, ב). וברש"י: כל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף, זה נשטם וזה נשטם זה אחיו מבקש להרגו וזה אחיו מבקשים להרגו. ולכאורה לפי"ז צ"ל שכמו שביעקב נאמר אחרי הפגשו עם עשו אחיו (שם לג, יז) ויעקב נסע סכותה, כ"כ אירע ליוסף כענין זה.

וי"ל בפשטות דהנה בחג הסוכות יש ב' מצוות, ישיבת סוכה ונטילת ד' מינים. והברכה שמברכין על הד' מינים הוא "על נטילת לולב", וכתבו הראשונים (עיין חי' הריטב"א מס' סוכה לז, ב) בטעם שמברכין טפי על הלולב משאר המינים, כי לולב מרמז למדת היסו"ד מדתו של יוסף, והוא עיקר של הד' מינים. ולפי"ז נמצא שמצוות ישיבת סוכה הוא בחי' יעקב - ויעקב נסע סכותה, ונטילת ד' מינים הוא בחי' יוסף. וא"כ גם בענין "ויעקב נסע סכותה" שפיר אמרינן ד"מה שאירע ליעקב אירע ליוסף".

ב. והנה בנעוים לשש קצוות נגד ששה צירופי הוי"ה, הנה לצד מערב שמכוון נגד יוסף שייך צירוף והי"ה, שאמרו חז"ל (בראשית רבה פמ"ב ג) שוהי"ה הוא לשון שמחה (עיין לעיל תורה יום אושפיזא דמשה). ויש לבאר בזה, שעל דרך שאמרו בזהר (ח"ב קפר, א) לית נהורא אלא ההוא דנפיק מגו חשיכא, כ"כ אין שמחה אלא הבא מתוך צער, בחינת "לפום צערא אגרא" (אבות פ"ה מב"כ), כי דייקא "הזורעים ברמעה ברנה יקצורו" (תהלים קכו, ה). ועד"ז יתפרש מה שאחז"ל (ברכות לא, א) אמרו ליה רבנן

לרב המנונא זוטי בהילולא דמר בריה דרבינא לישרי לן מר, אמר להו ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן כו', והיינו שזה גופא מעורר ביותר לשמחה והילולא. והנה ביוסף איתא (בראשית רבה פפ"ט פ"ג) מבית האסורים יצא למלוך, ויתבאר על דרך זה שתיכף כשיצא מבית האסורים הגיע מיד למלוך, כי עי"ז שהיה מתחילה בבית האסורים בבירא עמיקתא, היה אפשר לו להגיע לאיגרא רמא בחי' מלכות.

וכן הוא בכל איש ישראלי, שבראש השנה אנו אסורים ביד היצה"ר, וכמו ביוסף שהיה בבור נחשים ועקרבים, ולכן אומרים בעשי"ת (תהלים קל, א) "שיר המעלות ממעמקים גו'", כי בעשרה ימים אלו צריכין לצאת ממעמקים ששרויין בה (כידוע מכתבי האר"י ז"ל). והיציאה היא למלוך, בחג הסוכות, שהד' מינין נקראים שרביטו של מלך (כמבואר בבני יששכר מאמרי חודש תשרי מאמר יא אות ב), ובו נצטווינו "ושמחתם לפני ד' אלקיכם", כי הוא השמחה בשלימות כשהוא מתוך צער.

ג. ויתפרש מה שאחז"ל שוהי"ה הוא לשון שמחה, דהנה צירוף הוי"ה כסדרן היינו קודם י-ה ואח"כ ו-ה, ואילו צירוף והי"ה הוא להיפך מתחילה ו-ה ואח"כ י-ה, והיינו דשם הוי"ה כסדרן מורה כשאורות באים מעילא לתתא, מתחילה אור ישר ואח"כ אור חוזר, ואילו כשמשיכים האורות ע"י אתערותא דלתתא, שמייחדים מתחילה יחודא תתאה בחי' מ"נ, הוא צירוף והי"ה, מקודם ו-ה ואח"כ י-ה. וכשהוא באופן זה הוא בחי' שמחה. והנה בנענועים צריך שיהא "מוליך ומביא" (סוכה לז, ב), והיינו שהולכה הוא שמוליך מתתא לעילא, ולאח"ז כשמקבלין מ"ד מחזירין ההשפעה בחי' הבאה. ולכן והי"ה הוא לשון שמחה, כי שלימות השמחה - "ושמחתם לפני ד' אלקיכם" הוא כשהצירוף הוא והי"ה, שצירוף זה מכוון נגד יוסף, בחי' (בראשית מב, ו) ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עמי הארץ, כי הוא מקבל כל השפעות ע"י אתערותא דלתתא, ולכן הוא משפיע לכל העולם כל השפעות טובות.

ויה"ר, שבחג הסוכות שהוא "חג האסיף תקופת השנה" (שמות לד, כב), שאוספים כל הישועות שצריכין לכל השנה, ובאושפיזא דיוסף מסוגל ביותר לזה - הוא השליט הוא המשביר לכל עמי הארץ הצריכין לכל הישועות. ונזכה שנגילה ונשמחה בך - לשמוח בשמחה אמיתית, שהרי גם אם אנו נמצאים בגלות, הרי כמו ביוסף הצדיק שמבית האסורים יצא למלוך נזכה להוושע ליצא מבית האסורים - הגלות, לגאולה שלימה ולהתגלות מלכותו ית"ש - "יצא למלוך". ויהא רעווא שנזכה לגמר חתימה טובה בתוך כלל ישראל בכל הענינים, ונזכה לשנת גאולה וישועה בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

הושענא רבה

הושענא למענך אלוקינו הושענא. הנה כתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי חודש תשרי מאמר יב אות א) שהגם שהחתימה לחיים היה ביום הכיפורים, עכ"ז צריכין עדיין בהושענא רבה לבחינת "חותם תוך חותם" (עי' ע"ז כח, ב), ששוב לא יקטרגו עליו המקטריגים, עיי"ש. ויש להוסיף, ע"פ מה שאמרו חז"ל (שבת נה, א) חותמו של הקב"ה אמת. ולפ"ז יש לומר, שהושענא רבה שהוא זמן "חותם תוך חותם", הרי הוא בבחינת "אמת לאמיתו".

ונראה לבאר שיש ב' ענינים במדת אמ"ת. האחד - כפשוטו שכל מה שאינו שקר הוי אמת. ועוד יש בו, שכל דבר הנמשך לעד נקרא אמת, כמ"ש (משלי יב, יט) שפת אמת תכון לעד [וכן תנן (פרה פ"ח מ"ט) "מים המכוזבים פסולין כו', אלו הם מים המכוזבים, המכוזבים אחד בשבוע". ופירוש מכוזבי"ם היינו שפוסקים אחד בשמיטה, מלשון (ישעי' נח, יא) אשר לא יכזבו מימיו. והיינו שכל מעין שמחייבש במשך הזמן, ואינם נמשכים תמיד, נקראים מים המכוזבי"ם]. והנה כשהקב"ה משפיע חסדים לישראל אף לשעה, הוא התגלות "האמת", שהרי זהו רצונו הפנימי והאמיתי. אך ענין "אמת לאמיתו" הוא דוקא כשהוא מושיע בישועה הנמשכת לעולם בלי הפסק כלל. וזהו שכופלים שתי פעמים "הושע נא", שמקודם מבקשים שיהיה עת רצון להושיענו ביום הגדול הזה בכל הענינים, וכופלים לבקש "הושע נא", שנזכה להמשיך ישועה לעד, בבחינת "אמת לאמיתו".

והנה בתפלת נעילה אנו מבקשים "פתח לנו שער בעת נעילת שער", והקשה כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע (שער יששכר מאמר יום הקדוש אות נב)

ראם הוא כבר הזמן של נעילת שער היאך אפשר לבקש על פתיחת שער. ונראה, דבקשה זו אינו על אותן השערים העומדים כבר לנעול ביום הכיפורים, אלא מבקשים על פתיחת שער חדש של יום הושענא רבה. אמנם בעת כזאת שאנו עומדים כבר ביום הושענא רבה, שכעת הוא זמן של נעילת שערים ממש, זמן שכלה העת רצון, אנו מבקשים (תהלים סט, טז) "ואני תפלתי לך ד' עת רצון אלקים ברב חסדך ענני באמת ישעך", שהתפלה לד' בעת רצון הוא "ענני באמת ישעך" שישאר העת רצון קיים לעד, כי בעוונתינו הרבים לא מספיק לנו ה"עת רצון" שהיה עד הנה, אלא צריכים שימשך לעולם ויהיה תמיד עת רצון להושיע את ישראל.

וזה לעומת זה, כדי לעורר לעילא שיהא "ענני באמת ישעך", צריכין אנו לעורר אצלנו מדת "אמת לאמתו", והיינו שנקבל עלינו עתה, בעת רצון, לשוב אליו ית' בתשובה שלימה בבחי' עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם (עיין רמב"ם פ"ב מהל' תשובה ה"ב), ואז נזכה להוושע בישועה נצחיית.

■ ■ ■

הושענא למענך גואלנו הושענא. יש לפרש, ע"פ מה שאמרו חז"ל (סנהדרין קיא, א) שלא ישארו מכל ששים רבוא לימות המשיח רק שנים, כמו שהיה ביציאת מצרים. וכן נאמר (ירמיה ג, יד) ולקחתי מכם אחד מעיר ושנים ממשפחה. אכן זהו רק אם תהיה הגאולה שלימה ע"י חבלי משיח ויסורין, אבל אם יקויים בנו (ישעיה ל, טו) בשובה ונחת תושעון, תהיה הגאולה בקיום היעוד (ירמיה לא, ז) וקבצתים מירכתי ארץ בם עור ופסח הרה וילדת יחדו, קהל גדול ישובו הנה, ויושעו כל ישראל.

והנה באמת קשה להשיג כלל גודל היסורין והכאב ר"ל, לעבור כל ימי הגלות, וכל צרות ישראל, ולבסוף לזכות לגאולה שלא ישתתפו ולא יזכו לראותה רק אחד מעיר ושנים ממשפחה. לבן אנו כופלים הבקשה "הושענא למענך גואלנו", אבל לא שתהיה הגאולה חלילה ע"י חבלי משיח תקיפין כ"כ עד שישארו רק מעטים ר"ל, רק שתהיה ישועה לכל כלל ישראל, ואנן בתוכן, וזה "הושענא למענך גואלנו הושענא".

■ ■ ■

הושענא למענך דורשנו הושענא. דוד המלך אמר (תהלים ט, יג) כי דרש דמים אותם זכר לא שכח צעקת ענוים. ויש לפרש, דהנה כתב כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע (כתרעא זעידא שו"ת מנח"א ח"ב) ש"נודע מש"כ הראשונים, שמקובל, שהנהרגים על קידוש ד', בעת בואם לסוף למס"נ הגמור, אינם מרגישים שום צער ויסורין שעושים להם" [ובזה מפרש כ"ק אא"ז זי"ע, מאמר הש"ס (ברכות סא, ב) בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים, אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן, אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו. היינו "כל ימי הייתי מצטער", היינו שקיבל ע"ע למסור נפשו ביסורין ממש, "ועכשיו שבא לידי לא אקימנה", הרי עתה איני מרגיש שום צער, עיי"ש]. ולפי"ז קס"ד שיש מקום להקל בעונש הרשעים שופכי דם ישראל, ולא ידונו על הצער והכאב של הולכי על קידוש-השם. לזה אומר הכתוב "כי דרש דמים אותם זכר", אבל "לא שכח צעקת ענוים", שהרי טרם נשפך דמם צעקו בכאבם הנורא, שאז עדיין לא האמינו שיגדל זכותם שלא להרגיש בצער כלל. וצעקתם זו עלתה למרום ואותה דורש ד'.

שצב

[ובזה יש לפרש, מה שאמרו במדרש (אסתר רבה פ"ט ד) לאחר שעשה המן העץ, הלך אצל מרדכי ומצאו שהיה יושב בבית המדרש והתינוקות יושבים לפניו ושקים במתניהם ועוסקים בתורה, והיו צועקים ובוכים כו', אמר למחר אהרוג אלו התינוקות תחלה ואח"כ אתלה את מרדכי, והיו אמותיהם מביאות להם לחם ומים, ואומרות להם בנינו אכלו ושתו קודם שתמותו למחר ולא תמותו ברעב, מיד היו מניחין ידיהם על ספריהם ונשבעים בחיי מרדכי רבינו לא נאכל ולא נשתה אלא מתוך תעניתנו נמות, געו כולם בבכיה עד שעלתה שועתם למרום, ושמע הקב"ה קול בכייתם כו', באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ועמד מכסא דין וישב בכסא רחמים, ואמר מה קול גדול הזה שאני שומע כגדיים וטלאים, עמד משה רבינו לפני הקב"ה ואמר רבש"ע, לא גדיים ולא טלאים הם, אלא קטני עמך שהם שרויים בתענית היום שלשה ימים ושלשה לילות וכו'. באותה שעה נטל הקב"ה אותן אגרות שגזר עליהם שהיו חתומות בחותם של טיט, וקרעם והפיל על אחשורוש בהלה באותו לילה כו'.

וצ"ב דמה קם"ד של הקב"ה ששומע קול כגדיים וטלאים. ועוד, שהרי כבר לפני זה אומר המדרש ש"באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ועמד מכסא דין וישב בכסא רחמים", ואם זה קול גדיים וטלאים למה עמד מכסא דין וישב בכסא רחמים. ויש לפרש שרצה לנחמם, שקול ילדי ישראל הוא כקול גדיים וטלאים - הצועקים בלי דעת, שאילו היה בהם דעת הרי היו יודעים שמי שמת על קדוש ד', לא מרגיש שום צער. ועל זה השיב משה רבינו "רבש"ע, לא גדיים ולא טלאים הם, אלא קטני עמך", שאף שמי שהוא בעל מדרגה מאמין בזה ואינו צועק, אך הם קטני עמך, ולפי השגתם הם צועקים ומתענים. וראוי לך להושיעם].

וזהו שמבקשים "הושענא למענך דורשנו הושענא", שדורש דמים אתה, ובודאי תדרוש דמנו לדעת מה זה ועל מה זה, וכפל הלשון

"הושענא", שידרשנו לטובה בזכות דם ישראל הנשפך כמים, וגם בזכות הכאבים והיסורים, שהרי "לא שכח צעקת ענוים".

■ ■ ■

למען חסדך, למען טובך, למען יחידך. הנה תכלית האדם בעולם צריך להיות שכל פעולותיו יהיו אך ורק למען כבוד שמו יתברך, כמו שביקש דוד המלך ע"ה (תהלים כו, ד) "אחת שאלתי מאת ד' וגו' שבתי בבית ד' כל ימי חיי". ברם יש חילוק בין הבוחר לשבת בבית ד' רק כשלא מצליח במסחרו, או כשהגיע כבר לעת זקנה ואינו מסוגל עוד לעסוק במסחר, לתלמידי חכמים שמוסרים נפשם יומם ולילה לתורה ולעבודה, כי חננם ד' בדעת להבין שכל העולם כולו הוא הבל הבלים, ולכן זוכים להקדיש כל ימיהם, משנות נעוריהם, לעבודתו ית"ש, שמזה ניכר יחודו ית"ש בעולם, שאין עוד מלבדו. וזהו שביקש נעים זמירות ישראל (תהלים כג, ו) "אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי", שיהיה לי כל טוב, ומ"מ "ושבתי בבית ד' לאורך ימים". וכן אמר (שם פד, א) "כי טוב יום בחצריך מאלף בחרתי", היינו שאני בחרתי בחצריך, ולא בלית ברירה בא לי זאת.

וז"ש הושענא "למען חסדך", שתשפיע לנו חסדך המרובים, ושיהיו החסדים "למען טובך" היא התורה הק' כמו שאמרו (ברכות ה, א) אין טוב אלא תורה, וע"י שיקויים בנו "אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית ד' לאורך ימים", יהיה "הושענא למען יחודך" שיתגדל ויתקדש שמיה רבה.

■ ■ ■

למען נצחך, למען סודך, למען עזך. הנה "עוז" נקרא חלק הנגל"ה שבתורה הק', שאמרו חז"ל (זבחים קטז, א) אין עוז אלא תורה. אך קירוב הגאולה תלוי גם בלימוד סתרי תורה, כדאיתא בזהר הק' (ח"ג קכר, ב) "בגין דעתידין ישראל למטעם מאילנא דחיי דאיהו האי ספר הזוהר יפקון ביה מן גלותא". וזה שאנו מבקשים "הושענא למען נצחך" היא גאולתנו לנצח נצחים, שנזכה לה ע"י "למען סודך ולמען עזך" הם תורת הנגלה והנסתר. ומבקשים "הושענא", שנזכה להגדיל תורה ולהאדירה, ובזכות זה נושע לנצחים.

■ ■ ■

סכת שלם, עליית שבטים. הנה "סכת שלם" נקרא הבית המקדש, שעליו הובטח בנבואה (עמוס ט, יא) ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת. והנה באמת, המוכה היא מעין בית המקדש ומאירים בה אורות המקדש. ברם לשלמותה חסר בה אור "עליית שבטים", המאיר רק על ידי מצוות עליית רגל בפועל, אבל לא בגלות, שמפני חמאנו אין אנו יכולים לעלות ולראות ולהשתחות ולעשות חובותינו בבית הגדול והקדוש מפני היד שנשתלחה במקדש. ולזה אנו מבקשים "הושענא סכת שלם", היינו שנזכה לחוג את חג הסוכות בשלימות, בזמן "עליית השבטים", למקום בית מקדשנו.

■ ■ ■

אום אני חומה, ברה כחמה, גולה ומורה. הנה "אום אני חומה", היינו שיהיו מעשינו הטובים מגינים עליהם כחומה. שכן איתא במדרש (שהש"ר פ"ח יא) "אני חומה, שאעמיד מעשים טובים כחומה". "ברה כחמה" שיהיו מעשינו אודם ברור כחמה, כדאיתא במדרש (שם פ"ו

כה) "יפה כלבנה, אי מה הלבנה הזו אין אורה ברור, כך ישראל, ת"ל ברה כחמה, הה"ד (שופטים ה, לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו". ולזה סמך בקשת "הושענא גולה וסורה", כי על ידי שישראל מקבלים עליהם עול הגלות, להיות "גולה וסורה", הם מבררים שמעשיהם טובים וברורים כחמה, שהרי קרא ד"ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" נאמר על "המקבלים יסורין באהבה" (שבת פח, ב). וזה הושענא שיהיו מעשינו הטובים מגינים עלינו כחומה, שהרי אנו "גולה וסורה" ובכל זאת מקיימים התורה והמצוות, הרי זהו אור ה"ברה כחמה", ובזכות זאת "הושענא".

■ ■ ■

דמתה לתמר, ההרוגה עליך. הנה מה שישראל מוסרים נפשם על קידוש ד', הוא מכח מה שאמרו חז"ל (סוכה מה, ב) עה"כ (תהלים צב, יג) צדיק כתמר יפרח, מה תמר זה אין לו אלא לב אחד, אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים. וזה הושענא "דמתה לתמר ההרוגה עליך", שבזכות מסירות נפש של ישראל בכל הדורות נושע בישועה קרובה.

■ ■ ■

חבוקה ודבוקה בך. יש לומר, דהנה אנו עומדים כעת בימים הקדושים שתכליתן לבוא לבחי' יחוד"א שלי"ם, בבחינת וימינ"ו תחבקנ"י (שיר השירים ב, ו). ולזה מבקשים שבחינה זו של "חבוקה", לא יסיר מאתנו במשך הזמן, אלא נהיה "דבוקה בך" לעולם.

■ ■ ■

שצו

מרוטת לחי, נתונה למכים, סובלת סבלך. יש לפרש, דהנה כל מה שאנו סובלים בעוה"ר בתוך גלות המר, הכל היא מאתו ית"ש על פי גזירתו, ואין זה מקרה חלילה, רק ומפני חטאנו גלינו מארצנו. וכבר כתב הרמב"ם (פ"א מהל' תענית ה"ב וה"ג) "ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן, ככתוב (ירמיהו ה, כה) עוונותיכם הטו אלה וחטאותיכם מנעו הטוב מכם, וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו, אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרית, הרי זו דרך אכזריות, וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות, הוא שכתוב בתורה (ויקרא כו, כג) והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי, כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו, אם תאמרו שהוא קרי, אוסיף לכם חמת אותו קרי". ולזה אנו מתפללים "הושענא" שנדע ונכיר שמה שאנו בגלות "מרוטת לחי" ו"נתונה למכים", הוא רק משום "סובלת סבלך", בגזרת המלך, ולא נתלה ח"ו במקרה, ובזה גופא ימתקו הדינים תקיפין מעלינו.

■ ■ ■

עניה סוערה. הנה חילוק גדול יש בין אשה גבירה ועשירה הצועקת על מה שחסר לה, שאין צעקתה ראיה שסובלת כל-כך, שהרי היא רגילה תמיד למטוב, ותיכף כשחסר לה אפילו דבר מועט היא כבר מתחילה לצעוק. אבל אשה עניה הצועקת על חסרונה, שכל ימיה היא שרויה בצרות והיא רגילה לסבול יסורים, וכשהיא סוערת וצועקת בודאי היא נמצאת במצב של באו מים עד נפש, וצריכה לישועה גדולה וקרובה. והנה בעוה"ר אנו נמצאים כ"כ שנים בגלות המר וכבר באו מים

עד נפש. לכן אנו מבקשים "הושענא עניה סוערה", שצעקתינו דומה לעניה סוערה.

■ ■ ■

כל שיח תדשא. יש לפרש על פי מה שכתב כ"ק אא"ז בעל מנחת אלעזר זי"ע (הגהות להפארת בנים פ' כי תבוא) לפרש הכתוב (דברים כח, סה) ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך, ע"פ הש"ס (ב"מ פה, ב) שאליהו הנביא היה שכח במתיבתא של רבי, יום אחד נתאחר, ושכששאלו רבי על כך, ענה עד שהעמדתי את אברהם אבינו ורחץ ידיו והתפלל והשכבתי אותו, וכן עשיתי ליצחק וליעקב, ומשום כך התעכבתי. ושאלו רבי, למה לא העמידם יחד, והשיב שמא כשיקומו שלשתם כאחד ירבו בתפלה עד שיביאו את משיח לפני הזמן. והנה כל זה לא שייך עכשיו בסוף יומיא. וזה "ובגוים ההם לא תרגיע", שלא ישאירנו ד' שמה במרגוע ומנוחה בין הגויים, כי "ולא יהיה מנוח לכף רגלך" הם האבות הקדושים [ע"פ הש"ס (ברכות לב, א) שהאבות הם ככסא של ג' רגלים].

והנה כתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי חדש תשרי מאמר י אות כא) דג' אבות, ג' רגלי המרכבה, הם ג' קוין, אברהם קו החסד יצחק קו הדין יעקב קו הרחמים, וג' פעמים ק"ו בגימטריא שי"ח, עיי"ש. ובזה י"ל דמבקשים מהשי"ת שכיון שאנו נמצאים ר"ל בשפל המצב, וכבר העת והעונה לרחם ציון וירושלים, ועל כן אין לחוש שמא כשיקומו שלשת האבות כאחד ירבו בתפלה עד שיביאו את משיח לפני הזמן. ולזה מבקשים "הושענא כל שיח תדשא ותושיע", שזכותם של כל האבות הקדושים, המרומזים במלת שי"ח, יגינו בעדנו להושיענו.

■ ■ ■

שצח

צמאיך תשביע, קוראיך תושיע, רחומיך תושיע. יש לומר דקאי על ג' מדרגות שיש בכלל ישראל. "צמאיך תשביע" מכוון כנגד מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים סג, ב) "צמאה לך נפשי גו'", היינו מי שמרגיש צמאון ותשוקה להשי"ת מרוב אהבה הבוער בקרבו בכל שעה. "קוראיך תושיע" הוא כנגד בחינת (תהלים יח, ז) "בצר לי אקרא ד' ואל אלקי אשוע", היינו שבעת צרה הוא מתעורר להתפלל ולומר תהלים וקורא אל הקב"ה להיות בעזרו. אמנם יש מי שצריך לישועה, וחסרה לו הדעת לצעוק ולהתפלל לד', אף שהוא צריך לרחמים רבים. וזו בחינת "רחומיך תושיע". שכיון שהוא זרע אברהם יצחק ויעקב, וצריך רחמים, תושיעו במהרה.

ובאמת בדורות הראשונים היו ישראל בבחינת "צמאיך", ושוב נשארו רק בבחינת "קוראיך". אכן עתה ידנו פלאים, ובדורנו זו יתמי דיתמי אנן, שאין לנו מפגיע כלל בעדינו, ואף לא במדרגת "קוראיך", בכל זאת הרי אנו צריכים לרחמי שמים שאין לנו על מי להשען ולשמוע דברי חיזוק. ועל כן אנו צועקים "רחומיך תושיע".

■ ■ ■

למען איתן הנזרק בלהב אש, למען בן הנעקד על עצים ואש, למען גבור הנאבק עם שר אש. ויש לדקדק, למה את אברהם אבינו שנזרק לתוך כבשן האש, או יצחק אבינו שעלה על עקידת אש, לא תיארו בתואר "גבור", ורק את יעקב אבינו הוא קורא בשם "גבור הנאבק עם שר אש".

ויל"פ בהקדם מה שפירשו המפרשים בטעם ששרו של עשו נקרא בשם "שר אש", כי איתא במדרש (ב"ר פס"ז ב) שכל מקום שהולך אש של גיהנם הולכת עמו. והיינו שכל ממרתו הוא להכשיל את בני

ישראל שיחטאו ויירשו גיהנם ר"ל. והנה יעקב אבינו שנאבק עם ה"שר של אש", היינו שלחם בעד כל יהודי מזרעו הבאים אחריו, להצילו מידי שר של אש שלא ידון בגיהנם חלילה.

ונראה, שכמו שמצינו בנוגע לגן עדן, ששייך גם בזה העולם, בבחינת (ברכות יז, א) עולמך תראה בחייך, כמו כן, זה לעומת זה, מי שמדבק עצמו ח"ו לשרו של עשיו, נידון לגיהנם בחייו בעוה"ז, כמו דאיתא ברש"י עה"כ (בראשית כו, לג) ויחרד יצחק חרדה גדלה עד מאד, שראה גיהנם פתוחה מתחתיו [של עשיו], וכן אמרו בש"ס (יומא עב, ב) לא תרתון תרתי גיהנם. ויעקב אבינו הוא שנאבק למען כל יהודי להצילו מיד שרו של עשו, ומיד אש של גיהנם ההולכת עמו.

ולכן דייקא יעקב אבינו נקרא "גבור", כי אברהם אבינו הפיל עצמו פעם אחת לתוך כבשן האש, ויצחק אבינו עלה פעם אחת על העקידה, משא"כ יעק"ב אבינו עומד תמיד, בכל דור ודור, לסייע ביד כל אחד ואחד, ללחום נגד שר האש.

■ ■ ■

למען הועלה למרום ונתעלה כמלאכי אש, למען והוא לך בסנן באראלי אש. במדרש (שהש"ר פ"ד יג) שני שדיך אלו משה ואהרן כו', ר' אבא אמר למלך שהיו לו שתי מרגליות טובות ונתנן בכף מאזנים, לא זו גדולה מזו ולא זו גדולה מזו, כך הם משה ואהרן. והיינו שאף שמשה רבינו "הועלה למרום ונתעלה כמלאכי אש", שהיה נחשב כמלאך - במרום בעולם המלאכים, ואילו אהרן הכהן לא עלה למרום, לימדנו הכתוב שאף כאן למטה בין אנשים שייך להתעלות למדרגה של מלאך, כמו שנאמר על אהרן (מלאכי ב, ז) כי מלאך ד' צבאות הוא, היינו שגם בעודו עלי אדמות היה מלאך.

והנה במשה רבינו כתיב (דברים לד, י) ולא קם עוד נביא כמשה, ואי אפשר לזכות למדרגתו כלל. אבל למדרגת אהרן הכהן, ש"בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון", לזה יכול כל איש ישראל לזכות, עכ"פ להיות בבחינת "רב הדומה למלאך ד' צבאות", וכמו שאחז"ל (אבות פ"א מי"א) "הוי מתלמידיו של אהרן הכהן" [ולא אמרו הוי מתלמידיו של משה רבינו, כי זה אי אפשר]. ולזה אנו מבקשים שיגן בעדנו זכותם של אותן הצדיקים מדורות הקודמים שהיו בבחינת "מלאך ד' צבאות, ותורה יבקשו מפיהו", וכיון שאנו עוסקים ללמוד תורתם ובספרי הקודש שלהם, בזכות זה יגונו עלינו אותן הצדיקים שהם בבחינת מלאכים.

נעילת החג

ביום השמיני עצרת תהיה לכם

א. ביום השמיני עצרת תהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו (במדבר כט, לה). ובזה"ק (ח"ב רנו, ב): מאי עצרת, כמד"א (שמואל א ט, יז) זה יעצור בעמי, ולית עצר אלא מלכות. ולפ"ז יתפרש "ביום השמיני עצרת תהיה לכם", שביום השמיני יהיה כל ענייניכם ועסקיכם רק ענייני מלכות, וכל התנהגותכם תהיה בטכסיסי מלכות [א מלכות'דיגע הנהגה]. וזהו שנאמר (מלכים א ח, סו) "ביום השמיני שלח את העם, ויברכו את המלך, וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ד' לדוד עבדו, ולישראל עמו". והיינו שיהיה עיקר ענינם ביום שמיני-עצרת בענייני המלכות "לברך את העם", ולשמוח "על כל הטובה אשר עשה ד' לדוד עבדו" (ועיין מה שהקשה הטו"ז יו"ד סי' רמ"ב סק"ט, ולפי"ד א"ש. ועיין שער יששכר מאמר זמן שמחתנו אות ח בהגה"ה).

ונראה שמה שצריכים לנהוג בענייני מלכות דייקא בשמיני עצרת, יען שבשמיני עצרת הוא גמר החתימה לטובה, ונמחלו עוונותיהם של ישראל לגמרי, לכן נתגלה אז בעולם מה ש"כל ישראל בני מלכים המה", ולפיכך צריכים לנהוג אז בטכסיסי מלכות.

ויש להוסיף עוד בזה, בהא דתנן (שבת קיא, א) "בני מלכים סכין על גבי מכותיהן שמן וורד, שכן דרכן של בני מלכים לסוך בחול, רבי שמעון אומר כל ישראל בני מלכים הם". ולהלכה קי"ל כרבנן. ונראה, שבאמת נאמר על כלל ישראל "שחורה אני ונאוה" (שיר השירים א, ה),

והיינו, כי באמת השחרורת אינה עצמותה, אלא צבעה, שהוא דבר חיצוני המכסה מבחוץ. אבל בפנימיותה היא באמת "נאוה". אלא שלפעמים גורם החטא ומכסה בשחרות, כרכתיב (שם ו) אל תראוני שחרחרת ששזפתני השמש בני אמי נחרו בי גו'. וזהו שדרשו חז"ל (שמו"ר פמ"ט ב) וכי יש שחורה נאוה, אלא שחורה אני במצרים, ונאוה אני באמרי בסיני (שמות כד, ז) כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע. ולכן ס"ל לדבנן שרק "בני מלכים סכין על גבי מכותיהן שמן וורד", ולא כל ישראל, כי כל זמן שבחיצונית לא ניכר שהיא "נאוה", אין לעשות על פי זה הלכה למעשה. אולם ר"ש ס"ל "כל מלכים בני מלכים הם", שמכיון ששחרותה אך צבע חיצוני הוא, ומהותם לא נשתנה על ידי החטא, אזלינן בתר העיקר, וגם למעשה יכולים לנהוג כבני מלכים שסכין בחול.

ולכן בשמיני עצרת שהוא זמן תיקון החטא בשלמות, בא הציווי "עצרת תהיה לכם", שיהיו עניניכם אז במלכות, כי אז נתגלה הפנימיות שכל ישראל בני מלכים הם.

עשה לי סעודה קטנה

ב. בסוכה (נה, ב) אמר רבי אלעזר הני שבעים פרים כנגד מי, כנגד שבעים אומות, פר יחידי למה, כנגד אומה יחידה, משל למלך בשר ודם שביום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה, כדי שאהנה ממך. וצ"ב, למה תלוי האפשרות ליהנות ממנו ב"סעודה קטנה" דייקא, וכי בסעודה גדולה אינו יכול להנות מאוהבו. ועוד קשה, שהרי את הסעודה דלעתיד-לבוא שבחו חז"ל כסעודה גדולה, שישחטו את שור הבור והלויתן, וישתו יין מחמר בראשית (עיין ב"ב עה, א, ברכות לד, ב). הרי שרצון השי"ת ליהנות מאוהביו דוקא בסעודה גדולה ומפוארת.

ויש לבאר הדבר על פי משל, דהנה איש כפרי הבא לסעוד עם המלך, ומפאת פשטותו הוא משתומם בעיקר על העושר ופאר ארמון המלך, על אבנים טובים שבבית המלכות, ועל היין המלכות המשובח, עד שכמעט אינו משים לב להמלך עצמו ולגדלותו. אך כשבא מלך ממדינה אחרת להיפגש עם המלך, שכל ענינו והתנהגותו הוא כולו מלכות, אף שגם הוא משתומם מפאר הארמון ובית המלוכה, הרי עיקר התפעלותו הוא שכל כבוד המלכות מראה לו גדלות המלך עצמו. וכן הוא הענין בזה, שלעתיד לבא בעולם התיקון, תשמש הסעודה גדולה וכל אשר בה, אמצעי אשר דרכה נוכל להשיג לפי שכלנו את גודל מלכותו ית"ש. אך כל זמן שאין העולם בתיקונו, אנו נמשלים כאיש הכפרי, שבעת שיש סעודה גדולה הוא משים דעתו להשתומם על גודל פאר הסעודה, ושוכח העיקר - שהוא זוכה לסעוד עם המלך. ולכן כשרוצה המלך להתקרב עם אוהבו, הוא אומר "עשו לי סעודה קטנה" דייקא, שלא יהא ענינו בפאר הסעודה, אלא יבין ויכיר חשיבות הסעודה - שהוא סועד "עם מלכא בלחדוי". וזה גורם נחת רוח להמלך - "כדי שאהנה מכם", כי כשישראל עוסקים רק "עם מלכא בלחדוי", נהנה המלך מהם.

ג. ועיין בזהר (ח"ג רנו, ב): אמר ר' אלעזר, אבא, אמאי מסטרא דאמא עלאה זמין לכל ממנן דכל אומין, ומסטרא דשכינתא תתאה לא זמין אלא לאומא יחידה לקבל פר יחידא [רבי אלעזר הקשה לאביו רשב"י, למה מצד אמא עילאה [בינה] הזמין לכל הממונים של האומות [הע' פרים], ומצד השכינה התחתונה [מלכות] לא הזמין אלא אומא יחידה כנגד פר אחד. והיה צריך להיות להיפך שישראל יקבלו מאמא עילאה ושרי הע' אומות מן המלכו"ת], אמר ליה, ברי שפיר שאילת [בני יפה שאלת, והשיב לו רשב"י] בגין דמלכות איהי רמיזא לברתא דאיהי צנועה בבית אביה ואמה, ואיהי ארוסה ולא נשואה, לאו אורח ארעא למיכל עם אושפיזין [משום שהמלכות רומזת לבת שהיא צנועה בבית אביה

ואמה, והיא ארוסה ולא נשואה, לכן אין דרך העולם שהיא תאכל עם האורחים] כו', אמר ליה ודאי כען אתיישבת מלה בלבאי על בורייה [אמר רבי אלעזר, ודאי עתה נתיישב הדבר על לבי על מכונו]. הרי מבואר מדברי הזהר שענין פר אחד (סעודה קטנה) בשמיני עצרת, הוא משום שהמלכות עדין כארוסה ולא נשואה, היינו שאין המלכות עתה בתיקונה, ולכן אי אפשר לה להשתתף בסעודה הגדולה. ורק לעתיד לבא יזכו לזה.

ובזה יתבאר שמה שבש"ס - בגגלה שבתורה - מבאר רבי אלעזר את ענין שמיני עצרת ע"פ "משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו עשו לי סעודה גדולה. ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה, כדי שאהנה ממך", והיינו שבזמן שאין העולם בתיקונו יש חשש שנשתומם על דברים צדדים ולא על העיקר, מקורו בספתרי תורה, בביאור ששמע רבי אלעזר מאביו רשב"י, שאז אמר שעתה נתיישב הדבר על לבו, והבן היטב.

בעוד דאיהו בלחודוי עם מלכא שאיל ליה כל צרכוי

ד. והנה על יום שמיני עצרת איתא בזהר (ח"א סד, ב, וע"ע שם ח"ג לב, א) "ובעוד דאיהו בלחודוי עם מלכא, שאיל ליה כל צרכוי ויהיב ליה".

ונראה לפרש בזה, ששאילת כל צרכו היא שיתמשך רגע זה "ובעוד דאיהו בלחודוי עם מלכא" לעולם, כי אין לו שום צורך אחר בעולם, רק לזכות להיות קרוב אל המלך. וכמו שביקש דוד המלך (תהלים כז, ד) אחת שאלתי מאת ד' אותה אבקש שבתי בבית ד' כל ימי חיי לחזות בנעם ד' ולבקר בהיכלו. היינו שיזכה תמיד למדרגת "בעוד דאיהו בלחודוי עם מלכא". ובבקשה זו, הרי "שאיל ליה כל צרכוי, ויהיב ליה".

ה. והנה הא דאמרו בזהר (הובא לעיל) "ליתּ עצר אלא מלכות", יליף מקרא (שמואל א ט, יז) "וד' ענהו הנה האיש אשר אמרתי אליך זה יעצר בעמי גו'". ועיין בפירוש רש"י (שם) שמבאר "יעצור - ימשול, שכך דרך המושל לעצור את העם שלא יתפזרו ולא יתפשטו זה מזה" [לפי"ז הוא כעין מה שמתרגם יב"ע עצדת - כנישין].

ולפ"ז נראה, שבשמיני עצרת הוא זמן להזהיר ולעצור את העם "שלא יתפזרו ולא יתפשטו זה מזה". והיינו, כי בחג הסוכות ישראל אגודין זה בזה, ועי"ז השכינה נתעלה, כמו שאחז"ל (ויק"ר פ"ל יב) עה"כ (ויקרא כג, מ) ולקחתם לכם פרי עץ הדר גו', "אמר הקב"ה יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו, ואם עשיתם כך אותה שעה אני מתעלה הה"ד (עמוס ט, ו) הבונה בשמים מעלותיו, ואימתי הוא מתעלה כשהן עשויין אגודה אחת שנאמר (שם) ואגודתו על ארץ יסדה, לפיכך משה מזהיר לישראל ולקחתם לכם ביום הראשון". אך כעבור חג הסוכות שוב נפרדים זה מזה. וזוהי עבודת המלך, שהוא לבן של ישראל (רמב"ם פ"ג מהל' מלכים ה"ו), לעצור את העם שלא יתפזרו ולא יתפשטו זה מזה, ולהמשיך ענין האגודה אחת לכל השנה. וזו עבודת שמיני עצרת, "ליתּ עצר אלא מלכות", כי על ידי זה שנמשך אחדותן של ישראל, מתעלה מדת המלכות וקמה שכינתא מעפרא.

[ובדברי המדרש יש לתת טעם למה שאיתא בכתבי האר"י ז"ל (וכן נהגו אבוה"ק זי"ע), לברך על הד' מינים - בתוך הסוכה. והיינו, משום שאנו מתפללים על הסוכה "הרחמן הוא יקים לנו סוכת דוד הנופלת", היינו השכינה הקדושה לאוקמיה מעפרא. וכיון שאמרו חז"ל "ואימתי הוא מתעלה כשהן עשויין אגודה אחת", הרי שהד' מינים, ענין אחדות כל ישראל, מסוגלים להיות השכינה הק' מתעלה על ידם,

ולפעול בנין סכת דוד הנופלת. לכן מקום נטילת ד' מינים היא בתוך הסוכה.]

בנעילת החג צריך להדבק בקדושת השבת

ו. הנה מבואר בזהר (ח"ג רנו, א) עה"כ (בראשית ח, ד) ותנח התבה בחדש השביעי גו' והמים היו הלוך וחסור גו', שהוא רמז לחודש תשרי בה הולכין ונתמעטים הקטרוגים מעל ישראל על ידי מועדי ומצוות החודש, והוא ענין מיעוט הפרים בחג. ובתיבת נח צוה הקב"ה להכנים עמו שנים שנים שבעה שבעה, זכר ונקבה, להיות לקרבן להגין על נח ועל כל אלו שנכנסו עמו לתיבה, והם מכוונים נגד המועדים, "שנים שנים" הם ב' ימים דר"ה וב' ימים דשבועות, "שבעה שבעה", הם שבעת ימי הפסח ושבעת ימים הסוכות. וזה הוא שכתוב "מכל החי", כי שנים שנים שבעה שבעה הם ביחד בחשבון ח"י. היינו, שימות החול הם כמי המבול, ובימים טובים וביותר בחודש תשרי, הולכים מי המבול הלוך וחסור, ונתמעטת השפעת הגויים מישראל, כי הם הימים הנכנסים לתיבה וניצולים ממי המבול.

עוד איתא (שם) שנח עצמו הוא כנגד יום השבת. והענין שכמו שהח"י ימים טובים נבדלים משאר הימים, והם כהחיות שניצולו מהמבול, כמו כן שבת הוא יום הניצול מהמבול, שהוא כנח. ואדרבה גדול כחו של נח, אשר הוא הציל את הבהמות וחיות ע"י שהכניסם לתיבה, ודומה לו השבת שהיא המעלה את כל המועדים להצילם ממבול.

ולכן עת נעילת החג הוא זמן להדבק בקדושת השבת, שרק על ידי השבת זוכים לקדושת המועדים. ועלינו להזהר מאוד בשמירת השבת ובקדושתו, שהרי מכל ימי השנה יש לנו רק שבתות ומועדים

אשר הם בלבד הימים שאינם טובעים במי המבול, ועל ידם אפשר לנו להנצל שלא להשטף במים הזדונים, השוטפים את העולם.

צהר תעשה לתיבה

ז. והנה בדגל מחנה אפרים (פ' נח ד"ה ופתח התיבה) כתב "האיר אדוני אבי זקיני [הבעש"ט] נ"ע, תבה - מרומז על מלה, שהיא נקראה תיבה, וכמו שנאמר צוהר תעשה לתבה, ואמר הוא ז"ל שתראה להאיר התבה שתוציא מפיך". והנה ע"פ הזהר הנ"ל ש"ותנח התיבה בחודש השביעי" קאי על המועדים שבתוך חודש תשרי, הוא חודש השביעי, יש לומר, שעד כה עסקנו בבנין "התיבה", היינו דיבורים ותפלות שהתפללנו ושפכנו שיח לפני אדון כל, ומעתה חובה עלינו להאיר אותם התיבות, והוא על ידי המשכתן לחנוכה, חג האור, שבו נתגלה אור הגנוז המאיר לתוך דברי התורה ותפלה. ולכן בעת נעילת החג, אף שכבר עוברים הימים טובים ועדיין לא נושענו, אל לנו ליפול ברוחנו חלילה, אלא אדרבה, צריך להתחזק, להיות מוסיף והולך להאיר בצהר את התיבה, ועי"ז נפעול בחנוכה ישועת ישראל, באור חדש על ציון תאיר.

ובזה יש לפרש הפיוט "הגלה נא ופרוש חביבי עלי את סכת שלומך", היינו שנזכה להשלים עבודת חג הסוכות, ולהמשיכן לאור חנוכה, ועי"ז "תאיר ארץ מכבודך", על ידי שאנו ממשיכים ענין סוכת שלומך לחנוכה. וע"י שיאירו התיבות, בבחינת צהר תעשה לתיבה, "נגילה ונשמחה בך" בשמיני עצרת ושמחת תורה, בכ"ב אותיות התורה, המכוונים נגד כ"ב ימים שמראש השנה עד שמיני עצרת.

וזו עיקר הקבלה שצריך כל אחד לקבל על עצמו, להאיר את התורה ותפלה שלמדנו והתפללנו במשך חודש השביעי, על ידי קביעות עתים לתורה בימי החורף הבעל"מ, שהיו נקרא בפי כ"ק אא"ז בעל דרכי

תשובה זי"ע "די היילינע ווינטער נעכט" (ועיין דברי תורה מהדורא ג אות א), ועי"ז יתקיים בנו "והמים הלכו הלך וחסר", היינו כל הצרות והעגמ"נ העוברים עלינו ועל כל ישראל יתמעטו ויעברו מן העולם לגמרי, ונתברך בשפע ברכה והצלחה בכל מעשינו ובכל ענינינו, לראות בנינו זרע קודש הולכים בדרך הבעש"ט ותלמידיו ותלמידי תלמידיו עד אבוה"ק ועד בכלל, ונזכה שתתקבל תפלתנו "מהר אהוב כי בא מועד", רמז לעת נעילת החג, "וחננו כימי עולם", שיתמשכו ימים אלו עלינו לעולם, לבא ולהביא לביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל א' דחנוכה

א. צמאה לך נפשי כמה לך בשרי גו', כן בקדש חזיתך לראות עזך וכבודך" (תהלים סג, ב). ויל"פ, דהנה אמרו במדרש (ב"ר פ"ב ג) והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום - זה דורו של אנוש, על שם שנא' (ישעיה כט, טו) והיה במחשך מעשיהם ויאמרו כו' מי ראנו ומי ידענו כו', ויעבר אלקים רוח על הארץ - אמר הקב"ה עד מתי יהא העולם מתנהג באפילה, תבא האורה, ויאמר אלהים יהי אור - זה אברהם הה"ד (שם מא, ב) מי העיר ממזרח צדק וגו' אל תקרא העיד אלא האיר כו'. הרי שהחשך היא הכפירה באלקים וה"אור" היא האמונה בבורא ית"ש. ויש לבאר שמה"ט דורש (ב"ר שם ד) וחושך זה גלות יון, על שם שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, היינו שגזרו להחזיר העולם לחשך של דור אנוש, שהיו עובדי ע"ז שעליהם נאמר והיה במחשך מעשיהם ויאמרו כו' מי ראנו ומי ידענו.

ב. והנה במה שאמרו "ויאמר אלקים יהי אור, זה אברהם הה"ד מי העיר ממזרח צדק וגו' אל תקרא העיר אלא האיר כו'", הרי כללא הוא, דאף שאמרו "אל תקרא העיר אלא האיר", מ"מ כיון שכתוב "העיר", ולא "האיר", צריך לומר דתרוויהו אמת. והיינו שכיון שאברהם "העיר" ועורר לעולם שיש בורא עולם, לכן זכה הוא ו"האיר" באור האמונה.

והביאור בזה, דהנה אמרו במדרש (ב"ר פל"ט א) משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת, אמר תאמר

שהבירה זו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה אמר לו אני הוא בעל הבירה. כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם. הרי שנחלקה אמונת אברהם אבינו לשני מדרגות, דמתחילה בא לאמונה במציאות הבורא ב"ה על פי ההבנה ש"אי אפשר להבירה זו בלא מנהיג", בדרך שלילי, אבל לא ידע עדיין להכיר מי המנהיג, ורק לאחרי-זה זכה ש"הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני בעל העולם", כלומר לראות ולהכיר אותו ית"ש באופן של התגלות.

ועיין ברמב"ם (פ"א מהל' עכו"ם ה"ג) "כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו כי אי אפשר שיסבב את עצמו, ולבו משוטט ומבין, עד שהשיג דרך האמת כו' וידע שיש שם אלוה אחד כו', ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו כו'". ומשיג עליו הראב"ד דיש מדרש אגדה שאברהם היה בן שלש שנים, עיי"ש. ולפי הנ"ל יש לומר, שבן שלש "התחיל לשוטט בדעתו כו' היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג כו'", והיינו שהשיג ש"אי אפשר להבירה זו בלא מנהיג", ומש"כ הרמב"ם "ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו", זו היתה מה ש"הכיר" והשיג בנבואה, על ידי ש"הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני בעל העולם".

והנה מדברי המדרש שאמרו "לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם", נראה מבואר, דרק על-ידי שהגיע אברהם אבינו מצד עצמו ומכוחות נפשו, לידי הכרה שא"א לעולם הזה בלא מנהיג, שזהו קצה יכולת ההבנה ששכל אנושי יכול להשיג, אז הוא דזכה לגילוי מלעילא מעל ומעבר למה שבכוחו להשיג מצד כוחות נפשו, "הציץ עליו בעל הבירה ואמר לו אני בעל הבירה". וזהו שכתב הרמב"ם "כיון שנגמל

איתן זה התחיל לשוטט ברעתו, והוא קטן, והתחיל לחשוב ביום ובלילה, והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג כו'", כלומר, רק אחרי שהיה אברהם אבינו צמא להשיג את האלקים, עד שחשב על זה ביום ובלילה, ובא כפי חכמתו להבנת "אי אפשר לבירה בלא מנהיג", אז הוא שזכה והציץ עליו (מתוך הגניזה) בעל הבירה וגילה לו גילוי דאני בעל העולם. אבל לולי צמאון ודרישת והבנת עצמו כפי עומק חכמתו, לא היה זוכה לגילוי ומראה דהציץ עליו בעל הבירה כו'.

וז"ש "אל תקרא העיר אלא האיר", ותרווייהו אמת, שמה שזכה למדריגת "האיר", שהוא בבחינת "הציץ עליו בעל הבירה כו'", היה על ידי ש"העיר ממזרח צדק", שהעיר מצד עצמו בכל אותן השנים ש"אי אפשר לבירה בלא מנהיג".

ג. והנה התגברות החשכות דמלכות יון - שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, היינו שהחזירו העולם לדרגא דדור אנוש, שגם אז היה וחשך כו' על שם ש"והיה במחשך מעשיהם ויאמרו כו' מי ראנו ומי ידענו". ונם דחנוכה, בבחינת "ויאמר אלקים יהי אור", הוא כהתגלות דהציץ עליו בעל הבירה ואמר אני בעל העולם. אמנם, כדי לזכות לזה היה בהכרח שילחמו החשמונאים במסירת נפש, ש"הערו למות נפשם בשביל כבוד שמך הגבור והנורא" (מנוסח 'לשם יחוד' של כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע), אשר הוא בחינת "העיר ממזרח צדק", להודיע שאי אפשר לעולם שיהיה בלי מנהיג, עד שבכ"ה כסלו נצחו את אויביהם, ואז נכנסו להיכל והדליקו המנורה, והאירו את העולם באור שהיא האמונה, ונתקיים בהם מאמר דבריאת עולם, "ויהי אור, זה אברהם אבינו הה"ד מי העיר ממזרח צדק וגו', אל תקרא העיר אלא האיר".

ובזה יש לבאר מה שכתבו בספה"ק לפרש הא דאחז"ל (שבת כא, ב) "ת"ר מאי חנוכה, בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון", כלומר שבכ"ה בכסלו כבר נכללו כל התמניא יומי דחנוכה, דהנה ידוע קושית הבית יוסף (או"ח סי' עת"ר) למה קבעו חנוכה לשמונה ימים, והלא השמן שבפך היה בו כדי להדליק יום אחד, וא"כ נמצא שלא נעשה נס אלא בז' ימים האחרונים. ותי' הפרי חדש (שם סק"א) שיום ראשון, כ"ה בכסלו, נקבע בהלל והודאה על נצחון החשמונאים שנחו אז מאויביהם. ולפ"ז י"ל, דכיון דקביעות יום ראשון, כ"ה בכסלו, הוא על נצחון המלחמה, אשר היה בחינת "העיר", ש"הערו למות נפשם בשביל כבוד שמך הגבור והנורא", הרי נכלל בזה כל שאר ימי חנוכה שנקבעו לזכר נס דפך שמן, כיון שרק בכח מסירת נפשם להודיע שאי אפשר לעולם הזה בלא מנהיג, זכו אח"כ לבחינת "ויאמר אלקים יהי אור" באור המנורה שהוא התגלות דהציץ עליו בעל הבירה כו', ועל זה נקרא כל שמונת ימים בשם "חנו-כ"ה", כי מה שזכו לבחינת "האיר" בשמונת ימים, הוא בכח יום כ"ה שהערו למות נפשם, ונתקיים בהם "אל תקרא העיר אלא האיר".

וזהו דרך העבודה בהדלקת נרות דחנוכה. שרק המשוטט ומיגע בעצמו לידע ולהשיג את השי"ת באמונה שלמה, ומוסר-נפשו על תורה ויראת שמים, על חסד ועבודת ד', כל אחד כפי כוחו, מתוך צמאון של "צמאה לך נפשי כמה לך בשרי גו'", וזוכה לנצחון על כוחות הטומאה והיצר-הרע, אזי זוכה גם ל"כן בקדש חזיתך לראות עזך וכבודך", היא התגלות של "אני בעל הבירה", אשר מתגלה בעולם הזה באורם של ל"ו נרות דחנוכה. ורמז לדבר, שכן "צמאה לך נפשי" בגימטריא "ל"ו נרות", שרק ע"י בחי' צמאה לך נפשי, שהאדם משתוקק ונכסוף לראות ולהכיר את מי שאמר והיה העולם, זוכה לראות לאור הל"ו נרות, בחי' "הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני בעל העולם". וזהו בחי' (תהלים קלב, יז) "ערכתי נר למשיחי", שכדי לזכות לאורו של משיח, צריך להכנה, בחי' "ערכתי", ע"י שלוחמים במסי"נ נגד כל כפירה, ומשתוקקין ומצפים לחזות בנועם

ד', ובזה נזכה להתגלות כבוד שמים בחינת "הציץ עליו בעל הבירה ואומר לו אני בעל הבירה", בעת שיקויים (ישעי' מ, ה) "ונגלה כבוד ד' וראו כל בשר יחדיו גו'", בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל ב' דחנוכה

א. וארח צדיקים כאור נגה, הולך ואור עד נכון היום (משלי ד, יח). ודרשו חז"ל האי קרא באור הגנוז לצדיקים לעתיד לבוא, שכן אמרו (ב"ר פי"ב ו): כיון שראה הקב"ה מעשה דור אנוש ומעשה דור המבול ומעשה דור הפלגה שהן מקולקלים, עמד וגנזו מהם, שנאמר (איוב לח, טו) וימנע מרשעים אורם. ולמה גנזו, אלא גנזו לצדיקים לעתיד לבא, שנאמר (בראשית א, ד) וירא אלקים את האור כי טוב, ואין טוב אלא צדיקים שנאמר (ישעיה ג, י) אמרו צדיק כי טוב, ומנין שגנזו לצדיקים שנאמר ואורח צדיקים כאור נוגה וגו'.

ויש לפרש בזה, דהנה ידועים מה שכתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע, מפי שלשה עדים נאמנים, סופרים וספרים (מאמרי חדשי כסלו מבת מאמר ב אות ח ואילך) שאור המאיר בחנוכה הוא מהארת אור הגנוז לצדיקים לעתיד לבוא, עיי"ש באריכות. ולכאורה צ"ב, דכיון שבעת בריאת העולם גנזו הקב"ה לאור ההוא משום מעשיהם של רשעים, א"כ איך מאיר אותו האור עכשיו בחנוכה, הרי גם עתה ישנם עושי רשע בעולם. והתינח בכל שבת, שגם אז מאיר מהארת אור הגנוז (עיין בני יששכר מאמרי השבתות מאמר ו אות ו), הרי זהו רק בפנימיות בבתי ישראל, בבחינת (שמות י, כג) ולכל בני ישראל היה אור במשבתם, ואין לרשעים חלק בה, אבל בחנוכה, הלא אז אדרבה, הוא מאיר גם ברה"ר, ולמטה מעשרה טפחים דייקא, שהם מקומות הקליפות החשך וצלמות, ואיך יתכן זאת, והלא נאמר וימנע מרשעים אורם.

ב. ונראה בהקדם לבאר מה שאמרו "כיון שראה הקב"ה מעשה דור אנוש כו' שהן מקולקלים, עמד וגנזו מהם שנאמר וימנע מרשעים אורם", דאין הביאור שיש חשש שמא יקלקלו המקולקלים את האור, כי בודאי אין בכחם לקלקל אור בהיר כזה, אלא הכוונה הוא, שעצם קלקולם גרם להם שלא יהיו שייכים לאותו האור, שהרי על האור נאמר שהוא "אור כי טוב", והם "רע". ולכן רק הצדיק שהוא טוב, כמו שאמרו "אין טוב אלא צדיקים", רק הוא שייך להאור.

ולפי"ז יש לומר, דחלוק היכי שכל העולם כולו מקולקל במעשיהם, ובין היכי שישנם בעולם רק יחידים עושי רשע. דבמעשה בראשית "כיון שראה הקב"ה מעשה דור אנוש ומעשה דור המבול ומעשה דור הפלגה שהן מקולקלים, עמד וגנזו מהם", כיון שאז העולם כולו אינו שייך לאור כי טוב. ועד"ז בימי היוונים, בזמן שמלכות יון גזרו גזרות על ישראל, ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול (לשון הרמב"ם פ"ג מהל' חנוכה ה"א), אז לא היה אפשרי להאיר באור הגנוז משום הטעם ד"וימנע מרשעים אורה", וכיון שהיה כל העולם תחת ממשלתם נמנע האור מן העולם כולו. אך כש"ריחם עליהם אלקי אבותינו והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו ישראל מידם, וחזרה המלכות לישראל" (רמב"ם שם), אז בכלל הישועה היא גם זה - שמעתה אין הקב"ה מונע את האור הגנוז בגלל רשעים, שהרי שוב אין השלטון בידם, אלא "חזרה המלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני" (רמב"ם שם).

וזהו שדרשו קרא שנאמר "וארח צדיקים כאור נגה גו'" על אור הגנוז לצדיקים לעתיד לבוא, כי רק ע"י האורח צדיקים ודרכם, שהם משפיעים על העולם שילכו בדרכם ויתדבקו בהם, יכול העולם להאיר

באור נגה הולך ואור עד נכון היום, שהוא אור הגנוז לצדיקים לעת"ל, שאז תשוב המלוכה לישראל בביאת משיח צדקנו.

ג. ובזה יש לבאר גם מה שכתב הפרי חדש (או"ח סי' עתר) שיום כ"ה נקבע להודות על נס נצחון המלחמה, ולא על נס פך השמן (שהרי ביום כ"ה לא היה צריכין לנס, כיון שהיה בפך שיעור להדליק בו יום אחד, וכקושיית הבית יוסף, עיי"ש). ומקשים העולם, אם כן למה קבעו יום זה - לזכר נצחון המלחמה - דייקא ע"י הדלקת נרות. ובאמת משמע כן גם מנוסח 'הנרות הללו' שאומרים "הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו כו'", הרי שהדלקת הנרות היא (גם) פרסום התשועות הנסים והנפלאות של נצחון המלחמה.

אמנם לפי דברינו יש לבאר, משום שהנצחון הוא שגרם שתאיר המנורה באור הגנוז, כי רק ע"י שנצחו במלחמה והתגברו כוחות הקדושה על הטומאה, עי"ז היו יכולים לזכות לאור הגנוז. שהרי כל זמן שהיה העולם נתון תחת השפעת היוונים לא היה שייך הארת אור הגנוז, כמו בדור אנוש ודור הפלגה, ורק אחר נצחון המלחמה שגברה ממשלת הצדיקים, זכו להתגלות אותו אור, כי לא היה כח ברשעים שבגללם ימנע האור.

ד. ועל דרך זה הוא בכל שנה ושנה בימי חנוכה, כיון שעושה לנו הקב"ה נסים אשר הם "בימים ההם - בזמן הזה", שאותם הנסים והאורות חוזרים בכל שנה ושנה (כמבואר בבני יששכר מאמרי חדשי כסלו מבת מאמר ד אות ה, ועד"ז בקדושת לוי דרושים לחנוכה, קדושה א), על כן בימים אלו העולם הוא כבשלטון ישראל, שנותן הקב"ה "רבים ביד מעטים וטמאים ביד טהרים כו'", ואינו מונע האור בעד הרשעים, כי וארח צדיקים כאור נגה גו', ומאיר אותו האור בימים ההם בזמן הזה.

והנה בדרך עבודה הנוגע לכל אחד, הרי לפני שמדליק את נרות חנוכה, צריך כל אחד להטיב את דרכו לילך בארח צדיקים, ולהיות בכלל (תהלים א, א) "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב", ורק אז יאירו לו נרות חנוכה כאור נגה הולך ואור עד נכון היום גו'. אבל מי שאינו סר מדרכו, וכ"ש אם ח"ו הולך בעצת רשעים ובדרך חטאים, הרי הוא בכלל מי שמונעים ממנו האור גם בעת רצון זו. על כן עת הדלקת נרות היא לנו עת הראוי לשוב בתשובה שלמה, ולהתדבק בצדיקים ובאורחותיהם, עד שיסלח השי"ת על כל מה שפגמנו, ואז נזכה לאור הגנוז. ורמז לדבר י"ל כי "וארח צדיקים כאור נגה" בגי' "סלחתי כדברך".

ויהי רצון שנזכה לשוב בתשובה שלמה, ועי"ז נזכה להארת אור הגנוז, וכמבואר במדרש (ב"ר פ"ב ד) על הכתוב (בראשית א, ב) ורוח אלקים מרחפת על פני המים, ויאמר אלקים יהי אור, "ורוח אלקים מרחפת - זה רוחו של מלך המשיח כו', באיזו זכות ממשמשת ובאה ה"מרחפת על פני המים" בזכות התשובה שנמשלה כמים שנאמר (איכה ב, יט) שפכי כמים לבך. ועי"ז זוכים ל"ויאמר אלקים יהי אור" - זה אור של משיח, כדאיתא (שם) "ונהורא עמיה שרא - זו מלך המשיח שנאמר (ישעיה ס, א) קומי אורי וגו'", שזנכה לגאולתו בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל ג' דחנוכה

א. כי עמך מקור חיים באורך נראה אור, משך חסדך לידעיך וצדקתך לישרי לב (תהלים לו, י). ויל"פ, דהנה כתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי חדשי כסלו טבת מאמר ד אות קנב) "ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם - היינו בעת שהיה מדת הדין שולט כו', על כן אתה ברחמיך הרבים כו' שנתהפך מדת הדין למדת הרחמים. והנה כתבו סגולה לזה על ידי צדקה, שמהפכת מדת הדין למדת הרחמים, על כן תקנו להרבות בצדקה בחנוכה כמו בפורים שאמרו גם כן בנוסח ההודאה ואתה ברחמיך הרבים, בין והתבונן". והנה אף שכתב ש"תקנו להרבות בצדקה בחנוכה - כמו בפורים", הרי פשוט שאין הכוונה כמו בפורים ממש, שהרי בפורים תיקנו "מתנות לאביונים" לחיוב ולמצוה, משא"כ בחנוכה אין זה אלא מנהג בעלמא.

ואכן דבר זה גופא צ"ב, למה לא תקנו גם בחנוכה חובת "מתנות לאביונים" כמו בפורים. ובמק"א ביארנו, שמדברי הרמב"ם (פ"ב מהל' מגילה הי"ז) נראה שחובת מתנות לאביונים בפורים הוא פרט ממצות השמחה שיש בפורים. ולפי"ז, בחנוכה, שלא תקנוהו לימי שמחה, כי אם לימי הלל והודאה, ממילא לא שייכי גבייהו תקנה מיוחדת של מתנות לאביונים.

ב. אך נראה לבאר עוד בפנימיות הענין, דהנה בשמות הנרדפים יש שם 'חסד' ושם 'צדקה'. והנה ענין בריאת העולם מצינו בקראי ובדרשות חז"ל שהוא ענין החסד, כמ"ש (תהלים פט, ג) עולם חסד יבנה.

משא"כ ענין הגאולה העתידה נקרא בקרא בשם צדקה, כמ"ש (ישעי' נו, א) כה אמר ד' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות. וכן נאמר (מלאכי ג, כא) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה.

והחילוק בין חסד לצדקה נראה, אשר צדקה הוא בעיקר מילוי החסרון, שלעני ואביון שאין לו כדי סיפוקו, נותנים צדקה כדי למלאות חסרונו. לכן מצינו בהלכות צדקה (עיין רמב"ם פ"ט מהל' מתנות עניים הי"ג) מי נקרא עני ליקח מן הצדקה, וכמה חייבין להפריש לצדקה. אבל כשכבר נתמלא חסרונו של העני, שוב אין רשאין ליתן לו יותר מן הצדקה. משא"כ חסד, הרי גם עם עשיר שיך עשיית חסד, כי מדת חסד ענינו השפעת הטובה ואינו תליא במילוי חסרון. ובזה יובן שענין בריאת העולם נקרא השפעת חסדו ית', כי בריאת העולם לא היה למלאות חסרון כל שהוא, אלא שמדרך המטוב להטיב. אבל הגאולה שלמה, שיוציא הקב"ה את ישראל מגלות המר, וכולנו כעניים ואביונים, כי לא יחדל אביון מקרב הארץ (דברים טו, יא), ממילא שיך ביה בחינת "צדקה", שיבוא השי"ת למלאות חסרון העולם להביאו לתיקון השלם. ורק אחרי שיושעו מעניים ודלותם, ולא יהיו נצרכים עוד לצדקה, כי יהיו כל אחד עשיר ושמח בחלקו, אז עוד ישפיע להם הקב"ה חסדו ואמתו. ולא זו בלבד שיתמלא פגימת הלבנה והיה אור הלבנה כאור החמה, אלא עוד יהיה אור החמה שבעתים כאור שבעת הימים (ישעיה ל, כו).

ועפי"ז נראה, שבפורים היה עיקר הנס במה שניצלו מגזירת המן שביקש להשמיד להרוג ולאבד, אבל לא מצינו שהיה השפעה והתעלות יותר ממה שהיה קודם מזה. א"כ הוא בבחינת צדקה - מילוי חסרון. ולכן נם דפורים הוא בחינת "סוף כל הנסים" (יומא כט, א), כי הישועה היתה על דרך שיעשה השי"ת צדקה בעולם בסוף הגלות, בגאולה השלימה. ואשר על כן תיקנו בו חובת "מתנות לאביונים". אך אור חנוכה הוא אור החסד, כי נתגלה אז אור של תחלת הבריאה, אור הגנוז לצדיקים. כי

לא רק שניצלו מהיונים, אלא עוד זכו להתגלות אור הגנוז - מה שלא היה לפני כן. וי"ל שלכן לא תקנו חז"ל תקנות מתנות לאביונים בחנוכה - שאז היה עיקר המטובה שעשו החשמונאים לעולם הוא שהאירו באור הגנוז, וזהו אור של חסד. ורמז לדבר, כי "הנרות הללו אנו מדליקין" בגימ' "לעשה אורים גדלים כי לעולם חסדו" (תהלים קלו, ז).

ג. וזהו "כי עמך מקור חיים באורך נראה אור, משוך חסדך ליודעיך וצדקתך לישרי לב". כי הנה יש שני בחינות אור. יש אור הדוחה את החשך, ויש אור שמוסיף להאיר אף במקום מואר, בחינת "הולך ואור עד נכון היום" (משלי ד, יח). ולזה בחנוכה, שאז ניתוסף להאיר להם אור הגנוז, בבחינת "באורך נראה אור", הוא בבחינת "משוך חסדך ליודעיך", שהוא אור החסד מאתו ית' שהשפיע להם, אף לאחר שזכו לבחינת "וצדקתך לישרי לב".

ויהי רצון שאור ימי חנוכה ישפיע הן בבחינת "משוך חסדך ליודעיך", לאלה שיודעים ודבקים בבורא ית' ומשתוקקים לעוד חסד שיאיר להם אור זיו שכינתו עד אין סוף, וגם לאלה שהם בבחינת "וצדקתך לישרי לב", שצריכין למילוי חסרונן, שיעשה השי"ת צדקה וישפיע להם דעת לידע ולהכיר שיש מנהיג לבירה. והעיקר שנזכה כולנו לראות בקיום היעוד (ירמיה לג, טו) "בעת ההוא אצמיח לדוד צמח צדקה גו'", ולחזות ב"אור חדש על ציון תאיר", בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל ד' דחנוכה

א. בהעלתך את הנרת אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרתיה כאשר צוה ד' את משה, וזה מעשה המנרה מקשה זהב גו' (במדבר ח, ב). וברש"י: ויעש כן אהרן גו' כאשר צוה ד' את משה, להגיד שבחו של אהרן שלא שינה. והיינו שהוקשה לרש"י למה לנו להשמיענו שעשה כן אהרן, וכל הפסוק מיותר, ע"כ דרש שהוא "להגיד שבחו של אהרן שלא שינה". אבל גם זה קשה, מה הוא השבח הגדול של אהרן קדוש ד' שלא שינה ממה שציוה ד' את משה, וכי ס"ד אפילו לפחות ערך לשנות ממאמר השי"ת.

ויש לומר, בהקדם לבאר ענין שנאמר (במדבר כה, יא) פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי, לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום גו'. ובמדרש (ב"ר פכ"א א): אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו. ויש לפרש, דהנה כהן הוא מדת חסד עשה"כ (דברים לג, ח) "תמיך ואוריך לאיש חסידך" (עיין זהר ח"ג קמה, ב). ופנחס - אף שהיה "בן אלעזר בן אהרן הכהן", מ"מ כאן, לכבוד שמים, נהג בגבורה - שהוא היפך מדתו, והרג נשיא שבט מישראל. ולכן, מדה כנגד מדה "השיב את חמתי", מדת הגבורה, "מעל בני ישראל", והפכה למדת החסד [וזה ש"היו השבטים מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה כו'" (רש"י במדבר שם), שתלו מדת הגבורה שבו באבי אמו שפיטם עגלות לעבודה זרה, והן גבורות מצד הקליפה. "לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן", שלעולם מדתו הטבעיית והאמתיית היא מדת החסד כמדת אהרן, "אוהב שלום

ורודף שלום" (אבות פ"א מי"א), ומה שהרג במדת הגבורה, הוא לכבוד שמים].

וכיון שבאמת היה מבעו במדת החסד, אלא שלכבוד שמים עשה היפך מדתו וקנא קנאת ד' במדת הגבורה, לכן זכה לשכר "הנני נותן לו את בריתי שלום". והביאור בזה, שזהו מהות ענין שלום - מיזוג שני ניגודים לאחד. וזה היתה פעולת פנחס, שעשה שלום בין המדות. כי אף אם מדות חסד וגבורה הם שני הפכיים, מ"מ כלפי הקב"ה מבטלת כל אחת מדתה, ומתאחדים כולן להיות אחדים. וזהו שנקרא הקב"ה "מלך שהשלום שלו" כי כלפיו ית"ש מתבטלים הניגודים להיות אחד. וכן הוא במדרש (תנחומא ויגש סימן ו ב) עה"כ (איוב כה, ב) המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו, המשל זה מיכאל ופחד זה גבריאל. מיכאל מן המים, וגבריאל מן האש, והן עומדין לפני השכינה ואינן מזיקין זה את זה, הוי אומר עושה שלום במרומיו. ולכן אף שבעצם היה פנחס במדת החסד, מ"מ כלפי השי"ת ביטל מדתו, והתאחד עם מדת הגבורה. ולכן "אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו", והיינו שכרו זה ש"הנני נותן לו בריתי שלום גו'".

ב. והנה ידוע ששבעת קני המנורה מכוונים לז' מדות (רעיא מהימנא ח"ב קנח, א). ואמר הכתוב "אל מול פני המנורה" - היינו המנורה העליונה, "יאירו שבעת הנרות", שכשמכוונים מול פני השכינה הק', אזי מאירים "שבעת הנרות" גם יחד, ואע"פ שיש בהן מדות מנוגדים זה לזה, מ"מ כלפי המנורה העליונה מתבטלים כולן להיות לאחדים (עיין רב טוב פ' בהעלתך). וזהו שאמר "וזה מעשה המנורה - מקשה אחת", שאע"פ שיש בה שבעת נרות, יהיה כולן "מקשה אחת", והבן.

וזהו "להגיד שבחו של אהרן שלא שינה", שבודאי לא בא להשמיענו שלא שינה מעשיו ח"ו מציווי השי"ת, אלא שלא שינה ולא

חילק בין שבעת קני המנורה, אלא "אל מול פני המנורה" העליונה "העלה נרתיה כאשר צוה ד' את משה".

ג. והנה ענין ומדרגה זו היתה מדרגת הכהנים במלחמתם על היונים. שאף שהם כהנים ומדתן הטבעיית היא חסד, מ"מ כיון שהיה נוגע לכבוד שמים, הפכו מדתן לגבורה. כי בטלו מדתם הטבעיית, למי שמשל ופחד עמו, ועי"ז עושה שלום במרומיו. וכמו שאצל פנחס - בזה שהפך מדתו לכבוד שמים, פעל המתקת הדינים למעלה ולהשפעת החסד בעולם, עד"ז זכו החשמונאים הכהנים לעורר בעולם העליון, מדה כנגד מדה, שיהפך השי"ת מדת הגבורה לחסדים, "ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם". ובשכר זה זכו אשר "אחר כן באו בניך לדביר ביתך כו' והדליקו נרות בחצרות קדשך", היינו להדלקת המנורה בביהמ"ק, שהוא ענין עשיית שלום בין המדות ע"י ביטולם "מול פני מנורה העליונה", ע"ד הכתוב בפנחס "הנני נותן לו את בריתי שלום".

וזוהי גם עבודתינו בהדלקת נרות חנוכה, כידוע דברי הרמב"ן (ריש פרשת בהעלותך) שנרות חנוכה הם המשכה מנרות המנורה שבביהמ"ק. שצריך האדם להאיר כל מדותיו להשי"ת ולעבדו בכל לב ובכל נפש, ועי"ז נזכה לכל השפעות טובות, בני חיי ומזוני רויחי, והעיקר שנזכה לראות בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל ה' דחנוכה

א. וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קדש, ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד. והיינו שתקנת מצות נר חנוכה היתה שלא על מנת להשתמש בהן, אלא לראותן בלבד. ובפשטות ענין ראיית הנרות הוא מטעם פרסומי ניסא. אמנם גם בפנימיות הענינים כתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי חדשי כסלו טבת מאמר ד אות ט, ומאמר ח אות א) "אם בעל נפש אתה ועיני שכל לך, תן עינך בימים האלו בנר מצוה, ויאיר אור שכלך בתורה".

ואפשר לבאר הענין, דהנה אמרו חז"ל (עירובין יג, ב): אמר רבי האי דמחדדנא מחבראי דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה, ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדדנא טפי, דכתיב (ישעיהו ל, כ) והיו עיניך ראות את מוריך. והיינו שעצם הראיה - שראה את רבי מאיר - הביאו להשגת התורה, עדי כדי כך ד"מחדדנא מחבראי". ואלו ראה אותו בפניו ממש היה משיג עוד יותר. וכמו כן מצינו בש"ס (כריתות ו, א) שרב משרשיא אמר לבניו, כי יתביתו קמי רבנן, חזו לפומיה דרבנן, שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך. ועיין מש"כ הרמב"ם (פ"ד מהל' תלמוד תורה ה"ב): כיצד מלמדים, הרב יושב בראש והתלמידים מוקפים לפניו כעטרה, כדי שיהו כלם רואים הרב ושומעים דבריו (ועיין בחידושי הגהות על הטור יו"ד סימן רמז, ובביאור הגר"א שם סקכ"ט). ועיין עוד מה שאמרו בירושלמי (שבת פ"א ה"ב) כל האומר שמועה מפי אומרה, יהא רואה בעל השמועה כאלו הוא עומד כנגדו כו'. ופי' בקרבן העדה "דעיקר הלימוד מרבו בראיית פנים כו', וכיון שבעל השמועה עומד לנגדו יודע ויבין הדבר על בוריו כו'".

[ועוד יותר אמרו בירושלמי (שקלים פ"ב ה"ה, ע"פ פי' קרבן העדה שם) שאם לא ראה את בעל השמועה מעולם אין סומכין עליו, כיון שאינו יכול לכוין הדברים, יען שאי אפשר לו לאמרה כאילו בעל השמועה עומד לנגדו, שהרי לא ראה אותו מעולם.]

וצריך להבין מה מוסיף להשגת התורה - ההסתכלות על פני הרב, יותר על מה ששומעים ומקבלים מפיו. והביאור בזה, שאף שהרב מלמד ומגלה תורה לתלמיד, מכל-מקום נשארים עוד דברים מכוסים בלב הרב, שאין יכולים למוסרן בדיבור בלבד. וכן הוא במסורת התורה שמדור לדור, שכל רב מקבל מרבו, ורבו מרבו עד משה רבינו, ובעל כרחך נשארים דברי תורה שלא נתגלו ונשארו בבחינת "אור יקרת וקפאון", ועליהם נאמר בנבואה (זכריה יד, ו) והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרת וקפאון, ואמרו חז"ל (תנחומא חקת סימן ח א) דברים המכוסים מכם בעולם הזה, עתידין להיות צפוים לכם לעולם הבא, כהדין סמיא דצפי. ועל-זה מועיל הראיה בפני הרב, שבזה משיג תורה שאין יכולים להשפיע בדיבור, ומתגלים לו ה"דברים המכוסים בעולם הזה", בבחינת "כהדין סמיא דצפי". וזהו שנאמר על ראית פני הרב "ולא יכנף עוד מוריך - והיה עיניך רואות את מוריך", היינו שבשעה ש"עיניך רואות את מוריך" אז "לא יכנף עוד מוריך", שיתגלה לך תורתו בשלימות, ויאירו לך אורות עליונים שלא ניתן לגלות בדיבור. וזהו מה שפעל אצל רבי שנעשה "מחדדנא מפי מחבראי", שעל-ידי שראה את רבי מאיר, קיבל ממנו גם את התורה שלא ניתן להשיג בשמיעה לחוד (ועיין מהרש"א בחידושי אגדות עירובין שם). ועד"ז אמר כ"ק אא"ז בעל דרכי תשובה זי"ע שעוד בימי נעוריו ממש נסע עם אביו כ"ק אא"ז בעל שם שלמה זי"ע לצדיק אחד, ו"אבי למד עמי שיעור עיון בצורתו של אותו צדיק".

וזוהי המעלה בראיית נרות חנוכה - שבו מאיר אור התורה, שהיא בבחינת "והיה עיניך רואות את מוריך" שפועל ש"לא יכנף עוד מוריך", אלא מאיר אור שכלו בתורה, בבחינת "מחדדנא מפי".

ב. והנה באמת, הרי בעוה"ר אנו כעורים המגששים באפילה ואין יכולים לראות אור - היינו באור התורה המתגלה ע"י ראיית נרות חנוכה. ברם, אמרו חז"ל במדרש (אגדת בראשית פ"ע ב) אוזן שומעת ועין רואה (משלי כ, יב), א"ר אשיין בשם ר' חלקיה לפי שבעוה"ז גרמו עונות ונעשו ישראל חרשים מן התורה ועורים מלראות השכינה, שנאמר (ירמי' ו, י) הנה ערלה אזנם ולא יוכלו להקשיב וגו', וכן ישעיה צווח (ישעי' מב, יח) החרשים שמעו והעורים הביטו לראות, והן אומרים לו אין אנו רואין כו' ולא שומעים כו', ומה הקב"ה עושה, לעתיד לבוא הוא מחיה אותן תחילה ואחר כך הוא פותח עיניהם ואזניהם, שנאמר (ישעי' לה, ה): אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה, והן שומעין דבריו של הקב"ה כו' ורואין אותו האיך מלמדין, שנאמר ולא יכנף עוד מוריך וגו', אותה שעה יתקיים הפסוק "אוזן שומעת ועין רואה", גם לא מלאך גם לא שרף עושה כך אלא "ד' עשה גם שניהם".

ונראה הביאור בזה, שאף שנעשו ישראל חרשים מן התורה ועורים מלראות השכינה, והן אומרים לו אין אנו רואין ולא שומעים, עכ"ז צווח ישעיה הנביא "החרשים שמעו, והעורים הביטו לראות", כלומר אע"פ שאמת הוא שאתם חרשים, מ"מ "שמעו", ואע"פ שנכון הוא שעורים אתם, מ"מ "הביטו לראות". כי כן הוא כח האמונה בדברי הנביאים, שהמאמין לדבריהם - רואה אף אם הוא עור ושומע אף אם הוא חרש.

וכנגד ראיה זו ושמיעה זו, תקנו חז"ל חנוכה ופורים, שהמצוה בחנוכה היא "לראותן בלבד", ובפורים "לשמוע מקרא מגלה", כי בזה מקיימים מה שצווח ישעיה הנביא לראות אף שאנו עורים ולשמוע אף שאנו חרשים. ובזכות האמונה השלימה יקויים בנו בעגלא ובזמן קרוב "אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה". ונשמע דבריו של

הקב"ה ונראה אותו האיך מלמדין, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל ז' דחנוכה, מוצאי שבת קודש

א. המבדיל בין קדש לחול, בין אור לחשך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה כו'. הנה אמר בזה ג' הבדלות בין קודש לחול: ההבדלה שבין אור לחשך, ההבדלה שבין ישראל לעמים, וההבדלה שבין יום השביעי לששת ימי המעשה.

וי"ל שבשעה זו - שהוא מוצאי שבת קדש, חנוכה, ור"ח טבת, ניכרות ביותר שלשה הבדלות והפרשות אלו. כי "חנוכה" היא ההבדלה "בין אור לחשך", שהרי אמרו במדרש (ב"ר פ"ב ד) "וחושך" זו גלות יון. ונם דחנוכה היה בהארת אור המנורה. ו"חודש" הוא ההבדלה בין ישראל לעמים, שהרי אמרו חז"ל (שבת עה, א) "מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות, שנאמר (דברים ד, ו) ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים, הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות [והביאור בזה בפנימיות הענין, שאומות העולם שייכים לז' מדות בלבד, עמודי בנין העולם, אך ישראל עולים למעלה עד המוחין מדרגות "חכמה ובינה", ואכמ"ל]. וההבדלה "בין יום השביעי לששת ימי המעשה" הרי היא ביום השבת. ולפ"ז נמצא שעכשיו במוצאי שבת קדש, חנוכה, ור"ח טבת, הזמן גרמא להפרשה והבדלה הכי-גדולה בין קודש לחול.

ב. והנה כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע מביא בשער יששכר (מאמרי חדשי כסלו טבת, מאמר ימי האורה אות יט) משמיה דזקינו הרה"ק רבי אליעזר מדזיקוב זי"ע, על הא דאמרו בגמ' (ברכות נא, א) לגבי ברכת המזון, "נוטלו

בשתי ידיו ונותנו לימין, איבעיא להו שמאל מהו שתסייע לימין". וכתבו התום' דמיירי בר"ח מבת שחל בשבת שהוא חנוכה. ואמר הרה"ק מדזיקוב טעם למה שייכת השאלה "שמאל מהו שתסייע לימין" ליום זה. ועיי"ש שהאריך כ"ק אא"ז זי"ע בענין זה.

ולענינו י"ל עוד בזה, שכיון שבשבת זה ניכר ביותר ההבדלה בכל ג' הבדלות, שבין אור לחשך, ושבין ישראל לעמים, ושבין יום השביעי לששת ימי המעשה, לכן מיבעיא לן אז - בזמן שהשמאל מובדל ומופרש כ"כ, אם יכול לסייע לימין, והבן.

ג. והנה בכל מוצאי שבת אומרים "ויהי נועם ד' אלקינו גו'" (תהלים צ, יז). וגם בחנוכה, מנהגנו ע"פ מנהג מרן הבעש"ט זי"ע לומר (ז"פ) ויהי נועם. וי"ל הטעם לזה, דהנה אמר רשב"י אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים (שבת קיח, ב). ועל זה אנו מתפללים בצאת השבת "ויהי נעם אדנ"י אלקינו", שהוא בגימטריא "משיח", לבקש בתפלה שיעלה לנו השבת ששמרנו - לביאת המשיח ולגאולה קרובה. וזה היתה ברכתו של משה שבירך את ישראל בעת הקמת המשכן, שאמר להם "יה"ר שתשרה שכינה במעשה ידיכם ויהי נועם ד' אלקינו עלינו וגו'", (רש"י שמות לט, מג), והיינו שכשם שזכו לבנין המשכן, כן יזכו לבנין בית המקדש השלישי בביאת משיח צדקנו. וזה י"ל גם בטעם המנהג לומר בחנוכה ויהי נועם, כי גם חנוכה - ענינו קירוב ביאת משיח, ע"ד הכתוב (תהלים קלב, יז) שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי, שקאי על נר חנוכה (עיין בני יששכר מאמרי חדשי כסלו מבת מאמר ב אות לח ועוד). ובאמת גם "חודש" הוא ענין קבלת פני השכינה, שהוא ענין קידוש לבנה, שאז הוא זמן הבקשה ש"יתקיים בנו מקרא שכתוב (הושע ג, ה) ובקשו את ד' אלקיהם ואת דוד מלכם".

ולכן עכשיו, שהוא מוצאי שבת וראש חודש וחנוכה, אשר הוא זמן המסוגל להיות מובל ומפורש מחשך ומחול ומהעמים, הוא עת רצון

לקרב הגאולה שלמה, יבא ויגאלנו בביאת בן דוד במהרה דיין ברוב רחמיו וחסדיו.

זאת חנוכה

א. הנה שגור בפי ישראל לקרוא יום האחרון של חנוכה בשם "זאת חנוכה". וכבר אמרו חז"ל (פסחים סו, ב) הניחו להן לישראל אם אין נביאים הן בני נביאים הן. ויש לומר טעם לדבר, על פי המדרש (איכה רבה פ"ג) "כשיבא קץ הגאולה, אומר להם הקב"ה לישראל, בני אני תמה מכם, היאך המתנתם לי כל אותן השנים. והן אומרים לפניו, רבש"ע, אילולי תורתך שנתת לנו כבר אבדנו האומות, לכך נאמר (איכה ג, כא) זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל - ואין זאת אלא תורה שנאמר (דברים ד, מד) וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל". וכן הוא ביום זה אחרון לחנוכה, שאחרי שנמצאים בח' ימי חנוכה תוך הארת האור של הגאולה, נגזר על ישראל לחזור לחשך הגלות, ולהמתין עד עת הגאולה שלימה, אשר היא גזרה קשה, עד שאף הקב"ה תמה עמהם "היאך המתנתם לי כל אותן השנים". וצריכין להתחזק ולומר "זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל".

וביאור התשובה הוא, שבתורה עצמה לא שולט אור הגלות, שב"המאור שבה" גנוז אורו של משיח, וכמו שפי' בספה"ק מה שאומרים בתפלת נעילה "העיר הקודש והמחזות היו לחרפה ולבזות, וכל מחמדיה טבועות וגנוזות, ואין לנו שיור רק התורה הזאת", היינו כי בתורה שם הם גנוזות, ובתורה הק' אפשר למצוא את העיר הקודש והחזות.

ולזה צריכין מאד להתחזק ביום אחרון של חנוכה בתשובתן של ישראל "אילולי תורתך שנתת לנו כבר אבדנו האומות", כי כל אחד

מרגיש ביותר בעת כזאת, שעומדים ליפול אל תוך חשכות הנורא של הגלות, ורמז לדבר שכן "והנה אימה חשכה גדולה" (בראשית טו, יב) בגי' "זאת חנוכה". ועל שם זה נקרא היום "זאת חנוכה" - שמעתה אם ח"ו נגזר שייעבר חנוכה ועדיין בן דוד לא בא, "זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל, ואין זאת אלא תורה".

ב. ונראה רמז ענין זה בכתוב (תהלים קיט, ט) במה יזכה נער את ארחו לשמר כדברך. דהנה "במה יזכה" בגימ' "חנוכה". ו"נער" - נקרא כל יהודי, ע"ש הכתוב (הושע יא, א) "כי נער ישראל ואהבהו". "את ארחו" - אותיות "אור ח'", היינו ביום זאת חנוכה, "לשמר כדברך" - מלשון (בראשית לז יא) "ואביו שמר את הדבר", שפרש"י: היה ממתין ומצפה מתי יבא. וזהו שאמר הכתוב במה יזכה נער את האור יום ח', שהוא יום "זאת חנוכה", - על ידי "לשמר כדברך" שישותקק לתורה, ויהיה ממתין ומצפה מתי יזכה ללמוד תורה "כדברך", פי' תורת אמת שהיא דבר ד'.

ויהי רצון שבזכות מצות נרות חנוכה שקיימנו, נזכה לראות באור פני מלך, שכן זה ענין הדלקת נרות, בבחינת (תהלים קלב, יז) ערכתי נר למשיחי (עיין בני יששכר מאמרי חדשי כסלו טבת מאמר ב אות לח ועוד). ולכן היה כתוב על דגל החשמואים השם מכב"י, ר"ת "ברוך כבוד ד' ממקומו", שעולה בגימטריא "פני משיחך", לרמז שזו היתה עיקר מלחמתן של החשמונאים - לאוקמא שכינתא מעפרא, "בעבור דוד עבדיך אל תשב פני משיחך" (תהלים קלב, י), יבא ויגאלנו במהרה, ונזכה לקבל פניו מתוך נחת ושמחה ובברכת ד' עלינו בכל משאלות לבנו לטובה, כי עת לחננה כי בא מועד, בביאת בן דוד במהרה דיין ברוב רחמיו וחסדיו.

מלוה מלכה פ' שמות

באסיפת "חברת משוררים" חנוכה העע"ל

תיקר שירת רש בעיניך כשיר יושר על קרבנך (בשיר "אנעים זמירות"). יש לפרש על פי סיפור המקובל, שפעם אחת התאספו צדיקים ובאו לרימנוב על יומא דהילולא של הרה"ק מהר"ם מרימנוב זי"ע, ביום ל"ד בעומר, והם הקדימו להיות שם עוד ביום ל"ג בעומר, וישבו כולם בצוותא חדא בזה השלחן אשר לפני ד' לכבוד התנא רשב"י. הרה"ק מהר"ר שמעון מיערסלאוו זי"ע היה הזקן שבחבורה, והוא ישב בראש המסובים. ואף שבדרך כלל בעת עריכת שולחנו הטהור היה מנהגו לומר דברי תורה, אך בסעודה זו כאשר באו לזמר "בר יוחאי", אמר הרה"ק הנ"ל "וועלן מיר מכבד זיין דעם דינובער רב (ה"ה כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע) ער זאל זינגען, ווייל ער קען גוט זינגען און ער קען גוט זאגען (תורה), וועט מען יוצא זיין ידי שניהם, זינגען און זאגען תורה".

עובדא זו מלמדת אותנו, שיש מי שהוא במדרגה אשר יודע לחבר זמרה ותורה כאחת, שאף בשעה שהוא מזמר הרי הוא אומר גם דברי תורה. ורמז לדבר, כי "אשירה לד' כי גאה" (שמות טו, א) בגי' "תורה".

ובדרך צחות יש להקשות על ענין זה, ממה שאמרו בגמרא (סוטה לה, א) "דרש רבא מפני מה נענש דוד, מפני שקרא לדברי תורה זמירות, שנאמר (תהלים קיט, נד) זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי ג', אמר

לו הקב"ה, דברי תורה שכתוב בהן (משלי כג, ה) התעיף עיניך בו ואיננו, אתה קורא אותן זמירות, הריני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו כו'". הרי שנענש דוד שקרא לדברי תורה - זמירות. אמנם התי' ע"ז הוא פשוט, כי האיסור הוא רק לקרוא לדברי תורה - זמירות, מכיון שבדברי תורה צריכים להיות עמלים, אבל כאן איירי להיפך, להיות הזמירות לדברי תורה, והוא ענין גדול ונשגב.

ונראה שמדריגה זו ענין זה היה אצל הלוים בעמדם לשיר אצל הקרבנות. כי בעצם שבט לוי שייכים לומר תורה, כמו שנאמר על שבט לוי (דברים לג, י) "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", אמנם צוותה התורה שהם יעמדו על הדוכן לשיר, כי הם יודעים לכוון ולחבר שירה בדברי תורה. ולזה אנו מבקשים "תיקר שירת רש בעינך" שאף ששירתנו וזמירתינו הוא בחי' "שירת דש", מכיון שאין אנו יודעים לכוון לייחדם לתורה, מ"מ יהא יקר וחשוב "כשיר יושר על קרבנך", כאילו כוונו כל הכוונות הלוים בשירם על קרבנך.

וזהו שאנו מזמרים (בחנוכה, בזמר מעוז צור) "אז אגמור בשיר מזמור חנוכת המזבח". היינו מכיון שעתה אין אנו גומרים השירה בשלמות, ומחסרים הפנימיות והכוונות, שאין אנו יודעים לכוון בשירה שתהיה כשירת הלוים, שתחשב גם לתורה, אבל לעתיד לבוא, "אז אגמוד בשיר מזמור", שבעת ההיא נשלים ונגמור כל מה שחסרנו עתה.

ובכן בואו ונחזיק טובה להני אברכים יקרים ובחורי חמד, ביחד עם תינוקת של בית רבן, צאן קדשים, המכבדים את ד' בגרונם בשירות ותשבחות ברוב פאר והדר. ובהיות הכוונה לכבוד ימי חנוכה שנתקנו בתקנת חז"ל "להודות ולהלל, בודאי יקר וחשוב הוא למעלה "כשיר יושר על קרבנך". ישלם ד' שכרם במילוי כל משאלות לבם לטובה, ויזכו לכל הטוב בהוה, ולעתיד לבוא לבחי' "שירו לד' שיר חדש", שאז נגמור ונשלים השירה תוך מדריגה עילאה, ונזכה כולנו יחד לשמוח בשמחת עולם, בביאת בן דוד במהרה בימינו בשבע שמחות.

תלה

דרשה בהיכל הישיבה - ח"י טבת
הילולא של כ"ק אדמו"ר בעל בני יששכר זי"ע

א. ואלה שמות בני ישראל גו' ויוסף היה במצרים. הנה פעולת יוסף במצרים היתה כמו שאמר בעצמו (בראשית מה, ז) וישלחני אלקים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדלה.

ונראה לבאר ענין זה, ע"פ הנאמר להלן (שמות א טו) ויאמר מלך מצרים למילדת העברית אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה גו'. וברש"י בשם המדרש "שפרה זו יוכבד ע"ש שמשפרת את הולד", ובלשון המדרש (שמו"ר פ"א ג) "משפרת את התינוק כשהוא יוצא מלא דם. פועה, זו מרים על שם שהיתה מפיעה [פי' מעודדת לתחיה] את התינוק כשהיו אומרים מת". ובהמשך הקרא (שם כא) "ויהי כי יראו המילדת את האלקים ויעש להם בתים", פירש"י: בתי כהונה ולויה מיוכבד, ומלכות ממרים.

ומבאר בזה כ"ק אא"ז בעל ההילולא זי"ע באגרא דכלה, ש"שפרה" זכתה, מדה כנגד מדה, כנגד מה שהיתה משפרת את התינוק כשהוא יוצא מלא דם, זכתה שיצאו ממנה הכהנים המשפרים את ישראל מלכלוך חטאתם, שמכפרים עליהם בקרבנות. ו"פועה" תמור מה שהיתה מפיעה את התינוק כשהיו אומרים מת זכתה למלכות, היינו שיצא ממנה מלכות המשיח שיחיה את ישראל, אחר שיאמרו כל האומות אבדה תקותם ח"ו, אז יבוא ויגאלנו.

ב. ונראה ש"מילדות העבריות", הם צדיקי ומנהיגי הדור, שנקראו מילדות ע"ש אמרם ז"ל (סנהדרין יט, ב) כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, והם אשר זכו ל"בתי כהונה לויה ומלכות". בתי כהונה - שהרי הצדיקים הם השבט לוי, אשר (מלאכי ב, ז) "שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהם" (עיין רמב"ם פי"ג מהל' שמיטה ויובל הי"ג), ובתי מלכות - שהרי רבנן איקרי מלכים, דמאן מלכי רבנן (גיטין סב, א).

ועבודתם הקדושה של הצדיקים בכל דור ודור היא להיות המילדות העבריות כ"שפרה ופועה". כי יש נשמות של בני ישראל אשר בכללם הם טובים יראים ושלמים, אך נכשלו שנתגבר עליהם היצה"ר ולכלכם וטינפם. את נשמות האלו צריך הצדיק לשפר ולהביא לידי תיקון. אך יש נשמות שנטמעו לגמרי בין הקליפות, עד שהם כתינוק שאומרים עליו שמת, ובהם צריך להפיח רוח חיים להחיותם בבחינת תחית המתים, וצדיק הפועל זאת בעבודתו הקדושה הוא בבחינת "פועה".

וזה שנאמר ביוסף "וישלחני אלקים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדלה", היינו "לשום לכם שארית בארץ" - הוא בחינת שפרה, לתקן ולשפר הולד שישאר בארץ, "ולהחיות לכם לפליטה גדלה" - בחינת פועה, למי שצריך להחיותו ממש, ולהצילו בנפש ממות לחיים.

ג. והנה כ"ק אא"ז בעל ההילולא זי"ע הוא בין גדולי מילדות העבריות, אשר כל הדורש ד' אשר מרגיש שמנף ולכלך גופו ונשמתו, וכואב לו הדבר בלבו עד שאינו מוצא לו מנוח, ובמסתרים (מסתרי עומק נשמתו) תבכה נפשו, מוצא בספריו הקדושים את ה"שפרה". שהרי כמה טרח ועבד האי צדיק לשפר ולתקן את הולד, להקים "בתי כהונה ולויה" ללמד את בני ישראל דעת (אשר "שפתי כהן ישמרו דעת", ואמרו חז"ל

(שבת לא, א) "דעת - זה סדר טהרות"), בדרכים ועצות הברורות וגלויות בספריו הקדושים אשר בהם מטהר את ישראל. [וביותר אוצרותיו הטמונות בתוך תורתו הקדושה, כי אין תורתו רק דרשות בעלמא ופרפראות לחכמה, אלא עליהם נאמר (משלי ב, ד) "אם תבקשנה ככסף וכמטמנים תחפשנה אז תבין יראת ד' ודעת אלקים תמצא", כי כשמתעמקים בדבריו ומחפשים שיטתו הבהירה, מוצאים "יראת ד' ודעת אלקים" ממש].

אך גם מי שמרגיש עצמו ממש כמת ר"ל, שאבד כל חיותו ורצונו לעבודת השי"ת, הרי תורתו הקדושה של כ"ק אא"ז הבני יששכר זי"ע היא לו ממש כ"פועה", אשר מפיעה את התינוק כשהיו אומרים מת, ומפיחה בו רוח חיים, חיים של חילוץ עצמות, חיים שיש בהם אהבת תורה ויראת שמים כו'. ובזכות שהוא עצמו כשפרה וכפועה, זכה שיצאו ממנו בתי כהונה ולויה ובתי מלכות עד סוף כל הדורות.

ד. והנה ימים אלו, ימי השובבי"ם, הם ימי "שפרה ופועה" לכל אחד לפי מדרגתו. וכבר גילו רבותינו הק' זי"ע שאין דעתם נוחה מאותן המפרסמים את תיקונם ברבים על ידי התאספות בציבור בקריאת ויחל וכיו"ב. וכתב כ"ק אא"ז זי"ע בדברי תורה (מהדורא ב אות פב) "שאף שנהגו כן בהרבה קהלות אשכנז במדינתנו (ובפרט אצל הישיבות), ומקורן הוא במג"א סוף סי' תרפ"ה, וכן כתב בלבוש שבקצת קהלות קורין ויחל במנחה, מ"מ מנהגינו מתלמידי הבעש"ט הק' זי"ע לא נהגו כן לקרות אז ויחל, הגם שרובם ככולם התענו אז. וטעמם נראה פשוט, כי בשלמא בתענית ציבור שהוקבע על צרות וגזרות הצבור, על כן יש לעודדן ולקרות ויחל בצבור, משא"כ זהו תענית יחיד לתשובה לכל אחד לרפאות נגעי נפשו, על כן הדבר צ"ל בהצנע לכת כל מה דאפשר". והוסיף עוד לומר שהוא אף "כעין חציף עליה מאן דמפרש חטאיו

בצבור". ועיי"ש הביא שם ירושלמי (חגיגה פ"ב הל' ב') לענין אחת שנענשה על שפרסמה תעניתה, ופירשו כענין זה, עיי"ש.

ונראה לפרש קצת בזה. דהנה ידועים דברי הזה"ק (אשר הובאו הרבה בספה"ק, עיין בני יששכר מאמרי חדשי כסלו טבת מאמר ימי השובבי"ם אות ג') שלחטא זה מועילה רק תשובה עילאה. והנה רוב מעשינו ועבודתנו בדורות אלו הם בעוה"ר כמצוות אנשים מלומדה, שנעשים בלי מחשבה והבנה כראוי, רק ע"פ מעשה אבותינו, ומנהגם בידנו. ובכלל זה גם התשובה של חודש אלול וימים נוראים, וזהו שמבקשים "השיבנו ד' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם", שאף שאנו עושים תשובה לפי מדרגתינו הקטנה, כלי פנימיות האמת מעומקא דליבא, אנו חוזרים ומבקשים השיבנו ד' אליך ונשובה, היינו שנחזור ונשוב בתשובה אמיתית גם על מה שאנו שבים בעת לפי קט שכלנו ומוחנו, ואזי יתחדש ימינו כקדם. אך במקום שבעינן תשובה עילאה, פירוש תשובה דחכמה ובינה, בעינן לשוב מתוך מחשבה ודעת, ולא רק כהרגל וטבע אשר הורגלנו בו. ולכן בימים אלו אין לנהוג לצום בציבור ולקרות ויחל, שאין שייך "מנהג לנהוג ימי השובבים", כי דברים אלו צריכים להיות מסורים ללב. והחושב על מה הוא צם הרי לכה"פ צריך להיות מלא בושה וכלימה על מה שפגם, ואיך יפרסם חטאיו ברבים ועוד בקריאה בתוה"ק ויחל וכו'. ואם לא בוש, הרי שהוא רק נוהג כמנהגו לחטוא ולנהוג שובבים, ומה תועלת יש במנהגו.

ה. ואפשר לטעון שמצד אחר יש בדרך זו חסרון, כי עכ"פ כשמתאספים הרבים ונוהגים מנהגי תענית כו', הרי מחזקים זת את זה. משא"כ אם כל אחד יפעול בהצנע לכת ובשקט ובהסתר, הרי יתרשל מעבודה לגמרי. וזה ודאי טעמים של הנוהגים כן, ונהרא ונהרא ופשטא.

אך מצינו במתן תורה, שבלוחות ראשונות אשר ניתנו קודם החטא, היו "קולות וברקים וקול השופר הולך וחזק מאוד" (שמות יט, יז -

כ), אבל אחרי החטא נאמר (שמות לג, ז) "ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה, וקרא לו אהל מועד, והיה כל מבקש ד' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה". וכה ניתנו לוחות שניות כמ"ש (שם לד, כ) "והיה נכון לבקר ועלית בבקר אל הר סיני גו' ואיש לא יעלה עמך וגם איש אל ירא אל מול ההר ההוא גו'". ופירש"י "הראשונות על ידי שהיו בתשואות וקולות וקהלות, שלטה בהן עין הרע, אין לך יפה מן הצניעות". ויש לתמוה, דאם איך לך יפה מן הצניעות למה באמת לא ניתנו גם לוחות ראשונות בצניעות. אך נראה שזה החילוק, שלוחות ראשונות אשר ניתנו קודם החטא, יש כנגד מעלת הצניעות, חשבונות וטעמים אחרים, כגון ענין של ברוב עם הדרת מלך, ובמקהלות ברכו ד', ולהיות כולם מוצבים תחתית ההר כאיש אחד ובלב אחד וכו', אבל אחר החטא, העיקר הוא להיות לב נשבר ונדכה, ולהסיר כל איש עדיו מעליו (שמות לג, ד), וצריך לדעת שלפעמים עדיו ותכשיטו הוא "צו זיין א שיינער איד", אשר נוהג מנהגי תשובה כו', וד"ל. ואז נאמר שיצא משה הרחק מן המחנה, ופשטו ישראל עדים מעליהם, ולכן "איש לא יעלה עמך וגם איש אל ירא אל מול ההר ההוא", כי "אין לך יפה מן הצניעות".

ונקוה שבדרך זו נעשה ונצליח בעהי"ת, שזכות אבוה"ק ותלמידי הבעש"ט זי"ע אשר הנהיגו אותנו בדרך זו מסייעת כשופרה ופועה, לשפר ולהחיות את הולד, ונזכה לחזור בתשובה שלמה, איש כמתנת ידו כפי כוחו. ועיקר התשובה בענינים אלה הוא להיות ככלי מלא בושה וכלימה, ויקבל השי"ת ברוב רחמיו וחסדיו מכל אחד מנחת עני מה שמשיגה ידו, ויתמלא עלינו ברחמים, וזכות בעל הילולא כ"ק אא"ז בעל בני יששכר יגן עלינו בכ"ע בטובה וברכה להחיותנו כיום הזה, לבא ולהביא לגאולה שלימה בביאת בן דוד במהרה דיתן ברוב רחמיו וחסדיו.

סיום משניות

בסעודת "חברא קדישא" - ז' אדר ב'

א. תנן (סוף מסכת עוקצין) אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות, שנאמר (משלי ח, כא) להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא. אמר רבי שמעון בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר (תהלים כט, יא) ד' עז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום. ויש להבין סמיכות הני תרי עניני, ענין שכר לכל צדיק וצדיק וגודל מעלת השלום.

ונראה, דהנה על מימרא דריב"ל "עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות", פי' התום' יו"ט (בר"ה לכל צדיק וצדיק) "דלכל צדיק וצדיק, היינו בין האוסר ובין המתיר, לומר שהגם ששניהם חולקים, הואיל וכוונתם לשמים, אוהבים הם". ועפ"ז יתפרש ההמשך למעלת השלום "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום", דמה שהקב"ה מנחיל ש"י עולמות לכל צדיק וצדיק, הן האוסר והן המתיר, הוא משום גודל מעלת השלום הנעשה ע"י תלמידי חכמים המרבים שלום בעולם (ברכות סד, א), דהואיל וכוונתם לשמים, אוהבים הם ושלום ביניהם.

ובאמת בחינה זו היא כלל גדול בלימוד התורה, כמו שאמרו חז"ל (קדושין ל, ב) "אפילו האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד, נעשים אויבים זה את זה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר (במדבר כא, יד) את והב בסופה כו'". והיינו דכך היא דרכה של תורה, שמתחילה בעל-כרחך נעשים אויבים זה לזה "מתוך שמקשים זה לזה ואין זה מקבל דברי זה" (כמו שפי' רש"י שם), בחינת זה אוסר וזה מתיר, שהרי א"א לזכות לאור התורה להבין ולהשכיל לעמוד על דבר

תמא

אמת, אלא מתוך יגיעה עצומה ועמילות מרובה, ברם לבסוף זוכים להשיג ולראות אור התורה, ואזי "נעשים אוהבים זה את זה".

ב. הנה מנהג ישראל לדרוש סמיכות וניעוץ סוף ששה סדרי משנה לתחלתן. הנה פתח התנא (ברכות פ"א מ"א) "מאימתי קורין את שמע בערבית כו'", והדר תנא (שם מ"ב) "אימתי קורין את שמע בשחרית כו'", ומקשה בגמ' (שם ב, א) "מאי שנא דתני בערבית ברישא לתני דשחרית ברישא", ומתרץ "דילוף מברייתו של עולם דכתיב (בראשית א, ה) ויהי ערב ויהי בקר גו'". וצ"ב דהא גופא קשיא, דכמו שהקשה הש"ס "לתני דשחרית ברישא", כמו"כ יש להקשות גם על סדר ברייתו של עולם, למה נברא העולם בסדר זה, דערב ברישא והדר יום.

ויש לומר, דהנה אמרו במדרש (ב"ר פ"א א) "רבי הושעיה רבה פתח (משלי ח, ל) ואהיה אצלו אמון כו', התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה, בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין, אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אומן, והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא דיפתראות ופינקסאות יש לו לדעת היאך הוא עושה חדרים היאך הוא עושה פשפשין, כך היה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם כו'". ולפ"ז י"ל, שמכיון שכך הוא הסדר בלימוד התורה, שאין זוכים מיד לאור התורה, אלא רק אחר רוב יגיעה ועמילות, בהכרח שיהיה כן גם בברייתו של עולם, מתחלה "ויהי ערב" ורק אח"כ "ויהי בקר", שהרי התורה היתה כלי אומנתו של הקב"ה - לפיה ברא את העולם.

ובזה יתפרש שילוב המשניות, דלאחר שמלמדינו שקנין התורה היא דוקא מתוך יגיעה ועמילות, אשר ממעם זה "עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות", היינו בין להאוסר ובין להמתיר, שאף שחלוקים הם בחי' אויבים זה את זה, מ"מ הרי לבסוף נעשים אוהבים זה לזה, ושלום ביניהם, בחי' "כלי מחזיק ברכה לישראל". ממעם זה פתח

התנא באימתי קוראין את שמע בערבית ואח"כ של שחרית, כסדר ברייתו של עולם, כיון שהתורה היא כלי אומנתו של הקב"ה, ואם בתורה כך הוא הסדר, בהכרח שכן הוא ברייתו של עולם.

ג. וענין זה שהיה בברייתו של עולם, שקדם הערב לבוקר, אינו רק ב"זמן", אלא כן הוא סדר הנהגת העולם בכל ענייניו. דהנה אמרו בשבת (עז, ב) "רבי זירא אשכח לרב יהודה דהוה קאי אפיתחא דבי חמוה, וחזייה דהוה בריחא דעתיה, ואי בעי מיניה כל חללי עלמא הוה אמר ליה. אמר ליה מאי טעמא עיזי מסגן ברישא והדר אימרי [מרוע בעדר צאן, הולכים העזים בראש ולאחריהם הכבשים], אמר ליה כברייתו של עולם, דברישא חשוכא והדר נהורא". הרי שענין זה מקיף כל הבריאה כולה, עד שניכר אף בטבעם של בעלי חיים. ובזה יובן, דלכאורה תמוה, דהא הגמ' מקדימה לומר "דהוה בדיחא דעתיה, ואי בעי מיניה כל חללי עלמא הוה אמר ליה", ובשעה כזו אטו אין שאלה נחוצה יותר לשאול רק על הא דהעזים הולכים בראש ולאחריהם הכבשים. אמנם י"ל שענין זה שעיזי מסגן ברישא והדר אימרי, אינו רק ענין פרטי בטבעי עדרי צאן, אלא שבזה ניכר ענינו של "כל חללי דעלמא", היינו בכל סדר הבריאה, דברישא חשוכא והדר נהורא.

והנה סדר זו ניכר בפרטיות יותר בהנהגת הקב"ה עם ישראל. דהנה עיין במהרש"א (שם) שכתב "נראה דנתכוונו בכל זה לדברים המגיעים לתורה בדרך משל, ח"ש מ"ט עיזי מסגי כו' שכבר נרמז זה בברייתו של עולם, דברישא חשיכה כו' שנאמר (בראשית א, ב) וחשך על פני תהום גו' והדר נהורא כרכתיב (שם ג) יהי אור, ואמרו בב"ר וחושך על פני גו' זו יון שהחשיכה עיניהם כו' ואח"כ מלכות חשמונאי שהוא אור שמלכו בנם נרות של חנוכה כו'". והיינו שרמז בזה סדר הנהגת הקב"ה בגלות ישראל וגאולתן, דברישא הוא החושך והגלות, והדר האור והגאולה.

וכן היה הנהגתו עם האבות הקדושים, דהנה דרשו חז"ל (כ"ד פי"ב ט) עה"כ (בראשית ב, ד) "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", אותיות "באברהם", שבזכות אברהם נברא העולם. וכיון שכן הרי בהכרח שגם אברהם אבינו עצמו יהיה כן. ולכן מתחילה (יהושע כד, ב) "בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים", ורק אח"כ "ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר גו'".

ד. והנה משה רבינו הוא עמוד התורה, ואמרו חז"ל (ע"ז יט, ב), אין טוב אלא תורה, ועל כן נאמר כבר בעת לידתו (שמות ב, ב) "ותרא אתו כי טוב הוא", ודרשו חז"ל (רש"י שם) שכשנולד משה נתמלא הבית כולו אורה. ויש לבאר, שבדורו של משה רבינו, שבו ניתנה התורה, כבר תיכף מעת לידתו כבר האיר ה"הדר נהורא", שהיה כולו טוב, ולכן כבר בלידתו נתמלא הבית כולו אורה. וכן דרשו חז"ל הכתוב (משלי כב, ט) "טוב עין הוא יבורך" על משה רבינו (נדרים לח, א), והוא משום שכבר היה כולו טוב, שכן הוא כחה של תורה.

ובזה נראה לבאר מה שאמרו חז"ל (מגילה יג, ב) "כיון שנפל פור בחודש אדר שמח שמחה גדולה אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה, ולא היה יודע שבז' באדר מת ובז' באדר נולד". ויש לתמוה, דמה בכך שבז' באדר גם נולד משה, הא סוכ"ס הוא ירח שמת בו משה. ויל"פ שהמן שמח שנפל לו פור בירח שמת בו משה, כי חשב להיות החודש עוד בבחינת "ברישא חשוכא", אך לא ידע שבז' אדר נולד, ובעת לידתו כבר נתמלא הבית כולו אורה, ומכח זה כבר ברישא נתהפך החשוכא לנהורא, ונהפך לזמן וירח שכולו אור.

וזה יסוד נם דפורים, ש"ויהי בימי אחשורוש", מתחלה חשוכא בגזרת המן, והדר נהורא "ליהודים היתה אורה". והוא (אסתר ט, כב)

"החדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב לעשות אותם ימי משתה ושמחה גו'".

ה. מנהג ישראל שהוא מנהג אבותינו בידינו, להיות יום ז' אדר נקבע להתכנס לסעודה הנערכת על ידי ה"חברא קדישא", שהיא חברא חסד של אמת, ונוהגים לסיים בה ש"ס או ששה סדרי משנה. ובפשטות נובע המנהג כי ביום זה נפטר משה רבינו רבן של ישראל. אך י"ל שהוא גם מטעם שבו ביום נולד, ומאז התחיל לנצץ הבית כולו אורה, וכולו טוב, שכן אנו מצפים שזכותו יגן עלינו ויתמלא הבית כולה אורה, ונשמע ונתבשר מכל אנ"ש וחברי הקהילה וכל ישראל, אך טוב וחסד, ונזכה כולנו כאיש אחד בלב אחד לגמול חסדים טובים זה עם זה, ובמהרה לקבל פני משיח צדקנו באנפין נהירין, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

תמה

דרשה בהיכל הישיבה לפני פורים

א. במס' מגילה (ז, א): שלחה להם אסתר לחכמים כתבוני לדורות, שלחו לה (משלי כב, כ) הלא כתבתי לך שלישים (רש"י: בשלשה מקומות יש לנו להזכיר מלחמת עמלק, בספר ואלה שמות, ובמשנה תורה, ובספר שמואל), שלישים ולא רבעים (רש"י: וזהו שאמר שלמה בדבר ששילשתו אי אתה רשאי לרבעו), עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה (שמות יז, יד) כתב זאת זכרון בספר, כתב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, זכרון מה שכתוב בנביאים, בספר מה שכתוב במגילה.

מכאן למדו האחרונים (עיין שו"ת אבני נזר סימן תקי"א אות ד, וכעין זה באור שמח פ"א מהל' מגלה ה"א) שבקריאת מגילה, חוץ מקיום פרסומי ניסא (עיין מגילה ג, א תוד"ה מבטלין), יש בה גם קיום מצות מחיית עמלק.

ב. והנה הרמב"ם בספר המצוות (מצוה קפט) מבאר מצות זכור את אשר עשה לך עמלק, ש"היא שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו, ושנאמר זה בכל עת ועת, ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרז העם לשנוא אותו, עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מהנפשות עם אורך הזמן. והוא אמרו ית' (דברים כה, יז) זכור את אשר עשה לך עמלק. ולשון ספרי זכור את אשר עשה לך - בפה, לא תשכח - בלב, כלומר, אמור מאמרים בפיך שיחייבו בני אדם שלא תסור שנאתו מהלבבות כו'. הלא תראה שמואל הנביא כשהתחיל לעשות המצוה הזאת איך עשה, שהוא זכר תחלה מעשהו

הרע ואח"כ צוה להרגם, והוא אמרו ית' (שמואל א טו, ב) פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל".

וראה בחדושי הגרי"ז עה"ת שמבאר הכתוב (שם יח) "וישלחך ד' בדרך ויאמר לך והחרמתה את החטאים את עמלק ונלחמת בו עד כלותם אתם", ע"פ דברי הרמב"ם הנ"ל במה שאמר הקב"ה לשמואל פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל גו', שהוא מטעם שיש לזכור תחילה מעשהו הרע ומתוך כך ללחום בהם, עד"ז הוא הביאור במה שאמר שמואל הנביא לשאול "לך והחרמתה את החטאים את עמלק", היינו לזכור תחילה חטאיו ומתוך כך להחרים אותו.

ג. והנה בהתבוננות קצת בדברי הרמב"ם אלו יש להתעורר הרבה בהבנת ענין קיום המצוה דזכור את אשר עשה לך עמלק. דלפי דברי הרמב"ם שהמצוה היא "שנעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרז העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מהנפשות עם אורך הזמן", נמצא דפעולות אלו - שמעוררים ומזרזים שנאת עמלק - הם מעצם פעולות המלחמה. שהרי המלחמה צריך שתהא מתוך שנאה על הרע אשר עשה בנו, ועל כן ההתעוררות להזכיר מעשיו הרעים היא כבר פעולה מהמלחמה עצמה, ובזה אנו כבר לוחמים המלחמה עם עמלק עכשיו. וע"ד שכשאמר שמואל הנביא לשאול המלך "לך והחרמתה את החטאים את עמלק" כדי לעורר שנאתו אצל העם בהזכרת חטאי עמלק, ובזה כבר התחיל מעשה המלחמה, ונמשכה עד שקיימו "ונלחמת בו עד כלותם אתם", כן היא "מלחמה לד' בעמלק מדור דור", היינו שעצם המלחמה נעשית בכל דור ע"י התעוררת השנאה אליו [ולא כהמובן הפשוט שמלחמת עמלק היא מלחמה העתידה להיות רק באחרית הימים].

וסמך לזה משיטת החינוך שכתב (מצוה תרנ) "לזכור מה שעשה עמלק לישראל בצאתם ממצרים, ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן,

בזכרים - כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, לא לנשים". הרי שגם מצוה זכירת מעשה עמלק היא מלחמה, דאל"כ מה שייך למעט נשים ממצוה זו ממעם שאין דרכם לעשות מלחמה.

ד. ולפי הנ"ל שגם במעשה קריאת המגלה יש קיום ד"זכור את אשר עשה לך עמלק", נמצא שלוחמים בזה מלחמת ד' בעמלק ממש. והנה זה ודאי שכל אחד מאתנו - אילו זכינו להיות באחרית הימים במלחמות ד', הרי פשוט שהיינו יוצאים למלחמה במס"נ והתרגשות עצומה שזכינו להיות חלקנו בין לוחמי מלחמת ד', כן בהרגשה זו אנו צריכים להתעורר בכל שנה ושנה בקריאת המגילה ומחיית עמלק.

ובאמת נראה שלא רק בקריאת המגילה, אלא כל עניני ומנהגי פורים, המעוררים אצל העם רגשי שנאה לעמלק ולזרע, כגון ניגונים על פסוקי שושנת יעקב וכיו"ב, הם בכלל מחיית עמלק. ואפילו ענינים הנראים בחיצוניותם כמשחקי ילדים, כגון "פורים שפיל" וכל כיו"ב, הרי חוץ מקיום מצות שמחת פורים, יש בכל זה קיום מצות עשה מה"ת, שהוא בכלל מה שכתב הרמב"ם שהמצוה היא "שנעורר הנפשות במאמרים להלחם בו ונזרז העם לשנוא אותו כו'", כי בודאי יש בכל מנהגים אלו השפעה על העם לעורר אצלם שנאה לשונאי ישראל ולזרע עמלק. לכן צריך כל אחד להתנהג בפורים כבשעת עשיית מצוות, ולא ח"ו להפוך היום לסתם ליצנות שאין ענינה לשנוא ולהשניא את עמלק ואת מדותיו הגרועות.

ה. והנה תענית אסתר שונה מכל שאר הצומות, דאיתא בשאילתות לרב אחאי גאון (פרשת ויקהל שאילתא מז) לבאר למה אם חל ט' באב בשבת מאחרים ומתענים אחר השבת, ולא מקדימין, משום הכלל "אקדומי פורענות לא מקדמינן" (מגילה ה, א), משא"כ אם חל י"ג אדר בערב שבת מקדימין ומתענין ביום חמישי. וכתב ששונה תענית אסתר,

כיון שהוא "תענית זכר לנס, ויש עמה שמחה". ועד"ז כתב הכלבו (או"ח סי' מ"ה וסי' ס"ב) על קושיית הראשונים (עיין תוס' תענית יח, א ד"ה רב אמר) איך אנו מתענים לפני פורים, והלא ימים הנזכרים ב"מגלת תענית" אסור להתענות לפניהם. ותירץ ששאר תעניות, תעניות של צער הן. ואילו תענית אסתר היא זכר לנס שנעשה בו, על כן כשאסרו להתענות לפני הימים הנזכרים ב"מגילת תענית" לא התכוונו אלא לתעניות של צער, אבל תענית אסתר "תענית של שמחה היא" שהיתה עם תשובה ונתקבלה תעניתם לפני הקב"ה והועילה שנגאלו מצרתם. ותענית אסתר שאנו עושים, תכליתה להזכיר לבריות שהבורא יתברך רואה ושומע כל אדם בעת צרתו, כאשר ישוב אליו בכל לבבו, כמו שעשה לאבותינו, ותענית כזו לא אסרו (ועיין ר"ן בתענית (ז, א מדפי הרי"ף) בשם הראב"ד).

והנה לפי"ז יש לומר שעצם המלחמה בעמלק של ימי הפורים - מתחלת כבר בתענית אסתר, שהרי כמו שצריך למלחמה ענין התעוררות השנאה נגד האויב (כמוש"כ הרמב"ם הנ"ל), כן צריך שיהא ללוחמי מלחמת ד' בטחון בד' ובנצחון המלחמה, כמו שכתב הרמב"ם (פ"ז מהל' מלכים הט"ו) "ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד כו', וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה שנאמר (דברים כ, ג) אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם כו'". ואם כן, תענית אסתר שהיא תענית של שמחה אשר "תכליתה להזכיר לבריות שהבורא יתברך רואה ושומע כל אדם בעת צרתו, כאשר ישוב אליו בכל לבבו, כמו שעשה לאבותינו', הרי יש בה משום קיום דאל ירך לבבכם כו', הנצרכה למלחמות ד', וא"כ בזה גופא כבר מתחלת עצם המלחמה בעמלק.

ו. ויתכן להוסיף עוד, שלא זו בלבד שקריאת המגילה בפורים יש בה מלחמה בעמלק, אלא אף מה שתקנו בפורים מצוות משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים - בשרשה ענינה מחיית עמלק. והביאור, דהרי לא יתכן לשנוא את עמלק אלא לאיש-טוב השונא את הרע, כמו שנאמר (תהלים צז, י) "אהבי ד' שנאו רע", שכפי שאוהב ד' כן הוא שונא רע. והרי השנאה לעמלק הוא בגלל "אשר קרך בדרך" בשעה ש"אתה עיף ויגע" (דברים כה, יח), והוא "בוזה על גמילות חסד כו' זמם בלב היות לאח לאכזר" (יוצר לשבת זכור), ואיש אשר הוא עצמו אינו חם על אביון ודל, הרי אינו שונא את עמלק על הקדימו להרע לנו. ורק ע"י שמגבירים בנפש מדת הטוב והחסד, לרחם על אביונים ודלים, מתעוררת שנאת עמלק, והיא היא המלחמה לד' בעמלק מדור דור.

ויהי רצון שנזכה לקיים כל מצוות הגדולות והרמות של ימים אלו במוחין דגדלות, ונזכה שיתקיים בנו (אסתר ט, כח) משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם, ונזכה לאורו של משיח בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

קידוש היום - פורים

מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי (מגילה ז, ב. שו"ע או"ח סי' תרצ"ה סעי' ב').

ונ"ל, דהנה ידוע, דקודם צריכין לקיים "סור מרע" ואח"כ "ועשה טוב". ולכן צריכין להרהר בתשובה לפני שעושין מצוה או לומרים תורה, כי כל תורה ומצוות שאדם עושה בעודו נקרא רשע, לא ירצה לקרבן אשה לד' כמ"ש (תהלים נ, יז) ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי. ואדרבה, מבואר בהקדמת כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע לספה"ק דרך פקודיך, שאם יגש האדם ל"ועשה טוב", ללמוד תורה ולקיים מצוות, בעודו נקרא רשע, מוסיף בזה כח להקליפות וסטרין בישין ח"ו, והוא סוד (ירמי' ד, ג) נירו לכם ניר ואל תזרעו אל הקוצים וגו' (עיין ר"ח שער התשובה, ועיין בשער היחודים ותיקון עוונות למהרח"ו ז"ל).

ועפ"ז יתפרש, דהנה "ארור המן" הוא בחינת "סור מרע", ו"ברוך מרדכי" בחינת "ועשה טוב". ולכן אנו אומרים ברישא "ארור המן אשר בקש לאבדי" והדר "ברוך מרדכי היהודי", וכן מקודם "ארורה זרש אשת מפחידי", ואח"כ "ברוכה אסתר בעדי", ומתחילה "ארורים כל הרשעים" ולאחר זה "ברוכים כל הצדיקים". שכן צריך להיות הסדר מתחלה "סור מרע" ואח"כ "ועשה טוב".

אך, באמת לפעמים זה גורם עיכובים בעבודת ד', כי יש אדם אשר חפץ לעשות טוב ולהיות קרבת אלקים לו, אך עדיין לא סר מהרע ולא הסירו לגמרי מלבו. והנה אף שבכל השנה, קודם שסר מהרע, אינו יכול לבוא אלא (אסתר ד, ב) "עד לפני שער המלך [מלכו של עולם], כי

אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק", מ"מ בפורים יש ענין, שאע"פ (שם, יא) ש"ואני לא נקראתי לבוא אל המלך", היינו להיות בכלל עשה טוב, כי טרם סר מהרע לגמרי ועודו נקרא רשע, מ"מ (שם, טז) "ובכן אבא אל המלך אשר לא כדת".

וזה "מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", היינו עד דלא ידע להקדים את "ארור המן" ל"ברוך מרדכי", שאינו יודע להבחין ביניהם, אלא מקדים ה"ברוך מרדכי" ל"ארור המן", תנתן לו נפשו בשאלתו ועמו בבקשתו, כי בפורים אפשר לבוא "אל המלך אשר לא כדת".

על דרך הרמז

הנה "יין המשמח" הוא בסוד "עולם הבינה" (זהר ח"ג מ, א) אשר יש בה חמשים שערי בינה. וכנגדם, זה לעומת זה, יש להבדיל שערי טומאה. ולפני שזוכים לכל שער דקדושה צריך לדעת ההבדלה בין ארור המן [שער דטומאה] לברוך מרדכי [שער דקדושה] - לפי מעלת אותו השער, ואזי זוכים לבא ולהיכנס בשער. וכן כשבאים לעלות לשער השני, שוב צריך להשיג - לפי ערך עומק ההבנה של שער זו - את ההבדל בין ארור המן לברוך מרדכי. ועד"ז הוא בכל שער ושער. אמנם בשער הנו"ן, שהוא בחינת "תכלית הידיעה אשר לא נדע", א"א להשיג את ההבדלה בין ארור המן לברוך מרדכי. וזהו "מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", היינו לבוא ל"תכלית הידיעה אשר לא נדע", ששם אין יודעים ההבדל בין ארור המן לברוך מרדכי.

והנה כתב כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע (דברי תורה מהדורא א אות לה) בשם הרה"ק הרבי ר' ברוך ממעזיבוז זי"ע, "כי אלו הנ' שערי בינה שיש

תנב

קושיא בחקירה ועל זה יש תירוץ, וזהו שער אחד, וכאשר נתיישב זה הקושיא, קשה עי"ז עוד קושיא, ויש עוד תירוץ על קושיא הב', וזהו השער השני. וכן להלאה. ולמעלה עד שער החמשים אשר לא ישיגו אדם, כי שם יש קושיא (למעמיק ומגיע עד שם), והתירוץ אי אפשר לידע, כי אם ידעו גם התירוץ תהיה בטלה הבחירה. ושם ההכרח רק אמונה פשוטה ושלא יקשה כלום בלבו".

ועפ"ז נמצא, דכשמגיעים לשער הנו"ן, בחינת "תכלית הידיעה שלא נדע", וא"א לידע ולהבין בדרגא זו ההבדל שבין ארור המן לברוך מרדכי, אזי צריכין להתחזק באמונה פשוטה שלא יחקור ויקשה כלום. וזה י"ל הטמון ע"ד הרמז ש"עד דלא ידע" בגימטריא "אני הוי"ה אלקיכם", היינו כשמקיים "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", ב"תכלית הידיעה שלא נדע", צריך לשוב ל"אמונה פשוטה", ש"אני הוי"ה אלקיכם". וזהו סוד לבסומי בפוריא בשתיית יין.

ובזה יש לפרש מ"ש (אסתר ג, ב) "וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כורעים ומשתחוים להמן גו', ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה", היינו שעבדי המלך כשמגיעים לשער המלך, שער הנו"ן, ששם אין יודעים ההבדל בין ארור המן לברוך מרדכי, כי שם יש קושיא והתירוץ א"א לידע, "כורעים ומשתחוים להמן", שאם חוקרים בחקירות לידע על כל דבר תירוץ וביאור, אזי כשמגיעים למקום שאין יודעים התירוץ הרי הם נופלים ח"ו ו"כורעים ומשתחוים להמן", אבל "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה" בכח אמונה פשוטה.

על דרך הדרוש

כתב הגה"ק מבארדיטשוב זי"ע בקדושת לוי (דרוש לפורים), "והעיד שושן צהלה ושמחה, ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר.

הנה כתיב (משלי כט, ב) ברבות צדיקים ישמח העם. כי הכלל כשהצדיקים מחשבים ועובדים את ר', אז אפילו העם הפשוט יש להם שמחה, כי הם בעשיות המצות מביאים שמחה על כל העולמות. וזהו הרמז כי במשול מרדכי, אז אפילו העיר שושן, אע"פ שרוב אנשי העיר לא היו יהודים כלל, אעפ"כ היה להם שמחה. אע"פ שלא היו יודעים הטעם למה היה להם שמחה, אעפ"כ היו שמחים, מחמת שמרדכי בממשלתו הביא שמחה על כל האנשים כו'. וזהו הרמז ברבות צדיקים ישמח העם, אפילו עם הפשוט שאינם יודעים הטעם למה הם שמחים, אעפ"כ הם שמחים, כי הצדיק מביא שמחה לעולם".

ועפ"ד הק' יתפרש גם הכתוב (אסתר ג, טו) "והדת נתנה בשושן הבירה והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה". אשר לכאורה גם בזה קשה, דהלא "רוב אנשי העיר לא היו יהודים כלל", ולמה היתה העיר שושן כולה - נבוכה. אך כשם שנאמר "ברבות צדיקים ישמח העם", כך נאמר בסיפא דהאי קרא "ובמשל רשע יאנח עם", היינו שזה לעומת זה, שכשם "כשהצדיקים מחשבים ועובדים את ר', אז אפילו העם הפשוט יש להם שמחה, כי הם בעשיות המצות מביאים שמחה על כל העולמות", כך הוא גם להיפך, שעצם הדבר שהמושל עליהם הוא רשע, משפיע בעבודתו הרשעה ש"יאנח העם", אף שלא יודעים העם את הסיבה לאנחתם. וזה "והדת נתנה בשושן הבירה והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה", שאף אלו שאינם יהודים נשפעה להם יגון ואנחה.

והנה הובטח להם לישראל ש"תשועתם היית לנצח ותקותם בכל דור ודור", שישועת פורים ושמחתה הוא ענין שנשאר לנצח בכל דור ודור. והיינו "כי האיש מרדכי הולך וגדול" (אסתר ט, ד), פי' שהאיש מרדכי אינו ענין שהיתה רק בעבר, אלא הוא "הולך וגדול", ונשאר לעד בחינת "ברבות צדיקים", ועל כן יש תמיד "ישמח העם", שאפילו אם אין

יודעים ואין מרגישים סיבת השמחה, מ"מ ע"י דביקות במרדכי הצדיק נשאר השמחה לנצח.

וזהו "מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", פירוש שלא ידע מעצמו ומדעתו טעם לשמחתו, כי בהסתופפו בצל הצדיק והתדבקותו בו, תשרה עליו השמחה אפילו "דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" ולא ידע כלל למה שמח. והרי הדברים ק"ו מאנשי העיר שושן שלא היו יהודים כלל, מכל מקום הושפעה עליהם שמחה על ידי שדרו בעיר הצדיק, עאכו"כ זרע אברהם יצחק ויעקב תשרה עליהם השמחה מכח התקשרותם בצדיקים העובדים את ד'.

על דרך הסוד

א. הנה אמרו חז"ל במדרש (אסתר רבה פ"ז יב) ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד גו', אותו שנאמר בו (דברים ו, ד) ד' אחד, ישן לו מעמו כו'. ופנימית הענין מבואר בכתבי האר"י ז"ל, דהנה כתיב (בראשית ב, כא) "ויפל ד' אלקים תרדמה על האדם ויישן, ויקח אחת מצלעותיו גו' ויבן ד' אלקים את הצלע גו'". והענין הוא שהנוקבא היתה בסוד נקודה דבוקה באחורי הז"א, וכדי לבנות אותה פרצוף שלם ולהביאה פב"פ עם הז"א, הוצרך להפיל עליו תרדמה. וענין התרדמה הוא, שנלקחו ממנו המוחין - שהם נשמתו, שהוא האורות שבאים אליו ע"י התלבשות נה"י דאו"א בו, ונשאר רק באור העצמות שבו שהוא בחי' רוח חיים סוד "קסמא דחיותא". והטעם לזה, כי המוחין שנלקחו ממנו התלבשו בנקודת המלכות, ומכח ההארות שקיבלה הפכה מנקודה להיות בחי' פרצוף שלם, ובאה אל הז"א פב"פ, ולאחרי מכן חוזרים המוחין אל הז"א להתלבש בו.

תנה

והנה ענין זה הוא סוד בנין בית המקדש שהוא בנוקבא. ובחורבן הבית הראשון, שנהרס גם ביהמ"ק של מעלה, חזרה הנוקבא להיות בסוד נקודה מאחורי הז"א. ובכל שבעים שנות גלות בבל היה הז"א במצב של תרדמה. ואכן בסוף השבעים שנה, שנגמרו כל המוחין להיכנס בנוקבא, מיד נתגלית הארת יסוד דאבא מחוץ ליסוד הנוקבא, ובכח הארה זו באה פב"פ עם הז"א ואז חוזרין המוחין אליו ומתייחד עמה. וענין זה של גילוי יסוד אבא הוא מרדכי היהודי. ובראות המן שמרדכי יגרום במעשיו לעורר את יסוד דאבא ויביא לבנין ביהמ"ק, חשב בלבו כי כל זמן שהז"א בדורמיטא יוכל לבטל כח מרדכי, היינו לבטל הארת יסוד דאבא קודם שנה"י דאו"א יחזרו אל הז"א, ואזי לא יוכלו הזו"נ להזדווג וישראל יהיו משועבדים. וזהו שאמרו חז"ל "ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד גו', אותו שנאמר בו ד' אחד, ישן לו מעמו", הוא סוד הדורמיטא של הז"א.

והנם הגדול שעשה הקב"ה עמנו בפורים מבואר בסידור קול יעקב, ש"בעל הרחמים ברוב רחמיו וחסדיו קלקל מחשבתו כו', ואדרבה, הגדיל חסדו וטובו עמנו, שאותו הארה היוצא מחוץ אינו מתגלה לעולם אלא בגמר הדורמיטא, ואח"כ מסתלק מן הנוקבא", כלומר לאחר שהמלכות קבלה את כל הראוי לה להיות בסוד פרצוף שלם, מסתלקים המוחין ממנה וחוזרים לז"א, "אבל עתה הגדיל חסדו, שאף אחר הדורמיטא לא נסתלק אותו הארה ממנה", כלומר הארת יסוד דאבא, "ואז נתבטל כל חיותם של הם"א ונשארים פגרים מתים, שאותו הארה של יסוד אבא המתגלה, הוא ממית כל הקליפות הקשות. ותלו אותו ועשרת בניו, הם עשרה ספירות דקליפה שהם בניו של המן, על העץ כו'".

ב. ויש להבין בזה, שהרי הארת יסוד אבא הוא זך ונקי בלי שום תערובת הדינין, בסוד שמן זית זך. [שזהו ענין שגילוי יסוד אבא הוא

מרדכי היהודי, כי הארת יסוד אבא הוא זך ונקי בלי שום תערובת דינים, ויסוד אבא כולל ה' חסדים וה' גבורות, וכולם בסוד הויו"ת, כי עיקרו הוי"ה [חסדים], ואף הגבורות שבו הם חסדים, וי' הויו"ת הם ס"ר, והנה ס"ר עם ד' אותיות השורשים של הוי"ה וי' אותיות המילוי, עולה "מרדכי", עיי"ש בסידור.] ואם כן, איך מתבאר ש"אותו הארה של יסוד אבא המתגלה הוא ממית כל הקליפות הקשות", ועל ידי אותה הארה "נתבטל כל חיותם של הם"א ונשארים פגרים מתים", הרי אף הגבורות שבאבא הם חסדים.

ונראה שמה שהארת יסוד אבא ממית כל הקליפות הקשות, אין זה מצד הגבורות שבו, שהרי גם הם חסדים, אלא שכשמאיר אור גדול דיסוד אבא, אין מקום למציאות של קליפות המן ובניו לחיות, ובדרך ממילא הם בטלים ממציאותם. וזה שכתב ש"נתבטל כל חיותם של הם"א ונשארים פגרים מתים". (וע"ד המבואר בבני יששכר (מאמרי השבתות מאמר א אות יב) בענין שאמרו חז"ל (סנהדרין נח, ב) גוי ששבת חייב מיתה, שימי החול הם חומר ושבת קודש הוא צורה, ולכן האומות החומריים ברצותם לשבות יגיע עליהם המיתה והביטול, דכיון שהם חומריים והמנוחה הוא מצד הצורה, הנה החומר ברצותו להגיע למעלה הצורה שהוא מנוחה יחוייב לו הביטול, עיי"ש.)

ובזה יתפרש "מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", היינו שיגלה הארת יסוד אבא. ובהתגלות אור זה נעשה ה"ברוך מרדכי" שהוא נם דפורים, וגם ה"ארור המן" שנתבטל חיות הסט"א ונשארים פגרים מתים. ו"עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", כי באמת אין ביניהם, כי תרווייהו מתקיימים מאותה הסיבה. ורמז לזה ש"בין ארור המן לברוך מרדכי" בגימטריא "ליהודים היתה אורה ושמחה" (אסתר ח, טז), היינו שבין ה"ארור המן" ובין ה"ברוך מרדכי" התקיימו על ידי ש"ליהודים היתה אורה ושמחה", שהוא ענין הארת יסוד אבא כמבואר בספה"ק.

ועפ"י כל הנ"ל י"ל במש"כ הרמב"ם (פ"ב מהל' מגילה הט"ו) "ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות", [והרי מסורה בידינו (עיין מעין גנים לכ"ק אא"ז בעל בני יששכר ז"ע פ"ט סק"ט) שהרמב"ם ז"ל זכה לחכמת האמת,] וע"כ י"ל שרמז בזה סוד הדורמיטא לצורך בנין המלכות (ועיין שער יששכר מאמר ימי ששון אות כ"ט).

טעם למנהג ישראל לאכול בפורים "המן טאשען"

ג. הנה פשוט וידוע שכל מנהג ישראל הנהוג עוד מדורות הקודמים יש לו טעם ומקורו בקודש. והנה נהגו לאכול בפורים "המן טאשען", שהם מזונות הנאפות בצורת שלש זוויות המלאים במתיקין ודובשין.

וי"ל בזה, דהנה היוצא ממה שהבאנו לעיל הוא, שעיקר נס הפורים היה סוד התגלות הארת יסוד דאבא חוץ לנוקבא, ואיתא בכתבי האר"י ז"ל שהנוקבא היא סוד אסתר, וזהו סוד "מגלת אסתר", היינו התגלות הארת אבא חוץ מן הנוקבא - אסתר. והארה זו מתעוררת תמיד בכל שנה ושנה, ונשארת הארת אבא בנוקבא אף אחר הדורמיטא, לקיים "וימי הפורים האלה לא יעברו וזכרם לא יסוף מזרעם" (אסתר ט, כח), כי כל זכרון הוא ביסוד, כנודע.

ועלינו לעורר את ההארה הזאת בכל שנה ושנה בזמניהם ע"י מעשינו. והם ג' בחינות: א' להמשיך אל הנוקבא הארת יסוד אבא, ונעשה על ידי נתינת הצדקה קודם מקרא מגילה, בסוד (ישעיה לב, יז) והיה מעשה הצדקה שלום.

ב' להוציא הארת יסוד אבא חוץ ליסוד הנוקבא, לצורך בנין פרצופה, ולהביאה פב"פ עם הז"א. והוא על ידי מקרא מגילה. והענין הוא, כי יסוד דאבא המתגלה לחוץ נקרא "מגילה", כי מגלה בגימטריא ג' הויו"ת הכלולים ביסוד, סוד ג' מוחין, שהרי היסוד כולל את ספירות נה"י. ו"מקרא" הוא מלשון (במדבר י, ב) "למקרא העדה בכל מסעיהם",

שפידושו להוציאם לחוץ. וזהו שע"י קריאת המגילה אנו מביאים שיסוד דאבא יצא מחוץ לנוקבא.

ג' להכנים הארה במוחין שלה אחר הדורמיטא. שהרי בכל ימות השנה, אף בשבת ויו"ט, לאחר הדורמיטא המוחין מסתלקים ממנה ונכנסים בז"א, אבל בפורים המוחין נשארים אצלה. וזה נעשה על ידי האכילה והשתיה. כי האכילה והשתיה הם סוד שתי מוחין שלה, חכמה ובינה (שאין לנוקבא אלא ב' מוחין, כי דעתן של נשים קלה, ואין בהן מוח הדעת), והם ב' פעמים י"ה, כנודע. וזהו אכל י"ה, שת י"ה. וצריך להיות השתיה יותר מהאכילה, כי האכילה היא בסוד ה"לחם אשר הוא אוכל", לחם בגימטריא ג' הויו"ת, והוא כנגד ג' הויו"ת שביסוד דאבא. והשתיה הוא ענין היין שביסוד דאמא. וכאשר מתגלה הארה גדולה מאד ומאיר במוחין שלה, מתבטלים כל הדינים, עד שיכול לבוא לידי ביטול כל הקליפה. ולכן אם תהיה האכילה מרובה מהשתיה ימשיך עוד הארת אבא (שלחם הוא סוד ג' הויו"ת שביסוד אבא כנ"ל), ויכול להביא לבימול הסט"א לגמרי, ועוד חזון למועד כי רק לעתיד לבא יסתלקו הקליפות ובלע המות לנצח. ואשר ע"כ צריך להרבות בשתיה, הרומז ליסוד דאמא, ומשם דינין מתעירין, ומשם יקבלו הקליפות מעט חיות עד כי יבא זמן ביטולם לגמרי, ב"ב. וזה הוא ענין "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", שהרי בגלל השתיה הוא נותן מעט יניקה גם להמן.

ולפי"ז יש לומר, שירמוז ענין "המן טאשען" בג' קצוות, לג' בחינות אלו שאנו מעוררין ע"י מעשינו ביום הפורים. עוד י"ל, שכיון שסוד האכילה היא המשכת הארת סוד ג' הויו"ת שביסוד אבא, ירמוז ענין "המן טאשען" בצורת שלש זויות, לסוד האכילה בפורים, שג' הקצוות הן רמז לג' הויו"ת שביסוד אבא, שבפורים נכנסים במוחין שלה גם אחר הדורמיטא, שזה הוא סוד האכילה בפורים.

ד. והנה כתוב במגילה (אסתר ט, כח) וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם. ויש לפרש שהזוכים לסוד התורה עליהם נאמר "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים" היינו שעל ידי מצוות היום הם מגלים ומוציאים האורות כבימים ההם ממש, על כן אצלם "וימי הפורים האלה" ממש "לא יעברו", היינו "מתוך היהודים", מאלו שזוכים לפנימיות היהודים, היא תורת הנסתר. אבל גם לשאר היהודים הובטח ש"וזכרם לא יסוף מזרעם", שאף שאינם זוכים לימי הפורים האלה ממש, אלא בחינת זכר ימי הפורים, מ"מ תחול גם עליהם ברכת ד', ו"לא יסוף מזרעם".

ויהי רצון שימי הפורים האלה לא יעברו מתוכנו וזכרם לא יסוף מזרענו, ונהיה אנחנו וצאצינו וצאצאי צאצאינו וצאצאי כל בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, ויתקיים בנו ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר - כן תהיה לנו, כום ישועות אשא, ונזכה לכל הישועות בזמן הישועות, והעיקר שנזכה לביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

מאמרים בסעודות פורים

הנה מפורסם מהגאון בעל צפנת פענח ז"ל (עיין ספרו על הרמב"ם פ"ב מהל' גידושין הט"ז בהשמטות), בטעם המנהג שכל הקהל קורא "עשרת בני המן", שהוא מכיון שעשרת בני המן צריך למימרינהו בנשימה אחת (כמבואר במגילה טז, ב ובשו"ע או"ח סימן תרצד סעיף טו), אין הקורא יכול להוציא את השומעין, כי את הקריאה יכול להוציא בתורת "שומע כעונה", אבל לא את ה"נשימה אחת". והביא מהתוספתא (דמאי פ"ח מ"ח) "ראה אחד שהפריש תרומה ומעשרות, ואמר הריני כמה שאמר זה, דבריו קיימין", ודייק שהלשון משמע רק בדיעבד דבריו קיימין, אבל אסור לכתחלה. והיינו משום, דנהי דהראשון הפריש כסדרן, מ"מ השני עשאן בבת אחת, וזה אסור לכתחלה (עיין תוס' תמורה ד, א ובכ"מ). ומזה הביא ראיה "דאם יוצא במה שאמר אחר, לא הוה כמו שאמר הוא הלשון שאמר אחר".

ולכאורה סברתו הוא כעין סברת הבית הלוי, שכתב (בית הלוי עה"ת, סוף בראשית) שאין כהן אחד יכול לומר ברכת כהנים ושארי הכהנים ישמעו ויצאו מדין "שומע כעונה", דדין שומע כעונה שיך רק בדבר שאין צריך בו אלא אמירה לחודא, אבל ברכת כהנים דצריך "קול רם" כאדם האומר לחבירו (כמו דילפינן בסומה לח, א מקרא ד"אמור להם"), בזה לא שיך שומע כעונה. והנה כבר דנו האחרונים בדבריו של הבית הלוי, וגם חלקו ע"ז, דסבירא להו שגם על דינים כגון אלו - מועיל בהם דין שומע כעונה (עין נצי"ב על הספרא פ' נשא, ובחזו"א או"ח סי' כט ועוד אחרונים).

אבן נראה, דהכא גבי נשימה אחת של עשרת בני המן, בודאי מהני דין שומע כעונה, כי אין כלל דין שתהא חפצא של קריאת עשרת בני המן בנשימה אחת, עד שנוכל לדון אם יכול להיאמר בו דין שומע כעונה או לא, אלא כל הדין שצריך למימרינהו בנשימה אחת אינו אלא שלא יפסיק בנשימה ביניהם בקריאה, שעי"ז מפרסם הנס שכולם נהרגו ונתלו כאחד, ועל קריאת תיבות בלי הפסק נשימה - לא שייך לדון שלא יועיל דין שומע כעונה על זה.

ובאמת, במקומינו לא נהגו כל הקהל לקרוא עשרת בני המן, אלא יוצאים בשמיעה מהקורא. וכן נראה לדייק מלשון הרמב"ם שכתב (פ"ב מהל' מגילה הי"ב) "וצריך הקורא לקרות עשרת בני המן ועשרת בנשימה אחת, להודיע לכל העם שכולם נתלו ונהרגו כאחד". ולא הזכיר כלל שיהיה כאן חיוב על כל אחד לקרוא בעצמו (וכן כתב החיי אדם שאין המנהג נכון, אלא "הקורא יאמרם והקהל ישמעו כמו כל המגילה").

■ ■ ■

בגמ' (מגילה כא, ב): לאחריה מאי מברך כו', הא-ל הרב את ריבנו והדן את דינו והנוקם את נקמתינו והנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו ברוך כו' הנפרע לישראל מכל צריהם, רבא אמר הא-ל המושיע. אמר רב פפא הלכך נימרינהו לתרווייהו הנפרע לישראל מכל צריהם הא-ל המושיע (ועיין שער יששכר מאמר ימי ששון אות ל"ה).

ונ"ל בדרך רמז, דהנה כתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי חדש אדר מאמר ג אות ז) "ידוע (ע"ח שי"ח פ"ה) דהדינים הם בחינת ה' אותיות מנצפ"ך, ה' גבורות, מספרם פ"ר, והנה בהחלק הה' גבורות של ה' אותיות הנ"ל - למספר שוה, הנה מספר כל גבורה בגימטריא נ"ו (ה' פעמים נ"ו בגימטריא פ"ר), והוא סוד ה' פעמים נ"ו שב"ויהי נועם" (תהלים צ, יז) סמוך לשיר של פגעים (שם צא), להמתיק כח הגבורות, והם "ויהי נעם ד' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו

כוננהו". והמתקתן ע"י שמות החסד והרחמים, היינו א"ל הוי"ה, בגימטריא ז"ן, וניתוסף על כל גבורה (שהוא נ"ו) מספר א', וזהו הנרצה (תהלים קיח, כז) "א-ל הוי"ה - ויאר לנו", דהיינו שמות א-ל הוי"ה, מספרם ז"ן, מאירים לאתוון נ"ו".

והנה מבואר בסידור, שבברכת "הא-ל הרב את ריבנו גו'" יש ה' פעמים נ"ו [היינו: הרב את ריבנו, והדן את דיננו, והנוקם את נקמתינו, והנפרע לנו מצרינו, והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו], כנגד ה' גבורות דמנצפ"ך, שכולם נהפכו לעזרתינו, כי ה' פעמים נ"ו בגימטריא פ"ר - מנצפ"ך, והם ה' גבורות דאבא הנוקמין נקמתינו. וי"ל שלכן "נימרינהו לתרוייהו" ומברכין "ברוך אתה הוי"ה הנפרע לישראל מכל צריהם הא-ל המושיע", היינו שבזה הוא "נפרע לישראל מכל צריהם", על ידי "הא-ל המושיע", שמצרף שם א-ל להוי"ה, ובזה ניתוסף הה"א על אותיות פ"ר, וכולם נהפכו לעזרתינו.

■ ■ ■

במגילת אסתר (ו, יג) "אשר החלות לנפול גו'", ופירש"י: אמרה, אומה זו נמשלה לכוכבים ולעפר, כשהם יורדים יורדים עד לעפר, וכשהם עולים עולים עד לרקיע ועד כוכבים. וצ"ב, דבשלמא מה שאמרה "כשהם עולים עולים עד לרקיע", מובן, כי מטעם זה יקויים בהמן "לא תוכל לו כי נפל תופל לפניו", אך מה שאמרה "כשהם יורדים יורדים עד לעפר" אינו מובן מה הוא שייך לכאן.

ואפשר לפרש שגם זו הוא ממעלת בני ישראל. דמה שאמרה "כשהם יורדים יורדים עד לעפר", היינו ששוברים לבם בתשובה, ויורדים בעיניהם כ"כ עד שנחשבים בעצמם כעפר, וכמדרגת אברהם אבינו שאמר "ואנכי עפר ואפר". וכשחוזרים בתשובה והם עולים - "עולים עד לרקיע ועד לכוכבים", ולכן "נפול תפול לפניו". וכן נאמר (תהלים קיג, ז) "מקימי מעפר דל מאשפות ירום אביון להושיבי עם נדיבים גו'".

שושן פורים

א. ויאמר המלך לאסתר המלכה גו' ומה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עוד ותעש, ותאמר אסתר אם על המלך טוב ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום (אסתר ט, יג). ויש לתמוה, דבשעה שאמר לה המלך "עד חצי המלכות ותעש", למה לא בקשה דבר גדול וחשוב ביותר, ורק שאלה שינתן גם מחר לעשות כדת היום.

ויש לומר בדרך אגדה, עפי"ד כ"ק אא"ז בעל דרכי תשובה זי"ע (בתפארת בנים לחג השבועות) עה"כ (שמות יט, יא) לך אל העם וקדשתם היום ומחר גו', "עפי"ד המפרשים בעלי דרוש ז"ל עה"כ (תהלים לד, יב) לכו בנים שמעו לי יראת ד' אלמדכם, "לכו בנים", היינו גם לאחר שתלכו מהדרשה לביתכם לשלום, "שמעו לי", אז תדקדקו לשמוע לי ותציירו לפניכם כאלו תשמעו הדברים ממנו כאשר הנני עומד ודורש לפניכם "יראת ד' אלמדכם" כו', ובזה י"ל מה שהזהיר הש"י את משה "לך אל העם וקדשתם היום ומחר", יש מחר שהוא לאחר זמן, היינו שיתקע יתד במקום נאמן ויקבע בלב ישראל אהבתו ויראתו ית"ש עד שגם למחר יבער לבם לעבודת הש"י, לקדש ולטהר א"ע בקדושה עליונה ולעשות מצות הש"י כראוי".

ויש לממוך לזה דברי כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי חודש סיון מאמר ד' אות א) שכתב "חג השבועות לא נתלה (בתורה) בזמן לימי החדש, כשארי מועדים, רק תלוי בספירה, כשבאים למספר החמשים אז הוא החג. יש לי לומר טעם, דהנה נצטוינו במצות לימוד התורה (יהושע א, ח) "והגית בו יומם ולילה", ולמדתי טעם הציווי מתורתו

של הרב בעל גור אריה בנתיבותיו (נתיבות עולם, נתיב התורה פ"א) שכתב, להיות התורה היא למעלה מן הזמן על כן אין זמן מיוחד ללימודה כשאר המצות שיש להם זמן עיי"ש, ואם כן לפי"ז יש לומר גם כן הטעם דמשום הכי לא תלה זמן נתינת התורה בימי החודש, כי ימי החודש המה זמניים, רק תלה קביעתו במספר שסופרין ישראל עד יום החמישים, מספר חמישים מורה על למעלה מן הזמן". ולפי דבריו הק' יש לבאר "לך אל העם וקדשתם היום - ומחר", להיות התורה למעלה מן הזמן לא יהיה חילוק בין יום נתינתה למחרתו (יש מחר שהוא לאחר זמן).

והנה יום פורים הוא זמן קבלת התורה, שהרי אמרו חז"ל (שבת פח, א) "הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב (אסתר ט, כז) קימו וקבל היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר". ולכן בקשה אסתר "אם על המלך טוב ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום", לעוררם שנתינת התורה צריכה להיות למעלה מן הזמן, בבחינת "היום ומחר".

ולפי"ז יש ליתן טעם על מה שאמרו חז"ל (ילקוט משלי ט) "ואם כל המועדים יהיו בטלים, ימי הפורים לא נבטלים וזכרם לא יסוף מנטלים" (לשון הפיימן ביוצר לפרשת זכור). והיינו כי "ימי הפורים" הם זמן קבלת התורה, והתורה הרי היא למעלה מן הזמן, על כן לא יהיו בטלים לעולם, כיון שאינם מוגבלים לזמן. ויש לומר שלעתיד לבא עוד תגדל השמחה ביום הפורים, שהרי (רמב"ם פי"ב מהל' מלכים ה"ה) "באותו הזמן לא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ד' בלבד", ולכן עוד תוגדל השמחה, והבן.

ב. אך נראה עוד בזה, עפי"ד הר"ן (מגלה פ"א, והוא מהירושלמי מגילה פ"א ה"א) שהטעם שתקנו למוקפין זמן מיוחד לקריאת המגלה (היינו יום ט"ו), כי "חלקו כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה באותן הימים ותלו אותה מימות יהושע בן נון". ונמצא שבקשת אסתר "ינתן גם מחר

ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום" היתה השורש לקבוע יום זה אח"כ למוקפים, כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה באותן הימים. והנה כתב כ"ק אא"ז זי"ע בשער יששכר (מאמר ימי ששון לא) "שמעתי מכ"ק אאזמו"ר הגה"ק [בעל שם שלמה] זצללה"ה מפה"ק שנתן טעם לשבח שנוהגים להרבות בסעודת שושן פורים, משום כבוד ירושלים תוב"ב, אשר יום הפורים שם הוא ביום ט"ו, להראות אשר עינינו ולבנו תלויות רק שמה אל עיר הקודש, כי שם לבבנו שואף זורח, וזאת עיקר שמחתנו, בעת נשים אל לבנו וזכרונו שנשוב לירושלים ב"ב, שזהו יהי' עיקר יום הפורים". והדברים מבוארים היטב לפי"ד הירושלמי, שבעיקר התקנה של "ימי הפורים" יש ענין "לחלוק כבוד לארץ ישראל".

ויש לעיין למה בקביעות ימי הפורים דוקא מצאו לנכון לתקן "לחלוק כבוד לא"י". ויש לומר באופן פשוט, שזה היה לתקן את אשר חטאו במה "שנהנו מסעודה של אותו רשע" (מגילה יב, א) שבזה פגמו בכבודה של ארץ ישראל אשר נתחללה באותה סעודה, שאכלו בה ב"כלים מכלים שונים" (אסתר א, ז), היינו בכלי בית המקדש (מגילה שם), ולכן כדי לתקן זאת, תקנו לדורות לחלוק כבוד לא"י בימי הפורים.

אך נראה יותר, דהנה קביעות נס דפורים היה בסוף גלות בבל. והנה כשגלו לבבל אמרו להם שוביהם (תהילים קלז, ג) "שירו לנו משירי ציון", והם ענו (שם, ה - ו) "איך נשיר את שיר ד' על אדמת נכר", וקבלו ישראל על עצמם "תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי, אם לא אעלה את ירושלם על ראש שמחתי". ולכן, כשבאו לתקן ימי הפורים ל"ימי משתה ושמחה" בשעה שארץ ישראל חריבה ושרויין בגלות בבל, התעורר השאלה "איך נשיר את שיר ד' על אדמת נכר". ולפיכך היו צריכין לעלות את ירושלים על ראש שמחתם. ומשום כך קבעו את הימים באופן שחלקו כבוד לארץ ישראל. ואשר לכן מרבין בסעודת שושן פורים כדברי כ"ק אא"ז בעל שם שלמה זי"ע הנ"ל.

והנה כבר ביארנו באריכות (דרשה בהיכל הישיבה לפני פורים) שבכל דבר שעושין המעורר ומזרז לשנוא את עמלק, יש בזה קיום מחיית עמלק. ועל קוטב זה סובב והולך מעשינו בימי הפורים. ונראה להוסיף שעד"ז הוא גם בענין זה שנוהגים להרבות בסעודת שושן פורים - שהוא לחלוק כבוד לארץ ישראל ולירושלים. דהנה בקליפת עמלק, שהיא אדום, אומר הכתוב (תהלים קלז, ז) "זכר ד' לבני אדום את יום ירושלם האמרים ערו ערו עד היסוד בה", וכנגדן אנו מבקשים (שם קב, יד) "אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד". ולכן כל פעולה שהיא משום להעלות את ירושלים על ראש שמחתנו, יש בה משום זכור את אשר עשה לך עמלק, שבזה "נעורר הנפשות להלחם בו, ונזרז העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מהנפשות עם אורך הזמן" (כלשון הרמב"ם בספר המצוות מצוה קפט).

ג. והנה אמרו חז"ל (מגילה ה, ב) דהא דכתיב במגלת תענית את יום ארבעה עשר ואת יום חמשה עשר יומי פוריא אינון דלא למספד בהון, "לא נצרכא (במגלת תענית, שהרי כבר כתובים במגלת אסתר שאסור בהספד ותענית, רש"י שם) אלא לאסור את של זה בזה ואת של זה בזה". והיינו שמצד הכתוב במקרא היה אסור רק יום י"ד ליושבי הפרזים, ויום ט"ו ליושבי הכרכים, על כן חזרו וכתבום במגלת תענית כדי "לאסור את של זה בזה ואת של זה בזה". ומבואר שנתחדש בזה, שאינו רק יום אחד של שמחה בלבד, יום י"ד ליושבי הפרזים ויום ט"ו לבני הכרכים, אלא שני הימים הם חטיבה אחת של ימי שמחה לכל ישראל. [ואף שרק לענין תענית אמרו כן, כבר ביאר כ"ק אא"ז זי"ע בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סימן ה) שחלוי זה בזה, שגם איסור התענית נובע ממה שהוא יום שמחה, עיי"ש]. והענין בזה הוא כמבואר לעיל שצריך להעלות את ירושלים על ראש שמחתינו, וביום שהיא שמחה פורים בירושלים הוא יום שמחה לכל ישראל בכל

מקום שהם, וכן ביום ששמחים ישראל בגלות הוא יום שמחה גם בירושלים, ועל כן שני הימים הם ימי שמחה - לכל ישראל.

ועפ"ז יש לדרוש ניעוץ סוף ה"שולחן ערוך" (או"ח) לתחילתו (עיין בשערי תשובה שדרש בזה). דהנה המחבר ז"ל סיים את השולחן ערוך בהלכה שאף "יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון אין נופלים על פניהם, ואין אומרים מזמור יענך ד' ביום צרה, ואסור בהספד ותענית", ופתח את השולחן ערוך "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר". וי"ל ע"פ הנ"ל, דהא שיום י"ד וט"ו שבאדר ראשון אסור בהספד ותענית, היינו משום ששניהם יחד הם ימי שמחה, שהוא הענין להעלות את ירושלים על ראש שמחתנו כנ"ל, וכלשונו של כ"ק אא"ז זי"ע "אשר עינינו ולבנו תלויות רק שמה אל עיר הקודש, כי שם לבבנו שואף זורח, וזאת עיקר שמחתינו בעת נשים אל לבנו חכרוננו שנשוב לירושלים ב"ב". וכענין הזה הוא מ"ש בפתיחתו ש"יהא הוא מעורר השחר" היינו את הגאולה שלמה שנמשלה לשחר (עיין ירושלמי ברכות פ"א ה"א).

ועוד יש להוסיף בזה, שעל ימי הפורים אמרו חז"ל (יומא כט, א) "למה נמשלה אסתר לשחר, לומר לך מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים", ויתפרש שעל יד נס דפורים יש הכח בכל אחד שיהא מעורר השחר, כי הוא כבר זמן הגאולה ואילת השחר. ולכן בסיימו בהלכות פורים פתח המחבר בזה "שיהא הוא מעורר השחר".

והנה הרמ"א סיים בפסוק "וטוב לב משתה תמיד" (משלי טו, טו), והתחיל הגהותיו "שויתי ד' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח) הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים". ויש לדרוש בזה ע"פ דברינו לעיל, דהנה צריך האדם להיות בבחינת "וטוב לב משתה תמיד". ואל יתמה לשמחה זו מה עושה בעת הגלות והגולה בבחינת "איך נשיר את שיר ד' על אדמת נכר", כי "שויתי ד' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים", וידע ויאמין שבכל מקום שגלו ישראל גלתה השכינה עמהם,

ולכבודה שראוי שיהיה האדם "טוב לב משתה תמיד". וכמו שאמר דוד המלך (תהלים כג, ד) "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי", היינו בחינת "שויתי ד' לנגדי תמיד".

ויהי רצון שנזכה להיות לבבנו שואף זורח לתיקון עולם ולבנין ירושלם עיה"ק ונזכה לעלות את ירושלים על ראש שמחתנו, ובזכות זה נזכה לעלות לציון ברנה ולראות את ירושלם עיה"ק בבנינה, ושמחת עולם על ראשינו, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

בסעודת הילולא של הרה"ק מאפטא זי"ע

אור ליום ד' פרשת טהרה, ה' ניסן

א. מקובל מאבותינו ורבותינו הק' זי"ע, וכן שגור בפי חסידים, שיומא דהילולא של צדיק, הוא יום המסוגל לפעול ישועות בכ"ע - בזכותו של אותו צדיק בעל הילולא. ובטעמא דמילתא, כבר כתב כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע (דברי תורה מהדורא ו אות לד) "ידוע כי ביומא דהילולא יש עליה להנשמה הקדושה והטהורה בכל שנה ושנה הגבהה למעלה כו', והוא בבחינת מה שאמרו חז"ל (יבמות סב, ב) חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך כו', והיינו "לפקוד את אשתו", היינו תלמידיו ואנ"ש, ענפיו של האילן רב, היינו השייכים לשורש נשמתו, אשר המה בחינת אשה המקבלת שפע, בזכותו מלמעלה למטה, "בשעה שיוצא לדרך" הגבוה למעלה, יפקדם בזכותו וכח קדושתו, בפקודת ישועה ורחמים משמי שמי קדם, כל אחד בישועתו".

ונ"ל עוד בזה, עפ"ד בעל ההילולא הרה"ק בעל אוהב ישראל מאפטע זי"ע (בפ' שמיני) עה"כ (ויקרא ט, כג) "וירד מעשת החטאת והעלה והשלמים, ויבא משה ואהרן אל אהל מועד, ויצאו ויברכו את העם", שהתוה"ק מורה לנו דרך הצדיקים, שעבודתם בבחי' "מעשת החטאת והעולה והשלמים", היינו שהם תמיד דבוקים במחשבתם ברוחניות עולמות עליונים לתקן כל הפגמים, ומעלין כל מיני עליות, ועושים שלום בין השי"ת לכנסת ישראל. אך אי אפשר להיות תמיד בדביקות למעלה, וצריך לפעמים לירד ממדרגתו, וירידה זו צורך עליה כנודע. וכשהצדיק יורד ממדרגתו הגבוהה ונופל בתוך הזמן, אז הוא משגיח על הצטרכות

התחתונים, להשפיע לבני ישראל ולברכם בעין טובה ויפה, ולהמשיך להם שפע טובה בני חיי מזוני, ולהשלים כל חסרונם. וש"ה "וירד מעשת החטאת", ר"ל כשהצדיק יורד מן התיקון של החטאת והעולה והשלמים הנ"ל, אז "ויבא משה ואהרן אל אוהל מועד", היינו שבא הצדיק אל תוך הזמן, וכשהם למטה בעולם התחתון, מה המה עושין, "ויצאו ויברכו את העם".

ועפ"י דבה"ק י"ל, שבשאר ימות השנה הרי הצדיקים שבעולמות העליונים, עוסקים בענינים נצחיים של תיקון העולמות, אשר היא "למעלה מן הזמן", ועל כן כשמזכירים לפניהם שישראל צריכים להוושע, בישועות בני חיי ומזוני, שהם ענינים הנצרכים רק "לזמן", נראה לנו שהם בבחינת (תהלים כב, ב) "רחוק מישועתי דברי שאגתי", יען שהם למעלה מן הזמן ואנו למטה. אכן, ביומא דהילולא של צדיק, שהוא עת שיש לנשמת הצדיק עליה הגבה למעלה, הרי בע"כ נשמתו באה אל "אהל מועד", היינו "לתוך הזמן", שהרי הזמן של "יום השנה" היא הסיבה שנשמתו עולה לעולם גבוה יותר, והאי יומא הוא דקא גרים. וכיון שבאים הצדיקים אל תוך הזמן, מתקיים בהם "ויבא משה ואהרן אל אוהל מועד", ואז "ויצאו ויברכו את העם", בברכות זמניים בעולם הזה, בני חיי ומזוני וישועות בכל ענינים.

ב. ועיין עוד שם בספה"ק אוהב ישראל, ששוב חזר וכתב שאין המשכת טובות עוה"ז נחשב כירידה אצל נשמת הצדיקים, אלא אדרבה, "באמת אצל הצדיקים עובדי ד' כו', מה שחושבין תמיד עבור טובת ישראל לברך אותם ולהמשיך עליהם שפע טוב לכל צרכיהם, זה יחשב להם לעליה יותר מדביקות פשוטה בעולמות עליונים". וז"ש "ויצאו ויברכו את העם", ר"ל שיצאו מבחינה זו של דביקות, ולקחו במחשבתם לברך את העם, שזהו יותר טוב בעיניהם לברך את זרע ישראל, וגבוה להם בחינה זו מבחינת הדבקות.

ואולי י"ל עפ"ז, מה שרגילים החסידים לומר אף ביומא דהילולא של צדיק "די נשמה זאל האבען אן עליה", היינו שמה שמברכים ומשפיעים כל טוב לישראל, זו היא הנחשבת לצדיקים לבחינת "עליה", שהרי "יותר טוב בעיניהם לברך את זרע ישראל, וגבוה להם בחינה זו מבחינת הדבקות". ולזה אומרים "די נשמה זאל האבן אן עליה" - לברכנו ולברך את ישראל. זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל, ונזכה להושע בגאולת עולם, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

הגדה של פסח

א. **הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.** לכאורה אומרים בזה טעם לאכילת מצה, שהוא משום ה"לחם עני" שאכלו אבותינו במצרים. וקשה, דאם כן לקמן במימרא דרבן גמליאל, שמפרש טעם לאכילת מצה, "על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם כו'", למה לא קאמר שהוא גם על שם "שהיא לחם עני שאכלו אבותינו במצרים".

ועיין ברמב"ם (בהלכות חמץ ומצה נוסח ההגדה ה"א) שכתב "ואומר בבהילו יצאנו ממצרים, הא לחמא עניא דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים". והיינו שמזכיר בזה שני הטעמים לאכילת מצה, הטעם ד"שלא הספיק בציקם להחמיץ כו'", שזהו מה שאומרים "בבהילו יצאנו ממצרים", וגם הטעם ד"לחם עני שאכלו אבותינו במצרים". ברם, גם לדידיה אכתי אינו מבואר, למה לא הזכיר רבן גמליאל את שני הטעמים.

ובאמת כתב ברמב"ן (דברים טז, ג) "הזכיר במצה שתהיה לחם עני, להגיד כי צוה לזכור שיצאו בחפזון, והיא עני זכר כי היו במצרים בלחם צר ומים לחץ, והנה תרמוז לשני דברים [פירוש, דהיותה 'מצה', מזכיר את היציאה בחפזון, והיותה 'לחם עני' מזכיר כי היו במצרים בלחם צר ומים לחץ]. וכן אמרו הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים". הרי מתבאר גם מדבריו שמזכירים ב"הא לחמא עניא" את הטעם שהמצה היא "לחם עני" אשר הוא זכרון לעני מצרים, ואפ"ה לא נזכר במימרא דרבן גמליאל, וצ"ב.

ב. והנראה בזה, דתרי עניני יש במצה דמצוה, חדא מה שהיא "מצה" ולא חמץ. ועוד מה שהיא "לחם עני". ונפק"מ ל"מצה עשירה", אשר היא "מצה", אבל אינה "לחם עני", כי לשם "לחם עני" צריך שיהיה הלחם במהותו לחם עני, ולא לחם עשיר.

ועיין במהר"ל (גבורות ד' פרק מח) שכתב להלכה, שמי שאין לו בליל פסח רק מצה עשירה, חייב לאכלה, משום שהיא מצה, שהרי כל המנחות נילושות בשמן והכתוב קוראן מצה, לפיכך אף שלא יקיים בה דין לחם עני, מ"מ צריך לאכלה כדי לקיים עכ"פ המצוה דבערב תאכלו מצות.

[ואף שהמגן אברהם (או"ח סי' תע"א סק"ה) חולק על זה, ום"ל שבמצה עשירה לא מקיים מצוה כלל, אכן נראה שגם המג"א, אינו חולק על עצם יסוד המהר"ל ד"מצה" ו"לחם עני" שני דברים הם, אלא דאפ"ה ס"ל דבמצה עשירה לא מקיים אף את המצוה ד"בערב תאכלו מצות", משום דהדין "לחם עני" נאמר גם לעיכובא, דכל שאינו לחם עני, אינו מצה הראויה לקיים בה גם המצוה דבערב תאכלו מצות. וכן מורה לשון הרמב"ם (פ"ה מהל' חו"מ ה"כ) "וביום הראשון אסור ללוש ולקטף אלא במים בלבד לא משום חמץ, אלא כדי שיהיה לחם עוני, וביום הראשון בלבד הוא שצריך להיות זכרון לחם עוני". הרי שאף שעצם שם המצה נקבע ע"י מה שאינה חמץ, מ"מ ביום הראשון בעינן שתהיה המצה לחם עוני, להיות עי"ז "זכרון לחם עוני".]

ג. ולפי"ז נראה, שבאמת הטעם ד"מצות מצה" הוא רק על שם "שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ", דהשם מצה תלוי בזה שאינה חמץ. והטעם ד"לחם עני שאכלו אבותינו במצרים" הוא רק טעם למה צריך שביום ראשון תהיה המצה גם "לחם עני", ואינו טעם לחיוב אכילת מצה. ולפיכך לא שייך למימרא דרבן גמליאל, שהיא מבארת רק

את הטעם של "מצה זו שאנו אוכלים", ולא את הטעם למה בעינן שתהיה המצה גם "לחם עוני".

וכל זה רק בהנוגע לטעם מצות אכילת מצה. אבל בקיום דזכר יציאת מצרים וסיפור יציאת מצרים, צריך הסיפור לכלול לא רק את היציאה ממצרים אלא גם את העני שבמצרים, כמו שכתב הרמב"ם (שם ה"ב) "והגדת לבנך, לפי דעתו של בן אביו מלמדו, כיצד, אם היה קטן או טיפש, אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפתחה זו או כמו עבד זה במצרים, ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות, ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים, ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו כו'". ולכן ב"מגיד" שהוא קיום סיפור יציאת מצרים, מזכירים גם את הטעם שצריך שתהיה המצה בלילה זה גם לחם עני, והבן.

■ ■ ■

הא לחמא עניא. לחמא עניא הוא המצה האמצעית שמחלקין לחצאין, כמ"ש חז"ל (פסחים קטו, ב) מה עני שדרכו בפרוסה. ויש ליתן טעם למה מחלקין מצה האמצעית דייקא ולא את מצה העליונה, כי מצה העליונה היא נגד בחינת "חכמה", וחכמה א"א לשבור, כי כן הוא מהות החכמה שאפילו ישברה לנקודה הקטנה ביותר, תשאר החכמה בשלימותה (עיין ליקוטי אמרים לבעל התניא זי"ע פ"ג), והבן.

■ ■ ■

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, כל דכפין ייתי ויכול כו'. יש לפרש, דהנה במצרים היו ישראל בגלות הדעת, עד שאפילו "רצונם" היה בגלות, כלומר שלא היה להם

הרצון לעשות רצונו ית"ש, ולכן (שמות ו, ט) "לא שמעו אל משה [בני רצון] מקצר רוח ומעבדה קשה". והנה אמרו (ברכות יז, א) "גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה", שהוא היצה"ר שנמשל ל"שאור שבעיסה". והנה כשהיו ישראל במצרים אכלו "לחמא עניא", לחם בלי "שאור שבעיסה", לרמז שלא השאור שבעיסה היה המעכב, אלא שלהם עצמם היה חסר הרצון לעבודת ד'.

והנה שאלת בן הרשע היא "מה העבודה הזאת לכם", ובירושלמי (פסחים פ"י ה"ד) פירשו "מה הטורח שאתם מטריחים עלינו בכל שנה ושנה". היינו שאצלו ה"רצון" עדיין בגלות, ולכן עבודת ד' עליו היא טורח, לעול ולמשא. ולכן אומרים לו ש"אילו היה שם לא היה נגאל", כי ביציאת מצרים נגאל הרצון, ומאז "רצוננו לעשות רצונו", אבל בן הרשע שהרצון שלו עדיין בגלות בע"כ ש"אילו היה שם לא היה נגאל".

וזה שאומרים "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", שהוא רמז שבמצרים היה ה"רצון" בגלות, ובגאולת מצרים נעשה בחינת "רצונינו לעשות רצונו", ולזה סומכים ואומרים "כל דכפין", היינו כל שמרגיש בלבו ה"רצון" לקיים המצוות, "ייתי ויכול", כי "רצונו" לקיום המצוות מעיד עליו שהיה שם ונגאל.

■ ■ ■

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים גו' השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל. יש לפרש בסמיכות העניינים, דהנה הקשה המהר"ל (בהגש"פ) "שלא נמצא בשום מקום, לא במקרא ולא במשנה שהמצרים האבילו את אבותינו מצה". ועוד "מה ענין העניות אל החירות, והלא שני הפכים הם החירות והעניות".

ונראה שמה שהיו אבותינו אוכלים לחם עני במצרים, הוא משום שהיו עומדים ומצפים לגאולה וישועה תמיד, בכל עת ובכל רגע, ועל כן היו אופים לחמם תמיד בזריזות, שמא ברגע זה יתגלה עליהם מלך מלכי המלכים ויגאלם, וכמו שהיה באמת בסוף בעת הגאולה. ולפי"ז טעם העניות הוא עצמו טעם הגאולה.

וכמו שאבותינו במצרים היו תמיד מצפים לגאולה, כן גם אנחנו בגלות הזה תמיד עינינו מייחלות לגאולתינו השלימה בהתגלות כבוד שמים. וזה שמסיימים לומר "השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל".

■ ■ ■

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, כל דכפין ייתי ויכול כו'. כתבו ראשונים (ריטב"א והרשב"ץ) שהטעם שאומרים "כל דכפין ייתי ויכול", לפי שבליל פסח צריכים לנהוג מנהגי בני חורין, וגם זה מעניני חירות להזמין אורחים על שולחנו.

ובזה יש לדרוש בסמיכות הדברים. שפותחים ב"הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא כו'", כלומר שאף שיצאנו מגלות מצרים הרי עדיין אנו שרויים בגלות אדום הקשה עוד יותר מגלות מצרים, וגם לחם זה שאנו אוכלים הוא לחם עני, כמו שאכלו אבותינו בגלות מצרים. ואעפ"כ אומרים "כל דכפין ייתי ויכול" להראות שאנו כבר בני חורין. והיינו טעמא, כי בגלות מצרים היתה זמן קצוב לאורך גלותן, שנגזרה על ארבע מאות שנה, אבל גלות אדום אף שהיא קשה ביותר, מ"מ הרי זמן הגאולה תלוי בנו, וכהיא דאמרו חז"ל (סנהדרין צח, א) ששאל ריב"ל את משיח לאימת אתי מר, אמר ליה "היום" - היום אם בקלו תשמעו (תהלים צה, ז). וזה שמסיים "השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין", דכיון שהגאולה תלוי אך ורק במעשינו, הרי "כבר הבטיחה תורה שסוף

ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין (רמב"ם פ"ז מהל' תשובה ה"ה), ומטעם זה אנו חשובים כבר עכשיו כבני חורין, ואומרים "כל דכפין ייתי ויכול".

■ ■ ■

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, כל דכפין ייתי ויכול כו'. יש לפרש סמיכות הענינים, דהנה איתא במדרש (תהלים י, ג) "אמר הקב"ה לשבטים אתם מכרתם את יוסף לעבד, חייכם שאתם קורין בכל שנה ושנה עבדים היינו לפרעה במצרים". והנה בחטא מכירת יוסף נאמר (בראשית ב, כא) "ויאמרו איש אל אחיו, אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו". ועל כן התיקון למכירת יוסף הוא להפוך מדה זו - למובה, דהיינו לראות באחינו ובצרת נפשו בהתחננו אלינו. ולזה אומרים "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", ויען שגלות מצרים היה בגלל חטא זה, סומכים לומר "כל דכפין ייתי ויכול", שזה התיקון על החטא.

■ ■ ■

הא לחמא עניא כו' כל דכפין ייתי ויכול כו'. יש לפרש בסמיכות הענינים, דלכאורה תמוה, איך אנו אומרים על מצה שאנו אוכלים שהיא "די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", הרי שם לא הספיק בציקם להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם, ואילו אנן הרי בחשכא שרינן. אמנם, הרי אמרו חז"ל (שבת קכו, א) גדולה הכנסת אורחים מקבלת פני שכינה, ולזה סומכים לומר "כל דכפין ייתי ויכול",

ובזכות זה הוי לחם זה שאנו אוכלים כלחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.

■ ■ ■

כל דכפין ייתי ויכול כו'. יל"פ, ע"פ דבריו הק' של הגה"ק בעל תפארת שלמה זי"ע (במאמרים לשבת הגדול) שכתב "בכל לילה השי"ת נכנם לגן עדן להשתעשע עם הצדיקים. אך בלילה הזה אינו נכנם לג"ע, רק בתוך בנ"י העושים רצונו במצוות הלילה, וזהו שנאמר בהגדה ובמורא גדול, זה גילוי שכינה". והנה כתב הרמב"ם (פ"ב מהל' מגילה הי"ז) שהמשמח לב האמללים דומה לשכינה שנאמר (ישעיהו נז, טו) להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים. ועפ"ז יש לומר, שבעת סיפור יציאת מצרים, שאז זוכים ישראל לבחינת "מורא גדול זו גילוי שכינה", צריכים להדמות לשכינה, על ידי ש"כל דכפין ייתי ויכול".

■ ■ ■

כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח. השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין. פירשו הראשונים, שכפל הלשון "כל דכפין, כל דצריך", הוא משום ש"כל דכפין ייתי ויכול" קאי על מצות מצה הנאכלת לתיאבון, ו"כל דצריך ייתי ויפסח" קאי על האפיקומן, שהוא זכר לפסח הנאכל על השובע.

והנה בזהר (ח"ב קפג, ב) נקראת מצה "מיכלא דמהימנותא", והוא על שם שלא הספיק כו' עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם. והוא שנתגלה להם ש"אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ

מצרים מבית עבדים" (שמות ב, ב). והנה קרבן פסח ענינה קיום הציווי (שם ג) ד"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני גו", כי על ידה ביטלו עבודה זרה של מצרים, שהיו עובדים למזל טלה, כמו שדרשו חז"ל (שמו"ר פט"ז) "משכו ידיכם מעבודת כוכבים, ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח". ולזה אומרים שבזכות "כל דכפין ייתי ויכול", שקאי על המצה, מיכלא דמהימנותא, נזכה "לשנה הבאה בארעא דישראל", שהרי אמרו חז"ל (ילקוט הושע תקיט) אין הגליות מתכנסות אלא בזכות אמונה. ובזכות "כל דצריך ייתי ויפסח", שהוא ביטול הע"ז, בחינת "ורוח הטומאה אעביר מן הארץ", נזכה להיות "בני חורין", היינו "חירות מן גליות, חירות ממלאך המות" (שמו"ר פל"ב א).

■ ■ ■

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל. יש לפרש, דהנה במצה יש גם זכרון ל"לחמי תודה", כי יציאתנו ממצרים הוי כיוצא מבית האסורים שמביא תודה. ובטור (או"ח סי' תע"ה) הביא בשם אביו הרא"ש ז"ל "שמטעם זה היו נוהגין באשכנז וצרפת לעשות המצות מעשרון, שהוא שיעור של לחמי תודה", להיות המצה "זכרון ללחמי תודה".

והנה במביא קרבן תודה נאמר (תהילים נ, כג) "זבח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלקים", ואמרו חז"ל (ויק"ר פ"ט ג) "זה אחד מן המקראות שישועתו של הקב"ה היא ישועתן של ישראל". וזהו שמבקשים לאחרי אמירת "הא לחמא עניא", שבזכות התודה על יציאת מצרים, יקויים בנו "ושם דרך אראנו בישע אלקים", ונזכה להיות "לשנה הבאה בארעא דישראל", היינו ב"ישועתו של הקב"ה שהיא ישועתן של ישראל".

■ ■ ■

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל. יש לפרש עפמש"כ כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע בשער יששכר (מאמר אנדתא דפסחא אות מז"א) לפרש "בכל דור ודור חייב אדם לראות א"ע כאילו יצא ממצרים", על דרך שאמר הגה"צ רבי ישעי' מפראגא ז"ל בהספד על בנו, על דברי חז"ל (ברכות ס, א) "חייב אדם לברך על הרעה [בלומד, בשמחה] כשם שמברך על הטובה", שלכן אמרו חז"ל בלשון "חייב", כי הוא דבר שא"א לסתם בני אדם לקיים, ולעולם נשאר אדם "חייב" דבר זה [ע"ד מי שאין לו לפרוע חובו נשאר "חייב"]. וזהו "בכל דור ודור חייב אדם לראות א"ע כאילו יצא ממצרים", שעד כמה שלא יקיים זאת ויספר ביציאת מצרים - ישאר תמיד "חייב". וכן פי' בזה מה שאומרים בהגדה "לפיכך אנחנו חייבים להודות כו'", שאחרי כל ההלל והתשבחות נשאר לעד בגדר "חייבים", שהרי אילו פינו מלא שירה כים כו' אין אנו מספיקים להודות כו'.

ובזה יל"פ "השתא הכא", כלומר אנו עורכין סדר הפסח כפי כוחנו כאן בגלות, ומה שאנו נשארים חייבים נשלים "בארעא דישראל" בחצרות בית ד' בתוככי ירושלים.

■ ■ ■

עבדים היינו לפרעה במצרים כו' ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו וב"ב משעבדים היינו לפרעה במצרים. מקשים העולם, מנין שאילו לא הוציא הקב"ה כו' משועבדים היינו לפרעה במצרים, והרי אפשר שבמשך הזמן

היינו יוצאים משם, שהרי כמה אומות יש בעולם שהיו עבדים ולבסוף נשתחררו (עיין בני יששכר מאמרי חדש ניסן מאמר ה אות ה).

ונראה לבאר ע"פ דאיתא בזהר הקדוש (ח"ב ו, א) עה"כ (שמות א, ח) ויקם מלך חדש על מצרים, כל העמים שבעולם וכל המלכים שבעולם לא נתחזקו בממשלתם אלא בשביל ישראל, מצרים לא היו שולטים על כל העולם עד שבאו ישראל ונכנסו שם בגלות, וכן בבל ואדום לא נתחזקו על כל העמים שבעולם אלא בשביל ישראל שיהיו בגלות אצלם. כי העמים האלו בשפלות בין שאר העמים, והיו יורדים מכולם, ורק בשביל ישראל נתחזקו, ע"ש.

ולפי"ז מובן, ש"אלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו וב"ב משעבדים היינו לפרעה במצרים", יען שעצם היות ישראל בגלות אצל פרעה, היא הקימה אותו ואת ממשלתו, וכל שנמשכה זמן הגלות, נמשכה תקומתו עוד יותר ויותר, ועל כן בהכרח הוא ש"אלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו וב"ב משעבדים היינו לפרעה במצרים".

■ ■ ■

ואפילו כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו זקנים כלנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. חכמי"ם נבוני"ם יודעי"ם את התורה, הם חכמ"ה בינ"ה דע"ת (רוקח). ולזה אמר שאפילו אם זכינו לחב"ד עלינו "לספר" - בדיבור ובפה ביציאת מצרים, היינו להמשיך המוחין למלכו"ת (בחי' פ"ה, כמ"ש (קהלת ח, ד) דבר מלך שלטון), שזה הוא הסיפור ביציאת מצרים שנגלה עלידם הקב"ה וגאלם, והבן.

■ ■ ■

א. **מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון, שהיו מסובין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה כו'.** הנה איתא במכילתא (בא מסכת דפסחא יח יב) ר' אליעזר אומר מנין אתה אומר שאם היתה חבורה של חכמים או של תלמידים שצדיכים לעסוק בהלכות פסח עד חצות, לכך נאמר מה העדות וגו'. וכתב הריטב"א (בביאורו על ההגדה) בזה, שר' אליעזר דס"ל דחייב לעסוק בהלכות הפסח עד חצות, הוא "לפי שסובר (בברכות ט, א) שזמן אכילת פסח ואמירת ההלל הוא עד חצות שאז נגאלו, אך מסדר ההגדה (שהביא מעשה כו' שהיו מספרים ביציאת מצרים כל הלילה) לא נראה לו כן, אלא כרבנן דאמרי שזמן אכילת פסח הוא עד שיעלה עמוד השחר, וכן ההלכה. ואעפ"כ ראוי הוא להחמיר".

ואכן בתוספתא איתא (פסחים פ"י ה"ח) חייב אדם לעסוק בהלכות פסח כל הלילה. והיינו שהתוספתא קאי כרבנן שזמן אכילת הפסח הוא עד שיעלה עמוד השחר, ולכן זמן סיפור יציאת מצרים הוא כל הלילה. וכן כתבו הרא"ש (ערבי פסחים סי' לג) והטור (סי' תפא) להלכה, ש"חייב לעסוק בהלכות הפסח וסיפור יציאת מצרים כל הלילה, וזה ששנינו מעשה ברבי אליעזר כו'.

ומקשים העולם, שרבי אלעזר בן עזריה ס"ל (פסחים קכ, ב) דאכל מצה אחר חצות לא יצא, והרי הוא היה מהתנאים שספרו ביציאת מצרים כל הלילה.

ב. והנה באמת עצם הדבר צ"ב, למה יהא תלוי זמן סיפור יציאת מצרים בזמן אכילת פסח ומצה, הלא הא דס"ל לר"א (בברכות שם) דאכילת הפסח הוא רק עד חצות, הוא משום דיליף (שמות יב, ח) ואכלו את הבשר בלילה הזה, ונאמר להלן (שם יב) ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות. וזהו גם הטעם דאכילת מצה

עד חצות, משום דאיתקש לפסח (פסחים קכ, ב). אבל למה יהא גם זמן חובת סיפור יציאת מצרים עד חצות.

ובמנחת חינוך (מצוה כא) כתב, שהוא משום הדרשה ד"בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך". דהסוברים שמצוותן כל הלילה, מקרי כל הלילה - שעה שמונחים לפניך, אבל להסוברים שמצוותן עד חצות, אחר חצות שפקע זמן חיובם, תו לא מקרי מונחים לפניך, וממילא שוב לא הוי זמן סיפור יציאת מצרים.

אכן דבריו צ"ע, שהרי בודאי ליכא קיום במצה ומרור שיהא מונחים לפניו ממש, והא דדרשו "בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך", אינו אלא שזמן מצות סיפור יציאת מצרים הוא בליל ט"ו בניסן, שאז הוא ה"זמן" שמצה ומרור מונחים לפניך (ובמבואר ברמב"ם (פ"ז מהל' חו"מ ה"א) "ומנין שבליל חמשה עשר, ת"ל והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה, בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך", הרי שדרשה זו "בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך" היינו שהחיוב הוא "בליל חמשה עשר"). וא"כ הרי א"א לומר דלמ"ד דזמן פסח ומצה אינו עד חצות שוב לא מיקרי "מונחים לפניך", דהלא לא בעינן שיהא "מונחים לפניך", אלא הוא רק זמן של ליל חמשה עשר, וזמן זה אינו מתחלק בין קודם חצות לאחר חצות, והבן.

ג. ולכן נראה לבאר באופן אחר בהא דתלוי זמן סיפור יציאת מצרים בזמן אכילת פסח ומצה. דהנה הא דאיתא בתוספתא ובמכילתא ש"חייב לעסוק בהלכות הפסח", נראה, שגם זה הוא משום מצות סיפור יציאת מצרים. והיינו, שמלבד קיום סיפור יציאת מצרים שמקיימים ע"י שמספרים "מה שעשה לנו השם, ומה שעשו לנו המצרים מעול וחמס, ואיך לקח ד' נקמתינו מהם, ולהודות לו יתעלה על כל טוב שגמלנו" (לי הרמב"ם בספר המצוות מ"ע קנז), יש עוד קיום במצות סיפור יציאת מצרים ע"י לימוד הלכות הפסח. וכן נראה מבואר להדיא במכילתא (מובא בביאור

הריטב"א להגש"פ) שגבי שאלת החכם "מה העדות והחקים והמשפטים כו'", כתב "אף אתה פתח לו כהלכות הפסח, ואמור לו אין מפטירין וכו'". ופי' הריטב"א (שם) "כלומר, שהוא הפליג לדקדק ולשאול, שהזכיר חקים עדות ומשפטים, העדות - הם דברים שיש בהם טעם שהם עדות על גאולת מצרים, כגון לאכול מצה ומרור כו', והחקים - כגון הלכות שיש בפסח שאין נראה בהם טעם מוסכם, כענין ועצם לא תשברו בו ושיאכל בחבורה אחת כו', ומשפטים - כענין וכל ערל לא יאכל בו, וכן שאר הלכות חמץ ומצה ודקדוקי סופרים [אגב, מלשונו שכתב "וכן שאר הלכות חמץ ומצה", יש לדקדק שגם בהלכות חמץ יש קיום יציאת מצרים, ואכמ"ל], בזה רצה לדעת עיקר כל הדברים. אף אתה תן לחכם ויחכם עוד, והשיב לפרש כל הלכות הפסח כו'". הרי להדיא, שלימוד הלכות הפסח הוא קיום במצות סיפור יציאת מצרים.

ועפ"ז נראה, דהא דתליא זמן סיפור יציאת מצרים בזמן אכילת פסח ומצה, קאי רק על החלק "הלכות הפסח" שבסיפור יציאת מצרים. דהקיום בלימוד ההלכות של מצוות הלילה, פסח מצה ומרור, וכיו"ב, תלוי בזמן חיוב המצוות, שרק בזמן שהמצוה נוהג - מקיים סיפור יציאת מצרים ע"י הלכותיה, ולא לאחר שכבר פקע חובת המצוה. וזה תליא במחלוקת תנאים אם זמן פסח ומצה הוא עד חצות או עד עמוד השחר, דלמ"ד זמן קיום המצוה הוא רק עד חצות, גם חלק ההלכות הקשורים במצוות הוא רק עד חצות, ואילו לאחרי שפקע המצוה תו לא חשיב הלכות המצוות כסיפור יציאת מצרים. וזהו שכתב המכילתא דר"א - דם"ל שזמן פסח ומצה הוא עד חצות - אומר שצריכין לעסוק בהלכות הפסח עד חצות.

אכן, החלק בסיפור יציאת מצרים שצריך לספר ניסים ונפלאות כו', לא שייך למחלקת התנאים בזמן קיום המצוות, ולכו"ע מתקיים עד השחר. אשר לפי"ז א"ש, דאע"פ דס"ל לראב"ע דאכל מצה אחר חצות

לא יצא, מ"מ היה הוא בין התנאים שהיו מספרים יציאת מצרים כל הלילה, והבן.

■ ■ ■

ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות. יש לומר בסברא שאין מזכירין יציאת מצרים בלילות, משום שליל יציאת מצרים היה מיוחד משאר לילות, שאז האיר הלילה כאור היום, ולפיכך לא דמי לשאר לילות ששולט בהם החושך. אך ראב"ע ס"ל דאדרבה ע"י שמזכירים יציאת מצרים בלילות, מאירים את כל הלילות, בנהורא דנפקא מתוך חשוכא, והבן.

■ ■ ■

ברוך המקום, ברוך הוא, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל. יש לפרש, דהנה במצות סיפור יציאת מצרים נכלל גם החיוב להודות להשי"ת ולשבחו על כל הנסים שעשה לישראל, וגם על זה קאי מה שנאמר ש"כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". וכן הוא לשון הרמב"ם (ספר המצוות מ"ע קנז) "שצונו לספר ביציאת מצרים כו', וכל מי שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם, ומה שעשו לנו המצרים מעול וחמס, ואיך לקח ד' נקמתינו מהם, ולהודות לו יתעלה על כל טוב שגמלנו', יהיה יותר טוב". וכן "הגדה" הוא מלשון "שבח", כידוע מהתרגום ירושלמי (דברים כו, ג) "הגדתי היום לד' אלקיך", "שבחית יומא דנן".

והנה איתא בזהר (ח"ב סז, ב) שטרם שעלה הקב"ה ביקרו כשהודו לפניו, לא ניתנה תורה לישראל, ורק לאחר שבא יתרו והודה על

יציאת מצרים, ואמר (שמות יח, יא) עתה ידעתי כי גדול ד' מכל האלהים, ברוך ד' אשר הציל אתכם, אז עלה הקב"ה ביקרו למעלה ולמטה, ואח"כ נתן התורה. ובזה יל"פ "ברוך המקום ברוך הוא", שהוא ממצות היום להודות לד', ובזכות ההודאה הרי ניתנה תורה, ולכן ממשיכים תיכף לומר "ברוך שנתן תורה לעמו ישראל".

ובזה יתבאר מה דאיתא בספה"ק שנתינת התורה בשבועות נמשכת מפסח, עד שאמרו שהימים בין פסח לשבועות הם כחול המועד. והיינו משום שבזכות ההודאה על יציאת מצרים שבליל פסח ניתנת התורה בשבועות.

■ ■ ■

ברוך המקום ברוך הוא כו' כנגד ארבעה בנים דברה תורה כו'. וצ"ב מה היא ההודאה על שכנגד ארבעה בנים דברה תורה, הא חד מיניהו רשע הוא. ועד"ז קשה, דהנה נאמר (שמות יב, כו) והיה כי יאמרו לכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, ואמרתם זבח פסח הוא לד', ויקוד העם וישתחוו. ופירש"י ויקוד העם על בשורת הבנים. ומקשים העולם, והלא הפסוק איירי בשאלת הבן הרשע השואל מה העבודה הזאת לכם, ומה היא בשורת הבנים בזה.

אך נראה, דזה שנאמר להם "ואמרתם זבח פסח הוא לד'", שאף במצרים היו הללו והללו עובדי ע"ז ושופ"ד ומג"ע (כדאיתא במדרש תהלים פו, ה), והיו משוקעים בט"ט שערי טומאה עד שלא יכלו להתמהמה, ומ"מ נגאלו, משום שכל איש ישראל היה בראשית המחשבה בבריאת העולם, ויש בו נשמת אלקים חיים עד שנקרא (שמות ד, כב) בני בכרי ישראל. ואע"פ שנשמתו בגלות ואינו מכיר ויודע זאת, בהוה, סופו שירחם עליו השי"ת ויאיר לו בתוך החשך, ותצא נפש האלקית אשר בו מגלותה. וז"ש כיון שנאמר "והיה כי יאמר לכם

בניכם", היינו "בשורת הבנים", שכיון שהם בניכם, הלא המה בני אברהם יצחק ויעקב, וממילא הרי הם בנים למקום, ושרש נשמתם נמשך "מבני בכרי ישראל", על כן סופם להגאל, וכמו שהיה במצרים.

ונראה שאף אלו שלא נגאלו במצרים, מ"מ בגאולה העתידה יתוקנו כולם. וזה שאומרים "אילו היה שם לו היה נגאל", היינו ששם לא היה נגאל, אבל בגאולה העתידה עתידים להגאל, שנאמר (ישעיה כז, יג) "ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים", שאפילו אלו שנדחו ונאבדו בגאולת מצרים, גם בהם יקויים "והשתחוו לד' בהר הקדש בירושלם". וזה "ויקוד העם וישתחוו", על ההבטחה שיקויים בם "והשתחוו לד' בהר הקדש בירושלם".

■ ■ ■

חכם מה הוא אומר מה העדות כו' ואף אתה אמור לו כו' אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. נראה ליתן טעם למה "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". וגם מה זה תשובה לשאלת בן החכם. וי"ל דהנה "אפיקומן", מרמז ל"צפון", שהוא (תהלים לא, כ) בבחינת "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" לצדיקים לעתיד לבא. וכתב הרמב"ם (פ"ח מהל' תשובה ה"ב) כך אמרו חכמים הראשונים העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה כו', אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהן ונהנין מזיו השכינה, הרי נתברר לך שאין שם אכילה ושתיה וכו', ומהו זה שאמרו נהנין מזיו שכינה, שיודעים ומשיגין מאמתת הקב"ה מה שאינם יודעים והם בגוף האפל השפל". ולפי"ז אפ"ל שזה טעם למה "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", שאפיקומן הרי רמז ל"צפון", ומעת שיתגלה ה"צפון הגנוז לצדיקים" ויהנו מזיו השכינה, שוב לא תהיה שם אכילה ושתיה.

ולכן, על שאלת החכם הרוצה להבין כל עדות החקים והמשפטים כו', אומרים לו ש"אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", שהוא

רמז לזמן בו תתגלה הדעת ונהנה מזיו השכינה, ורק אז נדע ונשיג מאמתת הקב"ה מה שאין אנו יודעים עכשיו, ואזי נוכל להשיג כפי כחנו מה העדות החקים והמשפטים אשר צוה ד' אלקינו אותנו.

■ ■ ■

רשע מה הוא אומר כו' ולפי שהוציא א"ע מן הכלל כפר בעקר כו' לי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל. צ"ב למה מה "שהוציא עצמו מן הכלל" היא סיבה ש"אילו היה שם לא היה נגאל". ונראה, דהנה קי"ל ד"חייב אדם לראות א"ע בכל דור ודור כאילו הוא עצמו יצא ממצרים". והביאור בזה, שיציאת מצרים היתה יציאה של "כלל ישראל" ממצרים, ואף שעברו הרבה דורות מאז, מ"מ הכלל עצמו לא מתחלף, שהוא עדיין אותו הכלל ישראל שיצא אז ממצרים. ובכל דור ודור חייב אדם לראות א"ע כאילו יצא ממצרים, היינו שצריך לראות א"ע כאילו הוא חלק מן כלל ישראל. ולכן הרשע שהוציא עצמו מן הכלל, אומרים לו שאילו היה שם לא היה נגאל בגאולת הכלל.

■ ■ ■

ולפי שהוציא עצמו מן הכלל כו' אלו היה שם לא היה נגאל. יל"פ ע"פ מה שאמרו במוכה (מב, א) קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה כו', תורה מה היא, תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (דברים לג, ד). היינו שתיכף מתחלת לימוד תורה לקטן צריך ללמדו שהתורה היא מורשה לכל קהלת יעקב. וזה "שהוציא עצמו מן הכלל" אין התורה מורשה לו, ולפיכך אילו היה שם לא היה נגאל, שיציאת

מצרים היתה לצורך קבלת התורה, כמו שנאמר (שמות ג, יב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה.

■ ■ ■

ואף אתה הקהה את שניו ואמור לו כו' אילו היה שם לא היה נגאל. וצ"ב בלשון "אף אתה הקהה את שיניו". ונראה עפ"ד האור החיים הק' (ריש פ' קרח) על מה שאחז"ל (סנהדרין קט, ב) קרח שעשה קרחה בישראל כו', ולחשב גם בן יעקב שעקב עצמו לגיהנם, יעקב ביקש רחמים כו'. וביאר שיעקב הוא האילן שיצאו ממנו י"ב ענפים, וקרח פגם בכל ענפי האילן, עד ענף הראשון, ולא הגיע הפגם עד שרש האילן עצמו, כי יעקב ביקש רחמים שלא יפגע בעיקר האילן, שאם היה פוגם גם בזה היה נעקר שרשו לגמרי, ע"ש. ועפ"ז פי' זקיני הגה"ק בעל ישמח משה זי"ע (פ' ויחי) הפסוק (תהלים מט, כ) תבא עד דור אבותיו עד נצח לא יראו אור, דכל זמן שהפנימה אינה מגיעה עד שרשם בהאבות שהם עיקר האילן, אינו ניכרת לנצח, משא"כ אם ח"ו מגיע עד שם כו'.

והנה מבואר בזהר (ח"א כג, ב) שאות שי"ן הוא רמז לג' אבות. ועפ"ז י"ל שהרשע שהוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר, הרי עקר עצמו משרש האילן, ולכן "אתה הקהה את שיניו", היינו בחי' השי"ן, לדורות שהפגם שלו הוא בבחינת "תבא עד דור אבותיו", ולפיכך "אלו היה שם לא היה נגאל", כי הוא רח"ל בכלל "עד נצח לא יראו אור".

■ ■ ■

א. **יכול מראש חודש כו' יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה כו'.** הנה בשו"ע (או"ח סי' ת"ל ס"א) שבת שלפני פסח קורין

אותו שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו. וברמ"א: והמנהג לומר במנחה ההגדה מתחלת עבדים היינו עד לכפר על כל עונותינו. ובביאור הגר"א כתב בד"ה והמנהג, "שמאז התחיל הגאולה ע"י לקיחתו, אבל הוא דבר שאינו, דהא מפורש במכילתא (סוף פרשת בא) שומע אני מראש חודש ת"ל ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, ת"ל בעבור זה, בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך כו', עכ"ל. והעולם מבינים בדבריו שם"ל, שהלימוד מ"בעבור זה" הוא ילפותא לאסור לספר בציאת מצרים קודם השעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, והוא תמוה.

עוד מקשים (עיין בספר פרדס יוסף פר' בא בשם הגאון מאסטראווצא זצ"ל) דאפילו לו יהיה כן, מ"מ כיון שכל שלא אמר שלשה דברים אלו פסח מצה ומרור לא יצא יד"ח, והרי המנהג לומר רק עד רבן גמליאל, א"כ סיפור זה הרי לא נאסר (וקושיא זו היה אפשר לתרץ לפי מש"כ הר"ן (פרק ערבי פסחים) והריטב"א (בפירוש ההגדה), שכל שלא אמר כו' לא יצא ידי חובת סיפור כראוי מן המובחר, אבל גוף המצוה קיים).

ותו קשה, דלא יהא אלא כמצות תלמוד תורה. וכי ס"ד שיש איסור ללמוד תורה בענין יציאת מצרים ודרשת חז"ל בזה - אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך.

ב. ונראה שאין כוונת הגר"א לומר שיש איסור לספר ביצ"מ קודם ליל ט"ו, אלא דהנה המכילתא דדריש יכול מראש חודש כו' היינו שהיתה קס"ד לחייב כבר לספר ביציאת מצרים מראש חודש, והוא משום שאז התחילה הגאולה (פי' הרשב"ם), או משום ששואלים בהלכות הפסח שתי שבתות קודם הפסח (פי' הריטב"א). וכן אחר שילפינן מביום ההוא שאין חיוב מראש חודש, עדיין קס"ד "יכול מבעוד יום", והוא משום שמשמעות הכתוב "והגדת לבנך ביום ההוא", היא שתאמר ההגדה ביום (ריטב"א), או משום שהוא זמן שחיטת הפסח (מחזור ויטרי).

וילפינן מ"בעבור זה" שהחיוב הוא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, היינו בליל חמשה עשר בניסן.

והנה הטעם למנהג ההגדה בשבת הגדול, הרי ביאר הגר"א (בריש דבריו), שהוא משום "שמאז התחיל הגאולה ע"י לקיחתו", (וכן הוא באמת מפורש גם בלבוש (שם) "מפני שהיתה בו התחלת הגאולה והניסים"), כלומר שלכן הוא זמן לסיפור יצי"מ. ועל זה הוכיח מהמכילתא שאע"פ שהגאולה התחילה בראש חודש כו', מ"מ זמן סיפור יציאת מצרים הוא בליל ט"ו דוקא שהוא זמן גמר הגאולה. ואם כן מה שבשבת הגדול "התחיל הגאולה ע"י לקיחתו" אין זה טעם מספיק לנהוג לומר אז ההגדה של ליל פסח בשבת הגדול, כי סיפור יציאת מצרים הוא דוקא בזמן גמר הנס והיציאה ולא בזמן התחלתה. וכמו שאין מנהג לומר ההגדה מראש חודש, כמו"כ לא שייך מנהג לשבת הגדול. אמנם, למעשה מנהג אבוה"ק וי"ע כדעת הרמ"א והלבוש.

■ ■ ■

מתחלה עובדי עבודה זרה כו' ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו. יל"פ, דהנה גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה שנאמר שובה ישראל עד ד' אלקיך (רמב"ם פ"ז מהל' תשובה ה"ו). וז"ש שלא זו בלבד שזכינו למשוך ידינו מע"ז ולעבוד את ד', אלא שעל ידי התשובה עוד זכינו ש"קרבנו המקום לעבודתו", להיות קרובים אליו.

ומה שאמר "ועכשיו קרבנו", הוא יען היות התשובה דבר תמידי, כמו שאמרו חז"ל (אבות דרבי נתן פ"ו ד) "שוב יום אחד לפני מיתתך כו', נמצא כל ימיו בתשובה", לכן אמר "ועכשיו קרבנו", כי על ידי ש"נמצא כל ימיו בתשובה", זוכים בכל יום לקרבות יתירה.

■ ■ ■

תצב

ואתן לו את יצחק. הנה אמרו חז"ל (ר"ה יא, א) שבפסח נולד יצחק. ועיין שם בתוס' (ר"ה אלא) שכתבו (בשם סדר עולם ומכילתא) דבחמשה עשר בניסן נולד יצחק. והנה בלידת יצחק כתיב (בראשית כה, יט) ואלה תולדת יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק. ופירש"י "לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה כו', צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק". ויש לפרש בזה דבעת לידת יצחק, בחינת דין וגבורה, היה גם בחי' "אברהם הוליד", חסד לאברהם, ו"צר קלסתר פניו של יצחק" - גבורה, "דומה לשל אברהם" - חסד, "והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק", שלא היתה סתירה כלל ביניהם.

ויש לומר, שכל זה הוא שורש למה שעתיד הקב"ה - ביום לידתו של יצחק - להוציא את ישראל ממצרים. דהנה על יציאת מצרים נאמר (ישעיה יט, כב) "ונגף ד' את מצרים נגף ורפוא גו'", היינו שנסי יציאת מצרים היו בבחינת "נגף ורפוא", נגף למצרים ורפוא לישראל. וזה שדרשו חז"ל (סנהדרין כב, א) ע"ה"כ (תהלים סח, ז) מוציא אסירים בכושרות גו', אל תיקרי בכושרות אלא בכי ושירות. היינו שזה גודל הנס שהיה באותו הזמן - בכי למצרים ושירות לישראל. והיינו "בכי למצרים" מצד בחינת "יצחק בן אברהם", ו"שירות לישראל" מצד בחינת "אברהם הוליד את יצחק".

■ ■ ■

ואתן לו את יצחק. הנה בזהר (ח"ב קפג, ב) נקראת מצה בשם "מיכלא דאסוותא". וגם ישועת ישראל ממצרים נקרא בנביאים בלשון רפואה כמ"ש (ישעיה יט, כב) ונגף ד' את מצרים נגף ורפוא, היינו נגף למצרים ורפוא לישראל. וכן קשורה רפואה ביציאת מצרים בקרא שנאמר (שמות טו, כו) כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי

אני ד' רפאך. ויש לפרש, דהנה כתבו התום' (ר"ה יא, א ד"ה אלא) דאיתא במדר עולם ובמכילתא ד"בט"ו בניסן דבר הקב"ה עם אברהם, בט"ו בניסן באו מלאכי השרת לבשר לשרה, בט"ו בניסן נולד יצחק". ואיתא נמי במדרש (ב"ר פמ"ח יב) לושי ועשי עוגות הדה אמרת שפסח היה, ע"ש. ולפ"ז י"ל שכיון שהתחלת ההתגלות ביום ט"ו ניסן היה כשדבר הקב"ה עם אברהם, שאז בא הקב"ה "לבקר את החולה", ע"כ הוקבע יום זה לדורות בכל ענייניו להיות נמשך מהם רפואה. ובפרט ענין אכילת מצה, כי באותו זמן שבא הקב"ה לבקר את החולה, ועמו גם המלאך רפאל, נאמר "לושי ועשי עוגות" שהן המצות, כמבואר במדרש הנ"ל, והבן.

■ ■ ■

והיא שעמדה לאבותינו ולנו כו' והקב"ה מצילנו מידם. הנה ידוע מה דאיתא בכתבי האר"י ז"ל על הא דכתיב (שמות יב, לט) ולא יכלו להתמהמה, דאם היו ישראל נשארים עוד רגע כמימרא במצרים היו נשקעים ח"ו בג' שערי טומאה ושוב לא היו יוצאים משם לעולם. ומקשין העולם למה באמת השאירם השי"ת שם עד זמן האחרון ממש ולא החיש גאולתם אף רגע אחד קודם.

וי"ל שגם זה מחסדיו הגדולים ית"ש, ע"פ מש"כ הגה"ק בעל באר מים חיים זי"ע (פ' וישלח) "כי נודע אשר המציל מפי אריה כו' הרי אלו שלו (ב"מ כד, א), משא"כ המבריח ארי מנכסי חבירו פטור בעל הנכסים מלשלם (ב"ק נת, א). והחילוק הוא, דזה שהוא כבר בפי ארי, כבר הוא נאבד ממש, משא"כ למבריח ארי שעדיין לא שלט בהן המזיק ולא באו עדיין לכלל נאבדים. ואמנם אלקינו ית"ש הוא המציל את צדיקיו מבין שיני אריות ממש, אף שכבר הם בפי ארי הקב"ה מצילם מידם. ועל

כן אנו אומרים "לקונה עבדיו בדין", כי הוא ית' מוציאנו מבין שיני כפירים, ואנו שלו ממש כדין מציל מפי ארי".

ועפ"ז יש להבין החסד הגדול שעשה הקב"ה במה שהשאיר אותנו בידי פרעה עד שלא יכלו להתמהמה עוד והיו נשקעים במצרים לעולם, כי עי"ז הוא כמציל מפי אריה שקננו בדין לו ית' לעבדים. ובזה יש לפרש הא דאמרינן (מגילה יד, א) במעמא שאומרים הלל ביציאת מצרים ולא בנס דפורים, משום דבמצרים (תהלים קיג, א) "הללו עבדי ד'" - ולא עבדי פרעה, אבל בפורים אכתי עבדי אחשורוש אנן. והיינו דבמצרים הצילנו משיני פרעה ממש, ולכן קננו לעבדיו ית', ומעתה אנו עבדי ד' ולא עבדי פרעה [משא"כ בנס דפורים, שביטול גזירת המן היה באופן ש"הפרת את עצתו וקלקלת את מחשבתו", הוי רק כמבריח ארי מנכסי חבירו, ולכן אכתי עבדי אחשורוש אנן].

ובזה יתפרש "והיא שעמדה לאבותינו ולנו", היינו שזה גופא עמדה לנו, מה "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו", והקב"ה מניחם לעמוד עלינו, ורק ברגע האחרון ממש "הקב"ה מצילנו מידם", כי עי"ז אנו נעשים עבדי ד'.

■ ■ ■

וירד מצרימה אנום על פי הדיבור, ויגר שם מלמד שלא ירד כו' שנאמר (בראשית מו, ד) **ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך כי כבד הרעב בארץ כנען גו'.** לכאורה צ"ב, שמתחלה אמר שירידת יעקב למצרים היה "על פי הדיבור", ואח"כ מביא הפסוק שאמר יעקב "לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך גו". ויש לומר, דבא להשמיענו שאף שלא היה מרעה לצאן "כי כבד הרעב בארץ כנען", אעפ"כ מצד זה גרידא לא היה יורד למצרים, ואע"פ שהיה בא לידי סכנה לגוף היה נשאר בארץ

כנען במסירת נפש, כי הירידה למצרים היה סכנה לנשמה, אשר היא חמורה מסכנת הגוף (עיין טו"ז ריש הל' חנוכה). לכן לא נחשב הרעב בארץ כנען סיבת האונס לירידת יעקב למצרים, אלא משום שהיה "אנוס על פי הדיבור".

■ ■ ■

במתי מעט, כמו שנאמר (דברים י, כב) **בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה, ועתה שמך ד' אלקיך ככוכבי השמים לרוב.** יל"פ ע"פ מה שאמרו חז"ל (פדר"א לח א) "כשבאו לגבול מצרים היו תשעה וששים, וכתיב בשבעים נפש, מה עשה הקב"ה נכנם במנין עמהם ועלו במספר שבעים נפש לקיים מה שנאמר (בראשית מו, ד) אנכי ארד עמך מצרימה". ואפשר ש"מתי מעט" הוא כינוי לשכינה הק' על שם שממעטת עצמה, כמו שאמרו על הלבנה שנתמעטה שהיא דומה לשכינה.

והנה איתא במדרש (ב"ר פ"ו ד) "ואת הכוכבים, אמר הקב"ה הואיל והלבנה הזו מיעטה עצמה להיות שולטת בלילה, גוזר אני עליה - בשעה שהיא יוצאת שיהו הכוכבים יוצאין עמה, בשעה שהיא נכנסת יהו הכוכבים נכנסים עמה". ועפ"ז יתפרש "במתי מעט כמ"ש בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה", היינו שהשכינה הנקראת "מתי מעט" ירדה עמהם עד שנכנסה למנין שבעים נפש כאחד מהם ממש, ולכן "ועתה שמך ד' אלקיך ככוכבי השמים לרוב", היינו שאף שעתה כבר שמנו ד' אלקינו לרוב, מ"מ מדה כנגד מדה, אנו "ככוכבי השמים", שכל ביאתנו ויציאתנו לעולם, הוא רק "לחלוק כבוד לשכינה". וכל זה משום שכשהיינו במתי מעט נכנסה השכינה עמנו למנין שבעים נפש.

■ ■ ■

תצו

ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי. פסוק זה דרשו חז"ל (פדר"א כט) על דם פסח ועל דם מילה, שבזכותן נגאלו ממצרים. ויש לומר בדרך דרוש, שזכות "דם מילה" הוא רמז למסנ"פ להיות "יהודי", וזכות "דם פסח", הוא מסנ"פ שלא להיות מצרי.

■ ■ ■

וירעו אתנו המצרים כמה שנאמר (שמות א, ו) **הבה נתחכמה לו כו'.** י"ל בדרך דרוש, ע"פ המדרש עה"כ הבה נתחכמה לו "שרצו לבטל מהם את השבת". והנה שבת נקרא "טוב", כמו שנאמר (תהלים צב, א) מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לד', שבו נתברך ש"אך טוב לישראל" (תהלים עג, א). על כן נאמר "וירעו אתנו המצרים", שכוונתם היתה לעשות אותנו ח"ו לרעים, על ידי ביטול השבת.

■ ■ ■

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב. יש לפרש, דהנה "דצ"ך עד"ש באח"ב" בגימטריא "מעשה אלקים". וזהו שהיה "נותן בהם סימנים" שאלו העשר מכות הביא הקב"ה על המצרים, והיו "מעשה אלקים".

■ ■ ■

א. **פסח שהיה אבותינו אוכלים כו' על שום מה כו'. מצה זו שאנו אוכלים על שום מה כו'.** כתב הרמב"ם (פ"ז מהל' חמץ ומצה ה"א) "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו

במצרים בליל חמשה עשר בניסן". והנה בהגדה מבית הלוי (ח"ב עמ) מביא בשם הגר"ח מבריסק ז"ל שדקדק מלשון הרמב"ם דבליל פסח צריך ג"כ שיזכיר ויאמר שהיום (ליל חמשה עשר בניסן) הוא הזמן שבו יצאו ממצרים. וכתב עוד, שאנו מקיימים מצוה זו בקידוש של ליל פסח, כשאומרים "זמן חירותינו", שבזה מייחד שהיום הזה הוא היום שבו יצאנו ממצרים, עכת"ד. אמנם קשה לומר כן, דהרי "זמן חירותינו" אין אומרים רק בליל ט"ו שבו יצאנו ממצרים, אלא כל היו"ט של פסח.

ב. וי"ל בזה, דהנה בירושלמי (פסחים פ"י ה"א) האוכל מצה בערב פסח, כבא על ארוסתו בבית חמיו, והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה. וכן כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' חמץ ומצה הי"ב) ומי שאכל מצה בערב פסח מכים אותו מכות מרדות עד שתצא נפשו.

ובטעם האיסור נחלקו הראשונים. המאירי (פסחים יג, א) כתב שטעם האיסור הוא "כדי שיאכל מצה בלילה לתיאבון". ולדבריו איסור אכילת מצה בע"פ הוא מאותו הטעם דתנן (פסחים צט, ב) ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך, שגם שם פי' רש"י "כדי שיאכל מצה של מצוה לתיאבון, משום הידור מצוה". אבל הרמב"ם (שם) מחלק ביניהם, שכתב "אסרו חכמים לאכול מצה בערב הפסח כדי שיהיה הכר לאכילתה בערב כו', וכן אסור לאכול ערב הפסח מקודם המנחה כמעט כדי שיכנס לאכילת מצה בתאוה כו'. הרי שטעמי איסורם שונים זה מזה, והאיסור אכילת מצה בערב פסח אינו משום "כדי שיכנס לאכילת מצה בתאוה", אלא "כדי שיהיה הכר לאכילתה בערב". וצ"ב בגדר החיוב "שיהיה הכר לאכילתה בערב", דמה מחייב שיהיה הכר לאכילתה בערב.

ג. ונראה בזה, דהנה אמרינן (בפסחים קמז, ב) "בעבור זה, בעבור מצה ומרור הוא דאתא". ופי' הרשב"ם "לכך אני אוכל מצה ומרור, זכר

למה שעשו לי בצאתי ממצרים". כלומר, שמה שאנו אוכלים בלילה זה מצה ומרור הוא זכר למה שעשו לי בצאתי ממצרים. ונראה שזה הוא הדין המחייב "היכר לאכילתה בערב", היינו שיהיה היכר שהמצה הוא אוכל בלילה זה דוקא, זכר שאז הוא זמן יציאתו ממצרים.

[ועיין בתרומת הדשן (סי' קכה, הובא ברמ"א סי' תע"א סק"ז) שכתב שקטן שהגיע לכלל דעת כ"כ שיודע ומבין מה שמספרים לו מניסים ונפלאות ביציאת מצרים, נראה דאין להאכילו מצה [בערב פסח], דדרשינן והגדת לבנך כו', ובעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, ואם ימלא הבן כבר כריסו מן המצות, היאך שייך לומר "בעבור זה", כיון דאין המצה חידוש לו לקטן, עכ"ד. ויש לבארו ע"פ דרכינו, דאם ימלא הבן כבר כריסו מן המצות, שוב לא שייך לומר "בעבור זה" מקיימים מצות מצה בלילה זה, כל שאין חידוש לו לקטן אכילתו עכשיו דוקא.]

ולפי"ז אולי יש לומר (בדרך אפשר), שבזה מקיימים החיוב לומר שהיום הוא זמן שיצאנו ממצרים, שהרי מובן כן ממה שאומר "מצה זו שאנו אוכלים כו' על שום שלא הספיק בציקם כו'", דזהו הטעם למה שאוכלים המצה היום, כי יציאת מצרים היתה ביום זה. והיינו שע"י ההיכר והחידוש באכילת מצה ומרור ביום זה, ואמירת בעבור זה כו' אני מקיים מצות אלו ביום זה, הרי מספר בזה שהיום הוא זמן שיצאנו ממצרים.

■ ■ ■

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים. בפשטות חיוב זה לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים, שייך לליל פסח. וכן משמע ממה שהביא הרמב"ם דין זה בהלכות הפסח (פ"ז מהל' חו"מ ה"ו), וגם ממה שסיים "לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך

לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות", הרי שהיא מההלכות של לילה זה. אך צ"ב, דהרי כתב הרמב"ם (שם) "ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה (דברים טו, טו) וזכרת כי עבד היית, כלומר אתה בעצמך היית עבד, ויצאת לחירות ונפדית". הרי שאין זו מהלכות לילה זה, שהרי זה נאמר גבי מצות הענקה לעבד עברי, ש"על כן אנכי מצוך את הדבר הזה" היינו מצות הענקה לעבד עברי.

לכך נראה, שקיום המצוה שעליה אומר "ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית" אינה קיום מצוה המיוחד לליל פסח. אלא שכל מצוה שיש בה "זכר ליציאת מצרים", כגון (דברים ה, טו) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ג' על כן צוך ד' אלקיך לעשות את יום השבת, וכן (שם כד, יז) לא תטה משפט גר ויתום ג' וזכרת כי עבד היית במצרים ג', צריכה הזכירה להיות על דרך "שאתה בעצמך היית עבד, ויצאת לחירות ונפדית". ובכללם גם המצוה דסיפור יציאת מצרים בליל פסח, צריך שיהיה קיומה על דרך זה. וש"כ "לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות". אך באמת גם לענין הזכירה של יציאת מצרים בכל יום, צריך שיזכור במחשבתו על דרך זו את יציאת מצרים. [שוב הראוני לשון קדשו של הגה"ק בעל התניא זי"ע בלקוטי אמרים (ריש פרק מז) "והנה בכל דור ודור וכל יום ויום חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים".]

ומה שהביאו הרמב"ם בהלכות פסח, נראה דלפי גירסת הרמב"ם שגורס "חייב אדם להראות את עצמו" א"ש, דהרי אז לא די לזכור במחשבה, אלא צריך להראות א"ע ולספר כן את יציאת מצרים.

■ ■ ■

אתהלך לפני ד' בארצות החיים. יל"פ ע"פ דברי כ"ק אא"ז בעל דרכי תשובה זי"ע (בהגדה תפארת בנים) על מה שמברכין ברכת

"שהחיינו" בליל פסח, דהנה כל דבר מתפעל מהפכו, ואם בא לאדם בפתע פתאום אור גדול ובהיר, יכול להתעלף ולישאר סומא, כי כל שלא התרגל לאור מעט מעט, הרי זה יכול לפעול אצלו שבירת הכלים. אכן זה הוא אחד מהניסים הגדולים שהיה ביציאת מצרים, שהחיינו וקימנו בזמן הזה, שאע"פ שהאיר לנו אור הגדול בפתע פתאום, לא נשברו הכלים ח"ו ויכולנו לסבול האור הגדול, ונשאר בנו החיות, ונשארנו חיים וקיימים בעזרתו ית"ש.

וזה שאנו מבקשים "אתהלך לפני ד'", אך שיהיה זה "בארצות החיים", היינו שיעזרנו למען כבוד שמו ונוכל לסבול האורות הגדולים, ולא יהיה חלילה שבירת הכלים, אלא תשאר בנו החיות, ונשאר חיים וקיימים בעזרתו ית"ש.

■ ■ ■

א. אחד מי יודע אחד אני יודע אחד אלקינו שבשמים ובארץ. נראה דאמירת פיוט זה בליל פסח מישך שייכי למצות סיפור יציאת מצרים, דהנה כתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע בספר דרך פקודיך (מ"ע כא חלק המחשבה אות א) "ודאי צריך לכוין לציאת ידי חובתו מ"ע של תורה כו', ונראה לי דצריך לכוון הטעם, כיון דהטעם מבואר בתורה, היינו למען תספר באזני בנך וב"ב את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ד', הרי מבואר שטעם הסיפור הוא בכדי לידע ולהודיע ולהוודע שהוא אלקי עולם, אלקי ישראל, המשגיח וכל יכול, והוא המשדד מערכות השמים כרצונו, ובי אין כח בשום נברא להרע או להיטיב מבלעדי השגחתו". ועוד כתב (שם אות ד) "והנה ידוע אשר י"ג עיקרי הדעת הם כו', ולפי מה שנבאר שמבואר בפסוק זה כל הי"ג עקרים, אם כן צריך לכוין שמספר ביציאת מצרים בכדי לקבוע בלבבות אמונת אומן י"ג עקרי הדת, ואתה תבין".

והנה בפוסקים כאן אינו מוזכר דין זה שצריך לכוון בסיפור יציאת מצרים הטעם, כמו שכתבנו במצוות סוכה (עיין או"ח ריש סי' תרכ"א). ואפשר דס"ל דרק במצות סוכה דהטעם (ויקרא כג, מג) ד"למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי גו'", כתיב גבי ציווי המצוה ד"בסוכות תשבו", הוי כוונת הטעם מעיקר הדין, אך כאן הרי הטעם ד"וידעתם כי אני ד'" לא נאמר בציווי המצוה ד"והגדת לבנך", אלא בקרא ד"למען תספר גו'" שאינו ציווי המצוה דסיפור יציאת מצרים. אך דעת אא"ז בעל בני יששכר זי"ע מבואר שאין לחלק בזה.

והנה עיין ברמב"ם שכתב (פ"א מהל' חו"מ ה"ד) "וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל ורודפין אחר ע"ז, ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מן התועים וקרבנו ליחודו. וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו ומסיים בנסים ונפלאות שנעשו לנו ובחירותנו". הרי שבכלל סיפור יציאת מצרים הוא גם מה שמתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו כופרים ורודפין אחר ע"ז, ומסיים בדת האמת שהבדילנו מן התועים וקרבנו ליחודו. ולפי"ד אא"ז בעל בני יששכר זי"ע יבואר היטב, שגם זה מעצם סיפור יציאת מצרים, כיון שצריך לכוין הטעם ד"וידעתם כי אני ד'".

ב. והנה כעין זה מצינו גם ברשב"א (בחידושי אגדות שבעין יעקב ברכות יב, א), שעל הא דאמרינן בגמ' (שם) "אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח, והלא כבר נאמר (ירמיה טז, יד) לכן הנה ימים באים נאם ד' ולא יאמר עוד חי ד' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ד' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה גו'". כתב הרשב"א שלכאורה מכאן ראיה שעתידות מצוות להתבטל לעת"ל, שהרי לחכמים עתידה מצוות קריאת

שמע שתבטל. וזה אשר השיב "ואם תטעון עלינו מביטול ק"ש, ר"ל יציאת מצרים, שהיא מצוה ממצות התורה. דע שאין הכוונה רק כדי שנזכור בפה הנסים שעשה לנו הש"י שהוציאנו ממצרים כו', אלא עם הזכירה הזאת נקבע בנפשותינו שהוא המשגיח והיכול שלא ימנעהו מונע שבשום צד, ועוד שתתחזק בנפשותינו מדת הבטחון חזוק רב כו'. ואחר היות התכלית בזכירת הפה ביציאה מן המענה הזו, הנה גם התכלית ההוא שמור בהזכירנו קבוץ עם ממושך וממורט מעמים נוראים מן הארצות הרחוקות מצפון ומים, ותהיה הכוונה ההיא יותר חזקה בהיותה ההזכרה באותות יותר חזקים, ואם נאמר כן אין מצוה מתבטלת בזה כלל".

הרי מבואר בדבריו, שקיום מצות סיפור יציאת מצרים הוא במה שעם הזכירה הזאת נקבע בנפשותינו שהבורא ית"ש הוא המשגיח והכל יכול כו', ושתתחזק בנו מדת הבטחון בו ית"ש. ובזה מוסיף הרשב"א חידוש נפלא, שאע"פ שלעתיד לבא לא תזכר יציאת מצרים כלל, מ"מ תתקיים המצוה ע"י סיפורי אחרים של נפלאות ד' בגאולות הבאות, וזה תחשב עדיין אותה המצוה.

ועפ"ד יש מקום לבאר מה שכתב המהר"ל בגבורות ד' (פרק סב) בטעם שאין מברכין על ההגדה, ד"כיון דעיקר הדבר הוא מחשבת הלב, דצריך להבין מה שאמר, ואם לא כן לא הוי מידי, וכיון שהעיקר הוא בלב לא שייך ברכה, אלא במצוה שעיקר שלה במעשה. ולפיכך אנו מברכין לעסוק בר"ת, שאע"ג שאינו מבין הוי נמי מצוה, וכן אנו מברכין על מקרא מגילה ולקרא את ההלל, שהקריאה הוא העיקר בין שיבין בין שלא יבין כו'". ודבריו צ"ב, דאף לדבריו שצריך להבין מה שמספר, מ"מ מג"ל דחשיב עיקר המצוה שלה במחשבת הלב, דילמא עיקר המצוה הוא המעשה דסיפור, ורק תנאי הוא בקיום המצוה שיבין את דיבורו [ועיין דרך פקודיך (שם) שכן מסביר הטעם למה אם אינן מבין אינו יוצא, "דאנן הגדה וסיפור בנסים בעינן, ואם אינו מבין אין זה מקרי סיפור"].

אך לדברי הרשב"א שבעינן שיקבע בלבו האמונה כו', והזכירה בדיבור אינה אלא האופן בו יקבעו הדברים בלבו, יש לומר שלכן הדין שאם אינו מבין לא מקיים המצוה דסיפור, דכיון שאינו מבין הרי לא יפעול זאת שיקבע האמונה בלבו. ובזה מובן שפיר למה חשובה עיקר המצוה בלב, אע"פ שהיא צריכה הזכרה בפה.

ג. לפי כל האמור הרי מבואר, שמעיקרי המצוה וטעמו שצריך לכוין היא לידע ולקבוע בנפשו אמונתינו בו ית', שהוא המשגיח והכל יכול כו', ועפ"ז נראה, שאמירת פיוט זה ד"אחד מי יודע" בסוף ההגדה הוא מעיקר המצוה דסיפור יציאת מצרים, שהיא לקבוע בנפשנו ש"אחד אני יודע אחד אלקינו שבשמים ובארץ".

■ ■ ■

אחד מי יודע אחד אני יודע אחד אלקינו שבשמים ובארץ. מה שאומרים פיוט זה בליל פסח בסיום ההגדה של יציאת מצרים, נראה לומר בדרך אגדה, שעל-דרך שמצינו אצל יתרו שאחרי שנאמר (שמות יח, ח) ויספר משה לחתנו את כל אשר עשה ד' לפרעה ולמצרים על אודת ישראל גו', אמר יתרו "עתה ידעתי כי גדול ד' מכל האלהים", וברש"י (בשם המכילתא) "עתה ידעתי, מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר", והיינו שעל ידי סיפור יציאת מצרים נתחדשת הידיעה של אחדות הבורא בבחינת "מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר", לכן אחר גמר ההגדה וסיפור יציאת מצרים, חוזרים לומר "אחד אני יודע אחד אלקינו שבשמים ובארץ", כי עכשיו אני יודע ביותר.

■ ■ ■

בענין סידור הקערה

(שביאר כ"ק אדמו"ר שליט"א בעת שסידר הקערה בליל ב' דפסח)

א. הנה נשאל כ"ק אא"ז בעל מנחת אלעזר זי"ע מהגה"צ המקובל מו"ה אשר זעליג מרגליות ז"ל מירושלם עיה"ק על דבר הקערה שמניחים המצות למטה, ואח"כ עליהם למעלה הביצה והכרפס והחרוסת ומיניהם. ולכאורה לפי הכוונה בפע"ח וסידורי האר"י ז"ל שהג' מצות הם בבחי' חב"ד, ועל ידם כל המינים הם המדות כו', איך יתכן זה הסדר ביו"ד ספירות, שהחב"ד יהיה למטה והמדות למעלה כו'. ובאמת שבסידור הרש"ש זי"ע משמע שהם מניחים את שארי המינים באורך הקערה (לא על המצות).

וכתב כ"ק אא"ז זי"ע (שו"ת מנח"א ח"ה סז) שלמעשה הקבלה בידינו מאבוה"ק זי"ע, שהיו מתלמידי תלמידי רבינו הבעש"ט זי"ע, לסדר המצות למטה, ועל גביהם שארי הדברים (ודלא כמנהג הרש"ש). גם משמע כן ברור מכוונת הר"ר שבתי ז"ל בסידור האר"י ז"ל, שהיה הרר"ש מתלמידי הבעש"ט זי"ע, ובאורם נראה אור עד אורו של משיח ב"ב ברחמים. ע"כ צריכין למשכוני נפשן לתרץ הדברים בעה"י.

והשיב אא"ז זי"ע ליישב בב' אופנים. א] לפי דברי הפרי קדש הילולים (להגה"ק מהרצ"ה מוידיטשוב זי"ע) שהביא מתקזה"ק (תיקון סט) "תלת טיפין דאזדריקו ממוחא סתימא דכל סתימין כו' ולקבל ג' טיפין אלו תקנו ג' מצות פסח, ומאלו הטיפין שהם זרע קדש, צומחים ה' פעמים אור הנאמר במעשה בראשית". הרי טעם וריח עכ"פ למבין קצת בבחינת "צמיחה" ודוגמתה, שהוא מתתא לעילא, ע"כ הג' מצות הם למטה, בסוד הצמיחה.

ב] שכיון שכללות כוונת ליל זה הוא הנס והפלא, אין אנו יראים עוד מהדינים של קטנות א', כיון שבאו מקודם בקידוש כבר גדלות ב',

וממילא גדלות א' מקודם. ע"כ באים מוחי חב"ד מקודם, מניחים למטה, ג"כ היפך בכל עבודתנו וכוונותינו בכל השנה רומז למעלת לילה זו. ומסיים דבה"ק "שכל דברינו בדרך אפשר לקיים מנהג אבותינו ורבותינו זי"ע".

ב. ונראה דיש להוסיף לומר בענין זה. דהנה איתא בזהר (ח"א קנו, א) פתח ר' חייא ואמר (שמות יב, יח) בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות, וכתיב (דברים טז, ג) שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני, לחם עני כתיב, תא חזי כד הוו ישראל במצרים הוו ברשותא אחרא [היו ברשות הקליפות], כד בעא קב"ה לקרבא לון לגביה, יהב לון אתר דלחם עני [מלכו"ת]. מאן עני, דא דוד מלכא, דכתיב ביה (תהלים פו, א) כי עני ואביון אני [ודוד הוא מדת מלכות]. והאי "לחם עני" אקרי "מצה" [בלא וא"ו, לרמז שהמלכות היא נברלת מהזעיר אנפין], נוקבא בלא דכורא מסכנותא הוי [ומלכות בלי הז"א עניא היא]. אתקריבו לגבי מצה בקדמיתא [בתחלה שיצאו מרשות הס"א קרבם רק למדת מלכות], כיון דקריבו לון יתיר [כיון שנתקרבו יותר נתקשרו בז"א] עייל לון קב"ה בדרגין אחרנין [העלם הקב"ה לדרגא עליונה יותר] ואתחבר דכורא בנוקבא [ונתחברו מלכות וז"א ביחוד]. וכדין "מצה" כד אתחברת בדכורא [וכהמצה שהיא מלכות מתחברת עם הז"א] אקרי "מצוה" בתוספת וא"ו, הה"ד (דברים ל, יא) כי המצוה הזאת, בגיני כך "מצה" בקדמיתא ולבתר "מצוה", עכלה"ק.

והנה כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע הזכיר דברי הזהר האלו (במאמרי חדש ניסן מאמר מיוחל בפרדס דרוש א ע"ד הסוד), וכתב לבאר עפ"ז "המאמר (פסחים קטז, ב) מה עני שדרכו בפרוסה, מה עני הוא פרום, חסר וא"ו מתיבת "עוני" [ני קו"ל], וצריכין אנחנו להמשיך הוא"ו בקריאתנו, אף כאן בפרוסת תיבת "מצה", גם כן פרום שחסר וא"ו ב"מצוה", ואנחנו באכילתנו ה"מצה" לשם מצוה ממשיכין לה הוא"ו, והבן. הרי נתבאר בזה, שיש ב' מדרגות ב"מצה". כשהיא מצה עניא בחינת מלכו"ת

לבדה, ואח"כ בעת קיום אכילת המצה לשם מצו"ה, היא נתעלה ביחוד ז"א ומלכות, ואז תו לא הוי עניה.

ולכאורה צ"ב, דלפי"ז נמצא שמצה בתחלתה היא מלכות ולבסוף מתחברת ביחוד עם ז"א, ואין אלו אלא המדו"ת, ולא מוחין דחב"ד, ואיך אמרינן שג' המצות הם חב"ד.

ג. והביאור בזה עפ"י דברי האר"י ז"ל (בשער הכוונות בענין הפסח דרוש ו) שכתב (ונעתיק משם ראשי פרקים ותמצית דבה"ק בקיצור): המצה העליונה היא אלקי"ם דיודי"ן [היינו אלקי"ם במילוי יו"ד], והאמצעית אלקי"ם דההי"ן - בינה, והמצה התחתונה אלקי"ם דאלפי"ן - דעת כו'. ואמנם ענין כוונתם, היא מחולקת כפי בחינת ציור אותיותיהם כו'. והנה ג' אלקי"ם הנז' כולם שוים, ואין ביניהם שינוי אלא באות ה' בלבד. כי אות ה' זה של אלקי"ם בהיותה בחכמה, היא במילוי יו"ד, כזה: ה"י, ובהיותה בבינה מילויה ה"ה כזה, ובהיותה בדעת מילויה בא', כזה: ה"א כו'. וזה ענינה, הנה אות ה' דאלקי"ם דחכמה, ציורה וצורתה היא ד"י, ושל בינה - ד"ו, ושל דעת - ג' ווין (צורת ה').

ולסיבה זו, המצה הא' אינה נחלקת ונפרסת לב' פרוסות, כי היא נגד החכמה, הנקראת אות יו"ד, והיא אות אחת שלימה. אבל המצה הב' נחלקת ונפרסת לב' פרוסות כגודע, חציה לאכילת מצה, וחציה לאפיקומן. לפי שהבינה נקראת אות ה', והנה נחלקת לציור ב' אותיות ד' על ו'. ולכן נפרסת לשתי פרוסות שהם סוד זעיר ונוקבא בהיותם בתוך הבינה, כי הבינה נקראת ה' בכללותיה, ונוקבא נרמזת בציור אות ד' של ה', וז"א נרמז באות וא"ו של הה"א. ובהיותם בתוכה בסוד העיבור, שניהם מתחברים ונעשים אות ה"א, ולכן נחלקת לב'. וחציה הא' שצורתה ו' מניחין לאפיקומן, וחציה השני שצורתה ד', שהיא נגד נוקבא, אנו מחברים אותה עם החכמה, שהיא מצה הא' שלימה, ומברכים עליהם המוציא ואכילת מצה, המוציא כנגד השלימה, ואכילת

מצה כנגד הפרוסה. ועל זו הפרוסה הב' שהיא כנגד אות ד' של הה', אנו אומרים הא לחמא עניא, וכמאחז"ל (פסחים קטו, ב) מה דרכו של עני בפרוסה כו'. והענין הוא, כי בתחלה צורתה ה' - של הא לחמא עניא, ואח"כ נפרסת ונעשה "לחמא עניא", שהוא פרוסה כנז', כי אות ד' הוא לשון דל ועני. כי מה שהיתה אות ה', נעשית לחמא עניא, שהוא אות ד'. והנה בהתחברו עם המצה השלימה שהיא אות י', אז נעשו שתיהם ציור "די", הפרוסה היא אות ד', והשלימה היא אות י' שהיא שלימה בי' ספירותיה. ולפי שהיא פרוסה, אנו צריכים לחברה עם השלימה, ואז השלימה נקראת "די". והרי נתבאר ציור הב' (ע"כ מתוך לשה"ק של השער הכוונות).

ועיין בסדור הרר"ש זי"ע בכוונה שאנו מסיימים השתא הכא לשנה הבאה כו', ש"אז בביאת משיחנו יהיה הזיווג עצמו ד' - מלכות, עם ו' - ז"א, זווג אמיתי זווג שלם". ועוד פירוש "כי יתעלה למקום אבא ואמא ארץ ישראל היא בינה, ויזדווגו זעיר ונוקבא [פירוש, שם בבינה], או פירושו כשיתעלה זעיר ונוקבא למקום אבא ואמא ויהיה להם נשיקין מצד חירות הוא בינה, ואז נקראים זו"נ "בני חורין".

ד. לפי"ז נראה, שמה שהמצות הן חב"ד היינו כשעדיין הן שלימות. ומה שמבואר בזהר בענין המצה שהיא בתחלה מלכות ולבסוף מתייחדת עם ז"א, היינו לאחר שנחלקת ונעשית פרוסה, שהוא ענין יציאת הז"א והמלכות חוץ מבינה, ולהיות פרודות זו מזו בצורות ד' וו'. ומתחילה משאירין בקערה החלק שכנגד מלכות ומחברים אותה עם המצה ההשלימה בחי' חכמה. והעבודה במצות מצה ואפיקומן הוא לשוב לחבר שני חלקי הפרוסה ביחודא דז"א ונוקבא.

ועפ"ז י"ל, שהרי מה שאנו מסדרים המצות על הקערה היא לצורך מצוות הסדר, ועיקר מצות היום היא במצה הפרוסה (עיין שו"ע הרב שמה שעושים יחץ קודם מגיד, הוא כיון שצריך שספיפור יציאת מצרים יאמר על המצה

שיקיימו בה מצות מצה, שעליה צריך להיות הקיום דעונים עליו דברים הרבה). וכיון שעיקר קיום מצוות היום היא ב"לחם עני", מעתה נכון שיהיה מקום המצה למטה אצל הקערה. כי הקערה היא מלכות, וכן הלחמא עניא הפרוסה מתוך הבינה היא כנגד מלכות. וגם המצה העליונה שהיא שלימה שהיא 'חכמה', ענינה היו"ד המשפיע למלכות המצה עניא, ותרוויהו כאחת הם סוד "לחמא עניא די" (יו"ד חכמה המשפיע למלכות) שהיתה החכמה משפיעה להם בעניותם במצרים. ומה שהג' מצות הן חב"ד זה סוד שלמותן, ובבחינת לשנה הבאה בירושלים שאז יהיה שם היחודים, אבל הקערה אשר נתקנה לספר ביציאת מצרים, ופירוד ז"א ונוקבא, ולתכלית זו מניחים המצות אצל הקערה בלילה הזה, על כן מהראוי שיהיה מקומם אצל הקערה. ואין זה מוחין למטה מהמדות, כי עכשיו המצה היא פרוסה, ונחלקה מתוך מוחין דאבא ואמא, עד ירחם ד' ונזכה להיות לשנה הבאה בני חורין.

ליל שביעי של פסח

א. אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לד' ויאמרו לאמר (שמות טו, א). ויש לדקדק דהו"ל למימר "אז שר משה", ולמה נאמר "אז ישי"ר" בלשון עתיד (עיין סנהדרין צא, ב). וכן יש להבין כפל הלשון "ויאמרו לאמר".

עוד יש להקשות, למה חלוקים ניסי יציאת מצרים - שעליהם אנו מצווים מה"ת לספר בכל הדורות בליל פסח, מנס דקריעת ים סוף שאין בו מצות הגדה וסיפור [אלא קורין בתורה בפרשה שירה, עיין רש"י (שמות יד, ה) "וליל שביעי ירדו לים ובשחרית אמרו שירה והוא יום שביעי של פסח, לכן אנו קורין השירה ביום השביעי"].

ב. ונראה לומר בזה, דהנה מצינו אשר ניסי יציאת מצרים פעלו ישראל בזכות תפילתם וצעקתם, כמו שנאמר (דברים כו, ז) "ונצעק אל ד' אלקי אבתינו, וישמע ד' את קלנו, וירא את עניינו ואת עמלנו ואת לחצנו". אך בנס קריעת ים סוף אמר הקב"ה למשה "מה תצעק אלי" (שמות יד, טו), היינו שלא יוכלו לפעול זאת רק בכח התפלה, אלא היו צריכין גם לכח התשובה, כמבואר במדרש (שמו"ר פכ"א ח) אמר לו [הקב"ה למשה] אמש היית אומר (שמות ה, כג) ומאז באתי אל פרעה [לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך] ועכשיו אתה עומד ומרבה בתפלה, אמש היו אומרים (שם יד, יא) המבלי אין קברים [במצרים לקחתנו למות במדבר] ועכשיו אתה מרבה בתפלה, "דבר אל בני ישראל ויסעו", יסיעו דבר מלבן (ופירוש היפ"ת, שיסירו דבר זה מלבן מה שהתרעמו עלי מתוך הוסר אמונה,

ומשיחזרו בתשובה ע"כ אתרצה להם ואקבל תפלותן). הרי שרק ע"י שהסיעו דבר מלבם וחזרו בתשובה על מה שפגמו בבטחון ואמונת ד', זכו לישועה בקריעת ים סוף. [ואפשר שלכן נקראה ישועת ישראל על הים "ורפוא" (ישעיה יט, כב), וגם הובטחה להם אחר קריעת ים סוף (שמות טו, כו) כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ד' רפאך, כי אמרו חז"ל (יומא פו, א) "גדולה תשובה שמביאה רפאות לעולם", וכיון שהסיעו דבר מלבם ועשו תשובה הביאו אז רפאות לעולם.]

ובביאור ענין זה נראה, דהנה באמת כשברא הקב"ה את כל הנבראים עוד בששת ימי בראשית, הטביע הקב"ה בעולמו ישועה על כל צרה וצרה שלא תבוא על ישראל, בבחינת "כוננת מאז טרף לחלצם ממצר" (סליחות), והוא משום שהבריאה היתה בשביל ישראל שנקראו ראשית (ב"ר פ"א ד), ועל כן יש בה מראשיתה כל הנצרך לישראל. אך אם ישראל עוברים על רצונו ית', ואינם בדרגא שעלו במחשבה תחלה, נשארות אותן הישועות טבועות וגנוזות, על-דרך שאמרו חז"ל (קידושין פב, ב) "שהרעותי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי". וכל זמן שאין עושין תשובה לחדש ימיהם כקדם, צריך הקב"ה לברוא ולהמציא ישועות חדשות בבחינת "מצמיח ישועות". ולזה מהני תפלה וצעקה להשי"ת, להיותו "המלך יענינו ביום קראנו".

והנה אמרו חז"ל במדרש (ב"ר פ"ה ה) עה"כ (שמות יד, כו) ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו, "תנאין התנה הקב"ה עם הים שיהא נקרע לפני ישראל כו'". היינו שהנם של קריעת ים סוף, הוא ממה שהתנה הקב"ה בבריאת העולם, שיושעו ישראל. ולכן אמר הקב"ה למשה "מה תצעק אלי", אלא "דבר אל בני ישראל ויסעו" - שיסיעו דבר מלבם וישובו מדרכיהם הרע. כי אף שבהיותם במצרים פעלו בצעקתם לבר שיושיעם ד', מ"מ לישועה כזו ש"התנה הקב"ה עם הים", לא מהני תפלה גרידא, אלא צריכין לשוב בתשובה לחדש הימים כקדם.

ג. והנה בניסי יציאת מצרים אשר עדיין לא חזרו בתשובה, והוצרך הקב"ה לחדש הניסים בעת יציאת מצרים, על כן בהם המצוה לספרם במצוות "והגדת לבנך גו'", אך חידש הקב"ה ניסים באותו הזמן לצורך ישראל. משא"כ בשביעי של פסח אשר היתה הישועה והנס מתנאי ראשון אשר הוא בטבע העולם שהתנה ד' על כל מעשה בראשית, אין בה מצוה "והגדת לבנך", שהרי לא ביום זה נתחדשו הניסים, אלא הם מתנאי מעשה בראשית.

ובזה יש לפרש (בהגדה של פסח) "במצרים מה הוא אומר (שמות ח, טו) אצבע אלקים הוא, ועל הים מה הוא אומר (שם יד לא) וירא ישראל את היד הגדולה". דהנה "יד" נאמר בבריאת העולם, כמ"ש (ישעיה מה, יב) "ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי", וכן כתיב (שם מח, יג) "ידי יסדה ארץ", וכיון דנס קריעת ים סוף היה ממה ש"התנה הקב"ה עם הים", לכן נאמר בו "וירא ישראל את היד הגדולה". אבל במצרים שהוצרך הקב"ה לחדש ניסים מחודשים בעת ההיא, נאמר רק "אצבע אלקים הוא", כי אינם ניסים המבועים במעשה בראשית, שהם מעשה ידיו של הקב"ה.

ובזה יש לבאר המדרש (שמו"ר פכ"ג א) אז ישיר משה, הה"ד (תהלים צג, ב) נכון כסאך מאז גו', אע"פ שמעולם אתה, לא נתיישב כסאך ולא נודעת בעולמך עד שאמרו בניך שירה, לכך נאמר נכון כסאך מאז. והוא צ"ב, שהרי דרשו "ובמרא גדול, זו גלוי שכינה", ואם כן למה "לא נתיישב כסאך ולא נודעת בעולמך עד שאמרו בניך שירה". ונראה, שאף שבמצרים זכו לגלוי שכינה, מ"מ כיון שעדיין לא עשו תשובה, "לא נתיישב כסאך ולא נודעת בעולמך", היינו לא נתגלה להם עדיין אשר הניסים הם כבר "בעולמך" מתחלת הבריאה, ורק בהתגלות זאת "נתיישב כסאך ונודעת בעולמך".

ובזה יתפרש "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לד' ויאמרו לאמר", היינו שכיון שאין זה נס חד פעמי, אלא בו נתגלה ענין

ה"ונודעת בעולמך", על כן אמרו שירה בלשון עתיד, ובלשון "ויאמרו לאמר", שבישועה זו נגלו לפניהם שהישועות מבועות במבע העולם מבראשית, ועתידים להתגלות לישראל בעת הנצרך להם.

ויהי רצון שיראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו בישועת ד' באמת, "באמר לציון מלך אלקיך", היינו שכבר מלך מאז ומקדם, "כי המלכות שלך היא" כבר עכשיו בהעלם, "ולעולמי עד תמלוך בכבוד", באופן ש"תגלה ותראה מלכותו עלינו" בזמן קרוב. ובעת הזו יעלה הרצון מלפניו ית"ש ויושפע עלינו מכל הטוב, כי היא עת רצון להשפעות ביזת מצרים וביזת הים, אשר בהם כלולות כל הטובות כולם. והעיקר שנזכה לראות מלכותו בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

תקיג

ליל אחרון של פסח

א. אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לד' ויאמרו לאמר (שמות טו, א). ויש להבין כפל הלשון "ויאמרו לאמר".

ויל"פ, דהנה גלות מצרים לא היתה רק גלות לבני ישראל בלבד, אלא היתה גם גלות השכינה, כמו שאמרו חז"ל (מגילה כט, א) "גלו למצרים שכינה עמהם". ונראה שזהו החילוק בין יום ראשון של פסח לשביעי של פסח, שיום ט"ו ניסן הוא זכר לגאולת ישראל ממצרים, ושביעי של פסח הוא זכר ליציאת השכינה הק' ממצרים.

והנה ענין היות השכינה בגלות פירושו שהיא נסתרת, בבחי' ואנכי הסתר אסתיר פני (דברים לא, יח), וכשהיא עולה ונגאלת, היינו שהיא נראת ונגלית לעיני כל חי. ולכן על הים, שהיתה גאולת השכינה הק', נאמר "מלכותך ראו בניך בוקע ים לפני משה", עד שהראו באצבע ו"זה א-לי ענו ואמרו כו'" (עיין שמו"ר פכ"ג טו).

וז"ש "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לד', ויאמרו לאמר", בכפל הלשון, כי אמרו שירה על גאולתן ועל גאולת השכינה.

ב. והנה כתב רבינו בחיי (בראשית מו, ד) "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה גו', הוא רמז לשכינה שירדה עמהם למצרים כו', והיא ה"א אחרונה שבשם הוי"ה ב"ה כו', והיא שהאבידה המצריים במצרים ועל הים, והיא הנקראת "יד", ונאמר במצרים במכה החמישית (שם ט, ג), הנה יד ד' הויה גו', והזכיר ה' מינן [במכת דבר], "בסוסים

בחמורים בגמלים בבקר ובצאן", ונאמר על הים (שמות יד, לא) וירא ישראל את היד הגדולה".

ובדה"ק נראה לפרש, מה שדורש (בהגדה של פסח) הכתוב (דברים כו, ח) "ויוציאנו ד' ממצרים ביד חזקה גו'", ש"ויוציאנו ד' ממצרים" היינו "לא ע"י מלאך גו' אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו". ו"ביד חזקה" - "זו הדבר, כמו שנאמר הנה יד ד' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמרים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד". ולפי פשוטו צ"ב, מה הסמיכות העניינים ש"ויוציאנו ד'" - הקב"ה בכבודו ובעצמו, ל"ביד חזקה" שהיא מכת הדבר. וכן צ"ב במה שדורש "ביד חזקה, זו הדבר", דמה נתחדש בדרשה זו, הלא מכת דבר מפורש בקרא כמו שאר המכות.

ולפי דברי רבינו בחיי אפשר לפרש, שמקודם דורש "ויוציאנו ד' ממצרים גו'" - "לא ע"י מלאך אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו", היינו השכינה הקדושה "שהאבידה המצריים במצרים". וממילא סמיך ליה דרשה ד"ביד חזקה זו הדבר", שנאמר בה "הנה יד ד' הויה במקנך", היינו השכינה הק' הנקראת יד, ולרמז לזה מביא סיום הקרא שמזכיר ה' דברים "בסוסים בחמרים בגמלים בבקר ובצאן".

וע"פ דברינו שענין שביעי של פסח היא גאולת השכינה הק', יובן דרשות התנאים (בהגדה של פסח) "במצרים מה הוא אומר (שמות ח, טו) אצבע אלקים הוא, ועל הים מה הוא אומר וירא ישראל את היד הגדולה", שבמצרים היתה השכינה עדיין בגלות ונתגלתה רק בבחינת "אצבע", אבל על הים ראו ישראל את "היד הגדולה", כי אז נגאלה השכינה הקדושה בבחינת "ואנכי אעלך גם עלה".

ג. ובזה יתבארו עניני סגולות היום, שכתב כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע בשער יששכר (מאמרי חדש ניסן מאמר שפת הים אות יט) ש"יום ההוא, זמן קריעת ים סוף, הוא זמן השפעת פרנסה בכח ביזת הים, כמקובל בידינו מהצדיקים ז"ל וכמבואר בספרים" [וידוע מה שאיתא בבני יששכר (מאמרי חדש

ניסן מאמר ג אות ב) ענין השפעת הפרנסה ביום זה, שהרי ההיתר מלאכה לצורך אוכל נפש נאמר בתוה"ק (שמות יב, טז) ביום טוב של שביעי של פסח]. וכתב עוד בשער יששכר (שם אות כד) שהוא גם מסוגל לישועה בבנים להקים זרע.

ויש לבאר, שהתגלות השכינה המרומזת באות ה"א אחרונה שבשם הוי"ה היא סגולה לבנים, בסוד הכתוב (בראשית מז, כג) הא לכם זרע. וכן הוא סוד המדרש (ב"ר פמ"ד יב) אברם אינו מוליד, אברהם מוליד (עיין רבינו בחיי בראשית ב, ד ושם כט, לב). ועיין מש"כ רבינו בחיי (שמות מו, ד) "וכיון שהה"א הזאת ירדה עם יעקב ושבעים נפש למצרים, אין לך לתמוה על ריבוי הברכה שבזרעם, כענין שכתוב (שם א, ז) ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד, לפי שהשכינה עמהם והיתה ביניהם, ושם צוה ד' את הברכה עד שעלו לששים רבוא שבהם נתנה התורה ונראת להם השכינה". וכן השכינה הק' ענינה להשפיע פרנסה, שכן כתב עוד שם רבינו בחיי, שהשכינה ש"ירדה למצרים היא שפרנסה וכלכלה את כל ארץ מצרים בחמש שני הרעב, וכן רמז יוסף בדבריו שאמר (שם מז, כג) הא לכם זרע וזרעתם את האדמה, וכתיב (שם כד) ונתתם חמישית", והבן.

ד. והנה בהאי שתא חל יום אחרון של חג בשבת קודש, אשר גם ענינו קבלת פני השכינה, "בואי כלה שבת מלכתא". והנה אמרו חז"ל (שבת קיח, ב) המעגן את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים. ונראה לפרש, ש"נחלה בלי מצרים", היינו שזוכה להשראת השכינה הק' השורה בתוככי עם סגולה ביום השבת, שהיא נקראת "נחלה בלי מצרים", יען שאין לה מצרים אלא מקומה בכל מקום ששם שרויים ישראל.

ובשבת זו יכולים לזכות לקדושת השבת ולקבל פני השכינה הק' בהתגלות יתירה, מחמת שהוא היום והזמן אשר בו ביום ראתה שפחה על הים כו', והרי התורה היא נצחיית, ובכל דור יכולים לזכות לראות

התגלות השכינה כפי מדרגתן. ויהי רצון שנזכה להתברך ביום שאנו שמחים בשמחת השכינה הק' ובגאולתה, בכל השפעות טובות, ועד מהרה נזכה לראותה בתפארתה באמור לציון מלך אלקיך, בביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

נעילת חג הפסח

א. ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לד' אלקיך גו' (דברים טז, ח). וכבר עמד כ"ק אא"ז זי"ע בשער יששכר (מאמרי חדש ניסן מאמר שפת הים אות כ) במה ששביעי של פסח נקרא בלשון התורה הק' "עצרת" (ועיי"ש מש"כ בזה). הנה בתרגום יב"ע: וביומא שביעאה ההוא תהון כנישין בתושבחא קדם ד' אלקכון, היינו שתרגם "עצרת" מלשון "כנישין", וצ"ב.

ויל"פ, ששביעי של פסח הוא אוסף וכולל את כל הענינים של חג הפסח כולו. כי במצרים נאמר (שמות ח, טו) "אצבע אלקים הוא", ועל הים נאמר (שם יד, לא) "וירא ישראל את היד הגדולה", וכמו שהיד כוללת את כל האצבעות, כן שביעי של פסח ונם של קריעת ים סוף, כולל את כל הענינים והניסים של כל ז' ימי הפסח.

ב. ויש לפרש ענין מה ששביעי של פסח הוא העצרת והכנישין של כל ימי הפסח, דהנה חלוקים הניסים שעשה לנו הקב"ה במצרים מנם של קריעת ים סוף, שניסי מצרים היו בעיקר עונשים לפרעה ולמצרים, ורק בתוצאה מזה שהמכות הגדולות בטלה קליפת מצרים, ממילא היתה זו ישועות לישראל. אך בקריעת ים סוף היה ההיפך, שעיקר הישועה והנם נעשה לישראל, שנקרע הים לפניהם, ורק אחרי שהיה מצרים רודף אחריהם, חזר עליהם הים ונטבעו בים סוף, אבל הנם בעצמותה היה ישועה לישראל. ושקולה ישועה ונם אחד שנעשה לישראל נגד כל העונשים והמכות למצרים.

תקיח

וזהו שנאמר בים סוף (שמות יד, ל) "ויושע ד' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים", שאע"פ שכבר הושיעם הרבה פעמים בהיותם במצרים, מ"מ שם באו הישועות כתוצאה מעונשי פרעה ומצרים, וישועה אמיתית היא הנעשית לישראל. וז"ש "ויושע ד' ביום ההוא את ישראל" עצמם "מיד מצרים". ולכן אמרו על הים דוקא "ויהי לי לישועה". ובזה יתורץ מה שהקשו בסה"ק, למה לא אמרו ישראל שירה תיכף בצאתם ממצרים רק בים סוף, והבן.

ג. ויש לומר עוד בזה בדרך מוסר, דהנה אף שיצאו ממצרים ביום ט"ו בניסן, וגם בהיותם עוד במצרים כבר פרקו עול השעבוד מעליהם (עיין ר"ה יא, א), מ"מ כשראו שמצרים רודף אחריהם נפל עליהם פחד ואימה, כמו שנאמר (שמות יד, י) "וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ד'".

והענין בזה, שכן כשהאדם רודף אחר היצה"ר ותאוותיו, הוא חושב שבכל עת שירצה להפרד מהיצה"ר, בניקל יוכל להנתק ממנו ויחזור לדרך הישר. אבל האמת אינו כן, כי דרך היצה"ר הוא שמי שרודף אחריו, גם כשרוצה להפרד ממנו, ממשיך היצה"ר לרדוף אחריו, ולעולם אין נותן לו מנוחה. ולכן אף לאחרי שפרקו ישראל עול מצרים מעליהם ויצאו משם, מ"מ כשראו בני ישראל "והנה מצרים נסע אחריהם", כלומר שאף אחרי צאתם וגאולתם מצרים, ממשיכה הסט"א לרדוף אחריהם, מזה "ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ד'".

וכן הוא בנסיונותיו של כל אחד ואחד מאתנו, שמתחלה רצים ורודפים אחרי תענוגי עוה"ז והולכין שבי אחר היצה"ר ותאוותיו, ובסוף כשמגיע הזמן שמתעוררים בהרהורי תשובה וכבר רוצים להפרד ממנו, הוא לא רוצה להפרד מאתנו, וממשיך לרדוף אחרינו לעולם. ולזה אין עצה אלא להתפלל להשי"ת ולשפוח שיח בבכי ותחנונים, שיצילנו השי"ת מידו, כמו שעשו ישראל "ויצעקו בני ישראל אל ד'".

תקיט

וזהו שדוקא על הים נאמר "ויושע ד' את ישראל מיד מצרים", ונם קריעת ים סוף שקול ככל יציאת מצרים, כי שם ניצלו ממצרים הרודף אחריהם, וישועה זו שקולה כנגד כל שאר הישועות.

ד. עוד י"ל בזה, דהנה איתא במדרש (שמ"ר פכ"ג ו) אז ישיר משה הה"ד (תהלים נט, יז) ואני אשיר עזך וארנן לבקר חסדך, "ואני אשיר עזך" אימתי בשעה שעמדו ישראל על הים כו', "וארנן לבקר חסדך" אותו הבקר של מתן תורה שנאמר (שם יט, טז) ויהי ביום השלישי בהיות הבקר.

ויש לבארו עפמש"כ האור החיים הק' (שמות ד, כז) על הכתוב (שמות ד, כז) "ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו", ואמרו חז"ל במדרש (ב"ר פ"ה ה) תנאין התנה הקב"ה עם הים שיהא נקרע לפני ישראל כו', ולא עם הים בלבד התנה הקב"ה אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית, הה"ד (ישעיה מה, יב) אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי. ומבאר באור החיים הק' דתנאי זה לא היתה רק בעד משה והני דחשיב במדרש (שם), אלא הוא תנאי "שהתנה ד' על כל מעשה בראשית להיות כפופים לתורה ועמליה, ולעשות כל אשר יגזרו עליהם, וממשלתם עליהם כממשלת הבורא ב"ה, והכל בכח התורה, ולזה כל צדיק וצדיק שיעמוד אחר קבלת התורה, יביא בידו שטר חוב אחד לכופו ליחלק לפניו". ולדה"ק יל"פ המדרש הנ"ל, "ואני אשיר עזך - אימתי בשעה שעמדו ישראל על הים כו', וארנן לבקר חסדך - אותו הבקר של מתן תורה", היינו שמאותו הבקר שניתנה התורה, כל יום הוא כיום שעמדו ישראל על הים, ולזה "כל צדיק וצדיק שיעמוד אחר קבלת התורה, יביא בידו שטר חוב אחד לכופו ליחלק לפניו". ולכן אנו אומרים שירת הים בכל יום, והבן.

וכאן מקור להנהוג אצל תלמידי הבעש"ט זי"ע להיות תמיד מקושר לצדיק, ולהזכיר לפניו כל צרכיו ועניניו, שיפעול בעדו לטובה, והוא יען, "שהתנה ד' על כל מעשה בראשית להיות כפופים לתורה

ועמליה, ולעשות כל אשר יגזרו עליהם", ויוכל הצדיק לכופם כאשר הוא צורך עם ישראל.

ולכן נקרא שביעי של פסח בשם "עצרת", שהוא השם שקראו חז"ל לחג השבועות (עיין רמב"ן עה"ת (ויקרא כג, לו) שצוה הקב"ה בחג המצות ז' ימים בקדושה, וקידש שבועות כשמיני של חג, והימים הספורים ביניהם כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג, ולכן קראו חכמים בכל מקום חג השבועות - עצרת, כי הוא כיום שמיני של חג שקראו הכתוב כן. וע"ע בשער יששכר שם), יען ששביעי של פסח קשור ביום מתן תורה, שע"י לימוד התורה הק' אפשר תמיד לפעול ניסים בעד ישראל כבעת קריעת ים סוף.

ה. והנה שעה זו נקרא בפי העולם בשם "נעילת החג". והיינו שכמו שביום הקדוש תפלת נעילה הוא שער הכולל לכל התפלות, כן הוא גם במועדים, שעת נעילת המועד כולל בקרבו כל עניני החג, והוי ה"כנישין בתושבחא" לכל החג כולו.

והנה בתפלת נעילה אנו מתפללים "פתח לנו שער בעת נעילת שער". ולכאורה תמוה, דאם הוא זמן של נעילת שער, איך נבקש "פתח לנו שער" דבר שלא בעתו. ויש לפרש שבקשתינו הוא, שאע"פ שעכשיו הוא עת "נעילת השער", מ"מ ינתן לנו "מפתח" שנוכל לפתוח בה את השער אף אחר נעילתו. ובאמת "מפתח" - אף שאין לו חשיבות כדבר בפנ"ע, מ"מ בו כלולים כל היכלות וארמנות, כי על ידו יכול לפתוח כל השערים ולבא להיכל בכל עת שרוצה, ובלי מפתח הכל סגור ומסוגר לפניו. עד"ז זמן "נעילת החג" הוא עת רצון לפעול קבלת ה"מפתח" לחג, שעל ידו נזכה להיכנס להיכלי המלך. והמפתח בעצמו הוא ה"כנישין" של כל החג, כי בו עצור כל המועד.

ונראה שב"נעילת החג" של פסח יש בו ענין מיוחד, שאף לאחרי "נעילת שער" יכולים תמיד לחזור ולהיכנס להיכלי המלך, שהרי כל ענין החג הוא משום שבו "פסח ד' על הפתח" (שמות יב, כד), וא"כ אף

אם בשאר המועדים אחרי נעילת השער שוב א"א להיכנס, מ"מ בפסח נשאר תמיד הכח "לפסוח על הפתח", ולחזור לאויר הקדושה והטהרה של ימי החג שעעל"ט. ואשר לכן נאמר בחג הפסח במיוחד (שמות יג, י) "ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה", שנשאר קדושת החג על כל השנה כולה (עיין בני יששכר מאמרי חדש ניסן מאמר ד דרוש ו ע"ד הרמז, ובשער יששכר מאמרי חדש ניסן מאמר זמן חרותינו אות כג).

ה. והנה בעת נעילת החג, הזמן גרמא לעורר על חינוך הבנים, שהרי בזמן "נעילת החג" צריך לנהוג כמו בעת "הדרן" וסיום מסכתא, שחוזרים ללמוד בריש המסכתא. והנה מצוה המיוחדת של תחלת הפסח היא המצוה ד"והגדת לבנך", ע"כ בעת נעילת החג "הדרן" לעורר על גודל הענין של קיום והגדת לבנך. ויל"פ "והגדת" מלשון אגודה וקשר, היינו שיהיה כל אחד מאתנו קשור לבניו ויו"ח מקרב לב ונפש ממש, שבזה תלויה בעהי"ת עיקר ההצלחה של גידול וחינוך הבנים בעהי"ת.

ויהי רצון שבשעה זו, עת נעילת השערים של החג, נוכל לפתוח שערי המועד בכל עתות השנה, ובכל זמן שנצטרך להתעלות נפשית ולהתרוממות בתורה או בעבדות ד', נזכה עוד לראות בנועם ד' ולבקר בהיכלו. ויושפע לן ממטוב נהורא, ויתברך כל אחד מאתנו וכלנו ביחד בברכות שמים ממעל ובכל משאלות לבנו לטובה ולברכה. ובשעה זו ש"חסל סידור פסח כהלכתו" יהא רעוא ש"כאשר זכינו לסדר אותו כן נזכה לעשותו", לשנה הבאה בירושלם, ושם נאכל מן הזבחים ומן הפסחים, ונודה לך שיר חדש על גאלתנו ועל פדות נפשנו, בעת שתתקיים בנו הנבואה (מיכה ז, טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, בביאת בן דוד במהרה בימינו אמן.

סעודת ל"ג בעומר

א. וידבר ד' אל משה בהר סיני לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לד'. בזהר חדש: רבי שמעון פתח (משלי ח, כא) להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא. וצ"ב שייכות הדרשה על פסוק זה לכאן.

ויש לפרש, דבאמת צ"ב כפל ענין האמירה לבני ישראל, "דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם". ויש לבאר, דהנה עה"כ (שמות יט, ב) ויחן שם ישראל נגד ההר, דרשו חז"ל (מובא ברש"י שם) כאיש אחד בלב אחד. וא"כ קס"ד שיהו כולם שווים ממש עד שלא יהיה בהם הבדל בין גדול לקטן, ובין צדיק לבינוני או רשע. לזה אמר "וידבר ד' אל משה בהר סיני לאמר דבר אל בני ישראל", ר"ל אף שבהר סיני כולם "כאיש אחד בלב אחד", בכל זאת "ואמרת אלהם" - תאמר לכל אחד ואחד לפום דרגא דיליה (עיין אגרא דכלה פ' תזריע ד"ה וע"ל עוד). ואפילו ענין זה עצמו של "ויחן שם ישראל", להיותם כולם קשורים זב"ז באחדות כאיש אחד ובלב אחד, משיג ומקיים כל אחד לפי מדרגתו.

ולפי"ז יש לבאר הטעם שפתח רשב"י לדרוש כאן על פסוק להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא. דהנה איתא בזהר (רעיא מהימנא פנחס רנז, ב) דאית ב"נ דירית ג' מאה ועשר עלמין ההי"ד (משלי ח, כא) להנחיל אוהבי יש, כפום דרגא דיליה, דאתקרי יש מאין, ודא חכמה עלאה (פי' חכמה עליונה נקראת י"ש, כי נמשכת מהאי"ן). ואית ב"נ דלא ירית אלא עלמא חד כפום דרגא דיליה, כמה דאוקמוה כל צדיק וצדיק יש לו עולם בפני עצמו, והכי ירית עלמין כל ב"נ מישראל כפום דרגא

דיליה לעילא [פירוש: ויש אדם שיורש ש"י עולמות, וז"ש להנחיל אוהבי "יש", שנקרא יש מאין, וזו היא החכמה עליונה. ויש אדם שאינו יורש אלא עולם אחד כפי המדריגה שלו, כמו שהעמידו "כל צדיק וצדיק יש לו עולם בפני עצמו". וכך כל אדם מישראל יורש עולמות לפי המדרגה שלו למעלה].

ולכן, בקרא זה שנאמרה בהר סיני, מעמד אשר בו היו כל ישראל כאיש אחד בלב אחד, ובו נאמר "דבר אל בני ישראל", היינו שידבר לכללות ישראל, וגם "ואמרת אלהם, לכל יחיד לפי מדרגתו, פתח רבי שמעון לדרוש עה"כ להנחיל אוהבי יש, שלכל אחד ואחד מישראל יש עולם הנברא יש מאין, כי נברא לו ולעצמו לפי מדרגת חכמתו והשגתו, "כפום דרגא דיליה", וגם ענין ד"ואוצרותיהם אמלא" שהוא ענין נתינת התורה לכללות ישראל.

ב. והנה על דרך שהוא במעמד הר סיני, שכל אחד מקבל התורה לפום דרגא דיליה, כן הוא בתורת רבן שמעון בן יוחאי, שכל אחד שיך לתורת הרשב"י לפי מדרגתו. וכמפורש בזהר דגילוי תורתו של רשב"י היה ממש בבחינת מתן תורה, שכתב (ח"א רפז, ב) "מן יומא דאסתלק ר"ש מן מערתא, מלין לא אתכסיין מן חברייא, ורזין עלאין הווי מסתכלין ואתגליין ביניהו, כאילו אתייהבו ההיא שעתא בטורא דסיני [פירוש: מיום שיצא רשב"י מן המערה לא נתכסה שום דבר מהחברייא, והיו מסתכלים בסודות עליונים, ונתגלה ביניהם כאילו ניתנו אותו היום בהר סיני]. וביותר מבואר בתיקונים (תיקון כב סד, א, ובסופו ת' י קמז, ב) "בוצינא קדישא ודאי פומך איהו סיני" [פירוש: נר קדוש, ודאי פיך הוא סיני].

וזהו דאיתא בזהר (הקדמה ד, א) שרבי חייא זכה לעלות להיכל דרשב"י, ושם שמע קול האומר מי מכם אשר הפך חושך לאור ומעם המר נהפך להם למתוק עוד טרם בואם לעולם עליון, ומי שלא, אין לו מקום שם, ואז זכה רבי חייא לגילויים נוראים אשר נתגלו שם, עד שנזדעזע וזלגו עיניו דמעות, ובכה ואמר זכאים חלקיהם של הצדיקים

בעולם הבא, ואשרי רבי שמעון שזכך לכך, עליו כתיב להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא. והיינו שאף שלכל הצדיקים יש עוה"ב וגן עדן המוכן להם, בבחינת "ואוצרותיהם אמלא", אמנם עוד יש לכל צדיק חלק בעולם העליון, אשר הוא מציאות והויה בפנ"ע, כפום דרגא דיליה, עד שזוכה להיכנס להיכלו של רשב"י בעצמו, בבחינת "להנחיל אהבי יש".

ג. ונראה שכמו שהוא בעולם העליון, כן הוא גם בעוה"ז, שיש לכל ישראל חלק בהילולא דרשב"י, בבחינת "ואוצרותיהם אמלא". ועוד יש לכל אחד ואחד שייכות וקשר להילולא דרשב"י כפום דרגא דיליה, ובבחינת "להנחיל אוהבי יש".

ובזה יש לבאר מ"ש באדרא זוטא (רצו, א) שכשנסתלק רשב"י, "שמעו קלא עולו ואתו ואתכנשו להילולא דרבי שמעון". וי"ל שג' לשונות עול"ו ואת"ו ואתכנש"ו, מכוונים לג' מדרגות:

"עולו" - קאי על צדיקים ובני עליה, שזוכים ביום זה להתעלות ולהיכנס להיכל דרשב"י בגבהי מרומים, כההיא דרבי חייא (שם), שאמר רשב"י "יכנס רבי חייא ויראה בכמה עתיד הקב"ה לחדש פני הצדיקים לעוה"ב". ועד"ז הוא בש"ם (כתובות עז, ב) דרבי יהושע בן לוי שעלה לגן עדן, אזל אשכחיה לרשב"י כו'.

"ואתו" - קאי על הזוכים לבא על ציון הרשב"י במירון, אשר הוא מקום קדוש ומקודש לישראל, כמסופר בזהר (שם) שרבי חייא אשתטח במירון על ציון הקדוש של רשב"י, ונשק לעפרא. ועיין מה שאמרו בש"ם (סנהדרין צח, א) שריב"ל אשכח לאליהו דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרשב"י, והוא שלחו לשאול אצל משיח בעצמו לאימת אתי מר, ואמר לו היום, וכשלא בא בו ביום פירש שכך אמרתי לך (תהלים צה, ז) היום אם בקולו תשמעו. ויש לבאר, שגילוי זה דהיום

קאתי מלכא משיחא, היינו שבעצם הגאולה בבר מוכן ועומד, ותלוי אך ורק "אם בקולו תשמעו", התחיל להתגלות אפיתחא דמערתא דרשב"י.

"ואתכנשו" - נאמר על ישראל הנאספים ומתכנסים לכבוד הילולא דרשב"י בכל מקום שהם. שכיון שמחשבתם תשוקתם ורצונם להשתתף בהילולא דבר יוחאי במירון, בבחינת (תהלים נה, ז) "מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכנה", נחשבים גם הם כמשתתפים בהילולא דרבי שמעון, וכמאמר הבעל שם טוב זי"ע (עיין תולדות יעקב יוסף פ' חיי שרה, צוואת הריב"ש י, א) שמקום שמחשבתו של אדם שם הוא. ויש לדרוש ברמז בלשון חז"ל (פסחים נא, ב) "כדאי הוא רשב"י לסמוך עליו בפניו ושלא בפניו", היינו שכדאי הוא רשב"י לסמוך עליו "בפניו", לאלה הזוכים להיות בציון הקדוש במערה במירון, ו"שלא בפניו", לאלה אשר הם בבחינת "ואתכנשו" במקדש מעט, להשתתף בהילולא דרבי שמעון, גם הם יכולים לסמוך עליו ועל זכותו שיגן עליהם.

וזהו שאומרים (בזמר בר יוחאי) "אשרי העם הם לומדיך, ואשר העומדים על סודך", והיינו דלכל ישראל הרי יש חלק בלימוד תורת רשב"י, יש שהם רק בדרגא ד"עם", ו"אשר הם לומדיך", ר"ל שלומדים את רשב"י בעצמו, איך מסר נפשו בשעת הגזירה, והיותו במערה כו'. ויש מי שהוא בדרגא "עומדים על סודך", היינו סודות התורה שגילה רשב"י.

ענין השמחה ביום ל"ג בעומר

ד. הנה מבואר בשו"ע (או"ח סימן תצג סעי' ב ברמ"א): ובמדינות אלו נוהגין שמסתפרין ביום ל"ג ומרבים בו קצת שמחה ואין אומרים בו תחנון, והטעם הוא שביום זה פסקו תלמידי רבי עקיבא מלמות.

אך מקובל בעולם [ובפרט אצל רבוה"ק תלמידי הבעש"ט זי"ע, כמבואר בבני יששכר ובסידור בעל התניא], שהשמחה ביום זה הוא מחמת היותו יומא דהילולא של רשב"י, אשר בו ביום גילה בעולם את הזהר הקדוש (עיין בני יששכר מאמרי חדש אייר מאמר ג אות א).

ונראה שיש לומר, שהני תרי ענינים יש להם שייכות וקשר ביניהם. דהנה, את ענין היות יומא דהילולא דרשב"י ביום הזה, מבאר כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (שם אות ב) שכיון ש"יומא הדין טו"ב ימים למתן תורה, אשר מתחיל להתנוצץ האור כי טוב בתורה, הנה יום זה הוא ל"ג בעומר יומא דהילולא דרשב"י בו ביום עלה לשמי מרומים, ומסתמא ביום זה נולד גם כן (ר"ה יא, א) כי הקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום אל יום, הנה בו ביום שמתחיל האור כי טוב להאיר מן התורה, היינו טו"ב ימים קודם מ"ת, בו ביום נתגלית הנשמה הק' בעולם".

ועד"ז כתב גם בקדושת לוי (סוף פ' ויצא) "והבחינה הזאת של יציאת מצרים מאירה עד ל"ג בעומר, ומל"ג בעומר מתחיל ההארה של מעמד הר סיני שהיא קבלת התורה".

והנה תלמידי ר"ע מתו, מפני שלא נהגו כבוד זה לזה (יבמות סב, ב). ואמרו חז"ל (קידושין ל, ב) עה"כ (תהלים קכו, ה) לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער כו', אפי' האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר (במדבר כא, יד) על כן יאמר בספר מלחמת ד' את והב בסופה. ונראה שתלמידי ר"ע מתו כי נשארו בבחינת "כי ידברו את אויבים בשער", ולא זכו להגיע לדרגא ד"והב בסופה". אך בל"ג בעומר פסקו למות, כי אז מתנוצץ האור כי טוב הוא אור התורה, ומתחיל ההארה של מעמד הר סיני, וכשמתנוצץ אור התורה הוא עושה שלום ואחדות בין לומדי תורה, כי אז מאירה הארה של מעמד הר סיני שהיא

"כאיש אחד בלב אחד", ולכן "לא זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה", ומתקיים בהם "את והב בסופה".

ולפי"ז, מה שביום זה הוא היומא דהילולא של רשב"י, וכן מה שבו ביום פסקו תלמידי רבי עקיבא למות, תרווייהו מאותו המעם, כי ביום זה מתחיל להתנוצץ אור התורה הק'.

ועיין בחיד"א בספרו מראית עין, ששמחת יום ל"ג בעומר היא, משום שאמרו בש"ם (יבמות שם) שאחרי שמתו תלמידי ר"ע היה העולם שמם, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. וההתחלה של לימוד ה' תלמידים אלו, היה בל"ג בעומר. ויש לומר, שמה שהתחיל דוקא ביום זה ללמוד התורה מחדש, הוא ג"כ מהאי טעמא, כי ביום זה מתחיל להתנוצץ האור כי טוב, ואז מתחילה ההארה של מעמד הר סיני שהיא קבלת התורה.

ל"ג בעומר - שמחת היחוד

ה. הנה בספה"ק אור ישראל להגה"ק המגיד מקאזניץ זי"ע (על התיקונים, סוף תיקון ח"י) כתב ש"אנו ממליכין בז' מדות דלך ד' הגדולה והגבורה כו', והם ז' פעמים ז', ג' מ"ט מדה לפי גודל ברור המדות ושרש המדות הם רק עץ חיים מהלך ת"ק שנה, הם ה' מדות, ואח"כ כ"ל וכל"ה, לכן בל"ג בעומר שהוא יום ה' בשבוע ה' כבר הוא גמר הספירות, הוא יום טוב, כזה שמעתי ממורי הרב מו"ה לוי יצחק נ"י כו', והיחוד בשבועות", עכ"ל. וכ"כ בעבודת ישראל (בהר) "וכה אמר הרב הצדיק מו"ה לוי יצחק נ"י, שבל"ג לעומר הוא גמר הספירה, יום ה' בשבוע ה'".

וביאור דבה"ק נראה, דספירת יסו"ד הוא ספירה הכוללת בה ה' ספירות הקודמות, לכן נקרא בשם "כל" (שנכללים בה הכל). וכבר הזכרנו במק"א (תורה יום אושפיזא דמשה ה'תשנ"ה) בשם כתבי האר"י ז"ל שלכן צד מערב מכוון למדת יסו"ד, כי "מערב" הוא מלשון עירבוב, המערב את כולם. ומדת מלכות כל"ה קרויה, כי היא נוקבא המקבל מכ"ל. ולכן ביום ה' שבשבוע ה', היינו הו"ד שבהו"ד הוא גמר הספירה, כי מכאן ואילך מתחיל כבר ספירות שאינם רק כוללים את הימים עד כה.

והנה לעיל הבאנו מדברי הקדושת לוי זי"ע (פ' ויצא) שעד ל"ג בעומר נמשך הארת פסח, ומאז מתחיל כבר הארת קבלת התורה, ועיי"ש שמבארו על-פי משל לתינוק שמרגילין אותו לילך לבית הספר, ומרגיל אותו אביו ע"י דבר שהתינוק מתאוה לו, דהיינו שאומר לו ששם בבית הספר יש דבר שהתינוק מתאוה לו, וכיון שכבר הולך אז לומד עמו הרבה תורה. כך הראה לנו הקב"ה ביציאת מצרים ובים-סוף נימים ונפלאות, כדי שנתאוה לו לעבדו ולקבל התורה ביום מתן תורה בלבב שלם. ונמצא שעיקר ותכלית כל הנימים היה בכדי שנקבל התורה במעמד הר סיני. והבחינה הזאת, של יציאת מצרים, מאירה עד ל"ג בעומר, ומל"ג בעומר מתחיל ההארה של התכלית - קבלת התורה, עיי"ש. ונראה שפנימית דבריו אלו, הוא ע"פ דבריו שמביא המגיד מקאזניץ זי"ע, דעד ל"ג בעומר הוא שורש המדות, ומכאן ואילך מתחיל התכלית שהוא היחוד בשבועות, והבן.

וליכא מידי דלא רמיזי באורייתא, מה שנאמר (שמות יג, יח) "וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים", היינו עד ספירה יום חמישי בשבוע חמישי נמשכת העליה מארץ מצרים. וסמיך ליה (שם יח) "ויקח משה את עצמות יוסף עמו", היינו שאחר דרגא ד"וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים", באה מדת כ"ל, מדתו של יוסף הצדיק, להמשיך את כ"ל לכל"ה, בקבלת התורה.

ויש לבאר לפי"ז ענין השמחה ביום ל"ג בעומר, שאז מתחיל יחוד קוב"ה ושכינתיה, ע"י כ"ל, הוא הצדיק יסוד עולם, המשפיע לשכינתי"ה, שגורם לשמחה עלאה, כמו שרמזו חז"ל (ברכות מ, ב) "זימנא חדא סמך גאולה לתפלה (הוא ענין יחוד יסוד ומלכות), ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא". והוא השמחה האמתיית עליה נאמר (תהלים קד, לב) ישמח ד' במעשיו ודרשו חז"ל (ויק"ר פ"כ כ) שמח לא נאמר אלא ישמח.

נעשה אדם נאמר בעבורך

ו. והנה אומרים (בזמר בר יוחאי) "נעשה אדם נאמר בעבורך". ויש לפרש ע"פ המדרש (ב"ר פ"ח ה) א"ר סימון בשעה שבא הקב"ה לבראת את אדם הראשון נעשו מלאכי השרת כתים כו', מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים יברא כו', אמת אומר אל יברא שכולו שקרים, מה עשה הקב"ה, נטל אמת והשליכו לארץ, הה"ד (דניאל ח, יב) ותשלך אמת ארצה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, מה אתה מבזה תכסים אלטיכסייה שלך, תעלה אמת מן הארץ, הה"ד (תהלים פה, יב) אמת מארץ תצמח. והנה איתא במדרש (איכה רבה פתיחתא פ"ב) ותשלך אמת ארצה וגו' אין אמת אלא תורה, שנאמר (משלי כג, כג) אמת קנה ואל תמכור.

ולפ"ז יש לפרש, שמה שהשליך אמת ארצה, קאי על תורת אמת - שהיא התורה שנתגלתה על ידי רשב"י, שהיא האמת המצונה בתורה. ובזכותה נברא העולם. וזהו שאומרים "נעשה אדם נאמר בעבורך", היינו בעבור רשב"י, שהוא בעצמו ה"אמת" שהשליך הקב"ה ארצה. ועליו נאמר "אמת מארץ תצמח", הוא שנצמח בכל שנה ושנה אורו של משיח, איש צמח שמו (זכריה ו, יב), כדאיתא בזה"ק (ח"ג קכד, ב) בספרא דא יפקון מן גלותא, היינו כשיתגלה ספר הזהר בדא יפקון מן גלותא, וכמו שרמז בדגל מחנה אפרים (בשלח) עה"כ (שמות יד, ח) "ובני

ישראל יוצאים ביד רמה", ותרגומו "בריש גלי", כי ברי"ש ר"ת רבי שמעון בן יוחאי, גל"י - כשיתגלה ספרו הקדוש ספר הזהר אז יפקון מן גלותא, והבן.

ויהי רצון שבזכותו הגדול של רבי שמעון בן יוחאי, אשר כבר בדורו לא היה יכול לסבול אורך הגלות ועורר רחמים בעד הגאולה שלימה כדאיתא בזהר (חדש סז, ב) שבכה ואמר "ווי דגלותא אתמשך, ומאן יכיל למסבל ליה", כל שכן עתה אחרי אלפי שנים, שאלפי בני ישראל מקיימים הקול "עלו אתו ואתכנשו להילולא דרשב"י", ושופכים לב כמים כל אחד לפום דרגא דיליה, להוושע במשאלות לבו, בזכות האי תנא קדישא, יתקבלו צלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון די בשמיא וארעא, ויושע כל אחד בכל משאלות לבו, וכל ישראל בישועתן, לראות במהרה בהתגלות כבוד שמים בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

ב' סיון
הילולא דכ"ק אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע

א. בסיום הש"ס: תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא שנאמר (חבקוק ג, ו) הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות. ובתחלתו פתח התנא: מאימתי קורין את שמע בערבית כו'.

אמר כ"ק אא"ז אדמו"ר בעל ההילולא זי"ע (בחמשה מאמרות, מאמר סמוכים לעד אות ג) שסיום הש"ס הוא באות ת' [הלכות] ותחלתו באות מ' (מאימתי), רמז למה שנאמר (בראשית כה, כז) ויעקב איש ת"ם יושב אהלים, היינו באהלים של תורה. כי כששוקדין בתורה, וכשמסיימין הש"ס מיד חוזרין לראשיתו, נמצא צירוף האותיות ת"ם, הת' בתחלה ואח"כ המ'. אך אם כשעוברין על הש"ס ומסיימין אותו כשנה ופירש (חלילה), ולא מקיימים מאמר התנא (אבות פ"ה מכ"ב) הפוך בה והפוך בה דכולה בה, נמצא המ' בתחלה והסיום בת', והוא צירוף אותיות מ"ת (ר"ל). אשר על כן צריך לחבר מיד בסיום הש"ס לתחלתו, להיות רמז לאיש ת"ם יושב אהלים, באהלי תורה, בבחינת (תהלים יט, ט) "תורת ד' תמימה". ויש להוסיף רמז לזה בדברי חז"ל שאמרו (תענית ה, ב) יעקב אבינו לא מ"ת, כי בהיותו איש ת"ם יושב אהלים, לא מ"ת.

והנה דבריו הקדושים מאירות עינינו, לפרש בהם דברי התד"א "כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא", דהנה אמרו חז"ל על דברי תורה (פס"ז ואתחנן ו, ו. ודש"י דברים כו, סז) "בכל יום יהיו

בעיניך כחדשים, כאילו קבלתם היום מסיני". וז"ש "כל השונה הלכות בכל יום", ר"ל ששונה הלכות באופן ש"בכל יום יהיו בעיניך כחדשים", אז מובטח לו שהוא בן עוה"ב. והיינו טעמא, שהרי אמרו חז"ל (סנהדרין פח, ב) איזהו בן העוה"ב, ענוותן ושפל ברך, שיף עייל שייף ונפיק, וגרים באורייתא תדירא, ולא מחזיק טיבותא לנפשיה. ועל כן, הלומד הלכות "בכל יום", שהתורה אצלו כחדשה כאילו רק היום קבלה מסיני, מחמת שמרגיש שעד עכשיו לא השיג בתורה כלום והוא עומד עדיין בפתיחת התורה, הרי שהוא "ענוותן ושפל ברך כו'", ומחמת כן הוא "גרים באורייתא תדירא" יען ו"לא מחזיק טיבותא לנפשיה", לכן מובטח לו שהוא בן עוה"ב.

ויש לומר, שלכן רק "השונה הלכות בכל יום", בבחי' "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים", הוא ש"מובטח לו שהוא בן עוה"ב", כי מי שבסיום לימודו שוב אין התורה אצלו כחדשה, וגורם שתשאר תורתו (חלילה) בצירוף מ"ת, לא שיך ביה ההבטחה שהוא בן עוה"ב, כי תורתו אינה תורת חיי"ם, ונשכחת ממנו כמ"ת מלב. ורק מי שבסיום לימודו מתחיל מחדש, לצרף אותיות ת"ם, להיות איש תם יושב אהלים, הוא שמובטח לו שהוא בן עוה"ב.

ובזה יש לדדוש סמיכות סוף הש"ס לתחלתו, שפתח התנא במאימתי קורין את שמע בערבית כו', שהיא המצוה "שצונו לקרוא ק"ש ערבית ושחרית, והוא אמרו (דברים ו, ז) ודברת בם גו' בשכבך ובקומך" (רמב"ם ספר המצוות מ"ע י). כי מהאי טעמא ציוונו לחזור ולקבל עול מלכות שמים ועול מצוות פעמיים בכל יום, להורות שהתורה תהיה כחדשה בעינינו כאילו היום נתקבלה מסיני, ועל כן צריכין לחזור תמיד לקבל עול מלכות שמים ומצוות מחדש. ומכאן למעלת השונה הלכות בכ"ל יו"ם, היינו במעלת בכ"ל יו"ם יהיו בעיניך כחדשים, שמובטח לו שהוא בן עוה"ב, כי כשמסיים הוא חוזר לראש, ומצרף אותיות ויעקב איש ת"ם, היפך אותיות מ"ת, בחי' יעקב אבינו לא מת.

ב. באמת מכוונים דבריו הקדושים של כ"ק אא"ז זי"ע, לענין יומא דהילולא של הצדיק, דכשמתאספים ביומא דהילולא של הצדיק, צריך שיהיה בבחינת בכל יום יהיה בעיניך כחדשים. ואף שעבר יותר מיובל שנים מאז הסתלקות כ"ק אא"ז זי"ע, ובכל שנה ושנה מתאספים במעודת הילולא, מ"מ צריכין להרגיש עכשיו בבחינת "חדשים", דאל"כ הרי הצדיק הוא בבחינת "מת" חלילה, ורק מתכנסים לזכר אותו יום. אבל כשיומא דהילולא הוא בכל פעם כחדשים, אזי יעקב אבינו לא מת, אלא בבחינת יעקב איש תם. ולכן אמחז"ל (קהלת רבה פ"ט ד) שצדיקים אפילו במיתתן קרויין חיים, שבזמן שלא פורשים ממנו ומתורתו ח"ו, אלא אדרבה חוזרין על תורתו כחדשה ובבחיים חיותו, וכאילו היום ניתנה, אז נשאר הצדיק בבחינת איש ת"ם, יעקב אבינו לא מ"ת. וזה שמקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים (תענית ה, ב), מפני שזרעו ממשיך להפוך בתורתו ובדרכו מחדש, בצירוף אותיות ת"ם, היפך בחי' מ"ת.

ובזה יל"פ המדרש (ילקוט שמעוני במדבר תרפ"ד) "בשעה שקיבלו ישראל את התורה, נתקנאו אומות העולם בהן, מה ראו להתקרב אלו יותר מן האומות, אמר להם הקב"ה, הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שבני מביאין". ומקשים העולם, שהרי גם להם יש ספר היוחסין עד יצחק ואברהם. ולהנ"ל י"ל שאף שהאומות מביאים ספר היוחסין, מ"מ אינו "כשם שבני מביאין", כי אצל אומות העולם שפרשו מדרכי אבות, נשארו בצירוף מ"ת, כמשאחז"ל (קהלת רבה שם) רשעים בחייהם קרויים מתים, משא"כ אצל ישראל ספר היוחסין הוא ספר החיים, בבחי' מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

ובמיוחד שייך ענין זה להילולא של כ"ק אא"ז זי"ע שהתפלל בצוואתו הטהורה "יה"ר שלא יבוש המעין ולא יקצץ האילן", היינו שתימשך תמיד תורתו ועבודתו הק' שהוא בבחי' "מעין", אשר "מכיפיה [פי' ממקורו] מיברך" (שבת סה, ב), ונשאר תמיד נובע מים חיים כבראשונה.

והיינו ראמרו (הוריות יב, א) "אין מושכין את המלכים אלא על המעיין כדי שתמשך מלכותם". ועוד אמרו (שם) שילמוד תורה על נהר מים "כי היכי דמשכן מיא משכן שמעתתייכו" [שלא ליפסוק מפומייכו, כמעין זה שמושך והולך, רש"י]. ולכן חובה עלינו להמשיך מעין זה שלא יפסוק מפינו ומפי זרענו עד עולם, וישאר תמיד מעין הנובע מיים חיים.

ג. עפ"ז יש ליתן טעם למה פתח התנא במצוות קריאת שמע. והוא ע"פ מה דאיתא בזה"ק (זהר חדש רות קי, א) שהקורא ק"ש כראוי מקבלים לה אברהם יצחק ויעקב ולוקחים אותה ונשקין לה, וכל מי שמשלים את היחוד של ק"ש כראוי בכל יום, כשיבוא לעולם הבא יושיבו אותו האבות אצלם פעמיים ביום. וצ"ב מה הקשר בין האבות הקדושים למצוות ק"ש, עד שהם המקבלין את הקרי"ש, ובזכותה מושיבין את קוראה אצלם פעמיים ביום.

ונראה לבאר ע"פ הספרי (ואתחנן לב ג) ר"מ אומר הרי הוא אומר (דברים ו, ה) ואהבת את ד' אלקיך בכל לבבך, אוהבהו בכל לבבך - כאברהם אבינו, כענין שנאמר (בראשית כ, יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו, ובכל נפשך - כיצחק שעקד עצמו על גבי המזבח, ובכל מאדך - הוי מודה לו כיעקב כענין שנאמר (בראשית לב, י) קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות (שם לג). הרי שקיום מצוות ק"ש ענינה כוללת העבודה להדבק בדרכי אבות. לכן הקורא שמע בערבית ושחרית, מעורר ומחיה את האבות ע"י המשכת דרכם לעולם, ולכן הם מנשקין לה, ומחזיקים לו קרבות וטובה בעולם העליון.

וכיון שסיים ופתח בצידוף ת"ם, להיות האבות הק' בבחינת יעקב איש ת"ם, יעקב אבינו לא מ"ת, על כן פתח במצוות קריאת שמע, שעניינה להמשיך דרכי אבות, ועי"ז להוסיף חיות על חיותם, על ידי היות זרעם בחיים, שלא ליפסוק דרכם חלילה אלא להמשיכו כמעין זה

תקלה

שמושך והולך. וידוע מה פי' הגה"ק בעל קדושת לוי זי"ע מה שאמרו חז"ל (שבת נה, א) "תמ"ה זכות אבות", תמה מלשון תמימות ושלימות, שלא נחסר מזכות אבות אף כחוט השערה. והלא הדברים ק"ו, ומה אבות העולם מנשקין למי שממשיך דרכם, ק"ו לאבותינו הקדושים, כ"ק אא"ז בעל מנחת אלעזר זי"ע ולמעלה בקודש, עד כמה מחזיקין קריבות וטובה להממשיכים דרכם בקודש, לומדים בספריהם הקדושים, ומתנהגים באורחותיהם ודבקים באילנא דחייא.

וזו היא אחריות גדולה עלינו המסתופפים בצלו הק' צילא דמהימנותא, להמשיך דרכו לעולם, שהרי אם אנו לא נעשה פעלים לפרסם תורתו ועבודתו הק', ולגדל את בנינו שיהיו דבוקים בבעל ההילולא, להיותו תמיד ת"ם חיי וקיים, אין לנו לסמוך על אחרים שיעשו זאת. על כן חובה עלינו לראות בכל דבריו הק' ובכל דרכיו וציוויו בבחינת (רש"י שמות כ, כ) לא להם צויתי כו' אלא לי לבדי.

ד. והנה על לשון התנא "מאימתי קורי"ן את שמע בערבית", מדייק הגר"א למה לענין קריאת שמע אמר התנא קורי"ן, לשון רבים, ואילו לקמן אצל ברכות ק"ש אמר התנא "בשחר מבר"ך שתים לפניה כו'", בלשון יחיד. ומבאר בזה, שבקרי"ש תנא "קורין" לשון רבים, כי כל אחד חייב לקרות בעצמו, ואין אחר יכול להוציא את חבירו בק"ש, אבל בברכות ק"ש אמר "מברך", בלשון יחיד, משום דבברכות יכול הש"ץ להוציא את כולם.

ויש לומר בזה, שציותה התורה הק' על כל אחד ואחד לקבל עול מלכות שמים בעצמו, כי בענין אמונה טהורה וקבלת עול מלכות שמים צריך כל אחד לקבל בעצמו, ולא לסמוך על אחרים, כי בענין האמונה צריך כל אחד להחזיק בעצמו במסורה שקיבל מאבותיו ורבותיו, ולא להתפעל אפי' כשרוב העולם מנגדים לו. וזה שבקריאת-

שמע אין אחד יכול להוציא את חבירו יד"ח, וצריך כל אחד לקרות בעצמו.

ועובדא ידענא, ששמעתי מהרה"ח ר' חיים בער ז"ל (והענין רשום קצת בהקדמה לספר דרכי חיים ושלום), שפעם אחת, בסוף שנותיו של כ"ק אא"ז זי"ע, סיפר (בתוך דבריו בדרשה שנשא) מה שאירע לו כשהיה פ"א אצל הגה"ק משינעווא זי"ע (שהיה אז בקרעניץ). שבבקר הלך כ"ק אא"ז זי"ע ליקח ממנו ברכת פרידה, והגה"ק משינאווא כבר היה עומד מוכן להדק הקשר להניח תפילין של יד לקריאת שמע (קודם התפלה). ופשט הגה"ק משינאווא את התפילין, והלך ללוות את כ"ק אא"ז זי"ע, והגיעו למקום שהיו מים עוברים שם, ואא"ז זי"ע קבל ברכת פרידה, ועבר מעבר המים, ואז אמר לו הרה"ק משינאווא, שאפילו אם תשאר לבדך בצד אחד, ותראה כל העולם עומד בצד השני, מ"מ כל רוחות שבעולם לא ינתקו אותך ממקומך "ווייל אין דעם וועט זיך וועגדן די אמונה ביז משיח וועט קומען". וסיים כ"ק אא"ז זי"ע ואמר "שאז היה עוד צעיר לימים (לערך כ"ה שנים), ואביו כ"ק אא"ז אדמו"ר בעל דרכי תשובה זי"ע היה עוד בחיים חיותו, ובכל זאת אמר לו הגה"ק משינאווא דברים אלו. ובודאי משום שכיחזקאל הנביא ראה רבו הק' ברוח קדשו את מה שיהיה בסוף הימים, בהתגברות הכתות והמפלגות השונות שבדור, ועל זה היתה כוונתו.

והנה אף שבדורו לא היו משיגים דבריו הק' של הגה"ק משינאווא "שאפילו אם יגיע זמן שתשאר לבדך בצד אחד, ותראה כל העולם עומד בצד השני, מ"מ כל רוחות שבעולם לא ינתקו אותך ממקומך, כי בזה תלוי האמונה אצל כלל ישראל עד ביאת המשיח", מ"מ בעוונותינו הרבים בדורינו אנו, יכולים לראות ולהבין אפם קצהו מגודל כוחו של כ"ק אא"ז זי"ע שבעמידתו האיתנה תלוי האמונה אצל כלל ישראל.

בימינו אלו יכולים להבין מה שאנו מצווים לחזור על קבלת עול מלכות שמים בכל ערב ובקר, ולא מועיל היום הקבלת עול מלכות שמים של אתמול, כי בעוה"ר נסיון האמונה מתגבר מיום ליום, ומה שמקבל עול מלכות שמים לפי הנסיון של אתמול, לא מועיל היום, שבכל יום ויום מתגבר כוח הטומאה בתחבולות ונסיונות חדשות, וא"א היה להעלות על הדעת אתמול מה שיוולד נסיונות חדשים היום, וע"כ צריך לקבל עול מלכות שמים ועול מצוות לפי הנסיונות של אותו היום.

ויכולים אנו לקבל עול מלכות שמים בכל יום ויום, רק בכח אור כ"ק אא"ז זי"ע שזורח ומאיר דרכנו בתורתו עבודתו חסידותו וצדקתו עד עולם. ואף אם אין אנו ראויים להנות מאורו, מ"מ אנו כסומא המברך יוצר המאורות (תוס' ר"ה לג, א ד"ה הא) שאית ליה הנאה כר' יוסי שראה סומא ואבוקה בידו ואמר לו בני אבוקה זו למה, אמר לו כל זמן שאבוקה זו בידי רואין אותי בני אדם ומצילים אותי פן הפחתים ומן הברקנים. וכן אנחנו שכל זמן שאבוקת אור בידינו אנו ניצלים ע"י שמחזיקים אחד בחבירו ומצילים עצמנו מן הפחתים ומן הברקנים.

ויהי רצון שזכות כ"ק אא"ז זי"ע יעמוד לנו ולכל ישראל בכל ענינים, וימליץ טוב בעדינו, וביותר להעושים פעלים בכ"ל יו"ם לחדש אורו כבראשונה, להיות שפתיו דובבות בקבר, וכן לכל המסתופפים בצילו, כהה"א דאמרו בירושלמי (שבת פ"ו ה"ט) "עתידה בת קול להיות מפוצצת באהלי צדיקים, ואומרת כל מי שפעל עם א-ל יבוא ויטול שכרו", היינו שגם זה אשר אינו בעצמו בדרגא דצדיק, אך הוא מסתופף "באהלי צדיקים", והוא בבחינת "כל מי שפעל עם א-ל" היינו עם הצדיק, "יבוא ויטול שכרו" גם הוא עם הצדיק. ויהי רצון שיהי חלקינו עמהם, ונתברך בחיי"ם ושלו"ם שפע ברכה והצלחה, ונזכה לקבל התורה הק' בזמן מתן תורתינו בשמחה ובטוב לבב, ואז הוא זמן פקודה לגאולה שלימה כדאיתא בתיקוני זהר (תי' כא נה, א) בעצרתא יפקון מן גלותא, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

תקלח

ב' סיון - לארץ הקודש

ע"י הטעלעפאן לכינום אנ"ש וסיום משניות בבית מדרשנו בבני ברק

א. תנן בסיום ששה סדרי המשנה, אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות, שנאמר (משלי ח, כא) להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא. וכתב הרע"ב "סמך מאמר זה לכאן להודיע בחתימת המשנה מתן שכרן של צדיקים שלומדים ומקיימים כל מה שכתוב במשנה".

ויש לדרוש בנעוץ סוף סדרי משנה לתחלתה, לקיים מילי דאבו"ת שאמרו "הפוך בה והפוך בה דכולה בה" (אבות פ"ה מכ"ב), ע"פ מה שכתב הגר"א ש"מה שמתחיל הש"ס בברכות הוא מפני שסדר זרעים הוא בצדי"ק, כמש"כ (בראשית א, יא) מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ [נראה כוונתו להמבואר בתקו"ז בהקדמה ה, ב "ובצדי"ק עץ פרי עשה פרי למינו גו' וכגין דא אתקרי סדר זרעים"], ונאמר (משלי י, ו) ברכו"ת לרא"ש צדי"ק, ולכן מתחיל בברכות". ולפי"ז הרי חתם רבינו הקדוש את המשניות במתן שכרן של צדיקי"ם, ופתח בברכות לרא"ש צדי"ק.

ויש לבאר שכיון שפתח בברכו"ת לרא"ש צדי"ק, התחיל התנא את סדר זרעים במצות קריאת שמע, שכן חיות הצדי"ק היא האמונה, כמו שאמרו חז"ל (מכות כד, א) בא חבקוק והעמידו על אחת שנאמר (חבקוק ב, ד) וצדי"ק באמונתו יחי"ה. וזוהי עיקר מצות קריאת שמע "לקרות פרשת שמע מפני שיש בה יחוד השם ואהבתו ותלמודו שהוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו" (רמב"ם פ"א מהל' ק"ש ה"ב).

והנה, ענין וצדיק באמונת"ו יחיה, שחיות הצדיק הוא אמונתו, דהיינו "יחוד ד' ואהבתו", יש לבאר על פי מה שכתב הרמב"ם (ספר מצוות מ"ע ג) את מצות אהבת ד', "שזאת המצוה גם כן כוללת שנהיה קוראים לבני אדם כולם לעבודתו ית' ולהאמין בו, וזה שאתה כשתאהב איש אחד תספר בשבחיו ותרבה בהם, ותקרא בני אדם לאהוב אותו, וזה ע"ד משל, כן כשתאהב אותו ית' באמת, כאשר הגיע לך מהשגת אמתתו, אתה קורא בלי ספק הסכלים והפתיים לדעת לידיעת האמת אשר ידעתי כו'". וזו היא חיות הצדיק אוהב ד', לקרוא לבני אדם להטות כולם שכם אחד לעבודתו ית"ש.

ויש לומר שעל כן מרומז הצדיק בקרא "מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ", בהיות הצדיק "עץ עושה פרי", היינו שמרוב אהבתו קורא לכל בני אדם להאמין בשם, ומחזק יסודות האמונה בעולם. ועי"ז הוא "עושה פרי למינו", היינו שהמקבלים לקח מפיו ודבקים בו - אשר הם נמשלו לפירות הצומחים על העץ - גם הם "למינו", הולכים בדרכיו ועושים כמעשיו. "אשר זרעו בו על הארץ", שפעולות הצדיק הם זריעה בארץ המגדלת עצים ופירות, כמבואר בזה"ק (ח"ב קסו, ב) עה"כ (תהלים צז, יב) אור זרו"ע לצדיק. וזה שנאמר ברכות לרא"ש צדי"ק, דכיון שחלים הברכות על הרא"ש ממילא הם מתפשטים לכל אבריו, הם תלמידיו כו', כעין דאיתא בזה"ק (ח"ג קלט, ב) דדיקנא איהו עיקרא דכל גופא וכל הדורא דגופא בתר דיקנא אזיל וכלא בדיקנא תלייא.

ב. והנה הגם שתמיד הוא כן שבזכות הצדיקים קיים כל העולם, ואמרו חז"ל (יומא לח, ב) שאפילו בשביל צדיק אחד העולם מתקיים שנאמר (משלי י, כה) וצדיק יסוד עולם, מ"מ ביומא דהילולא של הצדיק, הוא יום מיוחד בשנה המסוגל לפעול בו ישועות בזכות הצדיק. ויבואר הדבר, דהנה נקרא "יומא דהילולא", מל' נשואין. והביאור בזה י"ל

עפ"ד המבואר בספה"ק, ובפרט בספרי כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (עיין אגרא דכלה פ' פנחס ד"ה אלקי הרוחות לכל בשר, ובב"מ), שהקשר בין הצדיק לתלמידיו וחסידיו הוא בבחינת יחו"ד וקשר של חתן [בחי' משפי"ע] לכלה [בחי' מקבלי"ם]. ויום ההילולא, הוא יום מיוחד ביותר להתקשרות להצדיק, לכן נקרא "הילולא" מל' נישואין, שהוא ענין היחוד חתן וכלה.

והנה כתב האור החיים הקדוש עה"כ (שמות יט, א) בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני, שמקשה "למה נתעכב ד' מתת התורה עד חודש השלישי", ומבאר "אשר על כן בא הקב"ה ונתן אמתלא לדבר, כי לא היו ישראל ראוים, לצד שהיו בארץ הטמאה והיו לנדה ביניהם, והוצרכו לספור ספירת טהרתם שבע שבתות כדרך ז' נקיים אשר צוה ד' לזבה (זהר ח"ג צז, ב), והוא אומרו "לצאת בני ישראל", פירוש לסיבת יציאתם מארץ מצרים, הוא הסובב עכבת הדבר עד החודש השלישי, והראיה כי כשקרבו ימי הכשרתם, בו ביום נסעו בו ביום באו, והוא אומרו "ביום הזה", פירוש שנסעו בו ביום באו". אמנם מקשה האור החיים הק' "ואם לסיבה שכתבנו, עדיין תקשה שהיה לו לקפוץ הארץ ולהגיע למדבר סיני בו ביום, ושם יתעכבו עד ספור שבעה שבועות ויהיה זמן הכושר כנזכר", על זה מתרץ "כי לגודל חשקו ב"ה בהם לא רצה להביאם ולהתעכב זמן ארוך בלא חתונה בבית חתנות, ותקח לך שיעורן של דברים מחשוק וחשוקתו, כי לא יצטער בעכבתו מבוא אליה כל זמן שלא הגיעו עת דודים ועדיין לא עלתה כלה לחופתה, אשר לא כן בעת כלה בחופתה לא יעצור כח לעכב ביאתו אליה".

ולפי"ז נראה לומר, שיומא דהילולא של צדיק אשר הוא כענין "עת דודים", וכאשר אנשי חס"ד נאספים על יומא דהילולא, הם בבחינת "כלה בחופתה", אשר אז "לא יעצור כח לעכב ביאתו אליה", שלא "להתעכב זמן ארוך בלא חתונה בבית חתנות", ולכן יום זה הוא זמן המסוגל ביותר לפעול בו ישועות ברו"ג ובכל משאלות הלב.

תקמא

ג. להיות אגרא דבי הילולא מיל"י (עיין דברי תורה מהדודא ט' אות לג) נזכיר בזה מה שפירש כ"ק אא"ז זי"ע בשער יששכר (מאמרי חדש סיון מאמר תג הביכורים יד) "צבי וחמיד ורגיג דילאון בלעותא", שהקב"ה מתאוה וחומד שישראל ילמדו את התוה"ק ביגיעה, "צלותהון בכן מקבל והניא בעותא", ומקבל את תפלות ישראל אשר הם "בכן", ר"ל מה שהם שמתפללים על זה שיזכו להיות דבוקים בתורה בשלימות, שלצורך זה מתפללים ומצפים לגאולה השלימה, כמו שכתב הרמב"ם (פי"ב מהל' מלכים הי"ד) לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח לא כדי שישלטו על כל העולם וכו' ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה.

ונראה שיש לדרוש זאת גם על הצדיק ביומא דהילולא דיליה, אשר הוא דומה לשכינה הק', ש"צבי וחמיד ורגיג דילאון בלעותא", שהצדיק מתאוה וחומד שילמדו תורתו להזכיר שמועה מפיו להיות שפתיו דובבות בקבר, ובשכר זה "צלותהון בכן מקבל והניא בעותא", היינו שמקבל להיות שליח ציבור המעלה תפלותיהן של ישראל לכסא הכבוד, לפעול בעדם ישועה קרובה לבא ברו"ג וכל משאלות לבם לטובה, ובעיקר לפעול את מה שמסר נפשו בחיי חיותו - לקרב הימים אשר בן ישי חי.

ויהי רצון שזכותו יגן עלינו ועל כל הנלוים עמנו ועל כל המשתתפים בסעודת יומא דהילולא דילי', וביותר להקובעים מקום לתפלתם באהלי צדיקים בית מדרשינו שנתייסד על שמו המהור של כ"ק אא"ז זי"ע כבקשתו בצאוותו הטהורה, שתתברכו כולם בכל הטוב, ותזכו לקבל התורה הק' בזמן מתן תורתינו בשמחה ובטוב לבב באנפין נהירין, ובעל ההילולא זי"ע ימליץ טוב בעדינו בכל העניינים, ונוושע לנצחים בשובע שמחות, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

תקמב

ב' סיון - בהיכל הישיבה

א. תנן בסיום ששה סדרי משנה, אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות, שנאמר (משלי ח, כא) להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא. ופי' הרע"ב "סמך מאמר זה לכאן להודיע בחתימת המשנה מתן שכרן של צדיקים שלומדים ומקיימים כל מה שכתוב במשנה".

עיין ברמב"ם בפירוש המשנה שכתב, שמה שאמר שעוה"ב הוא ש"י פעמים נגד תענוגי עוה"ז, הוא על דרך הערה בלבד, כדי שנדע שעונג העוה"ב הוא גדול ועצום, אבל האמת היא שאין כלל יחס בין התענוגות האלו אשר אצלינו - לאותו התענוג, שעוה"ב ענינו תמידיות, כלומר בזמן ללא גבול, שכל נפש שתזכה לחיי עוה"ב לא תכלה לעולם, והוא ענין אמרו "יש", כלומר המציאות התמידית אשר אין לה תכלית, כי יש היא המציאות, ו"אין" הוא העדר, וכאילו אמר כי לאוהבי אנחיל את היש המוחלט, ואין שום יש אמתי אלא הקיום התמידי.

ונראה שמה שלעתיד לבא יהיה היש המוחלט אשר לו קיום תמידי, הוא מפני ש"באותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות כו' ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ד' בלבד כו' שנאמר (ישעיה יא, ט) כי מלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים" (רמב"ם פי"ב מהל' מלכים ה"ה). והיינו כי באמת אין בנבראים ענין "יש" התמידי, כי כל הגבורים כאין לפניך, ואנשי השם כלא היו כו' ומותר האדם אין, ואין דבר תמידי מלבד מלך חי וקים. ולכן בעוה"ז שיש בו רעב ומלחמה וקנאה ותחרות, ועסק העולם הוא בענינים שהם "אין",

לא שייך ביה קיום התמידי, אבל העולם הבא שבו יהיה עסק כל העולם רק "לדעת את ד'", והוא העולם אשר בו דבוקים ביש האמיתי, נעשה כל העולם כולו ל"יש", מפני כש"אתם הדבקים בד' אלקיכם" הרי "חיים כלכם היום" (דברים ד, ד), שדעת ד' מקיימת אותם לעד ונשארים גם הם חיים וקיימים בבחי' יש התמידי.

ובזה יש לדרוש סמוכים בנעוץ סוף המשנה לתחלתה, שמסיים במתן שכרם של אהובי ד' אשר להם ינחיל את היש המוחלט, ומתחיל במצות קריאת שמע, שהיא האמונה, אשר "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו" (רמב"ם פ"א מהל' יסודי התורה ה"א), ואשר על כן לא יהיה עולם ה"יש" אלא בזמן שיהיה עסק העולם כולו רק לדעת את ד'.

ונראה שמה שזוכים הצדיקים שהקב"ה מנחיל להם לעוה"ב ה"יש התמידי", הוא בשכר שזו עבודתם בעולם הזה, להרחיק את עצמם ואת כל העולם מלרדוף אחר ההבל וה"אין" אשר אין להם קיום, ולהיותם דורשים את היש והנצחי שהוא קים לעד.

ב. היום הוא יומא דהילולא של כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע, ומוטל עלינו להתבונן בתורתו ובדרכיו, כי ממנו ניקח לעבוד את ד'. הנה רגילים היו על לשונו של כ"ק אא"ז זי"ע (והובאו הרבה פעמים בספריו הק') דברי האור החיים הקדוש עה"כ (ויקרא כה, כה) "כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל את ממכר אחיו", שכתב: "כי ימוך אחיך וגו'", כשהתחתונים מטין מדרך הטוב מסתלקים ההשפעות, ומתמסכן עמוד הקדושה, כי העיקר תלוי בהתחתונים. ואמר "ומכר מאחזתו", ירצה על המשכן משכן העדות אשר הוא אחזתו ית"ש, ובעונותינו נמכר הבית ביד האומות, "ובא גאלו הקרב אליו", והודיע הכתוב כי גאולתו היא ביד הצדיק אשר יהיה קרוב לד', על דרך אומרו

(לעיל י, ג) בקרובי אקדש, הוא "יגאל ממכר אחיו", כי האדון ב"ה יקרא לצדיקים אח כביכול, דכתיב (תהלים קכב, ח) למען אחי ורעי, והגאולה תהיה בהעיר הצדיק לבות בני אדם ויאמר להם הטוב לכם כי תשבו חוץ גולים מעל שלחן אביכם כו', וימאיס בעיניו תאוות הנדמים ויעירם בחשק הרוחני כו', ובזה יגאל ד' ממכרו, ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל, ומהם יבקש ד' עלבון הבית העלוב.

ובדברים קדושים אלו היה כ"ק אא"ז זי"ע מעורר את העולם "להמאים בעיניהם תאוות הנדמים", שלא לרדוף אחר תענוגי העולם הזה, והיה תמיד מעיר את ישראל בחשק רוחני, לעסוק בתורה ותפלה בדרך רבוה"ק הבעש"ט ותלמידיו זי"ע, ולהחזיק באמונת צדיקים שהם מאור עינינו ודרכנו, כי גאולת הבית "היא ביד הצדיק אשר יהיה קרוב לד'". וגם את גדולי וצדיקי הדור היה מוכיח בדברי האוחה"ק "שעל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל, ומהם יבקש ד' עלבון הבית העלוב". והיינו, כי על חורבן בית המקדש שבכל דור [שאחז"ל (ירושלמי יומא פ"א ה"א) כל דור שאינו נבנה ביהמ"ק בימיו מעליו עליו כאילו החריבו], תובע השי"ת מרשעים שבדור אשר המה מחריבי קרתא, אך את "עלבון הבית העלוב", מה שאין דורש ואין מבקש ומעורר את העולם "להמאים בעיניהם תאוות הנדמים ולהעירם בחשק רוחני", לעורר רחמים לקרב הגאולה שלמה ובנין בית המקדש, על זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל.

והנה עיקר החיוב להיות נמאס בעיניהם תאוות העוה"ז, הוא עלינו לומדי תורה, יושבי בית המדרש, תלמידי ישיבה, עמודי התורה שבכל דור ודור. ובפרט על העוסקים בתורה בבית מדרשנו, וביותר ביומא דהילולא זה, שעל אחת כמה וכמה שחובת היום להתעורר בענינים אלו, להטות שכם אחד כאיש אחד בלב אחד ללמוד תורה בהתמדה יתירה, ולעבוד את ד' ביראה טהורה, ובכל מדה נכונה, שיתקדש שם שמים על ידינו. ונזכה שיהיה עבודתנו פועלת שיהיה

לאותו צדיק נחת רוח להיות שפתיו דובבות בקבר, ובודאי ימליץ טוב בעדנו, לעלות ולהתעלות במעלות התורה והחסידות, ולקבל את התורה הקדושה בזמן מתן תורה הבעל"ט מתוך שמחה וטוב לב, ולזכות לגאולה קרובה בעגלא ובזמן קריב, בביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

תקמו

ליל א' דשבועות

א. כה תאמ"ר לבית יעקב ותגי"ד לבני ישראל גו'. ופירש"י: בית יעקב אלו הנשים, תאמר להן בלשון רכה, ותגיד לבנ"י דברים הקשין כגידין (שבת פז, א). וצ"ב, שהרי נאמר לקמן (שמות יט, ו) אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל, ופירש רש"י (בשם חז"ל שם) לא פחות ולא יותר, וא"כ כיון שהם אותם הדברים, איך נחלקו בין אמירה רכה לבית יעקב ודברים קשים לבני ישראל.

הנה איתא בשם הגה"ק בעל חידושי הרי"ם זצ"ל שמ"ט ימי ספירת העומר מכוונים נגד מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, ויום המ"ט דספה"ע ניתן לחזרה על כולם. אמנם נראה די"ל באופן אחר בענין יום המ"ט, דהנה במתני' דאבות (אבות פ"ו מ"ו) תנן, שדבר המ"ח שהתורה נקנית בו הוא "האומר דבר בשם אומרו", ומוסיף התנא לומר "הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר (אסתר ב, כב) ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי". ויש לומר שבזה מתחלק יום המ"ח ויום המ"ט של ספיה"ע, דיום המ"ח מכוון לבחי' האומר דבר בשם אומרו, והעבודה ביום המ"ט לספירה הוא להיות "מביא גאולה לעולם", להיות שביום המ"ט מתקנים ישראל ספירת מלכו"ת שבמלכו"ת, היא העת והעונה לתקן עולם במלכו"ת שדי, ותמלו"ך אתה ד' לבדך על כל מעשיך בהר ציון משכן כבודך.

ב. וביותר יתבאר הענין, ע"פ דברי כ"ק אא"ז בעל דרכי תשובה זי"ע בתפארת בנים (ריש בראשית) שביאר ענין הב' רבתי דבראשית. דהנה

מה שאמרו חז"ל (ב"ר פ"א א) שעיקר בריאת עולם היה בשביל התורה שהיא ראשית, ובשביל ישראל שנקראו ראשית, הכוונה היא בשביל בית המקוה דלעתיד בגאולה השלימה, שזהו העיקר להתורה שאז יתענגו ישראל מטובה וקיומה, ואז נפארנו ית"ש בדביר בית מקדשו (ירמיה נב, יג) בבית הגדו"ל, כמו שאמרו (פסחים פח, א) לא כאברהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אלא כיעקב שקראו בי"ת. ולזה רמז הבי"ת רבתי דבראשית, שעיקר תכלית הבריאה בסוף מעשה במחשבה תחלה הוא על הבי"ת הגדול והקדוש. ועפ"י דבה"ק יובן, שאף לאחר המ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, מ"מ עדיין א"א להגיע לשלימות התורה אלא בזמן הגאולה דלעתיד, שאז לא יהיה עסק העולם כולו רק לדעת את ד' (רמב"ם סוף הל' מלכים). ולכן לאחר המ"ח יום של ספה"ע המכוונים נגד מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, בא העבודה של יום המ"ט להיות "מביא גאולה לעולם", ואזי יוכל להגיע לשלימות התורה.

ולפי"ז נמצא, שבאמת כל ימי ספה"ע, שהם כדי לזכות להמ"ח דברים שבהם יוכלו לקנות התורה, פנימיות העבודה היא לבוא ולהביא לגאולה שלימה, שהרי רק אז יוכלו לקנות התורה בשלימותה. וז"ש במדרש (ויק"ר פכ"ח ו) "לעולם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך, שע"י מצות העומר זכה אברהם לירש את ארץ כנען, הה"ד (בראשית יז, ח) ונתתי לך ולזרעך אחריך ע"מ ואתה את בריתי תשמור", וכמו שירש אברהם את הארץ בזכות העומר, כמו"כ ירשו זרעו אחריו את הארץ בגאולה העתידה ע"י ספירת העומר. וזה גם הענין שמתפללים בעת ספה"ע "הרחמן הוא יחזיר לנו עבודת בית המקדש למקומה במהרה בימינו אמן", שאף אם נזכה להמ"ח דברים, מ"מ לא נגיע לשלימות התורה אלא כש"יחזיר לנו עבודת בית המקדש למקומה".

והנה איתא בתקוני זהר (תי' כא נה, א) שבשבועות יצא הפסק והגמר דין שיצאו ישראל מהגלות (עין באר לחי ראי שם, ועין שער יששכר מאמר חג הביכורים אות א). ויש לומר שהוא זמן המיועד לזה, כי ביום שלפני

זה מתקנים ספירת מלכו"ת שבמלכו"ת, והעבודה היא להיות "מביא גאולה לעולם" ע"י קיום ספה"ע בשבע שבתות תמימות, ולכן מעוררים אז ישראל באתערותא דלתתא, לקרב הימים אשר בן ישי חי בגאולה קרובה וישועה קרובה לבא.

ג. והנה צדיקי הדור הפועלים באתערותא דלתתא לתיקון ספירת המלכו"ת, להיות "מביא גאולה לעולם", הם נקראים "בני ישראל", בבחינת דוכר"א המשפיע, כי הם המשפיעים לעורר הזמן הראוי לגאולה שלימה. ושאר העם המצפים לישועה, הם בבחינת נוקב"א, ונקראים בית יעקב. ולזה אמר בעת מתן תורה, "כה תאמ"ר לבית יעקב, אלו הנשים", היינו לאלו המקבלים התורה באופן שיתברכו בברכות התורה, ולהיות להם דרך התורה דרך החיים והטוב, תאמר להן בלשון רכה, שכן ימלא השי"ת כל משאלותם ויתענגו על כל הטוב. "ותגי"ד לבני ישראל", היינו להצדיקים המשפיעים לאוקמיה שכינתא מעפרא, שזהו העיקר להתורה כי אז יתענגו ישראל מטובה וקיומה, והם מוכנים לקבל התורה ולהגיע לשלימותה בגאולה העתידה, אפילו אם יתקיים בהם (סנהדרין צח, ב, וברש"י) ייתי משיח ולא איחמניה, או ייתי משיח ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה, כלומר אפילו אם אשב רק בצל הרעי של חמורו בכך אני רוצה ובלבד שאראנו (עיין שער ששכר מאמר חג הבכורים אות נג), להם נתינת התורה הוא באופן של "דברים הקשין כנידין", כי הם המשפיעים לשכינה הקדושה ומקרבים הגאולה, ע"י שמקבלים ע"ע דברים קשים כנידין, ובלבד שיתגדל ויתקדש שמיה רבה.

ויהי רצון שיהי חלקנו עם בני ישראל הזוכים לקרב ימים אשר בן ישי חי, ויהיה עתה הגמ"ד לטובה שנגאל בגאולה שלמה, כי עת לחננה כי בא מועד, ונתחיל ללמוד התורה בבי"ת רבתי, בבנין בית המקדש הגדול והקדוש שנקרא שמו יתברך עליו, ושמחת עולם על ראשינו, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

תקמט

דרשה לפני אקדמות

מורי ורבותי!

א. בריש אקדמות אמרינן "בבבי תרי ותלת דאפתח בנקשותא, בברי דברי וטרי עדי לקשישותא". וצ"ב למה אמר "בבבי תרי ותלת", היינו ב' וג' פתחים, דאם הם ב' אינם ג'. גם צ"ב מה שמתאר את השי"ת "דברי וטרי עדי לקשישותא", היינו שהוא נושא את העולם עד זקנה.

והנה אמרו חז"ל (שבת פז, א) יום אחד הוסיף משה מדעתו, והסכים הקב"ה עמו. וצ"ב, דכיון שלא היתה דעת הקב"ה כן מתחלה, שהרי לא צוה כן, למה הסכים עמו לאחר שהוסיף.

ב. ונראה בזה, דהנה כתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (באגרא דכלה פ' עקב ד"ה מצרים) דג' ימי הגבלה היו להכנת המוחין חכמה בינה דעת אל התורה. והנה הב' ימים שהם נגד חכמה ובינה ציווה השי"ת בפירוש, "וקדשתם היום ומחר" (שמות יט, יא), ויום הג' שהוא נגד הדעת הוסיף משה מדעתו. והענין הוא, שהיו צריכין לגשת לקבלת התורה מתוך אהבת ד' ויראתו, ולזה צריכין להכנת המוחין חכמה ובינה, שהן נקראין אב ואם המולידות יראה ואהבה וענפיהן, כי ע"י ההתבוננות בגדולת ד' מתעורר האדם לבוא לידי אהבת ד' ולירא מלפניו. אכן נדרש לזה גם ענין הדעת שהוא קיום כל המדות, כי סוד הדעת אין לו כלי בפני עצמו, והוא רק ענין הדביקות בדבר המושכל [דע"ת מלשון התקשרות והתחברות, כמ"ש (בראשית ד, א) והאדם יד"ע את חוה], והיינו שמקשר

דעתו ותוקע מחשבתו בגדולת אין סוף ב"ה ואינו מסיח דעתו, ואז מוליד בנפשו יראה ואהבה אמיתית. ולכן הוסיף משה עוד יום אחד מדעתו.

והנה מה שלא אמר הקב"ה לקדש גם את יום השלישי שהוא נגד דע"ת, אע"פ שהוא קיום המדות וחיותן, ואם לא יקשר האדם דעתו בחוק ובהתמדה לא יוליד בנפשו יראה ואהבה אמיתית, נראה לבאר ע"פ דבה"ק של כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (באגרא דכלה פ' בחקותי) עה"כ (ויקרא כו, יט) ושברתי את גאון עזכם, שפי' גאו"ן יכונה למוחין (עיין במאורי אור), ולזה אמר שיהיה בגלות שבירת המוחין, דהיינו שיהיו המוחין קטנים. והוא בשורה טובה ורחמנות לישראל, ע"ד שכתב בחובות הלבבות (שער הבחינה פ"ה) שטובה גדולה הוא לתינוק שאין לו דעת ומוחין גדולים, כי אלו היה לו דעת שלם ויכין מה בינו לבין אדם גדול, וידאה את עצמו מלוכלך מחוסר הנקיות, לא היה יכול לחיות על פני תבל מגודל העיגום, אבל כשאין לו דעת שלם הוא טובה לו, וכן החולה כשהוא מבולבל בדעתו. וכמו כן אנחנו בגלות החל הזה, אילו היה לנו דעת ומוחין גדולים להבין איך נוטל כבוד מבית חיינו, ולהתבונן בגלות השכינה ובניה שפלים ונבזים דוויים וסחופים, לא היה באפשרי כמעט לחיות, אבל להיות דעתינו קצרה היא ישועה לנו, להיות לנו עמידה וקיום בגוף, עד אשר יאור הש"י לנו ברוב רחמיו, ע"ש. ובאמת, זהו ענין שאמר קהלת (א, יח) "ויוסיף דעת יוסיף מכאוב".

ובזה מובן מה שאמרו חז"ל (סוטה ג, א) "אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות", שהוא מטעם שמרחם השי"ת על עמו, שאם יראה האדם א"ע מלוכלך ומטונף ע"י החטא והעבירה ומתבונן במה שהכעים את השי"ת שגומל אתו חסדים טובים בכל יום בכל עת ובכל שעה, לא היה יכול לחיות אפילו רגע קט מגודל הצער, לכן הקב"ה מסלק ממנו הדעת לפי שעה, כי הוא טובה גדולה לו, כחולה שנטלה ממנו הדעת שלא ירגיש במכאוביו.

ועפ"ז יובן, שמגודל רחמנות השי"ת על עמו ישראל לא צוה לקדשם בתיקון הדע"ת, כי אם יתבוננו ישראל בדעתם שזה עתה יצאו ממצרים ערות הארץ, והיו משוקעים בה במ"ט שערי טומאה, וידע"ו גודל לכלוכם וחסרון נקיותם, לא יוכלו לחיות מגודל העיגום ר"ל. וכן הוא בכל דור ודור, בעת שצריכין בחשכות הגלות לקבל את התורה בזמן מתן תורה, הרי אם יהיה להם שלימות הדעת להבין באמת את מצבם בעומק הגלות, לא יוכלו לעמוד ולהתקיים לגשת לקבלת התורה.

אמנם בכל זאת "הוסיף משה יום אחד מדעתו", להכנת הדע"ת. ונראה שהוא מפני שכדאי לעבור כל הבושות והעגמנ"פ שבעולם רק כדי לקבל תוה"ק בדע"ת צלולה, ומתוך אהבה ויראה. כי כל היסורים והצער שבעולם אינם שקולים כנגד צער ומכאוב זה, אם צריכין לקבל התורה הק' ככתן ושוטה, אשר אין לו דעת ואינו מרגיש. ולזה "הסכים הקב"ה עמו", כי ראה מסירת נפשם של ישראל, שמוכנים לסבול כל היסורים ובלבד לזכות לקבל התורה הק' בשלימות הדעת והמדות.

ובאמת כן הוא טבע של הקונה חכמה ובינה, אשר שאיפתו לבא גם לכלל דעת, שכן אמר שלמה (משלי יח, טו) לב נבו"ן יקנה דע"ת ואזן חכמ"ם תבקש דע"ת, וישראל בהיותם (דברים ד, ו) עם חכ"ם ונבו"ן, מסרו נפשם וקבלו עליהם כל יסורים ומכאובים, להיות הכל כדאי שהעיקר הוא לזכות ולקבל התורה מתוך דעת דקדושה, שירגישו בנפשם אהבת ד' ופחד גאון עוזו.

ובזה יל"פ לשון בעל האקדמות, "בבבי תרי ותלת דאפתח בנקשותא", היינו ב' הפתחים של חכמ"ה ובינ"ה, וגם פתח השלישי, שהוא הדע"ת, כדי שאפתח בנקשות"א, היינו במדת יראה ואהבה, שע"י התעוררות המוחין, חכמה בינה ודעת, יתעוררו מדות היראה והאהבה. וכל זה ברשות הבורא עולם וסובלו "עדי לקשישותא", היינו סוף יומיין אלו בעוקבתא דמשיחא, בגודל חשכות הגלות, אשר עליהם

ביקש דוד המלך (תהלים עא, ט) אל תשליכני לעת זקנה ככלות כחי אל תעזבני, והבן.

ובזה יש לפרש מ"ש (הושע ו, ב) "יחינו מיומים ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו ונדע"ה נרדפה לדע"ת את ד'". ד"יחינו מיומים" הם שני ימים ראשונים של ימי הגבלה, שהם נגד חכמ"ה וביג"ה, ונדלה מעלת "ביום השלישי" שהוסיף משה מדעת"ו, שאז "יקמנו ונחיה לפניו ונדע"ה נרדפה לדע"ת את ד'", כי ע"י שנתקע מחשבתנו בקשר אמיץ וחזק מאוד בגדולת אין סוף ב"ה, יהיה הדע"ת חיות וקיום המדות.

ג. והנה מה שראוי לגשת לקבלת התורה ברעדה ובנקשותא, למדו חז"ל (יומא ד, ב) ממה שנאמר במתן תורה (שמות כה, טז) ויכסהו הענן להר ויקרא אל משה גו' שלא בא הכתוב אלא לאיים עליו כדי שתהא תורה ניתנת באימה ברתת ובזיע. ברם, עתה שאנו שרויין בגלות הדע"ת, ונתקיים בנו (ישעיה כט, יד) ואבדה חכמ"ת חכמיו וביג"ת נבוניו תסתתר, הרי אין אנו יכולים להתקדש להיות ראויים לקבלת התורה. אך זאת נחמתנו, דהנה הא דילפינן שהתורה ניתנת "באימה ברתת ובזיע", ילפינן (שם) מקרא שנאמר (תהלים ב, יא) עבדו את ד' ביראה וגילו ברעדה, מאי וגילו ברעדה, במקום גילה שם תהא רעדה. ויש לבאר ע"פ הידוע מהבעש"ט ותלמידיו הק' (עיין דברי תורה מהדורא א אות לג) שמה שאין יכולים לפעול על ידי בכי ותחנונים, יכולים לפעול מתוך שמחה של מצוה. וזה "במקום גילה שם תהא רעדה", והבן.

וזה טעם למנהג אבוה"ק שאחרי דברי כבושין והתעוררות קודם אקדמות, נהגו לשמוח בשמחת התורה וריקודין של מצוה, לזמר ברוך אלקינו שבראנו לכבודו כו', שמה שאין יכולים לפעול ברעד"ה היינו לגשת לקבלת התורה באימה ברתת ובזיע כראוי, אפשר לפעול ע"י גילה ושמחה. ובתוך שמחה של מצוה זו אנו אומרים "הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו", היינו שאע"פ שזו העבודה

המוטלת עלינו לפתוח התורה ביראה ואהבה, באימה ברתת ובזיע, מ"מ בזכות שמחה של מצוה, נזכה שהשי"ת שהוא החונן לאדם הדעת, הוא "יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו".

ויהי רצון שנזכה לקבל התוה"ק בכל מדות ומעלות טובות, ומתוך התעוררות הלב והנפש, ובמקום גילה שם תהא רעדה. ועכשיו העת רצון להזכיר לטובה את זרענו, שנהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודע שמך ולומדי תורתך לשמה, ו"כלנו" תרתי משמע, כל אחד ואחד מאתנו, וגם שיהיו כל כולם יודעי שמך כו', היינו בלי שום ערבוב אחר חלילה, רק יכירו וידעו שאין עוד מלבדו, וכל מטרת חיינו בעוה"ז רק להרבות כבוד שמים, לקרב את הגאולה שלמה, מתוך בריאות הנפש והגוף וכל משאלות לבנו לטובה, ונזכה לחזות בבנין ציון וירושלים, בביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

ליל ב' דשבועות

א. במדרש (מובא בספרים ובשם ירושלמי) "ר' חייא נפיק לקרייתא חזא דמחללי עצרתא, כתב בפיסקא עצרת תהיה לכם - תחיה לכם", וצ"ב (עיין שער יששכר מאמר תג הבכורים אות נד).

והנה כבר נשאל הגה"ק בעל קדושת לוי מבארדיטשוב זי"ע (במאמרי שבועות) מפני מה נקרא חג השבועות בשם עצרת, והלא לא נזכר בתורה שם עצרת רק בשמיני עצרת (ועי"ש שהשיב בכמה אופנים).

ונראה שיש לומר בזה, דהנה אמרו חז"ל (סוכה נה, ב) הני שבעים פרים [הנקרבים בחג הסוכות] כנגד מי, כנגד שבעים אומות, פר יחידי למה - כנגד אומה יחידה, משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו עשו לי סעודה גדולה, ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך. ועיין בזוהר (ח"ג רנו, ב ברעיא מהימנא) עה"כ (במדבר כט, לה) וביום השמיני עצרת תהיה לכם פר אחד איל אחד. משל למלך שהזמין אורחים, ולאחר ששלח אותם אמר לבני ביתו, אני ואתם נעשה סעודה קטנה. ומהו לשון "עצרת", כמו שנאמר (שמואל א ט, יז) זה יעצר בעמי, ואין עצר אלא מלכות, כי מצד השכינה עליונה שהיא בינה, עשה סעודה גדולה, ומצד המלכות עשה סעודה קטנה, ונוהגים ישראל לעשות עמה שמחה, ונקראת שמחת תורה, ומעטרים הס"ת בכתר שלהם, ע"ש.

ונראה שהמנהג לשמוח בסעודה זו עם התורה, הוא להראות שכל מה שזוכים ישראל להשאר בשמחת תורה לסעודה קטנה עם המלך לבד, הוא בזכות שהם נשארו יחידים עם המלך בעת קבלת התורה באומרם נעשה ונשמע, ולא כשאר האומות שאמרו אין אנו

יכולים לקבל התורה, ובזה נבדלו משאר האומות שאינם מוזמנים לסעודה קטנה של המלך. ובזה יש לבאר שלכן נקרא שבועות בשם עצרת, כי שבועות - זמן מתן תורתינו, הוא השורש וסיבה למלכות הנגלה בשמיני עצרת בעת שעושה המלך סעודה עם ישראל לבד, ועל כן נקרא כבר חג השבועות בשם עצרת. וזהו שלאחר תיקון מלכו"ת שבמלכו"ת בספה"ע זוכים ישראל לעצרת, שאין עצרת אלא מלכות. ומה"ט קורין מגילת רות בשבועות, כי מגילת רות הוא ענין מלכו"ת, שמסיימים בה "וישי הוליד את דוד", והבן.

ב. ובזה יש לבאר מה דאמרינן (פסחים סח, ב) הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, מאי טעמא יום שניתנה בו תורה הוא. וצ"ב, דלכאורה נותן טעם לסתור, דכיון שהוא יום שניתנה בו תורה הוא, אדרבה, היה מן הראוי שיהיה כולו מוקדש לד'. אכן לפי הנ"ל י"ל, דהא דבעינן בעצרת "לכם", הוא משום שענינו כענין הסעודה קטנה דשמיני עצרת, בבחי' שאמר המלך לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך. וזהו שאמרו דהכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"ט יום שניתנה בו תורה הוא, וכיון שהוא זמן מתן תורתינו זוכים ישראל ביום זה לישב בסעודה עם המלך.

והנה איתא בזהר (ח"א סד, ב) דבשמיני עצרת "בעוד דאיהו בלחודוי עם מלכא, שאיל כל צרכוי ויהיב ליה". ולפי דברינו שגם בשבועות זוכים ישראל לישאר לבדם לסעודה קטנה עם המלך, הרי גם הוא עת רצון ויום מסוגל למלאות כל משאלות לבם לטובה. ובזה יתפרש מה שאומרים (בתפלת בריך שמיה, זהר ח"ב רו, א) "יהא רעוא קדמך דתפתח לבאי באורייתא, ותשלים משאלין דלבאי ולבא דכל עמך ישראל לטב ולחיין ולשלם", היינו שבזכות שתפתח לבנו לתורה, ונקבל התורה באמירת נעשה ונשמע, ניבדל מהאומות, ונשאר בלחדואי עם מלכא, וממילא נעורר העת רצון ל"שאיל כל צרכוי ויהיב ליה". ועד"ז

יתפרש (באקדמות) "צבי וחמיד ורגיג דילאון בלעותא, צלותהון בכן מקבל והניא בעותא". היינו שהשי"ת מתאוה וחומד שישראל יעסקו בתורה, כי עי"ז הם נשארים להיות בלחדואי עם מלכא, וממילא הקב"ה מקבל תפלותם ומועילה בקשתם.

וזה שר' חייא נפיק לקרייתא חזא דמחללי עצרתא, היינו שבבית המדרש פנימה קיבלו העם את התורה ללמוד ולקיים מצוות התורה, אך כשיצא בחוץ לקריה הכיר שם שהם מחללי עצרתא, היינו שמחללים ענין העצר"ת שביום מתן תורה, כי חסרה להם האמונה שכל עניני גשמיות נשפעים מענין "עצרת" דשבועות, שעל ידי קבלת התורה ממשיכים ישראל עליהם כל צרכם וכל משאלות לבם, בבחינת (משלי ג, ז) בשמאולה עושר וכבוד. לכן כתב בפיסקא, "עצרת תחיה לכם", היינו שזמן מתן תורתנו הוא המשפיע לנו חיים וברכה וכל השפעות טובות, כי הם חיינו ואורך ימינו, ועל כן ובהם נהגה יומם ולילה.

ויהי רצון שישלים השי"ת כל משאלות לבנו לטב לחיים ולשלם, ונתברך בכל המוב - אין טוב אלא תורה (ברכות ה, א), ובזכות התורה יקויים בנו (שמות כא, ז) לא תצא כצאת העבדים, היינו שלא תהיה גאולה זו כגאולת מצרים שמשם יצאנו כעבד הבורח מרבו בלא שטר שחרור, אבל עתה שיש לנו זכות התורה נגאל בגאולה שלמה שלא נחזור לעולם לגלות (זהר ח"ג קעה, ב), בביאת בן דוד במהרה בימינו אמן.

נעילת חג השבועות

א. כה תאמ"ר לבית יעקב ותגי"ד לבני ישראל גו'. ופירש"י: בית יעקב אלו הנשים, תאמר להן בלשון רכה, ותגיד לבנ"י דברים הקשין כגידין (שבת פז, א). וצ"ב שכיון שאותם הדברים אמר לכולם, כמו שנאמר לקמן (שמות יט, ו) אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל, ופירש רש"י (בשם חז"ל שם) לא פחות ולא יותר, א"כ איך יתחלקו אותם הדברים לאמירה רכה לבית יעקב ודברים קשים לבני ישראל.

ונראה לבאר ע"פ דברי האור החיים הק' עה"כ (שמות יט, ה) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, שכתב "כי ענפי הקדושה נתפזרו בעולם, ואין מציאות להם להתברר זולת באמצעות ישראל, וביותר באמצעות עסק התורה שהיא כאבן השואבת ניצוציה במקום שהם כו', וזה טעם פיזור ישראל בארבע רוחות העולם, לחזור אחר הסגולה שהיא אבידתם, והנה זולת עוונם של ישראל היו יכולים השגת הדבר בלא פיזור בעולם, אלא בכח עוצם תורתם היו מולכים בכל העולם, ושואבים כל בחינות הקדושות מכל מקום שהם, ובאמצעות החטא תש כוחם וצריכין לדרדת שמה לברר הטוב ההוא".

וכענין זה איתא בשם הבעל שם טוב זי"ע לפרש מה שאמרו חז"ל (חולין צא, ב) על יעקב אבינו "שקיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו", היינו "שיברר הנצוצין במקומו על ידי לימוד התורה". ועפ"ז פירש הגה"ק בעל התולדות זי"ע (כתונת פסים פ' שמיני) את הכתוב (שה"ש ו, א) "אנא הלך דודך היפה בנשים", ר"ל שמתמה על התלמיד חכם שנקרא דודך (עיין ע"ז לה, א), "אנא הלך דודך" לבקש פרנסתו לביתו, וכי

לא יכול הקב"ה לפרנסן במקומן כו', על זה השיב "דודי ירד לגנו", ר"ל מקום שנזרעו שם ניצוצות שלו, שפי' "גנו", ששם נפלו נצוצות קדושות הנקרא "ערוגת הבושם", לכך צריך לרעות בגנים הרבה. אמנם יש בחינה של "אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים", ר"ל אחד המדבק בתורה שנקרא "דודי", ואז התורה "ודודי לי" רועה בשושנים במקומו, והוא אינו צריך לנסוע אנה ואנה, ומדריגה זו מקלם השי"ת (שה"ש א, טו) "הנך יפה רעיתי הנך יפה".

וביסוד זה כתב האור החיים הק' לפרש הכתוב "והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ", שרמוז בה סתר עליון, כי אותם נצוצי הקדושה נקראים "סגולה", "והייתם" קרינן ביה והויתם, פירוש בה"א מלאפו"ם, והיינו שהם יהוו ויעשו לי הסגולה, "מכל העמים" אשר נפוצו שם, באמצעות התורה כמאמרם ז"ל (זהר ח"ב קפח, ב), ואומרו "כי לי כל הארץ", שבזה רמז שיש לו סגולה מפוזרת בכל הארץ.

ואפשר לומר, שלבית יעקב נאמרו הדברים כפשוטן, ולכן הוא אמירה רכה. ולבני ישראל נאמרו דברים קשין כגידין, כי השיגו גם סתרי עליון הממונים ונסתרים בתוך אותם הדברים, והם דברים קשים כגידין, שבהם נתגלה "ענין ענפי הקדושה שנתפזרו בכל העולם, ואין מציאות להם להתברר זולת באמצעות ישראל", והחטא יגרום שחלילה יתש כחם עד שיהיו צריכים לרדת לגלות לצורך העלת אותם הניצוצות דקדושה.

ב. והנה איתא בפסחים (פח, ב) דרב יוסף ביומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלא תלתי, אמר אי לאו האי יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא. ויל"פ שבאמת ביום מתן תורה עצמו, הבא אחר תיקון המדות בשבע שבתות תמימות, זוכים כל ישראל למדרגה הרמה של "אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים", ולשבח וקילום ד"הנך יפה רעיתי הנך יפה". אך בימים שאחר זמן מתן תורה, חוזרים ונופלים ממדרגה זו, עד

למדרגת "דודי ירד לגנו". ומעלת רב יוסף היתה שנשאר תמיד כבמעמד הר סיני, שמעלת אותו היום נשארה אצלו תמיד [ועיין בש"ס (ברכות סד, א) שקראו לרב יוסף "סיני"]. לכן אמר "אי לאו האי יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא", היינו שאילמלא נשאר תמיד כבאותו היום, היה צריך לטרוד בשוקא, ולרדת לגנו ללקוט ענינים השייכים לו ולשרש נשמתו.

והנה בעוה"ר נתקיים בנו "אנא הלך דודך", ואנו שרינן בגלות, מוקפים חבילות טרדות ודאגות, וע"כ צריכים להתחזק ביותר בקביעות עיתים לתורה, להמשיך ממדריגת מתן תורה אף לימים שאחרי החג. וזהו ענין "נעילת החג", להיות מדריגות החג שמורים ונעולים בקרבנו ובלבבנו לעולם ועד.

ובזה יל"פ הכתוב (שה"ש ז, ב) "מה יפו פעמיך בנעלים, בת נדיב", שדרשו חז"ל (סוכה מט, ב) מה יפו פעמותיהן של ישראל בשעה שעולין לרגל, "בת נדיב" בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב כו'. היינו שאצל אברהם אבינו נאמר (בראשית יח, כז) "אל המקום אשר עמד שם", שעמד תמיד על מקומו הראשון, ולא נאבדו ממנו אותן המדרגות. ובזה משבח את ישראל, "מה יפו פעמיך בנעלים", שהיו נעולים ושמורים אצלם מדרגות שהיו להם בשעה שעלו לרגל לעד, כמו אצל אברהם אבינו.

וכן הוא גם בזמן הזה, שאף שאין אנו יכולים לעלות כו', מ"מ ענין העליה לא בטל, כענין שאמרו חז"ל (ר"ה טז, ב) חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, ואכן מורגש בלב כל ישראל העליה ביום טוב. וע"ז קאמר "מה יפו פעמיך", מתי יפים פעמותיהן של ישראל, "בנעלים", כשהם נועלים את העליה של יום טוב גם בעבור החג, שישארו לעד קשורים בלבם.

והנה כתיב (קהלת ז, יד) זה לעמת זה עשה האלקים. וכן הוא בסדר העולם, שתיכף אחר זמן מתן תורה, ממשמשים ובאים ימי הקיץ,

חודשי תמוז ואב, אשר נפלו בחלקו של עשו (כמבואר בזה"ק ח"ב עח, ב), עד שמורגש הדבר גם בהתגברות הנסיונות בעולם הגשמי והתחתון הזה, בנסיונות המרובים של אותם הימים, והוא בחי' "דודי ירד לגנו" שהיא ירידה גדולה לעומק הגלות. והעצה לזה הוא, שנזכור כבר עכשיו שאח"כ בא החודש ד"אני לדודי ודודי לי" (ר"ת אלול), ובמקום שמחשבתו של אדם שם הוא, ועי"ז נוכל להתקשר לתורה בראוי, ולא נבוש ולא נכלם.

ג. ויש לומר עוד טעם, למה שגור בפי העולם לקרא לשולחן זה בשם "נעילת החג". ע"פ המבואר במדרש (שהש"ר פ"ו ג) "מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב, מה היה יפין לפעמיך שהיו נועלין בעד כל הצרות, מעשה באחד ששכח ולא הכנים כרי של חמים לתוך ביתו, ועלה לרגל, וכשבא מצא אריות מקיפין לחמים, ומעשה בשני אחים עשירים שהיו באשקלון, והיו להם שכנים רעים מאומות העולם שהיו אומרים מתי יעלו יהודים אלו לירושלים ואנו נחריב את בתיהם, כשבא הזמן ועלו לרגל, זימן להם הקב"ה מלאכים כדמותן והיו נכנסין ויוצאין בתוך בתיהם, וכשחזרו ואמרו שהיו בירושלים, אמרו הגוים, ברוך אלקי היהודים שלא עזבכם ושלח לכם מלאכים בדמותכם, בזכות שבטחתם בו'.

וזה ענין נעילת החג שבו "נועלין בעד כל הצרות", כי התורה מגנא ומצלא בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה (סוטה כא, א), ויל"פ ש"עידנא דעסיק בה" הוא "זמן מתן תורתנו", ו"עידנא דלא עסיק בה" הוא לאחר יום טוב, זמן שחוזר כל אחד לביתו ועבודתו, והתורה תמיד "מגנא ומצלא" עליו, ופועלת ש"נועלין ממנו בעד כל הצרות שבעולם". והוא חסד גדול מאת השי"ת, כי אין האדם יודע עתו ומה לפניו, ועל מה שצריך לבקש ולהתפלל ביותר, ונעילת החג הוא עת

רצון לנעול ממנו כל צרות שבעולם, ולפעול שאך טוב וחסד ירדפונו כל ימי חיינו.

ובזה יל"פ (פיוט מנחאי יהכ"פ המיוחס להאר"י ז"ל) "לכו שובו לכם לאהליכם ומלככם בראשיכם", היינו שנזכה אחר מתן תורה לשוב כל אחד לאהלו, אך יהיה זה רק הגוף שניתק והולך וחוזר לאהלו, אבל המחשבה והראש תשאר תמיד בדרגא הראשונה עת הייתם עם המלך, וזה "ומלככם בראשיכם". וזה יתכן רק אם אנו נועלים את מדריגות החג, שישאר נעול בלב אף בעת שחוזרים לאהלינו. וכן הוא בקשה שנזכה שהקב"ה ינעל בעד כל הצרות, שאז הראש פנוי לעניני המלך, מלכו של עולם.

ד. הנה איתא בתקוני זהר (תי' כא נה, א) שבשבועות יצא הפסק והגמר דין שיצאו ישראל מהגלות (עיין באר לחי ראי שם, ועיין שער ששכר מאמר חג הביכורים אות א). וצ"ב מה ענינו להיות בעצרת הזמן לזה. אמנם י"ל בפשטות, כי בשבועות הוא זמן לידת בן דוד, שהרי הקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום, וכיון דבעצרת נפטר דוד המלך, הרי בו ביום נולד, ולכן רגים אז מתי יזכה לגאולה.

עוד יש ליתן טעם לזה. דענין הגלות הוא הפירוד והמחיצה של ברזל המבדילה בין ישראל לאביהם שבשמים, והגאולה הוא מה שהשי"ת קרוב אל ישראל בלי הפרש וריחוק ביניהם. וזה הוא דוקא על ידי התורה הקדושה, כמבואר בתניא (פרק לז) ש"עסק התורה נקראת בלשון קריאה, קורא בתורה, פי' שע"י עסק התורה קורא להקב"ה לבוא אליו כביכול, כאדם הקורא לחבירו שיבא אליו, וכבן קטן הקורא לאביו לבא אליו להיות עמו בצוותא חדא ולא ליפרד ממנו ולישאר יחידי ח"ו, וז"ש (תהלים קמה, יח) קרוב ד' לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת, ואין אמת אלא תורה, דהיינו שקורא להקב"ה ע"י התורה דוקא, לאפוקי מי שקורא אותו שלא על ידי עסק התורה, אלא צועק כך אבא אבא, וכמו

שקובל עליו הנביא (ישעיה סד, ו) ואין קורא בשמך כו'". ויש לומר שלכן זמן הגמר דין לעת הגאולה הוא בחג השבועות, כיון שמקבלים ישראל אז את התורה, הרי ע"י עסק התורה אנו קוראין להקב"ה לבוא אלינו כביכול ולגאלינו, וקרוב ד' לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת.

וביותר, שזמן מתן תורתינו ע"י משה רבינו הוא זמן להתגלות משיח בן דוד, כי כמו שהתורה הק' היא שרש הגאולה, כן משה רבינו הוא שרש נשמתו של דוד מלכא משיחא, וכמבואר באור החיים הקדוש (בראשית מט, א) שהביא בשם הזה"ק שמשה רבינו הוא הגואל אשר גאל את אבותינו, והוא יגאל אותנו וישיב בנים לגבולם, דכתיב (קהלת א, ט) "מה שהיה הוא שיהיה" ר"ת משה, ולא יקשה בעיניך דבר זה באומרך הלא מלך המשיח משבט יהודה מזרעו של דוד המלך, וי"א דוד עצמו יהיה מלך המשיח כו', יש לך לדעת כי נשמת משה ע"ה היא כלולה מי"ב שבטי ישראל, כי כל הששים רבוא היו ענפיה ע"ה, וענף שבטו של דוד במשה הוא. ולעתיד לבא יתגלה בעולם "שורש המלכות" שבמשה שהוא עצמו מלך המשיח והוא דוד והוא ינון ושילה.

ויה"ר שבעת נעילת החג נזכה לנעול את התורה בלבנו שלא תמוש מפינו ומפי זרענו וזרע זרענו עד עולם, שנהיה כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, ויהיו "נועלין ממנו בעד כל הצרות שבעולם", ועיקר צרת הגלות החשוך והנורא הזה, ובזכות קבלת התורה נזכה לגאולה קרובה, ליום שכולו טוב שבו צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשם ונהנים מזיו השכינה, ויהיה חלקנו עמהם, בביאת בן דוד במהרה בימין ברוב רחמיו וחסדיו.

כ"א סיון - בהיכל הישיבה
הילולא של כ"ק אדמו"ר בעל שם שלמה זי"ע

א. והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ והימים ימי בכורי ענבים (במדבר יג, כ). פירש כ"ק אא"ז אדמו"ר בעל שם שלמה זי"ע, על דרך שאמרו חז"ל (כתובות קה, ב) כל המביא דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב בכורים. ותנן (בכורים פ"ג מ"א) יורד אדם בתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה אשכול שבכר רמון שבכר, קושרו בגמי, ואומר הרי אלו בכורים. וז"ש "ולקחתם מפרי הארץ", שיביאו דורון משם מפרי הארץ המשובחים, להתלמידי חכמים הגדולים והקדושים שבדור דעה, שהיו אז עמם במדבר, ועי"ז יהיו "ימי בכורי ענבים", כאילו הקריב בכורים, עכדה"ק [ויש להסמיך לזה מה שראיתי בספרים לדייק במתני' "יורד אדם בתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה אשכול שבכר רמון שבכר, קושרו בגמי ואומר הרי אלו בכורים", דאע"פ שביכורים מביאים מז' מינים שנשתבחה בהם הארץ, מ"מ נקט התנא הנך תלת, מפני שפירות אלו הביאו המרגלים מא"י, כמ"ש (במדבר שם, כג) "ואשכול ענבים אחד וישאהו במוט בשנים ומן הרמנים ומן התאנים"]. אמנם יש לעיין, מה הקשר בין הבאת דורון לת"ח לענין המרגלים.

והנה אמרו חז"ל (יבמות צז, א) כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר. ואיתא בשם רבינו הבעל שם טוב זי"ע (בספה"ק מאור עינים בריש לקוטי מס' שבת) שלא די בחזרה בעלמא על דברי הצדיק, אלא "שצריך להכנים חיות לתוך אותם הדיבורים, וזה

בחינת השתטחות על קברי צדיקים, כי בדיבורי הצדיק שם קבור ומטמון החיות של הצדיק, וזה הלומד, בהכנסו עם החיות והמוחין שלו לתוך החיות ומוחין של הצדיק שטמן בדבריו, נקרא אתדבקות רוחא ברוחא, ושפתיו דובבות בקבר", ע"ש. וא"כ בודאי שמהראוי להתבונן בדבריו הנ"ל של כ"ק אא"ז בעל ההילולא זי"ע, ולהכנים חיות בתוך הדיבורים.

ב. ויש לבאר, עפ"י מה שכתב הספורנו (ריש פרשתן) לבאר חטא המרגלים, שבאמת הכירו וספרו טובת הארץ באמרם (במדבר שם, כז) וגם זבת חלב ודבש היא כו', אלא שהכניסו בלב העם מחשבות רפיון וחולשה, באמרם שאע"פ שטובה הארץ מ"מ אין לישראל היכולת והכח לחבוש אותה מיד העמים.

ובאמת כן הוא דרכו של היצה"ר, שאומר לאדם הן אמת שהתורה מן השמים ואין חקר לגדולתה וקדושתה כו', וכן כח התפלה גדול מאוד כו', אלא שאין אתה ראוי ללמוד תורה ולהתפלל לפני הבורא ית"ש, או מחמת עבירות שבידך או מפני חלישות דעתך ושכלך, ואף על רוב עמלתך בתורה ותפלה לעולם לא תגיע לכלום. וכן היה אצל המרגלים, שאמרו טובה הארץ מאד אלא שאין לישראל הכח לכבשה.

אמנם נראה, שביותר גבר עליהם היצר בענין כבוש ארץ ישראל, משום שארץ ישראל באמת ראויה רק לצדיקים, כמו שנאמר (תהלים לז, כט) "צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה", ואמרו חז"ל במדרש (שהש"ר פ"ה א) מה טעם צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה, כי ישכינו לשכינה עליה, והרשעים מה עשו תלויין באויר כי לא השכינו השכינה לארץ. וע"כ ארץ ישראל שהיא מקום השראת השכינה ראוי רק לצדיקים שהשכינו השכינה בארץ.

ברם טעות המרגלים היתה במה שחלקו על משה רבינו, שאם היו מאמינים בו ולא היו חולקים עליו, אז אע"פ שהם בעצמם לא השכינו השכינה בארץ, מ"מ בהיותם עדת משה, הרי בזכותו של משה

רבינו היו גם הן נכללים בהבטחת "צדיקים יירשו ארץ", שכן זהו זכות המסתופף באהלי צדיקים, להיות הם נוטלים בחלקתם ונחלתם של הצדיקים.

וז"ש (במדבר יג, ל) "ויהם כלב את העם אל משה", שצווח ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם כו' והלא קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו (רש"י שם). והיינו שכיוון בדבריו להחזירם להתקשר במשה ובאמונת צדיקים. וזה שאמר להם "עלה נעלה וירשנו אתה כי יכול נוכל לה", היינו שע"י שיחזור העם "אל משה", עי"ז יפעלו שעלה נעלה ויכול נוכל לה. אך "האנשים אשר עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו", היינו ששיערו שהם עצמם אינם יכולים לעלות את העם, וכתוצאה מזה נפלו לרפיון וחולשה, ולכן אף שספרו את טובת הארץ אמרו שנמנע מהם לכבשה.

ובזה יש להמתיק דברי כ"ק אא"ז בעל ההילולא זי"ע, שפי' שמה שאמר להם משה רבינו והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ, היתה לקיים מאמר חז"ל כל המביא דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב בכורים, היינו שאמר להם שע"י שיתקשרו בצדיקים ותלמידי חכמים בהביאם להם דורון, ינצלו מחטא המרגלים, כי בהתקשרות לצדיקים, יהיו גם הם בכלל "צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה".

ג. והנה יומא דהילולא הוא זמן המיועד להתקשר ולהתחבר לצדיקים, שמלבד שיש בזה קיום מ"ע מה"ת, כמו שכתב הרמב"ם (סה"מ מ"ע ו) "שצונו להתחבר עם החכמים ולהתיחד עמהם ולהתמיד בישיבתם, בכל אופן מאופני העבודה והחברה, במאכל ובמשתה והעסק, כדי שיגיע לנו להדמות במעשיהם ולהאמין האמתיות מדבריהם", הרי הוא חיזוק גדול שלא יפול הנופל ויאבד ח"ו, כמו שכתב הגה"ק בעל תפארת שלמה זי"ע (פ' בראשית) "עתה בדורות הללו, אף שהצדיקים אינם כמו הראשונים, מ"מ אל יתיאש האדם לאמר, אנחנו

ננשש כעור באפילה חלילה, אך ידע כי הם ג"כ נקראים מאורות בזמנם, כי עתה בעקבות דמשיחא אינם יכולים להיות במעלות כמו הראשונים, ועתה על פיהם ישק כל דבר להם לבדם נתנה הארץ, וצריך האדם להתאבק בעפר רגליו של הצדיק אשר הוא בדורו, פן יאבד חלילה, יפתח ברורו כשמואל בדורו (ר"ה כה, ב)".

ויהי רצון שזכותו יגן עלינו בכל ענינים להיות תמיד קשורים לאילנא דחייא, וימליץ טוב בעדנו ברו"ג ובכל ענינים, ונזכה לגאולה קרובה בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

דרשה בהיכל הישיבה - ערב שבת חזון

א. בירושלמי (תענית פ"ד) מסופר שמנהג התנאים הקדושים היתה לדרוש בכל שנה בערב תשעה באב דרשות על מגילת איכה.

ואולי הענין בזה הוא, כגוונא דעובדא דקוב"ה אשר מבואר במדרש איכה (פתיחתא כה) עה"כ (יחזקאל י, יח) ויצא כבוד ד' מעל מפתן הבית ויעמד על הכרובים, מהו ויצא, א"ר אחא למלך שהיה יוצא מפלטין שלו בכעס, משהיה יוצא היה חוזר ומנפף ומנשק בכותלי פלטין ובעמודי פלטין ובוכה ואומר הוי שלום בית פלטין שלי הוי שלום בית מלכותי הוי שלום בית יקרי הוי שלום מן כדון (מעתה) הוי שלם.

ועד"ז היה בהתנאים הק', בערב תשעה באב, לפני שהגיע הזמן להיפרד מתורה הק' אשר אסורה בלימוד בט' באב (שו"ע או"ח סי' תקנ"ד ס"ב), ובפרט בשעת החורבן שאין לנו שיור רק התורה הזאת, שהיא במקום בית המקדש, בבחינת (הושע יד, ג) "ונשלמה פרים שפתינו", נפרדו ממנה התנאים בדרושים על מדרש איכה אשר היו אצלם בבחינת נישוק כותלי ועמודי פלטין של תורה בעת הפרידה מלימוד התורה הקדושה, והבן הענין מאוד [ואף שמדרש איכה הוא מהלימודים המותרים בט' באב (שו"ע שם), מ"מ יתאים הדברים לשיטת הגר"א שכתב (שם) בביאוריו, שההיתר היא רק לקרא במגילת איכה ללא פירושים. והביא ראיה לדבריו מהירושלמי (שבת פט"ז ה"א) שמבואר שרבינו הק' ושאר תנאים היו עוסקין בדרושי מגילת איכה רק בערב תשעה באב, משמע אבל לא בתשעה באב עצמו].

ולימוד זה היה אצל התנאים בהתעוררות ובכיות גדולות. כדאיתא בירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) שרבי היה מזכיר כ"ד מאורעות קשות

תקסח

שהיו בשעת החורבן, ואיך הם כולם נרמזים בקרא (איכה ב, ב) דבלע ד' ולא חמל. ורבי יוחנן דרש על ששים מאורעות על פסוק זה. ושואל הירושלמי ור' יוחנן יותר מרבי [בתמיה, והלא רבי היה קרוב לחורבן ביהמ"ק יותר מר"י ובקי טפי במאורעות הדם. קרבן העדה]. ומתרץ, אלא על ידי דרבי הוה סמוך לחרבן בית מקדשא, היו שם סביבו זקנים שהיו זוכרים החורבן, וכשהיה רבי דורש מחורבנו היו בוכים ומצטערים, עד שלא היה רבי יכול לגמור כל המאורעות הנרמזים בפסוקים, ורק רבי יוחנן שהיה שנים אחר זה היה בכחו לגמור, עיי"ש. הרי שבלמדם ודרשם מגילת איכה היו בוכים ומצטערים בכל לבם ונפשם, עד כלות כוחם ממש.

ועכשיו שחלפו ועברו אלפי שנים ונמעט כח הבכי והתעוררות הראויה על חרבן בית מקדשנו, בכל זאת נאמר כמה דברים במדרש איכה לעורר הנפשות כפי קט כחנו, קרוב לערב ט' באב.

ב. הנה פתיחת מדרש איכה הוא בדרשת רבי אבא בר כהנא, שפתח ודרש עה"כ (ישעיה י, ל) "צהלי קולך בת גלים", אמר ישעיהו לישראל, עד שאתם אומרים שירים ומזמורים לפני עכו"ם, צהלי קולך בדברי תורה, צהלי קולך בבתי כנסיות. בת גלים - מה גלים הללו מסויימין בים, כך אבותיהם מסויימין בעולם. וצ"ב למה כאן, בפתיחת איכה, קורא לישראל בתואר "בת גלים". וגם מה הוא ענין שהיו אבותינו מסויימים כגלי הים.

ונראה לבאר, ע"פ דברי רש"י עה"כ (ישעיה נז, כ) והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל, "הים הזה גליו מתגאים לרום למעלה, ולצאת חוץ לגבול החול אשר שמתי גבול לים, וכשמגיע שם הוא נשבר על כורחו, וכל זה גל חבירו רואה, ואינו חוזר בו, כך הרשע, רואה את חברו לוקה ברשעו, ואינו חוזר בו". והנה ידוע מאמר הבעש"ט זי"ע עה"כ (תהלים קיט, צח) "מאיבי תחכמני מצותך כי לעולם היא לי", שצריך ללמוד מהרשעים לעשות למצוה כמעשיהם לרשעה. וא"כ הרי צריך ללמוד

מרשעים אשר הם "כים נגרש", שלא מתפעלים מנפילת הגל הקודם, שק"ו שצריך להיות כן לדבר מצוה ולעבודת ד', שאל יתפעל האדם מנפילותיו עד עתה, אלא עכ"ז יתגבר כארי לתורתו ומצוותיו ית"ש, בבחינת "שבע יפול צדיק וקם" (משלי כד, טז). וזהו "בת גלים", שאבותינו לקחו מידת הגלים של הרשעים והפכו אותה לעבודת ד'. ומדה זו ירשו מהם כל זרעם הבאים אחריהם.

וזה שדרש רבי אבא בר כהנא בפתיחת איכה רבה, שלא יאמר האדם כבר נקראה מגילת איכה אלפי שנים ואנחנו עדיין בגלות, וא"כ מה כבר אוכל לפעול בקריאת איכה וקינות עוד שנה, לכך אומר "צהלי קולך בדברי תורה, צהלי קולך בבתי כנסיות", שהרי את "בת גלים", ואל תתפעלי מהגלים הקודמים. אלא תאמיני שעד עתה עוד לא היה זמן הגאולה, ודוקא השתא היא העת לחננה כי בא מועד.

ג. עוד במדרש (שם) "ד"א בת גלים - בת גולים, ברתיהון דגלוואי [בתם של גולים], בתו של אברהם שכתוב בו (בראשית יב, י) ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה, בתו של יצחק שכתוב בו (שם כו) וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה, בתו של יעקב שכתוב בו (שם כח) וילך פדנה ארם". וצ"ב מה הוא השבח להיותנו "בת גולים".

והנה עוד איתא במדרש (שם לא) רבי שמעון בן יוחאי פתח את איכה בדרשה עה"כ (משלי כ, ד) רע רע יאמר הקונה ואוזל לו אז יתהלל. "אתה מוצא עד שלא גלו ישראל היה הקב"ה קורא אותם רעים כו', וכיון שגלו התחיל משבחן שנאמר ואוזל לו אז יתהלל. כיון שחטאו גלו, וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה", ומשבח אותם שהם רבתי בגויים. וצ"ב דלמה מחכה לשבחן רק אחר שכבר גלו.

ונראה לפרש, דהנה בהיות ישראל בארצם, איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו, הרי פשוט שניכר בהם שבח וסגולה על כל העמים. אמנם יש גם בהם שבח אשר נתגלה רק כשהם בגלות ובשביה. והענין

הוא ע"פ מה שנאמר (תהלים קלו, א) על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו זכרנו את ציון. כלומר, שבזמן שהיו כלל ישראל בארצם לא זכרו אחריתה, ולא ניתנו לב לזכור את ציון ולשוב אל ד'. ואף על רבוי הנביאות שניבא להם ירמיהו הנביא על חורבן הבית ועל גלותם מארצם, לא הטו לה אזן. רק על נהרות בבל, מקום ש"שם שאלנו שובינו דברי שיר ותללנו שמחה", שהמתהוללים ומשחקים בנו בקשו שנשמחם, רק אז אמרנו להם "איך נשיר את שיר ד' על אדמת נכר". כי כששונאיהם של ישראל לוחצים אותם ומתהוללים בהם, אז מתגלה מעלה ושבח מיוחדת שבקדושת ישראל.

וזה שאמרו חז"ל (שמו"ר פ"ב ה) עה"כ (שמות ג, ב) וירא והנה הסנה בער באש והסנה איננו אכל, "ולמה הראה הקב"ה למשה בענין זה, לפי שהיה מחשב בלבו ואומר שמא יהיו המצרים מכלין את ישראל, לפיכך הראהו הקב"ה אש בוערת ואיננו אוכל, כך המצרים אינם יכולים לכלות את ישראל". והיינו שדוקא בשעה שהסנה בוער וישראל נרדפים בגלות מצרים, אז מתגלה הכח ש"הסנה איננו אכל".

וזהו שאע"פ ש"עד שלא גלו ישראל היה הקב"ה קורא אותם רעים כו'", מ"מ "כיון שגלו התחיל משבחן", כי בגלות ניכר שבחן של ישראל שאין העכו"ם יכולים לכלות את ישראל. וזה שמשבחה "בת גלים - בת גולים". שכמו שמורשה לנו מאבותינו מעלות גדולות, כן ירושה לנו מאבותינו הכח להיות בת גולים, היינו להתחזק עוד יותר בחשך הגלות, ולהאמין כי קרובה ישועת ד' לבוא וצדקתו להגלות. אשרי המחכה ויגיע.

ומכח זה אשר "שמחת איביה שחקו על שבריה", זה לעומת זה מתחזקת כנסת ישראל, באמונה לבכות על חורבן בית מקדשנו, ולא להתפעל ממה ש"הסנה בוער באש" שדוקא זה הוא הנותן בנו הכח בחסדי השי"ת, ש"הסנה אינו אוכל", ומתקיים בנו "צהלו קולך בת גולים".

תקעא

ד. עוד אמרו במדרש (שם פ"ה ג) עה"כ (איכה ה, ג) יתומים היינו ואין אב, ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר, אמר להם הקב"ה לישראל, אתם בכיתם ואמרתם לפני יתומים היינו ואין אב, חייכם אף הגואל שאני עתיד להעמיד מכם במדי, לא יהיה לו אב ואם, הה"ד (אסתר ב, ז) ויהי אומן את הדסה היא אסתר בת דודו כי אין לה אב ואם [פירוש, דורש ממה שנאמר "כי אין לה אב ואם", והלא כבר אמר (שם) "ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת", אלא בא ללמד שאמר הקב"ה אף הגואל שאני עתיד להעמיד מכם במדי, לא יהיה לו אב ואם].

והיינו שעל מה שישראל מקוננין "יתומים היינו ואין אב", שאין אב העומד להם בגלות, מבטיח להם הקב"ה שהוא ישאר תמיד להם אב, שהרי שאף הגואל עצמו לא יהיה לו אב אחר, רק הקב"ה.

והביאור בזה, שכל דבר שנאבד מישראל בשעת הגלות, יחזור למקומו בעת הגאולה. כגון מה שבטלה מלכות ישראל, עתידה להשיבה בגאולה, שיקוים בנו ותמלוך אתה ד' לבדך על כל מעשיך בהר ציון משכן כבודך גו'. אך כיון שאף הגואל עצמו לא יהיה לו אב אחר אלא הקב"ה, הרי שלא תהיה גאולה "לאב", בהכרח שבחינת אב מעולם לא נאבד מישראל ולעולם לא יפרד ממנו. ולא שייך גביה מושגים של "גלות וגאולה", כי תמיד נשאר לנו הקב"ה "לאב" אף בעת הגלות.

ובזה נראה לבאר המדרש (שם כ) א"ר יהושע בר אבין ארבעה דברים אמר ירמיה, מאיסה וגעילה, עזיבה ושכיחה, מאיסה וגעילה דכתיב (ירמיה ד, יט) "המאוס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך". והושב על ידי משה שאינו כן, דכתיב (ויקרא כו, מד) "לא מאסתים ולא געלתים", עזיבה ושכיחה דכתיב (איכה ה, כ) "למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים", והושב ע"י ישעיה שאינו כן, דכתיב (ישעיה מט, טו) "גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך". וצ"ב אם באמת "אינו כן", למה בכל זאת אמר ירמיה מאיסה וגעילה, עזיבה ושכיחה.

ונראה, דהנה בתשובת ישעיה כתיב (ישעיה מט, יד) "ותאמר ציון עזבני ד' וד' שכחני", והקב"ה השיב לה "התשכח אשה עולה מרחם

בטנה, גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך". וי"ל שדברי ירמיה קאי על הנהגת הקב"ה כמלך עם עמו. דהנה בהנהגת מלך ועם שייך מיאוס וגיעול. והושב לו, שאף אם כמלך מאסם כו', אבל "התשכח אשה עולה מרחם בטנה", מה שהקב"ה הוא לנו אב ואם נשארת תמיד, כי בזה לא שייך עזיבה ושכיחה. דהנה לא זו בלבד שהקשר של בן אצל אביו גדול וחזק מהקשר של מלך לעמו, אלא שאין ענינם שוה כלל. כי המלך והעם שני דברים נפרדים הם, והמלכות מקשר ביניהם. אבל האב והאם עם בנם, הם מיוחדים ביחוד עצום עד שחשובים לאחד, וכמו שאמרו חז"ל (עירובין ע, ב) "ברא כרעא דאבוה" (וכמו שהאריך בזה הגה"ק בעל התניא זי"ע בלקוטי אמרים פ"כ). ולכן אב ואם לעולם אין ממאסים בבניהם שהרי הבן הוא עצמותם ומהותם.

והנה כשישראל עושים תשובה, בר"ה ויוהכ"פ, צועקים "המלך", כי רוצים שהקב"ה יחזור להיות עליהם מלך. אבל בברכת אהבה רבה אומרים "אבינו אב הרחמן המרחם (בהוה) רחם עלינו", שמדת "אב" לא אבדנו מעולם. וזהו שנאמר (תהלים קג, יג) "כרחם אב על בנים רחם ד' על יראיו כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו", כלומר מה שתמיד מרחם ד' "כרחם אב על בנים" הוא משום "כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו", דהיינו כי מלך אינו בהכרח שמכיר את כל אחד מעמו, אבל אב מכיר את בניו כי הם מיוחדים עמו ביחוד נפלא, ולפיכך מרחם הקב"ה עלינו תמיד "כרחם אב על בנים כי הוא ידע יצרנו גו'".

והנה אף שבחשוכא שרינן, עינינו תלויות לרחמי שמים שכרחם אב על בנים ירחם עלינו אבינו, ונצפה לישועה בכל יום, [וכפי שהיה רגיל כ"ק אא"ז אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע לומר "אחכה לו בכל יום שיבא, ככל יום, בכל שעה וכמעט בכל רגע"], לראות במהרה בנחמת ציון וירושלים, ולהתגלות כבוד מלכותו עלינו בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

דרשה בהיכל הישיבה - לפני ימי הסליחות

א. אמרו הקדמונים (אבודרהם, תפלת ר"ה) שקרא "אני לדודי ודודי לי" (שיר השירים ו, ג) ר"ת אלול.

ויש לבאר הרמז, על פי דברי הרמב"ם שכתב (פ"ב מהל' תשובה ה"ו) "אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר (ישעיה נה, ו) דרשו ד' בהמצאו. במה דברים אמורים ביחיד, אבל צבור, כל זמן שעושים תשובה וצועקין בלב שלם הם נענין, שנאמר (דברים ד, ז) כד' אלקינו בכל קראנו אליו". הרי שעיקר הדרשה ד"דרשו ד' בהמצאו" הוא לומר שעתה הם ימי רצון אשר בהם מצוי הש"ת אף ליחיד, אך לרבים תמיד היא עת רצון אשר ד' מצוי להם.

וזה שנרמז חודש אלול בקרא ד"אני לדודי ודודי לי", כלומר, שכל יחיד יכול לפנות להקב"ה בימי רצון אלו, ותתקבל תשובתו וצעקתו. ובזה יש לפרש (תהלים סט, יד) "ואני תפלתי לך ד' עת רצון גו", היינו שבשעת עת רצון יכול לפנות אל ד' אף היחיד. והנה בהיות ראש השנה זמן אשר כל יחיד נידון בפני עצמו, "כבקרת רועה עדרו מעביר צאנו תחת שבטו, כן תעביר ותספור כו'", הקדים הש"ת ימי רצון לכל יחיד, שבהם יוכל כל אדם בפנ"ע לפנות אליו ית"ש בתשובה וצעקה, בבחינת אני לדודי ודודי לי.

ב. והנה ענין הצעקה מתוך תשובה, אין ענינה ככל תפלה [ולפיכך לא כתבו הרמב"ם בהלכות תפלה אלא בהלכות תשובה]. כי כל תפלה הרי היא חיוב בפנ"ע דילפינן מקרא (שמות כג, כה) ועבדתם את ד' אלקיכם, שמפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר (דברים א, יג) ולעבדו בכל לבבכם (עיין רמב"ם פ"א מהל' תפלה ה"א), והרבה הלכות תפלה נאמרו בה, כגון להתפלל נכח המקדש כו', ומדרבנן תקנו נוסח ומנין התפלות בכל יום, והיא צריכה להיות מתוך שמחה כדכתיב (תהלים ק, ב) עבדו את ד' בשמחה. אך ה"צעקה" אינה עבודה בפני עצמה, אלא היא מדרכי התשובה, ואין לה שיעור לא במקום ולא בזמן, וצריכה להיות בבכי ותחנונים, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"ד) "מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני ד' בבכי ובתחנונים".

ובזה יבואר למה מזכיר הרמב"ם בהלכות תשובה [ולא בהלכות תפלה], את ענין אמירת ה"סליחות". והוא משום שתפלת סליחות ענינה כצעקה אשר עם התשובה. כי היא אינה תפלה על מכאובים או צרות, אלא היא צעקה על התשובה שתתקבל. ולכן סובבים הסליחות את אמירת שלש עשרה מדות של רחמים, שענינם לפעול רחמים על מחילת עונות, כמו שאמרו חז"ל (ר"ה יז, א) עה"כ (שמות לד, ו) ויעבור ד' על פניו ויקרא, "אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור והראה לו למשה סדר תפלה, אמר לו כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם". ולכן בתפלת הסליחות, שהיא צעקה על התשובה שתתקבל, חוזרים ואומרים הי"ג מדות, שבהם הובטחו ישראל שהקב"ה מוחל להם על חטאם.

[הנה ידועים דברי כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (בני יששכר מאמרי חודש אלול מאמר ב אות ד) במה שנסתפקו מאורי עולם, אם מה שאמרו "עשו לפני כסדר הזה", פירושה שיתנהגו במעשה בדרך הי"ג מדות, כענין שאמרו (שבת קלג, ב) מה הוא רחום אף אתה רחום כו', או שהכוונה שיתעטפו ויקראו הי"ג מדות. והכרעת כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע דהפשט הוא שבאמירה בלבר סגי, עיי"ש. ויש להעיר שענין "מה הוא

תקעה

אף אתה" היא מצות עשה בפני עצמה של (דברים כח, ט) והלכת בדרכיו. עיין מה שכתב הרמב"ם (פ"א מהל' דעות ה"ו) "כך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש, ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הכינויין ארך אפים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור וחזק וכיוצא בהן, להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כחו" (ועיין ספרי פ' עקב מט). הרי שלהדבק במדותיו שהיא מצות עשה דוהלכת בדרכיו, אינה תלויה ב"ג מדות אלו דוקא, אלא בכל דרכי ומדות השי"ת. וגם בודאי אין סדר בקיום המ"ע אם מקדים להדבק במדת חנון או רחום או צדיק, ולכן כאן שאמר לו הקב"ה "יעשו לפני כסדר הזה", משמע שענינו כתפלה ואמירה, ולא איירי מקיום המ"ע דוהלכת בדרכיו. וכן יש לדייק מלשון הגמ' "והראה לו למשה סדר תפלה", הרי שלא איירי מקיום מ"ע דוהלכת בדרכיו אלא מסדר תפלה, שהיא תלויה באמירה.]

ואף על פי שצעקה שעם התשובה אין לה נוסח ולא סדר, מ"מ נתחדש בקרא ד"ויעבור ד' על פניו ויקרא", שגילה השי"ת למשה נוסח סדר צעקה, והבטיח לו שאם יעשו לפני כסדר הזה אני מוחל להם. ונראה שלכן אנו אומרים קדיש תתקבל אחר סליחות (עיין לבוש סי' תקפ"א), שבכלל הילפותא מקרא הוא גם מה שנקבע בהם סדר ונוסח צעקה, וקראה השי"ת "סדר תפלה", לכן אומרים אחריה קדיש תתקבל.

ג. והנה עתה אנו עומדים בסוף זמן הלימוד, לפני ימים הנקראים בפי העולם "בין הזמנים". אך האמת שאינם דומים לשאר בין הזמנים. כי בדרך כלל משמשים ימי בין הזמנים כהפסקה, על-דרך שאמרו חז"ל (במדבר רבה פי"ד כ) מה היו הפסקות משמשות, ליתן ריוח להתבונן בין פרשה לפרשה, הייגו לעשות חשבון הנפש על העבר, ואיך יכולים לתקן למטובה את הזמן הבא עלינו לטובה. אך ימי "בין הזמנים" אלו נקבעו משום שמעלת ימים אלו גדולה כ"כ, שאין נתפסת לתוך זמנים הקבועים לרבים. כי הם ימים אשר "אני לדודי ודודי לי", שבהם צריך כל יחיד לפשפש במעשיו, להוסיף הרבה על סדרי הזמן, באיכות ובכמות, הן

בלימוד התורה, הן בתפלה והן בצדקה, שהרי מדרכי התשובה הוא "להיות עושה צדקה בכל כחו", ו"להיות צועק תמיד לפני ד'". וענין שצריך להיות "תמיד" ו"בכל כחו", אינו נקבע בזמן, ואשר על כן ימים אלו הוא זמן הנעלה על שאר הזמנים.

ויהי רצון שנפעול רחמי שמים עלינו ועל כל ישראל, ומחילה סליחה וכפרה על כל חטאינו, ונרצה פני השי"ת על כל מה שפגמנו, ועי"ז תכלה שנה וקללותיה, ותחל שנה וברכותיה, ונזכה לשנה טובה ומבורכת, עלינו ועל כל ישראל, והעיקר שנזכה לגאולה שלמה בביאת בן דוד במהרה בימינו ברוב רחמיו וחסדיו.

קונטרסי

עולת שבת

שנת ה'תשנ"ה

והוא רשימות מדברי-תורה שהשמיע

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

ממונקאטש

בזמנים שונים במשך שנת תשנ"ה

מילי דהספידא

על הגאון הצדיק רבי אהרן בערנשטיין זצ"ל
חותנו של - יבדלחט"א - כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתה ויקם אברהם מעל פני מתו (בראשית כג, ב). יתכן להספיד אדם בתורת 'שר' - כשר גדול בתורה, גדול ביראה, גדול בחסידות וגם גדול במדות, כראוי וכיאות לשר בית ישראל, אמנם האבל והכאב הפרטי שמרגישים, אי אפשר לבטא במלים. וזהו "ויבא אברהם לספוד - לשרה" בתורת שר "ולבכתה". אבל "ויקם אברהם מעל פני מתו", מעל פני המת שלו האישי הוא קם בלי לומר כלום, כי זה לא ניתן לבטא כלל.

בבחינה זו מקונן ירמיהו הנביא על חורבן בית המקדש (איכה א, יב) "לא אליכם כל עוברי דרך הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי", ופי' בספרים-הקדושים ע"פ משל לאחד שהיה לו ארמון מפואר וסביבו פרדס גדול ומעיין מים חיים, וכל עוברי-דרכו נהנו ממראהו הנהדר, טעמו מפירותיו המתוקים, והחיו נפשם במימיו הזכים. לימים פרצה שריפה ונשרף הכל עד היסוד, וכל עוברי-דרך התאבלו על הארמון היפה שנאבד, על פירות המתוקים שאיננה, ועל המעין ששוב לא יוכלו לשתות הימנה. עבר עליהם בעל הארמון, שהכיר את פנים הארמון על כל חדריו ואוצרותיו, ואמר להם "לא אליכם כל עוברי דרך" להספיד ולבכות, הרי אין לכם שום השגה את מה אתם מבכים. רק אני היודע את גודל אוצרות הארמון המטמונים בקרבו מכיר את גודל האבידה. עד"ז

מי שעובר ורואה את האדם, הרי רואה אותו רק מבחוץ, ואינו יכול לחוש גודל הכאב. "הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי"! הרי אני הייתי קרוב לחותני ומכיר גם את מעלותיו הפנימיות הנעלות.

מורי ורבותי! חותני זצ"ל כמעט שלא ביקש שום טובה מבניו, ואדרבה השתדל כל ימיו שלא להטריח שום אדם. אמנם בקשה אחת ביקש כמה פעמים - שלא לספר אחר מיטתו שום שבחים. הרי קיי"ל (שו"ע יו"ד סי' ר"מ סע' כד) חייב אדם לכבד חמיו, ואסור לי לעבור ח"ו על רצונו. ועל כן - נאלמתי דומיה מלספר מה שעיני ראו ולא זר את גדלותו בתורה עבודה וגמילות חסדים, ע"פ רצונו אינני רשאי לספר איך האירו פניו בעת שסיפר עובדה מתלמידי הבעל-שם-טוב הקדוש זי"ע. ובאמת - אף בלאו הכי נשארים הרבה ענינים שאי אפשר למוסרם בדיבור אלא יהיו חרוטים לעולם על לבינו, בבחי' (תהלים כה, יד) סוד ד' ליראיו.

■ ■ ■

אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת (ברכות ג, ב). באמת בדבריו - השריש ונטע בבניו, כולם יחד ובכל אחד בפרט, את ה"חיי עולם" שקיבל מאביו הגדול ומרבותיו מדורות הקודמים, שהיובה להסתופף בצילם מתוך גודל אמונתו וגודל חסידתו. בעת שנשא דברים בשמחת צאצאיו תבע וביקש מאתם להמשיך מסורת האבות ולילך בדרך הבעל-שם-טוב, כי זה היה כל חיותו.

חותני זצ"ל כותב במכתב משנת תשל"ה לפרש סיום הש"ס (נדה עג, א): תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא שנאמר (חבקוק ג, ו) הליכות עולם לו אל תיקרי הליכות אלא הלכות. דהנה אמרו (ברכות ח, א) מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה, ולכאורה הדברים סותרים למה שאחז"ל (אבות פ"ו מ"ב) כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו, הרי שיש ענין להקב"ה בכל העולם כולו. ומפרש עפ"י העיקר הגדול בדרך החסידות של מרן הבעש"ט הק' זי"ע, שאמנם יש

לעשות בכל העולם כולו לכבודו ית', אבל ניתן להגיע לזה רק ע"י שמעלים את העולם כולו לתוך ד' אמות של הלכה. וזהו "אל תיקרי הליכות אלא הלכות", שתכלית כל ההליכות בעולם צריך להיות למען ההלכות - לצורך ד' אמות של הלכה. באמת מי שהכיר את הנפטר זצ"ל יודע שדבר-תורה זו לא אמר לדרוש בעלמא, אלא בבחי' "הוא היה אומר", מה שהוא היה במהותו - את זה היה אומר.

והנה במדרש רבה בפרשתן (פנ"ח א) מה צורך לומר שני חיי שרה באחרונה, לומר לך שחביב חייהם של צדיקים לפני המקום בעולם הזה ולעולם הבא. ולדבריו יתפרש בזה, שחביבות חייהם של צדיקים לפני המקום הוא מחמת שהם חיים "בעוה"ז ובעוה"ב", כלומר גם בעולם הזה חיים חיות של עוה"ב, בבחי' עולמך תראה בחייך (ברכות יז, א). על חותני זצ"ל יכולים לומר, בלי להגיד שבחיו, שלא חי חיי עולם הזה, כי תענוגיו בעולם-הזה היו כשפגש יהודי שיצא מרוסלאנד וידע שאף אם עבר שבעה מדורי גיהנום עכ"ז מסר שם נפשו על שמירת תורה ומצוות - "מי כעמך ישראל", או כשפגש יהודי זקן שעוד זכה להכיר צדיק מדורות הקודמים וידע לספר עובדות מאותו צדיק, או אף אם לא ידע לספר שום ענין, מ"מ זה גופא שהכיר צדיק אמת היה לו חשיבות וזכייה. אלו היו שעשועיו ותענוגיו בעולם הזה.

■ ■ ■

במדרש בפרשתן (פנ"ח ב) מביא הפסוק (קהלת א, ה) וזרח השמש ובא השמש, ומקשה המדרש וכי אין אנו יודעין שזרח השמש ובא השמש. אמנם יל"פ בהספד חותני זצ"ל, דזריחת שמשו היה בזה גופא ש"ובא השמש", בכח ההסתרה שלו, בצניעתו המופלגת. והוא מילתא דלא שכיחא בדורות אלו ששמש גדולה הזורחת בכל העולם תסתיר עצמה ברוב צניעות ועניוות, ותעשה הכל רק לכבוד שמים. ובזה יל"פ מה שאחז"ל (שבת פח, ב) "עלובין ואינן עולבין, שומעין חרפתן ואינן משיבין, עושין מאהבה ושמחין ביסורין עליהן הכתוב אומר (שופטים ה,

לא) ואהביו כצאת השמש בגבורתו". דהיינו שאף שיתכן לו לצדיק וגדול להסתיר גאונותו בתורה ביראה ובחסידות, אבל את מדותיו הנאצלות אי אפשר להצניע בבחי' "ובא השמש", כי אור זה בוקע ופורץ כל המסכים המסתירים אותו, ובהכרח להשאר בבחי' "כצאת השמש בגבורתו".

■ ■ ■

מורי ורבותי! אנו עומדים כבר בשעת נעילת היום, ובתפלת נעילה אומרים "היום פנה השמש בא ופנה נבואה שעריך". ויש להמליץ "היום פנה" על צדיק זה שפנה והסתלק מן העולם, "השמש בא ופנה", כי עומדים אנו בפה ירושלים עיה"ק כבר סמוך לשקיעת החמה, ולא נותר לנו רק לבקש "נבואה שעריך", שבעת שנבוא לדפוק על הדלת בבקשת טובה נוכל לעבור דרך "שעריך", שלא תשכח מאתנו אף בבואך לעולם העליון אל אבותיך הקדושים שלא סחת דעתך מהם כל ימיך, היהודי הקדוש, הרה"ק מלעלוב ושאר אבותיך הק' שא"א לפורטן כי הזמן יכלה והם לא יכלו, ותמליץ טוב בעדינו בכל המצטרך.

בספר הקדוש קדושת לוי להרה"ק מבארדיטשוב זי"ע [שחותני זצ"ל השקיע הרבה כוחות להוצאתו לאור במהדורא חדשה, וכל זה בסתר ובהצנע לכת, כדרכו] איתא (ליקוטים חדשים הנדפם בסוף הספר) על הא דאמרו חז"ל (תענית ה, ב) יעקב אבינו לא מת, דנשמת כל הצדיקים כשהם עולים ונסתלקים לעולם האמת שוכחים העולם השפל, כי באים לעולם התענוג שאין לשער אותו במוחינו, אבל האבות - הם תמיד זוכרים בזה העולם לטובתינו. וזהו "יעקב אבינו לא מת", שבחי' אב שהוא מתפלל בעדינו לא נסתלק, כי גם עכשיו הוא מתפלל בעדינו. חותני זצ"ל היה לי כמו אב - והייתי אצלו חתנו כבנו, וכן לכל אחד מיוצאי-חלציו היה אב מסור, ועל כן נבקש שאף ש"היום פנה", בחי' צדיק - נסתלק, אבל הלא "אבינו לא מת", בחי' אב - אינו מסתלק לעולם, ובכן "נבואה שעריך". הלא כלל ישראל צריכין לישועות גדולות,

כי כבר הרבה זמן שלא היה חשכות כזו בעולם, וזקוקין לשליח-ציבור לעורר רחמים מרובים כי פנינו לימין ואין עוזר לשמאל ואין סומך, וע"כ נבקש לעורר רחמים אצל האבות הק' ואצל כסא הכבוד כי עת לחננה כי בא מועד.

ויה"ר שיהיה מליץ יושר בעד בניו ויו"ח ובעד כל תלמידיו ששתו מבארו תורה וחכמה ונהנו מאורו קדושה טהרה ופרישות, ובפרט בעד חמותי הרבנית הצדיקת בת קדושים תחי' שצריכה חיזוק רב שהרי אחז"ל (סנהדרין כב, ב) אין איש מת אלא לאשתו, שתזכה לאריכות ימים ושנים טובים לרוות נחת מכל יו"ח, ובימיה ובימינו תושע יהודה וירושלים, וימליץ טוב בעד כלל ישראל שנזכה לגאולה שלימה, ובלע המות לנצח, במהרה בימינו אמן.

"סיום משניות"

בסעודת ה"שלושים" להגה"צ רבי אהרן בערנשטיין זצ"ל
חותנו של - יבדלחט"א - כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

מתני' (סוף מסכת עוקצין) אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשר עולמות, שנאמר (משלי ח, כא) להנחיל אהבי יש ואוצרותיהם אמלא. אמר רבי יהושע בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום, שנאמר (תהלים כט, יג) ד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום. ויש להבין סמיכות הני תרי עניני, ענין שכר ש"י עולמות לכל צדיק וצדיק וגודל מעלת השלום. גם ההדרן ל"מאימתי קורין את שמע בערבית", כמנהג ישראל לחבר בדרוש סוף המשניות לראשיתה, לקיים מה שנאמר (קהלת ז, ח) טוב אחרית דבר - מראשיתו.

ויל"פ, דהנה על הא דאמר ריב"ל "עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות", פי' התום' יו"ט (בר"ה לכל צדיק וצדיק) "בין האוסר ובין המתיר כו', לומר שגם שניהם החולקים, הואיל וכוונתם לשמים, אוהבים הם". והנה אמרו חז"ל (תוספתא יבמות פ"א מ"ג) אע"פ שנחלקו ב"ש כנגד ב"ה כו', ובספק אשת איש כו', לא נמנעו לישא נשים זמ"ז, אלא נהגו האמת והשלום ביניהן, שנא' (זכריה ח, יט) האמת והשלום אהבו. ועפ"ז יתפרש ההמשך למעלת השלום "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום", דמה שעתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק כו' הן האוסר והן המתיר, הוא משום דאף שחולקים,

מ"מ הואיל ותרווייהו אמת הן וכוונתם לשמים, אוהבים הם ושלום ביניהם.

והנה אמרו בגמרא (עירובין יג, ב) שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל. ונראה הביאור בזה, שמה שיתכן שהיה שלום ביניהם אע"פ שב"ש אוסרין (רשרשן מדת הדין) וב"ה מתירין (רשרשן מדת החסד), הוא משום ש"אורייתא וקוב"ה חד הוא", והרי בו עצמו ית"ש יש הנהגת הדין והנהגת החסד, על כן מן ההכרח שגם בתורתו, שהיא חכמתו ית"ש, יהיה כן - תורה בשיקול הדעת דדין (בית שמאי) ותורה משיקול הדעת דחסד (בית הלל). וזה שיצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלקים חיים, פירוש, היות שאלו ואלו הם דברי אלקים חיים, וכיון שאצלו ית' יש בחינת דין ובחינת חסד, בהכרח שיהיה בתורה שיטת ב"ש ושיטת בית הלל. וזהו שאומרים בקריאת-שמע "הוי"ה אלקינו הוי"ה אחד", שהוי"ה אלקינו - מדת הדין והרחמים - ד' אחד, מיוחדים באחדות הגמור. והוא שרש אלו ואלו דברי אלקים חיים שבמחלקת ב"ש וב"ה.

וזה הדרן למאימתי קורין את שמע בערבית כו' (ברכות פ"א מ"א), שמה שעתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק כו' בין להאוסר בין להמתיר, הוא משום שנהגו אמת ושלום ביניהם, אשר זהו הענין ק"ש "ד' אלקינו ד' אחד".

והנה בסוכה (לב, ב) לענין מין הדם, מקשה בגמרא "ואימא הידדוף, רבא אמר האמת והשלום אהבו". ופירש"י "וזה אינו לא אמת ולא שלום שהוא עשוי לסם המות". והיינו שמדות האמת והשלום משפיעות חיים - היפוך סם המות. וכן אמרינן בסנהדרין (צז, א) "זימנא חדא איקלעי להדהוא אתרא וקושטא שמיה ולא הוו משני בדיבורייהו ולא הוה מיית איניש מהתם בלא זימניה", הרי שאמת הוא סם החיים. וכן בשלום נאמר (מלאכי ב, ה) "בריתי היתה אתו החיים והשלום". [ויובן ע"פ מה דאיתא במדרש (בראשית רבה פ"ח ה) שבשעה שבא הקב"ה לבראת את אדם

הראשון, אמת אמר אל יברא שכולו שקרים, וכן שלום אומר אל יברא דכוליה קטטה כו'. ונראה שבמקום שיש אמת ושלום הרי גם המקטרגים מסכימים לבריאת האדם, לכן הוי זו זכות וסגולה לאריכת ימים. ולכן לא יתכן שיהיה סם מות ככלל ה"אמת והשלום".]

והנה, בין שאר גדולי מעלות של כ"ת חותני זצ"ל, היו מדות האמת והשלום. שהיתה בו מדת אמת מעין מה שאמרו חז"ל (סנהדרין שם) על רב טביומי, דאי הוו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משני בדבוריה. ועד"ז היתה בו מדת אהרן "אהב שלום ורדף שלום". והלא הן הן מדות החיים. אמנם עיקר החיים, הם החיים הנצחיים - חיי עולם הבא, שכן פירשו חז"ל (מדרש אגדת בראשית פרק כג) הכתוב (תהלים קטז, ט) אתהלך לפני ד' בארצות החיים - זו גן עדן. וכן מפרש הרע"ב את המשנה (קדושין פ"א מ"י) "כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו" - היינו בעולם הבא, ע"ש.

ועיין מ"ש בספה"ק נועם אלימלך עה"כ (תהלים כא, ה) חיים שאל ממך נתתה לו ארך ימים עולם ועד, "הנה הצדיק, החיים שיש לו בעוה"ז, אינו אצלו רק כמו דבר הנשאל לפי שעה, ומחמת זה הולך ומתגבר תמיד בקדושה, מחמת שמחשב תמיד שמא היום הוא החזרת השאלה. וזהו "חיים שאל ממך" פי' הצדיק שמחשב שהחיים אינם אלא שאלה ששאל ממך, לכן "נתת לו ארך ימים עולם ועד", עי"ז זוכה לאריכות ימים הוא עולם הבא". וכואת יאמר על חותני הגה"צ זצ"ל שחייו בעולם הזה היו בבחינת "שאל ממך", וע"כ נקוה ונתפלל שיזכה ל"ארך ימים עולם ועד" ביום שכולו ארוך, בזכות שקיים האמת והשלום אהבו, ויהי זכרו ברוך ופועל טוב בעד כל יו"ח וכל ישראל, עדי נזכה לתחיית המתים לראות בישועתן של ישראל בגאולה השלימה, ושבע שמחות.

תקפה

מילי דהספידא

על הרה"ח ר' אברהם יצחק פריעדמאן ז"ל

א' פרשת ויקהל

א. כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם וגו'. הנה קראה התורה למנין בני ישראל נשיאות "ראש בני ישראל", ואף שבמנין נכלל כל אחד מישראל. אשר משמע מזה שכל אחד הוא בכלל "ראש בני ישראל". ונראה הענין, ע"פ מה דאיתא בספה"ק שלכל אחד מישראל יש שליחות מיוחדת ותפקיד מסוים אשר בעבורה בא לעולם הזה. וכן אמר הגה"ק בעל חידושי הרי"ם זצ"ל על המשנה (אבות פ"א מי"ג) "אם אין אני לי מי לי", כי כל אדם נברא לתקן דבר מיוחד שאין אחר יכול לתקן, ולכן "אם אין אני לי מי לי". אכן עם כל זה "כשאני לעצמי מה אני", שצריך כל אחד לבטל חלק פרטי שלו - אל הכלל. ויש לומר שעל שם דבר מיוחד זה שאין אחר יכול לתקן רק הוא, נקרא כל אחד בשם "ראש בני ישראל".

ר' אברהם יצחק ז"ל היה ראש בני ישראל משום שליחותו המיוחדת לו, בעת התקופה הנוראה בו עלו על קידוש ד' המוני אחב"י הי"ד, אנשים נשים וטף, וע"י בית הדפוס שהיה לו עלה בידו להדפים נירות ופאספורטים, דרכם ניצולו הרבה יהודים. וגם במעשה ובפועל הצליח להעביר יהודים רבים, וביניהם מאורי הדור, דרך הגבולות, ועי"ז נשארו בחיים וזכו והעמידו דורות ישרים של ת"ח חסידים ואנשי מעשה. במשימה זו היה הוא ראש בני ישראל שאמר "אם אין אני לי מי לי".

וכל זאת לא החזיק טיבותא לנפשיה, אלא ביטל עצמו בתוך הכלל באומרו "כשאני לעצמי מה אני".

ב. בפרשתן (פ' ויקהל) נאמר (לו, ח) "ויעשו כל חכם לב בעשי המלאכה גו'", ולכאורה הול"ל "מעשי המלאכה". וכתב האור החיים הק' "אולי שירמוז שבאמצעות המלאכה ובסיבתה נעשו חכם לב". ונראה דיש לומר עוד בזה, דהיות האדם "מעושי המלאכה" הוא לפעמים משום שאינו בר מעלה המסוגל להיות עמל בתורה או עובד ד' בתפלה, לכן בדיעבד מוצא את נפשו בעשיה ובעסקנות לדברי מצוה. אך פעמים שנהפוך הוא, דוקא על ידי היותו חכם ונבון ובעל נפש, יודע ומכיר את "גדול המעשה", ובפרט בעת אשר השעה צריכה לכך אשר ע"ז נאמר (תהלים קיט, קכו) "עת לעשות לד' כו'", על כן הוא מוסר נפשו ועוסק בדבר מצוה לטובת הכלל ולטובת חיזוק הדת ולצורך אחב"י. ואמרה התוה"ק שבעת עשיית המשכן, היו כל חכם לב "בעשי המלאכה", שדוקא חכמתם היא שגרמה להם להבין ולהשיג את גודל הענין של עשיית המשכן - מקום השראת השכינה בתחתונים.

כן נאמר על הנפטר החשוב ע"ה, אשר חכמתו ונבונתו היא שהביאתו להיות עסקן לטובת הכלל, וגדול חלקו במפעליו הרבים לצדקה וחסד. הוא היה בין חשובי המו"ל של ספרים בזמנינו, ונפשו אוותה להדפיס הספרים בפאר והדר, ברבוי הו"ל של הנהות של ראשונים ואחרונים על הש"ס ושאר ספה"ק. וכל אלה יזכרו לטוב בקרב ישראל.

ג. ר' אברהם יצחק ז"ל זכה להעמיד דורות ישרים של ת"ח חסידים אנשי מעשה ועוסקי בצרכי ציבור באמונה, אשר מלבד המסירת נפש שהשקיע בזה, גם היה בעצמו דוגמא לכל יו"ח אשר ממנו למדו ועשו, וכמו שאיתא בשם צדיקים (עיין תפארת בנים ריש פ' נח, ודברי תורה מהדורא ד' אות י"א) לפרש הכתוב (דברים כט, כח) "הנסתרת לד' אלקינו והנגלת לנו

ולבנינו עד עולם", שמהעובד את ד' בנסתרות יש נחת רוח רק לד' אלקינו, אבל מאלו שעובדים בנגלות ולעיני כל ישראל, היא טובה "לנו ולבנינו עד עולם". וכן נאמר לכל יו"ח אשריכם שזכיתם והיו גלויים לפניכם מעשים טובים אשר יהיו מורשה לכם ולבניכם עד עולם.

ויהי רצון שיזכה לבוא למנוחה נכונה בלי מכשול, ויהיה למליץ יושר בעד כל יו"ח וידידיו, עדי נזכה לקיום היעוד (ישעיה כה, ח) בלע המות לנצח ומחה ד' דמעה מעל כל פנים.

תקפח

מילי דהספידא

על הרה"ג הרב מרדכי ווילינגער ז"ל

א' פרשת ויקרא

א. ויקרא אל משה וידבר ד' אליו מאהל מועד לאמר. ופירש"י: לכל דברות ולכל אמירות ולכל צוויים קדמה קריאה לשון חבה, לשון שמלאכי השרת משתמשים בו, שנאמר (ישעיה ו, ג) וקרא זה אל זה כו', ויש להבין מעלת הקריאה בלשון חיבה שקדמה לכל דברות כו'.

ונראה שלפיכך קדמה קריאה של חבה לכל דברות ולכל אמירות ולכל צוויים, כי החבה והקריאה השפיעו על הדברות והאמרות שישארו תמיד כעת שנדברו, שכן הוא במלאכי השרת, שנאמר בהם "וקרא זה אל זה ואמר" בלשון הוה. וזהו שסיים רש"י "אבל לנביאי האומות עכו"ם נגלה עליהן בל' עראי וכו'", היינו שאצלם היו הדברים רק לזמן ובדרך עראי, שלא כאצל נביאי ישראל, שנשארה הנבואה קבועה בלבם תמיד בהוה כאילו היום נאמרו, וכקריאת מלאכי השרת.

והנה הרבה יש לומר ולהספיד בכבוד האי גברא רבה הרה"ג החשוב והנכבד. ובאמת היה מן הראוי להזכיר בראש את "כל דברות וכל אמירות וכל צוויים". דברות - הם חבוריו היקרים על הש"ס, אמירות - הם ספריו באגרה על תהילים ושאר ספרי דרוש, וצוויים - מה שקיים את הפסוק (בראשית יח, יט) "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד'", והשאיר אחריו דורות ישרים כולם אהובים כולם ברורים, תלמידי חכמים ויראי ד'. אך "לכל דברות ולכל אמירות ולכל צוויים, קדמה קריאה לשון חבה". יש קדימה להקריאה

והחבה יתירה שנודע לו אצל גדולי וצדיקי הדור שלפנינו. ובפרט מה שזכה לאהבה וקרבה יתירה אצל כ"ק אא"ז בעל מנחת אלעזר זי"ע בהרבה ענינים פרטיים, וכן במה שנתמנה כשליח של אדם כמותו בעניני הכלל. ולא זז מחבבו עד שהלוה לו את השטריימעל שלו ליום חתונתו [שהיה אז עת מלחמה ולא היה מצוי להשיג אז בעיר מונקאטש שטריימעל חדש, וכדי שלא לדחות את זמן החתונה עשה כן]. ובודאי השפיעה חיבה זו שהיתה עוד בימי נעוריו, על כל הדברות וכל האמירות ולכל צוויים שבמשך כל ימי חייו, שיהיו תמיד בבחינת "וקרא זה אל זה ואמר" בהוה, ולא כעראי בעלמא, אלא בבחינת (תהלים קיט, צז) "מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי", שהיו שלובים אצלו אהבת תורה ושיחות יקרות מצדיקים וגדולים שזכה להכיר מקרוב, ונשאם על לוחות לבו ונשארו לעד חרוטים עמו.

ב. והנה זכה לזקנה ושיבה טובה, ועל כן קשה להעריך את גודל האבידה כראוי, שהרי היה שיך עוד לכמה דורות לפנינו. ומצינו בש"ס (תענית כג, א) בחוני המעגל, שהיה ישן שבעים שנה. כשקם, בא לביתו ואמר אני חוני המעגל, ולא האמינו לו. הלך לבית המדרש, ושמע שהיו רבנן אומרים "נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל", דכשהיה בא לבית המדרש כל קושיא שהיתה לרבנן היה מתרץ. אמר להם אני הוא חוני המעגל, ולא האמינו לו. והקשה המהרש"א (שם) דבשלמא בביתו א"ש דלא האמינו לו, אבל בבית המדרש הרי ראו סימן שהוא חוני המעגל, דהרי "נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל", ותי' שאף שראו את תורתו מ"מ לא ראו את מעשיו שיהיו כשל חוני המעגל.

אבל נראה די"ל עוד בזה, דאחרי שעוברים כמה דורות, שוב אין יודעים ומכירים איך היה נראה יהודי בדורות שלפניהם, ואפילו עם כל הסימנים שבעולם, אי אפשר לדורות הבאים לתאר להם צורה של יהודי בדורות הקודמות. ולכן אף על כל הסימנים עדיין לא הבירו את חוני

המעגל. ובכן איך נבוא להעריך ולהספיד כראוי מי שזכה עוד להסתופף בצלא דמהימנותא של כ"ק אא"ז בעל דרכי תשובה זי"ע.

והנה, כמי שזכה בחייו להיות שליחם הנאמן של גדולי וצדיקי הדור בכמה ענינים, והצליח בשליחותו, כן נקוה גם עתה, שבעת בואו למקום מנוחתו, יהא שליח נאמן לשולחיו השרויים בצער ובחושך הגלות ומצפים לישועה, ויצליח גם עתה לפעול טוב בעדנו כי עת לחננה כי בא מועד, ונושע לנצחים, ונזכה ליום שבו בלע המות לנצח ומחה ד' דמעה מעל כל פנים.

מילי דהספידא

על הר"ר מיכל דזאשעפם ז"ל

ד' פרשת שופטים

א. שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך גו' ושפטו את העם משפט צדק. יש אנשים הסובלים יסורין ודינים, ועי"ז מקילים הענשים משאר הדור, כמו שאשכחן ברבינו הקדוש (נדרים ג, ב) יומא דמחייך ביה רבי אתיא פורענותא לעלמא. וז"ש "שפטים ושטרים", הם הדינים וחבלי יסורים, "תתן לך", תקבל על עצמך, "בכל שעריך", בכל שעור ודרגא בה אתה נמצא, ועל ידי זה תגרם ש"ושפטו" הב"ד של מעלה "את העם משפט צדק".

ר' מיכל ז"ל היה כל ימיו מלא מכאובים ויסורים ר"ל, ומי יודע כמה גזרות רעות היקל מעלינו על ידי יסוריו.

ב. הנה בעולם הזה התחתון, מנהג העולם לכבד את העשירים והמכובדים, אך העניים והמדוכאים ביסורין לא משגיחים עליהם לכבדם כראוי. לא כן בעולם העליון, מקום לשם הולך הנפטר, ששם יכבדוהו כראוי תמורת היסורים והמכאובים שסבל בעוה"ז. וכמו שאמרו חז"ל (ב"ב י, ב) דיוסף בריה דר' יהושע חלש אינגיד א"ל אבוה מאי חזית א"ל עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה ותחתונים למעלה, א"ל עולם ברור ראית.

ויש לבאר הענין, עפמש"כ הגה"ק בעל תפארת שלמה זי"ע (פ' וישב) שעמד על התימה למה לא שלח יוסף הצדיק להודיע תיכף ליעקב

שהוא מושל במצרים, והרי היה צריך לשער בנפשו שאביו מתאבל ומצטער עליו, ואדרבה הרי דרשו חז"ל (הובאו ברש"י) עה"כ (בראשית לט, ו) ויהי יוסף יפה תואר, כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו. ומבאר הרה"ק בעל תפארת שלמה זי"ע, שיוסף הסתכל בצורת יעקב אבינו החקוקה למעלה בכסא הכבוד, וכל שהצטער יעקב יותר בעולם הזה, נתעלה למעלה יותר ויותר, עד ששם היתה צורתו מאירה ומבהיקה ולא נראה בה צער כלל, לכן לא דאג יוסף כלל על צער אביו, ע"ש. וזהו ענין "עליונים למטה ותחתונים למעלה", כי אלה שמצטערים בעוה"ז נתעלים בעולם העליון יותר ויותר וצורתו מאיר ומבהיק.

ג. הנה הרבה מעלות ומדות טובות היו להנפטר ר' מיכל ז"ל. היה עושה חסד עם כל אדם, וביותר עם רבנן ת"ח ובנש"ק, נזהר במצוות, רץ למצוה וביותר לשמוע דברי תורה. מנעוריו היה דבוק ומסתופף באהלי צדיקים. אך על כולם עלה במדה המיוחדת שבו, שהיה מקבל יסורין באהבה, ולא התלונן כלל על גורלו.

והנה אמרו חז"ל (שבת פח, ב) שעלובין ואינן עולבין, שומעין חרפתן ואינן משיבין, עושין מאהבה ושמחין ביסורין, עליהן הכתוב אומר (שופטים ה, לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. וצ"ב מה ענין צאת השמש בגבורתו לשמח ביסורין (עין תפארת בנים ריש פ' וידא). ונראה לבאר ע"פ הש"ס (סנהדרין צא, ב) אמר ליה אנטונינוס לרבי מפני מה שוקעת חמה במערב, אמר ליה כדי ליתן שלום לקונה. ויש לומר, שאין עיקר פעולת החמה להאיר לעולם, אלא עיקר פעולתה מעת שזורחת במזרח עד ששוקעת במערב היא הליכה ליתן שלום לקונה, והואיל וזו פעולתו זוכה להאיר לארץ ולדרים עליה, והבן. וזהו כח של המקבל ושמח ביסורין, שכל ענין הליכתו בעולם הזה מעת לידתו, בחי' זרח השמש, עד שקיעתו, בחי' ובא השמש, היא רק ליתן שלום לקונה, היינו לעשות

מצוות ומעשים טובים להרבות כבוד השכינה הקדושה בעולם, ואשר על כן אינו מרגיש כלל ביסוריו, כי כל מחשבתו ודאגתו היא רק על גלות השכינה וכבוד שמים, ולכן הוא מאיר לעולם כצאת השמש בגבורתו.

ויהי רצון שיבא למנוחתו הנכונה בלי צער ומכשול וזרח, ותהי נפשו צרורה בצרור החיים, וע"י יסורין שסבל, יעורר רחמים כי עת לחננה כי בא מועד, ונזכה במהרה ליום שבו יתקיים היעוד (ישעיה כה, ח) בלע המות לנצח ומחה ה"א דמעה מעל כל פנים וגו', במהרה בימינו.

סיום משניות

בסעודת ה"שלושים" להרה"ח ר' צבי ראזענבערג ז"ל

א. כי תצא למלחמה גו' ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים גו'. הנה כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות אבל ה"א) שאבלות שלשים יום אסמכוה חכמים אקרא, דכתיב ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים, מכלל שהאבל מצטער כל שלשים יום. והנה באמת בש"ס בבלי (מו"ק יט, ב) יליף אבלות שלשים בג"ש פרע פרע מנזיר, מה נזיר שלשים יום אף אבלות שלשים יום. ורק בירושלמי (נזיר פ"א ה"ג) איתא הילפותא שהביא הרמב"ם. [וכבר תמהו על הרמב"ם ששביק תלמודא דידן וסמך על ילפותא מהירושלמי (עיין בפירוש הרדב"ז), וגם הראב"ד השיגו מהאי טעמא.]

ונראה שהמחלקת תלויה בפירושי הראשונים בהאי קרא ד"ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים". דהנה רש"י מפרש (והוא מהספרי) שהטעם שצותה התורה "ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים" הוא כדי שיהיה רואה בבכייתה ותתגנה עליו, ושתהא בת ישראל שמחה וזו עצבה, בת ישראל מתקשטת וזו מתגוולת. אמנם האבן עזרא חולק, וס"ל שבכי זה הוא על אביה ועל אמה שלא יתהדו, "וחייב כל אדם בשקול הדעת לכבד את אביו ואת אמו בחיים ובמות, וטעם "ובכתה", שתתאבל עליהם אם נהרגו כאשר נשבת, כמשפט ישראלית, כי היא מתייהדת".

ואפשר שהרמב"ם (והירושלמי) קאי לפירוש האבן עזרא, וממילא מצי למילף מהכא לאבלות שלשים יום, כי גם הכא בביה דאבלות היא,

ותו לא איצטריך לילפותא מג"ש פרע פרע מנזיד. אמנם הראב"ד (וסוגיית הש"ס) קאי כפירוש הספרי, דלא איירי כאן מבכיה דאבלות, ואשר על כן איצטריך לילפותא אחרת מג"ש דנזיד.

או י"ל באופן אחר. דהנה הרמ"א ברדכי משה (יו"ד סימן שדמ ס"ד) המתפק באבלות שלשים, אם היא כבוד החיים או כבוד המתים. ובהגהות רע"א (שם סק"ב) כתב שדבר זה מחלקת ראשונים, ודעת הרמב"ם (פ"א מהל' אבלות הי"א) שאבלות הוא כבוד המתים, ואילו הרמב"ן חולק וס"ל שהוא כבוד החיים (עיין כסף משנה שם). ולפי"ז אפשר לומר דהרמב"ם לשיטתו מצי שפיר למילף מקרא ד"ובכתה את אביה ואת אמה" לענין אבלות ל' יום, דהא הכא נמי יקרא דשכבי הוא (כפי' האבן עזרא), אך הראב"ד ס"ל כהרמב"ן דאבלות יקרא דחיי היא, וממילא (אפילו אם מפרש דהכא מיירי מבכיה דאבלות) לא מצי למילף מהכא, דהלא כאן משום כבוד אב ואם, ושלשים דאבלות משום כבוד החיים. ולהכי איצטריך למילף מג"ש פרע פרע מנזיד.

והנה סעודת מצוה זו ודאי שיש בה קיום מצות עשה דכיבוד אב מה"ת, שהרי מחלקת הראשונים היא רק באבלות ושלשים, אבל לכו"ע אבלות די"ב חודש היא משום כבוד אב ואם. וראיה לזה, שהרי רק באב ואם יש אבלות זו, ולא בשאר קרובים, וע"כ שהוא מטעם כבוד אב ואם (עיין רע"א שם). ולבן סעודת מצוה זו ודאי יש בה קיום כיבוד אב, הן מצד שהיא סיום השלשים (לשי' הרמב"ם), והן משום שהיא תחלת אבלות די"ב חודש, שהיא לכו"ע קיום במ"ע של כבוד אב.

ב. תנן (סוף ששה סדרי משנה) אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות, שנאמר (משלי ח, כא) להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא. ויש לדייק שהול"ל לכל צדיק, ומה מוסיף הלשון לכל צדיק וצדיק. ונראה דיש הנקרא צדיק בעבור היותו עושה ומקיים כל התורה ומצוותיה, ויש הנקרא צדיק בזכות היותו

מאמין באמונה שלימה, כדכתיב (חבקוק ב, ד) "וצדיק באמונת"ו יחיה". וקאמר ריב"ל ש"עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות", הן לצדיק השלם והן לצדיק באמונתו, שהרי אמרו חז"ל (מכות כד, א) בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה.

ובזה יש לדרש סמוכין לריש מס' ברכות, דפתח התנא במצות קריאת שמע, עליה דרשו חז"ל (הובא ברש"י) עה"כ (דברים כ, ג) שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איביכם, אפי' אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד כדאי אתם שיושיע אתכם. וכן הוא לענין להנחיל ש"י עולמות, שאפילו זה שיש לו זכות קריאת שמע בלבד, שהיא קבלת עול מלכות שמים וקבלת עול מצוות, ומסירת נפש ואהבת ד' בכל לב ובכל נפש ובכל מאד, כדאי הוא לנחול נחלת הצדיקים.

רצונו של אדם זה כבודו. לכן הכבוד הראוי להנפטר החשוב ר' הערשל ראזענבערג ז"ל הוא למלא רצונו, שאף שהיו בו הרבה מעלות ומדות טובות, ציוה לבל יספידוהו, ושלא יכתבו על נוסח מצבתו שום תואר ומעלה כלל. ובאמת הוא היה בכלל וצדיק באמונתו יחיה, שחיי כל ימיו באמונה פשוטה המסורה מדור דור, ומנעוריו ועד יום אחרון היה דבוק בקדושת אא"ז אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע בכל נימי נפשו ונשמתו ממש, וכמעט שלא הסיח דעתו ממנו ומעבודתו הקדושה, והיו תמיד שגורים בפיו ענינים ועובדות שראה בעיניו, ומסרם לבניו אחריו. והיה ראוי להרבות ולהללו בתשבחות. אך נמלא רצונו ולא נאריך עוד. אך זאת אומר שהיה מראשוני מייסדי בית מדרשנו זה ומעולם לא בטל ממנו, ופעל הרבה להחזקתו. ישלם ד' פעלו.

גם זאת אספר לבניו ויו"ח, שזה למעלה משלשים שנה, שראיתיו באור ליום ערב חג הפסח בביתו של המשב"ק הרה"ח ר' חיים בער ז"ל, שבא לשם לסייע באיזה מלאכה לצורך הפסח, וכבר היתה השעה מאוחרת בלילה, עוד טרם שחזר מעבודת היום לביתו, ור' חיים בער ז"ל רצה לשלם לו, ולא רצה לקבל, באומרו שבזכות היות ר' חיים

בער המשמש בקודש אצל רבה"ק בעל מנחת אלעזר זי"ע, יברכהו שיזכה לדור ישרים יבורך ו"אידיש נחת", ויהיה זה שכרו. וכן היה. וב"ה שנתקיימה ברכתו. ויהי רצון שתתמשך ותתרבה בדורות ישרים יברכו.

ת.נ.צ.ב.ה.

בסעודת בר מצוה

של ש"ב הב' ירוחם פישל יהושע בערנשטיין נ"י

א. תנן במסכת אבות (פ"ה מכ"א) "בן שלש עשרה למצות". ולא מבואר בש"ס מהיכן ילפינן זאת. ובשו"ת הרא"ש כתב (כלל טז א) שהיא הלכה למשה מסיני, שכן כל שעורי תורה הן הלכה למשה מסיני. אך רש"י (שם) כתב שחיוב במצוות תלוי במי שהוא "איש", שנאמר (במדבר ה, ו) דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם גו', ואיש מקרי בן י"ג שנה שנאמר (בראשית לד, ה) ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו גו', ולוי באותו פרק בן שלש עשה שנה היה (עיין בתוס' יו"ט שם) ונקרא איש.

ונראה לומר, דמה דילפינן דוקא משבט לוי מי הנקרא "איש", על פי דברי הרמב"ם שכתב (פי"ג מהל' שמיטה ויובל הי"ג) "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ד' לשרתו ולעובדו לדעה את ד' והלך ישר כמו שעשהו האלקים ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ד' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים כו'. וי"ל שלכך הילפותא "בן שלש עשרה למצות" - הוא מלוי, דכיון שכל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו כו' הוא כשבט לוי, הרי ביום שנעשה בן י"ג שנה ונקרא "איש", צריך להיות איש כלוי, היינו להיות "איש" אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ד' לשרתו ולעובדו לדעה את ד' כו'.

תקצט

והנה אף שמפורסמים דברי הרמב"ם הנ"ל, מ"מ רגילים העולם להבין מהם, שסתם בני אדם אין דרכם להמנות בין שבט לוי, אלא שיש אנשים יוצאים מן הכלל שנחשבים כשבט לוי, כיון שמיוחדים במה שנדבה רוחם לעמוד לפני ד' ולשרתו כו'. אך באמת לא כן הוא, שהרי כתב הרמב"ם שאיש זה הוא אשר "הלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם", הרי שלהיות משבט לוי היא ההליכה הישרה כמו שעשהו האלקים, ומה שאין כל ישראל הולכים בדרך ישרה זו הוא רק משום "החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם" ואינם פורקים עול זה מעל צואריהם, אבל מי שהבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ד' לשרתו ולעובדו לדעה את ד', הוא ההולך בדרך ישרה כמו שעשהו האלקים. נמצא שעשה האלקים את כל אדם להימנות בין שבט לוי, ורק ע"י החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם לעצמם נמנע מאתם להיחשב בין שבט לוי.

ולכן כשמגיע איש הישראלי לראשית דרכו ביום הבר מצוה, צריך לקבל על עצמו ללכת בדרך הישרה שהיא לעמוד לפני ד' ולשרתו, ולא לנטות ימין ושמאל, ואזי יתקדש קדש קדשים שיהיה ד' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים.

ב. ואם בכל ישראל הוא כן שצריכים להמנות על שבט לוי, כל שכן בנן של קדשים כמו בחור הבר מצוה דידן, שהרי כל אבותיו היו משבט לוי, צדיקי וגדולי הדור, וכל חייהם בעולם הזה היה הכל רק כדי לזכות לעמוד ולשרת את השי"ת ולזכות את ישראל.

ואזכיר כאן דברי כ"ת חותני הגאון הצדיק זצלה"ה, זקינו של הבר מצוה דידן (שאמר בשמחת הבר מצוה של א' מנכדיו נ"י) לפרש הפסוק (ויקרא כא, א) "אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם", שמקודם תאמר אל הכהנים "בני אהרן", שיאמרו להם תדעו את המקור והשרש

שלכם, שהוא מאהרן קדוש ד', ואח"כ "ואמרת אליהם", שלכך עליכם להתנהג בקדושה כראוי לזרע קדש.

ובכן נאמר לבחור הבר מצוה, הנה את כל אבותיך הקדושים זי"ע הרי לא זכית להכיר, אמנם את זקניך הנ"ל זכית לראות, ודע שבו נכללו מעלות מכל אבותיך הקדושים, הבעש"ט הק' והר"ר מיכל מזלאטשוב, והרבי ר' משה ליב מסאסוב, והיהודי הק', ורבי אהרן מקרלין, והדברי חיים, והאוהב ישראל, והישמח משה, ועוד רבים זי"ע, כי הוא היה גדול בתורה, צדיק חסיד וענו, אוהב ישראל באמת, והיה "שער הכולל" אשר בו נכללו מעין תורתם ודרכם של כל אבותיך הקדושים בגודל צדקתם וקדושתם. ובודאי מה שזכית לראות אותו בימי קטנותך יהיה לך לטובה כל ימי חייך.

יהי רצון שתזכה לגדול להיות נכלל בשבט לוי, ותתברך בברכת שבט לוי ש"יהיה ד' חלקך ונחלתך לעולם ולעולמי עולמים", ידוו הוריך ממך רוב נחת לאורך ימים ושנים טובים, ותגדל לשם ולתפארת כל משפחתנו ותפארת כל בית ישראל, עדי נזכה כולנו יחד לראות בישועתן של ישראל במהרה בימינו בשבע שמחות.

בסעודות שבע ברכות

של ש"ב החתן יקותיאל יהודא אלתר בערנשטיין נ"י

בהעלתך את הנרות גו'. וברש"י: למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות.

וברמב"ן מקשה על רש"י, "ולא נתברר לי, למה נחמו בהדלקת הנרות, ולא נחמו בקטורת בקר וערב ששבחו בו הכתוב (דברים לג, י) ישימו קטורה באפך, ובכל הקרבנות, ובמנחת חביתין, ובעבודת יום הכפורים שאינה כשרה אלא בו, ונכנס לפני ולפנים, ושהוא קדוש ד' עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו, ושבטו כלו משרתי אלקינו. ועוד מה טעם לחלישות הדעת הזו, והלא קרבנו גדול משל נשיאים, שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המלואים".

ונראה דיש לפרש בזה, שדוקא "בחנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו שלא היה עמהם לא הוא ולא שבטו", כי הקרבנות שהקריבו הנשיאים בחנוכת המשכן היה בהם מעלה יתירה על שאר הקרבנות ועבודות שבביהמ"ק, מפני שהנשיאים הקריבו אז מכח נשיאותם על השבט, ובהיות שהנשיא כולל את כל שבטו, הביאו הנשיאים קרבן בשם כל השבט, ולכל א' מהשבט היה חלק בקרבן נשיאיהם. נמצא שעבודת הנשיאים היה אז בכח רבים ובשם כל ישראל. ולכן "חלשה אז דעתו שלא היה עמהם לא הוא ולא שבטו", היינו שלא זכה לעבוד עבודה בשם כל ישראל.

וניחומו היה רק בהדלקת הנרות, שהיא מצוה קיימת לעד, כמובאר להלן ברמב"ן, שנמשכה בימי חשמונאים והם קבעום לדורות, אף לזמן שאין בית המקדש קיים. והביאור הוא, שאף שקרבנות הנשיאים היה בהם מעלה נשגבה, מ"מ הרי לא היתה מצוותה רק לפי שעה, וגדולה מצוה הנמשכת לעולם אף ממצוה חשובה שאינה רק לפי שעה.

וזוהי גודל השמחה של חתן וכלה, בעת שמעמידים בנין לעולם, כמו שאומרים בברכת חתנים "והתקין לו ממנו בנין עדי עד", ופירש"י (כתובות ח, א) שהוא "בנין הנוהג לדורות". שזו המעלה הגדולה ביותר שהמצווה אינה נפסקת לעולם, ולכן זו היא הגדולה שבשמחות.

■ ■ ■

שמח תשמח רעים האהובים כשמחך יציך בגן עדן מקדם. וצ"ב כפל הלשון "שמח תשמח". גם צ"ב, מה ענין שמחת כל חתן וכלה להדמות לשמחת אדם הראשון בגן עדן.

ונראה דהנה ידוע אשר באדם הראשון, בו נכללו כל הדורות העתידים לצאת ממנו. ובשעה שאדם ידע את חוה, היו כלולים בהם כל ישראל יוצאי חלציהם עד עולם. וזהו שאמרו (סנהדרין לח, א) זה ספר תולדות אדם, מלמד שהראהו הקב"ה דור דור ודורשיו, ר"ל שהראה לו בעצמו ובמהותו איך נכללים בו דור דור ודורשיו. והנה אמרו (עירובין יח, ב) עה"כ (בראשית ב, כב) ויביאה אל האדם גו', מלמד שעשה הקב"ה שושבינות לאדם הראשון. ופירש"י: שנשתדל בחיתונו, לשמחו ולהתעסק בצרכי סעודת חופה. ונראה שבשעה שנשתדל הקב"ה בחיתונו ולשמח את אדם הראשון, בזה שמח כל חתן וכלה עמו, שהרי כולם נכללו באדם הראשון ובשמחתו.

וזה שמברכים "שמח תשמח רעים האהובים כשמחך יציך בגן עדן מקדם", כי באמת הרי כבר שימח השי"ת את חתן וכלה זו -

בהיותם נכללים באדם הראשון, וכל מעשה אלקינו חי וקים לעד, והוא החיות והפנימיות של שמחת כל חתן וכלה. וזהו שאומרים "שמח תשמח" בכפל הלשון, היינו שאותה השמחה אשר כבר היא קיימת בכח, יוציא מכח אל הפועל, כשמחך יצירך בגן עדן מקדם. וכשם ששמחה זו נמשכת מראשית הבריאה בעת יצירת האדם, כך תימשך עד עולם, ותהיה תמיד "משמח חתן וכלה", לשון הוה.

■ ■ ■

כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע מביא בדברי תורה (מהדורא א אות ז) "שמעתי מאדמו"ר הקדוש משינאווע זי"ע בשם הרב הקדוש מהרצ"ה [בעל עטרת צבי] מזידיטשוב זי"ע, שהיה דרכו להושיב את החתן בסעודת השבע ברכות בראש השלחן בקרן זוית". וביאר הענין, ש"מה שהושיבו שם בקרן זוית הוא יען כי הקרן זוית הוא מחבר ב' הצדדי"ם יחדיו, וכן הוא הבחינה יחו"ד וחיבור חתן וכלה". ועיי"ש מה שנתן עוד טעם למנהג על פי סוד.

ונראה דיש לומר עוד, שהוא רמז לברך את החתן שיזכה לשני שולחנות - תורה וגדולה, כמ"ש חז"ל (ברכות ה, ב) לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות [ובתוס' שם כתבו שכמה צדיקים זוכין לשתי שולחנות], שכן קרן זוית של השולחן הוא המקום ששני חלקי וצדדי השולחן מתחברים, ולכן הושיבו את החתן שם לרמז וסימן טוב שיזכה לשני עניני שלחן, וידיו אצלו "תורה וגדולה במקום אחד" (עיין ניטין נט, א).

■ ■ ■

בברכת חתנים מברכים ברכת "משמח חתן וכלה" אשר בו מזכירים רק לשון "שמחה" - "שמח תשמח". וברכת "משמח חתן עם הכלה", אשר בו אומרים עשר לשונות של שמחה, "אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה גילה רנה דיצה חדוה כו'", אשר המכוונות כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם (זהר חדש מדרש רות) שהן נגד עשר כוחות שבנפש האדם, וצ"ב.

והנה כבר עמדו קדמונים להבין ענין המצוה לשמח חתן וכלה, וכי שרויים בצער הם שיהיו צריכים לשמחם, הרי אדרבה, אמרו חז"ל (יבמות סב, ב) כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שמחה, ובעת שמצא אשה מצא טוב, ובודאי שמח, ומה תועלת במצוה לשמח.

ונראה, שהשי"ת ברא את האדם ברמ"ח אברים ושס"ה גידין, אשר מיסודם הם נפרדים זמ"ז, והדבק המתברם לעשותם לחטיבה אחת - היא שמחה של מצוה. כי ענין השמחה מקיף את כל אברי האדם, כמוש"כ בתולדות יעקב יוסף (פ' כי תבא) "שבשמחה של מצוה, מתפשטת השמחה מהלב בכל האברים, עד שגם פניו נעשו צהובים מחמת השמחה" (עיין עוד בספר גנזי יוסף (לתלמיד הבעש"ט זי"ע) פ' כי תבא), ולכן כשהאדם שרוי בשמחה של מצוה, בזה מתאחדים כל אברי האדם יחד. והיינו דאמרי אינשי על מי שאינו שרוי בשמחה, שהוא ב"פיזור הנפש", והוא כי חסר לו הדבק המאחד את כוחות נפשו.

ובזה יש לבאר מה שאיתא בזה"ק (ח"ג רלו, ב) כל המייחד את היחוד של קריאת שמע בכל יום, שמחה מזומנת לו מלמעלה. והוא כי בקרי"ש מקבל האדם עול מלכות שמים על רמ"ח אבריו (אשר לכן יש בו רמ"ח תיבין), על כן מזמינים לו שמחה מלמעלה, כדי שיתייחדו כל אבריו יחד בקבלת עול מלכות שמים. וזהו שאמרו עוד בזה"ק (שם רנח, א) שעל כן אמר דוד (תהלים קד, לה) אנכי אשמ"ח בד', כי אותיות ש"מ מן שמ"ע, וא"ח מן אח"ד, הרי אשמ"ח. והיינו שרמז באותיות אשמ"ח דק"ש,

שצריך לקבל עול מלכות שמים מתוך שמחה, שאז מקבלה על כל רמ"ח אבריו ביחוד השלם.

ויש לומר שזה הענין לשמח חתן וכלה. בהיות השמחה היא הדבק המייחד כאחד כל האברים וכוחות הנפש של האדם, לא די לו לחתן בשמחה שהיתה לו בעוד היה פלג גופא, דמעתה נאמר (בראשית ב, כד) "ודבק באשתו והיו לבשר אחד", לזה צריך בעת הנישואין לשמחה יתירה. ועיין בלשון רש"י (כתובות ח, א) שהקב"ה ברא "חתונת דיבוק איש באשה - על ידי שמחה וחדוה". ולפ"ז נמצא שכל המשמח חתן וכלה ומוסיף להם שמחה על שמחתן, הרי הוא משתתף בעצם היחוד של החתן והכלה. ובזה יובן מש"כ ברגל מחנה אפרים (פ' בא) שמוחלין כל עוונותיו של חתן ושל כל הנלוים אליו. והיינו כי כל המשתתפים בשמחה משפיעים על עצם היחוד חתן וכלה.

ולפי"ז נראה, שבברכת "משמח חתן וכלה", שהיא תפלה שמתפללים ומברכין שיהו שמחים בהצלחה כל ימיהם, בסיפוק מזונות וכל טוב (עיין רש"י כתובות שם), סגי בהזכרת לשון שמחה בלחוד. אך בברכה אחריתא שהיא הברכה "משמח חתן עם הכלה", דמשמע שמחת איש באשתו, תקנו להזכיר בה כל עשר לשונות של שמחה, כדי לפעול היחוד בין איש לאשתו בכל כוחות הנפש.

חושתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ע